

ACADEMIA ROMÂNĂ
ICSU „C.S. NICOLĂESCU-PLOPȘOR” CRAIOVA

ARHIVELE OLTENIEI

31
SERIE
NOUĂ

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

2017

Colegiul editorial/Editorial Board

Redactor-șef/Editor in Chief: Cezar AVRAM (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova)

Redactor adjunct/Assistant Editor: Simona LAZĂR (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Anca CEAUȘESCU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova)

Colegiul consultativ/Advisory Board: acad. Dan BERINDEI (Academia Română, București), acad. Mihai CIMPOI (Academia Română/Academia de Științe din Chișinău), acad. Dinu C. GIURESCU (Academia Română, București), acad. Victor SPINEI (Academia Română, București), acad. Ștefan ȘTEFĂNESCU (Academia Română, București), acad. Vasile TĂRĂȚEANU (Academia Română, Cernăuți), membru corespondent al Academiei Române Dorina RUSU, membru corespondent al Academiei Române Ion DOGARU, Marc Olivier BARUCH (EHEES, Paris), Anne Marie CASSOLY (Universitatea „Robert Schumann”, Strasbourg), Anna BORBÉLY (Academia de Științe, Budapesta, Ungaria), Sevastian CERCEL (Universitatea din Craiova), Gheorghe CLIVETI (Institutul de Istorie „A.D. Xenopol, Iași), Dan Claudiu DĂNIȘOR (Universitatea din Craiova), Boryana EMILIYANOVA (Universitatea din Veliko Târnovo, Bulgaria), Teodora KALEYNSKA (Universitatea din Veliko Târnovo, Bulgaria), Peter KOPECKÝ (Universitatea din Nitra, Slovacia), Stoyan MIHAYLOV (Muzeul Regional de Istorie, Veliko Târnovo, Bulgaria), Ion MILITARU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), MIHĂILESCU Silvia (Universitatea din Veliko Târnovo, Bulgaria), Tudor NEDELCEA (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Nicolae PANEA (Universitatea din Craiova), Virginia POPOVIĆ (Universitatea din Novi Sad, Serbia), Laurențiu VLAD (Universitatea din București)

Colegiul de redacție/Editorial Board: Mihaela BĂRBIERU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Carmen BANȚA (Universitatea din Craiova), Iustina BURCI (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Ileana CIOAREC (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Sorin Liviu DAMEAN (Universitatea din Craiova), Gheorghe DĂNIȘOR (Universitatea din Craiova), Lucian DINDIRICĂ (Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman”, Craiova), Georgeta GHIONEA (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”), Loredana-Maria ILIN-GROZOIU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”), Nicolae MIHAI (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”), Gabriela MOTOI (Universitatea din Craiova), Xenia NEGREA (Universitatea din Craiova), Cristina OTOVESCU (Universitatea din Craiova), Daniela Viorica OSIAC (Universitatea din Craiova), Ramona PĂRVU (Universitatea din Craiova), Roxana RADU (Universitatea din Craiova), Lucian SĂULEANU (Universitatea din Craiova), Dan Valeriu VOINEA (Universitatea din Craiova), Camelia ZĂBAVĂ (Universitatea din Craiova).

Asistenți de redacție/Editorial Assistant: Gabriela BOANGIU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Gabriel CROITORU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Gabriel LOHON (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Narcisa MITU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Florin NACU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Diana-Mihaela PĂUNOIU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Dragoș Troanță Rebeleş TURCULEANU (Societatea Academică de Științe Administrative, București), Șerban PĂTRAȘCU (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Laura SAVA (ICSU „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova), Adrian Cristian MOISE (Universitatea Spiru Haret).

Redactor/Editor: Mihaela IAMANDEI

Tehnoredactor/Desktop Publisher: Gabriel GOGA

„**Arhivele Olteniei**”, ISSN – L: 1015-9118, ISSN (Online): 2558-8435 este o revistă supusă procesului de peer-review și este indexată: ERIH PLUS, INDEX COPERNICUS, International Innovative Journal Impact Factor (IIJIF), MIAR, SIS, Open Academic Journal Index (OAJI), DRJI.

Revista se poate procura / can be procured at:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie, nr. 13, Sector 5, București, România, 050711, Tel. 4021–318 8106; 4021–318 8146; Tel./Fax. 4021–318 2444; e-mail: edacad@ear.ro

ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L., P.O. BOX 77–19, București, Sector 3, Tel/Fax 4021–610 6765, 4021–210 6787; e-mail: office@orionpress.ro.

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., Piața presei libere, nr. 1, Corp B, Etaj 3, Cam. 301–302, sector 1, București, Tel.: 4021 314 63 39, fax: 4021 314 63 39. E-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro, www.manpres.ro

Manuscrisele, pe care doriți să le publicați, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite colegiului de redacție al revistei, pe adresa: str. Unirii nr. 68, Craiova. / The manuscripts, you would like to have considered for publication, the books and the reviews for exchange or for review or any correspondence can be sent to the Editorial Board at the following address: str. Unirii, nr. 68, Craiova.

Responsabilitatea pentru opiniile științifice exprimate revine în întregime autorilor textelor.

Manuscrisele nepublicate nu se returnează.

CUPRINS

Arheologie–Istorie

SIMONA LAZĂR, <i>Seceri de bronz descoperite la sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în Oltenia</i> (Bronze sickles found at the end of the bronze age and early iron age in Oltenia)	7
ILEANA CIOAREC, <i>Domeniul funciar al boierilor Brăiloiu din județele Dolj și Mehedinți</i> (The estates of the Brăiloiu boyars in the Dolj and Mehedinți counties)	17
OANA ANDREIA SÂMBRIAN, <i>Despre „auctoritas” și „potestas” în redarea imaginii Transilvaniei din secolul de aur spaniol</i> (About auctoritas and potestas in the representation of the image of Transylvania in the spanish golden age)	31
KARINA PAULINA MARCZUK, <i>Origins of immigration to Australia, 1787-1914</i> (Originile imigrației în Australia, 1787-1914)	39
FLORIN NACU, <i>Politica și administrația publică în Oltenia (1/13 iulie 1822-11/23 februarie 1866)</i> (Politics and public administration in Oltenia (1/13 july 1822-11/23 february))	51
PAUL-EMANOIL BARBU, <i>Imaginea județului Dolj într-o statistică din 1851</i> (The image of Dolj county in a statistical document from 1851)	61
LIVIU BRĂTESCU, <i>Alexandru N. Lahovari. Diplomatul și omul politic</i> (Alexandru N. Lahovari. The diplomat and the politician)	85
CEZAR AVRAM, MIHAELA BĂRBIERU, <i>Constantin Rădulescu-Motru – personalitate marcantă a culturii românești</i> (Constantin Rădulescu-Motru – remarkable personality of Romanian culture)	105
GEORGETA GHIONEĂ, <i>Presa ecleziastică din Oltenia, reper economic și social (1890-1945)</i> (Oltenia ecclesiastic press-economic and social landmark (1890-1945))	117
DIANA-MIHAELA PĂUNOIU, <i>Educația tineretului prin sport în timpul regelui Carol al II-lea: începutul organizării fotbalului rural în Oltenia (1938-1940)</i> (Education of youth thru sport durring king Carol II: begining of organisation of rural football in Oltenia county (1938-1940))	125
SILVIU-GABRIEL LOHON, <i>Politici culturale și ideologice în zorii „Marii Revoluții din Octombrie” (1917-1919)</i> (Cultural and ideological policies at the dawn of the ”October Revolution“ (1917-1919))	135
NARCISA MARIA MITU, <i>Dimitrie D. Negel, administratorul Domeniului Coroanei (1942-1948)</i> (Dimitrie D. Negel, administrator of the Crown Domain (1942-1948))	145
ȘERBAN PĂTRAȘCU, <i>Măsuri de apărare pasivă la Craiova în timpul bombardamentelor aeriene din anul 1944 (II)</i> (Passive defence measures in Craiova during the air raids from 1944 (II))	163
PETRE OPRIȘ, <i>Generalul Mihail Burcă și activitatea informativă a unor reprezentanți militari sovietici în România</i> (General Mihail Burcă and the informative activity carried out by the soviet military men representatives in Romania)	177
VALENTIN MAIER, <i>Dezvoltarea învățământului superior de chimie în perioada 1974-1989</i> (The development of the chemistry higher education between 1974-1989)	189
BOGDAN EMANUEL RĂDUȚ, <i>Origini europene ale Bisericii Creștine după Evanghelia din România</i> (The european origins of the Brethren Assemblies of Romania)	205

SORIN DINULESCU, <i>Conceptele de regiune de dezvoltare și politica regională în Uniunea Europeană</i> (The regional development and regional policy regional concepts in the European Union)	215
RAFAL ULATOWSKI, <i>Germany-China relations under Angela Merkel. The role of China in German foreign policy</i> (Relațiile germane-chineze în timpul Angelei Merkel. Rolul Chinei în politica externă a Germaniei)	225

Filologie

TUDOR NEDELCEA, <i>Tudor Vladimirescu, între scriitură și personaj</i> (Tudor Vladimirescu between writings and characters)	241
IUSTINA BURCI, <i>Profilul etnic al toponimiei olteneste actuale</i> (The ethnic profile of the toponymy from Oltenia)	251
VESELINA URUCU, <i>Considerații privind numele satului doljean Dioști</i> (Considerations on the name of village Dioști)	275

Etnografie

ANCA CEAUȘESCU, <i>Sărbătoarea Sânzienelor în tradiția populară din Oltenia</i> (The Gentle Fairies Holiday in the folk tradition from Oltenia)	285
LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU, <i>Caracteristici simbolice ale focurilor rituale în cultura populară și religioasă din Oltenia</i> (Symbolic characteristics of the ritual fires in the folk and religious culture from Oltenia)	295
GABRIELA BOANGIU, <i>Calendarul popular de vară specific zonei Oltenia</i> (Popular calendar of summer specific to the Oltenia region)	305
COSTEL CIOANCĂ, <i>Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (III) Șarpele</i> (Prolegomena in the fantastic Romanian mythological bestiary. (III) The serpent)	313

Filosofie

ION MILITARU, <i>Meteosensibilitate. Despre cunoașterea de sine în condițiile meteorologiei de la Socrate la Heidegger</i> (Meteosensitivity. On self-knowledge and weather patterns from Socrates to Heidegger)	327
GHEORGHE DĂNIȘOR, ANTOANETA LAURA SAVA, <i>Individualismul și demnitatea umană în Grecia antică</i> (The individualism and human dignity in ancient Greece) ...	363

Studii juridice

ROXANA RADU, AVRAM CEZAR, <i>O analiză a sistemului de pensii din România: pensii publice versus pensii speciale</i> (An analysis of the Romanian pension system: public pensions versus special pensions)	375
LUCIAN BERND SĂULEANU, <i>Răspunderea asociațiilor societăților</i> (Liability of companies associates)	393

RĂZVAN SCAFEȘ, <i>Apariția dreptului consumației și rolul său în sistemul de drept european și național</i> (The apparence of the justice of consumption and his role in the european and national right system)	405
--	-----

Economie și urbanism

COSTELA IORDACHE, CRISTINA ȘOȘEA, <i>Spațiile verzi urbane din Regiunea de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia: tipologie și dinamică</i> (Urban green spaces in the South-West Oltenia Development Region: typology and dynamics)	413
RADU LAURENȚIU, <i>Piața muncii în Regiunea Oltenia</i> (The labor market in the Region of Oltenia)	427

Recenzii

ANTONIO NEGRI, <i>Munca lui Iov. Faimosul text biblic ca parabolă a muncii umane</i> , Editura Tact, 2012, 141 p. (Ion Militaru)	437
GHEORGHE VLĂDUȚESCU, <i>Scepticismul grec ca filozofie critică</i> , Editura Universitaria Craiova, 2013, 171 p. (Ion Militaru)	439

ABREVIERI	443
-----------------	-----

SECI DE BRONZ DESCOPERITE LA SFÂRȘITUL EPOCII BRONZULUI ȘI ÎNCEPUTUL EPOCII FIERULUI ÎN OLTENIA*

SIMONA LAZĂR**

La sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului, în zona Olteniei, au fost descoperite trei tipuri de seceri: cu buton, cu limbă la mâner și cu cârlig. Este interesant de remarcat faptul că în bronzul timpuriu și mijlociu, în tot sud-estul Europei a fost găsit un număr mic de astfel de piese, pentru ca în ultima parte a epocii bronzului și apoi la începutul epocii fierului, să devină frecvente, fiind prezente atât în descoperiri izolate, cât mai ales în depozitele de bronzuri. Un bun exemplu, pentru frecvența mare cu care apar secerile în descoperiri datând din Hallstatt A, poate fi depozitul de bronzuri de la Uioara, în componența căruia au fost găsite 127 seceri întregi sau fragmentare.

Tipul de seceră cu limbă la mâner se întâlnește cel mai frecvent, fiind prezent sud-vestul României¹, în depozitele de la: Petroșnița, Berzasca, Caransebeș, Bocșa Montană, Moldova Veche II, Svinița, Jupalnic (Planșa nr. 2) și Cozla. Atunci când prezintă și analizează secerile din România², Mircea Petrescu Dîmbovița le include pe cele de la Bocșa, Moldova Veche II, Svinița și, parțial, Caransebeș în tipul Uioara I, depozitul de la Berzasca și parțial cel de la Caransebeș, în tipul Uioara 2 a, iar pentru secerile de la Jupalnic găsește cele mai bune analogii în depozitul Uioara 8.

---

*Articolul face parte din tema de plan *Piese de metal și metalurgia primei epoci a fierului în Oltenia*.

** Cercet. șt. III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova, e_mail: simonalazar@ymail.com.

¹ Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, pp. 96-97.

² M. Petrescu Dîmbovița, *Die Siecheln in Rumänien*, Prähistorische Bronzefunde, XVIII, München, Stuttgart, 1, 1978, *passim*.

Toate tipurile de seceri din aria analizată, cu o singură excepție, sunt de tip transilvănean. Cele cu cârlig se concentrează în estul Transilvaniei și în Moldova. Seceri de acest tip găsim la Vârbița I, în Bulgaria, la Orevița Mare³ jud. Mehedinți, la Drăguțești jud. Gorj (Planșa nr. 3) și la Sacoți, jud. Vâlcea (Planșa nr.1). Trebuie arătat că secerile de la Drăguțești (Planșa nr. 3) au lama străbătută de nervuri paralele, caracteristică găsită frecvent pe multe variante ale pieselor cu limbă la mâner, ele fiind încadrate de Petrescu Dîmbovița în tipul Magherani-Drajna III.⁴ La Greblești-Boișoara⁵, a fost găsită o altă seceră cu cârlig, care a fost considerată ca aparținând tipului Cristian - Drajna.

Seceri cu buton, destul de reduse numeric, găsim în vecinătatea Olteniei, la Caransebeș și Liubcova – Țiglarie, cu cele mai apropiate analogii în depozitul de la Pecica. Acestea, ca și cele cu limbă la mâner, sunt prezente mai ales în bazinul Carpatic al Dunării Mijlocii.

O caracteristică aparte o prezintă piesele de la Vârbița, Bulgaria, care au ciotul de turnare neînlăturat și sunt de tip estic. La sud de Dunăre, se mai cunoaște o desco-perire din nord-vestul Bulgariei. Este vorba de o piesă izolată găsită la Gradeșnița.⁶ Secera de la Orevița Mare, jud. Mehedinți, ar putea fi, se pare, de același tip.

S-a considerat că asocierea celor trei tipuri de seceri în depozite ar sugera faptul că erau contemporane, dar aveau destinații diferite.⁷ Desigur, această afirmație este strâns legată de interpretarea pe care o dăm depozitelor și de felul în care analizăm caracterul și structura lor. M. Rusu considera că dispariția secerilor cu cârlig ar putea fi pusă pe seama dorinței de a economisi materia primă „deoarece o astfel de seceră cântărea cât două seceri cu limbă la mâner, ori cât trei sau patru seceri cu buton”⁸.

Funcția practică a secerilor (recoltarea cerealelor, a fânului etc.) era completată de cea cultică sau votivă. Mai ales în cazul în care acestea fac parte din depunerile de bronzuri, secerile au avut aceeași încărcătură simbolică/votivă ca și celelalte componente ale depozitului, iar toată discuția despre caracterul cultic sau votiv al depozitelor, pe care nu o reluăm în materialul de față, include și aceste piese.

---

³ G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria 2004, p. 86, pl. XVIII/2.

⁴ M. Petrescu Dîmbovița, *op. cit.*

⁵ Gh. Petre Govora, *O preistorie preistorie a nord-estului Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, Editura Petras, 1995, p. 54, fig. 7/14.

⁶ V. Dergačev, *Depozitul de bronzuri de la Dancu, raionul Hîncești*, în „Thraco-Dacia”, 12, 1991, 1-2, p. 52, fig. 9.

⁷ M. Rusu, *Rolul funcțional și tipologia uneltelor din epoca bronzului și Hallstatt*, în „Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România”, 2, Sibiu, 1891, p. 7.

⁸ *Ibidem*, p. 8.

Simbolistica secerii este legată de recoltările repetitive de cereale, de ciclul vieții și al morții, fiind atributul unor divinități agricole precum Saturn sau Ceres⁹. „Armele curbe sunt, în genere, în relație cu simbolismul lunii și cu acela al fecundității: semn al feminității... Secera este deopotrivă atribut al morții și al timpului care distruge totul... Secerișul înseamnă sămânța hărăzită morții, ca hrană sau ca germene”¹⁰. În Antichitate, la Plinius, au existat mențiuni cu privire la folosirea ritualică a secerilor de către preoții celți, druizii, care tăiau vâscul cu seceri de aur.¹¹

Catalogul descoperirilor de seceri din Oltenia

1. **Drăgulești**, județul Gorj – Depozit care conținea trei celturi și patru seceri cu mânerul în formă de cârlig. Secerile au lama ușor arcuită, cu partea opusă tăișului ușor îngroșată. Pe lame, s-au realizat caneluri paralele, asemănătoare unor nervuri. Tăișurile au fost ascuțite prin batere, prezentând urme de utilizare. Celturile au corpul alungit, de la bordura găurii de înmănușare plecând o toartă mică. Fețele laterale sunt decorate cu un trapez reliefat, având limita superioară la nivelul bazei tortiței. Cele trei celturi au urme de folosire și reascuțire. – Al. Oancea, P. Gherghe, *Depozitul de bronzuri de la Drăgulești, jud. Gorj*, în SCIVA, 32, 1981, 2, pp. 265-269, fig. 1; G. Calotiu, I. Mocioi, V. Marinoiu, *Mărturii arheologice în Gorj*, 1987, pp. 39-41, 200; F. Ridiche, *Noi date privind cunoașterea culturii Verbicioara I*, în „*Oltenia. Studii și Comunicări*”, vol. XII, 2000, p. 52; G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria 2004, p. 27; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 273.
2. **Govora Sat**, județul Vâlcea – Cu ocazia unui sondaj efectuat în apropierea zonei unde a fost descoperit depozitul de vase și așezarea de tip Govora, a fost descoperită o seceră de bronz cu cârlig și o lamă de cuțit de bronz. – Gh. Petre Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, Editura Petras, 1995, p. 55; G. Crăciunescu, *Mărturii ale practicării metalurgiei și obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara*, în „*Drobeta*”, 15, 2005, pl. 11/1; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 276.

⁹ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. III, București, Editura Artemis, 1993, p. 217.

¹⁰ *Ibidem*, p. 217.

¹¹ Plinius, *Naturalis Historia*, XVI, 249, *apud* M. Rusu, *Rolul funcțional și tipologia uneltelor din epoca bronzului și Hallstatt*, în „*Studii și comunicări de istorie a civilizației populare din România*”, 2, 1891, Sibiu, p. 8.

3. **Greblești-Boișoara**, comuna Câineni, județul Vâlcea – În punctul numit „În Delușel”, care se află la vest de sat, în apropierea Oltului, a fost găsită întâmplător o seceră de bronz cu cârlig. – Gh. Petre Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, Editura Petras, 1995, p. 55; G. Crăciunescu, *Mărturii ale practicării metalurgiei și obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara*, în „Drobeta”, 15, 2005, pl. 11/2; F. Ridiche, *Noi date privind cunoașterea culturii Verbicioara I*, în „Oltenia. Studii și Comunicări”, XII, 2000, p. 59; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 276.
4. **Jupalnic**, localitate componentă a orașului Orșova, județul Mehedinți – În anul 1899, a fost descoperit, la trei kilometri de sat, în lunca numită de localnici „Pe vale”, lângă pârâul Aluniș, pe locul numit „Balta cu rogoz” un depozit de bronzuri. Depozitul era format din: nouă culturi, dintre care opt întregi, decorate, și unul fragmentar nedecorat, două seceri cu limbă la mâner, trei vârfuri de lance. În afară de acestea, au mai existat alte opt piese, din care două au ajuns în posesia preotului din Vârciorova. Vasul de lut în care a fost găsit depozitul s-a pierdut. – M. Rusu, *Die Verbreitung der Bronzehortfunde in Transilvania von Ende der Bronzezeit bis in die mittelere Hallstattzeit*, în „Dacia”, NS, 7, 1963, p. 7; W. A. v. Brunn, *Mitteldeutsche Hortfunde der jungeren Bronzezeit*, Berlin, 1968, pp. 48, 50, 292 (greșit Orsova); M. Petrescu Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, 1977, p. 123, pl. 291/2-15; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 280.
5. **Orevița Mare**, oraș Vânju Mare, județul Mehedinți – Cercetare de suprafață în anul 1978, săpături sistematice între anii 1987-1988 și 1994-1995. În punctul „La Pârâu”, situat între două dealuri, în apropierea a două izvoare, unde se află și o așezare, Verbicioara IV-V, dar și fragmente ceramice de tip Gârla Mare, a fost găsită o seceră cu ciotul de turnare neîndepărtat, având lungimea de 15 cm, lățimea lamei de 2 cm, iar grosimea în zona bordurii de 0,4 cm. – G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, în „Symposia Thracologica”, 9, 1992, p. 100; Idem, *Cultura Verbicioara în județul Mehedinți*, în „Drobeta”, 7, 1996, pp. 41, 45; Idem, *L'Âge du Bronze moyen et final*, p. 118, pl. III, IV; Florin Ridiche, *Noi date privind cunoașterea culturii Verbicioara II*, în „Oltenia Studii și Comunicări”, vol. XIII, 2001, p. 39; M. Nica, *Date noi cu privire la evoluția și geneza culturii Verbicioara*, în „Drobeta”, 7, 1996, p. 29; G. Crăciunescu, *Cultura Verbicioara în Oltenia*, Craiova, Editura Universitaria, 2004, p. 41; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 288.

6. **Ostrovu Mare**, comuna Gogoșu, județul Mehedinți – Pe Ostrovul Mare, a fost descoperită întâmplător o spadă cu limbă la mâner, de tip *Reutlingen*, care poate fi datată în Ha. A1, însoțită, se pare, de un celt și o seceră. Despre ultimele două piese nu se mai știe nimic în prezent. - G. Crăciunescu, *O sabie de bronz de la Ostrovul Mare*, în „Drobeta”, 7, 1996, pp. 55 – 58; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 289.
7. **Sacoți**, satul Milostea, comuna Slătioara, județul Vâlcea – În anul 1959, în partea de est a botului de deal dintre „Lunca Târâii” și „Valea Gorunului” a fost descoperit întâmplător, la adâncimea de 0,50 metri, un depozit de bronzuri. Au fost recuperate: cinci celuri, dintre care trei de tip transilvănean, unul cu decor în formă de aripioare și o lama cu tăiș de la un tip neprecizat; cinci seceri, din care trei cu limbă la mâner, una cu cârlig, și un vârș de la o altă seceră al cărei tip nu a putut fi precizat; un fragment de cuțit și un altul probabil de lamă de ferăstrău; o sulă îndoită; două vârșuri de lance; un tub de tablă decorat; o fibulă în formă de arcuș de vioară, de tip *Peschiera*; un fragment de colier; o brățară de tip saltaleone; două fragmente de centură sau brățară apărătoare; 31 brățări, din care două cu bară de secțiune plan-convexă decorate cu motive gravate în benzi unghiulare alternând cu altele verticale, șase cu secțiunea rotundă, decorate cu motive gravate în benzi orizontale, alternând în trei cazuri cu motive în forma de X sau unghiulare, șase cu secțiunea rombică și nedecorate, trei cu secțiunea ovală, șase cu secțiunea rotundă, opt cu mai multe spirale; o bucată de bronz brut. Depozitul a fost datat de Petrescu Dîmbovița în secolul al XII-lea a. Chr., respectiv Hallstatt A1, cu analogii în seria de depozite Cincu Suseni – I. Nania, S. Holtei, *Depozitul de bronzuri de la Sacoți*, în „Sesiunea de comunicări a Muzeului de istorie”, vol. I, București, 1964, p. 176; I. Nania, S. Holtei, *Depozitul de bronzuri de la Sacoți-Slătioara, județul Vâlcea*, în „Buridava”, 1972, p. 173; M. Petrescu Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 120, fig. 281-283; I. Stratan, A. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, PZ., 52, 1977, 11, pp. 28-66; Gh. Petre Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Râmnicu Vâlcea, Editura Petras, 1995, p. 64; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an den unteren Donau*, Bonn, 1976, p. 36; Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 294.
8. **Svinița**, județul Mehedinți – Dintr-un presupus depozit găsit în această localitate fac parte un celt, cu manșon și decor unghiular și două seceri, cu limbă la mâner. – M. Petrescu Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din*

România, București, 1977, p. 159, pl. 376/7-9; Simona Lazăr, Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României, Craiova, Editura Universitaria, 2011, p. 296.

BRONZE SICKLES FOUND AT THE END OF THE BRONZE AGE AND EARLY IRON AGE IN OLTENIA AREA

(Abstract)

At the end of the Bronze Age and early Iron Age in the area under discussion, we find three types of sickles: with button, with tongue-shaped handle and hook. They are present in isolated discoveries and more frequently in bronze deposits. In Oltenia, tools of this type were discovered at: Drăguțești (Gorj County), Govora, Greblești – Boișoara, Sacoți (Vâlcea County), Jupalnic, Ostrovul Mare, Orevița Mare, Svinița (Mehedinți County).

The practical function of the holes (harvesting grains, hay etc.) was supplemented by the cultic or votive uses.

Keywords: bronze sickles, Oltenia, late of the Bronze Age, early Iron Age, cultic uses.

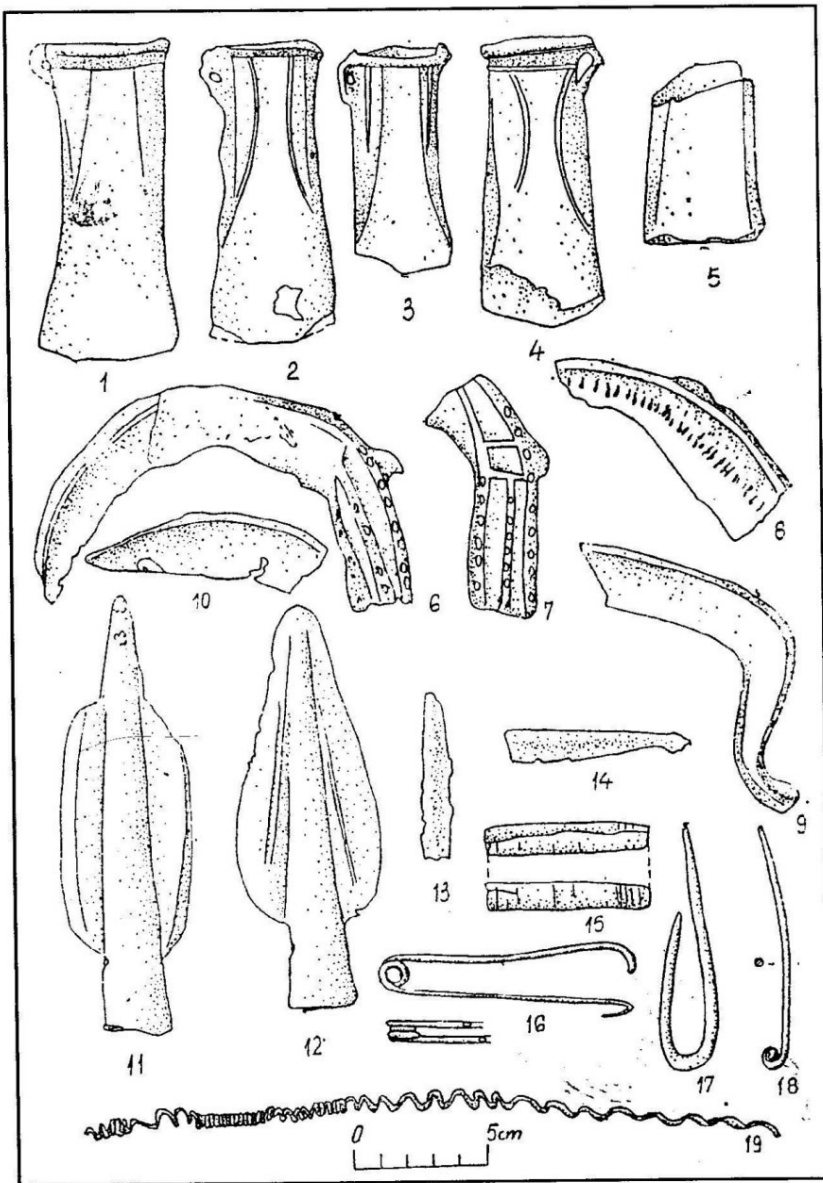
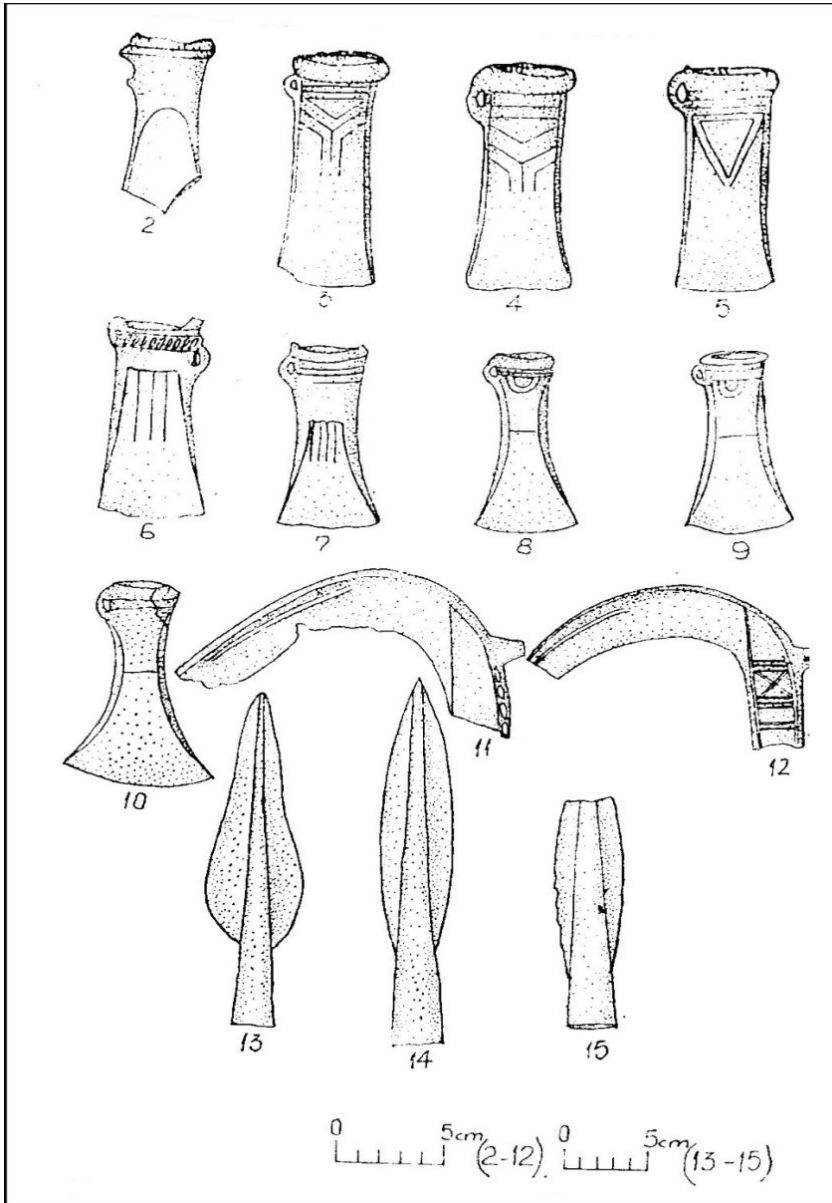

Fig. 1. Depozitul de la Sacoți (după M. Petrescu Dîmbovița).

Fig. 2. Depozitul de la Jupalnic (după M. Petrescu Dîmbovița).

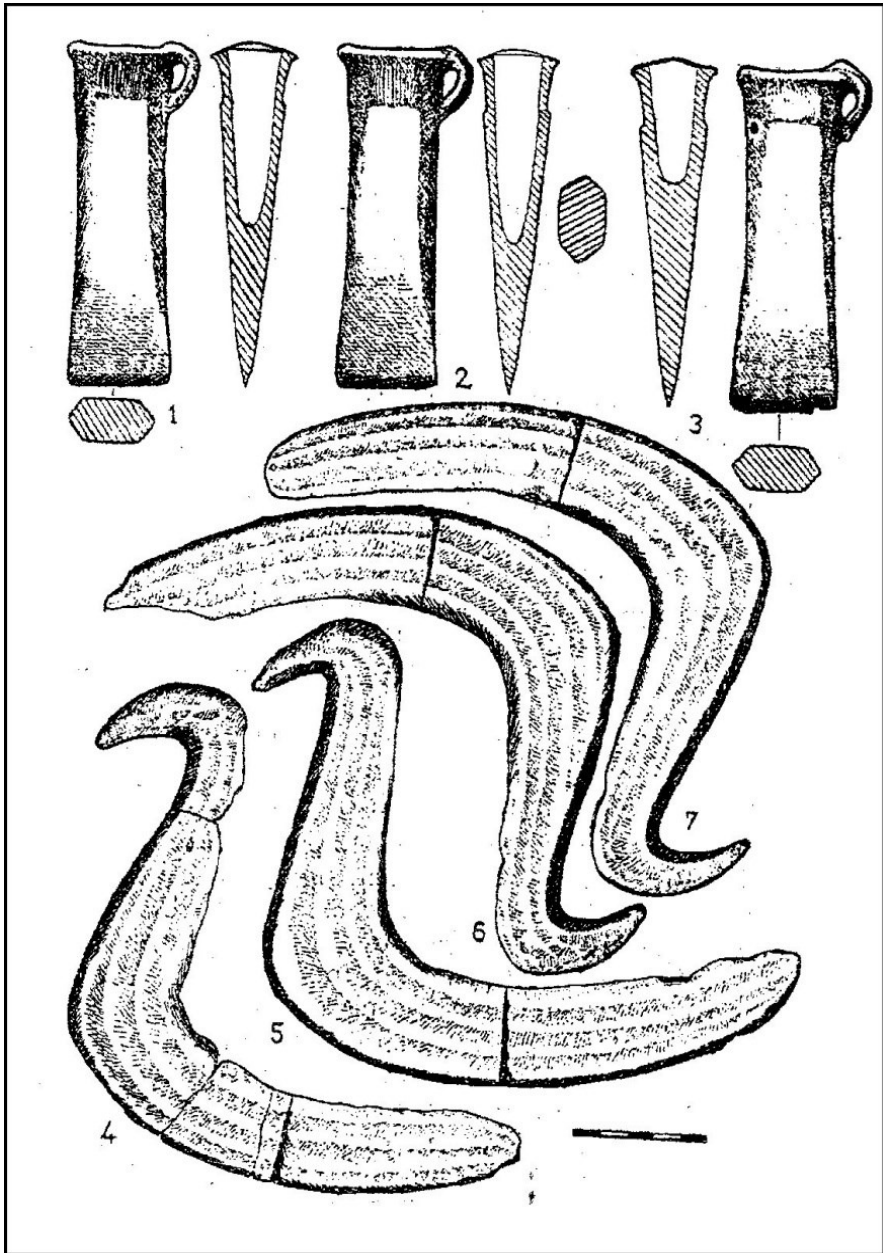
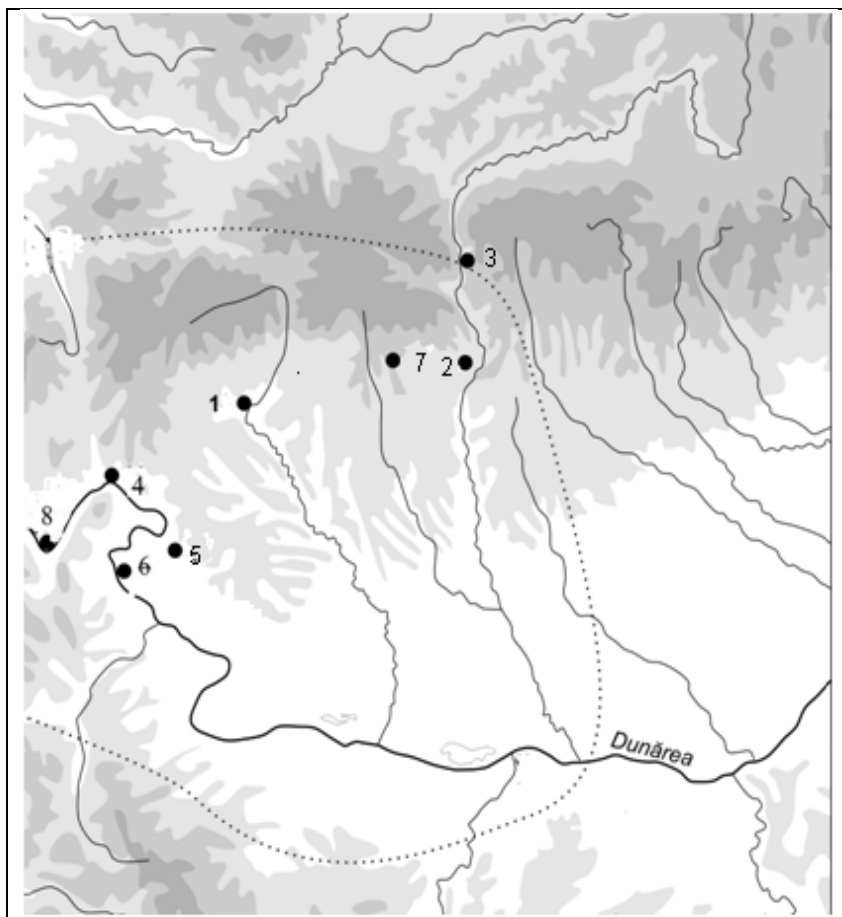

Fig. 3. Drăguțești (după A. Oancea, P. Gherghe).

Fig. 4. Harta descoperirilor cu seceri din Oltenia

1. Drăguțești, jud. Gorj.
2. Govora Sat, jud. Vâlcea.
3. Greblești-Boișoara, com. Căineni, jud. Vâlcea.
4. Jupalnic, localitate componentă a orașului Orșova, jud. Mehedinți.
5. Orevița Mare, oraș Vânu Mare, jud. Mehedinți.
6. Ostrovu Mare com. Gogoșu, jud. Mehedinți.
7. Sacoți, satul Milostea, com. Slatioara, jud. Vâlcea.
8. Svinița, jud. Mehedinți.

DOMENIUL FUNCJAR AL BOIEIRLOR BRĂILOIU DIN JUDEȚELE DOLJ ȘI MEHEDINȚI*

ILEANA CIOAREC*

Originari din localitatea Drăgoiani, din județul Gorj, boierii Brăiloiu sunt atestați prima dată la sfârșitul secolului al XVI-lea, când documentele îl menționează pe un anume Barbu din Drăgoiani și din Ruși clucer în anul 1591.¹

Deținătorii unui întins domeniu funciar, boierii Brăiloiu se pot alătura altor familii cu veche și îndepărtată ascendență boierească, probabil dinainte de constituirea statului feudal Țara Românească. Existența domeniului lor este dovedită atât de numeroase diate, testamente, cât și de mai multe hotărnicii, rămase ca mărturie de-a lungul timpului.

Această familie boierească avea proprietăți în toate județele Olteniei: Dolj, Gorj, Romanați și Mehedinți.

În județul Dolj, boierii Brăiloiu au stăpânit următoarele moșii și sate: Negoiești, Bodăiești, Braloștița, Scaiești, Corzu, Smadovița, Padea.

Prima moșie care a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu a fost **Negoiești**. Aceasta² a intrat în stăpânirea familiei Brăiloiu cu mult înainte de anul 1690, de vreme ce aici, în 1695, Cornea Brăiloiu a început să-și construiască o nouă curte boierească.³ În anul 1722, ca proprietar al moșiei Negoiești este menționat Nițu

---

*Articolul face parte din tema de plan *Dinamică economică și socială în sud-vestul României în perioada fanariotă*.

*Cercet. șt. III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova, e-mail: ileanacioarec@yahoo.com

¹ Mihai Dimitrie Sturdza, *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. II *Boian-Buzescu*, București, Editura Simetria, 2011, p. 191; Vasile Marinoiu, *Cornea Brăiloiu și alți colaboratori gorjeni ai domnitorului Constantin Brâncoveanu*, în „Litua. Studii și Cercetări”, vol. III, Târgu Jiu, 1986, p. 46.

² Este menționat într-un hrisov emis la 18 iulie 1586, când Mihnea Turcitul a întărit lui Pârnu mare clucer stăpânirea asupra satului Bucovăț. Printre martori apare și Stan logofătul de la Negoiești (*Documente privind istoria României, veac XVI, B, Țara Românească*, vol. V (1581-1590), București, Editura Academiei Române, 1952, p. 257), în continuare, se va cita DIR, veac XVI, B, Țara Românească.

³ Marcel Berendei, Sorin Sebastian Duicu, *Două reședințe rurale din Dolj. Contribuții la studiul evoluției arhitecturii în secolul al XVIII-lea*, în „Revista muzeelor și monumentelor”. Seria Monumentele istorice și de artă, nr. 1, 1982, p. 60.

Brăiloiu. În anii 1828⁴ și 1831⁵, moșia Negoiești se afla în stăpânirea postelnicesei Zmaranda Brăiloiu. La 20 ianuarie 1835, Zmaranda Brăiloiu a împrumutat 50.000 de lei de la căpitanul de miliție Dimitrie Budișteanu, punând gaj moșia Negoiești. Zmaranda Brăiloiu se obliga ca în termen de un an de zile, să restituie suma împrumutată.⁶ La 12 august același an, pentru a face rost de banii necesari achitării împrumutului, Zmaranda Brăiloiu a vândut moșia Negoiești cumnatului său Costache Brăiloiu.⁷ În anul 1837, ca proprietar al moșiei Negoiești este menționat Constantin Brăiloiu.⁸ În anul 1876, Constantin N. Brăiloiu a vândut moșia Negoiești, în suprafață de 3.565 de pogoane, lui Neonida și Constantin Paciurea.⁹

La scurt timp după ce moșia Negoiești a intrat în stăpânirea lor, boierii Brăiloiu au mai cumpărat alte două moșii în județul Dolj: Bodăiești și Braloștița.

Moșia **Bodăiești**¹⁰ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu în anul 1692. În acel an, Cornea Brăiloiu postelnic a cumpărat de la Simion, fiul lui Florea Hobeanu și de la Lupu, fiul lui Stoian moșia Bodăiești „din hotaru Hodolenilor până în hotaru Ohăbii”. În zăpis se menționa că cei doi vânzători cumpăraseră moșia de la Florica Bengescu, soacra lui Cornea Brăiloiu.¹¹ În anul 1816, au început neînțelegerile între vornicul Dumitrache Bibesc și paharnicul Nicolae Brăiloiu privind hotarele moșiilor Bodăiești și Amărăști.

La 29 februarie 1816, a fost realizată de către trei boieri hotarnici hotărnicia moșiei Bodăiești. Cu această ocazie, a fost fixat și hotarul moșiei Bodăiești de către Amărăști. Acesta începea „din drumul după slemnea dealului Amaradiei în direcție spre miazăzi prin movilele după drumul dealului Amaradiei, tot înainte pe drum după cum cotește până la stâlpul de piatră din coada văii Chelcea. De aici hotarul dintre Bodăiești și Amărăști trage în direcție între apus și miazăzi pe linie dreaptă la movila cu piatră din pădure și de aici la movila cu piatră din gura văii Chelcii. De aici peste vârful Curmăturii urcă pe coasta despre apus a dealului Tarniți la movila cu piatră din vârful Tarniței pe lângă via fostă a Bibescului. De aici hotarul coboară în direcție tot spre apus și miază-zi la movila cu piatră numită de la via Aldii. De aici apoi hotarul coboară în crivină printr-o movilă intermediară pe linie dreaptă la movila din

⁴ Paul-Emanoil Barbu, Vladimir Osiac, *Catagrafia județului Dolj din anul 1828*, Craiova, Editura Universitaria, 2001, pp. 286-291.

⁵ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, Editura Helios, 1999, p. 51.

⁶ SJAN Dolj, Colecția Documente, CXLV/7, f. 1.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Dinică Ciobotea, Monica Călinescu, *Proprietatea asupra pământului în județul Dolj la mijlocul secolului al XIX-lea*, în „Mitropolia Olteniei”, an XLIII, 1991, nr. 4-6, p. 134.

⁹ Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 196.

¹⁰ Este menționat într-un hrisov emis la 30 iunie 1547 când Mircea Ciobanul a întărit lui Cuciulat spătar stăpânirea asupra unor părți de moșie din Bodăiești pe care le cumpărase de la Stroe, fiul lui Corlat din Padeș (DIR, *veacul XVI, B, Țara Românească*, vol. II (1526-1550), București, Editura Academiei Române, 1951, pp. 361-362.

¹¹ SJAN Dolj, Colecția Documente, CXIII/3, f. 1.

malul stâng al apei Amaradiei până în mijlocul stâng al apei Amaradia, unde se termină învecinarea moșiei Bodăiești cu moșia Amărăști¹².

Neînțelegerile dintre vel vornicul Dumitrache Bibescu și vel paharnicul Nicolae Brăiloiu pentru hotarele moșiilor Băicoiu, Amărăști și Bodăiești au continuat și în anii următori. La 22 februarie 1826, încercând să pună capăt conflictului dintre cele două părți, domnul Țării Românești, Grigorie Dimitrie Ghica, a cerut vel hatmanului divanului domnesc să aducă înaintea sa pe Dumitrache Bibescu și pe Nicolae Brăiloiu. După ce a audiat ambele părți și a analizat actele de proprietate puse la dispoziție, domnitorul a hotărât ca Dumitrache Bibescu și Nicolae Brăiloiu să-și stăpânească moșiile prin semnele de hotar care fuseseră stabilite de cei trei boieri hotarnici în anul 1816.¹³ În anii 1828¹⁴ și 1831¹⁵, moșia Bodăiești se găsea în stăpânirea paharnicului Nicolae Brăiloiu. A rămas în stăpânirea boierilor Brăiloiu până în anul 1860. La 22 ianuarie 1860, Ioan Brăiloiu i-a vândut moșia Bodăiești lui Nicolae Mihail.¹⁶

Satul **Braloștița**¹⁷ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu la 25 august 1692. În acest an, Teodor, egumenul Mănăstirii Jitianu, i-a vândut lui Cornea Brăiloiu, vel paharnic satul Braloștița pentru suma de 800 de taleri. În zapis, se preciza că mănăstirea primise satul de la Iane, fiul lui Mihai Drosul¹⁸. La 8 mai 1694, Constantin Brâncoveanu a întărit stăpânirea lui Cornea Brăiloiu vel paharnic asupra acestui sat¹⁹. A rămas pentru scurt timp în stăpânirea acestei familii boierești deoarece, la începutul secolului al XVIII-lea, ca stăpân al acestei moșii este menționat vornicul Constantin Argetoianu.²⁰

În stăpânirea boierilor Brăiloiu s-au găsit și părți din moșiile Padea, Corzu și Smadovița.

O parte din moșia **Padea**²¹ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu la începutul secolului al XVIII-lea, în urma căsătoriei Bălașei Pădeanu cu stolnicul Ioan

¹² SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, manuscris 67/1816, ff. 1-15.

¹³ *Ibidem*, manuscris 66/1826, ff. 1-2.

¹⁴ Paul-Emanoil Barbu, Vladimir Osiac, *op. cit.*, pp. 326-331.

¹⁵ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 50.

¹⁶ SJAN Dolj, Colecția Hotărnicii, dosar 768/1887, f. 1.

¹⁷ Este menționat într-un hrisov emis la 12 martie 1580 când Mihnea Turcitul i-a întărit lui Dragomir satul Braloștița. În hrisov se menționa că satul îi aparținuse lui Calotă postelnic și soției sale Caplea (DIR, veac XVI, B, Țara Românească, vol. IV (1571-1580), București, Editura Academiei Române, 1952, p. 460).

¹⁸ Nicolae Chipurici, *Oltenia medievală de vest. Catalog de documente (1374-1800)*, Drobeta Turnu Severin, Editura Tipo Radical, 2016, p. 211.

¹⁹ *Ibidem*, p. 216; C. V. Obedeanu, *Cornea Brăiloiu*, în „Arhivele Olteniei”, an VI, nr. 31, 1927, p. 201.

²⁰ Dumitru Bălașa, *Sate și oameni din județul Mehedinți în 1727*, în „Mehedinți – cultură și civilizație”, vol. IV, 1982, p. 68.

²¹ Este menționat în hrisovul emis la 13 decembrie 1594, când Mihai Viteazul i-a întărit lui Stoica, al doilea logofăt, mai multe ocine și țigani, printre care și „din Padea 3 țigani” (DIR, veac XVI, B, Țara Românească, vol. VI (1591-1600), București, Editura Academiei Române, 1953, p. 163).

Brăiloiu. La începutul lunii mai 1779, Ioniță Brăiloiu biv vel sluger s-a adresat Divanului Craiovei susținând că partea sa de moșie din Padea era călcată atât de razeși, cât și de Constantin Coțofeanu, Constantin, fiul lui Drăghici căpitan și stolniceasa Știrboaica. La 18 mai 1779, Divanul Craiovei i-a desemnat pe biv vel clucerul za arie Barbu Otetelișanu și biv vel logofătul Constantin Târnoveanu să aleagă hotarele părții de moșie din Padea aflată în stăpânirea lui Ioniță Brăiloiu.²²

După moartea lui Ioniță Brăiloiu, partea de moșie din Padea i-a revenit soției sale Bălașa. În anul 1795, aceasta i-a lăsat partea ei de moșie, în suprafață de 856 de stânjeni, ca zestre, fiicei sale adoptive Bălașa²³, fiica clucerului Cornea Brăiloiu. La 4 octombrie 1785, Manolache Pădeanu, fiul lui Șerban Pădeanu i-a vândut mătușii sale Bălașa Brăiloiu partea lor de moșie din Padea în suprafață de 214 stânjeni. La 30 aprilie 1800, Bălașa Brăiloiu a mai cumpărat alți 120 de stânjeni în Padea de la Constantin Țurcan și Stanca Târnoveanca. De la Bălașa Brăiloiu, moșia a trecut în stăpânirea Zmarandei Brăiloiu. La 1 aprilie 1821, Zmaranda Brăiloiu i-a vândut lui Hagi Enuși moșia Padea. Întrucât nici până la 24 septembrie 1826, Zmaranda Brăiloiu nu-și primise banii, aceasta i-a cerut Divanului Craiovei să-i permită să vândă din nou moșia Padea. La 9 decembrie 1827, moșia a fost achiziționată de către pitarul Ene Pană.²⁴

O parte din moșia **Corzu**²⁵ a intrat în stăpânirea familiei Brăiloiu la 24 februarie 1802. La această dată, logofătul Dumitrache Brăiloiu a făcut schimb de moșie cu Mănăstirea Tismana. A dat locașului de cult partea sa din Devesel, primind în schimb partea de moșie Corzu a mănăstirii.²⁶

La 20 decembrie 1817, clucerul Dimitrie Brăiloiu a reclamat Căimăcămii că partea sa din Corzu era călcată de către moșnenii săceni și buseni. Pentru a pune capăt conflictului dintre cele două părți, Căimăcămia i-a însărcinat pe Ștefan clucerul *za arie* și pe Petre condicarul să meargă la fața locului și să aleagă hotarele părți de moșie din Corzu a lui Dimitrie Brăiloiu.²⁷ În anul 1819, moșia Corzu se afla tot în stăpânirea logofătului Dimitrie Brăiloiu.²⁸ În anul 1831, ca proprietar al moșiei

²² SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, manuscris 70, f. 99.

²³ *Ibidem*, f. 101.

²⁴ Idem, Colecția Documente, CCLXI/6, f. 1.

²⁵ Este menționat într-un hrisov emis la 1 septembrie 1556 – 31 august 1557, când Pătrașcu cel Bun i-a întărit lui Radu Podeanu și lui Dragomir satul Corzu „cu tot hotarul, de jos până în Vadul Goiului și din sus până în Coardele Drăgoicii și până în Piscul Sogului și de altă parte până în fața Bălăciții” (DIR, veac XVI, B, Țara Românească, vol. III (1551-1570), București, Editura Academiei Române, 1952, p. 49).

²⁶ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, *Condica Mănăstirii Tismana*, ff. 83v-85.

²⁷ Dinică Ciobotea, Dumitru Cojocar, *Documente privind istoria satelor comunei Grecești*, în *Monografia satelor comunei Grecești* (coord. Dinică Ciobotea, Tudor Rățoi), Craiova, Editura Autograf MJM, 2016, p. 334.

²⁸ Ioana Constantinescu, *op. cit.*, p. 200.

Corzu era menționat biv vel paharnicul Nicolae Brăiloiu.²⁹ În perioada 1831-1845, Nicolae Brăiloiu i-a dăruit moșia Corzu, ca zestre, fiicei sale Cleopatra, la căsătoria acesteia cu Grigore Racoviță.

Moșia **Smadovița**³⁰ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu la începutul secolului al XIX-lea, când Dimitrie Brăiloiu a cumpărat-o de la familia Bengescu. În anul 1831, proprietar al moșiei Smadovița era biv vel paharnicul Nicolae Brăiloiu.³¹ A rămas în stăpânirea boierilor Brăiloiu până în perioada 1831-1845, când Nicolae Brăiloiu i-a dăruit moșia Smadovița, ca zestre, fiicei sale Cleopatra la căsătoria sa cu Grigore Racoviță, mare clucer.

Ultima parte de moșie din județul Dolj care a intrat în componența domeniului funciar al boierilor Brăiloiu a fost Scaești.

O parte din satul **Scaești**³² a intrat în stăpânirea familiei Brăiloiu la 27 aprilie 1891, în urma căsătoriei Ecaterinei Popescu, fiica lui Ilie Popescu, cu Constantin Brăiloiu.³³ În anul 1905, ca proprietari ai moșiei Scaești erau menționați Henri Catargi (350 ha), Constantin A. Brăiloiu (150 ha), Ana G. Stoenescu (210 ha) și Grigore Stoenescu (260 ha), 422 de ha.

În județul Mehedinți, boierii Brăiloiu au stăpânit moșiile: Băcleșu, Corlățelul, Colarețul, Jiana, Gogoși, Bălțați, Devesel, Ciovârnașani, Ciuși, Smilești, Zăgujan și Trestenic.

Primul sat din județul Mehedinți care a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu a fost **Ciovârnașani**.³⁴ La 28 octombrie 1688, Hârșova, fiica lui Curuia clucer din Ciovârnașani, i-a vândut lui Cornea Brăiloiu vel sluger satul Ciovârnișani „cu casele, cu toate nămeștiile dinprejurul caselor”³⁵. La 20 iunie 1693, Constantin Basarab Brâncoveanu i-a întărit aceluiași Cornea stăpânirea asupra satului.³⁶ După moartea lui Cornea Brăiloiu, moșia a intrat în stăpânirea soției sale Stanca, fiica marelui spătar Popa Buicescu. În anul 1727, ca stăpân al moșiei Ciovârnișani era menționată

---

²⁹ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 3. Nicolae Brăiloiu era fiul lui Iordache și al Mariei Zătreanu, însă a fost adoptat, în anul 1801, de către Dimitrie și Maria Brăiloiu.

³⁰ Este menționat într-un hrisov emis la 20 septembrie 1513, când Neagoe Basarab i-a întărit lui Șerban spătar stăpânirea asupra satului Smadovița. În hrisov, se preciza că Șerban primise satul ca răsplată pentru „credincioasă slujbă și vărsare de sânge” (DIR, veacul XVI, B, Țara Românească, vol. I, p. 138; DRH, B, Țara Românească, vol. II, pp. 242-243).

³¹ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 3.

³² Este menționat într-un hrisov emis la 9 septembrie 1535, când Radu Paisie i-a întărit mănăstirii Glavacioc stăpânirea asupra satului Scaești. În hrisov, se menționa că mănăstirea primise acest sat de la jupâneasa Slavna (DIR, veac XVI, B, Țara Românească, vol. II, p. 191).

³³ Mihai Dimitrie Sturdza, *op. cit.*, p. 196.

³⁴ Este menționat într-un zapis din 27 aprilie 1638, când Despina, fiica lui Radu postelnic, din Bârsești, și soțul său, Vlăsan i-au vândut vărului lor Mihai postelnic din Ohaba a patra parte din moșia Ciovârnișani cu rumâni „pre nume... și de moșie și de legătură” (I. C. Filitti, *Condica Poenarilor-Almăjani*, în „Arhivele Olteniei”, an VIII, nr. 43-44, p. 284).

³⁵ *Ibidem*, p. 289.

³⁶ *Ibidem*.

Stanca vorniceasa Brăiloiu.³⁷ De la Stanca, moșia a trecut în posesia fiului ei Constantin biv vel șetrar. La 26 iunie 1749, Venețiana, soția lui Constantin Brăiloiu vel șetrar, pentru a putea plăti datoriile rămase de la soțul său, care decedase între timp, i-a vândut moșia Ciovârnișani cumnatului său Radu Brăiloiu logofăt za visterie cu 800 de taleri.³⁸ La sfârșitul lunii iulie 1749, nemulțumită că nu-și primise nici până în acel moment banii pe moșia Ciovârnișani, Venețiana Brăiloiu s-a adresat domnului Grigorie Ghica, cerându-i să-l oblige pe Radu Brăiloiu ca, în cel mai scurt timp, să-i dea. La 1 august, Grigorie Ghica l-a însărcinat pe „vel ban să apuce cu strânsoare pe Radu Brăiloiu biv logofăt za visterie să plătească 800 taleri jupănesei Venețiana a răposatului șetrar Constantin Brăiloiu”³⁹.

La 20 octombrie 1751, Radu Brăiloiu s-a plâns autorităților că moșnenii din Căzănești i-ar fi călcat moșia, împresurându-i „un codru de loc” și a cerut să fie trimiși doi boieri hotarnici, care să aleagă hotarele Ciovârnișanilor. Manolache biv vel armaș, vel căpitan za Cerneți i-a desemnat pe Matei Șușescu și Costantin Guran să meargă la fața locului și să aleagă hotarele moșiei Ciovârnișani.⁴⁰ În perioada 1751-1780, Barbu Brăiloiu i-a dat moșiile Ciovârnișani, Zăgujanii, Ciuși și Drăgotești ca zestre fiicei sale Catinca la căsătoria acesteia cu Barbu Poenaru Almăjanu.⁴¹

O altă parte de sat care a făcut parte din domeniul funciar al boierilor Brăiloiu a fost Zăgujanii.⁴² A intrat a intrat în stăpânirea acestei familii boierești la 28 octombrie 1688, când Hârșova, fiica lui Curuia clucer din Ciovârnișani i-a vândut lui Cornea Brăiloiu vel sluger partea ei din Zăgujanii.⁴³ La 19 septembrie 1696, Constantin Basarab Brâncoveanu i-a întărit aceluiași Cornea stăpânirea asupra părții din Zăgujanii pe care o cumpărase anterior. A rămas în stăpânirea familiei Brăiloiu până în perioada 1751-1780.⁴⁴

În stăpânirea boierilor Brăiloiu s-a aflat și o parte din satul **Ciuși**⁴⁵. La 28 octombrie 1688, Hârșova, fiica lui Curuia clucer din Ciovârnișani i-a vândut lui Cornea Brăiloiu vel sluger o parte din satul Ciuși.⁴⁶ În anul 1696, nemulțumit că moșnenii din Ciuși și din Gârbovăț îi acaparaseră partea sa de moșie din Ciuși,

³⁷ Dumitru Bălașa, *op. cit.*, p. 73.

³⁸ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 290.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 291.

⁴² Este menționat într-un hrisov emis la 29 mai 1562, când Petru ce Tânăr i-a întărit lui Neagoe stăpânirea asupra moșiei Zăgujanii. În hrisov se menționa că moșia Zăgujanii îi aparținuse lui Stoian, însă acesta a făcut schimb cu Neagoe, primind moșia Peșceani (DIR, veac XVI, B, Țara Românească, vol. III, pp. 163-164)

⁴³ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 289.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 291.

⁴⁵ Este menționat într-un zapis de la 8 octombrie 1593, când printre martorii vânzării moșiilor Lumnic, Băltane și Țarovăț, apare și Nan din Ciuși (DIR, veac XVI, B, Țara Românească, vol. VI p. 81).

⁴⁶ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 289.

Cornea Brăiloiu s-a adresat divanului domnesc, cerându-i să desemneze boieri hotarnici, care deplasându-se la fața locului, să aleagă hotarele moșiei. La 3 august același an, Constantin Brâncoveanu i-a desemnat pe Constantin Otetelișanu, Ionașcu căpitan Vardniceanul, Coandă căpitan, Giurcă Anasescu, Lupu căpitan Glogoveanu, Drăghici Cătunariul, Oprea căpitan din Pleșoi, Iancu iuzbașa din Jidoștița, Stanislav logofătul Merișescu, Mihai iuzbașa Mezina, Nicola ceaușul din Severinești, Vârpina din Vrabeți și Vasilie căpitan să aleagă hotarele moșiei Ciuși.⁴⁷ La începutul anului 1737, Constantin și Radu Brăiloiu s-au adresat administrației austriece, susținând că mai mulți moșneni din Ciuși le-au călcat partea lor de moșie din Ciuși. La 1 martie 1737, „Cesariceasca Administrație”, pentru a pune capăt conflictului dintre cele două părți, a desemnat patru boieri hotarnici care, mergând la fața locului, să aleagă partea de moșie a moșnenilor și a boierilor Brăiloiu. În prezența ambelor părți, măsurându-se moșia, s-au descoperit 1.820 de stânjeni în partea de răsărit, 1.810 stânjeni la mijloc și 1.810 stânjeni la apus. Moșnenii au primit 75 de stânjeni la răsărit, 54 de stânjeni la mijloc și 54 de stânjeni la apus, restul revenindu-le boierilor Brăiloiu.⁴⁸ Nefiind mulțumiți de modul în care s-a împărțit moșia, în luna iunie a aceluiași an, moșnenii s-au adresat din nou Administrației Austriece. La 19 iunie, autoritățile au desemnat trei boieri hotarnici, care să aleagă din nou partea de moșie a moșnenilor și a boierilor Brăiloiu. În urma noii alegeri, moșnenii au primit 850 stânjeni la răsărit, 840 de stânjeni la mijloc și 900 de stânjeni la apus.⁴⁹ Nici această împărțire a moșiei nu i-a mulțumit pe moșnenii Ciușeni. La 30 iulie, același an, în urma plângerii făcute de ei, Dumitrașcu Vlădoianu, Ion Zătreanu, Barbu Iupceanu și Mihai Medvemej au ales din nou părțile de moșie ale moșnenilor și ale boierilor Brăiloiu.⁵⁰ Procesul dintre moșneni și ceilalți proprietari, ai moșiei au continuat și după ce moșia nu s-a mai aflat în stăpânirea boierilor Brăiloiu. A rămas în stăpânirea acestei familii boierești până în perioada 1751-1780.⁵¹

Tot în stăpânirea acestei familii boierești s-au aflat, pentru scurt timp, și părți din satele Drăgotești și Smilești.

O parte din satul **Drăgotești**⁵² a intrat în stăpânirea boierilor la 28 octombrie 1688, când Hârșova, fiica lui Curuia clucer din Ciovărnășani i-a vândut lui Cornea Brăiloiu vel sluger o parte din satul Drăgotești. Boierii Brăiloiu au continuat

⁴⁷ *Ibidem*, p. 292.

⁴⁸ *Documentele neamului Sâmboteanu transcrise de I. Popescu Cilieni și Ion Donat*, în „Arhivele Olteniei”, an XIX, nr. 107-112, 1940, p. 96.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 97.

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 98-99.

⁵¹ Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 291.

⁵² Este menționat la 27 ianuarie 1483, când Vlad Călugărul le-a întărit lui Batie, Radu, Dragoe, Stanciu, Brat, Dragu, Dobromir și Danciu stăpânirea asupra unei jumătăți din Drăgotești pe care o moșteniseră de la Cârdea și Cănaadin (DRH, B, Țara Românească, vol. I (1247-1500), București, Editura Academiei Române, 1966, p. 298).

cumpărăturile în Drăgotești. La 30 iulie 1709, Semen Robul, fiul lui Aldea din Drăgotești, împreună cu soția sa, Stoica, și fiul lor, Radu, i-au vândut partea lor de moșie din Drăgotești lui Constantin, fiul lui Cornea Brăiloiu vel ban.⁵³ A rămas în stăpânirea familiei Brăiloiu până în perioada 1751-1780.⁵⁴

O parte din satul **Smilești**⁵⁵ a intrat în stăpânirea boierilor la 28 octombrie 1688 când Hârșova, fiica lui Curuia clucer din Ciovârnașani i-a vândut lui Cornea Brăiloiu vel sluger partea ei din Smilești. A rămas în stăpânirea acestei familii până în perioada 1751-1780.⁵⁶

La puțin timp după ce au cumpărat satele menționate mai sus, în stăpânirea boierilor Brăiloiu au ajuns și o parte din satele Trestenic, Deveselu, Jiana, Gogoșu, Gârla Mare, Corlățelu și Bâcleșu.

O parte din satul **Trestenic**⁵⁷ a intrat în stăpânirea familiei Brăiloiu la 8 februarie 1690, când Dumitru Dumitrescu și fratele său Iorga Dumitrescu, frații Ancuței Bengescu, au vândut marelui spătar Barbu, fiul marelui armaș Cornea, partea lor de moșie din Trestenic „însă moșie stearpă fără rumâni, din hotar în hotar” cu 300 de taleri.⁵⁸ Actul de vânzare al acestui sat a fost reconfirmat la 10 martie același an.⁵⁹ Boierii Brăiloiu au continuat să cumpere și alte ocine în Trstenic. La 27 iunie 1691, Cornea Brăiloiu vel paharnic a cumpărat de la Iorga Dumitrescu partea lui de moșie din Trestenic.⁶⁰ Moșia Trestenic nu a rămas pentru multă vreme în stăpânirea familiei Brăiloiu, la 20 iulie 1699, Cornea Brăiloiu mare ban, dăruind-o Mănăstirii Tismana. Mănăstirea mai primea „10 boi de plug care sunt acolo la Tristenic, 100 de stupi care sunt iar la Trestenic, 100 oi cu miei de estimpu, 10 vaci cu lapte cu viței 10, 6 iepe fătătoare, însă 3 iepe cu mânji de estimpu și 3 iepe nefătate, 1 armăsar să fie de treaba iepelor, 1 cădelniță de argint de Veneția, 1 sfită de lastră, 1 stihar de lastră, 1 pereche de rucavițe, 1 petrafir, 1 brăușor ce se cheamă poiaz”⁶¹. În actul de danie se prevedea ca vel paharnicul Cornea Brăiloiu să fie înmormântat în acest locaș de cult „și de mi să va întâmpla

⁵³ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 296.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 291.

⁵⁵ Este menționat într-un hrisov emis la 30 iunie 1547, când Mircea Ciobanul i-a întărit lui Cuciulat spătar stăpânirea asupra moșiei Smilești, cumpărată de la Țeroveț și de la Negoe, Nicola, Ivăniș, Șerban și Prăstrăvan, fiii lui Potolea (DIR, veacul XVI, B, Țara Românească, vol. II, p. 361).

⁵⁶ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 291.

⁵⁷ Este menționat într-un hrisov emis la 16 martie 1620 când Gavriil Movilă a întărit lui Tudor, Vâlcomir și Avram jumătate din moșia Trestenic pe care o cumpărase de la Noica și de la Dumitru (DIR, veac XVII, B, Țara Românească, vol. III (1616-1620), București, Editura Academiei Române, 1951, p. 495).

⁵⁸ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Condica Mănăstirii Tismana, ff. 89-90.

⁵⁹ *Ibidem*, ff. 90-91.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 91.

⁶¹ *Ibidem*, f. 92; Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 399.

moarte, și nevrând copiii mei să mă aducă iar părintele egumen și cu toți părinții să mă aduceți acolo la mănăstire că las cu mare blestem”⁶².

O parte din moșia **Deveselul**⁶³ a ajuns în stăpânirea familiei Brăiloiu la 11 februarie 1691. În acest an, Dima logofăt și Mihalcea, fii lui Gheorghe din Olănești au vândut lui Cornea Brăiloiu vel paharnic a patra parte de moșie din Devesel.⁶⁴ Cornea Brăiloiu vel paharnic a mai cumpărat, la 28 ianuarie 1697, de la Fiera căpitan și soția sa Bălașa, a patra parte din moșia lor.⁶⁵ În același an, la 30 ianuarie, Ancuța, fiica lui Mișu postelnic și nepoata Dimei căpitanul de la Bujoreni i-a vândut aceluiași Cornea Brăiloiu partea ei de moșie.⁶⁶ La 10 iulie 1697, Cornea Brăiloiu a cumpărat de la Marta călugărița, fiica lui Mișu logofăt și nepoata logofătului Goran Olănescu și de la fii acesteia, Dima și Mihalcea, a patra parte din moșia lor Devesel.⁶⁷ În anul 1727, moșia Devesel se afla în stăpânirea lui Cornea Brăiloiu și a mănăstirii Crasna.⁶⁸ La 8 ianuarie 1790, Matei și Toma Brăiloiu, împreună cu mama lor, Maria, i-au vândut lui Ștefan Văcărescu partea lor de moșie din Devesel cu 900 de taleri. Bani obținuți din vânzarea acestei moșii urmau să fie folosiți pentru a plăti datoria pe care o aveau la niște negustori turci.⁶⁹ Ștefan Văcărescu a vândut partea de moșie din Devesel pe care o cumpărase de la boierii Brăiloiu Mănăstirii Tismana. La 23 august 1772, Ioniță Brăiloiu biv vel pitar a răscumpărat partea de moșie din Devesel pe care o vânduseră frații săi, Matei și Toma Brăiloiu.⁷⁰ În anul 1790, Ioniță Brăiloiu, nemulțumit că partea sa de moșie din Devesel era călcată de vecinii răzeși, s-a adresat Divanului Domnesc, cerând să desemneze mai mulți boieri hotarnici, care să cerceteze semnele moșiei.⁷¹ La 16 aprilie și 5 iunie 1792, domnul Mihai Șuțu i-a cerut caimacamului Craiovei, Costache Șuțu biv vel cămăraș, să-l trimită pe Ștefan Pârșcoveanu biv vel vornic la fața locului pentru a alege hotarul părții de moșie din Devesel a lui Ioniță Brăiloiu.⁷² La 18 martie 1802, Ioniță Brăiloiu a

---

⁶² *Ibidem*; V. Brătulescu, *Diata lui Cornea Brăiloiu*, în „Mitropolia Olteniei”, anul XVI, 1964, nr. 5-6, pp. 474-475; C. V. Obedeianu, *op. cit.*, pp. 199-202, Radu Crețeanu, *Biserica din Baia de Aramă*, în „Mitropolia Olteniei”, anul VII, 1955, nr. 10-12, pp. 566-567; Alexandru Ștefulescu, *Gorjul istoric și pitoresc*, Târgu Jiu, 1904, p. 305; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV-XVII*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 122.

⁶³ Este menționat într-un zăpis de la 12 februarie 1637, când spătarul Preda Buzescu, fiul lui Theodosie Buzescu vel logofăt și nepotul banului Preda Buzescu i-a vândut jumătate din satul Devesel marelui pitar Dumitru Filișanu. În zăpis, se preciza că anterior, satul îi aparținuse banului Preda Buzescu (*Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. IV 1633-1639, București, 1981, p. 420).

⁶⁴ Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 211

⁶⁵ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Condica Mănăstirii Tismana, f. 72v.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 73.

⁶⁷ Nicolae Chipurici, p. 226.

⁶⁸ Dumitru Bălașa, *op. cit.*, p. 69.

⁶⁹ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Condica Mănăstirii Tismana, f. 74.

⁷⁰ *Ibidem*, ff. 75-76.

⁷¹ *Ibidem*, ff. 80-82.

⁷² *Ibidem*, ff. 82-83.

făcut schimb de moșie cu Mănăstirea Tismana. I-a dat locașului de cult partea sa de moșie din Deveselu, primind în schimb moșia Corzu.⁷³

O parte din satul **Jiana**⁷⁴ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu, în anul 1727. În acest an, la 1 mai, Dositei Brăiloiu a cumpărat de la Nicola Stegarul partea lui de moșie din Jiana „de la Dunăre sud Mehedinți”⁷⁵. În zăpăsul de cumpărare, se menționează că Dositei Brăiloiu mai cumpăraseră anterior și alte părți de moșie în Jiana. În anul 1747, urmașii logofătului Simen din Pârșcoveni i-au vândut aceluiași Dositei Brăiloiu partea lor de moșie din Jiana.⁷⁶ A rămas în stăpânirea familiei Brăiloiu până în anul 1748, când a fost dăruit de Dositei Brăiloiu Mănăstirii Tismana. La 12 septembrie același an, fiul său, Toma, i-a întărit Mănăstirii Tismana stăpânirea asupra satului Jiana „precum să se știe că lăsând în diata sa sfinția sa răposatul Dosotheu monah Brăiloiu, părintele meu danie sfintei mănăstirii moșia Jiana i Gogoși însă cu două vaduri de moară și neapucând să facă carte de danie pe acestea de mai sus, numite moșioare, am dat cartea mea sfintei mănăstiri ca să stăpânească în bună pace de către mine și de către tot neamul meu”⁷⁷.

O parte din satul **Gogoși**⁷⁸ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu la 14 decembrie 1726, când Dositei Brăiloiu a cumpărat de la Barbu căpitan Căluțoiu partea sa de moșie din Gogoși împreună cu vaduri de moară.⁷⁹ În anul următor, la 14 decembrie, același Dositei a mai achiziționat de la Gurghi, din Jiana, și partea acestuia de moșie din Gogoși.⁸⁰ A rămas în stăpânirea familiei Brăiloiu până în anul 1748, când a fost dăruit de Dosothei Brăiloiu Mănăstirii Tismana. La 12 septembrie același an, fiul său Toma i-a întărit Mănăstirii Tismana stăpânirea asupra satului Gogoși „precum să se știe că lăsând în diata sa sfinția sa răposatul Dosotheu monah Brăiloiu, părintele meu danie sfintei mănăstirii moșia Jiana i Gogoși însă cu două vaduri de moară și neapucând să facă carte de danie pe acestea

⁷³ *Ibidem*, ff. 83-84.

⁷⁴ Este menționat în hrisovul emis la 15 martie 1654, când Matei Basarab i-a întărit lui Vlad, logofăt de visterie, fiul lui Preda Bârsescu clucer, nepotul jupânesei Dumitra Drăgoieasca, satul Jiana, în urma judecății pe care a avut-o cu boierii Buzești (*Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. VIII 1654-1656, București, 2006, pp. 42-43).

⁷⁵ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Condica Mănăstirii Tismana, f. 67.

⁷⁶ *Dicționarul enciclopedic al județului Mehedinți* (coord. Ileana Roman, Tudor Rățoi), Drobeta Turnu Severin, Editura Prier, 2003, p. 251.

⁷⁷ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Condica Mănăstirii Tismana, f. 72; Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana...*, p. 426.

⁷⁸ Este menționat în hrisovul emis la 15 martie 1654, când Matei Basarab i-a întărit lui Vlad logofăt de visterie, fiul lui Preda Bârsescu clucer, nepotul jupânesei Dumitra Drăgoieasca satul Gogoși, în urma judecății pe care a avut-o cu boierii Buzești (*Catalogul documentelor Țării Românești din Arhivele Statului*, vol. VIII, pp. 42-43).

⁷⁹ *Dicționarul enciclopedic al județului Mehedinți*, pp. 194-195.

⁸⁰ SJAN Dolj, Colecția Manuscrise, Condica Mănăstirii Tismana, f. 71.

de mai sus numite moșioare am dat cartea mea sfintei mănăstiri ca să stăpânească în bună pace de către mine și de către tot neamul meu”⁸¹.

Satul **Corlățelu**⁸² a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloi la 10 februarie 1744. Atunci, Radu Brăiloiu Peștenaru a cumpărat de la Chiajna Midvejdeanca moșia Corlățelu de pe Valea Aninului pentru suma de 775 de taleri. În zăpis, se preciza că Chiajna Mejdeveanca a fost nevoită să vândă satul pentru a achita cei 625 de taleri pe care fiul său Nicolcea îi împrumutase de la Radu Brăiloiu Peștenaru, pentru a plăti datoriile pe care le avea la turcul Gurți Ali.⁸³ A rămas pentru puțin timp în stăpânirea familiei Brăiloiu. La sfârșitul secolului al XVIII-lea sau la începutul secolului al XIX-lea, membrii acestei familii au vândut satul Corlățelu serdarului Dimitrie Aman.

În stăpânirea familiei Brăiloiu s-a aflat și o parte din moșia Satul Gârla Mare.⁸⁴ Nu se știe cu exactitate când a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu, deoarece pentru perioada cuprinsă între 1656-1741, documentele referitoare la această moșie lipsesc aproape cu desăvârșire. După acest interval, moșia Gârla re apare în documente, având mai mulți proprietari. Unul dintre acești proprietari este și Dositei Brăiloiu. El a cumpărat, așa cum rezultă din actul de zălogire din 1741, o parte din moșia Gârla, de la Preda căpitan Cernăianu. Cumpărarea a avut loc înainte de anul 1718. A rămas în stăpânirea acestei familii boierești până în anul 1741. La 16 mai 1741, Radu și Diicul au zălogit partea lor de moșie din Gârla „de peste tot hotarul, cu vaduri de moară”⁸⁵, pe o perioadă de trei ani, Episcopiei Râmnicului, în schimbul unui împrumut de 500 de taleri. În actul de zălogire se menționa că acești bani le erau necesari „ca să plătim o datorie părintească”⁸⁶. Radu și Diicul Brăiloiu se obligau ca în termen de trei ani, să restituie banii Episcopiei Râmnic. În cazul în care nu puteau să restituie cei 500 de taleri împrumutați, moșia Gârla intra definitiv în stăpânirea Episcopiei Râmnicului. Noul cumpărător, Episcopia Râmnicului, în ciuda clauzei prevăzute, de a păstra moșia timp de trei ani și abia după aceea „neaducând banii pân la acel soroc, să fie moșia stătătoare”, nu numai că nu a respectat termenul, dar la numai un an și jumătate, la 24 noiembrie 1742, le-a vândut această parte de moșie din Gârla lui Matei și Mihai Vlădăianu. Vânzarea acestei părți de moșie s-a făcut în baza dreptului de protimisii, Matei și Mihai vlădăianu fiind rude cu Radu Brăiloiu. În zăpis se preciza că vânzarea s-a făcut deoarece moșia era greu de

⁸¹ Alexandru Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*...p. 426; Nicolae Chipurici, *op. cit.*, p. 214.

⁸² Este menționat într-un hrisov emis la 30 mai 1533, când Vlad Începutul voievod i-a întărit lui Barbu mare postelnic siliștile de la capul Cornățelilor (DIR, veacul XVI, B, Țara Românească, vol. II, p. 141).

⁸³ SJAN Dolj, Colecția Documente, XXVII/5, f. 1.

⁸⁴ Este menționată într-un document emis la 10 decembrie 1639, când boierul Matei i-a dăruit toată moșia mănăstirii Bucovăț (Ion Stângă, *Comuna Gârla Mare județul Mehedinți. Istoria unei așezări dunărene*, Drobeta Turnu Severin, Editura Tipo Radical, 2015, p. 27).

⁸⁵ Florența Ivanciu, *Contribuții documentare la istoria județului Mehedinți în secolul al XVIII-lea (Moșia Gârla)*, în „Mehedinți – istorie și cultură”, vol. IV, 1982, p. 164.

⁸⁶ *Ibidem*.

exploatat de către Episcopia Râmnicului, fiind situată la o distanță foarte mare de lăcașul de cult.⁸⁷

Satul **Bâcleșu**⁸⁸ a intrat în stăpânirea familiei Brăiloiu în anul 1783, în urma căsătoriei lui Dumitrache Brăiloiu cu Maria Bibescu⁸⁹. În anul 1819, moșia și satul Bâcleș se aflau în stăpânirea lui Dumitrache Brăiloiu.⁹⁰ Câțiva ani mai târziu, în anul 1831, proprietar al moșiei era paharnicul Nicolae Brăiloiu. În anul 1834, Nicolae Brăiloiu s-a adresat Tribunalului județului Mehedinți susținând că moșnenii din Bălțații de Sus au călcat hotarele moșiei Bâcleșu, tăind mai mulți copaci din pădurea acestuia. La 28 ianuarie 1835, judecătoria județului Mehedinți, l-a desemnat pe vătaful Istratie Calotescu să se deplaseze la fața locului și să fixeze hotarele moșiilor Bălțații de Sus și Bâcleș.⁹¹ La 18 mai 1835, a fost fixat hotarul moșiei Bâcleș despre Bălțați. Acesta începea „din piatra Rocșorenilor la vale spre răsărit, alături cu hotarul Bălțaților, pe muchia Michăiesei, prin Poienile Buchii, despre Michăiasa în gârniță pe muchie în jos, prin copacii înfierăți; de aici în valea Michăiesii; de aici pe vale în jos peste podișor, în mărul dulce; apoi peste Michăiesea pe potecă pe ruscă în deal, în fagul din coastă; apoi în curătură unde s-au pus piatră, numind multe semne până în dealul Mavromului”⁹². Procesul dintre cele două părți a continuat și în anul următor. În iulie 1836, moșnenii din Bălțați nemulțumiți de alegerea care fusese făcută de Istratie Calotescu s-au adresat judecătoriei județului Mehedinți, cerând să desemneze o altă persoană care să fixeze hotarul moșiei Bâcleșu. La 12 august 1836, Ștefan Burileanu, cel care fusese desemnat să stabilească întinderea moșiei Bâcleșu, deplasându-se la fața locului, a constatat că alegerea făcută în anul 1835 era corectă.⁹³ Moșnenii din Bălțați au continuat să calce hotarele moșiei Bâcleș, fapt ce l-a determinat, în iulie 1837, pe paharnicul Nicolae Brăiloiu, să se adreseze judecătoriei județului Mehedinți și să ceară rezolvarea cât mai rapidă a acestei situații.⁹⁴ Procesul dintre cele două părți a durat până în anul 1845. În acest an, Nicolae Brăiloiu și moșnenii din Bălțați au reușit să ajungă la o înțelegere în ceea ce privește stabilirea hotarelor. Pentru ca pe viitor, să nu mai intervină vreo neînțelegere, cele două părți au decis să realizeze hotărnicia moșiei Bâcleș. Nicolae Brăiloiu a fost reprezentat de

⁸⁷ *Ibidem*, p. 166.

⁸⁸ Este menționat într-un hrisov emis la 20 septembrie 1513, când Neagoe Basarab i-a întărit lui Șerban spătar stăpânirea asupra satului Bâcleșu. În hrisov se preciza că Șerban primise satul ca răsplată pentru „credincioasă slujbă și vărsare de sânge” (DIR, veacul XVI, B, Țara Românească, vol. I, p. 138; DRH, B, Țara Românească, vol. II, pp. 242-243).

⁸⁹ Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *500 de ani de atestare documentară a satelor Bâcleș, Smadovița și Piria*, în Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru (coord.), *Istorie, cultură și civilizație în Piemontul Bălăciței. Studii și documente*, Craiova, Editura Sitech, 2013, p. 308.

⁹⁰ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 3.

⁹¹ Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *op. cit.*, pp. 359-360.

⁹² *Ibidem*, pp. 363-364.

⁹³ *Ibidem*, pp. 369-370.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 371.

Iosif Carminschi, iar moșnenii de Antonie Novosilțov și Nicolae Lăcusteanu.⁹⁵ După ce au analizat actele de proprietate puse la dispoziție de cele două părți, reprezentanții lui Nicolae Brăiloiu și ai moșnenilor au decis ca hotarul dintre moșia Bâcleșu și Bălțații de Sus să fie tot cel care fusese stabilit în 1835.⁹⁶ După moartea lui Nicolae Brăiloiu, survenită la 13 august 1848, moșia Bâcleș a trecut în stăpânirea soției sale, Zinca Brăiloiu, și a celor doi fii Constantin și Ioan căpitan.⁹⁷ Ulterior, Ioan căpitan și mama sa, Zinca, au hotărât să cedeze toată moșia Bâcleș lui Constantin Brăiloiu. A rămas în stăpânirea acestei familii până în anul 1856. În acest an, Constantin N. Brăiloiu a vândut moșia Bâcleșu întrupată cu Bâcleșu Sec lui Alexandru Plagino pentru suma de 28.000 de galbeni. Cel din urmă i-a dat moșia ca zestre fiicei sale Maria Plagino, la căsătoria acesteia cu căpitanului Soika.

Ultimele părți de sat din județul Mehedinți care au intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu au fost Colareț și Bălțații de Sus.

O parte din satul **Colareț**⁹⁸ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Catagrafia județului Mehedinți din decembrie 1819 menționează că jumătate din satul Colareț se afla în stăpânirea paharnicului Nicolae Brăiloiu.⁹⁹ În anii 1831¹⁰⁰ și 1845¹⁰¹, ca stăpân al unei părți din moșia Colareț este menționat tot biv vel paharnicul Nicolae Brăiloiu. După moartea lui Nicolae Brăiloiu, partea sa de moșie din Colareț a trecut în stăpânirea fiicei sale Maria. În anul 1864, pe partea de moșie a Mariei Brăiloiu au fost împrumărați 65 de săteni (6 frunțași, 35 mijlocași, 24 pălmași).¹⁰² Nu se știe cât timp a rămas în stăpânirea familiei Brăiloiu deoarece la începutul secolului al XX-lea, satul Colareț nu mai este menționat de documentele istorice.

O parte din moșia **Bălțați**¹⁰³ a intrat în stăpânirea boierilor Brăiloiu la începutul secolului al XIX-lea. Acum, unii dintre moșneni au vândut partea lor de moșie din Bălțați marelui clucer Dumitrache Brăiloiu. La 17 iulie 1804, șetrarul Răducanu Izvoranu a fost însărcinat de caimacamul Craiovei, biv vel hatman Costache Eraiche, să aleagă părțile de moșie ale moșnenilor și ale clucerului

---

⁹⁵ *Ibidem*, pp. 371-372.

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 375-377.

⁹⁷ Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *op. cit.*, p. 311.

⁹⁸ Este menționat într-un hrisov emis la 16 octombrie 1569 ca hotar al satului Stălnicioarea care a fost întărit de către Alexandru II Mircea lui Dumitru din Borăști (DIR, veacul XVI, B, Țara Românească, vol. III, pp. 331-332).

⁹⁹ Ioana Constantinescu, *op. cit.*, p. 200.

¹⁰⁰ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 2.

¹⁰¹ I. Ionescu, *Catagrafia Episcopiei Râmnicului de la 1845*, în „Mitropolia Olteniei”, anul XVII, nr. 9-10, p. 838.

¹⁰² Irina Gavrilă, *Baze de date istorice. Marea proprietate funciară potrivit matricolelor nominale ale locuitorilor împrumărați prin legea rurală din 1864*, București, Editura Oscar Print, 2005, p. 68.

¹⁰³ Este menționat într-un hrisov emis la 3 decembrie 1483, când Vlad Călugărul i-a întărit jupanului Bărta Pătru stăpânirea asupra satului Bălțați (DRH, B, Țara Românească, vol. I, p. 307).

Dumitrache Brăiloiu. Mergând la fața locului și procedând la alegerea moșiei, șetrarul Răducan Izvoranu a găsit „la capul despre apus valea în jos până în piatra ce este pusă în țarina lui Vasile despre moșia lui Anghel Ciovârnaiche”, 361 de stânjeni, la mijloc „iarăși din moșia Mazăleștilor, din capu râpii în marginea gardului în ograda lui Ion Butnescu, culmea în jos până iarăși în moșia lui Ciovârnaiche la o gârniță însemnată”, 360 de stânjeni, iar la răsărit „tot din moșia Mazăleștilor unde este pusă piatră tot în valea Bresniciorii pe vale în jos tot până în piatra moșii lui Ciovârnaiche”, 335 de stânjeni. Din toți acești stânjeni, clucerul Dumitrache Brăiloiu a primit 309, în partea de apus, 309, la mijloc și 286, la răsărit.¹⁰⁴ În anii 1819¹⁰⁵ și 1831¹⁰⁶, moșia se afla în stăpânirea paharnicului Nicolae Brăiloiu. În perioada 1831-1845, moșnenii din Bălțați care nu-și vânduseră partea lor de moșie au răscumpărat de la paharnicul Nicolae Brăiloiu și moșia din Bălțați pe care acesta o cumpărase la începutul secolului al XIX-lea.

Numeroasele moșii pe care boierii Brăiloiu le-au deținut în județele Dolj și Mehedinți demonstrează atât calitatea lor de mari boieri (stăpâni funciari), cât și rolurile economice și sociale importante pe care le-au jucat în societatea românească.

THE ESTATES OF THE BRĂILOIU BOYARS IN THE DOLJ AND MEHEDINȚI COUNTIES

(Abstract)

Original from the locality Drăgoiani, the Brăiloiu boyars are attested for the first time in the 16th century, when the documents mentioned a certain Barbu of Drăgoiani. Owning a wide landed property, the Brăiloiu family, could join other families with an old and far off origin as boyars, probably before the foundation of the feudal state Walachia. The existence of their estate is proved by a great number of testaments and many others documents in which are specified the frontiers („*hotărnicii*”) that have remained as a testimony along the time. This noble family owned properties in four from the five counties of Oltenia: Dolj, Gorj, Mehedinți, Vâlcea and Romanți.

The large number of estates demonstrates both their quality as important boyars and the economic role that they played in the Romanian society.

Keywords: Brăiloiu boyars, the estates, Dolj and Mehedinți counties, testaments, frontiers.

---

¹⁰⁴ Dinică Ciobotea, *Cartea de alegere din 1804, iulie 17, a moșiei moșnenilor din Bălțați-Mehedinți, vândută clucerului Dumitrache Brăiloiu*, în „Porțile de Fier”, an XVI, nr. 23, 2016, p. 36.

¹⁰⁵ Ioana Constantinescu, *op. cit.*, p. 200.

¹⁰⁶ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 3.

DESPRE *AUCTORITAS* ȘI *POTESTAS* ÎN REDAREA IMAGINII TRANSILVANIEI DIN SECOLUL DE AUR SPANIOL¹

OANA ANDREIA SÂMBRIAN*

Autoritatea și puterea sunt două dintre conceptele cheie la care ne referim atunci când analizăm societatea ierarhizată a Secolului de Aur, la care se adaugă, drept consecință a exercitării puterii, analiza structurală a termenului predilect al acestei perioade, conceptul de *nobilime*. Spania auriseculară se definește, prin urmare, ca o societate organizată în trepte, ce își găsește echivalentul în *société d'ordres* franceză, prin urmare, o societate organizată în clase de indivizi. Conceptul de „nobilime” și tot ceea ce acesta implică – exercitarea autorității și a puterii – este redat într-o mulțime de opere, atât istorice (Juan Benito de Guardiola, *Tratado de nobleza y de los títulos*, Bernabé Moreno de Vargas, *Discursos de la nobleza de España*, Luis Pacheco de Narváez, *Libro de las grandezas de la espada*, el Conde Duque de Olivares, *Papeles dados por el Conde Duque a Su majestad el rey Don Felipe IV*, Luisa María de Padilla, *Idea de nobles y su desempeño en aforismos*, Luis Salazar y Castro, *Historia genealógica de la casa de Lara* etc.) cât și literare (toți marii autori ai acestei perioade au abordat teme legate de nobilime, fie tratând tema ca atare, fie prin intermediul personajelor de origine nobiliară, fiecare fiind purtătorul caracteristicilor fundamentale ale clasei sale sociale), ceea ce ne ajută să ne facem o idee despre importanța acestui subiect în epoca la care facem referire.

După ierarhizarea tripartită a societății medievale (*bellatores*, *oratores*, *laboratores*), unde aristocrația se identifica cu casta *bellatores*, îndelungatul proces al Reconchistei și slăbirea politică a monarhiei au favorizat întărirea nobilimii, precum și difuzarea mesajului importante misiuni a brațului înarmat al societății², imagine ce a fost preluată imediat de literatura ce dedică un spațiu amplu isprăvilor

---

* Cercet. șt. III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: oana.sambrian@gmail.com.

¹ Textul de față reprezintă versiunea abreviată a lucrării „Problemas de autoridad y poder en el teatro aurisecular de argumento transilvano: *El capitán prodigioso* y *El príncipe prodigioso y defensor de la fe*”, prezentată la congresul internațional „Imaginea autorității și puterii în teatrul Secolului de Aur”, ce s-a desfășurat la Salas (Asturias, Spania) în perioada 18-19 decembrie 2015.

² David García Hernán, *La nobleza en la España de la edad moderna*, Madrid, Ediciones Istmo 1992, p. 12.

nobililor și rolului pe care fiecare clasă socială îl avea în perioada respectivă; acestei ultime categorii se circumscriu teme precum fidelitatea vasalilor față de monarh, crima de lezmaiestate, rolul fundamental al monarhului și imaginea sa drept persoana de la care emană puterea și titlurile nobiliare. Societatea ierarhizată implică totodată acceptarea inechităților sociale, adică existența uneia sau mai multor persoane situate deasupra celorlalte. Acceptarea acestei mentalități trebuie căutată în teoriile politice ale Secolului de Aur, ce concepeau societatea civilă drept o transpunere a ordinii cereștii. Aceasta din urmă cuprindea societatea îngerilor împărțiți în nouă coruri, clasificate la rândul lor în trei ordine ierarhice. Cea mai înaltă dintre acestea, formată din corurile serafinilor, heruvimilor și tronurilor, reprezentau nobilimea cerească.³

Societatea Secolului de Aur se definește prin mai multe cuvinte cheie, precum „privilegiu” și „bogăție”, care stabileau nivelul ierarhic al fiecărei clase sociale. Dar, dincolo de bogății și privilegii, se situează ideea transmiterii ereditare a calităților umane, motiv pentru care, pe de o parte, capătă o valoare specială sângele – canal purtător al acestor calități, și obârșia, ce reprezintă calea transmiterii acestor calități, și pe de alta, nașterea ce determină existența posterioară a individului.⁴

Literatura pe care am denumit-o și cu alte ocazii un produs cultural, purtător al mentalităților propriei epoci, având în vedere că răspundea anumitor necesități sociale, preia principalele concepte, tratând pe larg subiectul autorității și puterii. Piese de teatru pe care le-am ales cu această ocazie sunt interconectate prin faptul că una dintre ele reprezintă rescrierea celeilalte. De asemenea, ambele piese sunt situate într-un spațiu geografic îndepărtat, ceea ce articulează termenii de „autoritate” și „putere” dintr-o perspectivă interesantă. Este vorba despre piesele *El capitán prodigioso* de Luis Vélez de Guevara și de piesa scrisă în colaborare de către Agustín Moreto și Juan de Matos Fragoso, *El príncipe prodigioso y defensor de la fe*, două piese la care am mai făcut referire în trecut, dar pe care ne dorim să le revizităm pentru a observa în ce mod sunt abordate autoritatea și puterea atunci când au în comun subiecte religioase, precum „adevărata credință creștină”. Societatea transilvană de la sfârșitul secolului al XVI-lea este, asemenea societății spaniole, o societate profund ierarhizată, motiv pentru care conflictele de autoritate și putere se duceau la mai multe niveluri, abordând justificarea puterii politice în cheie religioasă.

El capitán prodigioso și *El príncipe prodigioso y defensor de la fe* povestesc peripețiile lui Sigismund Báthory, care începând din anul 1595, luase măsuri militare împotriva turcilor, ceea ce îl aduce în pericol de a-și pierde tronul.

Piesa lui Vélez, redactată cel mai probabil la finele secolului al XVI-lea – începutul celui de-al XVII-lea, apare într-o perioadă în care Imperiul habsburgic, ce se considera moștenitorul Sacrului Imperiu roman de națiune germană, și

---

³ *Ibidem*, pp. 12-13.

⁴ *Ibidem*, p. 15.

Imperiul otoman erau antrenate în lupta pentru putere în Europa centrală, fapt ce duse la diviziunea continentului. Adaptarea piesei lui Vélez pune însă mai puțin accent pe partea istorică, întrucât din punct de vedere cronologic, se situează la o distanță mai mare în timp de evenimentele descrise decât *El capitán prodigioso* (*ante quem*-ul este fixat în anul 1651), insistând mai mult pe trama amoroasă dintre Sigismund Báthory și Cristina de Austria; în ciuda acestui fapt, piesa lui Moreto și Matos prezintă pe fundal câteva dintre evenimentele istorice descrise mult mai minuțios de Vélez.

Atât piesa lui Vélez, cât și cea a lui Matos și Moreto debutează cu episodul asasinării fraților viitorului sultan Mehmed al III-lea, ceea ce nu apare reprezentat pe scenă, publicul putând auzi zgomotul de arme și țipetele ce veneau din spatele cortinii: „Se aude înăuntru zgomot și zice Mahomed fără să iasă pe scenă: moară Selim și Murad! / După ei, că scapă!”⁵.

Unul câte unul, toți frații lui Mahomed sunt secerăți de lăncile trimise de fratele lor, nu înainte de a exprima în versuri câteva reflecții cu privire la importanța stirpei comune. Înainte de a fi ucis, Selim afirmă că împărtășește cu Mahomed aceleași trăsături, fiind „foc ce arde”, comentariu ce vine să susțină transmiterea ereditară a trăsăturilor distinctive: „Astăzi fug de Mahomed / căci este foc al Iadului / și fiindcă sunt fratele lui / și eu sunt focul însuși / care fac prăpăd oriunde ajung”⁶.

Originea comună a lui Mahomed și a fratelui său face ca fiecare dintre aceștia, înainte să moară, să facă referire la legătura de sânge și la apartenența la aceeași castă: „Selim se prăbușește și intră pe scenă Murad, cu pieptul străpuns de o lance. Fratricid laș, leu mândru / care chiar dacă îl întreci în mândrie, / te consider monarh / căci dacă așa nimicești / poți cuceri o lume întreagă”⁷. Ulterior, adaugă „Dar nu este sânge îndepărtat / înainte de a mi se scurge tot sângele / prin această venă spartă / privește-mă, crudule, căci e sângele tău / și se varsă picătură cu picătură”⁸. Nu este singurul caz în care termenii de „obârșie” și „castă” apar împreună. La un moment dat, referindu-se la asasinarea fraților sultanului, Ferrad declară: „Nu ți se pare de ajuns / să uci în atâtea feluri / cu atâtea nemiluire / nu mai puțin de douăzeci și opt de frați / toți aparținând aceleiași obârșii și caste?”⁹.

Soliman este însă singurul dintre frații lui Mahomed care pune autoritatea sultanului mai presus de castă, explicând că, oricare ar fi decizia sultanului, ea trebuie îndeplinită: „Chiar de regele va porunci / să îmi fie străpuns pieptul, / așa-i drept și just, / iar vasalul nu trebuie să se întrebe dacă se cade sau nu”¹⁰.

⁵ Luis Vélez de Guevara, *El capitán prodigioso*, ed. George Peale, studiu introductiv: Oana Andraia Sâmbrian (în curs de apariție), pp. 1-5.

⁶ *Ibidem*, pp. 19-25.

⁷ *Ibidem*, pp. 26-30.

⁸ *Ibidem*, pp. 46-50.

⁹ *Ibidem*, pp. 136-140.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 234-250.

Pe lângă problema sângelui și a obârșiei ca mijloace de propagare a castei, piesa lui Vélez pune în discuție și o altă temă referitoare la autoritate și putere: relația ierarhică dintre țări. Când Sigismund Báthory se revoltă împotriva lui Mahomed, sultanul rememorează prin intermediul ambasadorului său, Ferrad, istoricul relațiilor transilvano-otomane printr-un monolog ce necesită mai multe explicații de ordin istoric: „Principe nedrept, oare nu știi / că după ce Ioan Zápolya / cel ce s-a intitulat rege al Ungariei, / titlu pe care l-a păstrat / cât a trăit / pentru că Soliman I-a plăcut / în ciuda lui Ferdinand / care a pus regatul pe jar, / pe care mai apoi Soliman / l-a integrat posesiunilor sale, / luându-i-l Izabelei / pe bună dreptate, / aceasta fiind soția regelui Ioan, / care, împreună cu fiul său / au moștenit regatul Transilvaniei, (...) / astfel încât de fiecare dată când se alegea un principe / trebuia să meargă acesta / la Marele Turc, / ca să îi confirme domnia / așa cum a făcut Ioan al II-lea, / nepot al lui Ioan I, / Ștefan și mulți alții, / oferindu-i să plătească / tributul (...)”¹¹.

Acest amplu paragraf se referă la felul în care principii transilvani începuseră să fie numiți după bătălia de la Mohács, atunci când Ungaria și-a pierdut o mare parte din suveranitate, fiind înfrântă de armata lui Soliman Magnificul. După acest eveniment, regele Ludovic al II-lea a murit fără să lase urmași, tronul fiind pretins imediat de Ferdinand de Habsburg, fratele lui Carol Quintul, datorită alianței matrimoniale cu Ana de Austria. În același timp, Ferdinand s-a lovit de opoziția lui Ioan Zápolya, care a fost încoronat rege al Ungariei în noiembrie 1526, la Alba Iulia, în timp ce lui Ferdinand i s-a conferit același titlu, o lună mai târziu, la Brastislava. Având în vedere evidenta situație polemică, cei doi candidați la tron au început să caute sprijin internațional, ceea ce a constituit ocazia perfectă pentru o nouă confruntare între Imperiul habsburgic și cel austriac. După ce tentativa sa de alianță cu Polonia nu a reușit, Zápolya și-a trimis ambasadorul, pe Hieronim Laski, la 22 decembrie 1527, pentru a se întâlni cu sultanul. La 28 februarie 1528, se semna acordul de colaborare între sultan și Zápolya, sultanul refuzând ulterior oferta de pace a lui Ferdinand, din primăvara aceluiași an, și începând pregătirile pentru o mare campanie antihabsburgică. După jurământul de credință prezentat de Zápolya în fața sultanului, în august 1529, la Mohács, Soliman a acceptat numirea contelui transilvan drept rege al Ungariei, ceea ce avea să se întâmple în luna septembrie a aceluiași an, după intrarea sultanului la Buda. La acest eveniment se referă primele versuri ale monologului.

Ahd name-ul primit de Ioan Zápolya din partea sultanului pentru a putea domni în Ungaria și Transilvania reprezintă un act de autoritate și putere pe care sultanul le exercită într-un alt teritoriu. Cunoscută și sub denumirea de „capitulații”, aceste documente trebuie înțelese drept diplome ce reglementau relațiile dintre părți. Piesa lui Vélez face aluzie în câteva rânduri la aceste capitulații pentru a-l acuza pe Sigismund Báthory de nerespectarea prevederilor lor.

¹¹ *Ibidem*, pp. 1080-1105.

În continuare, textul se referă la sprijinul pe care Ioan Sigismund, fiul lui Ioan Zápolya, l-a primit din partea sultanului pentru a se urca pe tron după moartea părintelui său, o situație extrem de complicată având în vedere că prin acordul de la Oradea, se stabilise că după trecerea la cele veșnice a lui Ioan Zápolya, tronul Ungariei avea să îi revină lui Ferdinand, moment de care au vrut să profite habsburgii, însă fără succes.

Nu în cele din urmă, monologul îi menționează pe Ioan Zápolya, Ioan Sigismund Zápolya și Ștefan Báthory, toți trei primind *ahd name*-ul din partea sultanului. Amestecul Porții în Transilvania nu se limita însă numai la partea politică, făcându-și simțită prezența și din punct de vedere religios, turcii susținând mișcarea protestantă, cu scopul de a da Transilvaniei un caracter predominant cât mai diferit de restul Europei.¹²

Revenind la textul dramatic, remarcăm în descrierea principelui Sigismund importanța de a aparține la casta familiei Báthory, ceea ce constituie pentru sultan o nouă ocazie de a-l ataca pe principe, reproșându-i politica externă diferită față de cea a predecesorilor săi: „Sigismund Batori, principe al Transilvaniei, fiind ales la moartea lui Cristofor, regele Poloniei, unchiul și tutorele său, în a cărui casă și la a cărui curte a crescut (...) a spus că nu poată să ducă la bun sfârșit capitulațiile și alianțele pe care ceilalți principii, strămoșii săi, le-au avut față de Imperiul otoman”. Referirile la castă ca instrument de legitimare a domniei apar și în piesa lui Matos și Moreto, autorii afirmând că: „(...) Sigismund Batori / care datorită sângelui său / este principe al Transilvaniei”¹³. Într-adevăr, atât în cazul lui Ștefan Báthory, cât și al fratelui său, Cristofor, sultanul emisese mai multe *ahd name*-uri în 1571, 1575 și 1580. În vara anului 1581, sultanul emisese ordinul de numire pentru Sigismund Báthory, la cererea acestuia, precum și a nobililor transilvani, prin intermediul unei scrisori redactate în prealabil.¹⁴

O altă temă de interes este rebeliunea împotriva puterii și a autorității ce se manifestă la ambele niveluri. Pe de o parte, este vorba despre reacția viscerală a lui Sigismund împotriva sultanului care îi cerea ajutor în contra împăratului, ajutor stipulat în capitulații. Pe de altă parte, din cauza acestui conflict militaro-diplomatic, nobilii din Transilvania iau poziție, ridicându-se împotriva principelui lor. Două atacuri la autoritate pe care le vom analiza în continuare.

---

¹² Gemil Tashin, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, București, Editura Academiei Române 1991, p. 99.

¹³ Agustín Moreto, Juan de Matos Frago, *El príncipe prodigioso y defensor de la fe*, textul bază: Miguel García Bermejo și Oana Andreia Sambrian, a se vedea: <http://www.moretianos.com/encolaboracion.php> (accesat la 20/05/2017), pp. 252-255.

¹⁴ Călin Felezeu, „Transilvania în context politic internațional. Secolele XVI-XVII”, în I. A. Pop, T. Năgler, A. Magyari (coord), *Istoria Transilvaniei*, vol. II, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2007.

Primul tip de conflict are în centrul atenției reacțiile tensionate dintre Báthory și sultan. În piesa lui Matos și Moreto, jignirea adusă de Sigismund sultanului este cât se poate de evidentă: „Sigismund (...) a fost investit / cu acest regat și trufaș / neagă feuda și vasalitatea / față de puterea ta infinită, / spunând că în cunoștință de cauză / nu trebuie să păstreze ritualurile, / capitulațiile, pactele / și alianțe pe care cu tine / le-au încheiat toți strămoșii săi”¹⁵.

În ciuda faptului că înaintașii săi promovaseră credințele reformiste, cu precădere calviniste, Sigismund, educat de iezuiții care, în 1588, fuseseră expulzați printr-o decizie a Dietei, îi recheamă în 1595. Astfel ajunge în Transilvania iezuitul spaniol Alfonso Carrillo¹⁶, duhovnicul principelui, care va exercita o mare influență asupra sa, făcându-l să adere la Liga Sfântă, respingând astfel propunerea sultanului de a participa la campania cea lungă împotriva habsburgilor (1593-1606).

Având în vedere această schimbare de politică, nobilii conservatori ai Transilvaniei, de orientare filo-otomană, s-au răzvrătit împotriva principelui. Motivul pentru care cancelarul Kovacsóczy sau vărul lui Sigismund, Baltazar Báthory, erau favorabili sultanului se datora faptului că turcii garantau *statu quo*-ul Transilvaniei, o temă de mare interes, mai ales că tătarii apăruseră la granițele teritoriului transilvan. Aceste evenimente sunt redată în cele două piese atunci când marchizul, generalul și cancelarul îi atrag atenția principelui transilvan cu privire la campania sa antiotomană aflată în pregătire: „Marchizul către Sigismund: ce război este acesta pe care îl începi / și de ce mergi la război? / Ce onoare pătată aperi? / Ce putere are pământul tău / cu care pe a altuia o pretinzi? / Revino-ți, schimbă-ți părerea / căci sunt cortine de fum / care nu trec de vijelii / căci zidurile nu se dărâmă cu gânduri”¹⁷.

Conflictul dintre nobili și Sigismund putea aduce cu sine consecințe grave, întrucât Dieta transilvană din care făceau parte toți marii nobili avea prerogative sporite, printre care alegerea principelui, chiar dacă acesta trebuia ulterior confirmată de către sultan. Astfel se explică versurile prin intermediul cărora Sigismund era anunțat de nobili că așa cum sultanul îi dăduse puterea, tot astfel putea să i-o și ia: „Contele către Sigismund: Și asta este ceea ce trebuie să îndeplinești / dacă dorești să îți păstrezi / tronul pe care ți l-a dat / acela care poate să ți-l ia”. Despre nobili, principele este anunțat că „ei te fac rege pe tine / nu tu pe ei nobili”¹⁸. În piesa lui

¹⁵ Agustín Moreto, *op.cit.*, pp. 261-270.

¹⁶ Despre legăturile lui Sigismund Báthory cu Alfonso Carrillo am scris pe larg în studiul „Deformar con la palabra: la mistificación de la imagen de Segismundo Báthory en el teatro mediante los relatos de Alfonso Carrillo”, publicat în volumul *Frontiere: soglie e interazioni. I linguaggi ispanici nella tradizione e nella contemporaneità. Volume I – Letteratura*, Alessandro Cassol, Daniele Crivellari, Flavia Gherardi, Pietro Taravacci (coord.), Trento, Università degli studi di Trento, 2013, pp. 541-554.

¹⁷ Luis Vélez de Guevara, *op.cit.*, pp. 1217-1226.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 1262-1272.

Matos și Moreto, apare o imagine extrem de asemănătoare în care contele și cancelarul sunt „baza acestei coroane regale”.

După ce Sigismund, pe de o parte, și nobilii, pe de alta, și-au clarificat pozițiile cu privire la capitulațiile pe care principele nu avea de gând să le respecte, Sigismund Báthory și-a impus punctul de vedere printr-o autentică lovitură de stat împotriva nobililor: „Marchizul: Trebuie să fii / împotriva Germaniei, / căci asta obișnuiesc să facă / regii Transilvaniei. Principele: Așa-i legea? / Marchizul: Lege trebuie să fie / căci au respectat-o / principii care au domnit / aici în Transilvania”¹⁹.

Ulterior, piesa relatează că Sigismund pleacă de la palat, suspusii săi ajungând să creadă că abandonase tronul. Într-adevăr, după problemele cu nobilii, Sigismund părăsise palatul cu gândul de a abdica în favoarea vărului său, Andrei Báthory. Ajuns la Oradea, unchiul său, Ștefan Bocksai, l-a asigurat de sprijinul său, ceea ce a favorizat întoarcerea lui Sigismund, care îi decapitează pe nobilii pro-turci, între ei pe Alexandru Kendi, Kovasoczi Farkas și Baltazar Báthory. Piesa lui Vélez justifică decizia principelui prin prisma crimei de lezmaiestate comisă de nobili: „Îi găsec vinovați, așa cum rezultă din cele scrise împotriva marchizului și a acoliților săi, de comiterea crimei de lezmaiestate și pentru asta trebuie să fie pedepsiți și mă văd nevoit să îi condamn (...) să le fie tăiate capetele pe la spate, așa cum se face în cazul trădătorilor și al rebelilor”.

Piesa lui Vélez ne anunță printr-o didascalie că „Se ridică cortina și apare principele pe tronul său, într-o mână cu spada și în cealaltă cu un Crist, iar deasupra capului său, un semicerc de 14 capete”. Această imagine înfricoșătoare are drept scop legitimarea puterii principelui prin intermediul dublei sale dimensiuni de lider militar, imagine simbolizată de prezența spadei și religios, motiv pentru care principele apare ținând în mână un Crist. Prin urmare, Sigismund, *miles Christi*, își primește puterile de la Biserică, fapt remarcat și în piesă: „Eu cu Dumnezeu, el cu Mahomed / să vedem cine o să poată mai mult. / Eu catolic, el necredincios, / eu cu curaj, iar el nu știu. / El fără Dumnezeu, iar eu cu credință, / voi fi peste el”²⁰.

Pentru relatarea acestor episoade istorice precum conspirația împotriva principelui, uciderea nobililor transilvani, Vélez s-a inspirat cel mai probabil din *Relación de lo sucedido al Serenísimo Príncipe Sigismundo Batori, Príncipe de Transilvania, Moldavia y Valaquia desde el principio del año pasado de noventa y cuatro hasta último de octubre de ese año*, (Sevilla, Rodrigo de Cabrera, 1596), care observa că „(...) unii dintre principalii nobili (...) s-au opus public și s-au arătat potrivnici Ligii și (...) au îndrăznit să îi nege principelui tributul care i se datora pe drept”, prezentând și cum nobilii „au hotărât să îl omoare pe principe”, fiind descoperiți la timp și condamnați la moarte.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 1303-1310.

²⁰ *Ibidem*, pp. 1649-1654.

În concluzie, contextul istoric al unei Transilvanii conflictive, unde autoritatea și puterea principelui trebuiau să se confrunte cu interesele și puterea nobililor și cu autoritatea exercitată de sultan, în contextul creării unui principat autonom transilvan, permite analiza în detaliu a diferitelor niveluri unde se creează și se exercită puterea. Conflicte politice interne și externe, un principe Sigismund Báthory despre care istoriografia a avut păreri diferite și a cărui politică fluctuantă a reprezentat una dintre caracteristicile diferitelor sale domnii întrerupte de abdicări sunt câteva dintre realitățile istorice de care teatrul aurisecular spaniol a știut să profite, inspirându-se din relatările publicate de Rodrigo de Cabrera. Încă o dată, istoria și literatura își dau mâna pentru a crea o piesă ce face să se perpetueze imaginea unui principe și a unui principat, care de la o extremă a creștinătății, deveneau militanți ai alungării turcilor, într-o perioadă în care Europa avea nevoie de modele reale și de hârtie care să justifice cauzele unui război lung.

**ABOUT *AUCTORITAS* AND *POTESTAS*
IN THE REPRESENTATION OF THE IMAGE OF
TRANSYLVANIA DURING THE SPANISH GOLDEN AGE**

(Abstract)

Auctoritas and *potestas* are two of the main concepts we are talking when we refer to the power that emitted from the Spanish court in order to design its own propagandistic image. In our article we are going to focus on how these two concepts develop during the Spanish Golden Age by using two 17th century plays as our main sources of inspiration. Both of them have in common the figure of prince Sigismund Báthory, apart from sharing several historical events that took place in Transylvania at the end of the 16th century.

Keywords: auctoritas, potestas, Sigismund Báthory, Spanish Golden Age.

ORIGINS OF IMMIGRATION TO AUSTRALIA, 1787–1914

KARINA PAULINA MARCZUK*

The origins of immigration to Australia are intrinsically connected to the history of this state, that is its British, colonial heritage. Australia was discovered and then conquered by Great Britain relatively late – the British fleet arrived to the Australian territory for the first time only towards the end of the 18th century to start a settlement of British convicts. Those first colonists were criminals who came to Australia involuntarily, having been sentenced to expulsion, although later – especially after the discovery of goldfields – many people desired to come to Australia to become rich. This is why the origins of immigration to Australia are very interesting for researchers; a thorough study of this issue may provide the answer to why Australian (im)migration policy has developed in such a unique direction, only to mention the so-called White Australia Policy rules.¹

Therefore, the topic of the paper covers the period between 1787 and 1914 that is the very beginnings of immigration to Australia. It is possible to distinguish a number of stages of the development of immigration to Australia. The paper concerns the first stage of immigration, which encompasses the time between the landing of the first British ships, carrying the first group of convicts/colonists (1787) and the outbreak of World War I (1914), which prompted a rapid change of Australian immigration rules since a lot of citizens of various states desired to emigrate to this safe, calm and prosperous country. A major turning point was the adoption of the first law aimed at restricting immigration to Australia, the 1901 Immigration Restriction Act, which in fact initiated the White Australia Policy. However, one should keep in mind the previous Lambing Flat events (1861), when European-origin colonists and gold diggers brutally attacked their Chinese counterparts, being jealous about their results. The influx of immigrants from Asia, in particular from China, had been a key issue for the authorities. The above-

---

* Dr hab., Assistant Professor, PhD, D.Litt. in Political Science, Institute of International Relations, Faculty of Political Science and International Studies, Warsaw University, Poland; e-mail: k.marczuk@uw.edu.pl.

¹ For more, see: K. P. Marczuk, *Australia's History and Background of Migration and Refugee Policies – Lessons for the EU and its Member States?*, in “Yearbook of Polish European Studies”, Vol. 19, 2016 (to be published soon).

mentioned events are crucial for understanding the genesis and development of Australia's migration policy.

The main argument is that it was mainly the impact of Chinese immigration that prompted a turn of Australia's migration policy which started to be much more restrictive and eventually led to the establishment of the White Australia Policy regime. The White Australia Policy was focused on eliminating non-European immigration to Australia. British citizens who intended to settle in Australia were the most wanted, while people of different races were not welcomed so openly. This tendency prevailed for a long time – from the adoption of the 1901 Immigration Restriction Act, through the amendment of 1958, to the beginning of the 1970s, when both the political scene in Australia and the international situation changed due to the Vietnam War and the need for Australia to accept post-war refugees.

The questions posed in this article concern, first, the characteristics of the immigration to Australia at the turn of the 18th and 19th centuries, which is during the first years of the colonization of Australia by Great Britain. What were the scale and the role of Chinese immigration in this period? Second, how did the immigration policy of Australia develop between 1901 and 1914? What was the White Australia Policy in this period, and what were its main assumptions?

To answer these questions the author has used a variety of sources, mainly primary ones. Statistical data was derived from historical publications of the Australian Bureau of Statistics, namely yearbooks and censuses, which are exciting reads not only for scholars but also for everyone who is interested in early Australian studies. Thanks to the electronic project of the National Library of Australia called *Trove*, it was possible to quote newspapers published at the turn of the 18th and 19th centuries as in the framework of *Trove* many of them were digitalized and made available to the public.

The paper ends with conclusions. The deliberations presented here do by no means exhaust the subject, and only a piece of history of the immigration to Australia has been presented.

Immigration to Australia at the turn of the 18th and 19th centuries

At the turn of the 18th and 19th centuries, new arrivals to Australia were predominantly immigrants from the United Kingdom who had abused the Commonwealth law. The next group were gold diggers, especially in the second half of the 19th century; after Edward Hammond Hargraves found a goldfield in New South Wales in 1851², diggers not only from Europe but also from Asia, mainly from

---

² For more, see: B. Mitchell, *Hargraves, Edward Hammond (1816–1891)*, in *Australian Dictionary of Biography*, Vol. 4, Melbourne, 1972, <http://adb.anu.edu.au/biography/hargraves-edward-hammond-3719> (accessed on: 3.12.2016).

China, started coming to Australia, and thus Australia was transformed from a UK penal colony into a country where one could quickly become rich.

The very beginning of immigration to Australia is linked with anti-Chinese movements of its European-origin inhabitants. The greatest outburst of anti-Chinese sentiments happened in 1861 in a gold camp Lambing Flat, when Chinese diggers were attacked by European ones, jealous about results of their work. The most brutal events took place on 14 July 1861.³ *The Courier*, a newspaper issued in Brisbane, gave a detailed eye-witness account on 15 July 1861:

‘I am camped at Demondrill Creek, about six or eight miles from Lambing Flat. On the creek and neighbourhood, there were about 2000 or more Chinese digging, and apparently doing well. I am not near the Chinese, but sufficiently near to witness one of the most barbarous scenes I ever saw, or wish to see again. For some days past, there has been great talk of a “roll up” on the part of the diggers to expel the Chinese. Today the affair took place in earnest. About ten o’clock this morning, the diggers from the “rush”, some 5000, came on to the flat, headed by a band of music, and a number of flags – one flag in particular had emblazoned on it in large characters “No Chinese”. A great number of the Chinese were camped, and some were digging. The diggers commenced a most brutal attack on them, and after routing, cutting off their “tails”, and the ears of some of them, destroyed their tents and tools, also all kinds of food that the Chinese had stored up for use; bags of rice were cut open and thrown on to fires that were lighted for that purpose, buckets, tubs, cradle, etc., were also burnt. The diggers then started from the Flat, for this place, headed, of course, by the German band, and the flag-bearer. The Chinese hearing of their approach, at once commenced to pack up everything they could lay their hands on. Before the mob of diggers made their appearance some hundreds got clear off with their swags, but some 1500 were caught leaving with their swags on their backs. They were driven on to an open space of land, and there bailed up, and then brutally attacked by the diggers with sticks, etc. This part of the affair was most heart-rending; the Chinese dropt their swags and took to running, but on being perceived were followed and beaten about the head, buck, legs, and body in a most frightful manner. Their “tails” were cut off with blunt knives. The shrieks of the Chinese were dreadful. During the attack, tents, tools, and wearables were burnt, together with a large quantity of general stores. As the work of demolition concluded, the diggers returned to the Flat, headed by the band, and flags, one of which was decorated with a number of Chinamen’s “tails”. Tonight all is still, the place lately occupied by the Chinese looks dark and desolate, with the exception of the fires still burning with

---

³ For more, see: National Museum of Australia, *Lambing flat riots* [online], http://www.nma.gov.au/collections/collection_interactives/endurance_scroll/harvest_of_endurance_html_version/expl_ore_the_scroll/lambing_flat_riots (accessed on: 23.03.2017).

Chinese property. I stood in front of our tent and witnessed all that took place; we are camped within a stone's throw of the troopers' camp'.⁴

After the Lambing Flat riots, the authorities of individual Australian colonies began adopting anti-Chinese laws in order to restrict the influx of Chinese immigrants. This tendency later turned into the so-called White Australia Policy, that is an Australian migration policy aimed at stopping all unwanted immigrants, originally mainly those from China. Until 1901, all immigrants were divided into four main groups: those who were sentenced by British courts (initially they were sent to New South Wales and Tasmania); those who were chosen by colonialists as a reward; assisted immigrants who were supported by the government of the UK; and those who decided to emigrate by themselves, such as gold diggers. Chinese immigrants belonged mainly to the last group. Assisted immigrants, on the other hand, had started arriving in Australia in 1832, and the policy of assisted immigration had been developed until 1887. For instance, between 1860 and 1887 some 78,500 men, women and children up to 12 years of age came from the UK while only 1,600 people came from other states.⁵ According to the 1911 Census, until 1910 about 700,000 assisted immigrants arrived in Australia.⁶

Towards the end of the 19th century, the statistics were done for separate colonies since Australia had not yet been united, which eventually happened in 1901. In 1887, one hundred years after the beginning of British settlement in Australia, approximately 3 million people were living in New South Wales, Victoria, Queensland, South Australia, West Australia and Tasmania. New South Wales and Victoria had the highest populations (one million in each of them), while West Australia had the smallest one (about 42,500). Between 1861 and 1887, the population of New South Wales grew rapidly – from 350,000 in 1861 to more than one million only 26 years later, in 1887⁷. There were three main causes of this trend: first, the number of births was rising, which meant that the society was young; second, more and more unassisted immigrants chose to migrate to New South Wales, coming there voluntary, to search for gold, among others; and, last but not least, the British government supported those people who intended to emigrate and settle

---

⁴ "The Courier", 15 July 1861, see: <http://trove.nla.gov.au/newspaper/article/4599932?SearchTerm=lambing%20flat&searchLimits=exactPhrase||dateTo=1861-07-31||notWords||anyWords||dateFrom=1861-07-14||requestHandler||sortBy=dateAsc> (accessed on: 23.03.2017) (original spelling).

⁵ See: T. A. Coghlan, *The Wealth and Progress of New South Wales 1887–1888*, Sydney 1888, pp. 310–311.

⁶ See: Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne, "Official Year Book of the Commonwealth of Australia" 1912, no. 5, p. 140, [http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/0/ED453454A83D1B58CA257AEE0013637B/\\$File/13010_1901_1911%20section%204.pdf](http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/0/ED453454A83D1B58CA257AEE0013637B/$File/13010_1901_1911%20section%204.pdf) (accessed on: 25.03.2017).

⁷ For more, see: *Ibidem*, p. 307.

there. The aim was to settle new territories with British citizens who would lay the foundations for the prosperity of the new colony.⁸

Apart from immigrants from the UK, also the Chinese were arriving in Australia, attracted mainly by the gold rush, hoping that they too could quickly become rich. That is why they emigrated predominantly to New South Wales and Victoria, where goldfields had been discovered. The number of Chinese was growing quickly, and in 1881 almost 40,000 of them were living throughout the Australian colonies (in comparison, at that time Tasmania had a total population of 40,000)⁹ (see Table 1).

Table 1

Chinese immigrants in Australian colonies (1881)

Colony	Number of Chinese immigrants
Victoria	12,128
Queensland	11,229
New South Wales	10,205
South Australia	4,151
Tasmania	844
West Australia	145
Total	38,702

Source: T. A. Coghlan, *The Wealth and Progress of New South Wales 1887–1888*, Sydney 1888, p. 314.

In the 19th century, Australian colonies adopted laws aimed at restricting the influx of immigrants from China. Moreover, they imposed entry taxes on the Chinese in order to discourage them from coming to Australia. The first such laws were passed in New South Wales and Victoria, where the majority of Chinese gold diggers lived. In Victoria, in early 1855 the master of the ship had to pay tax for every Chinese on board. In 1857, the authorities passed a law that forced the Chinese to buy a renewable licence, which allowed them to stay in Australia for two months.¹⁰

These restrictions had a considerable impact on the size of the Chinese population in Australia. For example: while in 1861 some 13,000 Chinese were living in New South Wales, in 1871 it was only half of this number due to the

⁸ For more, see: *Ibidem*, p. 308.

⁹ For more, see: *Ibidem*, p. 314.

¹⁰ For more, see: J. Lee, *Anti-Chinese Legislation in Australasia*, in "The Quarterly Journal of Economics" 1889, Vol. 3, no. 2, p. 218.

restrictions imposed on Chinese immigrants. However, in the following years the number increased.¹¹ Between 1861 and 1871, the memory of the Lambing Flat events was still fresh and a lot of Chinese departed. In 1881, the New South Wales government passed the Influx of Chinese Restriction Act, according to which the master of every vessel arriving in New South Wales was obliged to report the number of Chinese on board and their personal data, and he had to pay tax for them: ten pounds per every Chinese immigrant.¹²

Another issue was the number of those Chinese who were naturalized – this number was much higher than the number of naturalized immigrants from other states. Between 1871 and 1886, out of about 4,000 naturalized inhabitants, especially in Victoria, 3,000 had been born in China.¹³ In New South Wales, in turn, more than 700 Chinese were naturalized between 1878 and 1887 compared to 434 Germans and 101 Danes, the two top groups among all European immigrants.¹⁴

The restriction of Chinese immigration was a challenge for all the colonies. Therefore, the question was brought up at the Intercolonial Conference held on 12 June 1888. In the issue from the day of the Conference, *The Sydney Morning Herald* announced that its aim was to find a solution that would later be used during the law-making process aimed at restricting immigration from China¹⁵. This led to the beginning of the White Australia Policy.

Beginning of the White Australia Policy, 1901–1914

A new state – the Commonwealth of Australia – was created in 1901 after the unification of former Australian colonies, and one of the first laws passed by the new authorities was the 1901 Immigration Restriction Act. The Act is important due to the fact that it is perceived as the beginning of the White Australia Policy, the policy aimed at restricting immigration of non-Europeans, originally mainly from China. Apart from this law, there were also two other acts that laid the foundation for the White Australia Policy: the Post and Telegraph Act and the Pacific Islands Labourers Act.¹⁶

¹¹ For more, see: T. A. Coghlan, *The Wealth and Progress ...*, p. 312.

¹² For more, see: Influx of Chinese Restriction Act, 6 December 1881, no. 3, http://www.austlii.edu.au/au/legis/nsw/num_act/iocrao1881n23361/ (accessed on: 22.03.2017).

¹³ For more, see: T. A. Coghlan, *The Wealth and Progress ...*, pp. 325–326.

¹⁴ For more, see: *Ibidem*, p. 325.

¹⁵ For more see: “The Sydney Morning Herald”, 12 June 1888, <http://trove.nla.gov.au/newspaper/article/13688991> (accessed on: 22.03.2017). There were three Intercolonial Conferences dedicated to the issue of immigration from China (1880, 1888 and 1896).

¹⁶ For more, see: C. Moore, „Good-bye, Queensland, good-bye, White Australia; Good-bye Christians”: *Australia’s South Sea Islander Community and Deportation, 1901-1908*, in “The New Federalist” 2000, Vol. 4, p. 22.

The main aim of the 1901 Immigration Restriction Act was to bar ‘prohibited immigrants’ from entering Australian territory. This concerned, first, those people who would not be able to pass a dictation test (a passage of 50 words in a language chosen by the immigration officer, and it did not necessarily have to be English, it could be any European language, for example Italian or Lithuanian). Second, it concerned „any idiot or insane person”, „any person suffering from an infectious or contagious disease of a loathsome or dangerous character” and „any person who has within three years been convicted of an offence, not being a mere political offence, and has been sentenced to imprisonment for one year or longer therefor, and has not received a pardon” or „any prostitute or person living on the prostitution of others”¹⁷. The government frankly said that the main reason why the law had been approved was to prevent unwanted immigration, mostly from China.¹⁸ The Immigration Restriction Act was passed on 23 December 1901 and was in power until 1 January 1959, when it was replaced by the 1958 Migration Act.

The main tool of the White Australia Policy was the dictation test, but it was perceived as highly controversial due to its discretionary nature, and it prompted the government of Japan to intervene in 1905 in defence of immigrants from Asia. The scholars Iain Stewart, Jessie Hohmann and Kel Robertson analysed a case study of a British woman, born in India, Mrs. Mabel Freer, who came to Australia from India in 1936. The Australian immigration officer did not allow her to enter the Australian territory twice because she had not passed a dictation test in Italian (*sic!*). In her view, however, the real reason for refusal was her intention to marry an Australian citizen who had at that time been already married to an Australian woman but wanted to get divorced (Mrs. Freer was also divorced), which the puritan authorities did not approve of.¹⁹ The dictation test was applied until 1958 and prompted a decrease in immigration, mainly from Asia.

In addition, the 1901 Post and Telegraph Act contained provisions ordering the employment of white people: „No contract or arrangement for the carriage of mails shall be entered into on behalf of the Commonwealth unless it contains a condition that only white labour shall be employed in such carriage”²⁰. Another law passed in 1901 was the Pacific Islands Labourers Act aimed at deporting labourers born on the Pacific Islands who worked in Australia (mainly in Queensland and New

---

¹⁷ *Immigration Restriction Act 1901*, no. 17/1901, see: http://www.foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth4ii_doc_1901a.pdf (accessed on: 3.12.2016).

¹⁸ For more see: “The Sydney Morning Herald”, 3 January 1902, <http://trove.nla.gov.au/news/paper/article/14447017?searchTerm=Immigration%20Restriction%20Act&searchLimits=exactPhrase|||anyWords|||notWords|||requestHandler|||dateFrom=1901-12-23|||dateTo=1902-01-10|||sortBy> (accessed on: 23.03.2017).

¹⁹ For more see: I. Stewart, J. Hohmann, K. Robertson, *Dictating to One of ‘Us’: The Migration of Mrs Freer*, in “Macquarie Law Journal”, 2005, Vol. 5, pp. 241–275.

²⁰ Post and Telegraph Act 1901, no. 12/1901, Article 16.1, see: <https://www.legislation.gov.au/Details/C1901A00012> (accessed on: 23.03.2017).

South Wales and who worked on sugar and cotton plantations). Pacific Island labourers (*kanakas*) included „[...] all natives not of European extraction of any island except the islands of New Zealand situated in the Pacific Ocean beyond the Commonwealth as constituted at the commencement of this Act”²¹.

Labourers from the Pacific Islands came to Australia for the first time in 1863 (67 men from present-day Vanuatu who were supposed to work on a cotton plantation). Between 1863 and 1904, about 62,000 labourers and servants came to Queensland and New South Wales. Many of them later received land and decided to stay in Australia, although due to the Pacific Islands Labourers Act some of them were deported by 1906. Today their descendants form the Australian South Sea Islanders (ASSI) community.²²

Until World War I, a number of laws devoted to immigration issues was passed. All of them implemented the White Australia Policy rules and were aimed at restricting immigration of non European-origin people. The 1903 Naturalization Act provided sharp rules regarding naturalization of those immigrants who were not citizens of Great Britain and came from Asia, Africa or the Pacific Islands: „A person resident in the Commonwealth, not being a British subject, and not being an aboriginal native of Asia, Africa, or the Islands of the Pacific, excepting New Zealand, who intends to settle in the Commonwealth [...] may apply to the Governor-General for a certificate of naturalization”²³. In fact, it meant that people of different origin had no chance to be naturalized. For instance, Senator William Higgs (Queensland) explained: „The object [...] is to prevent any of the 80,000 coloured aliens who are not naturalized at present, but who may be naturalized, or desire to be naturalized, in the future, from applying for Commonwealth naturalization papers”²⁴. Although numerous senators were reluctant and afraid of newcomers of non-European origin, others did not agree with this trend.²⁵ The 1903 Naturalization Act was repealed in 1920 by the Nationality Act.²⁶

In order to enhance the White Australia Policy, thus enhancing the 1901 Immigration Restriction Act, the government decided to tighten the rules concerning employing immigrants (contract labourers). In 1905 the Contract Immigrants Act

---

²¹ Pacific Islands Labourers Act 1901, no. 16/1901, Article 1, see: http://www5.austlii.edu.au/au/legis/cth/num_act/pila1901161901243/ (accessed on: 23.03.2017).

²² For more see: National Archives of Australia, *South Sea Islanders – Fact sheet 269* [online], <http://www.naa.gov.au/collection/fact-sheets/fs269.aspx> (accessed on: 23.03.2017).

²³ Naturalization Act 1903, no. 11/1903, Article 5, see: <https://www.legislation.gov.au/Details/C1903A00011> (accessed on: 23.03.2017).

²⁴ W. Higgs, Naturalization Bill, Senate Hansard, 3 July 1903, see: <http://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;query=Id%3A%22hansard80%2Fhansards80%2F1903-07-09%2F0027%22> (accessed on: 23.03.2017).

²⁵ For more see: C. Cooper, *The immigration debate in Australia: from Federation to World War One*, “Parliamentary Library” 16.07.2012, Parliament of Australia, Canberra, p. 18.

²⁶ See: Nationality Act 1920, no. 48/1920, Article 5, <https://www.legislation.gov.au/Details/C1920A00048> (accessed on: 23.03.2017).

was passed²⁷ with the aim to lead to a situation when the majority of immigrants would be British or Europeans. The then Prime Minister of Australia Alfred Deakin outlined: „No circumstances have arisen in Australia to lead to a proposal to introduce coloured labour under contract. This Bill, though applying to all persons coming here under, contract to perform manual labour, will really affect Europeans, and, so far as one can see, them only. [...] As I have said, over and over again, an empty Australia is not a White Australia”²⁸.

Although until World War I the dominant policy was the protection of the Australian labour market from non-European immigrants (mainly from China), there were in fact not many laws aimed at preventing an influx of these immigrants. This does not mean, however, that the authorities were not interested in this issue.²⁹ The 1901 Census proved that 3.7 million inhabitants lived in Australia at that time (the most populous states being New South Wales, Victoria and Queensland); the majority of them were born in Australia, the UK or in other European states. Only 47,000 were born in Asia (Table 2). A decade later, in 1911, the next census showed there were 4.5 million inhabitants, 52,000 of them of non-European origin (Table 3).

Table 2

Inhabitants of Australia according to the place of birth (1901)

Place of birth	Australia	Great Britain	Other European states	Asia	New Zealand	Other	Unspecified	Total
Number of inhabitants	2,908,303	679,159	74,673	47,014	25,788	30,942	7,922	3,773,801

Source: own compilation on the basis of: Australian Bureau of Statistics, *A Snapshot of Australia, 1901*, [http://www.abs.gov.au/Websitedbs/D3110124.NSF/24e5997b9bf2ef35ca2567fb00299c59/c4abd1fac53e3df5ca256bd8001883ec!](http://www.abs.gov.au/Websitedbs/D3110124.NSF/24e5997b9bf2ef35ca2567fb00299c59/c4abd1fac53e3df5ca256bd8001883ec!OpenDocument) OpenDocument (accessed on: 25.03.2017).

²⁷ For more see: Contract Immigrants Act 1905, no. 19/1905, <https://www.legislation.gov.au/Details/C1905A00019> (accessed on: 25.03.2017).

²⁸ A. Deakin, Contract Immigrants Bill: Second reading, House of Representatives, House Hansard, 10 November 1905, see: <http://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;query=Id%3A%22hansard80%2Fhansardr80%2F1905-11-10%2F0022%22> (accessed on: 25.03.2017).

²⁹ See: C. Cooper, *op. cit.*, p. 23.

Table 3

Inhabitants of Australia with non-European origin (1911)

Origin	Australian/half-blood Aboriginals	Asiatic	African	American	Polynesian	Unspecified	Total
Number of inhabitants	10,113	38,690	693	89	2,751	7	52,343

Source: own compilation on the basis of: Commonwealth Bureau of Census and Statistics, Melbourne, “Official Year Book of the Commonwealth of Australia” 1912, no. 5, p. 122, [http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/0/ED453454A83D1B58CA257AEE0013637B/\\$File/13010_1901_1911%20section%204.pdf](http://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/free.nsf/0/ED453454A83D1B58CA257AEE0013637B/$File/13010_1901_1911%20section%204.pdf) (accessed on: 25.03.2017).

Until the outbreak of World War I, the number of immigrants arriving in Australia was increasing: there were approximately 150,000 assisted immigrants in total.³⁰ The authorities wanted to settle them in areas that were empty and unpopulated. A particularly large number of immigrants arrived in Australia between 1910 and 1913, while towards the end of the war almost no immigrants were accepted (until 1919). As Michele Langfield observed: „The war period, however, served to reinforce previously-held views on the size, composition and distribution of Australia’s future population: that it should be predominantly British, that non-Europeans should be denied entry, and that immigrants should be directed to rural rather than urban areas. The war also strengthened British Imperial ties and led to plans to redistribute the population of the Empire through a variety of immigration and development projects after the war”³¹.

The issue of restriction of immigration became urgent when World War I broke out. In 1914 the War Precautions Act was passed, which allowed the Governor – in order to protect public security and defend the country – to take up the measures focused on prohibiting foreigners from entering Australia or deporting them. Moreover, some restrictions regarding transporting money and goods out of the country were enacted.³²

³⁰ For more see: M. Langfield, *More People Imperative Immigration to Australia, 1901–39*, National Archives of Australia, Commonwealth of Australia 1999, see: <http://guides.naa.gov.au/more-people-imperative/chapter1/index.aspx> (accessed on: 26.03.2017).

³¹ *Ibidem*.

³² See: War Precautions Act 1914, no. 10/1914, Article 5, <https://www.legislation.gov.au/Details/C1914A00010> (accessed on: 25.03.2017).

Conclusions

Being a former British colony, Australia has always had close ties with the UK, and this is also visible in the structure of immigration. From the very beginning, British immigrants were very much appreciated, while others – especially of non-European origin – were only tolerated. The paradox is that the people who first came to Australia had been convicted by British courts, but they remained loyal to Great Britain. The next group of immigrants were those who wanted to quickly become rich, and Australia offered such a possibility in the form of its goldfields. Not only British and European gold diggers came to Australia but Chinese ones as well. The large-scale immigration and especially the influx of Chinese immigrants prompted such events as the Lambing Flat riots, which is a black episode in Australian history. Knowledge about the origins of immigration to Australia could offer an explanation of the state of Australia's contemporary migration policy.

The research undertaken in the paper could be concluded as following:

First, the origins of immigration to Australia are linked not only with the expulsion of British convicts but also with an influx of Chinese immigrants coming to Australia in search of gold. The numerous Chinese immigrants arrived at the Australian goldfields especially at the turn of the 19th century, mainly in New South Wales and Victoria. One should bear in mind that the Lambing Flat riots where about European diggers attacking Chinese ones – these events are important due to the fact that later the authorities of individual Australian colonies started to adopt laws aimed at restricting Chinese immigration. This led to the creation of the White Australia Policy, focusing on prohibiting non-European immigration, originally mainly from China.

Second, Australia's immigration policy between 1901 and 1914 was transformed into the White Australia Policy. The turning point was the adoption of the 1901 Immigration Restriction Act, focused on preventing immigration of non-Europeans, initially mainly from China. The most controversial but also the most efficient tool of the White Australia Policy was a dictation test, which prevented many people from entering Australia. Another consequence of the White Australia Policy was a number of legal acts that concerned further restriction of immigration, including restrictions for those who wanted to work in Australia. The main goal was always to prevent non-European immigration, while British immigration in particular was supported. The outbreak of World War I provoked restriction of immigration as well.

The lessons learned confirm the formulated hypothesis. Predominantly Chinese immigration at the turn of the 19th century influenced Australia's policy towards immigration and led to the establishment of the White Australia Policy.

The aim was to eliminate non-European immigration to Australia and to attract mainly British citizens, who were supposed to settle in rural parts of Australia.

ORIGINS OF IMMIGRATION TO AUSTRALIA, 1787–1914

(Abstract)

The origins of immigration to Australia are intrinsically connected to the history of this state, that is its British, colonial heritage. Australia had been discovered, and then conquered, by Great Britain relatively late – the British fleet arrived to the Australian territory for the first time only towards the end of the 18th century to start the settlement of the British convicts. The paper concerns the first stage of immigration, which encompasses the time between the landing of the first British ships carrying the first group of convicts/colonists (1787) and the outbreak of World War I (1914) which prompted a rapid change of Australian immigration rules since a lot of citizens of various states desired to emigrate to this safe, calm and prosperous country. The main argument is that it was mainly the Chinese immigration impact which prompted a turn in Australia's migration policy, which started to be much more restrictive and eventually led to the establishment of the White Australia Policy.

Keywords: Australia, China, gold diggers, immigration, White Australia Policy.

POLITICA ȘI ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ ÎN OLTENIA (1/13 IULIE 1822-11/23 FEBRUARIE 1866)

FLORIN NACU*

Intervalul de timp care face obiectul analizei noastre este caracterizat de prefaceri deosebite pe plan politic și administrativ. Astfel, se trece de la o administrație conform „obiceiului pământului”, inspirată de legiuri vechi precum „Pravila de la Govora”, „Proiectul de Constituție” propus de către Constantin Mavrocordat, „Codul Caragea”, ca să le amintim pe cele mai cunoscute, la una bazată pe principii moderne. Astfel, anticipate în baza programatică a Revoluției din 1821, reformele modernizatoare încep să fie implementate prin Convenția de la Akkerman din 1826, urmată de „Regulamentele Organice”, Convenția de la Balta-Liman, Convenția de la Paris, Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris și legile care izvorăsc din acestea. Prin poziția sa geografică, strategică, puterea sa economică, Oltenia a beneficiat din plin de reformele administrative și politice, fapt ce a dus la creșterea urbanizării, a nivelului de educație, ocrotire a sănătății, apărare militară și a ordinii publice, consolidare a manifestărilor spirituale. Perioada nu a fost scutită nici de molime, evenimente politico-militare, ocupații militare străine, ceea ce impunea, în acele momente o stagnare din toate punctele de vedere.

În secolul al XVIII-lea, domnitorul Constantin Mavrocordat considerase oportună plasarea în fiecare județ a câte doi conducători, numiți „ispravnici”.

Până la 1831 și 1832, anii în care au fost introduse cele două Regulamente Organice, Oltenia constituise o unitate administrativă și politică numită Bănia Craiovei, condusă de un Ban (atestat la 1391, în timpul domnitorului Mircea cel Bătrân). Din 1761, acesta își mută reședința la București, devenind sfetnic al Domniei, în timp ce la Craiova, este instalat un Caimacam.¹

Dimitrie Sachelarie, un administrator de moșie grec (vechil) instalat de către arendașul craiovean Hagi Enuș (acesta arenda moșia banului Brâncoveanu s.n.) scria la 2 iulie 1820 un raport șefului său din care noi putem afla cum se desfășura actul administrativ în Oltenia: „au venit aici la Islaz cei doi boieri ispravnici și au chemat

---

* Cercet. șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova.; e-mail: florinnacu86@yahoo.ro.

¹ ***, *Istoria Românilor*, vol. VII, tom I, București, Editura Enciclopedică, 2003, *passim*.

toate satele să citească țaranilor atât porunca domnească, cât și porunca boierului caimacam, precum și scrisoarea boierului ban Brâncoveanu”, prin care li se cerea să facă clacă și să împlinescă toate „adeturile” moșiei, după pravilă. „Toți au răspuns într-un glas că... clacă nu fac...”².

Ispravnicii trebuiau să își cumpere postul, plătind o sumă de bani Marelui Vornic, apoi Marelui Vistier, fapt pe care îl relatează, pe larg, Nicolae Filimon, în romanul „Ciocoi vechi și noi”, în capitolul „Ce dai ca să te fac ispravnic”. Este de la sine înțeles că Nicolae Filimon cunoștea aceste fapte din studiile asupra documentelor la care avusese acces, făcute cu ocazia documentării pentru romanul său, primul din literatura română modernă. Unul din oamenii de încredere ai lui Tudor Vladimirescu, Dimitrie Macedonski, alături de fratele său, Pavel, ajunși în Rusia, scriau că „Ispravnicul de județ își cumpără funcția sa anuală pentru douăzeci și treizeci de mii de lei, după bogăția populației din acel județ”³.

Așadar, județele Țării Românești erau diferite în ceea ce privește puterea economică. Județele Vâlcea, Gorj, de la granița cu Imperiul Habsburgic, erau bogate în lemn, livezi, fânețe, turme, în timp ce Romanați, Dolj și Mehedinți aveau multe cirezi de vite, herghelii, podgorii, suprafețe mari cultivate cu cereale, pe teritoriul lor existând porturi și schele la Dunăre.

Generalul-conte de Langeron, care activase în armata țaristă, scria în mod evident că funcția de ispravnic era una „profitabilă”, fiind cumpărată pe bani grei: (Domnii fanarioți s.n.) „scot la licitație toate posturile subalterne din Principate; dintre acestea, slujba de ispravnic este cea mai bănoasă și mai căutată”⁴. Istoricul V. A. Urechia nota, referitor la atribuțiile ispravnicilor: „Judecă, hotărăsc, pedepsesc, arestează, globesc, fac analogia dărilor, le adună și guvernează absoluți, lipsindu-le numai dreptul de moarte”⁵.

Așadar, unelte servile și dornice de înavuțire, ispravnicii domnești din județe reprezentau simbolul asupririi autorităților statului. Ei aveau și un salariu de 500 lei lunar, însă, conform lui Ioan C. Filitti, mai obțineau 1000 de lei anual ca parte din taxele colectate, în afară de alte înlesniri și beneficii din activități judecătorești și de ordine publică.

Revoluția de la 1821, izbucnită în ianuarie 1821 și sfârșită în vara anului, după asasinarea lui Tudor Vladimirescu și înfrângerea eteriștilor la Drăgășani, Sculeni, Secu a cunoscut o administrare duală, Oltenia și județele de câmpie sub conducerea lui Tudor Vladimirescu și județele de munte sub cea a lui Alexandru Ipsilanti. Actul constituțional emis de Tudor Vladimirescu, *Cererile norodului*

² A se vedea: <http://crispedia.ro/cauzele-si-caracterul-revolutiei-pandurilor-din-1821> (accesat la 8 ianuarie 2017).

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Cornel Șomâcu, *Despre cei care tăiau și spânzurau în județe*, a se vedea: <http://www.verticalonline.ro/despre-cei-care-taiiau-si-spanzurau-in-judete>, (accesat la 8 ianuarie 2017).

românesc, poartă și el amprenta înnoirii administrației, prin mențiunea necesității limitării la patru a străinilor care aveau să facă parte din administrația domnitorului.

Sfârșitul Revoluției de la 1821 a adus pentru Țara Românească, în general și pentru Oltenia, în particular, o schimbare esențială în plan politic și administrativ.

În primul rând, domniile fanariote erau înlocuite cu domniile pământene, în anul 1822. Au urmat apoi Convenția ruso-otomană de la Akkerman, precum și Războiul ruso-turc, încheiat prin Pacea de la Adrianopole, din 1829, tratat care avea și un „Act Osăbit”, adică un act juridic internațional, referitor la Moldova și Țara Românească. Practic, se instaura ocupația rusească, un garant al protectoratului rusesc, instituit *de facto* în 1774, prin Pacea de la Kuciuk Kainardji.

Până la 1834, s-a menținut o ocupație militară rusească, Principatele fiind sub autoritatea guvernatorilor Jeltuhin, Pahlen și Kisseleff, acesta din urmă legându-și numele de supervizarea și impunerea Regulamentelor Organice, acte cu statut constituțional care, sub oblăduirea Rusiei, căutau să aducă Principatele la o stare de modernitate politico-administrativă în vederea unei posibile anexiuni, care, de regulă se făcea după instituirea unui Protectorat.⁶ Regulamentul Organic al Țării Românești desființa funcția de Caimacam, precum și Bănia Olteniei, încheindu-se astfel o etapă a istoriei administrative în această regiune istorică.

Fiecare județ avea, după Regulamentul Organic, câte un „ocârmuitor”. Acesta avea exclusiv sarcini și atribuții administrative, primind un salariu de 1000 de lei lunar, fiind ajutat de subocârmuitori. Județul nu avea personalitate juridică. Ocârmuitorul și subocârmuitorii aveau sarcina de a asigura menținerea căilor de comunicație de a veghea la respectarea ordinii publice, de a preveni și raporta abuzurile de orice fel. Ocârmuitorul era subordonat direct Marelui Vornic, care era în fapt Ministru de Interne. În ceea ce privește împărțirea județelor, Regulamentul Organic înlocuia sistemul colectiv al „ludelor”, adică grupuri de birnici solidari pentru plata dărilor și taxelor cu unul de împărțire teritorială, în „plăși” și „plaiuri”, conduse de către un subocârmuitor.

Orașele aveau și ele o nouă conducere administrativă. Există un consiliu orașenesc (Sfat), compus dintr-un boier membru în Adunarea Obștească Obișnuită (forul legislativ al Țării) și un colegiu de patru orașeni care erau șefi de bresle, starosti, care trebuiau să aibă o proprietate în oraș. Membrii acestui „colegiu de 4” trebuiau să dovedească faptul că aveau un capital de cel puțin 25.000 lei. Atribuțiile Sfatului vizau amenajările edilitare, modernizarea și întreținerea căilor de comunicație, acordarea avizelor pentru construcțiile particulare și publice, civile și de cult, construcția, modernizarea și administrarea piețelor, sistematizarea străzilor și locuințelor, accesul la apă potabilă, prevenirea dezastrelor, apărarea contra molimelor, punerea la dispoziția Armatei a unor spații și dependențe pentru cazărmi.

---

⁶ Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, vol. I, București, Editura Meronia, 2001, p. 65.

Sfatul dădea socoteală pentru fondurile intrate în vistieria orașelor, precum și pentru cheltuielile publice.

Satele Olteniei continuau să aibă în frunte un pârcălab, acesta fiind ajutat de un sfat al bătrânilor, coordonat de boierul din acel sat și de către preot. Atribuțiile conducerii statului erau legate de administrarea patrimoniului satului și relația cu autoritățile.

Astfel, pentru prima dată, în Oltenia, administrația, politicul și justiția erau diferențiate. Era evident că acestea continuau să fie apanajul categoriilor cenzitare, însă teoretic, separarea puterilor în stat era reglementată. Fiecare ocârmuitor avea, pentru ordine publică, în subordinea sa, un „polițmaister”.

În județul Mehedinți, reședința ocârmuitorului se afla în orașul-reședință Cerneți. Aici, polițmaisterul a început să își exercite autoritatea în iulie 1831.

În data de 23 decembrie 1832, Ocârmuirea județului Vâlcea primea din partea Visteriei Țării Românești ordinul ca ”poliția orașului” să dea curs solicitării de sprijin formulate de către credincioșii catolici din oraș pentru locașul lor de rugăciune.⁷ În anul următor, la 5 ianuarie 1833, „Departamentul Vorniciei din Lăuntru” ordona Ocârmuirii județului Vâlcea să îl sprijine pe „polițaiul orașului” pentru ca acesta să aibă la dispoziție un număr suficient de militari (dorobanți) astfel încât ordinea din Râmnicu-Vâlcea să fie menținută în parametrii normali.

Astfel stăteau lucrurile și în județul Romanși, al cărui centru era orașul Caracal. Aici și în micile târguri funcționau forțe de poliție locale. La Caracal existau un corp de dorobanți, tulumbagii, paznicii închisorii, forțe de supraveghere a străinilor, strajă de noapte, responsabili cu iluminatul public, siguranța iarmarocelor, bâlciurilor, procesiunilor, apărarea contra epidemiilor. La Caracal, din 1832, a început să funcționeze o școală publică de băieți (actuala Școala Gimnazială nr.1).

La Târgu-Jiu, în data de 18 aprilie 1832, a început să funcționeze o școală cu un efectiv de 50 de copii.

În 1834, administrația militară rusească și-a încetat mandatul, fiind numiți domni regulamentari. Perioada 1834-1849 a fost una în care domnii regulamentari Alexandru Ghica și Gheorghe Bibescu au dat atenție aplicării Regulamentului Organic și Actului Adițional din 1837.

Craiova, conform „recensămintelor” numite pe atunci „catagrafii”, număra, în 1835, 27 de „mahalale”, iar în 1838, 26 de „mahalale”. Cele mai multe familii din Craiova locuiau, în 1835, în „Mahalaua din Târg” (zona actuala Biserici Sf. Ilie, din centrul Craiovei) și anume 168 de familii, iar cele mai puține pe „mahalaua Brândușa - Biserica Sf. Nicolae”, 14 familii. În 1838, cea mai populată mahalala era ”Sf. Gheorghe Vechi”, care avea 187 de familii, cu 87 mai mult decât în 1838, în timp ce „Mahalaua Sf. Ilie” (fosta „mahalaua din Târg”) avea doar 72 de familii. Cele mai puține familii, 17,

---

⁷ A se vedea: <https://vl.politiaromana.ro/ro/informatii-generale/scurt-istoric> (accesat la 8 ianuarie 2017).

locuiau pe „mahalaua Podbanița” (care, ca și „mahalaua Sevastian” avea 16 familii), în timp ce „mahalaua Brândușa” ajunsese deja la 52 de familii. „Mahalaua Sevastian” avea, la 1838, 18 familii. În Craiova, funcționau, în această perioadă, școli precum Școala Obedeanu și actualul Colegiu Carol I, rețeaua școlară extinzându-se până la 1848.

Din 1840, datează prima școală publică din Drăgășani, județul Vâlcea, pe lângă care a funcționat și prima bibliotecă publică a orașului.

În 1841, Noul Oraș Severin, fondat în 1833, pe locul vechii așezări antice și medievale, devenea reședință de județ, iar din 1845, avea o poliție administrativă, după modelul celei de la Cerneți.

Un aspect esențial pentru Oltenia îl reprezintă necesitatea întemeierii de noi orașe, dar și de reglementare a întinderii fiecărui județ în parte. Astăzi, noi știm că județul Olt cuprinde fostele județe Romanați și Olt, însă pentru epoca regulamentară, putem observa că existau tendințe de organizare administrativă care astăzi ar părea surprinzătoare. De exemplu, după întemeierea orașului Alexandria, de către domnitorul Alexandru Ghica, s-a decis și întemeierea unui oraș modern la Turnu, fosta raia otomană. Problema esențială pentru factorii responsabili ai vremii era aceea că noile așezări de la Dunăre (Severinul reîntemeiat în „Câmpul lui Sever”, la 1833), prin ascensiunea lor, puteau da un impuls modernizării și se dorea ca rolul lor să crească, ele să devină și reședințe de județ. Astfel, pentru județele Teleorman și Olt din epoca regulamentară, a existat un plan de unificare, iar târgul Slatinei de pe Olt să lase locul de reședință orașului Turnu Măgurele. Totuși, negustorii influenți, boierii s-au opus vehement, invocând impasul care s-ar crea în dezvoltarea județului Olt. Cuvântul de ordine era acela că foarte multe localități din dreapta Oltului ar fi situate la peste „30 de ceasuri distanță” de capitala județului, adică pentru cineva care s-ar deplasa la Turnu, ar fi necesare 60 de ore dus-întors, ceea ce însemnau două zile și jumătate, care, traduse în deplasarea în teren, ajungeau la aproape o săptămână. Sfatul Administrativ Extraordinar a precizat, în ședința din 18 decembrie 1835: „strămutarea ocârmuirii și a tribunalului de la Slatina, la Turnu, se va face după noua înscriere a contribuabililor, când atunci și de nu se va aduce la săvârșire proiectul despre rătușire în totalul său, dar la acest județ trebuința ar cere ca să se facă rătușirea potrivit cu întinderea acestui județ Oltul, pentru că făcându-se mai înainte nu puțină împedecare se va pricinui lăcuitorilor la trebuințele lor, și zăticnire se va aduce trebilor administrative și judecătorești, fiind unele sate și peste trei zeci de ceasuri distanță de noua capitală Turnu. Asemenea nu se va putea săvârși înaintea sorocului înscrierii nici lucrările orânduite spre clădirea orașului celui nou”⁸. În cele din urmă, proiectul nu a mai ajuns pe agenda Adunării Obștești.

---

⁸ Mugurel Manea, *Cât de aproape a fost județul Olt să aibă reședința la Turnu Măgurele, nu la Slatina*, a se vedea: http://adevarul.ro/locale/slatina/cat-aproape-fost-judetul-olt-resedinta-turnu-magurele-nu-slatina-1_55099ad9448e03c0fdad79b1/index.html (accesat la 8 ianuarie 2017).

Deși autoritățile controlau mișcările celor care puteau să incite la răzmerițe, răscoale, totuși, inițiativele revoluționare s-au intensificat (inclusiv memorii și inițiative legislative boierești, precum cele ale lui Ion Cămpineanu s.n.), culminând cu Revoluția de la 1848.⁹ Acest fapt se explică prin numirea, înainte de Revoluția de la 1848, dar și după, a unor ocârmuitori și dintre tinerii militari de carieră, cu studii în străinătate și nu numai, cu vederi progresiste, în condițiile creării armatei moderne române prin Regulamentele Organice. Astfel, Christian Tell, Gheorghe Magheru, Nicolae Bălcescu, Ion C. Brătianu, Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, toți pașoptiști remarcabili, au fost militari la începutul carierei lor, unii deținând posturi de ocârmuitor (Gheorghe Magheru, în Romanai), respectiv pârçălab (Alexandru Ioan Cuza, în Covurlui-Galați). În Dolj, funcția de ocârmuitor a fost deținută de boierul Iancu Bibescu, un reacționar convins, chiar fratele domnitorului, ceea ce arăta cât de mare era interesul domniei în a avea controlul județelor prin ocârmuitori.

Orașul Turnu-Severin a înrolat în armata generalului Magheru un contingent de 1300 de luptători.

În județul Vâlcea, noul ocârmuitor, instalat de către revoluționari, Gh. Geanoglu, trimatea, la 18 iunie 1848, o adresă Magistratului orașului: „Având în vedere că paza liniștii publice cea mai principală dintre datoriile comunale a unui popor ce-și are suveranitatea sa... deși nu sunt date până acum porunci care să reguleze chipul cu care trebuie a se întocmi garda națională (...) orășenii proprietari de case, ca să concureze la formarea unui corp din Garda națională”¹⁰. Noul ocârmuitor a contribuit decisiv la instalarea și fortificarea taberei militare de la Râureni-Câmpul lui Troian, unde generalul Gheorghe Magheru, devenit șef al armatei revoluționare, ajunsese, în iulie 1848, să adune „peste 6 000 de voluntari”¹¹. În septembrie 1848, aici se afla o trupă compusă din „1500 soldați de infanterie, 600 călăreți, o companie de tunuri de 6 piese, un corp de 2000 panduri peste 500 dorobanți, călărași și 8000 voluntari”¹².

În momentul în care guvernul provizoriu a fost înlocuit de o locotenentă, Oltenia întreagă și județele Muscel și Argeș au intrat în administrarea lui Gheorghe Magheru, căruia i se subordonau toți ocârmuitorii județelor.¹³

Înfrângerea Revoluției de la 1848 în Țara Românească a fost urmată de instalarea unui ocârmuitor reacționar, clucerul Nicolae Socotescu, acesta scriind nenumărate adrese către noul guvern în care arăta că patrioții refuzau să depună

---

⁹ Vladimir Osiac, *Istoria modernă a României*, Craiova, Editura Universitaria, 1999, p. 147.

¹⁰ Corneliu Tamaș, *Anul 1848 în județul Vâlcea, Catalog de documente*, în „Studia”, II-III, 1970-1971, p. 593.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frământări sociale, 1821-1907* București, 1969, p. 210.

¹³ *** *Anul 1848 în Principatele Române*. Acte și documente vol. IV, București, 1902, p. 264.

armele. În plus, refugiații din Transilvania, trupele turcești și țariste din Râmnicu Vâlcea comiteau dezordini.¹⁴

Până în 1848, circa 282 de sate gorjene puteau trimite copiii în 179 de școli. Din 1843, la Târgu-Jiu, s-a înființat ceea ce azi numim „Liceu Pedagogic” – școală pentru învățători. Din 1850, ea a devenit școală primară. Totodată, a eșuat funcționarea unui gimnaziu, din lipsa atractivității pentru locuitorii județului.

În anul 1848, deci, la 10 ani de la Catagrafia din 1838, în Craiova, locuiau circa 20.000 de locuitori.

Domnia lui Barbu Știrbei, fratele lui Gheorghe Bibescu, în conformitate cu noul act, Convenția de la Balta Liman, care îl considera „înalt funcționar otoman”, nu a adus nicio schimbare în actul administrativ și politic.

Războiul Crimeii, ocupația rusească, din 1853-1854, apoi cea austriacă, între 1855 și 1856, au dus la întreruperea desfășurării obișnuite a vieții politico-administrative în Oltenia. În acest context, în iarna anului 1855, grănicerii de pe Dunăre s-au revoltat împotriva ocupației militare, cerând drepturi politice și naționale.

În Turnu-Severin, la 6 septembrie 1851, se deschidea prima școală publică a orașului. În luna martie 1854, la Craiova, se introduce iluminatul public, efectuat cu ajutorul lămpilor care consumau ulei de rapiță.

După Congresul de Pace de la Paris, când problema românească a devenit o chestiune pe agenda diplomației europene, în 1856, s-a luat decizia consultării Principatelor în vederea unirii. La 9 octombrie 1857, Adunarea Ad-hoc a Țării Românești vota acordul pentru Unirea cu Moldova, momentul fiind surprins de pictorul Theodor Aman. Viața politică a Țării Românești se desfășura conform Convenției de la Paris din 1858, care prevedea o guvernare duală a Principatelor Unite.

Convenția de la Balta Liman și Convenția de la Paris nu interveneau asupra organizării administrative, cu excepția Comisiei Centrale de la Focșani, care supraveghea luarea în comun a deciziilor din noul stat format de Moldova și Țara Românească.

La 24 ianuarie 1859, Alexandru Ioan Cuza era ales domnitor al Țării Românești după ce, la 5 ianuarie, fusese ales în Moldova.

La 24 iunie/6 iulie 1859, 37 comercianți de grâu din Caracal solicitau domnitorului ca, în satul Corabia, să se înființeze o schelă-port pentru încărcarea grâului, fiind invocată distanța prea mare a schelei consacrate de la Islaz. Ei cereau ca noul oraș să fie „oraș liber”. Totodată, liderii burgheziei românățene erau de acord să răscumpere un teritoriu de 1000 de pogoane, pentru ca noul oraș, care urma să fie numit „Alexandru Ioan Cuza”, să poată fi întemeiat. Proiectul a primit acordul

---

¹⁴ A se vedea: http://www.istorielocala.ro/index.php?option=com_k2&view=item&id=607:anul-revolu%C5%A3ionar-1848-%C3%AEn-t%C3%A2mnicu-v%C3%A2lcea&Itemid=203 (accesat la 8 ianuarie 2017).

domnitorului, acesta dorind să îi dea numele ”Mircea”, în amintirea voievodului ”Mircea cel Bătrân”, însă întemeierea noului oraș se va face abia la 30 noiembrie/11 decembrie 1871, prin „legea de întemeiere”, care prevedea alocarea a 500 de pogoane necesare construcției locuințelor, clădirilor administrative și de interes public, rețelei de străzi. Bineînțeles că prioritatea era acordată construcției portului orașului.

„Serviciul Administrației și al Lucrărilor Publice”, de exemplu, avea un buget aprobat de către domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin care Poliția Râmnicu Vâlcea, putea întreține, la nivelul anului 1860, un aparat compus din 15 angajați: „șeful poliției, ajutorul șefului poliției, personalul administrativ – copistul, doi epistați, patru vătășei, personalul de intervenție – șeful gărzii de foc, patru sacagii, toboșarul-curier”¹⁵.

La 1860, Poliția Severin devenea prefectură (cu prefect și ajutor), gestionând personalul comenzii de foc, străzii interne și de frontieră (Vârciorova – granița cu Austria), al închisorii. În plus, exista și un serviciu de monitorizare a străinilor, mai ales după ce se terminase Revoluția de la 1848. În 1861, orașul a beneficiat de iluminare publică, prin folosirea a 64 de lămpi cu petrol.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a promulgat, la 11 iunie 1862, legea prin care administrația urbană și administrația rurală erau pe deplin separate. Astfel, se introduceau conceptele de comună urbană și comună rurală. Primarul comunei rurale era numit de către prefect, comuna rurală având personalitate juridică proprie, Primarul comunei urbane era investit de către domnitor.

Până la 24 ianuarie 1862, Moldova și Țara Românească erau unite pe deplin din punct de vedere administrativ, politic și militar.

La 3 iulie 1863, prima din lista cele 15 Camere de Comerț, înființate din ordinul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, a început să funcționeze la Turnu Severin.

În martie 1864, era promulgată Legea nr. 394, prin care se înființau comunele urbane, rurale și consiliile județene. În plus față de reglementarea din 1862, comunele urbane aveau corp de pompieri și, dacă depășeau o populație de 6000 de locuitori, trebuiau să aibă obligatoriu un spital. Orașele cu peste 3000 de locuitori aveau obligatoriu o prefectură a Poliției. Comunele urbane care aveau sub 3000 de locuitori aveau o forță polițienească subordonată direct primarului.

La 2/14 aprilie 1864, Legea 396 prevedea înființarea unui consiliu județean. Județul era împărțit în plăși, pe criteriul geografic, care înglobau comune rurale, urbane, în funcție de criterii economice, dar și geografice. Membrii consiliului județean proveneau din fiecare plasă. Activitatea era coordonată de un comitet permanent, condus de prefectul județului, reprezentantul guvernului în

---

¹⁵ *Ibidem*.

teritoriu. În afară de el, din acest comitet făceau parte trei membri aleși dintre membrii consiliului județean.

La Cerneți, județul Mehedinți, exista în anul 1864, o forță de păstrare a ordinii publice, compusă din: „comisari, un copist pentru ținerea cancelariei-personal administrativ, șase dorobanți (cu posibilitatea creșterii numărului), trei epistați de culori, coșari, tulumbagii, sacagii – compuneau forța operativă a comenzii de foc, paznici-străjeri de noapte, șeful arestului-închisoare, lampagii - responsabilii iluminatului public”. În 1885, Cerneți va fi înglobat în orașul Noul Severin, încheindu-și existența de sine stătătoare.¹⁶ În virtutea aceleiași legi, au devenit comune urbane Strehaia, Baia de Aramă. Comunele rurale continuau să beneficieze de forțe aflate la dispoziția primarului, care putea solicita intervenția forțelor de poliție din comunele urbane din plasa în care erau așezate, până în 1868, când Principele Carol va promulga Legea poliției rurale.

La 2 mai 1864, printr-o lovitură de stat, Alexandru Ioan Cuza impunea Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris, un act constituțional, care punea bazele modernizării României, la un nivel net superior celorlalte acte constituționale de până la acea dată.¹⁷ În vara aceluiași an, reforma rurală a lui Alexandru Ioan Cuza scotea în afara legii claca și împrumutul țăraniilor fără pământ pe baza unor prevederi riguroase, în urma exproprierii unei părți a marilor moșii. În plus, se aveau în vedere, pentru viitor și împrumutarea însurățeilor, vinderea moșiilor din proprietatea statului, legea învoielilor, statutul „moșiilor de mână moartă”¹⁸.

În octombrie 1865, prin decizia Primăriei Craiova, condusă de către Gheorghe Chițu, se înființa prima Companie modernă de Pompieri în Craiova, care înlocuia vechea roată de pompieri, înființată în epoca Regulamentelor Organice.

Până la 11/23 februarie 1866, data abdicării domnitorului Alexandru Ioan Cuza și a instituirii Locotenenței Domnești (11/23 februarie 1866 - 9/21 mai 1866), fuseseră date și alte legi menite să modernizeze viața politică, juridică și administrativă a Țării Românești și, implicit, a Olteniei.

După 1877, Râmnicu Vâlcea ajunsese să aibă o populație de circa 7600 locuitori.

Județul, ca formă de organizare administrativ-teritorială în România, nu a avut personalitate juridică până în anul 1904.

Perioada de aproape cinci decenii, la care ne-am referit în analiza noastră, este, de departe cea mai bogată în acțiuni politice și administrative. Niciodată ritmul și succesiunea evenimentelor, rigoarea reformelor nu au fost atât de însemnate. Fie că vorbim de reforme necesare pentru grăbirea posibilității anexiunii

---

¹⁶ A se vedea: <https://mh.politiaromana.ro/ro/informatii-generale/scurt-istoric> (accesat la 8 ianuarie 2017).

¹⁷ Valeriu Șotropa, *Proiecte de Constituție, programe de reforme și petițiile de drepturi din Țările Române*, București, Editura Politică, 1976, p. 40-42.

¹⁸ Keith Hitchins, *România 1774-1866*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 368.

la Imperiul Rus ori facilitarea asigurării autonomiei, tot ceea ce s-a petrecut în intervalul 1822-1866 a stat sub imperiul modernizării. Unele localități primesc statut urban, altele se întemeiază cu acest statut, o bună parte din așezările urbane evoluează instituțional, urbanistic și la nivel de infrastructură. Totodată, se remarcă o creștere demografică, o creștere a numărului populației active economic, a gradului de instruire, ocrotire a sănătății și, implicit a necesității de reprezentare politică. Elaborarea primei Constituții românești propriu-zise din vara anului 1866 nu putea fi posibilă fără efortul politic, legislativ și administrativ al perioadei studiate.

POLITICS AND PUBLIC ADMINISTRATION IN OLTENIA (1/13 JULY 1822-11/23 FEBRUARY 1866)

(Abstract)

After the Revolution of 1821, but more precisely after the introduction of the Organic Regulation in Wallachia, Oltenia lost its status of region governed by a high official, superior to the subprefects from the component counties, and subordinated to the *hospodar*, the Organic Regulation introducing the institution of the ruler (*ocârmuitor*), which was replacing the subprefect. The new ruler was subordinated to the Department of Internal Affairs (*Departamentul Trebilor Dinlăuntru*), an older version of the actual Department, which had strictly administrative attributions, losing its legal attributions, but watching for the observing of the public order, coordinating the activities from the communes and towns, through the civil and military servants.

The Convention from Balta Liman and that of Paris did not interfere with the administrative organisation, except for the Central Commission from Focșani, which was supervising the common making of the decisions, from the newly formed state of Moldova and Wallachia.

The modern direction was accentuated by the laws emitted during the ruling of Alexandru Ioan Cuza, including the Expending Statute of the Paris Convention, from 1864.

Keywords: Oltenia, subprefect, ruler, Organic Regulation, the law of communes, the law of county councils.

IMAGINEA JUDEȚULUI DOLJ ÎNTR-O STATISTICĂ DIN 1851

PAUL-EMANOIL BARBU*

În urma Revoluției de la 1848, reprimată prin intervenția militară a celor trei mari imperii absolutiste și expansioniste ale vremii (țarist, otoman și habsburgic), Țările Române au revenit la situația anterioară, ajungând din nou sub dominație străină. În Țara Românească și Moldova, s-a reinstaurat regimul instituit prin Regulamentul organic în urmă cu aproape două decenii, pentru ca apoi, prin Convenția de la Balta-Liman, din 19 aprilie/1 mai 1849, care consfințea pe plan diplomatic internațional reprimarea revoluției din cele două Principate, acestea să revină sub suzeranitatea Turciei și protectoratul Rusiei, a căror ocupație militară în această parte a Europei a fost statuată. În Țara Românească, a fost instalat ca Domn Barbu Știrbei, iar în Moldova, Grigore Dimitrie Ghica. La rândul ei, Transilvania a revenit sub asolutismul habsburgic, această țară românească devenind o provincie care depindea, în mod nemijlocit, de împăratul de la Viena, fiind condusă de un guvernator. În pofida acestei stări de lucruri, Revoluția de la 1848 a avut urmări pozitive în istoria românilor, deoarece ideile ei programatice au rodit din plin în deceniile următoare, prin Unirea Principatelor Române în 1859, fondarea statului național român, obținerea independenței de stat a României în urma războiului din 1877/1878 și realizarea Marii Uniri din 1918, când provinciile românești aflate sub dominație străină – Transilvania, Banatul, Bucovina și Basarabia – au revenit la patria mamă, desăvârșindu-se astfel procesul constituirii statului național unitar român.

Înainte de a se retrage din cele două Principate Române, autoritățile militare de ocupație rusești i-au solicitat stăpânirii din Țara Românească și Moldova elaborarea unor documente statistice cuprinzătoare, în scopul cunoașterii resurselor umane, economice și strategice din aceste zone, pentru că scopul Rusiei era acela de a le anexa, la momentul oportun. În consecință, prin mai multe ordine circulare emise în lunile ianuarie, februarie, martie, aprilie și mai 1851, asupra cărora a mai revenit și ulterior, dată fiind presiunea Consulatului Rusiei de la București, Departamentul din Lăuntru al Țării Românești le-a solicitat ocârmuirilor

---

* Cercetător științific I, dr., e-mail: paulemanoilbarbu@yahoo.com.

de județe alcătuirea unei statistici în care să se includă informații și date referitoare la: numărul satelor, al locuitorilor și al locuințelor, economia locului (agricultura cu ramurile sale anexe, pescuitul, industria și comerțul), căile de transport și de comunicație terestre și pe apă („drumuri cu șosele”, drumuri de poștă, comerciale și altele), fenomenele climatice, starea vremii, anotimpurile anului, perioadele de însămânțare, de înmugurire și înflorire a pomilor fructiferi și de recoltare etc.¹ După primirea ordinelor amintite, Ocârmuirea județului Dolj s-a adresat, la rândul său, Poliției orașului Craiova și celor șapte subocârmuiri de plăși, pentru ca acestea să-i înainteze stuații cuprinzând datele și informațiile menționate.² Între 9 iunie și 3 august 1851, autoritățile subordonate au înaintat Ocârmuirii de Dolj documentele statistice respective.

Teritoriul Țării Românești, ca și cel al Moldovei, era împărțit în mai multe județe, care – la rândul lor – se alcătuiau din plăși și plaiuri sau numai din plăși, în funcție de forma lor de relief (zonă montană sau submontană și zonă de șes) în care erau situate. Doljul, ca și celelalte județe de câmpie, cuprindea mai multe plăși. Acesta și-a păstrat împărțirea administrativ-teritorială din perioada anterioară, fiind împărțit în șapte plăși: Ocolu, Amaradia, Balta, Câmpu, Dumbrava, Jiul de Jos și Jiul de Sus. Cea mai importantă localitate era atunci, ca și acum, orașul Craiova, reședința județului, cel mai însemnat centru administrativ, social-economic, militar și politic al Olteniei. În cele șapte plăși ființau 265 de sate.

I. Orașul Craiova³. Poliția orașului Craiova a elaborat cea mai sumară situație statistică, în comparație cu subocârmuirile de plăși, care vor oferi informații și date mai ample. Reședința județului Dolj, dar și cel mai important oraș din întreaga Oltenie și al doilea centru urban al Țării Românești, Cetatea Băniei avea o populație de 16.293 de locuitori (8.837 de sex masculin și 7.456 de sex feminin). Zilnic, se nașteau până la trei băieți și cinci fete și decedau în jur de cinci persoane. În același interval de timp, se înregistrau până la patru căsătorii. Orașul era împărțit în șase mahalale. Locuitorii aveau 3.259 de case, din care 42 din bârne. Trei clădiri aprțineau statului, fiind instituții publice.

Statistica nu dă informații, nici măcar sumare, relative la ocupațiile craiovenilor. Oricum, nu toți orășenii erau total rupti de agricultură, mai ales cei din cartierele periferice, deoarece nu se putuseră integra în alte activități cu specific urban. Materialul documentar în discuție nu menținează nici suprafețele cultivate, nici cantitățile de produse recoltate de locuitorii Craiovei, ci numai faptul că, pe lângă cereale, se mai obțineau „poame”, precum mere, prune și alte fructe.

¹ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 8, 9, 18, 19, 51, 53.

² *Ibidem*, f. 52.

³ *Ibidem*, ff. 101-106.

Orășenii dețineau 1.512 cai, 745 boi, 692 vaci, 127 oi și 735 porcine. Animalele erau duse la pășunat pe „locurile Maghiștrului (Sfatului orășenesc)”, situate în afara orașului.

Se menționează existența în Craiova a unui număr de 231 cârciumi și 14 hanuri, ceea ce denotă practicarea unor activități comerciale. Deși existau și alte obiective economice (prăvălii, brutării, tăbăcării, mori, boiangerii, olării, zalhanale etc.), acestea nu sunt înregistrate.

Sătenii din județul Dolj și din afara lui aduceau spre vânzare la Craiova, în incinta „oborului Târgului de Afară”, „feluri de obiecte și produse”. Suta de ocale de făină se vindea cu 30 lei, cea de mălai, cu 18 lei și cea de orz, cu 15 lei. De asemenea, vadra de vin se vindea cu 8 lei, cea de rachiu de prune, cu 11 lei și cea de rachiu de „bucate”, cu 10 lei.

Statistica amintește trei „*drumuri cu șosele*”. Unul dintre acestea era drumul Diiului (vechea denumire a Vidinului) care, pe teritoriul Craiovei, cuprindea porțiunea dintre „capul caldarâmului de piatră” și bariera acestei căi de transport rutier, având o lungime de circa 3.000 stj domnești și o lățime de aproximativ 5 stj. Ducea la Calafat, de unde se putea ajunge pe malul drept al Dunării, la Vidin. Fiind o cale terestră mai veche, în 1844, aflându-se sub administrarea Sfatului orășenesc, s-a refăcut, dându-i-se caracteristica de drum cu șosea. Se menținează apoi „drumul și șoseaua Bucureștilor”, care mergea spre capitala țării. Pe teritoriul Craiovei, începea de la fântâna Prisăcuța și se termina la bariera orașului, având următoarele dimensiuni aproximative: 400 stj lungime și 6 stj lățime. S-a „tocmit”, adică s-a refăcut, încadrându-se în categoria respectivă, în 1846. Cel de al treilea „drum cu șoseaua” ocupa porțiunea dintre ulița bisericii Sf. Ioan și poarta bisericii Oota, la Cazarmă. S-a amenajat cu această destinație în 1846. Avea o lungime de 600 stânjeni și o lățime de circa 6 stânjeni. Pentru circulația pe aceste drumuri nu se percepea niciun venit. Pe asemenea căi de transport, locuitorii circulau în mod gratuit pe tot cuprinsul județului, nu doar în orașul de reședință. Produceau venituri numai drumurile de poștă și cele comerciale. Situația era aceeași în toată țara.

Statistica menționează trei *drumuri de poștă* care plecau din Craiova și purtau numele localităților de destinație: al Cernețiului, al Caracalului și al Bucureștilor. Poșta Craiovei dispunea de un anumit efectiv de cai, al căror număr nu se precizează. Din informațiile oferite de unele subocârmuiri, aflăm că aici existau 12 cai de poștă. Aceste drumuri ocupau în aria orașului porțiunile cuprinse între poșta locală și barierele cu același nume. Un al patrulea drum de poștă, al Vâlcii, nu este pomenit.

Statistica amintește că *drumurile comerciale* care treceau prin Craiova făceau legătura cu orașul Caracal și schelele Bechet și Islaz, scăpând din vedere pe cele care asigurau legăturile cu județele de munte, Gorj și Vâlcea, cu schela Calafat și cu orașele Cerneți și Tr. Severin. Drumurile de poștă și cele comerciale îndeobște urmau traseul „drumurilor cu șosele”. Reparația și întreținerea tuturor drumurilor din

Craiova se realizau de către locuitori în contul celor șase zile „de prestație” legiuite, prevăzute în Regulamentul organic. În același mod se proceda și cu drumurile din celelalte localități doljene sau din celelalte județe ale țării. De aceea, când – pe parcursul expunerii – se vor face referiri la drumurile din cuprinsul plășilor județului Dolj, nu se va mai menționa acest lucru. Statistica alcătuită de Poliția Craiovei nu reține costul transportului de marfă. Acesta se regăsește în informațiile oferite de unii subocârmuitori de plăși, după cum se va observa pe măsura prezentării materialului arhivistic cercetat.

II. Plasa Ocolu⁴. În această plasă se înregistrau 35 de sate, cu 2.810 familii de țărani, însumând 12.040 de persoane, din care 6.119 de sex masculin și 5.921 de sex feminin. Decesele survineau din cauza unor boli, cele mai răspândite fiind „lingoarea, junghiu” și „durerea de inimă”. Nu lipseau nici „ciuma și holera”, dar acestea apăreau „rareori”. Populația plășii avea 2.826 de „case”, denumire sub care au fost înscrise toate locuințele, inclusiv bordeiele, dar nu se face distincție între aceste două categorii de clădiri decât la nivelul plășii, fără a se proceda în același chip și la fiecare localitate în parte. Astfel, proprietarii de moșii dețineau 21 case „de zid” (0,74%), iar sătenii, 1.976 case „de lemn” (69,92%) și 829 bordeie (29,33%). Satele aveau între 19 și 260 „case”, după cum se poate vedea în tabelul nr. 1.

Tabel 1

Statistica din 1851 cu satele din plasa Ocolu și numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. de case
Albești	63	Gârleștii de Sus	23	Pielești ⁵	152
Balta Verde	73	Ghindenii	176	Pârșani	33
Cârcea	176	Ghercești	104	Popoveni	42
Cernele ⁶	46	Ișalnița	260	Preaba	77
Cioroiși ⁷	40	Izvor ⁸	44	Romanești	28
Ciulnița	82	Lăcrița	67	Secui ⁹	211
Cornetu	116	Lânga	30	Șimnicu de Jos	19
Coșovenii de Sus	127	Mischii	109	Șimnicu de Sus	87

⁴ *Ibidem*, ff. 54-62.

⁵ În document: Pieleștile.

⁶ În documnt: Cernelele.

⁷ În document: Cioroiășu.

⁸ În document: Izvoru.

⁹ În document: Săcuiu.

Coșovenii de Jos	79	Mlecănești	54	Teasc ¹⁰	93
Coșovenii de Mijloc	61	Mofleni	28	Troaca	53
Florești	59	Motoci	57	Urechești	58
Gârlești de Jos	56	Nichitoaia	43	35 de sate	2.826 de case

Principala îndeletnicire a locuitorilor era agricultura cu ramurile sale anexe. Locurile cultivate cele mai îmbelșugate – „prin fireasca lor rodire” – erau cele îngrijite de săteni, pentru că le îmbunătățeau calitățile nutritive folosind bălegar, gunoi de grajd și în alt mod. Cei 2.810 agricultori însămânțau anual circa 8.318,5 ha de teren agricol. Această suprafață era depășită de terenurile ocupate de livezile de pruni și alți pomi fructiferi, de cele viticole și de fânețe, care însumau 10.556 ha („pământ cultivat cu livezi, pruni și vii, alți pomi”). Se cultivau cereale, plante alimentare și industriale.

La însămânțări, se foloseau în medie 13.408 ocale de porumb, 9.000 ocale de grâu, 3.000 ocale de orz, 2.000 ocale de secară, 10 ocale de mei, 20 ocale sămânță de tutun, 1.000 ocale de sămânță de cânepă și in, 600 ocale de fasole, 100 ocale de linte, 70 ocale de bob, 30 ocale de mazăre, 60 ocale sămânță de ceapă, 40 ocale de usturoi, 30 ocale sămânță de ardei, 15 ocale sămânță de ridichi, 7 ocale sămânță de sfeclă. Recolta medie anuală se ridica la 839.860 ocale de porumb, 860.483 ocale de grâu și secară, 26.250 ocale de orz, 63.000 ocale de mei, 15.000 ocale de cânepă, 500 ocale de in, 15.000 ocale de fasole, 15.000 ocale de bob, 2.400 ocale de linte, 20.000 ocale de ceapă, 600 ocale de usturoi, 300 ocale de tutun, 95.000 căpățâni de varză, 350 ocale de ardei, 16.000 ridichi și 18.000 sfecle. Un hectar rodea, într-un an îmbelșugat, până la 1.000 ocale de grâu; la fel și de porumb.

Prețul unei zile de muncă în agricultură, efectuate manual, era de 2,10 lei, iar al celei prestate cu carul cu doi boi, de 3,15 lei.

O parte din cereale era folosită de locuitori pentru însămânțări și consumul gospodăresc, iar cealaltă parte lua drumul comerțului, fiind cumpărată de „neguțătorii speculanți”, care o transportau la schelele Calafat, Bechet și Cetate, pentru a fi exportată. „Chiria” pentru transport la schelă era de 5-6 lei pentru 100 ocale de produse. Prețul mijlociu pentru 100 ocale de cereale, cumpărate pe loc, mergea până la 20 lei la grâu și până la 11-12 lei la porumb, pe când la schelă, acesta era mai ridicat, deoarece suta de ocale de grâu valora până la 23, 25 și 27 lei, iar cea de porumb, până la 16 și 17 lei. Inul și cânepa nu se vindeau, întrucât sătencele foloseau aceste plante textile la confecționarea îmbrăcămintei și a altor articole folosite de locuitori.

De asemenea, locuitorii beneficiau de numeroase produse „naturale” ale plășii: ciuperci diferite, mai ales mânătărci, dragavei, frunză de răchită, gogoși de

¹⁰ În document: Teascu.

tufă, alune, pere și mere sălbatice, măceșe, porumbe, asmățui, floare de soc, floare de tei, mușețel, macriș, sparanghel, hrean, păducel și aguridă sălbatică.

În caz de secetă sau alte calamități, locuitorii împrumutau porumb de la magazii de rezervă, în care se aflau depozitate: 20.813 banițe mari (o baniță avea 20 ocale) în 1848, 21.813 banițe mari în 1849 și 18.500 banițe mari în 1850. „La vreme de nerodie”, sătenii amestecau prorumbul „cu urzici, dovleți și altele”, scăpând astfel „de foame”.

Fânețele ocupau o întindere de 9.902 ha. Cele mai „îmbelșugate de iarbă” erau cele din apropierea apelor, adică din lunci. Cositul începea la 15 iunie și se încheia la 15 august. Un hectar rodea în medie până la 8 plaste de fân. După ce se asigura necesarul pentru hrana animalelor, prisosul de fân se vindea celor interesați, cu 9-10 lei plasta. În plasă nu se găseau păduri însemnate, ci doar 23 de braniști ale proprietarilor de moșii, având copaci tineri.

Existența locurilor de fânețe și pășunat permitea creșterea unor efective de animale: 697 cabaline (354 cai, 243 iepe cu mânji, 100 iepe sterpe), 60 bivoli, 4.975 bovine (3.003 boi, 1.972 vaci), 3.427 ovine (oi, berbeci, miei), 919 caprine (capre, țapi, iezi) și 339 porci, „cu mic cu mare”.

Cea mai mare cantitate de lână era de o calitate foarte bună. Se obțineau 7.944 ocale de lână nespălată. Venitul mediu provenit de la o oaie se cifra până la 50 de parale, alteori și mai mult, în funcție de timp. O parte din lână o foloseau sătenii pentru nevoile lor, iar cealaltă parte se vindea neguțătorilor lănari cu un preț care oscila în jurul a 70 de parale ocaua și chiar a 2 lei uneori.

Deși nu existau bălciuri și târguri în această plasă, comerțul de animale era totuși înlesnit de existența unor negustori, cumpărători de animale mari și mici, pe care le puneau la îngrășat în suhaturi și apoi le tăiau la zalhanale, în scopul vânzării produselor rezultate, îndeosebi peste graniță. Aceștia nu puteau fi decât oameni cu stare, fie proprietari și arendași de moșii, fie comercianți de profesie, și, mai rar, săteni de frunte, ce-și puteau permite să achiziționeze, în total, până la 600 boi, 800 vaci, 5.000 berbeci și capre, cheltuind în jur de 70.000 lei, o sumă destul de mare, care trebuie să le fi adus importante beneficii.

În legătură cu activitatea negustorească erau și cârciumile. Prin sate și de-a lungul drumurilor, erau amplasate 80 de astfel de unități comerciale.

Unii locuitori practicau, pe lângă ocupațiile agricole propriu-zise, apicultura și sericicultura. În plasă, funcționau două stupării, care dădeau în medie 240 ocale de miere și 40 ocale de ceară anual. Ocaua de ceară se vindea cu 2 lei. Prin creșterea viermilor de mătase, obțineau, anual, o medie de 8 ocale de gogoși, pe care le utilizau pentru nevoile proprii.

Acestor îndeletniciri li se adăgau altele. Astfel, în plasă funcționau 75 de unități industriale, care prelucrau cu precădere produse de origine vegetală și animală, dar și alt gen de materii prime, disponibile în mediul rural, după cum urmează:

- 12 mori (10 pe apă și 2 cu cai), care măcinau într-un an 8.500 de ocale, fiecare având câte un morar, care percepea a zecea parte din cerealele măcinate;
- 39 poverne, producând fiecare câte 50 de vedre de rachiu de comină pe sezon, având câte un lucrător; se vindea cu 10 lei vadra;
- 6 lânării, unde se spălau până la 40.000 ocale de lână pe an. Lucrau în lunile de vară, una având până la 50 de lucrători. O lânărie vindea lâna chiar în Austria, cu 6 lei ocaua;
- 4 zalhanale, având fiecare în medie câte 34 de lucrători și putând obține până la 20.000 ocale de carne în fiecare toamnă. Ocaua de carne se vindea cu 2 parale;
- 6 tăbăcării, care prelucrau anual până la 5.000 piei de capră. Perechea de piei se vindea cu 8, 9, 10 și 12 lei, în Craiova. Într-o tăbăcărie, munceau până la 35 de lucrători;
- 3 cărămidării, producând fiecare până la 200.000 cărămizi pe an. Mia de cărămizi se vindea cu 31,20 lei. Într-o cărămidărie, lucrau până la 25 de persoane;
- 5 țiglării, care produceau anual până la 50.000 țigle și olane și vindeau suta de bucăți cu 90 lei. În fiecare, munceau până la 15 lucrători.

Prin plasa Ocolu, treceau trei „*drumuri cu șosele*”, care ocupau anumite segmente pe teritoriul său: al Bucureștilor, cuprinzând porțiunea dintre Hanul Doctorului și bariera orașului Craiova, lung de 2.000 stânjeni și lat de 5 stânjeni; al Calafatului, în lungime de 1.500 stj și lățime de 5 stj și al Cernețiului, lung de 400 stj și lat de 5 stj. De asemenea, plasa era străbătută de cinci *drumuri de poștă*, toate pornind din Craiova și ajungând la București, Calafat, Caracal, Cerneți și Râmnicu Vâlcea. Pe drumul Bucureștilor, se afla poșta Căluui, învecinată cu satele Pârșani, Pielești și Nichitoaia. În zona limitrofă drumului Calafatului, se aflau satele Popoveni, Balta Verde și Preajba. Drumul Caracalului se învecina cu satele Cârcea și Coșovenii de Sus. În apropierea drumului Cernețiului, se găseau satele Ișalnița și Albești. Drumul Vâlcii trecea pe lângă satele Șimnicu de Jos, Mischii, Urechești și Motoci. De la o poștă la alta, se plătea pentru un cal de poștă câte 2 lei și 20 parale „pentru fiecare împovărare”.

Drumurile comerciale care străbăteau plasa aveau aceleași denumiri, fiindcă urmau același traseu, ajungând în aceleași localități. Pentru transportul a 100 ocale de marfă, se plăteau câte 8-9 lei până în Capitală, iar până la Calafat, Caracal și Râmnicu Vâlcea, câte 4 lei. Plasa era străbătută de râul Jiu, pe care erau amenajate trei poduri „umblătoare de lemn”, pe unde urma drumul de poștă și de comerț al Calafatului, a căror taxă de trecere se fixa de către stăpânie.

III. Plasa Câmpu¹¹. Aici erau recensate 6.577 familii țărănești, cu 32.094 persoane, din care 14.949 de sex bărbătesc și 17.145 de sex feminin. Deci, unei familii îi reveneau în medie aproape cinci persoane. Locuitorii aveau 6.197 „case”, răspândite în 29 de sate. Nu se precizează dacă toate erau case propriu-zise sau în

¹¹ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 63-68.

rândul acestora erau și bordeie; în mod sigur, au fost incluse și acestea în aceeași grupă de locuințe. Pe sate, situația se prezintă astfel:

Tabel 2

Satele din plasa Câmpu, cu numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. familiilor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. familiilor	Nr. de case
Calafat	370	451	Moreni	52	54
Caraula	214	202	Moțăței ¹²	377	310
Cetate ¹³	229	221	Orodel ¹⁴	234	211
Ciperceni	292	244	Piscu	72	67
Comani	81	65	Perișoru	102	100
Corlate ¹⁵	110	102	Plenița	443	520
Cornu	133	136	Poiana	1106	994
Desa	197	188	Poiana Pleniței	70	66
Dobridor ¹⁶	125	128	Risipiți	380	386
Fântâna Banului	156	118	Rudari	211	200
Galicea	347	326	Tunari	107	89
Galiciuica	124	120	Ulmu	116	120
Giubega	119	108	Valea Teiului	73	76
Hunia	228	198	Vârtop ¹⁷	235	161
Maglavit	274	236	29 de sate	6.577 de familii	6.197 de case

Cea mai mică localitate a plășii era satul Moreni, cu 52 familii și 54 case, iar cea mai mare, Poiana, cu 1.106 familii și 994 case.

Principala ocupație a locuitorilor o constituia agricultura. Anual, se însămânțau 19.879 ha, din care: 7.904,5 ha de grâu, 9.714 ha de porumb, 108,5 ha de mei, 879 ha de orz, 87 ha de ovăz, 268,5 ha de fasole, 100 ha de linte, 810 ha de cânepă și 7,5 ha in. Deși nu se precizează cantitățile recoltate, acestea se pot calcula, avându-se în vedere mediile la ha înregistrate în plasa Jiului de Sus. Astfel, ar rezulta,

¹² În document: Moțăței.

¹³ În document: Cetatea

¹⁴ În document: Orodelu.

¹⁵ În document: Corlatele.

¹⁶ În document: Dobridor.

¹⁷ În document: Vârtopu.

cu aproximație, următoarele producții medii totale: 7.904.500 ocale de grâu¹⁸, 13.599.600 ocale de porumb¹⁹, 173.600 ocale de mei²⁰ și 1.054.800 ocale de orz²¹.

Unii săteni se îndeleticeau și cu albinăritul. Alții erau de profesie neguțători.

În sate, ființau 45 magazine de rezervă, de la care locuitorii se împrumutau cu aproximativ 8.180 chile²² de porumb, la vreme de necesitate, adică în anii agricoli neroditori sau calamitați.

Fânețele și pășunile ofereau hrana necesară animalelor. Cele mai îmbelșugate trenuri cu „iarbă” aparțineau moșiilor Desa, Piscu, Ciuperчені, Moțăței, Galicea, Perișoru, Rudari, Caraula, Vârtop, Maglavit și Hunia. Locuitorii dețineau 7.426 cabaline, 8.858 bovine, 337 bubaline, 26 măgari, 25 câtari, 38.486 ovine, 1.048 caprine și 9.045 porci.

După acoperirea nevoilor familiale și gospodărești, lua drumul comerțului anumite cantități de produse rezultate din activitatea agricolă și din alte ocupații, pe primul loc aflându-se cereale: 28.460 ocale de grâu și secară (preț mediu, 90 lei chila de grâu), 37.824 chile de porumb (preț mediu, 52 lei chila), 1.732 chile de orz și ovăz (preț mediu, 45 lei chila), 831 chile de mei (preț mediu, 40 lei chila), cărora li se adaugă 75.152 ocale de lână (1,30 lei ocaua), 1.048 ocale păr de capră (1,5 lei ocaua), 500 ocale de miere, 16 ocale de ceară. Cantitățile din principalele produse agricole intrate în circuitul comercial ar reprezenta următoarele proporții din producția de cereale: 0,36% din cea de grâu, 0,28% din cea de porumb, 0,16% din cea de orz și 0,48% din cea de mei, ceea ce reprezintă cote foarte reduse.

Comerțul era facilitat de existența a 53 prăvălii, 58 cărciumi și 7 bălciuri (1 la Vârtop, 3 la Poiana și la Moțăței).

Despre „drumuri cu șosele” nu se face nicio mențiune. Se aminește doar faptul că prin plasă trecea *drumul de poștă* al Calafatului, care pleca din Craiova. La Calafat, ca și la Craiova, se aflau 16 cai de poștă. Acest drum trecea prin satul Comani, iar în vecinătatea lui se aflau satele Maglavit și Moțăței. Drumul de poștă ce lega Calafatul cu Turnu Severin trecea prin satele: Comani, Hunia, Fântâna Banului (unde se afla o poștă cu 12 cai), Cetate și Ulmu, iar în vecinătate, se aflau satele Moreni, Moțăței și Dobridor. Două *drumuri comerciale* străbăteau plasa, unul care lega Craiova cu Calafatul, altul care mergea de la Calafat la Turnu Severin. Drumuri comerciale care să treacă pe râuri nu existau, doar cel de pe fluviul Dunărea, pe care circulau „șăici, vapoare și luntri”.

---

¹⁸ Media: 1.000 ocale la ha.

¹⁹ Media: 1.400 ocale la ha.

²⁰ Media: 1.600 ocale la ha.

²¹ Media: 1.200 ocale la ha.

²² În document, chila se folosește ca unitate de măsură pentru greutate; o chilă avea 400 de ocale, iar ocaua, circa 1 kg și 250 grame (în continuare, se va folosi terminologia din document).

IV. Plasa Balta²³. În această plasă, se înregistrau 23.443 locuitori (11.909 de sex masculin și 11.534 de sex feminin). Anual se nașteau, în medie, 270 băieți și 200 fete, adică 470 copii. Mortalitatea era foarte ridicată, decedând anual în jur de 697 persoane (497 de sex masculin și 200 de sex feminin). Populația locuia în 4.644²⁴ „case”, așezate în 34 de sate. Nu se știe dacă toate erau case propriu-zise sau mai existau și bordeie printre ele, deoarece statistica în discuție nu precizează. Desigur, în rândul locuințelor se aflau și bordeie, dar acestea au fost încadrate tot în categoria caselor. Pe sate, situația se prezintă după cum se poate observa în tabelul nr. 3.

Tabel 3

Satele din plasa Balta, cu numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. de case
Afumați	99	Ghidici ²⁵	100	Negoi ²⁶	117
Amzuleștii de Jos	36	Giurgița Cioromela	81	Plosca	93
Băilești	643	Giurgița Curmătura	100	Portărești	49
Bârca	372	Goicea Mare	140	Rast ²⁷	228
Bistreț ²⁸	208	Ionele ²⁹	32	Seaca ³⁰	47
Boureni ³¹	98	Întorsura	121	Segarcea ³²	331
Catane ³³	47	Lipovu Rumâni	94	Siliștea Crucii	153
Cârna	171	Lipovu Ungureni	86	Trochești	44
Cerăt ³⁴	145	Lipovu de Sus	33	Urzica Mare	70
Cioroiși ³⁵	76	Măceșu de Jos	202	Urzicuța	170
Covei ³⁶	78	Măceșu de Sus	77	34 de sate	4.644 de case
Gighera	127	Nedeia	176		

²³ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 69-75.

²⁴ În document: 4.623 de case, calcul eronat, fiind o diferență de 21 unități.

²⁵ În document: Ghidiciu.

²⁶ În document: Negoiu.

²⁷ În document: Rastu.

²⁸ În document: Bistrețu.

²⁹ În document: Ionelele.

³⁰ În document: Saca.

³¹ În document: Booreni.

³² În document: Șăgarcea.

³³ În document: Catanele.

³⁴ În document: Cerātu.

³⁵ În document: Cioroișu.

³⁶ În document: Coveiu.

Cel mai mic număr de locuințe, 32, se afla în Ionele, iar cel mai mare, de 643, în Băilești, satul cel mai populat al plășii Balta.

Principalele ocupații erau agricultura și pescuitul. Pământul muncit bine rodea „de mijloc”. Calitatea solului se îmbunătățea prin facerea de ogoare, adică arătura dublă. Anual, se însămânțau în jur de 25.361,5 ha de cereale. Subocârmuirea aprecia că se foloseau la însămânțat („câtățimea sămănăturilor”) 1.369.380 ocale de grâu, 174.800 ocale de porumb, 27.500 ocale de orz și 11.000 ocale de mei; se pare că la grâu, calculul este eronat. Producția medie anuală se ridica la 9.129.200 ocale de grâu, 10.925.000 ocale de porumb, 3.300.000 ocale de orz și 44.000 ocale de mei, ceea ce reprezintă o producție totală de 23.398.200 ocale de cereale, cu o medie de 922,6 ocale la ha. Ziua de lucru în agricultură se cifra la 2,10 lei cu mâinile și 10 lei cu plugul.

Surplusul de cereale rămas după asigurarea consumului se transporta la schele pentru export, până la Calafat, chiria medie pentru 100 ocale fiind de 2,20 lei, iar până la Bachet, de 2,10 lei. Suta de ocale de grâu se vindea cu aproximativ 8 sfanți, iar cea de porumb, cu 10 lei.

Tot pământul de aici avea „îmbelșugare de iarbă”. Cele 17.000 ha de fân rodeau în medie 85.000 care de măsură. Un asemenea car se vindea cu 22,20 lei. Fânul obținut de pe un ha de fâneță era evaluat la 62,40 lei.

Existența locurilor de fânețe și pășunt facilita creșterea animalelor. În gospodăriile locuitorilor, erau, la acea dată, 2.112 bovine, 4.838 cabaline, 9.251 ovine, 4.000 porcine.

În afară de cereale, în circuitul comercial mai intrau anumite efective de animale și cantități de lână. Comerțul era înlesnit de existența a trei bâlciuri, ținute la Băilești în zilele de 9 martie, 23 aprilie și 29 iunie, adică în zilele de sărbători religioase (Sfinții 40 de mucenici, Sf. Gheorghe și Sfinții Apostoli Petru și Pavel), pe proprietatea domnitorului Barbu Știrbei, precum și două bâlciuri organizate la Segarcea (la Jumătatea Păresimilor și la Înălțarea Domnului) pe proprietatea mănăstirii Jitianu.

Despre „drumuri cu șosele” nu se pomenește nimic. Se dau totuși informații despre *drumurile de poștă și cele comerciale*. Astfel, *drumul de poștă* ce lega Craiova cu Calafatul trecea prin această plasă, intrând pe la moșia mănăstirii Căluui, unde se afla „șosea de piatră și pământ”. Lăsând în partea nordică satul Fântânele (din plasa Dumbrava), străbătea un pod de scânduri de peste apa Deznățuiului. Drumul continua, având pe partea sudică satele Lipovu de Sus și Lipovu Ungureni și trecea apoi pârâul Bănăgui, pe un pod de lemn. După aceea, urma printre satele Târnăvița, aflat la nord și Întorsura, aflat la sud și, la pârâul Întorsurii, trecea pe un pod de lemn. După ce lăsa în urmă, spre sud, satul Siliștea Crucii, drumul mergea la poșta Cioroiu, având, spre nord, satele Cioroiși și Trochești. De la poșta Cioroiu, spre nord, se afla satul Trochești, iar

spre sud, satul Boureni. Trecea apoi prin satul Milești, ajungea la Măgura Bălăcencii, pe moșia Galiciuicăi și intra apoi în plasa Câmpului, pentru a ajunge, în final, la Calafat.

Plasa beneficia, de asemenea, de existența unor *drumuri comerciale*. Unul venea dinspre județele de munte și trecea prin Craiova, pentru a ajunge apoi la bălțile de pe marginea Dunării, pentru comerțul de pește. În această plasă, drumul începea între satele Segarcea, spre est și Lipovu Ungueni, spre vest. Mergea spre sud prin satele Cerātu și Portărești, lăsând spre est satele Giurgița Cioromela și Giurgița Curmătura. După ce străbătea satele Bârca și Goicea Mare, drumul ajungea la balta satului Cârna. Celălalt drum comercial urma marginea Dunării, legând schelele Calafat și Bechet. În plasa Balta, intra prin satul Ghidici, trecea prin satele Rast și Negoiu. După ce lăsa spre nord satul Catane, străbătea satele Bistreși Plosca, pe la vadul Desnățuiului. Lăsând apoi spre nord satul Goicea Mare, trecea prin satele Cârna și Măceșu de Jos, lăsând puțin în urmă, spre nord, Măceșu de Sus. Punctul final din această plasă al drumului era satul Gighera, după ce lăsa spre nord satul Nedeia.

V. Plasa Jiului de Sus³⁷. Aici, se recenzau 33 de sate, cu 18.772 locuitori (9.664 de sex masculin și 9.108 de sex feminin). Anual, aveau loc circa 50 de căsătorii și se nășteau, în medie, 340 de copii (228 băieți și 112 fete). În același timp, decedau în jur de 77 persoane, în special din cauza holerei, dacă se întâmpla să se producă, a „lingoarei, junghiurilor din răceli, frigurilor și vărsatului”. În toate satele, existau 4.534 de locuințe, din care 3.514 de case propriu-zise (77,50 %) și 1.020 de bordeie (22,50%). În fiecare sat, situația locuințelor se prezenta după cum se poate observa în Tabelul 4.

Cele mai puține locuințe se aflau în Meteu (40), iar cele mai multe, în Argetoaia (360), ceea ce presupune că primul era satul cu cel mai mic număr de locuitori, iar cel de al doilea, cu populația cea mai numeroasă din plasa Jiului de Sus.

---

³⁷ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 76-83.

Tabel 4

Satele din plasa Jiului de Sus, cu numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. de case	Nr. de bordeie	Total locuințe	Denumirea satelor	Nr. de case	Nr. de bordeie	Total locuințe
Almaju Birnici ³⁸	81	52	133	Gura Motrului	234	22	256
Almaju Moșneni ³⁹	36	28	64 ⁴⁰	Meteu	28	12	40
Argetoaia	360	-	360	Mihăița	131	4	135
Braloștița	187	24	211	Poiana de Jos	45	24	69
Brădeștii de Sus	74	20	94	Poiana de Sus	96	5	101
Brădeștii de Jos	68	103	171	Potmelțu ⁴¹	53	27	80
Bulbuceni	100	3	103	Raznic ⁴²	136	11	147
Căpinteni	56	45	101	Răcari	125	52	177
Cernătești	157	53	210	Salcia	106	5	111
Cocorova	49	2	51	Scaești	154	65	219 ⁴³
Coțofenii de Sus	13	69	82	Șitoaia	37	20	57
Coțofenii de Mijloc	28	47	75	Tatomirești	177	15	192
Coțofenii de Jos	13	36	49	Țânțăreni	49	35	84
Coțofenii din Dos	107	69	176	Țiu ⁴⁴	78	8	86
Filiași	328	88	416	Valea lui Pătru	55	25	80
Florești	115	30	145	Valea Seacă	76	8	84
Frațoștița	162	13	175	33 de sate	3514 de case	1020 de bordeie	4534⁴⁵ de locuințe

Principala ocupație a locuitorilor era agricultura. De asemenea, unii erau boiangii, alții, „lemnari”, cârciumari, hangii etc. Se menționează existența a 16 hanuri, 54 cârciumi și 9 „prăvălii boiangerii”. Dintre locuitorii apti de muncă, 4.634 erau cultivatori. Cele mai roditoare locuri erau crivinile. Se practica alternanța culturilor, adică asolamentul anual, urmând grâu după porumb. Calitatea solului se ameliorea îndeosebi prin folosirea bălegarului și odihnirea locurilor

³⁸ În document: Almăju Birnici.

³⁹ În document: Almăju Moșneni.

⁴⁰ În document: 58, calculul eronat.

⁴¹ În document: Pozmelțu.

⁴² În document: Raznicu.

⁴³ În document: 239, calculul fiind eronat.

⁴⁴ În document: Țău.

⁴⁵ În document: 4548 locuințe, din care 3534 case și 1014 bordeie, calculul fiind eronat.

„stricate” timp de 5-6 ani, până se îmbunătățeau „de la sine”. Anual, se însămânțau în medie 5.930,5 ha, din care: 428 ha de grâu, 5.353,5 ha de porumb, 58 ha de orz, 14 ha de mei, 68,5 ha de cânepă și 8,5 ha de in. La un hectar, se însămânțau 140 ocale de grâu, 16 de porumb, 120 de orz, 8 de mei, 10 de cânepă și 12 de in. De pe aceeași suprafață, se realizau circa 1.000 ocale de grâu, 1.400 ocale de porumb, 1.200 de orz, 1.600 de mei. Prin urmare, anual s-ar fi realizat o producție totală medie de circa 428.000 ocale de grâu, 7.494.900 ocale de porumb, 144.000 ocale de orz și 12.800 ocale de mei. Prețul mediu al unei cantități de o sută ocale de porumb era de 10 lei, de grâu 20 lei, de orz 12 lei, 7 lei de mei, 20 lei de fasole, 7,20 lei de ceapă, 5 lei suta de căpățâni de usturoi, 6 lei de suta de căpățâni de varză și 2,20 lei suta de fire de praz. Cânepa și inul se transformau în fuior și nu se vindeau, fiind folosite în gospodăriile sătești pentru nevoile proprii. În circuitul comercial, pe lângă produsele solului, mai intrau porcinele, ovinele și caprinele. Transportul produselor până la târgul Craiovei, pentru vânzare, se plătea cu un preț de până la 1 leu pentru suta de ocale, pe distanța de două poște. Munca agricolă efectuată manual într-o zi se plătea cu 60 de parale. În anii neroditori, locuitorii se împrumutau de la magazinele de rezervă. Porumbul era depozitat în 99 unități de acest fel, în cantitate de 81.413,5 de ferdele.

Fânețele se întindeau pe 5.445 ha, fiind folosite nu doar pentru creșterea animalelor, ci și pentru vânzare. În medie, un ha de livadă producea 12 plaste de fân. Claia de fân se vindea cu până la 4 galbeni.

Datorită fânețelor și locurilor de pășunat, se creșteau 736 de cabaline (333 cai și 403 iepe), 7.393 de bovine (3.881 boi și 3.512 vaci), 6 bivoli, 14.427 de ovine, 3.811 de capre și 5.168 de porci. Calitatea lânii era „de mijloc”. Nutrețul necesar animalelor era oferit și de pădurile din zonă. Cele mai însemnate păduri erau la Filași, proprietatea lui Dimitrie Filișanu, și la Gura Motrului, proprietatea mănăstirii Motru.

În ceea ce privește „*drumurile cu șosele*”, statistica menționează „drumul mare” care ducea de la Caiova la satul Țânțăreni”, de unde se bifurca, o parte mergând spre Gorj, cealaltă parte spre Turnu Severin. Pe acest „drum” se aflau patru „șosele”, una de 1.136 stj., în hotarul satului Brădeștii de Sus, la punctul Valea Rea; alta de 1.010 stj., în hotarul Țânțărenilor, prin lunca Jiului; alta de 80 stj., tot în același hotar, peste râul Jiu și una de 120 stânjani, în hotarul satului Gura Motrului. „Cealaltă parte a drumului” a fost reparată „cu podușei și șosele mici pe la căpătaie”. „Întocmirea” acestor drumuri s-a executat astfel: cel de la Valea Rea în anul 1847, cel de la Țânțăreni în 1844, iar celelalte două, împreună cu „reparațiile” celui alt drum bifurcat, în 1849.

Prin această plasă trecea un important *drum de poștă*, care pleca de la Craiova spre Târgu Jiu și Turnu Severin. Până în satul Țânțăreni „era tot un drum”, iar de acolo se bifurca, unul mergând spre Târgu Jiu, altul spre Cerneți. Pe acest drum, în cuprinsul plășii se aflau două poște, una la Brădeștii de Jos și alta la

Țânțăreni, care aveau 36 de cai. Se țineau pe cheltuiala statului. Acest drum de poștă avea și rolul unui drum comercial, deoarece pe el se transportau mărfuri importate din Austria, prin Cerneți, la Craiova și se exportau produse autohtone în aceeași țară, precum: lână spălată, piei de animale mari și mici, seu și alte produse. De la Târgu Jiu spre Craiova, se transportau scânduri de brad, var și alte produse, spre a fi vândute la târgul de aici. Tot pe acest drum, își transportau unii locuitori produsele pe care le vindeau în târgul menționat. În stânga acestui drum de poștă și peste Jiu, statistica menționează patru sate: Mihăița, la o depărtare de $\frac{3}{4}$ de ceas, prin care trecea „și un drum mic de comerț”, având pod plutitor peste Jiu, cu patru podari, pe cheltuiala proprietarului moșiei; Potmelțu, Coțofenii din Dos și Scaești, fiecare la depărtare de un ceas. Pe lângă acestea, sunt amintite alte 10 sate situate în dreapta și stânga drumului: Șitoaia și Almăju Birnici, fiecare depărtare la un sfert de ceas; Almaju Moșneni, depărtare la 20 de minute; Coțofenii din Jos, Coțofenii de Mijloc și Coțofenii de Sus, la o distanță de 10 minute; Brădeștii de Jos, unde o parte din case erau pe ambele părți ale drumului, iar cealaltă parte, la o distanță de o jumătate de ceas; Brădeștii de Sus, cu o parte din case situate pe linia drumului și cealaltă parte, „în lături”, la 10 minute; Meteu, depărtare de un ceas și Tatomirești, cu o parte din case, la o distanță de 10 minute, iar altă parte, la o jumătate de ceas „și peste râul Jiu”. La cel din urmă sat, se afla pod plutitor peste Jiu, alături de drum „cu 10 minute”, care asigura comunicația satelor din jurul său.

VI. Plasa Amărăzii⁴⁶. Conform situației statistice alcătuită de subocârmuire, această plasă avea 42 de sate, cu 17.263 locuitori (9.233 de sex masculin și 8.030 de sex feminin), care aveau 4.218⁴⁷ de locuințe, numite „case”, din care 3495 erau case propriu-zise, de lemn și cărămidă (82,94%) și 719 bordeie (17,06%). Această distincție s-a făcut numai la nivelul plășii, nu și pentru fiecare sat în parte. Cifra rezultată din însumarea tuturor locuințelor este eronată, deoarece calculul pe care l-am făcut arată că existau 4.184 locuințe (diferența fiind de 30), repartizate pe sate, după cum se observă în tabelul 5.

Principala ocupație a locuitorilor era agricultura, dar practicau și alte îndeletniciri, precum negoțul și meseriile. În medie, se cultivau 5.172,5 ha de cereale, din care: 1.072,5 ha de grâu, 3.993 ha de porumb, 93,5 ha de ovăz și 13,5 ha mei. Aceștia li se adaugă 155 ha de cânepă.

⁴⁶ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 84-99.

⁴⁷ În document: 4.214 de case, calculul fiind eronat.

Tabel 5

Satele din plasa Amărăzii, cu numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. de „case”	Denumirea satelor	Nr. de „case”	Denumirea satelor	Nr. de „case”
Adâncata de Sus	70	Golumbu	98	Pometeștii de Jos	45
Adâncatade Jos	73	Mălăeștii de Jos	74	Slăvuța	123
Amărăști	119	Mălăeștii de Sus	69	Soceni	59
Balota de Sus	43	Mierea Birnici	115	Socoteni	81
Balota de Jos	79	Mileștii de Sus	68	Spineni	99
Bodăiești	125	Mileștii de Jos	130	Stoina	110
Băloșani	91	Melinești	93	Tălpaș ⁴⁸	71
Bulzești	300	Muiereni	112	Toiaga	63
Căprenii de Jos	95	Murgași ⁴⁹	158	Valea Boului	110
Ciorari	62	Negoiești	268	Velești	92
Crușeț ⁵⁰	101	Odoleni	85	Ulmet	30
Fărcaș ⁵¹	89	Ohaba	79	Văluța	89
Gaia	129	Podeni	107	Vladimir ⁵²	39
Goiești	128	Păișani	107	Zăicoi ⁵³	140
				42 de sate	4.218 de case

De asemenea, o parte a terenului era destinată legumiculturii, fiind înregistrate 162 grădini de legume și 43 grădini de varză. La un ha însămânțat se foloseau 120 ocale de grâu, 60 ocale de porumb, 120 ocale de ovăz, 8 ocale de mei, și 160 ocale sămânță de cânepă. Din cinci ocale de sămânță, se recoltau dovleci, care dădeau 450 ocale de sămânță. Din 40 ocale de sămânță de ceapă, se obțineau 2.734 ocale de sămânță. Din șase ocale de usturoi, rezultau 630 ocale de sămânță. Din 20 dramuri de sămânță de praz, se obțineau 7 ocale de sămânță. Din 20 dramuri de sămânță de ridichi, se realizau trei ocale de sămânță. Din 14 dramuri sămânță de sfeclă, se realizau cinci ocale de sămânță. În urma secerișului, rezulta o medie de 349.201 snopi de grâu, orz, ovăz și mei. Se obțineau următoarele recolte medii anuale: 943.563 ocale de grâu, 3.509.540 ocale de porumb, 63.640 ocale de ovăz, 2.700 ocale de mei, 930 ocale de cânepă,

⁴⁸ În document: Tălpașu.

⁴⁹ În document: Murgașu.

⁵⁰ În document: Crușețu.

⁵¹ În document: Fărcașu.

⁵² În document: Vladimiru.

⁵³ În document: Zăicoiu.

47.000 căpățâni de varză, 24.230 ocale de legume obținute din grădini, 165.280 dovleci, 23.765 ocale de ceapă, 7.335 ocale de usturoi, 9.600 ocale de praz, 4.700 ocale de ridichi, 1.120 ocale de sfeclă, 342 ocale de ardei.

Prețurile medii ale produselor erau următoarele: 15 lei suta de ocale de gâu, 10 lei, cea de porumb, 8 lei, cea de ovăz, 6 lei, cea de mei, 6 lei, vadra de vin, 11 lei, cea de rachiu, 75 lei, suta de ocale de prune uscate, 6 lei, suta de căpățâni de varză, 2 lei, suta de căpățâni de usturoi, 0,6 lei, ocaua de ceapă, 2,20 lei, suta de fire de praz, 2 lei, suta de ridichi, 5 lei, suta de sfeclă, 3 lei, suta de dovleci, 0,10 lei, șirul de ardei, 2 lei, ocaua de mănătărci.

Pășunile de pe lângă bălți, din suhaturi și alte locuri înlesneau creșterea animalelor. Șeptelul era alcătuit din 26.651 de animale, din care: 2.433 de boi, 294 de tauri, 2.894 de vaci (5.621 de bovine), 16 bivoli, 196 de iepe, 267 de cai (463 de cabaline), 10.460 de oi și 1.272 de berbeci (11.730 de ovine), 4.110 de capre și 397 de țapi (4.507 de caprine), 2.409 de porci și 1.903 de scroafe (4.312 de porcine).

Produsele intrate în circuitul comercial – „feluri de obiecte, lucruri și produse” – se vindeau prin sate, în județ și în afara lui, în orașul Craiova și la schele, de unde se exportau în țările vecine. În cuprinsul plășii, existau, de asemenea, 61 de cârciumi și 20 de hanuri.

Statistica menționează că nu existau aici „drumuri cu șosele”, ci numai „drumuri mici”, care megeau de la un sat la altul. Nu erau nici „drumuri de poștă”. În schimb, se amintesc câteva *drumuri comerciale*. Astfel, „drumul mare al Amărăzii”, care se întindea „din munte până în orașul Craiova”, intra, din plasa Gilortului din județul Gorj, în plasa Amărăzii prin satul Căprenii de Jos, pentru a ieși apoi de aici în satul Cornetu, din plasa doljeană Ocolu. Drumul trecea prin cinci sate: Căprenii de Jos, Ciorari, Stoina, Păișani și Negoiești, unde se afla și un pod de lemn „trecător în distanța aceluia drum”, peste râul Amaradiei.

La depărtare de până la un ceas de drum, pe latura din stânga, se aflau 14 sate: Băloșani, Toiaga, Ulmetu, Socoteni, Văluța, Mierea Birnici, Fărcaș, Amărăști, Spineni – unde se găsea și un pod de lemn peste un pârâu, Bou, format din ploi – Podeni, Muereni, Vladimiru, Goești și Mileștii de Jos. Pe partea dreaptă a drumului, sunt amintite zece sate: Crușețu, Valea Boului, Ohaba, Podăești, Odoleni, Melinești, Pometeștii de Jos, Adâncata de Sus, Adâncata de Jos, Mălăștii de Sus, Mălăeștii de Jos și Mileștii de Sus. Cel de al doilea drum, acela al Vâlceii, care pleca tot din munte și ajungea tot la Craiova, intra în plasa Amărăzii, dinspre nord, din plasa vâlceană a Oltețului de Jos, în satul Bulzești și ieșea în plasa doljeană Ocolu, în satul Motoci, după ce mai străbătea satul Murgași. La depărtare de până la un ceas de acest drum, pe partea dreaptă, se afla satul Gaia. Alte două sate se găseau tot pe aceeași parte, dar aparțineau plășii Oltețului din județul Romanați: Vulpeni și Băzgărâi. Se mai amintește, totodată, drumul Muierii, care pleca tot „din munte” și ajungea la Dunăre. Intra în această plasă doljeană din plasa Oltețului de Sus, județul Vâlcea, în hotarul satului Zeicoi și ieșea în plasa Ocolu, tot din Dolj, în hotarul satului Cornetu. La o

depărtare de până la un ceas de acest drum, se aflau 16 sate, pe latura din dreapta: Zeicoiu, Soceni, Tălpaș, Golumbu, Fărcaș, Amărăști, Spineni, Podeni, Negoiești, Muiereni, Vladimir, Goești, Mileștii de Sus, Mileștii de Jos, Mălăeștii de Sus și Mălăeștii de Jos, iar pe partea din stânga, cinci sate: Veleşti, Balota de Sus, Balota de Jos, Gaia și Murgășul. Un alt drum comercial pleca de la Olteț, pe Plosca, și da în „drumul mare al Amărăzii”, intrând în această plasă din plasa Oltețului de Sus din județul Vâlcea, în satul Zăicoi, după care străbătea satele Soceni, Tălpaș, Fărcaș, Amărăști, Văluța și Mierea Birnici, pentru a reintra în „drumul cel mare” menționat.

VII. Plasa Dumbrava⁵⁴. Aici, se erau recensate 51 de sate, cu 22.874 de locuitori (111.922 de sex masculin și 10.952 de sex feminin). Calculată pe perioada 1841-1850, media anuală a căsătoriilor era de 199. Anual, se nășteau în medie 591 copii (329 băieți și 262 fete) și decedau 525 persoane (286 de sex masculin și 239 de sex feminin). Cele mai răspândite boli erau „lingoarea, junghiu, durerea de inimă” și „rareori holera”.

În cele 51 de sate ale plășii, existau 5.783 locuitori „țărani”, capi de familie, cu 5.755 locuințe, din care 753 case de zid, 3.251 de lemn și 3.251 bordeie, repartizate astfel:

Tabel 6

Satele din plasa Dumbrava, cu numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. de locuințe	Denumirea satelor	Nr. de locuințe	Denumirea satelor	Nr. de locuințe
Başcov ⁵⁵	48	Gogoșița	90	Răchita	121
Beloț ⁵⁶	88	Gubaucea	61	Sălcuța	153
Brabova de Jos	99	Lazu	56	Sârscă	85
Brabova de Sus	88	Leamna	75	Scafetești	66
Breasta	216	Livezile de Jos	157	Seaca	240
Bucovăț ⁵⁷	155	Livezile de Sus	91	Solomonești	148
Bucovicior ⁵⁸	84	Mărăcinele	45	Sopot ⁵⁹	142
Calopăr	85	Mosna	141	Târnăvița	68

⁵⁴ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 92-100.

⁵⁵ În document: Başcovu.

⁵⁶ În document: Beloțu.

⁵⁷ În document: Bucovăț.

⁵⁸ În document: Bucovicioru.

⁵⁹ În document: Sopotu.

Carpen ⁶⁰	206	Obedin ⁶¹	97	Terpezița ⁶²	129
Căciulatu	116	Palilula	74	Tencănău	104
Călugărei	192	Panaghia	78	Urdinița	67
Ciutura	167	Pietroaia	73	Vârâți	46
Dâlga	82	Pleșoiu de Jos	213	Vârvor ⁶³	370
Fântânele ⁶⁴	47	Pleșoiu de Sus	28	Vela	154
Gabru	45	Plopșor ⁶⁵	58	Verbița	98
Glodu	107	Podari	113	Verbicioara	60
Geblești	72	Predești	184	Gogoșu	173
				51 de sate	5.755 de locuințe

Cele mai puține locuințe, în număr de 28, se găseau în Pleșoiu de Sus, fiind cel mai mic sat, iar cele mai multe, în număr de 370, în Vârvor, localitatea cea mai populată a plășii. Nu existau case ale proprietarilor.

Toți sătenii, în principal, se îndeletniceau cu agricultura, „fiind lăcuitori țărani”. Unii dintre ei practicau mai practicau meșteșugurile, fiind dulgheri, cojocari, croitori, zidari, cărămidari etc.

Cele mai roditoare locuri erau crivinele. Solul își îmbunătățește calitatea prin folosirea gunoiului și a bălegarului de grajd. Anual, se însămânțau până la 27.915 ha cu cereale, plante alimentare și industriale. În medie, se obțineau anual următoarele producții: 11.890.500 ocale de porumb, 4.453.060 ocale de grâu, 168.235 ocale de orz, 35.000 ocale de secară, 15.000 ocale de mei, 30.000 ocale de cânepă, 1.000 ocale de in, 500 ocale de tutun, 26.000 ocale de fasole, 2.000 ocale de bob, 4.500 ocale de linte, 2.000 ocale de mazăre, 35.000 ocale de ceapă și usturoi, 160.000 căpățâni de varză, 450 ocale de ardei, 30.000 ridichi și 25.000 sfeclă. Un ha de grâu rodea până la 1.200 ocale. Un ha de in sau cânepă producea o medie anuală de 50 ocale. Ziua de muncă prestată manual se plătea cu 2-2,20 lei, iar cea efectuată cu carul cu doi boi, cu 3-3,15 lei.

Surplusul de cereale rămas după asigurarea consumului familial și gospodăresc se vindea pe piața internă și externă, exportul fiind facilitat de schela Calafat, până unde se plătea o chirie pentru transport de 3-4 lei la suta de ocale. Pe loc, suta de ocale de grâu se vindea cu 18 lei și cea de porumb – cu 10-11 lei, iar la schelă, cea de grâu – cu 22-24-25 lei și cea de porumb – cu 15-16 lei. Inul și cânepa se folseau în industria casnică țărănească. Dacă prisosea, se vindeau în Craiova, cu până la un sfanț ocaua de cânepă și cu până la 3 lei ocaua de in. Transportul în Cetatea

⁶⁰ În document: Carpenu.

⁶¹ În document: Obedinu.

⁶² În document: Târpezița.

⁶³ În document: Vârvoru.

⁶⁴ În document: Fântânelele.

⁶⁵ În document: Plopșoru.

Băniei costa 2 lei pentru suta de ocale. „Aici niciun punct de comerț nu este, ori târguri și bâlciuri” sau prăvălii.

La vreme de „neajungere”, și aici, locuitorii se împrumutau de la magazinele de rezervă cu porumb, pe care îl amestecau „cu urzici, doveți, cartofi și altele”, scăpând astfel „de foamete”.

Cele mai productive fânețe se aflau în crivine și pe văile din apropierea apelor. În total, livezile de fân însumau 10.773,5 ha, rodind până la 10 plaste de fân la hectar. După asigurarea hranei animalelor, surplusul se vindea cu 8-9 lei plasta. Locuitorii aveau 436 cai, 368 iepe cu mânji, 585 iepe sterpe (1389 cabaline), 3542 boi, 5312 vaci (8854 bovine), 64 bivoli, 2 catări, 27.644 ovine, 4460 caprine și 6777 porci. În cea mai mare parte, lâna era de „bună” calitate. Se obțineau până la 34.353 ocale de lână nespălată. Venitul anual produs de o oaie se cifra la 1 leu. Ocaua de lână se vindea pe loc cu 60-70 parale și cu 2 lei. Cea mai mare cantitate se vindea negustorilor lânari, iar restul se folosea în gospodăriile sătești. În localitățile plășii, existau neguțatori de porci, proveniți din rândul proprietarilor de moșii, dar și al țăranilor mai înstăriți, care, an de an, cumpărau și puneau la îngrășat până la 2.000 de capete, obținând un venit de 100.000 lei, adică de 50 lei de cap de animal, ceea ce se pare a fi un calcul cam exagerat.

Pădurile ocupau 18.000 ha. Cele mai însemnate erau: Breasta, a marelui logofăt D. Haralamb; Bucovicioru, a „maioresei” Sevastița Rascovschi; Livezile, a fraților Barbu și Nicolae Caragic; Predești, a agăi Ioan Vlădăianu; Seaca, a mănăstirii Dintr-un-Lemn și Vebicioara, a mănăstirii Sadovei. La Breasta, lemnele de foc se vindeau astfel: carul cu doi boi, cu 1 sfaț și jumătate, carul cu patru boi, cu 2 sfați, pe când cheresteaua „lucrată” se vindea mai scump: carul cu doi boi, cu 3 sfați, cel cu patru boi, cu 5 sfați. La Predești, aceste prețuri erau asemănătoare: carul de lemne cu doi boi, 1 sfaț, cel cu patru boi, 1 sfaț și jumătate; carul de cherestea, cu 3 și 4 sfați, în funcție de cantitate. Materialul lemnos din celelalte păduri se prelucra de către meșterii locali, pentru diferite utilități, printre care se menționează doagele pentru butoaie. După ce se da zeciula proprietarilor, restul se vindea prin satele învecinate și în Craiova.

Unii locuitori practicau și alte ocupații, precum albinăritul și creșterea viermilor de mătase. Sunt amintite 14 stupării, care produceau anual 2.830 ocale de miere și 240 ocale de ceară. Ocaua de miere se vindea cu 60-70 de parale, iar cea de ceară, cu 14-15 lei. Media anuală a gogoșilor de mătase obținută de săteni era de 14 ocale. Ceea ce realizau nu se vindea, se folosea în gospodărie, pentru nevoile proprii.

Pe alți locuitori îi aflăm în activitatea industrială. Se înregistrau următoarele unități în domeniu:

– 58 mori pe apă și 19 cu cai, unde se măcinau până la 298.000 ocale de cereale, din care se dădea zeciuiala;

– două lânării, care spălau până a 75.000 ocale de lână pe an, lucrând numai vara și având fiecare câte 50 lucrători. Negustorii vindeau lâna în Austria, cu 8-9 lei ocaua;

– două olării, care produceau anual până la 40.000 de vase ceramice: oale, străchini, ulcioare. Acestea se vindeau prin sate, cu 3-4-5 parale bucata;

– opt boiangerii, în care se vopseau până 3.900 ocale de lână și de brâie anual;

– opt tăbăcării mici, unde se tăbăceau, anual, până la 3.000 piei de oaie și capră, lucrând fiecare cu câte trei oameni. O pereche de piei se vindea în Craiova cu până la 7-8-9 lei.

Prin plasa Dumbrava, trecea un „*drum cu șosea*”, care era și „*drum de poștă*”, acela al Calafatului, făcând legătura dintre orașul Craiova și schela Calafat. Pe teritoriul său, drumul trecea peste apa Jiului, pe un „pod umblător”, după care intra în satul Podari, unde se afla o stație de poștă numită Prodila, cu 16 cai în permanență, singura din plasa Dumbrava.

Din această parte a județului Dolj, drumul ajungea în plasa Balta, de unde continua până la destinație. Pe latura estică a drumului din plasa Dumbrava, la depărtare până la un ceas de poșta Prodila, se situau satele Livezile de Sus și Livezile de Jos. Între poșta Prodila și cea de a Radovanu din plasa Balta, se afla satul Panaghia, iar „pe lături, despre apus”, satele Palilula, Vârvor și Fântânele. Transportul era asigurat prin *contracciu* (contractant), angajat de către stăpânire. Pe drumul de poștă, se plătea „de la o distanție până la alta”, adică între două stații, câte 2 lei și 20 de parale de orice greutate.

Plasa Dumbrava era străbătută, de asemenea, de câteva *drumuri comerciale*. Primul, și cel mai important, pleca din Craiova și ajungea la Turnu Severin, fiind numit „vechiul drum al poștii”. În această plasă, lungimea lui era de două poște. Pentru mărfurile încărcate la Craiova pentru a fi transportate la Turnu Severin și Rușava (Orșova) și pentru cele care plecau de acolo spre reședința județului Dolj, se plătea o chirie de 7-8 lei pentru suta de ocale. Trecerea peste Jiu se făcea pe pod fix, pe la satul Obedin. Până la ieșirea din plasă, drumul Calafatului trecea prin satele Obedinu, Sopot și Gogoșu. Pe latura sa de sud, la depărtare de până la un ceas, se aflau satele: Breasta, Predești, Sârșca, Beloț, Pietroaia, Bașcov, Urdinița și Gogoșița.

Al doilea drum de comerț era acela al Brestei, care pleca din Craiova și mergea până la Izvoarele, pe marginea Dunării. Lungimea sa în plasa Dumbrava era de două poște. Între Craiova și Izvoarele, se plătea o chirie de 8-9 lei pentru 100 de ocale de marfă. Drumul trecea prin Breasta și Carpen. Intra în primul sat, peste Jiu, pe un pod de lemn fix. Pe latura sa nordică, se aflau satele Solomonești, Pleșoiu de Jos, Pleșoiu de Sus, Răchita și Seaca, iar pe partea sudică, satele Lazu, Târnăița, Căciulatu, Mosna și Geblești.

Cel de-al treilea drum comercial pleca tot din Craiova, trecea Jiul peste un pod de lemn fix și intra în satul Bucovăț, unde se bifurca, de aici având două căi de comunicație terestre: drumul Perișorului, care mergea spre Calafat și drumul

Sălcuții, care ajungea la Cetate. Drumul Perișorului trecea prin Bucovăț, Vârvor, Mărăcinele și Ciutura.

La depărtare de până la un ceas, pe latura sa estică, era așezat satul Târnăvița, iar pe cea vestică, satele Gabru și Tencănu. Drumul Sălcuții trecea prin satele Leamna, Târnăvița și Sălcuța. La depărtare de până la un ceas, pe partea sa vestică, se aflau satele Vela și Plopșoru. În plasă, lungimea sa era de o poștă și jumătate. Chiria transportului de marfă între Craiova și Calafat sau Cetate oscila între 4 și 4 lei și 20 parale.

VIII. Plasa Jiului de Jos⁶⁶. Aici, erau recensate 41 sate, cu 20.443 locuitori (12.000 de sex masculin și 8443 de sex feminin) care dețineau 4224 case. Nu se știe dacă între acestea se aflau și bordeie, deoarece nu se face nicio mențiune în acest sens. Casele erau repartizate pe fiecare localitate în felul următor:

Tabel 7

Satele din plasa Jiului de Jos, cu numărul caselor existente

Denumirea satelor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. de case	Denumirea satelor	Nr. de case
Adunați	57	Giormanele	61	Orășani	124
Bârza	91	Georocel ⁶⁷	51	Ostroveni	109
Bechet ⁶⁸	120	Giorocu Mare	94	Padea	123
Belcinu	61	Gorogleda	53	Piscu	64
Brabeți	83	Grecești	168	Puțuri ⁶⁹	88
Bratovoiești	108	Grindenii	73	Raeți	60
Căciulătești	74	Horezu Poenari	69	Rojiștea de Jos	49
Călărași	197	Locustenii de Jos ⁷⁰	168	Rojiștea de Sus	58
Comoșteni	98	Locustenii de Sus	85	Sadova	323
Damian	133	Lișteava	80	Tâmburești	50
Dobrești	102	Marotinu de Sus	93	Țugurești	68
Drănic ⁷¹	86	Mârșani	345	Valea Stanciului	104
Foișor ⁷²	63	Murta	47	Zăvalu	126
Gângiova	169	Nițoiești	49	41 de sate	4224 case

⁶⁶ Arhivele Naționale Dolj, *Prefectura jud. Dolj*, dos. 68/1851, ff. 108-114.

⁶⁷ În document: Giorocelu.

⁶⁸ În document: Bechetu.

⁶⁹ În document: Puțurile.

⁷⁰ În document: Lăcustenii de Jos și de Sus.

⁷¹ În document: Drănicu.

⁷² În document: Foișoru.

Locuitorii erau agicultori, deoarece – după cum se spune în documentele studiate – se ocupau cu „plugăria”. Într-un an, însămânțau, în medie, 8.404,5 ha de grâu, 10.219 ha de porumb, 109 ha de mei, 884 ha de orz, 92,5 ha de ovăz, 319 ha de fasole, 150 ha de linte, 8 ha de in și 862,5 ha de cânepă. Plasa avea pășuni și fânețe bogate, pentru că „tot pământul se află cu îmbelșugare de iarbă”. Se puteau cosi, anual, 12.000 ha, îndeobște până la 1 iulie. Recolta medie anuală era de 75.000 care de măsură. Un car de măsură se vindea cu un preț mediu de 22 lei și 20 parale. Beneficiul unui hectar de livadă era de 62 de lei și 40 de parale. Locuitorii creșteau 2.212 cornute mari, adică bovine și probabil bubaline, 3846 de cai, 8.250 de oi și 3.000 de porci. Se manifesta un „slab” interes pentru ameliorarea raselor. După asigurarea consumului familial, sătenii își vindeau produsele care prisoseau. În circuitul comercial intrau produse agricole vegetale, animale și lână. Negoțul era facilitat de funcționarea a două bâlciuri, la Breasta de Jos și Breasta de Sus, pe moșia lui N. Păianu și, respectiv, a serdarului Ioan Ralea. Exportul se făcea prin schela Bechet. Chila de grâu se vindea cu 90 lei; chila de porumb, cu 52 lei; chila de orz și ovăz, cu 45 lei și chila de mei, cu 40 lei. Inul și cânepa nu se exportau, întrucât se transformau în fuior și se folosea în familiile rurale pentru nevoile proprii. Mătasea obținută prin practicarea sericiculturii tot pentru aceste nevoi era utilizată.

Prin această plasă treceau două *drumuri comerciale*. Primul venea din orașul Craiova și din alte județe și ducea la schela Bechet „pentru comerț de produse și pescărit”. Străbătea satele Rojiștea, Tâmburești, Murta, Dobrești, Raeți, Sadova, Piscu și Lișteava, după care ajungea la Bechet. Celălalt drum comercial făcea legătura tot între Craiova și Bechet, dar trecea prin alte sate ale plășii Jiului de Jos: Marotinu, Mârșani, Locustenii de Sus, Brabeți și Damian, pentru a ajunge în locul amintit. În ceea ce privește comunicațiile pe apă, sunt menționate podurile plutitoare de peste Jiu, de la Gângiova, Comoșteni, Negoiești, Padea și Belcinu. Pe fiecare pod, încăpeau câte două trăsură și 10-15 oameni. Transportul era asigurat de patru persoane „de la o stanție la alta”.

În concluzie, în baza acestei statistici, se poate susține că județul Dolj avea o populație de 163.172 de locuitori, din care 146.879 – în mediul rural, într-un număr de 265 de sate, iar 16.293 locuitori, în orașul Craiova. Numărul total al locuințelor se cifra la 35.657, din care 32.398 – în lumea satelor, iar 3.259 – în reședința județului. Însă nu toate locuințele erau case propriu-zise, deoarece circa o treime din cele aflate la sate erau, practic, bordeie, adică locuințe semiîngropate, la care numai ferestrele se aflau la suprafața solului.

Pentru a lucra pământul, întreținerea casei și negoț, locuitorii creșteau anumite efective de animale. În gospodăriile lor, existau 20.807 cabaline, 41.062 bovine, 483 bubaline, 114.338 ovine, 14.745 caprine și 33.307 porcine. Solul era propice producției agricole vegetale, dar recoltele erau supuse în anumiți ani capriciilor climatice. Oricum, Doljul, județ de câmpie, furniza pieței însemnate cantități de cereale, cu precădere. Pe lângă agricultură, aceștia mai practicau

apicultura și sericicultura, diferite meserii și comerțul. Surplusul de mărfuri agricole vegetale și animale și cel de alte produse ieșite din micile întreprinderi industriale și ateliere se desfășeau în prăvălii, bâlciuri, târguri, mai ales la cel din Craiova și la schelele dunărene, în Dolj, aflându-se trei: Bechetul, Calafatul și Cetate, cea din urmă de o mai mică însemnătate. Circulația mărfurilor era facilitată și de existența unor importante drumuri comerciale și de poștă, care legau Doljul de capitala țării, de schelele dunărene și de celelalte județe ale Olteniei.

THE IMAGE OF DOLJ COUNTY IN A STATISTICAL DOCUMENT FROM 1851

(Abstract)

In this study, the author evidences a statistical document from 1851 that refers to Dolj County. This document contains demographic, economic, social and climatic information and data. Dolj County had a population of 163,171 dwellers, from which 16,293 in Craiova, its residence town, and 146,179 dwellers in the 265 villages that existed at that time. The population owned 32,398 dwellings, from which the vast majority was represented by houses, and approximately a third was made of huts. The dwellers were practicing agriculture, different professions and trade. In order to be able to farm the land, to keep the house and practice trade, they were breeding animals. In their households, there were 20,807 horses, 41,062 cattle, 483 buffaloes, 114,338 sheep, 14,745 goats and 33,307 pigs. The surplus of agricultural products, along with other type ones, were sold in fairs and markets, as well as in the ports from Bechet and Calafat. The trade was facilitated by several commercial and post roads that used to connect Dolj County with the other counties of the province of Oltenia and Bucharest, the capital of the country. The same document also makes references on the climate of the area, mentioning the propitious periods to sow and harvest the crops.

Keywords: Dolj County, Statistic from 1851, settlements, demography, economy.

ALEXANDRU N. LAHOVARI. DIPLOMATUL ȘI OMUL POLITIC

LIVIU BRĂTESCU*

Provenit dintr-o familie cu o situație materială deosebită, Alexandru N. Lahovari avea să beneficieze încă din primii ani de viață de o educație aparte. El se încadra în felul acesta în tiparul generației sale, pentru care educația era, până la intrarea efectivă în arena politică, pe primul loc. Viziunea pe care Lahovari o avea asupra societății românești contribuia la integrarea lui încă de la primele acțiuni politice la care a luat parte, în familia ideologică conservatoare. Agitația, care a cuprins viața politică românească după 1866 și dorința multor lideri politici de a recurge la reforme radicale pentru reducerea diferenței dintre noul stat de la Nordul Dunării și statele apusene, nu au contribuit la pierderea „cumpătului” celui care avea să se remarce în întreaga sa activitate în primul rând prin diplomație. Bun observator al scenei politice românești și jucând nu de puține ori rolul de arbitru în cadrul grupărilor conservatoare, Lahovari a reușit, prin luările sale de poziție, să devină apreciat de oameni politici din tot spectrul politic românesc. Abordările atente, dar și tranșante, pe care le-a avut cu privire la subiecte ce țineau de politica externă l-au transformat, treptat, într-o adevărată autoritate a acestui domeniu. Toate aceste elemente au contribuit la conturarea unui portret de om politic conectat la problemele societății românești, pentru care cuvântul de ordine a fost mai degrabă echilibrul decât partizanatul politic.

Pentru el, politica externă a presupus o anumită dăruire în favoarea intereselor reale ale statului român și din acest motiv nu a ezitat, în condițiile unui climat internațional agitat, să facă apel la adversarii săi politici, pentru a nu duce nemulțumirile politice interne în plan extern. Conservator moderat, atent la adevăratele nevoi ale țării, dar preocupat de o bună poziționare a statului român în planul relațiilor internaționale, Alexandru N. Lahovari a devenit prin întreaga sa activitate un strălucit reprezentant al generației sale preocupat de realizarea unei evoluții firești a societății românești, departe de tendințele revoluționare, anarhice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

---

* Cercetător științific II, dr. Institutul de Istorie A. D. Xenopol, Academia Română, filiala Iași, e_mail: bratescu@gmail.com.

Istoriografia românească a acordat o atenție importantă vieții politice românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Biografiile celor mai importanți actori politici nu lipsesc nici ele. Dacă I. C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu sau Lascăr Catargiu au beneficiat de numeroase studii și lucrări consacrate activității și vieții lor, ambele familii politice românești (liberală și conservatoare) nu au înregistrat același interes pentru alți reprezentanți de marcă. Din rândurile liberalilor, un personaj din această categorie este, în opinia noastră, D. A. Sturdza, în timp ce, conservatorii se pot „lăuda”, la rândul lor, cu un personaj discret, dar extrem de interesant prin întreaga sa activitate precum Alexandru N. Lahovari. Argumente precum cele prezentate reprezintă doar câteva dintre motivele pentru care considerăm util un demers precum este cel de față, prin intermediul căruia dorim să realizăm o scurtă radiografie a personalității celui care, așa cum îl descria G. Bengescu, s-a distins prin „adâncimea cugetării, corectitudinea judecății, varietatea și întinderea cunoștințelor, știința cumplită a dreptului”¹. Admirat pentru elocința discursurilor sale de la tribuna Parlamentului, dar și a celor de la diferite întruniri publice, chiar și de către adversarii săi politici, Lahovari a reușit, dincolo de apartenența sa politică la familia conservatoare, să fie un important factor de echilibru într-o lume politică agitată. Moderația de care a dat dovadă în întreaga sa activitate publică poate fi explicată prin educația primită, dar și prin liniștea materială pe care a găsit-o în mediul familial.²

Dacă moderația a fost linia directoare a activității sale politice, fie că vorbim despre cea întreprinsă în plan intern sau în tărâm diplomatic, întrebarea care apare este dacă prin acțiunile desfășurate de omul politic conservator, mai ales în politica externă, care avea să devină domeniul său de excelență, putem vorbi de consecvența principiilor enunțate. În egală măsură, ne întrebăm dacă a existat ceea ce se numește, de regulă, o anumită *politică* în domeniul relațiilor internaționale aplicată de Lahovari, în momentul în care a ajuns ministru de externe. Identificarea unor răspunsuri la întrebările enunțate și la alte câteva reprezintă o parte din obiectivele acestei incursiuni în ultimele trei decenii ale secolului al XIX-lea.

Născut la 16 august 1840, în familia lui Nicolae Lahovari și a Eufrosinei Iakovak³, Alexandru N. Lahovari s-a încadrat de la începutul vieții sale, într-un tipar educațional al copiilor din familiile boierești ale secolului al XIX-lea românesc. Studierea istoriei și a limbilor străine, în cadrul familial, a fost urmată de absolvirea

---

¹ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți (1866-1916)*, București, Editura Silex, 1994, p. 213.

² Octav-George Lecca, *Famiile boierești române: istoric și genealogie*, București, Institutul de Arte Grafice Minerva, 1899, p. 541.

³ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice. 1881-1896*, București, Tipografia și Fonderia De Litere Dor P. Cucu, 1905, p. V.

studiilor liceale la o școală pariziană (Liceul „Louis le Grand”)⁴, iar din 1862, a devenit absolvent al Facultății de Drept din capitala Franței, susținând o teză în domeniul dreptului roman, pentru ca, trei ani mai târziu, să obțină titlul de doctor în drept.⁵ Intrat în marea scenă a politicii românești la 1866, după ce s-a aflat într-o opoziție vizibilă cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza⁶, Alexandru Lahovari nu a ezitat după îndepărtarea acestuia de la tron să se implice în acțiunea de combatere a mișcării separatiste izbucnite la Iași, în primăvara anului 1866, remarcându-se prin intervenții energice în cadrul unor adunări publice organizate de autoritățile locale și centrale⁷. Adept al ideii de ordine și de progres măsurat, Lahovari s-a apropiat, imediat după instalarea noului regim politic, de lideri precum P.P. Carp, Gh. Gr. Cantacuzino și C. Grădișteanu, alături de care a pus bazele unei grupări politice numite *Juna dreaptă*, viitorul nucleu al Partidului Conservator.⁸

Devenit deputat de Vâlcea, în 1866⁹, Lahovari se remarcă, doi ani mai târziu, prin criticile formulate la adresa politicii militare a guvernului liberal, considerată drept una aventuroasă¹⁰, fapt care contribuia din plin la perceperea sa ca unul dintre adversarii redutabili ai executivului condus informal de I.C. Brătianu.¹¹ Întreaga activitate desfășurată atunci și luările de cuvânt îl poziționau foarte clar în arealul ideologic conservator, iar în aceste condiții, prezența lui ca ministru de justiție, în echipa condusă la 1870 de Manolache Costache Epureanu, apărea ca un fapt firesc pentru cunoscătorii mediului politic românesc.¹² În ciuda fermității de care guvernul Epureanu dădea dovadă în plan intern, criza politică reizbucnea în vara anului 1870, ajungându-se din nou la dizolvarea, în cursul lunii mai, a Parlamentului și convocarea unor noi alegeri.¹³ Deschiderea, la 15 iunie 1870¹⁴, a unui nou legislativ nu se dovedea o măsură suficientă pentru evitarea unor noi discuții tensionate, cauzate de această dată de izbucnirea conflictului franco-german.¹⁵ Din păcate pentru regimul politic instalat la 1866, contestațiile din vara anului 1870 luau turnura unor

⁴ George Bengescu, *Câteva suvenire ale carierei mele: Ion Ghica, Vasile Alecsandri, Alexandru Lahovari*, Bruxelles, Paul Lacomblez, 1899, p. 244.

⁵ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice*, p. VII.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. VIII; la 1881, I. C. Brătianu, din postura de prim-ministru, le întindea o capcană conservatorilor, încercând să-i coopteze la guvernare și să profite de pe urma numeroaselor dispute din interiorul formațiunii, cf. Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2002, pp. 150-152.

⁹ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice...*, p. VIII.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 33-35.

¹¹ *Ibidem*, p. VIII.

¹² *Memoriile regelui Carol I al României, de un martor ocular*, vol. II: 1869-1875, ediție și prefață de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 95.

¹³ *Monitorul Oficial* (în continuare, MO), nr. 95, 2 mai 1870, p. 561; nr. 9, 5 mai 1870, p. 567.

¹⁴ *Memoriile Regelui Carol I...*, p. 105.

¹⁵ C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol I, București, Editura Ziarul Universul, 1935, p. 131.

acțiuni politice interpretate, exagerat este adevărat, de către unii istorici, drept acțiuni republicane.¹⁶ Postura de ministru al justiției, din acel moment¹⁷ și implicarea în dejucarea acțiunii orchestrate de Alexandru Candiano-Popescu¹⁸, îi asigura o vizibilitate publică pronunțată lui Alexandru Lahovari, iar participarea la noua structură guvernamentală, formată în jurul lui Lascăr Catargiu, la 11 martie 1871, era expresia solidarității manifestate în vara anului amintit cu elita conservatoare și suveranul țării în egală măsură.¹⁹

Noul guvern conservator, condus de un om cu experiența politică și de viață a lui Lascăr Catargiu, nu ezita prea mult în manifestarea autorității sale. Astfel, realizând faptul că restabilirea liniștii interne, și mai ales a încrederii între monarh și țară, nu se putea realiza având un Parlament ale cărui opțiuni erau binecunoscute, guvernul solicita suveranului elaborarea decretului de dizolvarea a Parlamentului, (act ce era publicat pe 16 martie) și organizarea de noi alegeri.²⁰ Alexandru Lahovari²¹ era unul dintre liderii care înțelegea foarte bine faptul că România își juca acum una dintre ultimele ei cărți, motiv pentru care simțea nevoia, la 31 mai 1871, în clipa în care citea răspunsul la mesajul tronului, să afirme necesitatea unei politici interne bazate pe ordine și pe respectarea autorității.²² Încântați, evident, de constatările făcute de monarh, după călătoria efectuată în țară, în urma căreia declara că „țara este eminent conservatoare”²³, liderii Dreptei veneau deloc întâmplător, dat fiind contextul intern și internațional, la începutul anului 1873, cu un proiect de modificare a unor articole ale Codului penal.²⁴ Raportorul acestei legi era nimeni altul decât Alexandru Lahovari²⁵, tot el fiind cel care, după discuțiile purtate cu Titu Maiorescu, își exprima acordul, la 23 ianuarie 1873, față de amendamentul propus de acesta, prin care se elimina posibilitatea emiterii unui mandat de arestare pentru o persoană acuzată de ceea ce era numit de inițiatorul Codului – delict de presă.²⁶

¹⁶ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 30.

¹⁷ M.O., nr. 116, 30 mai 1871, p. 627; *Alexandru N. Lahovari: moartea și înmormântarea lui, 1897*, București, Stabilimentul grafic I.V. Socecu, 1899.

¹⁸ Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I (1871-1877), București, Editura Eminescu, 1987, p. 18.

¹⁹ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 34.

²⁰ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, p. 12.

²¹ „La domnul Lahovari este perfectă armonie între ideile sale, temperamentul său, acțiunile sale, educația și condiția sa. Dintre toți conservatorii, Lahovari este cel mai fanatic apărător al doctrinelor clasice economice și desigur cel mai mare dușman al intervenționismului statului în economie” în George Panu, *Portrete și tipuri parlamentare*, Iași, Editura Alfa, 2001, p. 90.

²² Alexandru Lahovari, *Discursuri parlamentare*, vol. II 1868-1872, București, Tipografia Dor P. Cucu, f.a., pp. 315-320.

²³ D. A. Sturdza, *Domnia regelui Carol I. Fapte, cuvântări, documente*, tomul I (1866-1876), București, Editura Academiei Române, 1906, p. 616.

²⁴ George Bengescu, *Câteva suveniruri...*, pp. 259-260.

²⁵ Apostol Stan, *Putere politică și democrație în România (1859-1918)*, București, Editura Albatros, 1995, p. 125.

²⁶ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, pp. 95-97.

Stabilitatea politică internă din timpul guvernării conservatoare impulsionată și de legi precum cea amintită era importantă, dar nu și suficientă pentru următoarele obiective pe care statul român le avea de atins. Aceasta era explicația pentru care, fără să aibă motive prea multe de nemulțumire, monarhul înceta din 15/27 noiembrie 1875, când avea loc deschiderea lucrărilor Parlamentului²⁷, să-și mai manifeste susținerea pentru conservatori. Câteva luni mai târziu, noua majoritate parlamentară liberală declanșa o anchetă, în care implica 11 membri ai guvernului conservator, printre care se afla și Alexandru Lahovari, acuzați public pentru gestionarea incorectă a desfășurării alegerilor, dar și pentru ceea ce se presupunea că fuseseră încercări repetate de corupere ale magistraților.²⁸ Radicalizarea luptei politice din acel moment a lăsat urme vizibile în anii de după războiul de independență. Întreaga responsabilitate pentru soluționarea problemelor apărute în urma deciziilor luate în timpul Congresului de la Berlin, de către puterile europene, cu privire la problema israelită²⁹, chestiunea Dunării, revizuirea Constituției, proclamarea Regatului le revenea, în acest context, liberalilor.³⁰

A doua problemă amintită a devenit, în anii următori, una foarte delicată, dacă ne gândim la modul în care avea să evolueze în timp. Unul dintre cei care o va invoca de fiecare dată, când i se ivea ocazia, era Alexandru Lahovari. Exprimarea, la tribuna Parlamentului a acordului pentru proclamarea Regatului³¹, nu l-a determinat pe liderul conservator muntean să nu-l critice pe primul ministru, la 4 decembrie 1881, pentru faptul că patosul manifestat în luările de cuvânt susținute la întrunirile publice interne cu privire la problema Dunării nu se regăsea și în notele trimise către reprezentanții noștri din capitalele europene.³² Nelăsându-se atras de propunerea lui I.C. Brătianu, de a face parte dintr-o nouă structură guvernamentală, așa cum intenționa acesta după proclamarea Regatului³³, Lahovari nu a ezitat să-și exprime temerea în privința faptului că, după obținerea acordului pentru proclamarea regatului din partea unor guverne vecine, în speță cel al Austro-Ungariei, România

---

²⁷ *Memoriile regelui Carol I...* pp. 397-398.

²⁸ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice*, p. XII; Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, p. 86.

²⁹ Ioan Căpreanu, *Istoria partidelor politice românești (1859-2002)*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2009, p. 81.

³⁰ George Bengescu, *Câteva suvenire...*, pp. 251-252.

³¹ C. Gane, *P. P. Carp...*, p.245.

³² Iulian Cârțână, Ilie Seftiuc, *Dunărea în istoria poporului român*, București, Editura Științifică, 1972, p. 80. La 4 decembrie 1881, Lahovari reproșa guvernului faptul că în problema Dunării există o atitudine diferită în plan intern față de cel din plan extern, făcând aluzii la cunoscutele note guvernamentale trimise românilor în străinătate, prin care li se cerea să nu critice poziția niciunei puteri în chestiunea amintită, cf. Iulian Cârțână, Eduardt Samoilă, *Geopolita Dunării. Dunărea în relațiile internaționale*, Târgoviște, Editura Transversal, 2010, p. 101.

³³ C. Gane, *P. P. Carp...*, p. 242. Carp poartă discuția despre o colaborare mai strânsă cu liberalii după propunerea făcută de Brătianu și lui Th. Rosetti, Titu Maiorescu, Nicu Gane, Alexandru Lahovari și Grigore Păucescu.

ar fi cedat presiunilor venite dinspre dubla monarhie în problema Dunării.³⁴ Încercarea guvernului austriac de a realiza o comisie formată din reprezentanții statelor riverane la Dunăre, pentru supravegherea navigației, ridica guvernului român o serioasă problemă, în condițiile în care exista o importantă presiune internă în privința acestui subiect. Prezent în Parlament, la 28 mai 1881³⁵, Lahovari recomanda din nou executivului de la București mai multă fermitate în fața ofensivei austriece³⁶, dată fiind existența deja a unui tratat care recunoștea drepturile României pentru circulația pe Dunăre.³⁷

Tensiuni politice apăreau în această perioadă la București și din cauza modului în care era tratată problema drepturilor și libertăților românilor din Transilvania, de către autoritățile vieneze. Preocupat să păstreze relații cât mai cordiale cu austriecei, guvernul român a procedat chiar la expulzarea câtorva sute de români din Regat, ceea ce declanșa automat o serie întreagă de reproșuri din partea opoziției, cei mai vocali fiind Alexandru Lahovari³⁸, Mihail Kogălniceanu și Nicolae Blarenberg.³⁹ Întreaga lor intervenție a luat forma unei moțiuni, prin care arătau că dat fiind faptul că nu exista nicio convenție, care să reglementeze extrădările cu statele vecine, România nu era obligată la un asemenea gest politic, mai ales când era vorba despre familii de origine română. Fără să reprezinte o mare surpriză pentru

---

³⁴ M.O., nr. 43, 28 mai 1881, Dezbaterile Adunării Deputaților (D.A.D.), p. 1401; La sfârșitul lunii mai 1881, Alexandru Lahovari rostea în Parlament: „Această Dunăre e a noastră. Am plătit-o destul în trecut, căci au fost secole în care ea a dus la mare, mai mult sânge românesc decât apă”, în C. Xenii, *Take Ionescu 1858-1922*, București, Universul, 1932, p. 50; *Carol I: corespondență privată 1878-1912*, ediție îngrijită de Sorin Cristescu, Ion Bulei, București: Editura Tritonic, 2005, p. 113.

³⁵ Iulian Cârțână, Eduard Samoilă, *Geopolitica Dunării...*, p. 97.

³⁶ Atitudinea celor aflați în opoziție față de guvernul liberal devenea limpede din momentul în care în Senat înțepa să se discute foarte precis despre răspunsul la mesajul tronului, în care era amintită importanța navigației pe Dunăre și necesitatea unei atitudini mai ferme din partea liberalilor aflați la putere, cf. Paraschiva Căncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, *Istoria parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918*, București, Editura Academiei Române, 1983, p. 125; Doi dintre membrii opoziției, George Vernescu și Alexandru Lahovari, nu pierdeau ocazia să atragă atenția executivului în privința riscurilor pe care și le asuma în condițiile în care maniera de a dialoga cu celelalte formațiuni politice, pe teme de interes național, cum ar fi diferitele angajamente externe ale statului român era considerată cel puțin păguboasă, în Dezbaterile Senatului, sesiunea 1881/1882, 1 decembrie 1881, p. 111. Aceștia arătau că nu pot promite sprijinul lor într-o chestiune a cărei modalitate de rezolvare nu o cunoșteau, dat fiind refuzul guvernului de a comunica demersurile și actele diplomatice referitoare la acțiunile sale în această problemă, cf. Paraschiva Căncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, *Istoria parlamentului*, p. 125. Axat pe hotărârea statului pe care-l conducea, de a se opune oricărui tratat prin care navigația pe Dunăre era rezervată acțiunilor unei singure puteri, Carol atrăgea și el atenția opiniei publice europene asupra slabei disponibilități a statului român de a face noi compromisuri în privința intereselor sale externe.

³⁷ Iulian Cârțână, Eduard Samoilă, *Geopolitica Dunării...*, pp. 100-101.

³⁸ În această privință, Lahovari, devenit membru al guvernului, își va nuanța opinia, cf. Lahovari, *Discursuri parlamentare*, p. 142.

³⁹ Opoziția formată din liderii amintiți, la care se adaugă Lascăr Catargiu și G. Vernescu s-a manifestat puternic mai întâi la 22 decembrie 1882, când este adus proiectul de revizuire a Constituției, cf. C. Gane, *P. P. Carp...*, p. 304.

cunoscătorii mediului politic autohton, majoritatea parlamentară liberală a respins moțiunea depusă de opoziție.⁴⁰ În ciuda depășirii delicatului moment al moțiunii, Brătianu simțea nevoia să intervină public, pentru a le explica parlamentarilor riscul la care s-ar fi supus România, dacă, în situația în care Imperiul Otoman reprezenta în continuare un pericol în Balcani, guvernul de la București ar fi avut o relație tensionată și cu Austria.⁴¹ Nu puțini erau diplomații europeni care priveau în continuare România ca pe un vulcan politic.⁴²

Nelăsându-se deloc impresionat de pledoaria lui I.C. Brătianu și nici de explicațiile acestuia, Lahovari, dar și alți parlamentari din opoziție întreprindeau o nouă șarjă retorică la adresa liberalilor, după apariția planului Barrère.⁴³ Lui aveau să i se alăture George Vernescu, P.P. Carp, M. Kogălniceanu, din perspectiva cărora modul în care acționase guvernul de la București, în problema Dunării, contribuise la apariția acestui plan, considerat un adevărat eșec diplomatic pentru România. Același lider conservator muntean considera de datoria sa să atragă atenția asupra faptului că entuziasmul provocat de rapida recunoaștere externă a proclamării regatului nu trebuia să fie o stare de spirit prelungită, ci dimpotrivă, importantul act politic trebuia urmat de o politică externă mai dinamică și cu o strategie coerentă de promovare a intereselor românești în plan internațional.⁴⁴

În fața unei asemenea situații, liberalii din jurul primului ministru împreună cu acesta, încercau, și fără a produce o mare surpriză reușeau, să creeze un nou moment delicat în rândurile conservatorilor, pe care cei din urmă reușeau însă să-l gestioneze corespunzător. Modalitatea aleasă a fost una foarte simplă, și anume cooptarea a trei lideri junimiști în structurile guvernului – P.P. Carp la

---

⁴⁰ Paraschiva Cîncea, *Viața politică din România în primul deceniu al independenței ei de stat*, București, Editura Științifică, 1974, p. 132.

⁴¹ *Discursul lui I. C. Brătianu din 4 decembrie 1881*, în C.I. Băicoianu, *Dunărea, privire istorică, economică și politică*, cu o prefață de Vintilă Brătianu, București, Tipografia Eminescu, 1915, p. 275.

⁴² I. C. Brătianu: „Domnilor, îmi zicea un om de stat, într-o chestiune oarecare: ei bine și ce veți câștiga prin rezistența dumneavoastră înaintea Europei întregi? Nu vedeți la ce vă expuneți?”, cf. C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. II (1878-1884), București, Editura Eminescu, 1993, p. 145.

⁴³ C. Băicoianu, *Dunărea, privire istorică*, p. 69. România nu putea să admită instituirea unei comisii mixte pe care *Tratatul de la Berlin* nu o prevăzuse și nu înțelegea de ce ar avea Austro-Ungaria dreptul să participe într-o astfel de comisie, câtă vreme ea nu era riverană, iar articolul 55 al Tratatului de la Berlin le creaa tocmai riveranilor Dunării de Jos privilegiul de a hotărî în apele lor (*ibidem*, pp. 76-77). Familia politică conservatoare cunoștea, în anii următori, și alte momente delicate, generate de o dinamică aparte ce exista în interiorul ei. Un exemplu în acest sens era publicarea unui text semnat de Titu Maiorescu, în ziarul „Timpul”, la începutul anului 1881, prin care acesta afirma că guvernul liberal condus de I.C. Brătianu se afla încă din 1877 sub influența Rusiei, cf. *Românul*, 12, 13 ianuarie 1881, p. 1, sau dezbaterile destul de aprinse pe diferite teme care aveau loc la același ziar între Eminescu și Lahovari, cf. Traian Vedinaș, *Proiecte și paradigme în gândirea socială românească*, Cluj, Editura Diotima & Argonaut, 2004, p. 29.

⁴⁴ C. Xenii, *Take Ionescu*, p. 62.

Viena⁴⁵, P. Mavrogheni la Constantinopol, iar N. Kretzulescu la Petersburg.⁴⁶ Foarte interesant devenea jocul echipei din jurul lui P.P. Carp, care, la începutul lunii martie 1882, le cerea oamenilor politici din aceeași familie ideologică cu el să susțină în perioada următoare, politica externă a guvernului român și mai ales acțiunile pe care urmau să le desfășoare ei, din postura de reprezentanți ai statului român.⁴⁷ Diplomația austriacă, foarte atentă la mișcările de pe scena politică românească, constata existența unui curent majoritar în opinia publică românească, antihabsburgic, dar remarca, în același timp, și preocuparea lui George Lahovary, fratele diplomatului Alexandru Lahovary, de a înființa un ziar redactat în limba franceză – „La Dâmbovitza”, ce urma să întreprindă o campanie favorabilă Austro-Ungariei.⁴⁸ În ciuda victoriei obținute în alegerile din 24-25 ianuarie 1888⁴⁹, poziția echipei ministeriale structurată în jurul lui I.C.Brătianu devenea tot mai slăbită⁵⁰ astfel încât demisia cabinetului liberal apărea ca un gest absolut firesc.⁵¹

Următoarele luni arătau o formațiune ministerială de esență conservatoare ezitantă, ori, în aceste condiții, dizolvarea Parlamentului, pe 9 septembrie 1888 (noile alegeri erau fixate între 12-14 octombrie, pentru Cameră și 16-18 octombrie, pentru Senat)⁵², se contura ca fiind singura soluție politică viabilă. Suveranul român, dar și guvernul manifestau, în ciuda tumultului vieții politice interne și internaționale, preocupări reale pentru menținerea unor relații cordiale cu marile puteri⁵³, dar și de profesionalizare a activității celor care lucrau în Ministerul Afacerilor Externe. Principalele probleme în acest sens le reprezentau circulația informațiilor și modul în care conducerea ministerului de resort primea informații de la diferiții reprezentanți din străinătate, cu referire la situația economică, politică și socială din țările în care-și desfășurau activitatea.⁵⁴

⁴⁵ Andrei Alexandru Căpușan, *Diplomați români de elită*, București, Editura Ars Docendi, 2009, p. 108.

⁴⁶ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare, cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I*, vol. III (1881-1888), București, Editura Albatros, 2003, p. 32.

⁴⁷ Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne: Partidul Conservator*, București, Editura Politică, 1987, p. 40.

⁴⁸ Arhivele Naționale ale României, București, (A.N.R), Fond Carol I, Casa Regală, dosar 3, 5 august 1885, f. 31-33.

⁴⁹ Biblioteca Națională Colecții Speciale (B.N.C.S), Fond Brătianu, dosar 713, 1887-1924, ff. 11-15.

⁵⁰ Radu Portocală, *Scânteietoarea personalitate a lui Alexandru Djuvara*, București, 1943, p. 48.

⁵¹ A.N.I.C., Fond Carol I, Casa Regală, dosar 8, 1888, fila 81.

⁵² Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 64. La 1 noiembrie 1888, era ales, ca președinte al deputaților, Lascăr Catargiu, iar la Senat, Ion Emanoil Florescu, guvernul fiind condus în continuare de Theodor Rosetti, în *Ibidem*, p. 66.

⁵³ Ministerul Afacerilor Externe (M.A.E), Fond Arhiva Istorică Centrală, dosar 173, 1 noiembrie 1888, f. 108.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 109; M.A.E., Fond Paris, vol. 10, 1887-1892, București, 1 februarie 1889.

Tensiunea acumulată în cei doisprezece ani de guvernare liberală nu a dispărut în mod automat, după plecarea echipei ministeriale condusă de I.C. Brătianu. Noul prim-ministru, Theodor Rosetti, a beneficiat, pentru început, de sprijinul liberalilor, care votau bugetul pe anul financiar 1888-1889⁵⁵, fapt care ajută pentru moment echipa guvernamentală, mai ales în condițiile neînțelegerilor existente în interiorul familiei politice conservatoare.⁵⁶ După aproape un an de căutări și ezitări, reprezentanții Partidului Conservator a obținut guvernarea sub conducerea lui Lascăr Catargiu, la 30 martie 1889, aceasta funcționând într-o formulă ministerială din care au făcut parte Gh. Manu și Alexandru Lahovari⁵⁷, până în luna noiembrie a aceluiași an.⁵⁸ Adevărata sa forță politică o va manifesta, Alexandru Lahovari, în postura de ministru de externe⁵⁹, funcție pe care o va ocupa din martie 1889 până în octombrie 1895.⁶⁰ Pentru un lider politic ce se făcuse remarcat mai degrabă ca un apărător al ordinii și stabilității, dar și ca un bun cunoscător al contextului internațional, pledoariile sale încă de la începutul mandatului, în favoarea stabilirii unui consens al tuturor actorilor politici în privința unei politici externe neutre⁶¹, apăreau ca un fapt normal. O astfel de linie politică se impunea măcar și pentru jocul abil făcut de puterile vecine. Prima provocare pentru șeful diplomației românești datează din vara anului 1889, după publicarea unei hărți intitulate „România”, întocmită de Nicolae Mihăilescu, profesor de geografie la Liceul „Nicolae Basarab”, în care Austro-Ungaria apărea ca un stat ce avea graniță la Tisa.⁶²

---

⁵⁵ Traian Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX (1888-1899)*, București, Editura Academiei Române, 1967, p. 54.

⁵⁶ Adrian-Paul Iliescu, Mihai-Radu Solcan (ed.), *Limitele Puterii*, București, Editura All, 1994, p. 156.

⁵⁷ Din toamna anului 1888 până la preluarea funcției de prim-ministru, de către Lascăr Catargiu, în martie 1889, Lahovari avea să exercite funcția de ministru al domeniilor, finalizând proiectul de lege privind vânzarea unor suprafețe de pământ către țărani, cf. Al. Lahovari, *Discursuri politice*, p. XVIII.

⁵⁸ Traian Lungu, *Viața politică în România...*, p. 85.

⁵⁹ Alexandru Lahovari, din postura de ministru de Externe, încerca printre altele și o fluidizare a informațiilor între legațiile românești din străinătate, astfel încât reprezentanții României, aflați într-o capitală, să poată cunoaște într-un timp cât mai scurt care era poziția guvernului român față de un eveniment petrecut în oricare colț al lumii, cf. M.A.E., Fond Arhiva Istorică Centrală, f. 196, 12 octombrie 1889.

⁶⁰ Traian Lungu, *Viața politică în România...*, pp. 84-85

⁶¹ Alexandru Lahovari, *Discursuri parlamentare*, pp. 140-143.

⁶² B.N.C.S., Fond Brătianu, dosar 590, 1889, f. 12 față, 12 august 1889. Îngrijorarea lui Theodor Văcărescu, cel care-l informa despre existența unei astfel de hărți, pe Al. N. Lahovari, era generată de faptul că subiectul fusese discutat în cadrul guvernului habsburgic, însă contele Kalnoky fusese cel care temperase lucrurile. Ca de fiecare dată, când apăreau astfel de manifestări, Guvernul român le plasa în sfera privată, arătând că harta incriminată de austrieci nu era autorizată și nici aprobată de Ministerul Instrucțiunii sau de Consiliul Superior al aceluiași minister, cf. *Ibidem*, f. 13.

Preluând portofoliul de la Externe cu o agendă de lucru foarte încărcată, Lahovari⁶³ nu ezita să se pronunțe atunci când i se oferea ocazia, cu privire la doctrina conservatoare sau la probleme de ordin intern⁶⁴, în viziunea lui existând o realitate a societății românești, care impunea un anumit ritm programului de reforme reclamat de opinia publică.⁶⁵ Entuziasmul și virulența din opoziție, față de abordările guvernului liberal în problema libertății de navigație a României pe Dunăre și în cea a românilor din Transilvania, erau înlocuite cu o pledoarie făcută în favoarea unui dialog permanent cu Viena, în vederea identificării, de comun acord, a celor mai bune soluții pentru rezolvarea celor două divergențe. Opoziția, la rândul ei, condusă de această dată de D.A. Sturdza, nu putea pierde ocazia să nu critice guvernul conservator, pentru ceea ce era descrisă ca fiind o neimplicare a autorităților centrale de la București în susținerea românilor de peste munți.⁶⁶ Atitudinea lui Lahovari putea fi criticată din perspectiva unei schimbări de poziție, dar eficiența politică a strategiei adoptate de el era evidentă, dacă ținem cont de faptul că, după mai multe discuții, Viena decidea grațierea românilor memorandiști.⁶⁷

Pentru Guvernul Catargiu, delicată devenea și situația creată în timpul mandatului exercitat de Th. Rosetti, pe linia relației României cu Rusia. De această dată, tensiunea apărută era urmare a deciziei de expulzare a unor supuși ruși, din cauza unor activități desfășurate de aceștia la nordul Dunării. Diplomația rusă dădea dovadă, și de această dată, de lipsă de tact, cerând rezolvarea problemei supușilor ruși într-un timp foarte scurt și într-o manieră satisfăcătoare intereselor ei. Chiar dacă nu primea prea multe explicații, cu privire la această formulă destul de ambiguă, Lahovari considera că era de datoria lui să găsească modalitatea prin care să instituie o relație de bună vecinătate cu Rusia.⁶⁸ Aceasta era rațiunea pentru care ministrul de externe român încerca să convingă autoritățile de la Petersburg de faptul că fostul

---

⁶³ Ion Bălăceanu, *Amintiri politice și diplomatice: 1848-1903*, ediție îngrijită de Georgeta Penelea Filitti, București, Editura Cavallioti, 2002, p. 267.

⁶⁴ Dorind să închidă discuțiile legate de legitimitatea unor lideri de a conduce Partidul Conservator, Al. Lahovari susținea, în cadrul ședinței Camerei Deputaților la 31 martie 1889, faptul că exista un merit incontestabil al lui P.P. Carp în evoluția partidului cf. Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne*, p. 89.

⁶⁵ Ioan Stanomir, Laurențiu Vlad (editori), *A fi conservator. Antologie, comentarii și bibliografie*, București, Editura Meridiane, 2002, p. 215.

⁶⁶ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice*, p. XXV.

⁶⁷ *Ibidem*, p. XXIV. La 21 iunie 1893, N. A. Fonton, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar rus în România îl informa pe ministrul de externe rus, N.K. Giers, despre reacțiile opiniei publice românești față de procesul memorandiștilor, cf. Flavius Solomom, Adrian-Bogdan Ceobanu, Andreu Cușco, Grigori Șkundin (editori), *Rapoarte diplomatice ruse din România (1888-1898)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, nr. 38, pp. 287-288.

⁶⁸ Al. Lahovari dezmințea intervenția lui Th. Rosetti, prin care acesta își arătase îngrijorarea că noul guvern le-ar fi putut acorda iconarilor despăgubiri, în Al. Lahovari, *Discursuri parlamentare*, pp. 150-151; Ion Bălăceanu notează, în memoriile sale, faptul că la fel ca și alți oameni politici români, de origine grecesască, Lahovari avea simpatii rusești, dar nu demonstrează suficient acest fapt, cf. Ion Bălăceanu, *Amintiri politice*, p. 277.

guvern nu acționase împotriva unor supuși ruși, ci doar a 12 indivizi care comiseseră gesturi considerate drept inacceptabile de către autoritățile de la București.⁶⁹ Explicațiile oferite de echipa ministerială condusă de Catargiu erau în cele din urmă acceptate și pentru că exista convingerea, din partea guvernului rus, că o prelungire a ostilităților dintre cele două țări nu era de dorit, în condițiile în care nu existau dovezi din partea noului guvern de la București, din care să rezulte că acesta ar continua linia politicii externe a guvernelor anterioare, definită ca una antirusescă.⁷⁰

Existența unei asemenea percepții îl ajuta pe Lahovari să depășească momentul critic amintit, dar oricât de mult și-ar fi dorit, liderul conservator nu putea produce o ruptură totală de politica externă inițiată și promovată de fostul guvern liberal. Conștient fiind de importanța unei bune colaborări cu Tripla Alianță, Lahovari realiza, în vara anului 1889, o vizită la Viena și Berlin. Intenția de menținere a României în aceeași alianță politico-diplomatică menționată era adusă la cunoștința echipei ministeriale, care se forma sub bagheta lui Gh. Manu, la 5 noiembrie 1889, dar și a noului guvern conservator, alcătuit în 1891. Nemulțumit de colaborarea cu majoritatea parlamentară, Lascăr Catargiu îcheruse regelui Carol dizolvarea Parlamentului. Sfătuit de Manu și Lahovari, monarhul nu acceptase de această dată să facă pe placul executivului⁷¹, iar în urma acestei decizii, Catargiu considera firesc gestul de a-și prezenta demisia, la 5 noiembrie 1889.⁷² Aveau să urmeze din acel moment doi ani de noi căutări în familia politică conservatoare, care reușea, în ciuda instabilității politice evidente, să promoveze și să aprobe în Parlament legi din domeniul financiar, administrativ, judecătoresc și cel al pensiilor civile.⁷³ Dificultățile pentru asigurarea unei guvernări stabile erau numeroase, în condițiile în care președintele Senatului, Ion Em. Florescu, avea o contribuție importantă la respingerea unei legi a învățământului, propusă Parlamentului de către ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Titu Maiorescu.⁷⁴ Pentru un militar de carieră și un om politic cu convingeri ferme, așa cum era Manu, o asemenea situație nu putea fi acceptată și, în consecință, scena politică românească înregistra la scurt timp retragerea primului ministru și, implicit, a întregului guvern.⁷⁵

---

⁶⁹ Al. Lahovari, *Discursuri parlamentare*, pp. 158-159. „Marea fericire ar fi pentru noi ca furtuna care amenință Europa, ca această furtună să ne lase pe noi în pace, în micul nostru colț; dacă nu se va putea, atunci trebuie să știe oricine că suntem înarmați, că avem și dorința, dar și putința de a ne apăra, în Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, București: Editura Fundației Pro, 2004, p. 114.

⁷⁰ Carol I: *corespondența privată*, p. 248.

⁷¹ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 71.

⁷² Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne*, p. 94. Vezi și Daniel Barbu, *Politica pentru barbari*, București, Editura Nemira, 2005, p. 99.

⁷³ *Timpul*, 10 februarie 1890, p. 1; Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 73; D.A.D., 15 februarie 1890, p. 83. Acest fapt se datora și prezenței în cadrul grupului de susținători a lui Al. Lahovari, Gr. Păucescu, M. Ghermani, cu toții fiind miniștri ai Cabinetului conservator și, nu în cele din urmă, a lui Gh. Gr. Cantacuzino, în „*Timpul*”, 12 mai 1890, p. 2.

⁷⁴ Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne*, p. 114.

⁷⁵ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, p. 288.

Apropierea României de Tripla Alianță nu mai reprezenta un secret, de multă vreme. Ceea ce doreau însă unii deputați, precum Ionel Grădișteanu, la 14 decembrie 1890, era ca situația românilor din Transilvania să nu lipsească din cadrul discuțiilor dintre guvernul de la București și cel de la Viena. Destul de încorsetat prin intervenții publice de o asemenea factură, ministrul român de externe declara de la tribuna Parlamentului, dând în felul acesta greutate intervenției sale, faptul că echipa ministerială de la București nu putea interveni în ceea ce se considera ca fiind afacerile interne ale Austro-Ungariei; acesta nu ezita însă să afirme că tratamentul românilor din dubla monarhie va fi o „cauză a nealipirii noastre sincere la Tripla Alianță”⁷⁶. Fără a fi încântat de situația în care se afla, Lahovari declara tot atunci că echipa ministerială din care făcea parte nu putea încuraja mișcarea națională, dar nici nu credea că trebuia să împiedice formele de manifestare ale acesteia, dacă erau respectate legile țării.⁷⁷ Dincolo de disputele create în jurul legiferării votului universal⁷⁸ și de apariția unor fracțiuni între vechii colaboratori, precum Vernescu și Catargiu⁷⁹, care se adăugau unor mai vechi dispute politice interne⁸⁰, conservatorii acordau, în cursul anului 1891⁸¹, o atenție suficient de mare și politiciii externe a României, respectiv modului de poziționare pe mai departe a statului român față de Tripla Alianță. În condițiile în care șeful Guvernului și ministrul de externe conservator, ambii susținători ai unei politici externe neutre, îi acordau, în octombrie 1891, sprijinul necesar lui Carol I, pentru reînnoirea tratatului cu Tripla Alianță⁸², acesta, la rândul său, accepta solicitarea venită din partea primului ministru, referitoare la emiterea decretului de dizolvare a Parlamentului și de organizare, la începutul anului 1892, a unor noi alegeri⁸³. Format după aceleași reguli ca până atunci, noul legislativ reușea să asigure o importantă stabilitate guvernului conservator. Doctrina „progresului măsurat și ponderat”, așa cum își defineau conservatorii linia politică⁸⁴, stătea la baza mai multor acțiuni politice ce aveau ca

⁷⁶ Alexandru N. Lahovari: *moartea și înmormintarea lui*, p. 124.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Laurențiu Vlad, *Conservatorismul românesc. Concepte, idei, programe*, București, Editura Nemira, 2006, p. 79.

⁷⁹ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 78; *Carol I – Corespondență personală (1878-1912)*, p. 269.

⁸⁰ „De la retragerea lui Brătianu domnește o mare zăpăceală în partide, care folosesc doar intrigilor panslaviste încât este greu de format și de menținut un guvern viabil și puternic. Influența lui Brătianu este în creștere în țară astfel încât există speranța să-l vedem în curând la putere”, în *Carol I: corespondența privată*, pp. 247-248.

⁸¹ Gheorghe Crutzescu, *Podul Mogoșoaiei. Povestea unei străzi*, ediția a III-a, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2011, p. 170.

⁸² Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, Editura Humanitas, 2004, p. 153.

⁸³ Noul Parlament s-a întrunit după aflarea rezultatului alegerilor la 25 februarie 1892, printre aleșii naționali figurând și oratori renumiți precum Take Ionescu, tot mai apropiat de conservatori. În discursul său din ianuarie 1892, Lahovari dezmințea categoric zvonul potrivit căruia ar fi ordonat armatei să tragă în mulțime, la 1870, cf. Alexandru Lahovari, *op. cit.*, p. XXIV.

⁸⁴ Gane, *P.P. Carp...*, pp. 124-126, 129.

obiectiv susținerea unor instituții fundamentale precum proprietatea, religia și monarhia.⁸⁵

Nedorind să treacă prea mult timp de la purtarea unor discuții, precum erau cele din toamna anului 1891, cu Austro-Ungaria, Lahovary semna la 13 iulie 1892, în numele guvernului român, alături de primul ministru, la Sinaia, și de A. Goluchowski, al doilea tratat cu Austro-Ungaria.⁸⁶ Rațiunea pentru care guvernul conservator făcea un asemenea pas era strâns legată de temerile destul de răspândite în acel moment în România, potrivit cărora exista posibilitatea realizării unei alianțe între state precum Austria și Rusia, în dauna intereselor politice ale României.⁸⁷

Aceeași experiență a lui Lahovari îl determina ca în contextul unui climat politic internațional deosebit de agitat⁸⁸, să intuiască corect faptul că România trebuia să-și deschidă porțile de comunicare și către alte state decât cele cu care exista deja un tratat încheiat. Aceasta era de altfel și logica în baza căreia România s-a făcut în această perioadă pași concreți pentru apropierea de Italia, Lahovari realizând în calitate sa oficială, o vizită regelui Italiei. Modul de raportare a lui Lahovari, la diferitele guverne europene, dar și fermitatea arătată atunci când interesele statului român ar fi putut fi prejudiciate, îi atrăgeau printre altele și admirația monarhului italian, care și-a exprimat aprecierea pentru diplomatul român, la 15 martie 1892, respectiv 19 decembrie 1894. Aceeași abilitate o arăta Lahovari și în privința relației cu suveranul pontif. Discuțiile ușor tensionate, apărute după ce arhiepiscopul catolic de la București, Grigore Palama, deceda, iar problema înlocuirii acestuia devenea la un moment dat una acută, aveau să fie depășite destul de rapid. Abilitățile sale și calitatea de bun negociator, de care dăduse dovadă și până atunci îl îndreptățea, în același an 1891, să fie cel care semna documentul prin care se perfecta căsătoria principelui Ferdinand cu Principesa de Edinburg, pe 23 noiembrie 1891.⁸⁹

Pentru Lahovari, devenea limpede în această perioadă faptul că, dincolo de tratatele politice și de acorduri de aceeași factură, statul român trebuia să reglementeze, prin negociere directă, asemenea unui stat independent, și alte probleme, cum ar fi convenții de extrădare cu diferite guverne, convenții vamale, tratate de comerț, netrecând cu vederea nici necesitatea unei mai bune organizări a ministerului de externe (*Convenția mărcilor de fabrică și Tratatul de comerț cu Franța, Tratatul de Extrădare și de Comerț cu Anglia, Convenția Comercială cu Austria*, prin care se încheia războiul vamal, *Tratatul de Comerț și de Extrădare cu*

⁸⁵ Nicoale Filipescu, *Albii și roșii*, București, 1894, p. 22.

⁸⁶ Chiar dacă Al. Lahovari și Lascăr Catargiu se apropiau de Tripla Alianță, datorită rațiunii de stat și presiunii regelui, amândoi sunt filofrancezi, în timp ce Sturdza era germanofil declarat, în Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu (ed.), *Alexandru Em. Lahovari: note, amintiri, corespondență diplomatică oficială și personală, (1877-1914)*, Paris, Petersburg, București, Roma, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, pp. 42-43.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 21.

⁸⁸ *Carol I: corespondență privată*, pp. 248-252.

⁸⁹ *Alexandru Em. Lahovari: note, amintiri, corespondență diplomatică*, p. 267.

Belgia, Tratatul de Comerț cu Serbia etc.).⁹⁰ Interesul pentru zona balcanică și mai ales pentru drepturile românilor din această zonă determina declanșarea unor negocieri și cu Imperiul Otoman. Înțelegând care era interesul direct al guvernului otoman, Lahovari stimula autoritățile de la Constantinopol să sprijine emanciparea civilă și religioasă a românilor macedoneni. În felul acesta, Imperiul Otoman găsea o modalitate foarte eficientă de a crea un element de contrapondere la acțiunile bulgare, sârbești, grecești, iar lucrul acesta se realiza prin încuviințarea înființării eforturilor școlare în mai multe localități din Macedonia.⁹¹ Privite în ansamblu, toate aceste demersuri, am putea spune că au fost încununuate cu succes, în primul rând pentru că a existat un stil aparte de a face politică externă a lui Lahovari. Lipsa patosului și a tonului vindicativ din intervențiile sale cu privire la politica externă a statului român a fost o constantă a stilului de a face politică a lui Lahovari. Din punctul lui de vedere, politica externă nu trebuia să fie nici măcar obiectul interpelărilor și a intervențiilor din Parlament, deci cu atât mai puțin discutată la adunări publice.⁹²

În fața unei opoziții tot mai ofensive, orchestrate de un lider politic precum D. A. Sturdza⁹³, nimeni altul decât cel care avea să cedeze presiunilor diplomației vieneze, în clipa în care devenea prim-ministru, același ministru de externe, conservator, făcea, la 28 noiembrie 1893, o intervenție, în care arăta că problema românilor din Transilvania și Basarabia trebuia tratată cu maturitate și prudență; asta pentru că politica internațională, în viziunea lui, nu accepta ca raporturile dintre state să fie abordate din perspectiva unor lupte desfășurate în arena politică.⁹⁴

Intervențiile acestea, spumoase de altfel, făceau parte din ceea ce contemporanii numeau *stilul lui Alexandru Lahovari* și asta pentru că după ani de activitate parlamentară și nu numai, își obișnuise deja auditoriul cu intervenții memorabile⁹⁵.

Peste doar doi ani, la 29 aprilie 1895, Lahovari a susținut un nou discurs, de această dată pe o temă de politică internă, prin care trăgea un semnal de alarmă în privința unei modificări, considerate de el absolut necesare, a legii electorale. Era și aceasta încercarea unui om, care se remarcase până atunci prin echilibrul său, ca violențele devenite o obișnuință în timpul campaniilor electorale, să fie pe cât posibil limitate, iar vinovații să poată fi trimiși în fața organelor de anchetă și de judecată

⁹⁰ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice*, p. XXV.

⁹¹ *Ibidem*, p. XXIII.

⁹² *Ibidem*, p. XXXI.

⁹³ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. IV (1888-1895), București, 1904, p. 90. Vezi și *Alexandru Em. Lahovari: note, amintiri, corespondență diplomatică*, p. 304.

⁹⁴ „Putem între noi să facem pe matadorii, putem chiar să ne tratăm de mizerabili, dar politica externă cere tact, liniște și cuviință”, în Alexandru Lahovari, *Discursuri parlamentare*, p. 15.

⁹⁵ *Alexandru Em. Lahovari: note, amintiri, corespondență diplomatică*, p. 309; În luna decembrie a anului 1893, în Camera Deputaților, dar și în Senat, Lahovari le atrăgea atenția liberalilor că nu aveau motive să se mândrească cu politica lor față de românii din Transilvania, pentru că au procedat la expulzări și la alte măsuri restrictive.

ale statului român.⁹⁶ Guvernului conservator i-a revenit, tot în această perioadă dificilă, misiunea de a rezolva problema politicii vamale. Întâmplarea a făcut ca în cursul anului 1891 să fi expirat toate convențiile comerciale ale țării și, profitând de această situație, conservatorii încercau să înlocuiască sistemul convențiilor cu raportarea tuturor schimburilor comerciale la tariful vamal autonom, adoptat de liberali în 1886. În mod firesc, am putea spune, ținând cont de modul în care se raportaseră marile puteri europene, o bună perioadă de timp, la statul român, încercarea de a promova o politică financiar-vamală autonomă se lovea de o puternică rezistență din partea concernului european, mai ales când acesta constata numărul mare de mărfuri pe care guvernul român dorea să le supună tarifării.⁹⁷

Prudența de care dădeau dovadă conservatorii în direcția taxelor vamale pornea și de la o altă situație și anume starea reală a economiei românești, neputincioasă încă pentru a-și impune punctul de vedere în privința schimburilor comerciale europene. Judecând după reacțiile unora dintre guvernele europene, în fața încercărilor Executivului de la București de a promova o politică vamală autonomă, factorii decizionali conservatori înțeleseseră corect faptul că nu sosise încă vremea adoptării unei politici protecționiste. Pornind de la această realitate, Guvernul demara, la sfârșitul anului 1893, discuțiile pentru încheierea unor convenții comerciale cu Germania⁹⁸ și Austro-Ungaria. Cu multă greutate, România a încheiat noua convenție la 9 octombrie 1893 cu Germania, iar cu Austro-Ungaria, la 21 decembrie 1893. După trecerea unui examen destul de dificil, care poate fi considerat totuși unul trecut cu bine de către guvernul conservator, echipa ministerială a reușit semnarea unor convenții de aceeași factură cu Anglia, Italia, Franța, Elveția, Belgia. Toate vor avea la bază clauza națiunii celei mai favorizate.⁹⁹ După un an de la încheierea celor două convenții comerciale amintite, deputatul I. Grădișteanu întreba, la 8 decembrie 1894, dacă România intrase sau nu în Tripla Alianță. Zvonurile în privința aceasta erau tot mai multe, iar gesturile diplomatice și unele declarații ale liderilor de la București lăsau serios de înțeles acest lucru. Înțelegând capcana pe care o presupunea o asemenea întrebare, dar și riscurile pe care și le asuma, în condițiile în care tratatul cu Tripla Alianță rămânea în continuare unul secret, Take Ionescu răspundea destul de evaziv, reamintind însă faptul că, în 1883, fusese la guvernare I. C. Brătianu, ceea ce însemna că un răspuns categoric în această privință putea oferi D. A. Sturdza, în calitatea sa de fost ministru de externe¹⁰⁰. Fiecare dintre convențiile amintite erau adoptate de către statul român după desfășurarea unor dezbateri aprinse în Parlament. Acesta era de altfel momentul de care conservatorii aveau

⁹⁶ Alexandru Lahovari, *Discursuri politice*, p. XXVII.

⁹⁷ Ion Bulei, *Sistemul politic al României moderne*, p. 161.

⁹⁸ Anastasie Iordache, *Take Ionescu*, București, Editura Mica Valahie, 2001, p. 58.

⁹⁹ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernări...*, p. 88.

¹⁰⁰ Replicile acestea aveau loc și în contextul creat de mitingul studentesc organizat pe 14 septembrie 1894, la București, care fusese interzis de autoritățile bucureștene de teamă ca nu cumva acesta să capete o amploare deosebită și o tentă iredentistă, cf. Anastasie Iordache, *Take Ionescu*, p. 59.

să profite, pentru a-și exprima, prin liderii lor autorizați, punctul de vedere cu privire la politica vamală a țării. Unul dintre aceștia era P. P. Carp¹⁰¹, cel care la 17 decembrie 1893 atrăgea atenția în privința unui joc diplomatic abil, pentru acceptarea de către marile puteri a unor tarife speciale pentru produsele industriale românești.¹⁰²

Coerența din cadrul echipei formate de Lascăr Catargiu și P. P. Carp era supusă din nou la grele încercări, în toamna anului 1895.¹⁰³ De această dată, motivele erau de-a dreptul neobișnuite pentru lumea politică românească. Practic, în timp ce Lascăr Catargiu era preocupat de identificarea unei modalități prin care formațiunea sa politică să obțină un nou mandat, junimiștii doreau să se retragă, afirmind faptul că o schimbare de regim ar fi fost absolut necesară întregii țări.¹⁰⁴ Mai exista însă un element, care generase astfel de discuții, și anume soluționarea conflictului mai vechi dintre Lascăr Catargiu și P. P. Carp¹⁰⁵, lor alăturându-li-se în ultimul timp și Gh. Gr. Cantacuzino.¹⁰⁶ Nu doar acestea erau neînțelegerile dintre conservatori. Celor amintite li se adăugau presiunile exercitate de președintele Camerei Deputaților, G. Manu și de cel al Senatului, Gh. Gr. Cantacuzino, ambii amenințând cu demisia din funcțiile pe care le dețineau dacă P. P. Carp nu ar fi acceptat amendamentele pe care le propuseră pentru legea mineritului. La insistența lui Lascăr Catargiu și a lui Alexandru Lahovari, P. P. Carp avea să le accepte.¹⁰⁷ Chiar dacă liderul junimist ceda acestor presiuni și, ca urmare a unor discuții cu Lascăr Catargiu și Alexandru Lahovari, intențiile lui Carp erau clare și dezvăluite parțial de un apropiat al său, în iulie 1894.¹⁰⁸ În aceste condiții, discuțiile legate de momentul în care ar fi trebuit să fie organizate noile alegeri parlamentare¹⁰⁹ nu erau decât simple artificii politice, de care junimiștii se vor folosi din plin. Astfel, se ajunge ca la sfârșitul lui septembrie 1895, liderii junimiști să-și prezinte demisia. Toate eforturile pe care Lascăr Catargiu le depunea în perioada următoare, pentru menținerea unei anumite coerențe în interiorul familiei conservatoare eșuau categoric, ori în această situație, singurul lucru care-i mai rămânea de făcut era acela al prezentării demisiei.¹¹⁰

În condițiile tuturor ezitărilor din cadrul Partidului Conservator¹¹¹, venirea la

¹⁰¹ Paraschiva Căncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 310.

¹⁰² G. Tașcă, *Politica economico-socială a lui P. P. Carp*, București, 1938, p. 28.

¹⁰³ Romulus Seișanu, *Take Ionescu. Omul. Ideile și faptele sale*, București, Editura Universul, 1930, p. 77.

¹⁰⁴ C. I. Istrati, *De ce suntem conservatori*, București, Editura Göbl, 1904, p. 81.

¹⁰⁵ Romulus Seișanu, *Take Ionescu...*, p. 77.

¹⁰⁶ Liviu Brătescu, *Liberali versus conservatori. Monumente publice și memorii concurente în România modernă (1866-1914)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, pp. 274-277.

¹⁰⁷ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți...*, p. 91.

¹⁰⁸ Titu Maiorescu, căci la el ne referim, consemna intenția lui P. P. Carp de a provoca o criză în interiorul formațiunii aflată la guvernare, care să-i creeze posibilitatea ca în alegerile parlamentare din toamna anului 1895 fiecare lider (cel junimist și cel conservator) să intre în campanie cu propria lui formațiunea politică, cf. *Ibidem*.

¹⁰⁹ Anastasie Iordache, *Take Ionescu*, p. 60.

¹¹⁰ Ion Bulei, Ion Mamina, *Guverne și guvernanți*, p. 91.

¹¹¹ C. Istrati, *De ce suntem conservatori?* pp. 95-96.

guvernare a liberalilor¹¹², conduși de către cel care era și președinte al P.N.L., D. A. Sturdza, la 4 octombrie 1895, apărea ca o mișcare politică firească.¹¹³ Prima problemă pe care noul guvern trebuia să o rezolve era aceea a suportului parlamentar, motiv pentru care în toamna lui 1895, legislativul era dizolvat, noi alegeri urmând să aibă loc.¹¹⁴ Credibilitatea în plan intern și extern devenea în curând pentru liberali adevărata lor problemă, în condițiile în care aflați în opoziție, prin liderul lor și nu numai, liberalii își luaseră diferite angajamente și se pronunțaseră cu privire la diferite teme, într-un mod foarte radical. Una dintre acestea era critica permanentă a monarhiei austro-ungare, pentru politica dusă față de românii din teritoriile aflate în componența Imperiului Austro-Ungar.¹¹⁵ Dornic să-l liniștească pe suveran, în privința faptului că înțelegea necesitatea unei schimbări de atitudine față de monarhia vecină, Sturdza simțea nevoia să comită rapid un gest politic important, dar care avea să-i aducă un număr impresionant de critici. Când spunem acest lucru ne gândim la declarația rostită la Iași, pe 13 octombrie 1895, prin care retracta multe din afirmațiile sale anterioare, cu privire la politica Imperiului Austro-Ungar față de românii din Transilvania.¹¹⁶ Indiferent de contextul politic intern sau extern, gestul liderului liberal era unul neobișnuit și avea să-l urmărească o bună parte a carierei sale. Cel mai sugestiv, în privința ecoului negativ al unui demers politic precum cel amintit, era Al. Lahovari care, de la tribuna Parlamentului, îi spunea lui D. A. Sturdza: „Când te vei fi îngenunchiat dumneata la Iași sau la București, noroiul va rămâne pe grumajii țării și nu numai pe fruntea d-tale”¹¹⁷. Cele două discursuri la care făcea trimitere Lahovari erau practic o denunțare a întregului sprijin pe care statul român îl acordase de-a lungul timpului mișcării naționale din Transilvania¹¹⁸, dar și un fel de angajament de neînțeles luat față de guvernul vienez, prin care promitea renunțarea la orice formă de sprijin pe viitor, văzută ca un amestec chiar de un oficial al statului român în treburile interne ale dublei monarhii.¹¹⁹

¹¹² Anastasie Iordache, *Take Ionescu*, p. 62.

¹¹³ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. IV, p. 326.

¹¹⁴ Paraschiva Căncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 338.

¹¹⁵ În luna august, 1894, Carol I îi împărtășea ministrului Italian, la București, temerea că agitația și animozitatea ce domneau în România, vizavi de monarhia austriacă ar fi putut să se transforme foarte ușor în ură, compromițând cooperarea necondiționată a Armatei Române în eventualitatea unui conflict alături de Tripla Alianță, cf. *Alexandru Em. Lahovari: note, amintiri, corespondență diplomatică*, p. 38.

¹¹⁶ Paraschiva Căncea, Mircea Iosa, Apostol Stan, *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, p. 376.

¹¹⁷ Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, p. 56.

¹¹⁸ La 25 septembrie 1894, într-o adunare la sala Dacia, D.A. Sturdza afirma: „am fi o mortăciune dacă am ședeă impasibili”. Cu acest prilej, făcea și declarația prin care denunța numerele mandatelor eliberate de Take Ionescu, din fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice, pentru Transilvania, contrazicând asigurarea dată de Lahovari ca ministru de externe, care arăta că sumele de bani erau distribuite doar școlilor și bisericilor române sărace, și nu mișcării naționale, cf. Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, p. 54.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 56.

Beneficiind de prezența unui ministru de interne precum N. Fleva, Guvernul liberal nu avea să aibă prea multe emoții la alegeri. Ceea ce nemulțumea opoziția era chiar recomandarea acestuia, așa cum se obișnuia de altfel, către reprezentanții săi din teritoriu, și anume ca alegerile să se desfășoare în condițiile respectării depline a ordinii publice¹²⁰. Obținând un număr de 177 de mandate din 183, liberalii aveau toate motivele să spere la o nouă lungă guvernare. În ciuda unei astfel de majorități, echipa aflată sub conducerea lui D.A. Sturdza nu avea să se remarce prin foarte multă coerență, singurul câștig al perioadei următoare fiind acela al faptului că prin schimbarea de guvern realizată, se punea practic în aplicare principiul numit *rotativa guvernamentală*.

Maniera binecunoscută de organizare și desfășurare a alegerilor din toamna anului 1895 contribuia din plin la ratarea unui nou mandat de deputat, de această dată de Vâlcea, de către Alexandru Lahovari. În ciuda acestui eșec, el rămânea în continuare un atent observator al scenei politice românești. Una dintre ultimele sale intervenții avea loc la 26 octombrie 1896 și era prilejuită de modul în care gestionase întreaga problematică a mitropolitului Ghenadie, guvernul condus de D. A. Sturdza.¹²¹ După câteva luni de la această ultimă intervenție, Lahovari pleca la Paris, unde avea să și moară, la 4 martie 1897. Vestea morții liderului conservator producea o adevărată stupeoare în țară, contribuind, în același timp, la apariția unui sentiment de solidaritate națională cu familia acestuia, dar și cu formațiunea politică în care activase. Unul dintre cei care demonstra că știa să treacă peste vechile rivalități era Eugeniu Carada, implicat în demararea procesului de inaugurare a unei statui, pentru fostul ministru de externe conservator.¹²²

Anunțul morții lui Lahovari, la București, era făcut de Grigore Ghica, ministrul plenipotențiar al României la Paris.¹²³ În Camera Deputaților, știrea decesului lui Lahovari a devenit publică prin anunțul din 4 martie 1897, făcut de către Alexandru Marghiloman¹²⁴, iar liberalul Mihai Pherechydé era acel care solicita, în semn de doliu, scurtarea ședinței deputaților în acel moment.

Astfel, Alexandru Lahovari părăsea scena politică și pe cea a vieții în egală măsură în aceeași manieră discretă în care trăise. Pentru el, politica externă a presupus o anumită dăruire în favoarea intereselor reale ale statului român și din acest motiv nu a ezitat, în condițiile unui climat internațional agitat, să facă apel la adversarii săi politici, pentru a nu duce nemulțumirile politice interne în plan extern.

---

¹²⁰ Traian Lungu, *Viața politică în România...*, p. 205.

¹²¹ *Cuvântarea lui Gh. Gr.Cantacuzino* în Alexandru Lahovari, *Discursuri politice*, p. XXXVI.

¹²² Constantin Răutu, *Eugeniu Carada, omul și opera 1836-1910*, Craiova, Editura Ramuri, 1940, pp. 262-263.

¹²³ Simona Lahovari trimite și ea o telegramă Regelui Carol I, în *Evenimentul*, 7 martie 1897, p. 3.

¹²⁴ Idem, 5 martie 1897, p. 2.

Conservator moderat, atent la adevăratele nevoi ale țării, preocupat de o bună poziționare a statului român în planul relațiilor internaționale, Alexandru N. Lahovari s-a dovedit, prin întreaga sa activitate, un strălucit reprezentant al generației sale preocupat de realizarea unei evoluții firești a societății românești, departe de tendințele revoluționare, anarhice, prezente și ele în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

ALEXANDRU N. LAHOVARI. THE DIPLOMAT AND THE POLITICIAN

(Abstract)

A keen observer of the Romanian political scene and often acting as arbitrator within different conservatory groups, Lahovari manages through his positions to become appreciated by politicians from the entire Romanian political spectrum. His careful but uncompromising approaches regarding topics related to foreign policy gradually turn him into a real authority in the field. All this contributes to the outlining of a politician in tune with the problems of the Romanian society for whom the watchword was stability rather than political partisanship.

To him foreign policy had always implied a certain dedication to the true interests of the country and because of this there had been no hesitation on his behalf, especially within an agitated international climate, to resort to his political adversaries in order to prevent internal political dissatisfactions to affect Romanian foreign policy. A moderate conservative, mindful of the actual needs of the country, preoccupied with gaining the Romanian state a favourable position within the larger area of international relations, Alexandru N. Lahovari became by means of his entire activity a brilliant representative of his generation, concerned with the implementation of a natural evolution of Romanian society, far removed from the revolutionary, anarchic tendencies manifesting themselves in the second half of the 19th century.

Keywords: diplomacy, the national question, governmental crisis, foreign policy, the conservative family.

CONSTANTIN RĂDULESCU - MOTRU – PERSONALITATE MARCANTĂ A CULTURII ROMÂNEȘTI

CEZAR AVRAM*, MIHAELA BĂRBIERU**

Constantin Rădulescu-Motru a fost unul dintre cei mai importanți și prolifici oameni de știință români. Dimitrie Gusti îl caracteriza drept „simbol al înălțării națiunii prin creațiile superior-culturale, științifice și filosofice” și „ilustrație verificatoare a propriei sale teze metafizice a vocațiunii”¹. Societatea, după cum afirmă Motru, impunătoare figură a gândirii filosofice românești, preferă opera omului pentru a face „diferențierea și selecțiunea socială”². Academicianul, profesorul universitar, fondatorul Societății Române de Filozofie, editorul revistelor „Studii filozofice”, „Noua revistă română”, „Idea europeană”, „Revista de filozofie”, „Analele de filozofie”, filosoful și psihologul român a lăsat o operă impresionantă, cu multe elemente de originalitate. Abordarea teoriei culturii cu aplicații la specificul culturii naționale, precum și a personalismului energetic, într-o serie de studii de notorietate, i-a adus consacrarea sub „cupola nemuritorilor” – Academia Română.³ Opera sa s-a aflat sub lupa cercetătorilor, dar mai ales a criticilor unor corifei ai sociologiei, filosofiei și psihologiei din România și din străinătate. Despre originile sale și evoluția profesională au existat mai puține studii, deoarece omul Constantin Rădulescu-Motru a traversat două perioade distincte din istoria noastră națională: democrația și dictatura.

Constantin Rădulescu-Motru s-a născut în comuna Butoiești (sat Butoieștii de Sus), localitate situată în Lunca Motrului și așezată în partea de Răsărit a Plasei Motrul de Jos, județul Mehedinți, la 2 februarie 1868. Localitatea

---

* Prof. univ. dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor al Academiei Române”, din Craiova; e-mail: avramcezar@yahoo.com

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, al Academiei Române, din Craiova; e-mail: miha_barbieru@yahoo.com.

¹ D. Gusti, „Răspuns la discursul de recepțiune al d-lui Motru la Academia Română, Andrei Bârseanu și Naționalismul”, Academia Română. Discursul de recepțiune LVIII, București, Cultura Națională, 1924, p. 31.

² C. Rădulescu-Motru, *Puterea sufletească*, partea V, *Puterile sociale. Cultura și personalismul energetic*, București, Casa Școalelor, 1927, p. 46.

³ Vezi *Enciclopedia Universală Britanica*, volumul 13, București, Editura Litera, 2010, p. 29.

este atestată în 1777⁴, când Constantin Butoi și cetașii lui (moșneni) se judecau pentru hotarele moșiei Butoiești cu mănăstirea Gura Motrului. La aceeași dată, este menționată și casa căpitanului Ion Butoi și biserica ridicată de el „din temelii”. La începutul secolului al XIX-lea, localitatea s-a împărțit în Butoieștii de Sus și Butoieștii de Jos. Astfel, moșia din Butoieștii de Sus era megieșească, fiind stăpânită de-a valma de Doi moși mari și de Ioniță Istodor Butoi.⁵ Butoieștii de Jos era locuită de clăcași, moșia fiind stăpânită de mănăstirea Motru.⁶ În anul 1819, satul Butoiești era locuit de 9^{1/2} lude și 69 de familii (dintre care 9 de frunte, 15 de mijloc și 45 de coadă).⁷

Iubirea de neam și de țară, precum și scrierile sale privind locul și rolul românismului în formarea conștiinței naționale sunt strâns legate de mediul în care a crescut – familie, școală, colectivitate. „Vocațiunea mea de scriitor și profesor de filozofie o datoresc tradiției din familie... Fără aceastră tradiție, aș fi studiat matematicile, pentru care aveam o deosebită aplicație în clasele secundare”⁸, scria Rădulescu-Motru în autobiografia alcătuită la cererea lui Sextil Pușcariu, directorul revistei „Cultura”, din Cluj, publicată în Arhivele Olteniei.

Unul dintre întemeietorii comunei este considerat un anume Butoi, strămoș după mama și cel care a dat și denumirea comunei. Bunicul Ion Butoi a avut rangul de comis domnesc. Bunicul său după tată, Constandin, își are originea în Cărbuneștii Gorjului, fiind unul din pandurii lui Tudor Vladimirescu⁹. Despre frații Butoiești, din Stângăciaua din Față, ne vorbește și un document din septembrie 1778, iar zăpisiul din 2 iulie 1780 îi menționează pe Ion, Constantin și Andrei Butoiești și pe Ișfan, fratele lui Preda Cepleanu și strămoșul Butoieștilor.¹⁰

Tatăl lui Rădulescu-Motru, Radu Popescu a fost secretarul lui Eufrosin Poteca. Acesta, văzând inteligența și dorința de cunoaștere a tânărului, îl va trimite

⁴ În documentul fiscal intitulat *Catastiv de conscripționul județului Mehedinți*, alcătuit la începutul anului 1727, satul Butoiești nu apare (SJAN Sibiu, fond Bruckenthal, EL, 1-5, nr. 209, ff. 1-131).

⁵ Ion Donat, Ion Pătroi, Dinică Ciobotea, *Catagrafia obștească a Țării Românești din 1831*, Craiova, Editura Helios, 1999, p. 7.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ioana Constantinescu, *Structuri socio-fiscale în județul Mehedinți după Catagrafia din decembrie 1819*, în „Mehedinți – istorie și cultură”, vol. I, Drobeta Turnu-Severin, 1978, p. 199.

⁸ *Rădulescu-Motru în autobiografie*, în „Arhivele Olteniei”, an III, 1924, nr. 14/iulie-august, p. 328.

⁹ După asasinarea lui Tudor Vladimirescu, Constandin nu s-a mai întors la Cărbunești de frica represaliilor, refugiindu-se la mănăstirea Gura Motrului. Aici a fost făcut preot de către egumenul Mănăstirii, cărturarul Eufrosin Poteca și trimis la Butoiești, unde își va întemeia familia. Pentru detalii, vezi și G. Vlădescu-Răcoasa, *Viața, personalitatea și opera prof. C. Rădulescu-Motru*, în „Omagiu Profesorului C. Rădulescu-Motru”, Societatea Română de Filosofie, București, 1932, p. 6.

¹⁰ În anul 1819, satul se va împărți în Butoieștii de Jos și Butoieștii de Sus, împărțire administrativă ce va exista până în anul 1950, când cele două localități se vor contopi sub numele de Butoiești, vezi Ileana Roman, Tudor Rățoi (coord.), *Dicționarul Enciclopedic al județului Mehedinți*, Drobeta Turnu Severin, Editura Prier, 2003, p. 76; Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Mehedinți*, București, Imprimeria Statului, 1868, pp. 477-478.

să facă studiile secundare la Liceul Sfântul-Sava din București. Primul profesor de filosofie din școlile românești, Eufrosin Poteca, îi va lăsa prin testament o bursă pentru studii în străinătate, facilitate ce nu va fi finalizată de către Radu Popescu, datorită piedicilor puse de Ministrul de Instrucție Publică din acea vreme.¹¹

Fiul său, Constantin, va fi înscris la școala primară din satul natal, avându-l învățător pe bătrânul Făiniș, fost călugăr la mănăstirea Gura Motrului. După un an petrecut la acest lăcaș de învățământ sătesc, tânărul Constantin Rădulescu va fi trimis să-și continue studiile la Institutul de băieți al lui Gustav Arnold, din Craiova. Acest profesor prusian, adus de boierul Filișanu pentru a-și educa și instrui fiul¹², fiind un pedagog de excepție, va introduce metode pedagogice moderne, care promovau respectarea individualității copilului, o noutate în școlile românești.

Însușirile intelectuale ale elevului Constantin Rădulescu l-au determinat pe profesorul Arnold „să-l desemneze drept premiant perpetuu”, cu toate că firea sa bolnăvicioasă îi pusese de multe ori probleme de frecvență școlară.¹³ Absolvind clasa a II-a gimnazială, elevul Motru va trece la liceul din Craiova, locuind până în clasa a VII-a la internatul Institutului Arnold. O serie de profesori, precum Scarlat Mateescu (matematică), părintele Brănescu (religie), Mihail Strajan (literatură), Mih Calloianu (științe), D. Constantinescu (matematici), au avut o influență importantă în pregătirea sa intelectuală. La vârsta de 17 ani, va termina liceul, înscriindu-se, în toamna aceluiași an (1885), la facultățile de Drept și de Litere și Filosofie ale Universității din București, ale căror cursuri le va frecventa în același timp. Tatăl său, mulțumit fiind de înscrierea la Drept, dar mai ales la Filosofie, îi spunea într-o scrisoare că însuși Eufrosin Poteca ar fi foarte mulțumit „văzând că filozofia lui atât de iubită va fi continuată de fiul fostului său secretar”¹⁴.

Seriozitatea, munca și inteligența tânărului student l-au remarcat încă din primul an, atrăgându-i atenția lui Titu Maiorescu, profesorul ce va deveni unul din mentorii săi. Cursurile lui Dumitrescu-Iași, ale lui V. Urechea, Hașdeu și Grigore Tocilescu de la Litere, precum și cursurile profesorilor Danielopol, A. Șendrea și N. Crățunescu de la Drept i-au suscitât interesul și i-au lăsat amprente vizibile în opera și creația sa științifică viitoare. Încă din anii studenției, a intrat în viața publică, luând

---

¹¹ Fiul lui Constandin, Radu, știa să citească și să scrie la vârsta de 8 ani. Cu voia tatălui său, Eufrosin Poteca îl va lua pe Radu la mănăstire, unde l-a făcut secretar personal și l-a trimis la Liceul Sfântul Sava, unde a absolvit clasa a VII-a. Neputând să-și continue studiile din motive pecuniare, s-a reîntors la Butoiești, unde va lua în arendă moșia familiei Poenaru de pe Gilort. Ulterior, se va însura cu una din fiicele Poenarilor, dedicându-se agriculturii. Din această căsătorie s-a născut Constantin, pe care tatăl său îl va înscrie la școala din sat cu numele de Rădulescu. În anul 1892, student fiind în Germania, Constantin Rădulescu își va adăuga și numele de Motru.

¹² Fiul lui Filișanu a murit la o vârstă tânără. Arnold Gustav, rămânând fără ocupație, va fi recomandat boierilor craioveni de către boierul Filișanu, care îi vor pune la dispoziție casele negustorului Proicea, unde va deschide institutul de băieți ce va funcționa mai mult de 3 decenii.

¹³ G. Vlădescu-Răcoasa, *op. cit.*, p. 8.

¹⁴ *Ibidem*.

parte la dezbaterile culturale, sociale și politice ale epocii – „Pe vremea mea domina pasiunea discuțiilor sociale. Era la modă socialismul”, mărturisește Rădulescu-Motru în interviul acordat unor ziariști ai revistei „Rampa”, din 13 aprilie 1928.¹⁵ Discuțiile din cercul de lectură „Unirea” cu Nicu Săveanu, Stavri Predescu, cu Bălănescu și alții l-au făcut să fie la curent cu mișcarea științifică a vremii, orientată către politicile sociale de stânga.

În anul 1888, după 3 ani de studii, își ia licența în Drept, iar în 1889, licența în Filozofie, cu lucrarea *Realitatea empirică și condițiunile cunoștinței*, teză de teorie a cunoștinței¹⁶. Despre lucrarea de licență la filosofie a profesorului Motru, Titu Maiorescu a făcut o serie de observații de substanță în raportul său, evidențiind „Deplina stăpânire a materiei, inteligența, împreunare a teoriei aprioristice cu rezultatele actuale ale științelor exacte pe temeiul ipotezei evoluțiunii, judecata conștiințioasă, sigură și independentă a autorului”¹⁷.

În vara lui 1889, îl va însoți pe Titu Maiorescu într-o instructivă călătorie în Europa Centrală, la Viena, München și în Elveția. În toamna aceluiași an, cu aspirațiile de viitor conturate, se va înscrie la École de Hautes Études din Paris. În capitala Franței, va rămâne un an în care va urma cursurile neurologului și filosofului materialist Jules Soury, psihologului Théodule Ribot de la Collège de France, ale lui Charcot la Salpêtrière, de la care va desprinde, în afară de importante cunoștințe în domeniu, și disciplina muncii de cercetare. Concomitent, va lucra în laboratorul de psihologie experimentală al profesorului H. Beaunis, unde i-a avut colegi pe psihologul și pedagogul Alfred Binet și pe Georges Dumas, viitorul profesor de la Sorbona.

La sugestia lui Jules Soury, în vara anul 1890, pleacă la München, unde îl va audia pe Carl Stumpf în vederea specializării în Psihologie. Se stabilește apoi la Leipzig, lucrând o perioadă de 3 ani în laboratorul lui Wilhelm Wundt¹⁸, timp în care își pregătește teza de doctor în filosofie. Aici, va frecventa nu numai cursurile¹⁹ lui Wundt, ci și pe ale lui Gustav Weigand, de care îl va lega o sinceră și îndelungată prietenie. În interviul acordat de către savant lui Sextil Pușcariu²⁰, Rădulescu-Motru

¹⁵ „Rampa”, an XIII/1928, nr. 3.068/13 aprilie.

¹⁶ Prelegerile lui Rădulescu-Motru, de la începutul deceniului doi al secolului trecut, aveau să se materializeze în cursul lui Nae Ionescu și apoi al profesorului Florian din deceniile 3 și 4 ale aceluiași secol, ținut la Facultatea de Filosofie a Universității din București.

¹⁷ În viziunea lui Titu Maiorescu, teza lui Motru era „una din cele mai bune lucrări de felul ei” (C. Rădulescu-Motru, *Realitatea empirică și condițiunile cunoștinței. Raportul prof. T. Maiorescu din fruntea lucrării*, București, Tipografia Academiei Române, Colaboratorii Români, 1989, p. 6).

¹⁸ Profesorul este cel care, prin personalitatea, opera și activitatea sa avea să influențeze creația științifică a academicianului Motru de mai târziu. În laboratorul lui Wundt „domnea un spirit foarte liberal”, fiecare elev având libertatea de a-și susține ideile (G. Vlădescu-Răcoasa, *art. cit.*, în „loc. cit.”, p. 10).

¹⁹ Fizică, chimie, fiziologie, matematici, psihiatrie, filologie română (*Rădulescu-Motru în autobiografie...*, p. 328).

²⁰ Este vorba de interviul menționat deja în text.

se confensa: „Lucrez ziua, mai ales dimineața. Și noaptea, când este urgență. Nu întrebunțez fișe. Înainte de a începe să scriu, mă documentez prin lecturile cele mai variate. De multe ori mi se întâmplă să deschid și cărți cu totul străine de materia ce voiesc să tratez. Nu odată, din asemenea cărți străine am primit inspirații ferice. Nu urmez o metodă propriu zisă, dar păstrez veșnic o atitudine de concentrație asupra subiectului ce studiez. Zi și noapte nu gândesc la altceva de cât la ce am de scris. După ce am tipărit însă lucrarea, m-am despărțit de ea defîniv. Nu mă recitesc, iar când mi se întâmplă să recitesc câte o pagină din cărțile publicate de mine, am aceeași impresie ca și cum aș citi pe un străin. Cu toate acestea nu mi-a semnalat încă nimeni o contradicție între cele ce am afirmat la diferite intervale”²¹. În continuare, „ca toți țărani români”, Motru era un optimist, mărturisind că deși a avut „momente de descurajare”, nu a trecut însă prin crize sufletești”. Optimismul său l-a ajutat să elaboreze ipoteza „personalismului energetic”²², după cum recunoștea în același interviu.

În laboratorul lui Wundt, Motru i-a avut colegi pe profesorul Titchener de la Universitatea New-York-eză Columbia, pe pedagogul și psihologul Ernest Meumann, pe profesorul Kiesow, pe profesorul Felix Krueger, ce-l va înlocui pe Wundt la Leipzig, pe alți oameni de știință, profesori și publiciști, precum și pe Raul Richte sau Oswald Külpe.²³

Formarea și pregătirea culturală, profesională, dar mai ales spirituală a lui Motru aveau să ia sfârșit o dată cu publicarea articolului *Causalitatea mecanică și fenomenele psihice* în revista „Convorbirile Literare” din anul 1933 și, desigur, o dată cu susținerea în vara aceluiași an a tezei de doctor în filosofie, intitulată *Zur Entwicklung von Kant's Theorie der Naturcausalität*.²⁴

În toamna anului 1893, Motru va părăsi Occidentul, reîntorcându-se în București, unde va fi numit judecător la Ocolul II. După câteva luni, în anul 1894, având susținerea lui Titu Maiorescu, va fi numit bibliotecar la Fundația Universitară Carol I, unde va activa până în ianuarie 1898. În perioada când a fost bibliotecar începe, de fapt, activitatea sa științifică și filosofică, publicând în revista „Convorbiri Literare” o serie de studii privitoare la problemele științei în filosofia contemporană și ale fazelor de criză științifică în epocă etc.²⁵

Activitatea didactică o va începe în mai 1897, când, la recomandarea Consiliului Facultății de Litere și Filozofie din București (4 aprilie), Ministerul

²¹ Rădulescu-Motru în *autobiografie...*, pp. 329-330.

²² *Ibidem*, p. 330.

²³ Asistentul profesorului Wundt, cu care Motru va lega o prietenie de durată.

²⁴ Teza a fost publicată în revista „Philosophische Studien”, an IX B., nr. 3-4/1893, condusă de Wundt.

²⁵ Odată cu apariția colecției *Studii filozofice* sunt oferite circuitului științific studiile *Valoarea Silogismului* (1897), *Problemele psihologiei* (1898), *Rolul Social al filosofiei* (1899) etc. (Vezi G. Vlădescu-Răcoasa, *op. cit.*, p. 12).

Instrucției îl va numi conferențiar de *Istoria filozofiei antice și e Estetică*, „cu un salariu lunar de 360 lei”²⁶. În aceeași perioadă, directorul Seminarului pedagogic universitar, C. Dumitrescu-Iași, îl va include în colectivul cadrelor didactice ca profesor. În decembrie 1898, la cererea universității bucureștene, ministerul va lua act de transformarea Conferinței de filozofie într-o catedră de Psihologie experimentală și de crearea unui laborator de psihologie. Catedra va deveni bugetară în 1900, an în care Motru va lua examenul de docență în Psihologie și Istoria filozofiei. Consiliul profesoral îl va recomanda pentru postul de profesor, fiind susținut de I. Bogdan, I. Crăciunescu, D. Onciul, C. Dumitrescu-Iași, I. Qutescu și N. Iorga. În iulie 1900, va fi numit agregat provizoriu, iar în decembrie 1901 definitiv, urmând să fie numit pe postul de profesor definitiv la 20 aprilie 1904.²⁷

În anul 1909, odată cu reorganizarea Secției de Filosofie a Facultății de Litere și Filosofie din București, Rădulescu-Motru va deveni titularul Catedrei de Psihologie, Logică și Teoria Cunoaștinței.²⁸ Multe personalități din mediul academic românesc au apreciat cultura, caracterul și activitatea profesorului, considerându-l animatorul principal al întregii activități filosofice din prima jumătate a secolului al XX-lea din țara noastră, „realizatorul incontestabil al filosofiei naționale”²⁹. Concepția filosofică a lui Rădulescu Motru este cunoscută și sub denumirea de *personalism energetic*, „o gândire originală, plină de interes și înobilată de o reală valoare etică”³⁰. În studiile sale, profesorul Motru a evidențiat rolul social al filosofiei, reușind să construiască un sistem bazat pe știință, o filosofie militantă datorită aplicațiilor și legăturilor cu realitățile românești. Rădulescu-Motru considera că „istoria filosofiei este istoria perfecționării idealurilor românești pe baza

²⁶ Marin Popescu Spineni, *Contribuții la istoria învățământului superior. Facultatea de Filosofie și Litere din București*, București, Cultura Națională, 1928, p. 27.

²⁷ G. Vlădescu-Răcoasa, *op. cit.*, p. 12.

²⁸ C. Georgiade, fost student al profesorului, îl elogiază într-o cronică culturală din *Convorbiri Literare*, notând „din noianul amintirilor mele universitare imaginea primului meu profesor de filosofie se desprinde mai luminoasă și stăruitoare... Figura sa imobilă, închegată din linii mari severe, are ceva din structura marmorei tăcute și este plină de o noblețe care nu are nimic pontific, nimic solemn... mă surprindea contrastul expresiunii lor cu seriozitatea care radia din întreaga sa ființă... Deși nu are ascendentul datorit unei aluri doctorale sau sugestioniilor verbale, dânsul este tipul adevăratului magistrul prin anumite însușiri, care definesc personalitatea sa sufletească și care ies de minune în relief în raporturile sale cu studenții” (C. Georgiade, *Rădulescu-Motru ca profesor și om de știință*, în „Convorbiri Literare”, an LVII/1925, iulie-august, pp. 571-572). Calitățile academicianului C. Rădulescu Motru sunt elogiate și de profesorii Ioan Petrovici (*Amintiri universitare*, Alcalay & Company, p. 67) și Dimitrie Gusti (*Academia Română, Discursuri de recepțiune*, LVIII, București, Cultura Națională, 1924, p. 34), care afirmă că profesorul „va rămâne una din figurile cele mai impunătoare și mai proeminente, mai iubite și maienerate”... fiind „exemplul cel mai viu și mai instructiv al datoriei, naturaleței, al gândirii sigure, liniștite și senine” (*Academia Română, Discursuri de recepțiune...*, pp. 34-35).

²⁹ G. Vlădescu-Răcoasa, *Gândirea filosofică și societatea românească*, în „Adevărul”, an XLII, 1929, 18 ianuarie, nr. 13828.

³⁰ *Ibidem*.

cuceririlor făcute de știință, iar studiul filosofiei” reprezintă o primă „închegare” a unei conștiințe sociale de viitor.³¹ Valoarea individualității în mijlocul universului uniform îl determina pe profesor să lege „această individualitate cu viața universală eternă”³². Noțiunile de bază ale concepției filosofice ale academicianului Motru sunt „acelea de energie și personalitate, îmbinate și armonizate cu ajutorul noțiunilor de cultură, de caracter și de vocație”³³. În lucrarea sa *Elemente de Metafizică*, profesorul considera energia drept o unitate „de actualizare spre care se dirijează toată desfășurarea energiei din natură”³⁴. Rădulescu-Motru afirmă³⁵ că prima lui contribuție originală la știința filosofiei se regăsește în teza de doctorat, ale căror idei aveau să fie continuate în lucrarea *Elemente de Metafizică*, publicată în 1912, la București.³⁶ O serie de articole pe care Motru le va publica în ziarul „Epoca”, al lui N. Gr. Filipescu și G. Panu, vor apărea în anul 1904, la Editura Socec, într-o carte intitulată *Cultura Română și politicianismul*.

În lucrările sale, profesorul Motru argumentează că filosofia completează „și nu dușmănește știința”³⁷.

Înțelegerea științifică pentru problemele sociologice explică interesul lui Motru pentru „chestiunile sociale ale țării mele”³⁸. Activitatea sa ca organizator, ca publicist și, nu în ultimul rând, ca om politic și cetățean cu dragoste de țară reprezintă o confirmare a tezei sale asupra vocației. Ca director și inspector general al învățământului secundar și superior (1906-1907), ca întemeietor și director al *Noii Reviste Române* (1900-1902, 1908-1916), ca editor al colecției *Studii Filosofice* (1897-1916), devenită apoi *Revista de Filosofie* (1919-1946), ca fondator al *Societății de Studii Filosofice* (1910), devenită *Societatea Română de Filosofie*, ca îndrumător al *Ideii europene* (1919-1928), ca unul dintre directorii *Revistei de psihologie practică* (1931), ca redactor sau membru de onoare în colegiile revistelor *Albina* (1897-1916, 1922-1928), *Convorbiri Didactice* (1895-1901, 1904-1906),

³¹ C. Rădulescu Motru, *Rolul social al filosofiei*, în „Studii filosofice”, anul III, 1899, București, Socec, pp. 155-156.

³² *Ibidem*, p. 161.

³³ C. Rădulescu Motru, *Știință și energie*, București, Alcalay, p. 21.

³⁴ *Idem*, *Elemente de Metafizică*, București, 1912, p. 225.

³⁵ În interviul acordat lui Sextil Pușcariu.

³⁶ Un extras al acestui studiu a fost publicat și în „Revue de Metaphysique et Morale” din Paris.

³⁷ Ideile cuprinse în lucrările sale – *Știință și energie*, *Cultura românească și politicianismul*, *Puterea suflătească*, *Problemele psihologiei*, *Elemente de metafizică*, *Cursul de psihologie*, *Personalismul energetic*, *Vocația*, *Elementele de Psihologie* – le regăsim într-o formă condensată în articolul *Învățământul filosofic în România*, inserat în „Convorbiri literare” din 1 ianuarie 1931, unde Motru argumentează că filosofia nu poate fi despărțită de știință.

³⁸ *Rădulescu-Motru în autobiografie*, în „Arhivele Olteniei”, an III, 1924, nr. 14/iulie-august, p. 328.

Liga Română (1896-1900)³⁹, a revistei *Pagini agricole și sociale* (1924-1930) etc.⁴⁰ și, nu în ultimul rând, ale celor peste 450 de cărți, studii, articole și comunicări⁴¹, Rădulescu a reprezentat fermentul noului în știința românească. Despre activitatea științifică a lui Rădulescu-Motru s-au scris studii, articole, recenzii și notițe critice în diferite reviste și lucrări științifice.⁴²

Pasiunea pentru știință nu l-a îndepărtat pe Rădulescu-Motru de acțiunea socială și politică. Activitatea politică o începe în anul 1904, când se înscrie în Partidul Conservator, condus de Titu Maiorescu. În anul 1906, când are loc dizidența din PC, acesta va merge cu Take Ionescu, căruia îi va rămâne devotat și îi va purta un respect profund.⁴³ În timpul războiului de întregire, Motru, din cauza soției sale bolnave, va rămâne în București. Trupele de ocupație îl vor deporta în Bulgaria, în lagărul din satul Trojan, unde erau deținuți și alți fruntași ai vieții culturale românești, printre care și Constantin Graur, directorul ziarului *Adevărul*.⁴⁴ Rămâne în Partidul Conservator până la dezmembrarea acestuia, o dată cu moartea lui Marghiloman din anul 1924. A fost senator de Mehedinți în Parlamentul de la Iași al guvernului Marghiloman, votând contra Tratatului de Pace de la Buftea-București și contra judecății guvernului Brătianu de către Cameră și Senat, „și nu de membrii Curții de Casație”. Activează în Partidul Poporului (Averescu), fiind senator din partea acestuia în Parlamentul din anul 1927. Din motive personale, părăsește partidul lui Averescu. În broșura „Țărănismul, un suflet și o politică”, propune schimbarea denumirii Partidului Conservator Progresist în Partid Țărănist-Conservator. În noiembrie 1928, conform gândirii sale politice, se înscrie în Partidul Național-Țărănesc, fiind ales senator de Mehedinți în Parlamentul guvernelor Maniu și Mironescu. Ține discursuri bazate pe logică, seriozitate și idei, susținând reforma administrativă, legea învățământului etc. Se remarcă prin cuvântările sale, lipsite de atacuri personale și de banalitățile obișnuite pentru parlamentarii fără pregătire culturală și experiență politică. Rădulescu-Motru a fost președintele Comitetului de Studii al Partidului Național Țărănesc, un lider cu autoritate și experiență al parlamentarilor partidului lui Maniu. Academicianul Rădulescu-Motru, într-o serie de studii, a analizat politicianismul român imoral, corupt și ocult, pe care l-a definit

³⁹ Revista Ligii pentru unitate culturală a tuturor românilor.

⁴⁰ Rădulescu-Motru a făcut parte din comitetul de conducere al revistei *Journal Psychologie normale et pathologique*, ce apărea la Paris sub conducerea lui Pierre Janet și Georges Dumas, a fost colaborator al revistei *Revue de Metaphysique et de Morale*, a făcut parte din comitetul de redacție al revistei „Forum Philosophicum”, editată de Raymond Schmidt la Leipzig.

⁴¹ Un număr de 61 de studii de metafizică, psihologie, logică, pedagogie, sociologie, 32 de studii politice, culturale și sociale, 240 de articole de cultură socială și politică, 11 discursuri și rapoarte făcute la Academia Română, 11 notițe introductive și prefețe, două opere literare (piese de teatru, dramă și comedie), 15 articole diverse etc.

⁴² Circa 181 de scrieri despre Rădulescu-Motru.

⁴³ „O inteligență vastă, un talent oratoric extraordinar, o pasiune de luptător, o ambiție de cuceritor” afirma Rădulescu-Motru în interviul acordat revistei „Rampa” din 13 aprilie 1928.

⁴⁴ Vezi G. Vlădescu-Răcoasa, *op. cit.*, p. 30.

ca „un gen de activitate politică prin care câțiva dintre cetățenii unui Stat tind și uneori reușesc să transforme instituțiile și serviciile publice din mijloace pentru realizarea binelui public, cum ele ar trebui să fie, în mijloace pentru realizarea intereselor personale”⁴⁵. În același timp, profesorul a devenit teoreticianul unei filosofii științifice a naționalismului, militând pentru așezarea politicii pe știință, „punându-se știința la baza naționalismului, conducerea acestuia trebuind să se conformeze organizării muncii științifice. Ea trebuie să treacă din mâna individului în mâna asociațiilor sau instituțiilor. Pe viitor cultivarea naționalismului o are Statul prin instituțiile sale științifice”⁴⁶.

Motru a adus maturitate în gândirea științifică și filosofică, în schimb în viața politică influența sa a fost restrânsă și din cauza faptului că nu a cedat prejudecăților unei societăți superficiale. Standardul său moral nu a putut fi deturnat de onoruri, situații și vicisitudinile politicianismului românesc al epocii. Concepția sa despre rolul relativ al partidelor și al politicienilor în complexul vieții sociale și naționale explică trecerea sa prin diferite partide. Academicianul recomandă țării românești un socialism și o mișcare socialistă puternică, prezentând, în scrierile sale, socialismul constructiv-german, care se baza pe organizarea științifică a muncii și pe drepturile muncitorimii. „Întărirea statului român nu poate veni decât prin trezirea conștiinței în clasele muncitoare și aceasta nu se poate decât mergând alături de socialismul german” – afirma Motru în articolul *Încotro merge Germania de azi?*, publicat în anul 1922.⁴⁷ Motru aparține și publicisticii de epocă prin articolele inserate în diferite ziare și reviste precum și prin calitatea de editor și conducător al unor periodice și cotidiene românești și străine.

Savantul a luat parte și la polemica de notorietate în epocă dintre Titu Maiorescu și Dobrogeanu-Gherea, asupra artei și idealurilor sociale.

În multipla sa activitate, prin cele două piese de teatru, *Domnul Luca*⁴⁸ și *Păr de lup*⁴⁹, al căror autor a fost, Motru își înscrie numele printre dramaturgii români. Cele două piese au fost prezentate de mai multe ori, atât pe scena teatrului național, când director era Pompiliu Eliade, a Teatrului Mic din București, cât și pe scenele teatrelor de provincie Iași, Galați, Brăila etc.

În perioada guvernului Marghiloman, din anul 1918, pentru scurtă vreme, Rădulescu-Motru a fost director delegat al Teatrului Național din București. În perioada interbelică, datorită abilităților sale de om de știință, dar și de om politic, a făcut parte din diferite consilii superioare ale administrației publice, precum Consiliul permanent al

⁴⁵ C. Rădulescu-Motru, *Cultura română și Politicianismul*, București, 1904, Socec, p. III.

⁴⁶ Idem, *Andrei Bârseanu și Naționalismul. Discurs de recepție la Academia Română*, București, Cultura Națională, 194, pp. 18-19.

⁴⁷ Idem, *Încotro merge Germania de azi?*, București, Reforma Socială, 1922, p. 40.

⁴⁸ *Domnul Luca. Comedie într-un act*, în „Supliment la Noua Revistă Română”, vol. VII, 1910, nr. 24, 4 aprilie.

⁴⁹ *Păr de lup. Dramă în 4 acte*, București, Librăria Universală Leon Alcalay.

instrucției publice, Consiliul superior al penitenciarelor, Consiliul superior al Casei pensiilor, Consiliul de administrație al Casei de credit și ajutor a Corpului didactic etc. O lungă perioadă de timp a făcut parte din Senatul Universității București.

În activitatea sa, Academicianul a prezentat o înțelegere obiectivă, precum și un respect față de oameni și ideile lor, fiind de fapt un animator și un realizator de forță. Exemplu de „echilibru și rânduială”, a avut o viață de familie și de muncă ordonată și sistematică.⁵⁰ În fiecare an, în primăvară și vară, se ocupa de muncile agricole pe proprietatea sa din comuna Butoiești. Această proprietate, rămasă în familie încă de la începutul secolului al XVIII-lea, cu o întindere de circa 100 de hectare, era plantată cu vii, porumb și grâu, având un conac în stilul vechilor cule oltenești. Proprietatea îi dădea independența materială, dar și vigoarea omului cu ocupație alternativă. Multe din observațiile inserate în scrierile sale asupra psihologiei țaranului român, în special, și a românului, în general, sunt culese din mijlocul țăranilor din localitatea Butoiești.

În ansamblu, viața și opera lui C. Rădulescu-Motru, nepotul pandurului Constandin, din Cărbuneștii Gorjului, reprezintă o expresie a energiei românești, a vocației iubirii de neam și de locurile copilăriei. El însuși, în autobiografia apărută în „Arhivele Olteniei” din anul 1924, se consideră un „optimist înăscut, deși am avut multe momente de descurajare și am scris poate cele mai severe aprecieri asupra timpului în care am trăit”⁵¹.

Respectul pentru demnitatea ființei umane și cel acordat științei i-au permis o viziune asupra viitorului strâns legat de ființa și aspirațiile națiunii și colectivității românești. În felul cugetătorilor antici, această savant a făcut din personalitatea energetică omenească un ideal, din gândire un cult și din adevăr o preocupare constantă a activității sale intelectuale și sociale.⁵²

Prin creația sa culturală, Constantin Rădulescu-Motru a dovedit înțelegerea deplină a procesului de formare a ideii de *personalitate*, respectul omului în sine, al libertăților „sacrosancte înscrise în Constituție”, al necesității construirii unui sistem filosofic unitar și consecvent. Preocupat de ideile personalizării vieții sufletești, savantul s-a ocupat de fenomenul vocației, reușind să verifice în viața profesională faptul că fără vocație, creația nu este posibilă. Preocupat de „vicierea vieții sociale”, a vorbit în scrierile sale de problemele culturii în legătură cu viața românească, biciuind deformările sufletești și promovând tradiționalismul.⁵³

⁵⁰ Lucra în bibliotecă dimineața, între orele 5-12, cel puțin 5 ore, după-amiază fiind rezervată ocupațiilor de profesor, om politic și membru al diferitelor organizații și instituții (G. Vlădescu-Răcoasa, *op. cit.*, p. 34).

⁵¹ *Rădulescu-Motru în autobiografie*, în „Arhivele Olteniei”, an III, 1924, nr. 14/iulie-august, p. 330.

⁵² Vezi G. Vlădescu-Răcoasa, *op. cit.*, p. 35.

⁵³ Vezi I. Brucăr, *C. R. Motru metafizician*, în *Omagiu profesorului C. Rădulescu-Motru*, București, Atelierele grafice Bucovina, 1932, p. 160.

Rădulescu-Motru rămâne, prin activitatea și mai ales prin scrierile sale, o marcantă personalitate a culturii românești și universale.

CONSTANTIN RĂDULESCU - MOTRU – REMARKABLE PERSONALITY OF ROMANIAN CULTURE

(Abstract)

The authors aim at depicting the evolution of the academician Rădulescu Motru „a symbol of national progress through superior, cultural, scientific and philosophical creations” focusing on the moral traits of „this man who cherished his nation and homeland”, as well as on his social and political action. The illustriousness of this personality spanning two distinct periods of our national history led to his ascent to „the dome of the immortals” – the Romanian Academy. Not many studies have been carried out about his origins and professional evolution, though his work has constantly been in the focus of the researchers and critics, of the leading representatives of sociology, philosophy and psychology in Romania and abroad.

Keyword: psychology, philosophy, sociology, personality, academician.

PRESA ECLEZIASTICĂ DIN OLTENIA, REPER ECONOMIC ȘI SOCIAL (1890-1945)

GEORGETA GHIONEA*

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, preoții și învățătorii din Oltenia s-au implicat în înființarea unor societăți economice și asociații culturale. Bisericile și școlile construite sau modernizate, bibliotecile parohiale, băncile populare, cooperativele de consum, aprovizionare și producție fondate în mediul rural stau mărturie pentru preocupările celor care au ales să slujească interesele țăranilor din Oltenia. Cum „satul românesc nu putea merge înainte cu majoritatea locuitorilor analfabeți...și mentalități înapoiate”¹, preoții și învățătorii au susținut editarea unor reviste, broșuri de popularizare, calendare și almanahuri și au organizat conferințe în rândul sătenilor, „căutând să-i învețe cum să se organizeze, ... cum și ce metode să folosească pentru creșterea producției agricole”².

Astfel, în presa religioasă din perioada 1890-1945, articolele cu caracter economic au avut un loc binemeritat. Informațiile despre cultivarea pământului, despre introducerea unor plante noi, ca inul sau bumbacul, despre lucrările agricole ale sezonului, despre pomicultură, viticultură sau apicultură, precum și avantajele oferite de economia modernă sunt des întâlnite în gazetele studiate. Numeroase sunt și articolele care explică implicarea preotului în activitățile economice – și, în special, în fondarea societăților cooperatiste (bănci populare, societăți cooperative de consum, producție, aprovizionare și desfacere). O atenție deosebită a fost acordată problemelor cu care se confrunta învățământul, poate și datorită faptului că redactorii și administratorii unor reviste ecleziastice au fost învățători și profesori la Seminariile teologice din Oltenia.

La 1 martie 1890, a început editarea publicației *Menirea preotului*, „ziar ecleziastic”, apărut la Râmnicu Vâlcea, din inițiativa unor distinși preoți ai timpului. Publicația a apărut în trei serii, cu întreruperi. Prima dintre ele se va derula între

---

* Cercet. șt. III, dr. Georgeta Ghionea, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: getaghionea@yahoo.com.

¹ Otilia Gherghe, *Problema agrară reflectată în publicații gorjene editate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în: „Litua. Studii și cercetări”, nr. XVII/2015, Târgu Jiu, p. 243.

² *Ibidem*.

1890-1892, numerele din această perioadă fiind publicate la Râmnicu Vâlcea, Tipografia O. Demetrescu, cu un format de 29/20 cm și o periodicitate lunară. De la 14 septembrie 1892, până la 15 februarie 1893, ziarul a apărut cu titlul *Menirea preotului și a învățătorului*³, titlu care a demonstrat orientarea spre cele două domenii importante: pedagogic și religios. Începând cu martie 1893, publicația a revenit la titlul inițial: *Menirea preotului*, având o periodicitate lunară, cu un format de 32/23 cm (8-9 p.), putând fi procurată la prețul de trei lei pe an. După 1892, ziarul a fost imprimat la următoarele tipografii: *Cărțile Bisericești*, din București, Nicu D. Miloșescu, din Tg. Jiu, și Matei Basarab, din Râmnicu Vâlcea.⁴ Periodicul a fost condus de un comitet format din G. I. Gibescu, Melete Răuțu, Petre Dragomirescu și D. Sireteanu⁵, toți preoți și profesori la Seminarul teologic din Râmnicu Vâlcea. În paginile sale, autorii (G. I. Gibescu, Melete Răuțu, Teodor Bălășel etc.) au stăruit asupra importanței asociațiilor de preoți, a învățământului religios în școală, a tradițiilor populare, precum și a stării mănăstirilor și monumentelor religioase.⁶ Ultimul număr al periodicului a apărut la 16 februarie 1898.

A doua apariție, din punct cronologic, a perioadei de care ne ocupăm a fost *Amicul Poporului*, revistă enciclopedică a societății culturale cu același nume, care a fost publicată între anii 1898-1904, la Târgu Jiu. Periodicul a apărut lunar, sub conducerea unui comitet format din preoți și învățători. Din primul an de activitate, redactorul Lazăr Arjoceanu a stabilit materialele care urmau să fie publicate în cuprinsul revistei. Astfel, aflăm că se vor trata, *în stilul cel mai popular*, chestiuni de agricultură, creșterea vitelor, industrie națională, educație, igienă, pedagogie, istorie, povești, lecții de gramatică, de ortografie, folclor⁷ etc. Totodată, în paginile periodicului a fost susținută ideea înființării băncilor populare și a sindicatelor agricole. Din anul 1904, *Amicul Poporului* devine organ al societății economico-culturale *Lumina*.⁸

Lumina satelor, revistă populară a unui „mare comitet de preoți și învățători”, din Târgu Jiu, a fost tipărită între 1 iunie 1899 – mai 1900⁹, sub conducerea lui Lazăr Arjoceanu și Gh. Dumitrescu-Bumbești. Revista a fost editată lunar, într-un format de 23/15 cm, iar articolele din paginile sale au fost semnate,

³ Marian Petcu (coord.), *Istoria jurnalismului din România în date. Enciclopedie cronologică*, București, Editura Polirom, 2012, p. 157.

⁴ *Ibidem*, p. 158.

⁵ *Ibidem*.

⁶ „Menirea preotului”, anul II, nr. 14/1891, pp. 1-8; *Ibidem*, anul III, nr. 18/1892, pp. 1-8; *Ibidem*, anul VII, nr. 16/1898, pp. 2-9.

⁷ Otilia Gherghe, *op. cit.*, p. 245.

⁸ Marian Petcu (coord.), *op. cit.*, p. 198.

⁹ *Publicațiile periodice românești: ziare, gazete, reviste. Catalog alfabetic: 1820-1906*, tomul I, București, Editura Academiei Române, 1913, p. 393 (în continuare se va cita: *Publicațiile periodice...*, tomul I).

între alții, de: I. Urbeanu, Em. Părăianu, C. Rădescu și I. Moisil.¹⁰ Prin intermediul acestui periodic, redactorii și-au propus „ridicarea nivelului cultural al săteanului și îmbunătățirea stării sale economice”¹¹. Publicația a pus sub ochii cititorilor săi, sfaturi practice pentru cultivarea pământului și creșterea vitelor, informații care vizau meșteșugurile casnice sau grădinăritul, precum și statutele societății agricole „Vița” din comuna Bălănești-Gorj.¹²

Primul număr al ziarului *Cuvântul Adevărului* a văzut lumina tiparului la 14 aprilie 1902, la Râmnicu Vâlcea. Cu apariție bilunară, publicația a fost o „tribună”, în care se publicau predicile cele mai bune ținute de preoți, acte și scrisori din trecut, poezii religioase, istoricul mănăstirilor și al schiturilor din Oltenia, sfaturile practice pentru cultivarea pământului, creșterea vitelor, cuvântări¹³ etc. Considerat „unul dintre cele mai bune periodice bisericești”¹⁴, *Cuvântul Adevărului* a fost imprimat la Tipografia *David J. Benvenisti*, din Craiova, într-un format de 33/24 cm (8 p.) și un preț anual al abonamentului de patru lei.¹⁵ Articolele cu caracter pastoral și diversele știri de interes economic au fost semnate de către M. Comănescu, G. I. Gibescu, N. Iepure, C. N. Mateescu, D. Sireteanu, C. Vasilescu, Ludovic Cosma, precum și de cunoscutul folclorist Pr. Teodor Bălășel, cel care a urmărit îndeaproape tipărirea periodicului și care, prin „intermediul acestuia a sprijinit moral răscoala din anul 1907”¹⁶. Ultimul număr al ziarului a văzut lumina tiparului la 1 aprilie 1909.¹⁷

Prin grija lui I. V. Raiculescu, a apărut, în anul 1907, la Turnu Severin, *Sfătuitorul săteanului*, organul de presă al societății *Creditul*, a Corpului didactic și a Clerului din județul Mehedinți. Semnificația titlului nu este întâmplătoare, ziarul adresându-se, în primul rând, sătenilor, pe care, prin paginile sale, a încercat să-i instruiască pentru a face față provocărilor cotidiene. Cele mai multe articole au tratat subiecte precum: importanța școlilor pentru adulți, sfaturi pentru sănătate, sfaturi economice și agricole. Interesante au fost și articolele „tratate cu interes și expunere clară, de economul I. V. Raiculescu, protoereul județului Mehedinți”¹⁸, referitoare la: explicația Sfintei Liturghii sau descrierea sărbătorilor păgânești.¹⁹ Ultimul număr a fost publicat în anul 1910.

¹⁰ Marian Petcu (coord.), *op. cit.*, p. 202.

¹¹ Otilia Gherghe, *op. cit.*, p. 246.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Mănăstirea Surpatele*, în „Cuvântul Adevărului”, anul IV, nr. 6/1905, p. 61; *Mănăstirea Horezul*, în „Cuvântul Adevărului”, anul IV, nr. 7/1905, pp. 67-68; *Acte și scrisori din trecut*, în „Cuvântul Adevărului”, anul VII, nr. 17-18/15 decembrie 1908 – 1 ianuarie 1909, pp. 204-205.

¹⁴ Pr. Cezar Țăbărnea, *Presa bisericească românească (II)*, în „Buletin de Istoria Presei”, anul III, nr. 1(25)/ianuarie 2016, p. 8.

¹⁵ *Publicațiile periodice...*, tomul I, p. 180.

¹⁶ Emil Istocescu, Teodor Barbu, Constantin Șerban, *Monografia Municipiului Drăgășani*, Constanța, Editura Ex Ponto, 2004, pp. 380-381.

¹⁷ Marian Petcu (coord.), *op. cit.*, p. 222.

¹⁸ *Sfătuitorul săteanului*, în „Luminătorul”, anul I, nr. 12, 15 februarie 1910, p. 7.

¹⁹ *Ibidem*.

„Avându-se în vedere folosul real ce revistele și ziarele aduc societății noastre, cu începutul anului bisericesc 1909”²⁰, Episcopul Ghenadie Georgescu al Râmnicului a fondat revista *Luminătorul*, foaie bisericească, bilunară.²¹ Periodicul a fost menit „a aduna în juru-i tot ce clerul oltean are mai ales ca inteligență, ca cultură teologică și profană”²². Revista „a servit ca piatră de încercare pentru toți cei ce au fost în stare să-i perceapă rostul și să-i aprecieze foloasele”²³. *Organ de lumină și îndrumare sănătoasă*, *Luminătorul* a pus sub ochii cititorilor săi o mulțime de chestiuni, „unele din ele referitoare la felurile noastre nevoi, iar altele privitoare la diferite probleme ce așteaptă încă rezolvare”²⁴, căci „presa este unul dintre mijloacele de cultură reciprocă, unde fiecare are puțința de a trata articole de natură diferită, de a combate un viciu, de a remarca o faptă bună și a ne da diferite informații”²⁵.

Descoperim, în paginile acestui periodic: notițe și informații, dări de seamă, îndemnuri, povețe, povestiri morale și recenzii. Subiectele cele mai abordate au fost: rolul bisericii în stat, locul preotului în biserică și societate, însemnătatea religiei și puterea credinței, rezultatul vizitelor canonice ale Episcopului Ghenadie al Râmnicului, informații privind școlile de cântăreți bisericești, multiplele aspecte economice, sociale și culturale ale societății rurale ș.a.

Prestigiul revistei s-a datorat personalităților care au publicat în paginile acesteia, dintre care îi amintim aici pe următorii preoți: Gh. M. Sacerdoțeanu, I. V. Raiculescu, D. Lungulescu, Ioan Mateescu, I. Gh. Mihălcescu, Teodor Bălășel, Matei Pâslaru, Ilie R. Neagoe, Grigore Romanescu, Romulus Săndulescu²⁶ etc. Responsabilitatea redactării revistei a aparținut unui comitet format din Gh. V. Niculescu, Grigore Rădoescu și Nicolae Crețu²⁷, și toți au urmărit ca revista „să devie farul puternic către care să se îndrepte toate mințile clericilor și credincioșilor”²⁸. În primii doi ani de activitate, redacția și administrația s-au aflat în Craiova, Biserica Sfinții Arhangheli²⁹, ulterior acestea fiind mutate la Rm. Vâlcea, imprimarea realizându-se la Tipografia *Matei Basarab*³⁰, într-un format de 30/23 cm.

²⁰ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj, fond Protoeria județului Dolj, dosar 13/1909, f. 75 (în continuare se va cita: SJAN Dolj).

²¹ *Ibidem*.

²² *În pragul anului al treilea*, în „*Luminătorul*”, foaie bisericească, anul III, nr. 1-2/1-15 septembrie 1911, p. 1.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 2.

²⁵ SJAN Dolj, fond Protoeria județului Dolj, dosar 13/1909, f. 75.

²⁶ „*Luminătorul*”, foaie bisericească, anul I, nr. 3/1 octombrie 1909; *Ibidem*, anul III, nr. 7/1 ianuarie 1912; *Ibidem*, anul IV, nr. 1-2/septembrie 1912.

²⁷ *Ibidem*, anul III, nr. 19-21/1 iunie-1 iulie 1912, p. 29.

²⁸ *În pragul anului al treilea*, în „*Luminătorul*”, foaie bisericească, anul III, nr. 1-2/1-15 septembrie 1911, p. 2.

²⁹ „*Luminătorul*”, foaie bisericească, anul I, nr. 17-18/mai 1910, p. 1.

³⁰ SJAN Dolj, fond Protoeria județului Dolj, dosar 13/1909, f. 75.

Abonamentul anual era de șase lei, iar casierii revistei au fost preoții: C. Popescu-Orodel (Craiova) și Gh. Sacerdoțeanu (Rm. Vâlcea)³¹. *Luminătorul* a apărut până în anul 1912.

Lumina satelor, organ al uniunii generale a membrilor corpului didactic primar, secundar și preoțesc din județul Romanați, apărea la Caracal, la 13 ianuarie 1919. Imprimat la Tipografia românească „Cooperativa”, periodicul a avut o apariție săptămânală în intervalul ianuarie – martie 1919, un format de 48/31 cm și un preț de 25 de bani per număr. Din 10 martie 1919, a avut o apariție neregulată, costul unui abonament anual ridicându-se la 20 de lei.³² *Lumina satelor* s-a adresat reprezentanților clerului, învățătorilor, dar și țăranilor, subiectele fiind dintre cele mai variate: sfaturi, îndemnuri, tradițiile populare, starea mănăstirilor, a școlilor și a monumentelor religioase.

O notă aparte în peisajul presei ecleziastice din Oltenia a adus revista *Renașterea*, care a văzut lumina tiparului în mai 1922, la Craiova (în intervalul 1922-1928, revista a fost publicată la Tiparul *Prietenii Științei*, din Craiova, ulterior la *Tipografia Cozia* a Sfintei Episcopii Rm. Vâlcea), cu următorul colectiv: episcopul Vartolomeu Stănescu (președinte de onoare), pr. Gh. I. Ghia (redactor între anii 1922-1925), pr. M. Pretorian (administrator). Revista a avut o periodicitate lunară, un format de 24/16 cm (între 32 – 80 de pagini), iar în primii ani, prețul abonamentului anual a fost de 30 de lei. Încă din primul an de activitate, revista a beneficiat din plin de sprijinul autorităților, cel puțin judecând după corespondența purtată cu centrele parohiale din Oltenia, pe marginea abonamentelor, documentele de arhivă atestând obligativitatea abonării pentru toți preoții din parohiile urbane și rurale.³³

Din primii ani de activitate, colectivul de redacție a stabilit materialele care urmau să fie publicate în cuprinsul acestei reviste. Astfel, „*Renașterea*” urma să conțină: articole privitoare la operele misionare, filantropice, moralizatoare și de conținut istoric, juridic și social; o cronică externă și una internă a mișcării culturale bisericești; rubrici minore, dintre care enumerăm: scurte știri interne și externe, apariții de cărți, reviste și ziare, bibliografii, poșta redacției, circulări, dări de seamă, procesele verbale ale centrelor parohiale, mulțumiri pentru donațiile făcute, publicitate³⁴ etc. Articolele prezentate spre publicare erau primite de către preoții A. Brădișteanu, M. Pretorian și Anghel Pârvănescu (membri ai *Comitetului Redactor*

³¹ „*Luminătorul*”, foaie bisericească, anul I, nr. 7/1 decembrie 1909, p. 16; *Ibidem*, anul I, nr. 17-18/mai 1910, p. 1; *Ibidem*, anul II, nr. 8-9/15 decembrie-1 ianuarie 1910, p. 24.

³² *Publicațiile periodice românești: ziare, gazete, reviste. Catalog alfabetic 1919-1924*, tomul III, București, Editura Academiei Române, 1987, p. 574.

³³ SJAN Dolj, fond Societatea preoțească „*Renașterea*”, dosar 49/1930, dosar 2/1936; Georgeta Ghionea, *Societatea preoțească „Renașterea”, proiect social în Oltenia interbelică*, în „*Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopșor»*”, București, Editura Academiei Române, nr. XIV, 2013, pp. 118-119.

³⁴ *Mișcarea Literară*, în „*Revista teologică, organ pentru știința și viața bisericească*”, anul XII, nr. 4-6, 1922, pp. 121-122; „*Renașterea*”, anul XV, nr. 1, 1936, p. 1.

Diriguitor), recenzate și avizate de Colegiul de redacție, textele trimise spre publicare trebuiau „scrise citeț și pe o singură pagină”, iar în redactare, autorii erau rugați „să aibă multă răbdare... și să respecte ortografia și punctuația”³⁵. Paginile acestui periodic au găzduit cu generozitate materiale ale clerului de frunte, ale preoților modești din mediul rural, ale studenților de la teologie, dar și al unor personalități laice. Am observat că, alături de episcopul Vartolomeu Stănescu³⁶, cei mai vechi și fideli colaboratori au fost următorii: Gh. I. Ghia, Mih. Gregorian, C. Stănică, N. Marinescu, Iustin Iorgulescu, Nic. Niculescu, I. Iliescu, Vasile Ionescu, Matei Pâslaru, I. G. Popa, Teodor Bălășel, Dumitru Bălașa, C. Dănescu, C. Gaiculescu, N. Topologeanu, Gh. F. Ciușanu, Ilie N. Lungulescu (prim procuror la Tribunalul Vâlcea), prof. M. Mihăilescu, dr. C. N. Mihăilescu (medic colonel, profesor), prof. M. D. Marinescu, dr. Gh. Comșa, Toma G. Bulat etc.

Începând cu anul 1940, revista a trecut sub directa conducere a *comitetului central* al societății „Renașterea”. Noile directive stabileau ca aceasta să apară de două ori pe lună, într-un număr de 1.500 de exemplare, iar fiecare număr trebuia să aibă între 80 și 120 de pagini.³⁷ Cu această ocazie, era inserată și o parte oficială, care până atunci fusese editată separat, în cadrul *Buletinului Oficial al Eparhiei Râmnicului Noului Severin* și înceta obligativitatea abonamentului individual pentru preoți și cântăreți.³⁸ *Organ al mișcării de refacere morală și culturală din Oltenia*³⁹, revista cultural-bisericească „Renașterea” și-a încheiat activitatea în anul 1945.

În anul 1932, apărea la *Tipografia Cozia* a Sfintei Episcopii Rm. Vâlcea, *Buletinul Oficial al Eparhiei Râmnicului Noului Severin*. Începând cu nr. 7/1934, buletinul a fost editat la *Tipografia Episcopul Vartolomeiu*, iar nr. 1-9/1939 au fost imprimate la *Tipografia Eparhială*. O lectură a periodicului ne dezvăluie nu doar introducerea unor decizii și hotărâri ministeriale privind biserica și școala, dar și informații referitoare la predici dedicate unor zile speciale, știri privind actele de caritate sau schimbări administrative, analize și sinteze teologice, rezumate ale unor conferințe naționale și internaționale, vizite tematice, recenzii de cărți, dări de seamă ale adunărilor eparhiale⁴⁰, decizii ale Ministerului Agriculturii și Domeniilor, copii după

³⁵Conducerea revistei „Renașterea”, în „Renașterea”, anul VI, nr. 9, 1927, p. 320; Corespondență, *Redacția*, în „Renașterea”, anul X, nr. 7, 1930, Craiova, p. 280.

³⁶ Episcop Vartolomeu, *Obârșia noului seminar teologic din Craiova*, în „Renașterea”, anul XII, nr. 8-12, 1922, pp. 174-175; Idem, *Cârmuirea sovietică nimicește în Rusia până și dreptul de închinare*, în „Renașterea”, anul IX, nr. 3, 1930, pp. 81-84; Idem, *Realitățile și concluziunile la care am ajuns după 10 ani de Episcopat*, în „Renașterea”, anul X, nr. 7, 1931, pp. 255-258; Idem, *Un apel adresat clerului și poporului oltean*, în „Renașterea”, anul X, nr. 11, 1931, pp. 402-404; Idem, *Căminul Renașterea – templu al datoriei*, în „Renașterea”, anul XIII, nr. 11, 1934, p. 393.

³⁷*Proces verbal*, în „Renașterea”, anul XIX, nr. 2, 1940, p. 156; *Trei ani de activitate în Mitropolia Olteniei Aprilie 1940-1943*, în „Renașterea”, anul XXI, nr. 3, 1943, p. 252.

³⁸ *Proces verbal*, în „Renașterea”, anul XIX, nr. 2, 1940, p. 156.

³⁹ Pr. A. Brădișteanu, *Un an nou*, în „Renașterea”, anul XI, nr. 1, 1932, p. 2.

⁴⁰ „Buletinul Oficial al Eparhiei Râmnicului Noului Severin”, anul II, nr. 10, 1933; *Ibidem*, anul II, nr. 11, 1933; *Ibidem*, anul III, nr. 3, 1934; *Ibidem*, anul V, nr. 1-2 ianuarie-februarie 1936.

adresele Institutului Național de Credit Agricol⁴¹, cronica internă⁴², actul constitutiv și statutele *Așezământului Evanghelic Ciobanul Petre Lupu*⁴³ etc. Totodată, în paginile Buletinului, descoperim bilanțurile Băncii populare „Clerul Mehedințean”, din care spicuim următoarea informație, care motivează apariția băncilor preoțești din Oltenia: „... această societate ai cărei societari sunt preoți și cântăreții județului Mehedinți, voind... a se pune în serviciul bisericii spre a-i procura și a-i ajuta în mod faptic intențiunile și realizările sale practice *Social Creștine* a găsit... a forma 3 secții de bănci: Credit Bancar, lumânări, Colportaj...”⁴⁴.

Publicat lunar, până în anul 1939, într-un format de 22/15 cm, *Buletinul Oficial al Eparhiei Râmnicului Noului Severin* s-a dorit a fi un mijloc eficient pentru pregătirea intelectuală a preotului, dar și pentru o mai bună înțelegere a vieții spirituale de către laic. În prima parte a anului 1940, comitetul Societății „Renașterea” a decis ca buletinul să devină parte oficială a revistei *Renașterea*.⁴⁵

Revista de Istorie Bisericească a apărut în anul 1943 (anul I, nr. 1, aprilie - iunie) la Craiova, cu sprijinul „moral și material al Înalt prea Sfințitului Nifon”, la tipografia Sfintei Mitropolii a Olteniei.⁴⁶ Directorul publicației a fost Toma G. Bulat, iar redactorul acesteia a fost I. Popescu-Cilieni. *Revista de Istorie Bisericească* s-a adresat reprezentanților clerului, în primul rând studenților la teologie, profesorilor și istoricilor, fiind o revistă în care se publica „unitar și sistematic... material de istorie bisericească... care să poată servi ca documentare pentru cititori și ca mijloc de tipărire pentru cercetători...”⁴⁷. Rubricile revistei au abordat teme dintre cele mai variate, de la starea materială a schiturilor (starea obiectelor de cult din biserică, situația cărților românești, obiectele din fier și aramă și obiectele de cult ce lipseau de la mănăstiri), date despre construcția schiturilor, moșiile, averile și viile acestora, până la vizite canonice, dări de seamă, îndemnuri, povește, sfaturi, cuvântări, recenzii, note și cronici.⁴⁸ Semnau articolele: I. Popescu-Cilieni, Toma G. Bulat, Dumitru Bălașa, C. Bobulescu, Marcel Romanescu, Teodor I. Popescu, M. Neamțu și alții. Abonamentul anual a fost de 600 de lei, iar revista a avut o apariție trimestrială.

Considerăm că presa ecleziastică din Oltenia, în perioada 1890-1945, și-a avut locul și rolul ei în societate, iar durata „vieții”, mai mică sau mai mare, a fiecărei

⁴¹ *Ibidem*, anul II, nr. 2, 1933; *Ibidem*, anul VII, nr. 4-5, 1938; *Ibidem*, anul VIII, nr. 1-2, 1939.

⁴² *Ibidem*, anul III, nr. 6, 1936.

⁴³ *Ibidem*, anul III, nr. 1-2, 1936, pp. 50-54.

⁴⁴ *Dare de seamă*, în „Buletinul Oficial al Eparhiei Râmnicului Noului Severin”, Anul V, nr. 1-2/1936, pp. 140-141.

⁴⁵ „Renașterea”, anul XIX, nr. 2, 1940, p. 156.

⁴⁶ *Trei ani de activitate în Mitropolia Olteniei aprilie 1940-1943*, în „Renașterea”, anul XXI, nr. 3, 1943, pp. 250-251.

⁴⁷ T. G. Bulat, *Înainte cuvânt*, în „Revista de Istorie Bisericească”, anul I, nr. 1, 1943, p. 1.

⁴⁸ „Revista de Istorie Bisericească”, anul I, nr. 1, 1943; „Revista de istorie bisericească”, anul I, nr. 3, 1943.

publicații în parte a fost direct influențată de ambianța economică și politică a perioadei. Chiar dacă nu au avut rolul marilor publicații ecleziastice din țară (a se vedea: *Studii Teologice* sau *Biserica Ortodoxă Română*), ele au reușit să intre în circuitul publicisticii românești. Majoritatea publicațiilor ecleziastice, mai sus prezentate, s-au bucurat de colaborarea unor prestigioși cercetători, teologi, folcloriști, învățători, toți interesați în înființarea unor societăți economice și asociații culturale în mediul rural din Oltenia.

OLTENIA ECCLESIASTIC PRESS-ECONOMIC AND SOCIAL LANDMARK (1890-1945)

(Abstract)

Beginning with the second half of the XIXth century, the publishing efforts of some journals, magazines and booklets were increased due to Romanian Orthodox Church patronage, being published or just guided by their representatives. Studying the ecclesiastic press, proved to be a way to reveal the issues that Church came across with during time; the manner that the priest involved in his parishioners' lives, also the way that certain social, political and cultural events were perceived at country side and not only. The economic articles were well framed within religious press, published between 1890-1945. The information regarding farming the land, or introducing of some new plants like linen or cotton, or even agricultural seasonal activities, pomiculture, viticulture and apiculture also the advantages offered by modern economy are frequently encountered among the studied journals.

Keywords: Oltenia, press, journalists, economy, society.

EDUCAȚIA TINERETULUI PRIN SPORT ÎN TIMPUL REGELUI CAROL AL II-LEA: ÎNCEPUTUL ORGANIZĂRII FOTBALULUI RURAL ÎN OLTENIA (1938-1940)

DIANA-MIHAELA PĂUNOIU*

Unul dintre cele mai importante domenii din programul regelui Carol al II-lea care, a vizat reformarea societății românești, între anii 1938 și 1940, a fost educația tineretului din toate punctele de vedere. Fiind înrădăcinată, atât în conștiința colectivă, cât, mai ales, în rândul propagandiștilor carliști, concepția că tinerii reprezentau viitorul României, se considera că instituirea unor metode educaționale și modele socio-comportamentale de la vârste fragede erau în măsură să ducă la modelarea unor cetățeni pregătiți să asigure persistența regimului carlist și progresul țării.¹

Sugestiv pentru a evidenția cum era percepută, în epocă, preocuparea regelui Carol al II-lea de a se oferi tinerilor o educație care să îi ajute să devină adulți și cetățeni responsabili, este următorul fragment din memorialistica vremii: „Regele Carol [al] II[-lea] a fost un prototip al epocii sale. Contactul cu dânsul mi-a înviorat elasticitatea de a înțelege «să progrez cu epoca». Era condus de râvna nepotolită de reformator. Urmărea identificarea progresului poporului, dându-și seama că înainte de a se scoate națiunea din sărăcie – prin cultură și disciplină – cele mai bune intenții sunt irealizabile. De aceea a stăruit, cu adevărat fanatism pentru educația copiilor prin cercetășie², premilitărie, sport etc. Educația englezească i se părea cea mai potrivită pentru dezvoltarea personalității, a inițiativei și a curajului de a lua răspunderea”³.

---

* Cercetător științific III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova, email: dianamihaelapaunoiu@yahoo.com.

¹ *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul* (în continuare, se va cita: *Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, ...), comitetul de direcție: Dimitrie Gusti, Const. Orghidan, Mircea Vulcănescu, Virgiliu Leonte, București, Imprimeria Națională, 1938, p. 958; vezi, pentru o analiză detaliată a metodelor educaționale și a modelelor comportamentale instituite pentru educarea tineretului, Diana-Mihaela Păunoiu, *Rezidența regală a ținutului Olt (1938-1940)*, București, Editura Academiei Române, 2012, pp. 219-231.

² La 24 ianuarie 1937, Cercetășia și Străjeria au fost unite în Falanga Străjerilor și Străjerelor, pentru ca la 7 octombrie 1937, să fie înființată instituția *Straja Țării* (*Enciclopedia României*, vol. I, *Statul*, ..., p. 486).

³ Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. III, prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2006, p. 189.

O componentă importantă din educația tinerilor a reprezentat-o educația fizică, sănătatea trupului fiind la fel de importantă ca și cea a minții. La fel ca și în alte domenii de activitate, educația tineretului prin sport trebuia să se facă, însă, într-un mediu controlat și supravegheat de către autorități. O dovadă în acest sens o constituie și hotărârile luate de autoritățile Ținutului Olt la consfătuirea din septembrie 1938. Potrivit acestora, referitor la sport, toate autoritățile școlare și administrative trebuiau să ia măsuri pentru ca elevii să joace fotbal sau alte jocuri numai în locurile special amenajate în cadrul școlii sau ale Străzii Țării, asigurându-se să fie o atmosferă de „veselie și voie bună”, „înfrățire și armonie și nu zbierete, urlete și înjurături”. Justificarea interdicției aplicată elevilor de a practica orice formă de sport în alte locuri decât cele amenajate în cadrul școlii sau a Străzii Țării era următoarea: „Sport înseamnă recreație, variație, dezvoltarea armonioasă a corpului, sport înseamnă sănătate, dar acesta înseamnă sportul de exercițiu și nu sportul de asistență, care este o adevărată molimă ce [i-]a cuprins pe copii și care nu aduce nici un folos”⁴.

Organizația căreia i-a revenit rolul principal de extindere și implementare în teritoriu a sportului organizat a fost Uniunea Federațiilor de Sport din România⁵ (U.F.S.R.). Considerând că inițiativele regale de redresare morală a națiunii se refereau și la „dezvoltarea armonică dintre spirit și fizic”, Federația Română de Fotbal Asociație (F.R.F.A.) a solicitat autorităților de la nivelul ținuturilor să colaboreze pentru punerea în aplicare a programului general de activitate, alcătuit în jurul devizei „Sportul peste tot și pentru toți”⁶.

Astfel, prin adresa trimisă de președintele general al F.R.F.A., la 10 iulie 1939, rezidentului regal al Ținutului Olt, Dinu Simian, i se solicita sprijinul pentru organizarea în mediul rural al asociațiilor de fotbal, considerându-se că: „Acest minunat joc pune la contribuție toate calitățile fizice, intelectuale și morale ale individului, dezvoltându-le și închegându-le într-un tot armonic, cimentând astfel spiritul de asociație și de prietenie. El este astăzi dovedit ca cel mai prielnic mijloc de educare a tineretului, care va folosi în mod inteligent timpul său liber, mai ales în mediul rural, ferindu-l de influențe vătămătoare individului și colectivității”⁷.

Președintele general al F.R.F.A. solicita ca, în localitățile de reședință ale fiecărui județ, să fie alcătuite câte un comitet județean al sportului rural, iar în localitățile de reședință ale plășilor, câte un subcomitet, unde trebuiau să se înființeze, pentru început, și câte o echipă sau două de fotbal amator: „Aceste

⁴ Serviciul Județean Dolj al Arhivelor Naționale (în continuare, se va cita: S.J.A.N. Dolj), fond Rezidența Regală a Ținutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 38/1938, f. 57; Diana-Mihaela Păunoiu, *op. cit.*, p. 225.

⁵ Conform legii de organizare și funcționare a Străzii Țării din 15 decembrie 1938, U.F.S.R. se afla în subordinea Străzii Țării („Monitorul Oficial”, partea I, anul CVI, nr. 292, 15 decembrie 1938).

⁶ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală a Ținutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 30/1939, f. 1.

⁷ *Ibidem*, ff. 1-2.

comitete și subcomitete vor pune primele jaloane de înjghebare a acestei idei de promovare a sportului de football în mediul rural”⁸.

Ca urmare a solicitării menționate anterior, rezidentul regal al Ținutului Olt a dat autorităților din subordine un ordin circular pentru alcătuirea comitetelor județene și a subcomitetelor de plasă.⁹ De asemenea, Inspectoratul Pregătirii Premilitare, încă din data de 16 iunie, dăduse ordin subinspectoratelor Pregătirii Premilitare să colaboreze pentru organizarea echipelor de fotbal în mediul rural, unde F.R.F.A. dorea să fie formate dintre tinerii amatori, în special dintre tinerii premilitari.¹⁰

Având în vedere cele două ordine privind „măsurile de luat pentru redresarea națiunii din punct de vedere moral și fizic, prin introducerea sportului de fotbal în masele rurale, în cadrul programului general de activitate al U.F.R.S., din Înaltul Îndemn al M[ajestății] S[ale] Regelui Carol al II-lea”¹¹, la 27 iulie 1939, prefectul județului Dolj, Romulus Dimitriu, a convocat pentru consfătuire pe: președinții societăților sportive din municipiul Craiova („Craiu-Iovan”, „Rovine Grivița”, „Sportul Muncitoresc”, „Generală”, „Oltenia”, „Justiția”, „Dunărea”), inspectorul școlar al învățământului primar, comandantul Legiunii de Jandarmi Dolj, directorul Căminului Cultural județean, subinspectorul Pregătirii Premilitare și comandantul Legiunii de Străjeri Dolj.

La această consfătuire, s-au luat o serie de hotărâri privind răspândirea fotbalului în mediul rural. Prima a constat în înființarea comitetului județean al sportului rural, cu sediul la prefectura județului Dolj, având președinte pe prefectul județului, iar ca membrii, pe lângă participanții la consfătuire, și pe medicul primar al județului Dolj și președintele districtului de fotbal al județului Dolj. De asemenea, s-a hotărât înființarea subcomitetelor de plasă, sub președinția pretorilor respectivi, iar ca membrii urmând a face parte: preotul, învățătorul sau subvizorul școlar, șeful postului sau secției de jandarmi, medicul de plasă, primarul localității de reședință a plășii respective, președintele căminului cultural, comandantul Pregătirii Premilitare și comandantul străjerilor.¹² Procesele de constituire ale subcomitetelor trebuiau trimise, spre confirmare, la prefectura județului Dolj, până la data de 10 august 1939.

O altă hotărâre, luată la consfătuirea din 27 iulie 1939, a constat în a se solicita U.F.R.S, la București, lăsarea liberă a terenurilor de sport și de tir pentru a se putea amenaja terenuri pentru fotbal, iar Camerei de Agricultură Dolj, un tabel cu

⁸ *Ibidem*, f. 2.

⁹ *Ibidem*, f. 1; S.J.A.N. Olt, Prefectura județului Olt, dosar nr. 65/1939, f. 26.

¹⁰ S.J.A.N. Dolj, fond Rezidența Regală a Ținutului Olt, Serviciul Administrativ, dosar nr. 30/1939, f. 3.

¹¹ *Ibidem*, f. 4.

¹² *Ibidem*.

terenurile de sport și tir existente în cadrul județului. Aceste terenuri trebuiau să fie predate căminelor culturale, pentru a fi îngrijite și amenajate corespunzător.¹³

De asemenea, comandantul Pregătirii Premilitare, membru de drept în comitetul județean al sportului rural, trebuia să ia măsuri pentru împărțirea în două grupe a celor 81 de echipe de fotbal ale Pregătirii Premilitare, organizate în județ. Fiecare grupă urma să fie instruită de către instructorii-antrenori ai asociațiilor de fotbal din Craiova, în perioada 23 august – 3 septembrie 1939, pe stadionul O.N.E.F. din Craiova, în vederea organizării echipelor sătești, organizare ce urma să se facă în colaborare cu căminele culturale din localitățile respective.¹⁴

După organizarea echipelor de fotbal sătești, dar în special a celor din localitățile mai mari, precum Băilești, Calafat, Plenița etc., trebuiau să se facă, în cursul lunilor august – septembrie, turnee de propagandă în județul Dolj. Totodată, cu ocazia sărbătorii religioase „Sfânta Maria”, la 15 august 1939, trebuiau să fie invitate toate echipele de fotbal, constituite în județul Dolj până la aceea dată, spre a defila pe pista stadionului O.N.E.F. din Craiova, pentru a fi cunoscute de comitetul județean al sportului rural.¹⁵

La 28 iulie 1939, prefectul județului Dolj trimitea un ordin circular pretorilor din subordinea sa pentru a se înființa subcomitetele de plasă ale sportului rural. De asemenea, trebuiau înființate comitete ale sportului rural în următoarele comune: Poiana Mare, Cetate, Segarcea, Bârca, Bechet, Mârșani, Țânțăreni și Breasta. Totodată, puteau fi organizate, cu aprobarea comitetului județean al sportului rural, secții ale F.R.F.A. pe lângă orice cămin cultural. La antrenamente, se utiliza costumele format din pantaloni scurți și bluză de culoare albă, făcute din cânepă sau in. Se preciza că: „Această manifestare sportivă (fotbalul – n.n.) se încadrează în Serv[iciul] Social ca o secție în diviziunea educației fizice a Căminului Cultural”¹⁶.

La 10 august 1939, prefectul județului Olt, Emil Broșteanu, raporta rezidentului regal al Ținutului Olt că s-au luat măsuri pentru alcătuirea comitetelor și subcomitetelor destinate să asigure dezvoltarea sportului în mediul rural. De asemenea, se dăduseră dispoziții pentru dezvoltarea la maximum a societăților de sport din județ. În orașul Slatina, funcționa Societatea sportivă „Oltu”¹⁷.

Potrivit rapoartelor prefectilor județelor Mehedinți și Gorj, din 7, respectiv 10 august 1939, și în aceste județe, fuseseră luate măsurile necesare pentru înființarea comitetelor județene și subcomitetelor de plasă ale fotbalului rural. Aceștia solicitau, însă, să le fie trimis regulamentul fotbalului rural, pentru a putea să își organizeze activitatea.¹⁸

---

¹³ *Ibidem*, f. 4v.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, ff. 4v.-5.

¹⁶ *Ibidem*, f. 6.

¹⁷ *Ibidem*, f. 7.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 8-9.

Cu scopul de a controla cât mai eficient mișcarea sportivă la nivelul întregii țări, a fost adoptat un nou regulament de organizare a regiunilor U.F.S.R. Astfel, Regulamentul pentru organizarea regiunilor Uniunii Federațiilor de Sport din România (U.F.S.R.) a fost aprobat în ședința biroului permanent al U.F.S.R., din data de 10 noiembrie 1939. Potrivit acestuia, în fiecare din cele 10 ținuturi¹⁹, se organiza câte o regiune U.F.S.R. Astfel, Oltenia era cuprinsă în regiunea ținutului Olt, cu reședința la Craiova, cuprinzând județele: Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Romanați și Vâlcea.²⁰ Scopul înființării regiunilor sportive era enunțat în articolul 1 din regulament: „Pentru stăpânirea teritoriului, stimularea, coordonarea și îndrumarea activității sportive din toată țara, U.F.S.R. are în fiecare ținut regiuni și reprezentanți regionali și în fiecare județ delegați județeni”²¹.

Reprezentantul regional al U.F.S.R. dintr-un ținut, purtând titlul de președinte, reprezenta autoritatea sportivă supremă din regiune; era numit pentru un an, iar la ocazii solemne și la marile manifestații sportive, trebuia să poarte uniforma U.F.S.R. și insignele corespunzătoare gradului doi din ierarhia uniunii.²²

Atribuțiile reprezentanților regionali erau multiple, dintre care le menționăm pe următoare:

- stabilirea legăturilor cu autoritățile ținutului, cu reprezentanții Străjii Țării și cei ai instrucției premilitare.

- stimularea mișcării sportive din regiune, patronând și sprijinind manifestările sportive; intervenind pentru înscrierea de fonduri pentru sport în bugetele ținuturilor, județelor și comunelor; încurajarea constituirii a cât mai multe asociații sportive în cuprinsul ținuturilor; intervenind pentru construirea de terenuri de sport în toate centrele mari din ținut.

- coordonarea activității sportive din regiune, constând în armonizarea tuturor ramurilor sportive și alcătuirea calendarului marilor manifestații sportive.

- controlarea mișcării sportive din ținutul respectiv, asigurându-se că hotărârile și activitatea organizațiilor sportive „se desfășoară în concordanță cu interesele superioare ale Statului, precum și cu regulamentele tehnice și de igienă ale U.F.S.R.”.

- organizarea în fiecare an a serbării „Ziua Sporturilor”, prezidând-o în calitate de cel mai înalt reprezentant sportiv etc.²³

Sediul regiunii era în capitala ținutului. Regiunile erau conduse de un președinte, ajutat de un secretar regional și de un comitet consultativ neobligatoriu.

---

¹⁹ Ținuturile au fost unități administrativ-teritoriale înființate prin legea administrativă din 14 august 1938.

²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 11/1939, ff. 106-107.

²¹ *Ibidem*, f. 107.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, f. 107v.

Președintele, singur sau împreună cu secretarul regional, semna, rezolva și expedia corespondența regiunii sportive.²⁴

Înființarea comitetului consultativ se făcea numai dacă președintele regiunii considera acest lucru necesar pentru progresul mișcării sportive. În principiu, comitetul consultativ era compus din delegații următoarelor instituții: primăria orașului de reședință, Oficiul de Turism, Comandamentul Străzii Țării, Comandamentul Instrucției Premilitare, delegații județeni ai U.F.S.R. din regiunea respectivă și orice alte persoane, considerate de către președintele regiunii a fi importante pentru mișcarea sportivă. Rolul acestui comitet era de informare și coordonare.²⁵

În afară de reprezentanții regionali, U.F.S.R. trebuia să aibă, în fiecare județ, câte un delegat județean, ce trebuia să fie numit pe termen de un an, la propunerea președintelui regiunii. Funcția era onorifică, nefiind remunerată. În schimb, beneficiau de intrare gratuită la orice manifestație sportivă din cuprinsul ținutului respectiv și, în măsura acordării de către Straja Țării, de carnete de reducere de 75% pe C.F.R. În ierarhia U.F.S.R., delegații județeni aveau gradul trei, trebuind să poarte la ocazii solemne și la marile manifestații sportive, uniforma U.F.S.R. și insignele corespunzătoare gradului.²⁶

Delegații județeni puteau interveni pe lângă autoritățile județene și comunale pentru strângerea fondurilor necesare sprijinirii activității sportive în județul lor, cu obligația de a preda sumele respective asociațiilor sportive din județul respectiv. Aceștia trebuiau să întocmească, cel puțin o dată pe lună sau ori de câte ori considerau necesar, un raport detaliat privind evoluția mișcării sportive din cuprinsul județului lor, pe care îl înaintau președintelui regiunii.²⁷

Reprezentantul regional al U.F.S.R. pentru Ținutul Olt a fost rezidentul regal Dinu Simian, care era înștiințat, la 19 decembrie 1939, că i s-a acordat dreptul de a purta „Insigna de Onoare U.F.S.R.”, semn onorific ce indica gradul și funcția ce le ocupa în conducerea sportivă. Portul insignei era obligatoriu la orice festivitate sportivă: „Ea se poartă pe pieptul drept, ca și plăcile de Mare Ofițer și Mare Cruce, fie la uniforma sportivă, în orice ocaziune, fie la uniforma militară sau a Frontului [Renașterii] Național[e], fie la frac, în ocaziuni solemne”. Prețul unei insigne era de 900 de lei, iar reprezentanții regiunii trebuiau să și le achiziționeze singuri.²⁸

Ca urmare a solicitării secretarului U.F.S.R., din data de 20 decembrie 1939, rezidentul regal, în calitate de reprezentant regional al U.F.S.R. pentru Ținutul Olt, transmitea printr-o adresă, la 17 ianuarie 1940, propunerile pentru demnitatea de delegați județeni ai U.F.S.R. din ținut: Vasile Mirică, deputat și secretar al F.R.N.,

²⁴ *Ibidem*, ff. 107v.-108.

²⁵ *Ibidem*, f. 108.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, ff. 108-108v.

²⁸ *Ibidem*, f. 254.

pentru județul Dolj; Ștefan Protopopescu, pentru județul Olt, Ath. Stoiculescu, pentru județul Vâlcea, Șerban Frumușeanu, pentru județul Gorj; inginer agronom Dumitru Dumitrescu, pentru județul Romanați și inginerul Paul Cutcudache, pentru județul Mehedinți.²⁹ Propunerile rezidentului regal au fost aprobate de către biroul permanent al U.F.S.R. în ședința din data de 4 martie 1940.³⁰

Rezidentul regal se oprirea asupra propunerilor respective după o amplă investigație, efectuată în colaborare cu chesturile de poliție din localitățile de reședință ale județelor. Această investigație a vizat obținerea de informații despre societățile sportive din localitățile de reședință ale celor șase județe ale Ținutului Olt, precum și despre persoanele care le conduceau.

În municipiul Craiova, localitate de reședință a județului Dolj și a Ținutului Olt, se aflau nouă asociații sportive (A se vedea Anexa).

În Slatina, localitatea de reședință a județului Olt, se afla o singură asociație sportivă, Asociația Creștină a Tinerilor, filiala Slatina, secția sportivă: ping-pong, gimnastică suedeză, box, natație. Președintele asociației era Ștefan Protopopescu, proprietar în comuna Turia, județul Olt; activa în sport din anul 1925.³¹

În Râmnicu-Vâlcea, localitatea de reședință a județului Vâlcea, existau două asociații sportive. Societatea „Sportul Vâlcean” (fotbal, atletism și gimnastică) avea președinte pe avocatul I. C. Georgescu, care activa în sport din anul 1923. Societatea ciclistă „Oltul” avea ca președinte pe Ath. Stoiculescu, care activa în sport din anul 1938.³²

În Turnu-Severin, localitatea de reședință a județului Mehedinți, existau două asociații sportive. Societatea Sportivă C.F.R. de fotbal și atletism, inclusă în Divizia Națională B, avea președinte pe Paul Cutcudache, inginer electromecanic la Atelierele C.F.R. Turnu Severin; activa în sport de 10 ani. Societatea sportivă C.F.R. avea președinte pe Dr. Costinescu, care activa în sport de 10 ani.³³

În Târgu Jiu, localitatea de reședință a județului Gorj, exista Societatea „Sportul Gorjan”, care îl avea președinte pe Șerban Frumușeanu, avocat și fost primar al orașului, care activa în sport din anul 1930.³⁴

Pentru localitatea Caracal, reședința județului Romanați, în adresa specificată, nu era înregistrată nici o asociație sportivă.³⁵

Având în vedere documentele analizate, putem afirma că practicarea sportului, în special a fotbalului, într-un mediu organizat și controlat de către autoritățile carliste, a constituit una dintre prioritățile regimului de dictatură regală.

²⁹ *Ibidem*, dosar nr. 19/1940, f. 624.

³⁰ *Ibidem*, f. 616.

³¹ *Ibidem*, f. 620.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, f. 623.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

Supravegheați atent de persoane autorizate, tinerii învățau și practicau fotbalul manifestând un comportament adecvat, bazat pe politețe și bun simț, fiind în același timp ținuți departe de orice influență negativă (politică sau de altă natură) care ar fi putut apărea într-un mediu liber, necontrolat de autorități.

Dincolo de această tendință de deținere a controlului, manifestată constant de către susținătorii regimului carlist în toate domeniile de activitate regăsite în societatea românească, atenția acordată de autorități organizării și extinderii mișcării sportive în mediul rural denotă faptul că se considera importantă dezvoltarea sănătoasă a tinerilor, prin îmbinarea sănătății trupului cu cea a minții și a sufletului, un trio în măsură să asigure formarea unor viitori cetățeni, capabili să asigure progesul țării.

EDUCATION OF YOUTH THRU SPORT DURING KING CAROL II: BEGINING OF ORGANISATION OF RURAL FOOTBAL IN OLTENIA COUNTY (1938-1940)

(Abstract)

One of the most important fields from King Carol II's program that, between 1938 and 1940, targeted the reformation of the Romanian society was the youth's education in all activity areas, having fix the idea that the youth represented the future of Romania. In this context, using information coming from archive documents, we have tried to analyse the organisation of football in the rural areas and highlight the fact that practising the sport in an organised and controlled environment by the carlist authorities represented one of the priorities of the royal dictatorship regime.

Keywords: sport, football, youth's education, King Carol II, Oltenia.

ANEXA

Chestura Poliției Municipiului Craiova
 Biroul Poliției de Siguranță
 No. 2535
 1939 D[ecem]brie 30

EXCELENȚĂ,

La ordinul Excelenței Voastre No. 44625 A./AS. dos. 14, din 28 Decembrie 1939, avem onoarea a raporta că în raza acestui municipiu există următoarele societăți sportive, având ca președinte persoanele specificate în dreptul fiecăruia:

Societatea	Președinte	Domiciliu
F.C.Craiova	Grigore Pleșea	Str. Buzești
Oltenia	G. Ionescu	func[ționar] „Dermata”
Generala	D. Tănase	func[ționar] „Smărăndescu”
Macabi	Samoil Teodoru	Kogălniceanu, No. 18
Sport. Muncitoresc	N. Saramet	Jitianu, No. 34
Dunărea	C. Vișan	Lipscani, [No.] 18
Clubul Turistic	av[ocat] M.Stănoiu	Cazărmii, [No.] 59
Aeroclubul Olteniei	Cpt. Oprea	C.I.A.
Șoimii (popice)	C. Ștefănescu	Sf. Gheorghe, [No.] 67

În ceea ce privește datele cerute de U.F.S.R., din informațiile făcute de noi, rezultă următoarele:

- 1/. D-l GRIGORE PLEȘEA, mare proprietar, figurează în societățile sportive de foot-ball, de aproximativ șapte ani, a fost președinte de onoare al societății Rovine-Grivița, fuzionată în prezent în F.C. Craiova cu soc[ietatea] „Craiovan”.
- 2/. G. Ionescu este funcționar particular la firma „Dermata”, este de puțin timp în sport.
- 3/. D. Tănase, funcționar particular în serviciul D-lui Smărăndescu, activează în societățile sportive de circa trei ani.
- 4/. Samoil Teodoru, funcționar particular, activează în societatea sportivă „Macabi” de șase ani.
- 5/. Nicolae Saramet, funcționar comercial, activează în societățile sportive de circa patru ani.

6/. Constantin Vișan, funcționar particular, activează în societățile sportive de circa doi ani.

7/. Mircea Stănoiu, avocat, domiciliul în str. Cazărmii, No. 59, figurează în Clubul Turistic de doi ani.

8/. Oprea G. Petre, căpitan, adjutant al C.I.A., figurează în Aeroclubul [Olteniei] de trei ani.

9/. Cornel Ștefănescu, comerciant, domiciliat în strada Sf. Gheorghe Nou, No. 67, activează în societatea sportivă „Șoimii” de șase ani.

Vă rugăm să binevoiți a dispune.

CHESTORUL POLIȚIEI,

/SS/ indescifrabil

Șeful Biur[oului] Siguranței

/SS/ indescifrabil

S.J.A.N. Dolj, fond Reziidența Regală a Ținutului Olt,
dosar nr. 19/1940, f. 619-619v.

POLITICI CULTURALE ȘI IDEOLOGICE ÎN ZORII „MARI REVOLUȚII DIN OCTOMBRIE“ (1917-1919)

SILVIU-GABRIEL LOHON*

Socialismul, faza preliminară a comunismului și premiza realismului socialist în artă, a apărut oficial în U.R.S.S. în anii 1930. Colectivizarea a fost definitivată până în 1933, urmată fiind, ca efect imediat, de foametea letală din Ucraina. În contextul celui de-al doilea Plan Cincinal (1933-1937) și al celui de-al treilea – început în 1938, dar întrerupt de izbucnirea războiului în 1941 – industrializarea Uniunii Sovietice a continuat insistent, cu o aplecare specială spre „tehnica de vârf“ precum și o accelerată concentrare asupra dispozitivelor militare. Producția industrială a crescut în toată această perioadă, deși era departe de a atinge nivelul de care se vorbea oficial; producția agricolă era strâns legată de colectivizare, dar rămânea la un nivel real depriment, deși și aici raportările erau semnificativ mai mari decât în realitate. În aceste condiții, campania de raționalizare a alimentelor de bază a fost terminată în 1935, pentru ca la finalul anului 1936, în cadrul celui de-al VIII-lea congres al sovietelor, Stalin a declarat convins că „victoria socialismului în toate sferile e activitate este un fapt“¹.

„Devreme ce convingerile oamenilor nu pot fi schimbate într-o perioadă scurtă de timp, ne puteți acuza că indicațiile noastre nu sunt sincere, că sunt, poate, minciuni. Agreez ideea că cei care nu aderă la bolșevism – oamenii obișnuiți, în general – nu-și pot amputa convingerile și că nu își pot muta privirea în sens diametral opus. Partidul nostru face imposibilul posibil, iar dacă acesta o cere, vom fi capabili – printr-un act de voință – să evacuăm din creierele noastre, în douăzeci și patru de ore, idei care ne-au guvernat ani de zile. Da, voi vedea negru acolo unde am crezut că văd alb pentru că, pentru mine, nu există viață în afara partidului“².

---

* Cercet. șt. III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Ploșor” al Academiei Române, din Craiova.; e-mail: gabilohon@gmail.com.

¹ *Iskusstvo*, nr. 6, 1937, p. 1.

² Iuri Piatakov, într-o cuvântare din 1928 *apud* Dawn Ades, Tim Benton, David Elliott and Iain Boyd Whyte (eds.), *Art and power: Europe under the dictators 1930-45*, The South Bank Centre, London, 1995, p. 186. Iuri Piatakov, liderul bolșevicilor ucrainieni și membru al Opoziției Unite împotriva lui Stalin începând din 1926, a fost acuzat de deviere „troțkistă” și condamnat la moarte în 1938, în urma unui proces-spectacol.

Detronarea țarului, instaurarea Guvernului Provizoriu și presupusul succes al bolșevicilor i-au găsit pe artiștii ruși într-o poziție confuză. Pe lângă avangardă, promoatoare aproape plenară a elementelor revoluționare în artă, mai existau diverse direcții artistice care considerau proaspăta schimbare de paradigmă politică drept una de scurtă durată până ce conservatorismul de tip religios își va reconsidera și reaseza autoritatea. Altele nu se doreau implicate politic defel. În schimb, futuriștii au îmbrățișat cel mai strâns noua situație politică. Deși atitudinea lor a fost una oportunistă, mulți dintre ei au aderat la variate uniuni artistice tocmai din cauză că acestea se aflau pe poziții de putere și puteau oricând negocia cu orice guvern nou.

Nu surprinzător, s-au declanșat și opoziții destul de serioase din partea agențiilor artistice și teatrale finanțate direct de către țar. Organizarea de tip total a vieții artistice, pe care Lenin punea atâtă preț, i-a fost încredințată spre diriguire, tot în chip total, lui Anatoli Vasilievici Lunacearski³, om de vastă cultură, el însuși un scriitor futurist, al cărui *Narkompros* (Comisariatul Poporului pentru Învățământ) a zămislit în 1918, Departamentul de Arte Frumoase (IZO).⁴ Temperamental romantic mai degrabă decât partizan, Lunacearski a fost și un exersat și persuasiv orator. S-a convertit la bolșevism în zorii revoluției, moment în urma căruia a început să susțină angajat toate deciziile noului guvern sovietic. Deși ambele viziuni asupra artei se aflau într-un raport de contradicție, Lunacearski devine unul dintre confidenții lui Lenin în această chestiune. În perioada dintre ianuarie și mai 1918, au existat propuneri pentru înființarea unui Minister al Artelor Frumoase, deși acest lucru nu ar fi însemnat neapărat – după cum se va și dovedi ulterior – un soi de protectorat care să instrumenteze interesele artiștilor.⁵ Contopirea artei cu educația într-un singur comisariat indica, în fapt, convingerea leninistă potrivit căreia artele ar trebui să exhibe o funcție didactică, reformatoare, după cum și educația ar trebui să urmeze un traseu cultural.

În primele luni ale existenței sale, *Narkompros*-ul s-a lovit de o considerabilă rezistență din partea grupărilor artistice, suspicioase chiar și în problema bolșevică. Acest comportament al artiștilor a fost virulent criticat în ziarul declarat internaționalist, *Novaja jizn'* (Viața Nouă), al cărui director era Maxim Gorki, secondat de pictorii Kuzma Petrov-Vodkin și Natan Altman (vezi nota 14), dimpreună cu poetul Vladimir Maiakovski (vezi nota 7).

Principalele puncte de acțiune ale perioadei pre-*Narkompros* erau conservarea tezaurului artistic, administrarea Academiei de Arte din Sankt Petersburg, reorganizarea tuturor școlilor de artă moscovite și reconsiderarea tuturor

---

³ Anatoli Vasilievici Lunacearski (1875-1933), om politic, scriitor și critic literar, teoretician marxist al culturii. A participat la revoluția din octombrie, 1917. Din 1927 până în 1929, este comisar al poporului pentru învățământ. Reprezentant plenipotențiar al U.R.S.S. în Spania.

⁴ Sheila Fitzpatrick, *The Commissariat of Enlightenment*, Oxford University Press, 1970.

⁵ Serghei Makovski, *Ministerstvo iskusstv în Apollon*, no. 2/3, 1917, pp. 1-16 *apud* Brandon Taylor, *Art and Literature under Bolsheviks*, vol. 1, Pluto Press, London. Concord, Mass, 1991.

chestiunilor legate de viața artistică. De vreme ce destui bolșevici trăiseră în exil⁶, Lunacearski, posedând numai informații de suprafață în chestiunea artistică în dezbateri în cele două mari centre culturale ale U.R.S.S., nu a știut să detensioneze relațiile cu Uniunea Artistică (Sojuz Djatelei Iskusstv), fondată în luna mai a anului 1917 și antrenată la trei capete decizionale: unul de stânga, dirijat de Osip Brik⁷, Maiakovski⁸ și Nikolai Punin⁹, altul nearondat partidului și unul de dreapta condus de poetul Fiodor Sologub¹⁰. Ideologia culturală a celor trei grupuri se îndrepta mai mult spre literatură. Stânga nu avea, la acel moment, nicio intenție în a ține seama de bolșevici sau de orice alt partid. Ea se dorea singura răspunzătoare în problema reformei din Academia de Arte și în cea a coordonării tuturor instituțiilor cu caracter cultural, dar, paradoxal, dorea susținere financiară din partea noului stat. Cu toate acestea, la 12 noiembrie 1917, când bolșevicii au propus sovietizarea artelor – jumătate din numărul membrilor să reprezinte artele și jumătate să rezolve problemele armatei, muncitorilor și țăranilor – stânga a încercat să-și demonstreze lipsa de fervoare revoluționară. Uniunea Artistică nu a găsit nicio justificare în implicarea delegaților bolșevici care nu aveau de a face în nici un chip cu artele în chestiuni privitoare la organizarea vieții culturale a noului stat. Uniunea a refuzat să coopereze chiar cu Narkompros-ul la capitolul conservării tezaurului artistic. În aprilie 1918, în ciuda protestelor sosite dinspre partea conservatoare a Uniunii, Academia de Arte a fost închisă, apoi spartă în mai multe studiouri artistice independente care, ulterior, au fost încredințate futuriștilor și colaboratorilor lor.

⁶ Nu este numai cazul bolșevicilor. Exemple interesante pot fi extrase și dinspre partea multor artiști moderniști din emigrație care au jucat diverse roluri, mai mult sau mai puțin ambigue, în contextul noii administrații artistice. Marc Chagall, bunăoară, care agrease cercul artistic al lui Guillaume Apollinaire, la Paris, înainte de 1914 și care nu era interesat câtuși de puțin de politică, se întoarce în Rusia, în același an. Intenționa să-și viziteze logodnica, apoi să se întoarcă la Paris. În timpul evenimentelor din vara și toamna lui 1917, Chagall se afla într-o vacanță împreună cu, de acum, soția sa. În noiembrie, se întoarce în orașul său natal, Vitebsk, reușind să evite o întâlnire cu Maiakovski și Meierhold la Moscova. Lucrând, înainte de revoluție, la Petrograd, împreună cu Lîsitski la promovarea evreilor în lumea artistică, a îmbrățișat ideea bolșevică de a repune în drepturi artiștii de origine evreiască, artiști care, spuneau ei, suferiseră în vechul regim. De fapt, această propunere nu venise din partea bolșevicilor, ci fusese o idee a guvernului provizoriu de la Liov, prin decretul dat de Alexandr Kerensky la 2 aprilie 1917, ce stipula egalitatea în drepturi a evreilor cu populația non-evreiască. La rândul lui, Kandinsky, deși își recunoștea în mod deschis lipsa de interes pentru politică, revine, totuși, în Rusia în 1914 și, începând cu 1918, livrează *Narkompros*-ului proiecte pentru înființarea unor rețele muzeale de artă contemporană.

⁷ Osip Maximovici Brik (1888-1945), scriitor, teoretician al literaturii, dramaturg. Este unul dintre organizatorii grupării literare a formaliştilor OPOIAZ (Societatea de Studii asupra Limbajelor Poetice). Mai târziu devine redactor al revistei *Lef*. Soția sa Lili, sora Elsei Triolet (soția lui Louis Aragon), i-a inspirat lui Maiakovski unele dintre poemele sale de dragoste.

⁸ Vladimir Vladimirovici Maiakovski (1893-1930), poet de orientare futuristă. Ambiția de a crea o poezie nouă în slujba revoluției l-a făcut popular în lumea întreagă. S-a sinucis.

⁹ Nikolai Nikolaevici Punin (1888-1953), critic și istoric de artă, soțul Annei Ahmatova. A murit în pușcărie.

¹⁰ Fiodor Kuzmici Sologub (Teternikov), (1863-1927), poet, prozator și dramaturg, unul dintre vârfulurile simbolismului rus.

Ceva mai târziu, tot în acea lună, Lunacearski a declarat în fața Uniunii Artistice că guvernul susține segregarea dintre artă și stat și că se va opune cu obstinație oricărei grupări sau organizații care va desfășura o concurență neloială diverselor forme noi de artă. Tot el a mai admis că același guvern eșuase în a rezona cu cea mai mare parte a inteligenței artistice declarând: „Noi susținem, în general, politica minorității active, iar în artă pledăm pentru o uniune a talentelor cu totul remarcabile, luate însă individual“. Iată o mostră de politică de mijloc, *faute de mieux* care, aparent, nu trimitea la ideea de obiective pe termen lung. Inevitabil, după această întâlnire, Uniunea Artistică a rupt definitiv relațiile cu guvernul care, într-un mod cătuși de puțin surprinzător, nu a încercat nici cel mai mic sentiment de regret.¹¹

Este un fapt că arta orientată la stânga a reprezentat – am putea spune - o hegemonie în câmpul cultural al Uniunii Sovietice între 1917-1919, lucru care a desemnat o dramatică „înflorire“ a „avangardei“, care și-a însușit imediat presupusa legătură dintre arta radicală și gândirea politică radicală. Deși este adevărat că artiștii „de stânga“ s-au bucurat de anumite libertăți și de diverse șanse pe care nu le avuseseră înainte de 1917, nu se poate decreta că situațiile acestora erau sigure și fără probleme. Deși se spune că Revoluția din Octombrie a liberalizat artele, nici unul dintre liderii partidului bolșevic nu a simpatizat sincer arta „de stânga“ pe care, în primele 24 de luni de după revoluție, au compromis-o în sensul propriei nevoi de vizibilitate prin penelul tinerilor artiști, dar și pentru că arta „radicală“ a „avangardei“ fusese o emanație a societății burgheze care trebuia, mai devreme sau mai târziu, înlocuită.

Nici atitudinea lui Lunacearski, față de artiștii „de stânga“, nu a fost una de simpatie, însă toleranța și compromisul lui față de aceștia le-au smuls adeziunea și suportul pentru guvernul bolșevic¹².

O grupare artistică foarte atașată de ideea de integrare în „planul“ literar și artistic bolșevic, așa cum fusese el inițiat după Octombrie 1917, au fost futuriștii. Ei sunt cei care au rămas fideli convingerii de stânga pe care o avuseseră atât în cadrul Uniunii Artistice cât și al liniei reprezentate de Maiakovski, al cărui comportament era destul de discret și care, până la urmă, nu a mai intrat în partidul bolșevic pentru că, potrivit propriilor spuse, „în final, m-ar fi trimis să pescuiesc în Astrahan“¹³. Au existat, totuși, alte figuri care un au fost absolut deloc ezitante în această chestiune. Printre acestea, se afla David Petrovici Șterenber¹⁴, pictor cubist, trăitor, alături de Lunacearski, în exil, care devine acum directorul general al IZO (Departamentul de Arte Vizuale al *Narkompros*-ului), precum și director al grupării

¹¹ Sheila Fitzpatrick, op. cit., p. 116.

¹² Elizabeth Valkenier, *Russian Realist Art*, Ardis, Ann Arbor, Michigan, 1977, p. 141.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ David Petrovici Șterenber¹⁴ (1881-1948), pictor cu real talent. A studiat la Paris la École des Beaux-Arts și la Académie Witte, unde a și expus. A folosit din plin tehnica dislocării proprie cubismului. Catalogul *Shterenberg*, Moscow, 1978, ilustrează o parte din lucrările sale.

de la Petrograd. Un alt fost exilat, Natan Altman¹⁵, a lucrat tot în gruparea de la Petrograd în aceeași perioadă în care Vladimir Tatlin era în funcție la Moscova. Dominația de stânga a IZO a fost sporită și de prezența Olgăi Rozanova¹⁶, a lui Vasily Kandinsky¹⁷ precum și a lui Nikolai Nikolaevici Punin ca teoreticieni. Printre artiștii vizuali ce au rezonat entuziasmat la cântecul de sirenă al „noii arte” au fost Vladimir Tatlin¹⁸, Rodcenko¹⁹ sau Ivan Puni²⁰. Ei au răspuns pozitiv la apel pentru că, după cum o spunea Tatlin: „...a accepta sau a nu accepta... nu mi s-a mai pus o astfel de întrebare. Consimt organic la o viață activ creativă, angajată social și pedagogic”²¹.

Dintre literați, Maiakovski și Alexander Blok²² au fost rapid priviți, și ei, ca „utilități” revoluționare. Alături de cei doi, tânărul director de teatru, Vsevolod Meierhold²³ a fost unul dintre pușinii care au acceptat invitația lansată de Lunacearski spre a participa la o întâlnire din noiembrie 1917, la care se discuta reorganizarea artelor²⁴. Spre deosebire de Maiakovski și de Blok, Meierhold simpatizase deja, pe alocuri, cu bolșevismul. Asistase, în 1901, la o brutală înăbușire a unui protest studentesc, moment când declarase că: „teatrul este capabil să expună o felie imensă din procesul de transformare a întregii existențe (...) Sunt iritat de acei colegi care nu doresc să depășească interesele mărunte ale castei lor și să răspundă intereselor mari ale societății”²⁵.

¹⁵ Natan Altman (1889-1970), a fost înzestrat ca portretist, sculptor și scenograf. A imaginat scenografia pentru o variantă a piesei *Hamlet*, jucată la Kiev. A se consulta catalogul *Natan Altman* al expoziției găzduite de Muzeul Teatrului Bakrușin, precum și M. Etkind, *N. Altman*, Moscow, 1971.

¹⁶ Olga Vladimirovna Rozanova (1886-1918), pictor și teoretician al artei, a făcut parte din avangarda rusească, abordând stilurile suprematist, neo-primitivist și cubo-futurist.

¹⁷ Vasili Vasilevici Kandinsky (1866-1944) pictor, grafician și scriitor, pionier al expresionismului abstract.

¹⁸ Vladimir Ievgrafovici Tatlin (1885-1953), pictor, arhitect. Alături de Kazimir Malevici, a fost una dintre figurile de prim rang ale avangardei rusești. Ulterior, a devenit cel mai important artist al mișcării constructiviste. Celebru pentru tentativa sa de a ridica un turn gigantic, intitulat *Monumentul celei de-a tria Internațională*.

¹⁹ Alexandr Mihailovici Rodcenko (1891-1956), sculptor, fotograf și grafician. Unul dintre fondatorii constructivismului.

²⁰ Ivan Puni (sau Puni) (1894-1956), artist avangardist rus, ulterior suprematist respective cubo-futurist.

²¹ Vladimir Tatlin, *Kratkii obzor*, în C. Lodder, *Russian Constructivism*, Yale University Press, London and New Heaven, 1983, p. 48.

²² Alexandr Alexandovici Blok (1880-1921), poet. Simbolist din generația tânără. Și-a câștigat celebritatea prin volumul *Versuri pentru prea frumoasa doamnă*. În 1918, a scris *Cei doisprezece*, primul poem despre revoluția din octombrie.

²³ Vșevolod Emilianovici Meierhold (1874-1940), actor, regizor, unul dintre reformatorii teatrului, teoretician. A executat o regie antinaturalistă prin promovarea ideii de stilizare ca „teatru convențional”. Criticat pentru doctrina formalistă și pentru că a refuzat să admită doctrina „realismului socialist” în artă, este arestat în 1939. A murit împușcat.

²⁴ De reținut este faptul că majoritatea celor 120 de invitați a refuzat să participe.

²⁵ V. Meierhold, *Scrisoare din 18 aprilie 1901 apud* E. Braun, *Meyerhold on Theatre*, Methuen and Co, London, 1969, p. 159.

În anii ce au urmat, Meierhold nu a ținut întotdeauna cont de cele ce spusese în 1901 și devenise captivul „minunilor și încântărilor (...), al bucuriei nerostite și al unei ciudate magii”²⁶. Totuși, în 1917, le-a ieșit în întâmpinare bolșevicilor și a consimțit voluntar la o colaborare cu Maiakovski, căpătând o poziție importantă în cadrul secțiunii teatrale a *Narkompros*-ului, ulterior devenind, în 1918, și membru de partid.

Maiakovski este poetul care, la acel moment, se identifica cel mai mult cu revoluția. Cel puțin până în anii 1930, când a primit neprecupețite onoruri chiar din partea lui Stalin. Încă din adolescență, s-a arătat interesat de agitația politică și de asocierea la ideile bolșevice pentru care a și fost închis. Era considerat un pilon de bază al futurismului, devreme ce fusese introdus acestei caste de însuși David Burluik²⁷, în 1912. Temperamental, dar și din convingere, a urât „șubredul” sentimentalism al simbolismului precum și „lirismul” și „afectarea” poeziei „burgheze”. Gălăgios și rebel în ton și stil, Maiakovski a amalgamat, la rece și vremelnice, tehnicile poetice futuriste – metrul spart, asonanța și dicția abruptă, tip *staccato* – cu teme de o indubitabilă relevanță contemporană lui. Maniera vivantă, înflăcărată a discursului a devenit punctul lui forte, încă de dinainte de 1917. Acum, în pragul „lumii noi”, își compară inima cu un „bordel în flăcări”, iar propriile cuvinte cu „niște prostituate, aruncându-se de la ferestre orbitoare”. Preocupat în egală măsură și de arta vizuală, Maiakovski publică la 15 martie 1918 un „Decret cu privire la democratizarea artei (Despre afișe și pictură în spațiul public)”²⁸, semnat și de Burluik, în care se declara „arta pentru popor” și recomanda febril artiștilor să „își folosească vopselurile și pensulele spre a ilumina și împodobi toate aripile de clădiri și toate centrele și periferiile orașelor. De acum încolo, cetățeanul va savura în permanență strălucirea colorată a splendidei bucurii contemporane și va asculta pretutindeni muzica superbilor noștri compozitori”.

După cum am amintit deja, activitatea intelectuală de tip futurist debutase înainte de 1917, aproape independentă de politic. Și la Moscova și la Petrograd, se concretizase în inima burgheziei, reieșise din explozivele discuții din cafenele, din seratele poetice și din afișarea unui comportament iconoclast.

Printre artiștii moderniști care au tolerat (sau au fost tolerați) de noul regim se regăseau mulți care propuseseră, mai mult sau mai puțin convingător, scheme teoretice și estetice, oferind formale analogii revoluționare în artă. Se impune să amintim și de relația metaforică și/sau metonimică pe care aceste artefacte au avut-o cu revoluția. În practică, *Narkompros*-ul s-a arătat dispus în a încuraja manifestările artistice „de stânga”, cel puțin pentru o vreme. Între 1918 și 1921, Lunacearski și

²⁶ E. Braun, *op cit.*, p. 159.

²⁷ David Davidovici Burluik (1882-1967), poet și pictor. Unul dintre fondatorii futurismului rus. În 1922, a emigrat în Statele Unite ale Americii.

²⁸ V. Maiakovski, *Gazetta futuristov*, 15 martie 1918 *apud* Brandon Taylor, *op. cit.*, p. 34.

comisariatul său au dat mână liberă unei serii de „expoziții de stat”, proiectate în conformitate cu noua artă, fiecare dintre ele fiind dominată de o grupare artistică sau de alta, cu interese legitime numai în teorie. Conflictele intestinale erau frecvente. Retorica exagerată, câteodată chiar absurdă. Problema cheie care plana în permanență deasupra acestor activități²⁹ era cum să creeze, apoi să și funcționeze un proiect artistic „corespunzător” noii lumi.

Pentru a decifra mai ușor încărcătura ideologică a momentului, să urmărim traiectul câtorva artiști reprezentativi ai perioadei. Malevici³⁰, pentru a aminti cazul unui modernist „spiritual”, cum se autodefinia, căpătase o oarecare notorietate înainte de revoluție cu sistemul său suprematist, iar acum își declară afinitatea cu regimul bolșevic.³¹ Este activ atât la catedră, cât și ca artist. Este chemat să se ocupe de decorațiuni publice, dar și de design grafic. Cu toate că expoziția sa, intitulată „0,10”, a fost primită cu oarecare rezervă chiar și de avangardă, începând cu 1918 suprematismul devine atât de răspândit încât, așa cum se putea citi într-un articol din 9 noiembrie 1919, „înflorește peste toată Moscova. Semne, expoziții, cafenele, totul e suprematist. Ba, mai mult, se poate spune cu siguranță că suprematismul a sosit”³². Malevici devine de aici înainte peste măsură de încrezător în sine și de ambițios în sensul aplicabilității noului său sistem de dreptunghiuri, pătrate și sfere colorate.

La rândul său, Chagall, așa cum aminteam mai sus, se întorsese să picteze în liniștita zonă a Vitebsk-ului. Dar în luna august a anului 1918, Lunacearski îi acordă permisiunea de a înființa aici o școală de arte frumoase, iar peste numai o lună, este numit comisar pe probleme de artă la Vitebsk. La început, primește cu entuziasm acest post, decorând întregul oraș pentru prima aniversare a revoluției. În câteva numere succesive ale *Vitebsk Gazette*, el cheamă artiștii să trimită diverse planuri de decor, „proiecte noi și ambițioase”³³, organizând și un concurs pentru a-l alege pe cel mai bun dintre ele. Sute de pancarte au fost fabricate, străzile au fost înfășurate în bumbac roșu, diverse clădiri au fost zugrăvite din nou, în conformitate cu viziunea artistului. Demersul a fost atât de bine primit, încât era inevitabil să apară și critici. În ziarul local, *Izvestia*, spre exemplu, a apărut un articol care ridica, ironic, o întrebare, în fond, inutilă: „câte perechi de indispensabili se puteau croi din cei

²⁹ Multe dintre ele au fost preluate cu entuziasm, din diverse motive, și de o parte a avangardei europene.

³⁰ Kazimir Malevici (1878-1935) pictor și desenator rus, reprezentant al avangardei artistice ruse, teoretician și propagator al suprematismului. Influențat în perioada de debut de neoimpresioniștii și fauviștii francezi, a evoluat apoi în direcția cubo-futuristă, și-a creat propriul stil denumit de el suprematism, pentru ca, în ultima perioadă a vieții, să revină la pictura figurativă.

³¹ În februarie 1917, devine președintele departamentului artistic al Consiliului deputaților soldați de la Moscova.

³² N. Punin, *V. Moskve. Novik kudojestvenik grupirovokak* în *Iskusstvo komuni*, nr. 10, 9 noiembrie 1919 apud Camilla Gray, *The Great Experiment. Russian Art (1863-1922)*, Harry N. Abrams, Inc. New York, 1962, p. 209.

³³ *Vitebskii listok*, 12 septembrie-28 octombrie, 1918 apud F. Meyer, *Marc Chagall. Life and Work*, New York, 1963, vezi notele 2-9, p. 605.

15.000 de metri de bumbac folosiți la înfășuratul stradal?³⁴. După cum avea să-și noteze mai târziu în volumul său de memorii³⁵, Chagall ne livrează informația potrivit căreia și oficialii ai partidului s-au declarat împotriva proiectului său. Printre nedumeririle acestora se puteau găsi și unele de tipul „De ce vaca e verde și de ce calul zboară? De ce? Ce legătură au toate acestea cu Marx și cu Lenin?”

Creată în ianuarie 1919 și satelit al vremelnicei reviste *Iskusstvo komuni*³⁶, *Komfut* (Futurismul Comunist) a fost singura grupare artistică ce a ieșit de sub cupola generală a futurismului, aceasta propovăduind ca fiind perfect mixajul dintre comunism, ca soluție economică, politică și socială și futurism, ca ideologie artistică. *Komfut* se afla la antipodul futurismului italian și își propusese să denunțe „deja vizibilele tendințe fasciste ale mișcării [italiene]”. Numărând deja printre rândurile sale figuri majore ale artei sovietice a momentului – Boris Kușner, Natan Altman, Vladimir Maiakovski sau David Șterenberg – gruparea îmbrățișează „ideologia culturală comunistă” pe care o va sluji în propria școală de artă. Această atitudine reiese cel mai bine dacă verificăm numărul 8 al revistei mai sus amintite, datat 26 ianuarie 1919, care publica, pe prima pagină, așa-zisa declarație-program a *Komfut*: „Un regim comunist cere o conștiință comunistă. Toate formele vieții, ale moralității, ale filozofiei și ale artei trebuie regândite în conformitate cu principiile comuniste. Fără aceasta, revoluția comunistă este imposibilă. În acțiunile lor, organele cultural-educative ale guvernului sovietic dovedesc o proastă înțelegere a scopurilor revoluționare în care au crezut. Ideologia social-democratică, atât de fragedă, este incapabilă să reziste experienței de secole a ideologilor burghezi care, pentru propriile interese, exploatează organele cultural-educative proletare.

Sub pretextul adevărului absolut, masele sunt orbite de acești oameni.

Sub pretextul adevărului universal, se găsește moralitatea exploataților.

Sub pretextul legilor eterne, avem frumusețea apucăturilor depravate ale opresorilor.

Este esențial să ne creăm propria ideologie comunistă.

Este esențial să pornim un război fără milă împotriva tuturor falselor idei ale trecutului burghez.

Este esențial să trecem organele cultural-educative sub îndrumarea noii ideologii culturale comuniste – o ideologie ce tocmai se conturează.

Este esențial -în toate câmpurile culturale, deci și în artă – să respingem categoric toate iluziile democratice care amintesc de rămășițele și de prejudecățile burgheziei.

³⁴ *Izvestia sovietului reprezentanților țăranilor, muncitorilor și al Armatei Roșii din regiunea Vitebsk*, 19 octombrie 1918 *apud* Meyer, *op. cit.*, p. 266.

³⁵ Marc Chagall, *Viațamea*, Hasefer, București, 2000.

³⁶ *Iskusstvo komuni* nu a apărut decât între lunile decembrie 1918-aprilie 1919.

Este esențial, deci, să chemăm întreaga masă la activitatea creatoare³⁷.

Acest „program” se mișca în sensul acuzării *Narkompros*-ului de menținere și cultivare a „apucăturilor” burgheziei și, în consecință, refuză să participe la edificarea ideologiei comuniste. Kușner însuși s-a dovedit a fi un opozant de neclintit al „rămășițelor burgheze” despre care scria, în aceeași revistă³⁸, că „obișnuiau să considere arta frumoasă, divină, revelatorie, chiar euharistică. Ei bine, nu! În conștiința socialistă, arta nu e decât un obiect, un lucru”.

Gălăgioasă și victorioasă în polemici, gruparea Komfut a întreținut o ferventă campanie de implementare a „constructivismului” în arta sovietică, idee care, ulterior, a fost preluată și de unele mișcări de avangardă europene.³⁹

Atacurile lui Maiakovski la adresa clasicilor precum Pușkin, publicate în *Iskusstvo komuni*, și dorința de distrugere a oricărui simbol al trecutului i-au indus lui Lunacearski o constantă stare de angoasă, ocazie cu care și-a exprimat încă o dată afinitățile cu pluralismul artistic. Nu a evitat însă să declare și că, totuși, futuriștii erau în mod necesar superiori artistic celorlalți și că „ar fi un mare neajuns ca inovatorii în artă să se considere arondați unei uniuni artistice de stat, să fie exponenții oficiali ai unei arte care, deși revoluționară, să fie dictată de sus”⁴⁰.

Care să fi fost atunci atitudinea lui Lunacearski față de artiștii „de dreapta”, aceia care mențineau, ombilical, trecutul în schema artistică a momentului? Să fi încercat să-i deturneze spre „noua artă”?

Cu siguranță, *Narkompros*-ul a beneficiat de suportul moderat, ce-i drept, al unor artiști cu preocupări tradiționaliste, iar la Moscova, curând după revoluție, a reușit să ghideze activitatea Departamentului de Arte Frumoase, în sensul protejării colecțiilor de artă și a monumentelor istorice, precum și în cel al conceperii unui plan pentru Academia de Arte de aici. Propunând proiecte atât de variate, *Narkompros*-ul a devenit, pentru scurt timp, credibil și a câștigat suportul multor artiști cu viziuni, uneori, total diferite.

Semnificativ ar mai fi și faptul că unii avangardiști au recunoscut că, pentru mase, era încă nevoie ca pictura să rămână imagine. Așa cum admitea și Nikolai Punin, într-un articol din 1919, se pare că a existat o afinitate între „realismul” finalului de secol al XIX-lea și cultura sovietică de masă. Iată și ce nota el, într-o conferință din vara aceluși an: „E posibil ca mulți dintre voi să aștepte de la artiștii moderni mai mult decât pot ei să dea. Ceea ce e de înțeles pentru că încă mai există și va mai exista în voi dorința de a vedea în artist un om de litere, un filozof, un

³⁷ *Programnaya declaratsija* în „Iskusstvo komuni” nr. 8, 26 ianuarie 1919, a se vedea: <http://www.mariabuszek.com/kcai/ConstrBau/Readings/KOMFUTpgm.pdf>

³⁸ „Iskusstvo komuni”, nr. 9, 2 februarie 1919, *apud* John E. Bowlit, *Russian Art of the Avant-Garde. Theory and Criticism 1902-1934*, London, Thames and Hudson, 1988, p. 167.

³⁹ De menționat este faptul că datorită activității grupului Komfut multe dintre „touché”-urile modernismului vis-a-vis de „stânga” politică au avut, în majoritate, un conținut grafic.

⁴⁰ Sheila Fitzpatrick, *op. cit.*, p. 126.

moralist⁴¹. De fapt, el încerca aici să diferențieze filistinismul artistic al „lumpenproletariatului“ de proletariatul genuin care se apropia de avangardă, iar comentariile lui pot fi luate drept asigurări că noua arta formală și criticii ei nu au avut, după doi ani de fervente pregătiri, un ecou viguros.

Prin urmare, în contextul artei sovietice de început, termenii „stânga“ și „dreapta“ nu explică problemele decât în parte. Utilizarea lor a fost una retorică, descriind numai extremele acestui spectru: abstract, experimental și, poate, *formal* pe de o parte și tradițional, conservator și, poate, *popular* pe de altă parte. Între acești antipozii, au existat nuanțe și maniere diverse de a pendula de la o opinie la alta. Că au existat, totuși, diferențe, dubii, distanțări și renunțări, e un fapt în arta sovietică de imediat după 1917 și, după cum se pare, nu a existat numai o poziție „de stânga“ sau numai una „de dreapta“, nici măcar una „de centru“. Schemă care nu avea, totuși, cum să anticipeze masiva deturnare a artei sovietice postleniniste.

CULTURAL AND IDEOLOGICAL POLICIES AT THE DAWN OF THE "OCTOBER REVOLUTION" (1917-1919)

(Abstract)

After the October 1917 revolution, art exhibitions continued at first as before, but the usual stuffing seemed to have been knocked out of them. The theory of art among the supporters of figurative painting rested firmly on the notion of the „organizing“ role of recognisable visual images. The Bolsheviks together with the Futurists seem to have attached considerable importance to ‘the image of the people’, but the Party’s in particular. Most aesthetic manifestos were voices representing a *unique* political view precisely with a *unique* artistic code. The „left wing“ and „right wing“ in U.S.S.R. between 1917 and 1919 shifted the art of this period into ceaseless controversy and turmoil both for the creators and observers.

Keywords: left wing, right wing, futurism, socialist realism, bolshevism.

---

⁴¹*Iskusstvo komuni*, aprilie, 1919, p. 1 *apud* Elizabeth Valkenier, *op. cit.*, p. 146.

**DIMITRIE D. NEGEL, ADMINISTRATORUL
DOMENIULUI COROANEI
(1942-1948)**

NARCISA MARIA MITU*

Demiterea generalului Alexandru Manolescu, la 11 iulie 1942, a făcut posibilă numirea lui Dimitrie D. Negel la conducerea instituției Domeniului Coroanei. A fost desemnat să ocupe funcția de administrator, la 22 iulie 1942, prin Înalță Decizie Regală, publicată în Monitorul Oficial, nr. 170 din 26 iunie 1942 (Anexa 1).¹

În calitatea sa de mareșal al Curții Regale, dar și de Administrator al Domeniului Coroanei, s-a aflat în permanență în anturajul Regelui. Era foarte bun prieten cu Savel Rădulescu, care, cu bogata sa experiență de diplomat și membru al multor comisii de administrație, era un bun sfătuitor al familiei Regale² și cu Mircea Ionnițiu, coleg de școală și, ulterior, secretarul particular al Regelui. Regele Mihai declara, referindu-se la cei trei, că împreună formau „o mică echipă pe care, după destrămarea ei, mulți am regretat-o”³. Pe administratorul Domeniului Coroanei, Regele îl caracteriza ca fiind: „un om care răspândea un sentiment de siguranță și calm” iar „bunătatea lui era structurală, nu învățată”. În ceea ce privește simțul

---

* Cercet șt. III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: narcisa_mitu@yahoo.com.

¹ Monitorul Oficial, partea I-a, nr. 170/24 Iulie 1942, p. 6146 (în continuare se va cita: M.O.); Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale, București, fond Domeniul Coroanei Borca, dosar nr. 378/1945, f. 17 (în continuare se va cita: S.A.N.I.C., București).

² Savel Rădulescu (n. 19 oct. 1885- d. 27 august 1970) a fost diplomat de carieră. Și-a început cariera la 1921, lucrând ca secretar al lui Nicolae Titulescu la Liga Națiunilor. A fost subsecretar al Ministerului Afacerilor Externe, în guvernele: Iuliu Maniu (21 octombrie 1932 - 13 ianuarie 1933); Alexandru Vaida-Voievod (14 ianuarie - 9 noiembrie 1933); Ion G. Duca (14 noiembrie - 29 decembrie 1933); Constantin Angelescu (30 decembrie 1933 - 3 ianuarie 1934); Gheorghe Tătărăscu (5 ianuarie-1 octombrie 1934); al doilea guvern Gheorghe Tătărăscu (10 octombrie 1934-29 august 1936). În septembrie 1944, a fost numit președintele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, iar în 1946, a făcut parte din delegația română trimisă la Conferința de pace de la Paris. În 1948, a fost arestat și în 1951, a fost condamnat la doi ani de închisoare și opt ani de muncă silnică.

³ Mircea Ciobanu, *Convorbiri cu Mihai I al României*, București, Editura Humanitas, Ediția a III-a, 2008, p. 111.

politic, Regele recunoștea că: „nu era un cap politic extraordinar, dar era un om de bun simț, știa când și de la cine să primească sfaturi”⁴.

Un punct de vedere asemănător avea și Prințul Mavrocordat. Veche cunoștință a mareșalului Curții, acesta îl descria pe Dimitrie D. Negel ca având „un caracter destul de slab, lăsându-se intimidat de amenințările rușilor și comuniștilor din ultimele câteva zile”. Considera că influența lui Negel asupra Regelui era considerabilă și cerea „mărirea fermității acestuia în actuala criză”⁵.

Informații cu privire la studiile absolvite nu există. Doar Jaques Vergotti evocă momentul numirii unui „Doctor în Drept de la Paris”, ca mareșal al Palatului și șef al administrației Curții Regale, în persoana lui Dimitrie Negel.⁶ De asemenea, despre activitatea desfășurată anterior numirii sale ca administrator al Domeniului Coroanei avem foarte puține informații. Știm că, în perioada 1931-1933, Dimitrie D. Negel a ocupat poziția de secretar la Fabricile „Assan”⁷, iar din 1938, apare ca fiind președinte al Camerei de Comerț și Industrie din București, secția Industrie.⁸ În 1940, la inițiativa și sub directa sa coordonare, susținut fiind și de N. Dinischiotu, Camera de Comerț și Industrie a donat haine și încălțăminte unui număr de 700 de copii „refugiați, orfani sau rătați de părinții lor” care se aflau în tabăra Straja Țării organizată la Arcul de Triumf și la Școala Pia Brătianu. Totodată, la sugestia sa, fiecare comerciant, care se bucura de o situație financiară bună, s-a ocupat de un anumit număr de copii, oferindu-le cele necesare.⁹

În martie 1939, este menționat ca fiind membru al Comisiei Centrale a timbrului.¹⁰ În 1945, era președinte al Societății Azuga, societate anonimă pentru exploatarea industriale Azuga-Predeal.¹¹

În perioada 26 mai-17 noiembrie 1941, Dimitrie Negel a ocupat fotoliul de subsecretar de stat la Ministerul Economiei Naționale pentru Aprovizionare. Printre măsurile aplicate, în calitate de subsecretar de stat, menționăm stabilirea cotelor de porumb pentru lucrătorii agricoli. Rațiile erau calculate astfel: un muncitor primea 1 kg de porumb/zi pentru următoarele lucrări: 1 ha de vie (calculat

---

⁴ *Ibidem*.

⁵ C. V. R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*, ediție îngrijită de Alexandru Oșca, Mircea Ghirițoiu, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 190. Este vorba de criza prin care trecea România după 23 August 1944.

⁶ Jacques Vergotti, *Fără drept de înapoiere în țară: amintiri Jacques Vergotti*, București, Editura Albatros, 2000, p. 101.

⁷ Monitorul Oficial, partea a II-a, nr. 109/13 mai 1931, p. 6122.

⁸ „Gazeta Municipală. Organ săptămânal de informație și critică edilitară”, 07, nr. 311/20 februarie 1938, p. 4 (în continuare se va cita: „Gazeta Municipală”); M. O., partea I-a, 107, nr. 128 bis/6 iunie 1939, p. 3642; „Gazeta Municipală...”, 08, nr. 401/3 decembrie 1939, p. 3.

⁹ „Gazeta Municipală...”, 09, nr. 434/4 august 1940, p. 2.

¹⁰ „Revista economică”. Organ financiar economic, anul XLVI, Sibiu, nr. 34-35/2 septembrie 1944, p. 1.

¹¹ M. O., partea a II-a, nr. 296/29 decembrie 1945, p. 9455.

la 140 de zile); 1 ha de livadă (75 de zile); 1 ha la grădină (400 de zile)¹². De asemenea, au fost fixate prețurile pentru muncitorii rechiziționați la muncile agricole: 70 de lei/zi pentru bărbații cu vârste de peste 18 ani, la care se adăuga hrana, calculată la 30 de lei/zi; 55 de lei/zi pentru femeile și tinerii cu vârste cuprinse între 14-18 ani, cu norma de hrană fixată la 35 de lei/zi; între 1.000-1.200 de lei pentru lucrări de secerat, cosit, legat, clăit, calculate la 1 ha de grâu, orz sau ovăz; 830 de lei pentru 1 ha de mazăre; 500 de lei pentru un ha de porumb prașila I-a, 300 de lei pentru prașila a II-a și 200 de lei pentru prașila a III-a. Pe lângă bani, se acorda și o rație de alimente (tain) calculată la două duble de mălai și 2 kg de legume (pește, brânză, carne etc.). Transportul muncitorilor și hrana erau asigurate de către proprietar. În zilele ploioase și la sărbători, proprietarul era obligat să asigure muncitorilor, angajați cu ziua, hrana necesară.¹³

În luna septembrie a aceluiași an, la solicitarea vicepreședintelui Consiliului de Miniștrii, Mihai Antonescu, Dimitrie Negel a fost însărcinat să ancheteze și să stabilească cauza dificultății aprovizionării cu pâine a cartierului Grivița, din București. Soluția a reprezentat-o creșterea cotelor de făină alocate brutarilor din cartierul respectiv.¹⁴

În paralel cu funcția de Administrator al Domeniului Coroanei, Dimitrie D. Negel a ocupat și funcția de ministru secretar de stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor (23 august-4 noiembrie 1944), în guvernul Constantin Sănătescu.¹⁵ Motivul pentru care Regele l-a ales să conducă acest departament l-a reprezentat faptul că „știa despre el [Negel] că este la curent cu tot ceea ce se făcuse mai nou în agricultura lumii și că, în felul său, putea fi considerat specialist”. Timp de o lună, între 4 octombrie-3 noiembrie 1944, a ocupat și fotoliul de ministru, la Justiție, interimar, succedându-i lui Lucrețiu Pătrășcanu.¹⁶ Ulterior, „când s-au mai liniștit lucrurile”, la 4 noiembrie 1944, Regele Mihai l-a numit mareșal al Curții Regale¹⁷.

La 26 Martie 1943, Mareșalul Ion Antonescu și Dumitru Negel au aniversat 25 de ani de la Unirea Basarabiei cu țara, luând parte la evenimentul solemn desfășurat la Chișinău, în fața Catedralei (Fig. nr. 1).¹⁸

„Ca mareșal al Palatului și șef al Casei Civile și Militare a Regelui - își amintea Jacques Vergotti - Dimitrie D. Negel era deosebit de preocupat de situația

---

¹² „Argus”, nr. 8445 din 15 iunie 1941, în S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar. nr. 117/1941, f. 146.

¹³ *Ibidem*, f. 145

¹⁴ „Gazeta municipală”, anul X, nr. 49 din 28 septembrie 1941, p. 4.

¹⁵ „Unirea. Foaiete bisericească-politică”, anul LIV, Blaj, nr. 35 din 26 august 1944, p. 2.

¹⁶ Vasile Liveanu, *Problema Constituției României (23 August 1944-30 Decembrie 1947)* în „Revista de Istorie”, tom 32, București, Editura Academiei Române, 1979, p. 1472.

¹⁷ Gheorghe Crișan, *Piramida puterii. Oameni politici și de stat din România (23 august 1944-22 decembrie 1989). Dicționar: 5.598 de nume!*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2014, p. 202.

¹⁸ A se vedea: https://www.google.ro/search?q=dumitru+negel&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&vedahUKewje9-mN3_HVAhUkLMAKHc9kCioQ7AkIPw&biw=1024&bih

internă din țară, încât nu mai arăta interes decât pentru rapoartele scrise de subalternii de la Domeniile Coroanei”¹⁹.

Perioada în care Dimitrie D. Negel s-a aflat la conducerea Administrației Domeniului Coroanei s-a caracterizat astfel: restrângerea activității prin scăderea brațelor de muncă și a mijloacelor de transport, rechiziționate pentru nevoile războiului; pierderea Domeniului Românești și evacuarea domeniilor din Moldova: Bicz, Bușteni, Borca, Mălini și Dobrovăț, la domeniile din Sud și Sud-Estul României; seceta excesivă din 1945-1947, și, după 1945, reconstrucția domeniilor afectate de război (Anexa 2).²⁰

Fig. 1. Mareșalul Ion Antonescu și Dumitru Negel la Chișinău

Sursa: <https://www.google.ro/search?q=dumitru+negel&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwje9mN3>.

Dimitrie Negel a fost descendent al familiei Assan din Bacău. Era fiul Elenei Assan, căsătorită cu colonelul Dumitru Negel²¹. A moștenit, la moartea mamei sale,

¹⁹ Jacques Vergotti, *op. cit.*, p. 118.

²⁰ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 265/1947, vol. I, ff. 324-325.

²¹ Ioan Spîru, *Monografia satului Surdulești*, ediție îngrijită de Pavel Mirea, Pitești, Editura Ordessos, 2013, p. 30. Mihai Sorin Rădulescu îl prezintă ca fiind fiul Elizei Assan, căsătorită cu ofițerul Dumitru Negel. Eliza Assan era fiica lui George Assan, originar din Bacău (Mihai Sorin Rădulescu, *În*

300 de pogoane din moșia Surdulești, din satul cu același nume, până în 1938, când le-a vândut locuitorilor din sat.²²

La momentul investiției în funcția de administrator al Domeniului Coroanei, era celibatar. Ca și predecesorii săi, avea domiciliul la sediul Administrației Centrale din București, str. Basarabiei, nr. 10, având, în anul 1945, un salariu de bază în valoare de 75.915 de lei, la care se adăugau indemnizația de chirie (22.775 de lei) și sporul de scumpete (109.048 de lei).²³

Încă din primul an de activitate la Administrația Domeniului Coroanei, deși situația din țară nu era oportună investițiilor, D. D. Negel a acordat o atenție sporită acestui domeniu. În anul 1942, a dispus construirea, pe Domeniul Mălini, a unei căi ferate industriale, pe o lungime de cca 42 de km, care să deservească fabricile de cherestea Găinești și Cornul Luncii. Pentru aceasta, Domeniul Coroanei s-a angajat să pună la dispoziție întreg materialul lemnos necesar construirii căii ferate, a podurilor, a traverselor, dar și a clădirilor și atelierelor necesare.²⁴ Investiții au fost făcute și la Domeniul Bușteni, unde sporturile de iarnă au cunoscut o evoluție rapidă. Schiul a devenit rapid unul dintre sporturile preferate ale românilor din prima jumătate a secolului al XX-lea, cât și ale familiei regale. Numărul tot mai mare de turiști pe care-l atrăgea acest sport a condus la construirea, în anul 1943, a unei pârtii de schi pe muntele Clăbucetul Taurului. Trei ani mai târziu, cu aprobarea Administrației Domeniului Coroanei, Oficiul de Turism Predeal a construit la baza pantei de schi un restaurant, un vestiar și o terasă, iluminând electric și o porțiune de 500 m de pârtie. Materialul lemnos necesar construirii restaurantului a fost acordat de către Regia Bușteni, în a cărei proprietate urma să intre, conform contractului, după doi ani de utilizare. Pentru a oferi cât mai multe locuri de agrement aceluia care alegeau să-și petreacă vacanțele la Bușteni, în 1945, zona din fața clădirii Administrației a fost transformată într-un parc de distracție, dotat cu mese de ping-pong, teren de baschet, de volei, de oină²⁵ etc.

Investițiile au stagnat după 1945, prioritate având reconstrucția clădirilor afectate parțial sau distruse în timpul luptelor. Pe lângă distrugerile provocate de război, spolierea oficială a României prin îndeplinirea prevederilor Convenției de Armistițiu, țara noastră s-a confruntat și cu o puternică criză alimentară, cauzată de seceta din anii 1945-1946. Anul 1946 a fost extrem de secetos în Moldova, dar a afectat în mare măsură și Muntenia. Pentru a satisface nevoile angajaților de pe

---

jurul genealogiei lui Barbu Brezianu (II), p. 165, a se vedea: http://www.istoria-artei.ro/resources/files/SCIAAP_2015_06_MSRadulescu.pdf sorin radulescu.

²² Ioan Spiru, *op. cit.*, p. 30.

²³ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar. nr. 221/1945, f. 76.

²⁴ Vezi Narcisa Maria Mitu, *Domeniile Coroanei Române (1884-1948)*, Craiova, Editura Aius, 2011, pp. 208-209.

²⁵ *Ibidem*, p. 181.

Domeniile Coroanei și a familiilor acestora, un total de 8.741 de persoane²⁶, în august 1945, Dimitrie D. Negel a solicitat Ministrului Subsecretar de Stat al Aprovizionării, generalul Pârvulescu, aprobarea aprovizionării cu porumb (462.294 de kg) și grâu (154.096 de kg) din județele Tutova, Tecuci și Brăila. Cantitățile respective erau calculate pentru o perioadă de numai trei luni (Anexa 3).

Un plan de măsuri și acțiuni necesar reducerii efectelor secetei și a sărăciei a fost adoptat și în anul 1946. Cu toate că, la intervenția regelui, Regiile Segarcea, Sadova, Cocioc-Gherghița și Rușețu au fost scutite pentru anul 1946, de predarea cotelor obligatorii, nu s-a putut acoperi deficitul de cereale. Donațiile regelui au fost insuficiente, motiv pentru care, planul de aprovizionare cu cerealele a fost elaborat pentru a acoperi intervalul de timp, 1 august 1946-1 august 1947 (Vezi Anexa 4).²⁷ Începând cu 1 iulie 1947, s-a impus și raționalizarea consumului pentru muncitori. Cu excepția lucrătorilor care munceau în subteran și care primeau zilnic pâine, toți ceilalți muncitori consumau acest aliment numai 4 zile pe săptămână, pentru celelalte 3 zile primind mălai. Rațiile zilnice aveau următorul gramaj: 700 g de pâine pentru lucrătorii din subteran, 500 g de pâine și 500 g de mălai pentru muncitorii implicați în lucrări grele, 350 g de pâine și 350 g de mălai pentru lucrători și funcționari și câte 250 g de pâine și de mălai pentru membrii de familie.²⁸ Situația continuând să fie dificilă și în cursul anului 1947, s-au făcut noi demersuri pentru aprovizionarea cu pâine și pentru perioada 1 septembrie 1947– 1 martie 1948. În urma acestor intervenții, s-au obținut 66,8 tone de grâu²⁹.

Problemele financiare s-au aflat, de asemenea, în atenția administratorului Negel. Încă din 1943, salariații se plângeau că salariile erau insuficiente pentru a le asigura liniștea cu privire la „ziua de mâine”. Cei care lucrau în București reclamau chiriile foarte scumpe, 150.000-50.000 de lei pentru două camere mici și bucătărie, la care se adăugau și taxele pentru lumină, apă și canal.³⁰ De o situație mai bună se bucurau angajații de la serviciile exterioare, care beneficiau gratuit de locuință confortabilă, oferită de Domeniu, lumină electrică, apă etc, avantaj de care funcționarii din București au fost lipsiți, mulți fiind nevoiți să-și achite chiria și taxele de întreținere din salariu. Nicolae Mateescu, directorul Domeniului Coroanei, propunea administratorului Negel creșterea sporului de scumpete asupra salariului

---

²⁶ 2.395 lucrători forestieri; 210 lucrători agricoli și viticoli, 252 funcționari, 504 membrii de familie ai funcționarilor și 5.408 membrii de familie ai lucrătorilor. S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 222/1945-1946, ff. 86-87.

²⁷ *Ibidem*, dosar nr. 246/1946, ff. 440-443.

²⁸ *Ibidem* dosar nr. 265/1947, vol. I, f. 205; Idem, fond Domeniul Coroanei Borca, dosar nr. 384/1947, f. 251.

²⁹ Cele 66,8 tone de grâu au fost repartizate astfel: 2,4 tone pentru județul Brăila, 5 tone pentru județul Baia, 26,2 tone pentru județul Dolj, 3,7 tone pentru județul Ilfov, 25,2 tone pentru județul Neamț, 1,4 tone pentru județul Prahova și 2,9 tone pentru județul Vaslui; S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 254/1947, f. 84.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 161/1943, f. 149.

de bază³¹. Pentru a face față valului de nemulțumiri, la 1 ianuarie 1944, era anunțată o creștere salarială cu 25% pentru salariați și un spor de scumpete, de 25%, pentru pensionari, începând cu 1 martie 1944. Această măsură a fost suspendată la 1 mai, același an, din cauza „scăderii veniturilor determinată de evacuarea Regiilor Mălini, Borca, Bicz, Românești și Dobrovăț”. S-a revenit asupra acestei decizii și, începând cu 1 octombrie 1944, s-a reacordat sporul de 25%. În plus, de la 1 noiembrie, a fost acordat și un spor în cuantum de 1.000 de lei/lună la alocația copiilor minori ai angajaților.³² Creșterea vertiginoasă a prețurilor la produsele de bază, inflația care a atins cote alarmante, au determinat o nouă majorare a salariilor și a pensiilor, cu sută la sută, atât a salariilor de bază, a sporurilor de scumpete, cât și a tuturor celorlalte accesorii care s-au plătit în bani la 31 august 1946 ca diurne, prime de activitate, indemnizații pentru copiii minori, chirii, servitori și sporuri de scumpete speciale pentru Domeniile din Moldova. Creșterea era acordată începând cu 1 septembrie 1946. Totodată, au fost reduse cotele de rețineri pentru Casa de Pensii de la 15% la 10% asupra salariilor de bază; sporurile de scumpete au fost supuse unei contribuții lunare de 10%, în folosul Casei de Pensii, în vederea echilibrării veniturilor acestei case, precum și a înlesnirii posibilităților de a se plăti sporuri de scumpete la pensionari; a fost suprimată cota de 5% pentru fondul de economii, începând cu 1 septembrie 1946, și restituit celor de drept.³³

Pentru a face față condițiilor dificile de trai din iarna anului 1946/1947, la 9 noiembrie, D. D. Negel a oferit personalului tuturor regiilor, salariul brut pe o lună, drept ajutor de iarnă, reținându-se un impozit de 10%.³⁴ De asemenea, cu ocazia Sărbătorii Crăciunului, au fost acordate gratificații în valoare de 110.198.123 de lei, așa cum reiese din tabelul următor.³⁵

---

³¹ Nicolae Mateescu propunerea următoarele creșteri salariale: 50% pentru angajații cu salarii între 1.200-3.000 de lei; 45% celor cu salarii între 3.100-3.600 de lei; 40% celor cu salarii între 3.700-7.800 de lei. Pentru salariile mai mari de 7.900 de lei, propunea să se acorde sume fixe: 3.450 lei pentru salariile cuprinse între 7.900-9.300 de lei; 3.800 de lei pentru cele între 9.400-12.100 de lei; 4.200 de lei pentru salariile între 12.200-14.700 de lei; 4.600 de lei la salariile între 14.800-19.400 de lei; 5.000 de lei pentru salariile mai mari de 19.400. De asemenea, propunea ca, alături de acest spor, să se dea fiecărui pădurar, brigadier și silvicultor de la Domeniile de munte: Mălini, Borca, Bicz, Bușteni și Dobrovăț, unde drumurile de munte erau pietroase și se rupea ușor încălțăminte, câte 2 perechi de bocanci și o pereche de pantaloni, anual, drept compensație pentru dezavantajul pe care acești slujbași îl au față de colegii lor de câmp care se bucură de o reducere de preț de 15% și 20% la porumb, grâu, zarzavaturi și vinuri aplicată la prețurile maxime loco Regie, alimente și băuturi pe care slujbașii de la munte nu le găseau, iar dacă le găseau trebuiau să le plătească la prețuri mult mai mari decât personalul de la câmp, motiv pentru care solicita majorarea reducerilor de prețuri la porumb, grâu și vinuri, de la 20% la 25% și 30%.

Pentru angajații din București, care nu locuiau în casele Administrației, propunea majorarea indemnizațiilor de chirie: de la 20% la 30% - pentru cei necăsătoriți; de la 25% la 35% pentru cei căsătoriți; și de la 30% la 40% celor căsătoriți și cu copii. (*Ibidem*, dosar nr. 161/1943, f. 149.)

³² *Ibidem*, dosar nr. 186/1944, ff. 24, 41, 43, 57, 65.

³³ *Ibidem*, dosar nr. 250/1946-1947, f. 199.

³⁴ *Ibidem*, dosar nr. 235/1946, f. 270.

³⁵ *Ibidem*, f. 256.

Tabel 1

Gratificații acordate personalului Domeniului Coroanei
cu ocazia Crăciunului în 1946

Nr. crt.	Specificație	Gratificația acordată/lei
1.	Centrala personal bugetar	19.250.675
2.	Centrala personal diurnist	4.283.784
3.	Magazinul de Desfacere	6.017.942
4.	Pivnița Cotroceni	2.731.294
5.	Regia Domeniului Coroanei Bicăz	5.672.920
6.	Regia Domeniului Coroanei Borca	10.160.216
7.	Regia Domeniului Coroanei Bușteni	3.605.276
8.	Regia Domeniului Coroanei Cocloc	5.160.670
9.	Regia Domeniului Coroanei Dobrovăț	4.900.532
10.	Regia Domeniului Coroanei Mălini	7.381.180
11.	Regia Domeniului Coroanei Rușețu	2.602.060
12.	Regia Domeniului Coroanei Sadova	11.747.762
13.	Regia Domeniului Coroanei Segarcea	26.473.812

În toamna anului 1947, Dimitrie D. Negel l-a însoțit pe Regele Mihai la Londra, pentru a lua parte la oficierea căsătoriei moștenitoarei tronului Marii Britanii, principesa Elisabeta. Înainte de a pleca din țară, la 12 noiembrie 1947, el l-a delegat pe consilierul juridic, Gheorghe Liatriș, să se ocupe de conducerea Administrației Domeniului Coroanei.³⁶ Cu ocazia acestui eveniment, Regele a cunoscut-o pe principesa Ana de Bourbon Parma, cu care s-a logodit, neoficial, la 6 Decembrie 1947, la Lausanne, Elveția. Lui Negel i-a revenit misiunea de a face cunoscut guvernului Groza logodna regelui cu principesa Ana, logodnă cu care Petru Groza nu a fost de acord.

În seara zilei de 29 Decembrie 1947, Negel i-a solicitat Regelui Mihai o audiență, pentru a doua zi, în numele prim-ministrului Petru Groza. La 30 decembrie Regele a fost obligat să abdice.

După abdicarea forțată a regelui, Dimitrie Negel a purtat discuții cu Petru Groza pentru a se pune de acord în legătură cu compoziția anturajului care-l va însoți

³⁶ *Ibidem*, dosar nr. 259/1947, f. 192.

pe Rege la plecarea din țară, cu privire la documentele necesare pentru călătorie, la instrucțiunile pentru constituirea trenului suveranului, la valoarea devizelor. În momentul în care familia regală își pregătea plecarea, Administratorul Domeniului Coroanei a cerut, pentru Rege, uzufructul anului 1947, ceea ce reprezenta aproximativ 4.000 de franci elvețieni, sumă refuzată de comuniști.³⁷ Pentru a obține, totuși, banii necesari călătoriei, rememora Mircea Ioanițiu, Negel a vândut vinurile ce se găseau în pivnițele Domeniilor Regale.³⁸ În data de 2 Ianuarie 1948, Administratorul Domeniului Coroanei își delega atribuțiile de administrator maiorului Gheorghe Liatriș, urmând să părăsească țara „până la noi dispozițiuni”³⁹. Două zile mai târziu, Dimitrie Negel părăsea România în trenul în care se aflau Regele Mihai și regina-mamă, Elena. Acesta i-a însoțit până în Elveția. Ulterior, s-a stabilit în Statele Unite ale Americii.

La două săptămâni după părăsirea țării, ziarele din 21 ianuarie 1949 publicau știrea potrivit căreia Curtea București, secția IV penală, judeca foștii miniștri antonescieni, în baza legii criminalilor de război, pentru contribuția lor la politica nefastă a regimului antonescian, condamnându-i „la temniță grea și degradare civică”. Averile tuturor celor condamnați au fost confiscate. Dumitru Negel a fost judecat în contumacie și condamnat la 10 ani temniță grea și 10 ani degradare civică.⁴⁰

În exil, a publicat câteva broșuri, care tratau agricultura românească: *Romanian agricultural taxation*, New York, Free Europe Commi-tee, 1954; *Insurance in Romanian Agricultural*, Mid-European Studies Center, 1954 (în

---

³⁷ S-a acordat, totuși, suma de 280.000 de franci elvețieni și 50.000 de dolari. Vezi: Teșu Solomovici, *Cele două domnii ale Regelui Mihai I* în C. Rădulescu-Motru, P.P. Panaitescu, Tudor Vianu, Nicolae Iorga, Mircea Vulcănescu, Mihail Polihroniade, Constantin Moisil, Mircea Ionnițiu, Teșu Solomovici, *Monarhia românească Carol I, Ferdinand I, Carol II, Mihai I*, București, Editura Teșu, 2008, p. 201.

³⁸ Mircea Ioanițiu, *Regele, rușii și comuniștii* în Rădulescu-Motru, P.P. Panaitescu, Tudor Vianu, Nicolae Iorga, Mircea Vulcănescu, Mihail Polihroniade, Constantin Moisil, Mircea Ionnițiu, Teșu Solomovici, *op. cit.*, pp. 220-221.

³⁹ S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 8, f. 50.

⁴⁰ Alături de Dimitrie Negel, au mai fost condamnați: generalul Iosif Iacobici (8 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Gheorghe Crețeanu (10 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), prof. I. Petrici (10 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Alexandru Neagu (8 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Aurelian Pană (10 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Atta Constantinescu (5 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Gheorghe P. Docan (5 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), gen. Gheorghe Potopeanu (5 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Petre Nemoianu (5 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), ing. Toma Ghițulescu (5 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), amiral Nicolae Păiș (3 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), Al. Constant (4 ani temniță grea și 10 ani degradare civică), amiral Gheorghe Koslinski (2 ani temniță grea și 10 ani degradare civică). Au fost achitați: ing. Pompiliu Nicolau și Ion Sandu. Vezi: Radu R. Rosetti, *Pagini de jurnal*, Ediție îngrijită de Cristian Popișteanu, Marian Ștefan, Ioana Ursu, București, Editura Adevărul, 1993, p. 21.

colaborare cu Șerban Constandaky); *Distribution of Agricultural products in Romania: Mid-European Studies Center*, No. 17, Literary Licensing, LLC.

DIMITRIE D. NEGEL, ADMINISTRATOR OF THE CROWN DOMAIN (1942-1948)

(Abstract)

In the summer of 1942, King Michael appointed Dimitrie D. Negel the supervisor of the Administration. By getting closer to the circles around the palace, he managed to become rapidly one of the most influent leaders of the Royal Court. Referring to the Court Marshal, Savel Rădulescu and Mircea Ionnițiu, Michael was declaring that, together, they were forming “a small team, which, after it had been dissolved, many regretted it”

He occupied several public positions. He was: president of the Chamber of Commerce and Industry from Bucharest, the department Industry (1938), under-secretary of State within the Ministry of National Economy for the Supplying Department (May 26th – November 17th 1941), during the regime of Antonescu, Crown Domain Administrator (July 22nd 1942 – January 4th 1948), Minister of the Agriculture and Domains (August 23rd 1944 – November 4th 1955) and temporary Minister of Justice (October 4th 1944 – November 4th 1944), during the governing of Sănătescu, and marshal of the Royal Court (1943-1947).

After the forced abdication of the king, on the 30th of December 1947, Dimitrie Negel had talks with Petru Groza to agree on the entourage that was to accompany the King when leaving the country, on addressing the necessary documents for the journey, the instructions for the organisation of the sovereign’s departure train, the value of the estimates. On the 2nd of January 1948, he delegated his attributions of Crown Domain Administrator to Major Gheorghe Liatris, and, on the 4th of January, he was leaving the country along with King Michael and the Queen-mother Helen.

Keywords: Dimitrie D. Negel, Crown Domain Administrator, 1942-1948, Marshal of the Royal Court, King Michael I of Romania.

ANEXA 1

„MIHAI I,

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României,

La toți, de față și viitori, sănătate;

Văzând art. 8 din legea Domeniului Coroanei,

Am hotărât:

Art. I. D-I. D. Negel se numeste administrator al Domeniului Coroanei în locul d-lui General Adjutant Al. Manolescu, demisionat, pe ziua de 11 Iulie 1942.

Art. II. Această Înaltă deciziune se va publica în Monitorul Oficial.

Data în Sinaia la 22 Iulie 1942.

MIHAI I¹”

ANEXA 2

4 AUG. 1947

MINISTERUL AGRICULTURII ȘI DOMENIILOR
DIRECȚIA PRODUCȚIEI VEGETALE
- Serviciul Cerealelor² -

Loco

Urmare adresei noastre No. 2712 din 23 Iulie 1947;

Avem onoarea a vă comunica mai jos investițiile necesare la Regiile Domeniului Coroanei, în perioada de 4 ani (1947/1951).

1/. Regia Domeniului Coroanei Mălini, Jud. Baia

În afară de clădirile refăcute până în prezent, mai sunt necesare:

- refacerea Casei de Administrație
- refacerea muzeului silvic
- refacerea locuinței șefului ocolului silvic Mălini
- refacerea locuinței șefului ocolului silvic Poiana Doamnei
- refacerea a șase cantoane silvice
- construirea fabricii de cherestea de la Cornul Luncii, toate dăunate de războiu

2/. Regia Domeniului Coroanei Borca, Jud. Neamț

- refacerea locuinței șefului ocolului silvic Neagra
- reparațiuni radicale la localul de cooperativă

¹ Monitorul Oficial, partea I-a, nr. 170/24 Iulie 1942, p. 6146.

² S.A.N.I.C., București, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, fond Administrația Centrală a Domeniului Coroanei, dosar nr. 265/1947, vol. I, ff. 324-325.

- refacerea a șase cantoane silvice, toate dăunate de războiu
- 3/. Regia Domeniului Coroanei Bicz, Jud. Neamț
- renovarea Casei de Administrație pentru care au început lucrările
- reparația totală a teatrului sătesc
- reparația totală a băiei populare
- repararea brutăriei
- repararea localului în care funcționează Percepția Bicz
- repararea hanului de la Ciungi
- repararea dispensarului Bicz
- repararea locuinței în care stă medicul
- repararea locuinței șefului Ocolului silvic Bicz
- repararea locuinței șefului Ocolului silvic Tașca
- repararea locuinței contabilului
- repararea a șase cantoane silvice, toate dăunate de războiu.
- 4/. Regia Domeniului Coroanei Dobrovăț, Jud. Vaslui
- reparația Casei de Administrație și a tuturor atenanselor
- reparația locuinței contabilului
- reparația a patru cantoane silvice, toate dăunate de războiu
- 5/. Regia Domeniului Coroanei Rușețu, Județul Brăila
- repararea locuințelor muncitorilor, precum și a grajdurilor în care sunt adăpostite animalele Regiei
- 6/. Regia Domeniului Coroanei Cocioc, Jud. Ilfov
- reparația cantoanelor silvice
- 7/. Regia Domeniului Coroanei Sadova, Jud. Dolj
- refacerea fabricii de cherestea
- reparațiuni mici la locuințele personalului
- reparațiuni mici la cantoanele silvice
- 8/. Regia Domeniului Coroanei Segarcea, Jud. Dolj
- reparațiuni mici la locuințele personalului
- reparațiuni mici la cantoanele silvice
- 9/. Regia Domeniului Coroanei Bușteni, Jud. Prahova

Nu are nevoie de nicio lucrare în perioada de 4 ani.

Lucrările arătate mai sus se vor executa eșalonat în perioada de 4 ani și în măsura urgenței, pe bază de devize întocmite de specialiștii Domeniului Coroanei.

Inventarul mort este în stare de funcționare și nu are nevoie de nicio completare.

Deasemeni și inventarul viu, iar dacă se vor ivi nevoi, ele se vor completa pentru toate Regiile cu animale din crescătoria proprie dela Domeniul Coroanei Segarcea, Jud. Dolj.

Primiți, vă rugăm, asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

ADMINISTRATORUL DOMENIULUI COROANEI

Liatrix

ANEXA 3**DOMNULE MINISTRU³,**

Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a aproba colectarea cantităților de porumb și grâu din județele Tutova, Tecuci și Brăila, pentru nevoile de aprovizionare a Domeniului Coroanei arătate mai jos:

1. REGIA DOMENIULUI COROANEI MĂLINI, JUD. BAIA:

125.280 kgr. porumb

41.760 kgr grâu pentru: lucrători forestieri 800; funcționari sate 40; familiile funcționarilor la sate 80, familiile lucrătorilor la sate-1.600/2.500 persoane.

2. REGIA DOMENIULUI COROANEI BORCA:

119.394 kgr. porumb

39.798 kgr. grâu pentru: lucrători forestieri 700; funcționari sate 37; familiile funcționarilor la sate 74, familiile lucrătorilor la sate -1.400/2.211 persoane.

3. REGIA DOMENIULUI COROANEI BICAZ, JUD. NEAMȚ:

69.498 kgr. porumb

23.166 kgr. grâu pentru: lucrători forestieri 400; funcționari sate 29; familiile funcționarilor la sate 58, familiile lucrătorilor la sate-800/1.287 persoane.

4. REGIA DOMENIULUI COROANEI BUȘTENI, JUD. PRAHOVA:

16.200 kgr. porumb

5.400 kgr. grâu pentru: lucrători forestieri 60; funcționari sate 20; familiile funcționarilor la sate 40, familiile lucrătorilor la sate-180/300 persoane.

5. REGIA DOMENIULUI COROANEI DOBROVĂȚ, JUD. VASLUI:

35.802 kgr. porumb

11.934 kgr. grâu pentru: lucrători forestieri 220; funcționari sate 21; familiile funcționarilor la sate 42, familiile lucrătorilor la sate-400/663 persoane.

6. REGIA DOMENIULUI COROANEI SADOVA, JUD. DOLJ:

68.850 kgr. porumb

22.950 kgr. grâu pentru: lucrători forestieri 200; lucrători viticoli și agricoli 140; funcționari sate 85; familiile funcționarilor la sate 170, familiile lucrătorilor la sate-680/1.273 persoane.

7. REGIA DOMENIULUI COROANEI RUȘEȚU, JUD. BRĂILA:

22.270 kgr. porumb

9.090 kgr. grâu pentru: lucrători forestieri 35; lucrători viticoli și agricoli 70; funcționari sate 20; familiile funcționarilor la sate 40, familiile lucrătorilor la sate-340/505 persoane.

³ *Ibidem*, dosar nr. 222/1945, ff. 86-87.

Reese deci un total de:

462.294 kgr. porumb

154.096 kgr. grâu

Aceste cantități sunt socotite ca necesare pe timp de trei luni, iar colectarea și ridicarea lor se va face de Domeniul Coroanei pe măsură ce dispunem de mijloacele de transport.

Primiți, vă rugăm, Domnule Ministru, asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

ADMINISTRATORUL DOMENIULUI COROANEI

DDN

DOMNIEI SALE

DOMNULUI GENERAL PÂRVULESCU

MINISTRU SUBSECRETAR DE STAT AL APROVIZIONĂRII

ANEXA 4

21 SEP. 1946

Domnule MINISTRU⁴,

Am onoare a vă depune alăturat, planurile de aprovizionare cu cereale pe timpul 1 aug. 1946 – 1 aug. 1947 pentru cele nouă Regii ale Domeniului Coroanei: Analizată situația se prezintă după cum urmează:

I. REGII AGRICOLE:

1. Regia Domeniului Coroanei Segarcea, județul Dolj.

După cum reese din tabelele alăturate din cerealele recoltate inclusiv cotele cuvenite Statului își asigură nevoile până la noua recoltă.

Are însă un deficit de 108.380 kgr. porumb de asigurat prin colectare. Excedentul de 268.990 kgr. de grâu după ce s-au rezervat 120.000 kgr la dispoziția Ministerului Agriculturii și Domeniilor pentru însămânțările județului Dolj, se repartizează astfel, conform planurilor anexate:

Regia Domeniului Coroanei Cocioac Jud. Ilfov 14.830 kgr.

Regia Domeniului Coroanei Rușețu Jud. Brăila 18.000 kgr.

Regia Domeniului Coroanei Mălini Jud. Baia 81.200 kgr

---

⁴ *Ibidem*, dosar nr. 246/1946, ff. 440-443.

Regia Domeniului Coroanei Borca, Jud. Neamț 4.603 kgr

Regia Domeniului Coroanei Bușteni Jud. Prahova 8.424 kgr.

127.057 kgr

În baza autorizației Dvs. S.5/2317/71865/71864 din 24 August 1946 s-au expediat pentru acoperirea lipsei de porumb:

Regiei Borca, Județul Neamț 25.000 kgr

Regiei Bicz, Județul Neamț 15.000 kgr

167.057 kgr.

Donația Majestăților Lor pentru ajutorarea regiunilor bântuite de secetă 30.000 kgr.;

Donația M.S. Regelui către Batalionul de gardă Regal 20.000 kgr.

Nevoile Casei Regale pentru:

Ad-ția Domeniului Regal Săvârșin – Arad 20.000 kgr.

Ad-ția Domeniului Regal Azuga- Sinaia -Predeal 31.933 kgr.

2/. Regia Domeniului Coroanei Sadova Județul Dolj

Cerealele recoltate inclusiv cotele convenite Statului precum și uiumul ceiace se va obține probabil din uiumul morilor, conform tabelului anexat, acoperă nevoile acestei Regii.

Având însă un deficit de 63.000 kgr. Porumb, rămâne ca din plusul de 65.000 kgr. grâu, secară să acopere la menajul ordinar, personal, munci agricole etc. pe cât posibil patru vagoane porumb cu 4 vagoane grâu-secară iar la hrana vitelor rămâne un minus de 23.000 kgr porumb; în schimb la grâu rămâne un plus de 25.000 kgr.

Dacă se acceptă această compensație, ceiace ne permite a solicita rămâne un plus de 2.000 kgr. grâu pentru a face față altor nevoi neprevăzute din timpul anului.

3/. Regia Domeniului Coroanei Cocioc-Gherghița, județul Ilfov.

Cerealele rezultate inclusiv cotele convenite Statului, după cum reese din tabloul anexat, nu acoperă decât în parte nevoile acestei Regii.

Mai are trebuință de următoarele cereale de colectat:

Grâu 14.830 kgr care i se dă din disponibilul de la Regia Segarcea, Județul Dolj

Orz 35.040 kgr

Ovăz 3.920 kgr. de colectat

Porumb 27.070 de kgr

4/. Regia Domeniului Coroanei Rușetu, Județul Brăila.

Din tabloul anexat se poate vedea ravagiile secetei din care cauză depe o întindere de 16 hectare nu s-au recoltat decât 2.000 kgr. iar depe 19 hectare ovăz s-a realizat numai 300 kgr.

Față de această situație are nevoie de următoarele cereale pentru însămânțări, hrana oamenilor și a animalelor:

grâu 18.000 kgr. care i se va da din disponibilul Regiei Domeniului Coroanei de la Segarcea județul Dolj
porumb 51.000 kgr.)
ovăz 18.000 kgr.) de colectat
orz 600 kgr.)

II. REGII FORESTIERE:

1/. Regia Domeniului Coroanei Mălini, Județul Baia.

Pentru nevoile legale prevăzute în tabelele anexate, are trebuință de următoarele cereale:

Grâu 81.200 kgr. care i se va da din disponibilul existent la Regia domeniului Coroanei Segarcea, județul Dolj
porumb 152.309 kgr)
orz 1.300 kgr.)
ovăz 13.700 kgr.) de colectat
fasole 26.700 kgr.)
cartofi 135.300 kgr.)

2/. Regia Domeniului Coroanei Borca, Județul Neamț

Conform tabelului anexat, are nevoie de următoarele cereale:
grâu 4.603 kgr. care i se va da din disponibilul existent la Regia domeniului Coroanei Segarcea, județul Dolj
porumb 836.574 kgr.) de colectat
ovăz 49.400 kgr.)

3/. Regia Domeniului Coroanei Bicăz, Județul Neamț;

Conform alăturatelor situații, are nevoie de:

porumb 162.251 kgr.)
ovăz 29.108 kgr.) de colectat
fasole 2.000 kgr.)

4/. Regia Domeniului Coroanei Bușteni Județul Prahova:

Conform alăturatului tabel are nevoie de următoarele cereale:
grâu 8.424 kgr care i se va da din disponibilul Regiei Domeniului Coroanei Segarcea, județul Dolj
porumb 15.850 kgr.) de colectat
ovăz 1.100 de kgr.)

5/. Regia Domeniului Coroanei Dobrovăț Județul Vaslui.

Conform planului anexat are nevoie de:

porumb 157.022 kgr.)
ovăz 1.950 kgr.) de colectat

Vă rugăm, Domnule Ministru, ca luând în considerație situația expusă mai sus, să binevoiți a aproba:

1/. Securitatea Domeniului Coroanei, în mod definitiv, de predarea cotelor legale de cereale, rezultate din recolta anului curent la Regiile Sale Cocioc județul Ilfov și Segarcea-Sadova, județul Dolj, pentru Regia Sadova solicitând scutire și de uiumul provenit de la morile țărănești.

2/. Eliberarea cuvenitelor autorizațiuni de transport de către Oficiul Economic Județean Dolj pentru cantitățile de grâu ce urmează a se expedia de la Regiile Domeniului Coroanei Segarcea județul Dolj la adresele specificate mai sus.

3/. Autorizațiuni pentru colectarea din depozitele I.C.O.O.P. a necesarului conform planurilor de aprovizionare anexate:

porumb sau grâu 1.510.465 kgr.

orz 36.940 kgr.

fasole 28.700 kgr.

cartofi 135.300 kgr.

4/. Autorizațiuni pentru colectarea cantităților de 127.178 kgr. ovăz din județul Constanța, unde a și fost angajat.

Primiți, vă rugăm Domnule Ministru, asigurarea distinsei noastre considerațiuni.

ADMINISTRATORUL DOMENIULUI COROANEI

ANEXA 5

6 MAI 1944

Toate Regiile⁵

Titl.

REGIA DOMENIULUI COROANEI

Din cauza vremurilor grele prin care trece întreaga noastră Țară, Domeniul Coroanei a fost nevoit să evacueze Regiile Mălini, Borca, Bicz, Românești și Dobrovăț.

În consecință, azi, ne găsim, pe deoparte, lipsiți complet de veniturile acestor Regii, iar pe de altă parte grevați de plata salariilor funcționarilor evacuați la Regiile Sadova, segarcea, Rușețu, Cocioc și Bușteni.

Cum mijloacele noastre financiare nu ne mai îngăduie să plătim pentru moment gratificațiile pentru anul 1943 și sporul de scumpete acordat la 1 Ianuarie 1944, vă rugăm a lua notă că începând dela 1 Mai 1944 se suspendă până la noi dispozițiuni plata gratificațiilor și a sporului de 25% aprobat la 1 ianuarie 1944.

---

⁵ *Ibidem*, dosar nr. 186/1944, f. 43.

Nu se suspendă însă majorările de salarii și diurnele aprobate cu începere dela 1 Ianuarie 1944.

Cu un cuvânt, veți plăti dela 1 Maiu 1944 numai salariile și sporurile de scumpete așa cum s-au plătit până la 31 Decembrie 1943 plus sporurile de salarii și diurnele aprobate cu începere de la 1 Ianuarie 1944.

Toate aceste salarii se vor plăti și personalului ce se găsește evacuat pe acel Domeniu trimis de noi de la Domeniile din Moldova.

În cazul că situația se va îndrepta și vom fi din nou în posibilitatea de a face față plății acestor sume, cari deocamdată au fost suspendate, voi dispune pentru a se putea efectua și aceste plăți.

Cer întregului personal o înțelegere deplină și să fie încredințat că dacă am fost nevoit a recurge deocamdată la această măsură, a fost numai datorită timpurilor foarte grele prin care trecem și cari ne impun tuturor să facem toate sacrificiile pentru a putea face față acestor împrejurări vitriji.

Nădărduesc însă că în curând situația se va îndrepta și atunci voi avea grijă de toți pentru a nu se considera nedreptățiți.

ADMINISTRATORUL DOMENIULUI COROANEI
DDN

MĂSURI DE APĂRARE PASIVĂ LA CRAIOVA ÎN TIMPUL BOMBARDAMENTELOR AERIENE DIN ANUL 1944 (II)

ȘERBAN PĂTRAȘCU*

I. Buncărele autorităților

Pentru protejarea autorităților locale, care, în timpul bombardamentelor, aveau datoria să stea permanent la posturile lor, iar după bombardamente, să coordoneze acțiunile de salvare, s-a început, în Craiova, construirea de adăposturi subterane betonate, de fapt, adevărate buncăre, capabile să reziste la bombe explozive de 300 kg. Din păcate, lucrările demarate în primăvara anului 1944 au fost finalizate abia în toamna aceluiași an, atunci când pericolul bombardamentelor trecuse.

Hotărârea construirii buncărelor a fost luată în urma consfătuirii dintre primarul Craiovei, generalul D. Popescu și comandantul Corpului I Teritorial, generalul M. Manafu. Pe 2 mai 1944, o *comisie* – formată din colonelul A. Ionescu, șeful Serviciului Geniului din Corpul I Teritorial, Ermil Păunescu, șeful Serviciului M.O.N.T. al Primăriei și arhitectul I.L. Atanasescu, șeful Serviciului Tehnic Municipal – se întrunea „pentru a studia și a dispune executarea a cinci adăposturi betonate” la următoarele instituții: *Corpul I Armată, Primăria Craiova, Prefectura județului, Prefectura Poliției și Poșta*.

Potrivit procesului-verbal¹, încheiat cu acest prilej, Comisia a stabilit că „executarea adăposturilor se va face în trei etape: Etapa I – Adăposturile de la Corpul I [Teritorial] și Primărie, Etapa II – [cele] de la Prefectura Județului și Prefectura Poliției, Etapa III – Poșta”.

Lucrările prevăzute pentru Etapa I urmau să pornească imediat „iar la celelalte etape concomitent cu eliberarea echipelor de lucrători dela etapa I”. Mâna de lucru o reprezentau militarii: „30 de lucrători cu brațele, 6 dulgheri, 4 fierari și 2 zidari”, iar uneltele necesare „vor fi aduse în parte de echipele militare, în parte din depozitul Primăriei”.

În ce privește materialele de construcție necesare realizării primei etape: nisip, pietriș, ciment, cofraje, piatră, fier – se preconiza procurarea lor din comerț,

---

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: serban_patrascu@yahoo.com.

¹ SJAN Dolj, Fond Primăria Craiova, Serviciul M.O.N.T., dosar 1/1944, f. 506.

dar și din surse proprii. Astfel: *nisipul* „se va aduce de la ștrandul Jiului”; *pietrișul* din cauza nivelului ridicat al apelor Jiului, se va procura cu împrumut de la antreprenori sau din depozitul Primăriei ori va fi cumpărat; *piatra de cărămidă* „se va lua de la Primăria Municipiului din depavarea străzilor”; *fierul de beton* și o parte din *materialele de cofraje*, din depozitul Corpului I Teritorial; *cimentul*, în cantitate de 50.000 kg, trebuia achiziționat din Depozitul M. Petrescu din localitate.

Conducerea tehnică a lucrărilor și-au asumat-o cei doi specialiști: colonelul A. Ionescu și arhitectul I. Atanasescu, partea administrativă și financiară a revenit lui Ermil Păunescu, iar subinginerilor Novzoreanu și Hacıadurof li s-au încredințat lucrările de pe șantierele Primăriei.

Susținerea financiară pentru executarea adăposturilor venea din partea Comandamentului Apărării Passive din București, care pusese la dispoziția Primăriei Craiova suma de 6.400.000 lei.

Chiar de la început, planul conceput de autorități a suferit modificări semnificative. În primul rând, s-a renunțat la folosirea militarilor români ca mână de lucru, în locul lor fiind aduși prizonieri de război ruși. Prin contractul încheiat între Lagărul de Prizonieri Nr. 6 cu sediul în Garnizoana Calafat și Primăria Craiova, lt.-col. Grigore Popovici, comandantul Lagărului „pune la dispoziția Primăriei 100 de prizonieri din care toți muncitori obișnuiți și meseriași [...] cu începere de la data de 12 Mai 1944 pe tot timpul cât va avea nevoie Primăria”².

La angajarea prizonierilor, Primăria Craiova se obliga să respecte prevederile contractuale: plata muncii prizonierilor, hrana suficientă, îmbrăcămintea, cazarea, programul de lucru, asistența medicală ș.a.³ Pe 3 iunie 1944, șeful Secției Prizonieri din

² *Ibidem*, f. 90.

³ Contractul stipula următoarele obligații: „Prizonierii vizați în prezentul contract vor fi folosiți numai de către Primăria Municipiului în Craiova, județul Dolj, fără a se putea transfera la altă întreprindere, moșie etc. fie chiar a contractantului; Prețul muncii prizonierilor repartizați prin acest contract este conform D.N. Nr. 4307/943 (însă – n.n.) M. St. M. poate oricând să modifice în plus sau în minus prețul de muncă, fără vreo pretenție din partea contractatului. Plata pentru munca prizonierilor trebuie înaintată Lagărului pe bază de stat simplu, în cel mult 8 zile după încheierea fiecărei luni; În caz de accidentare a prizonierilor în timpul și din cauza muncii prestată în conformitate cu alineatul 3 art. 27 din Convenția de la Geneva, proprietarul, antrepriza, este obligată pe lângă îngrijirea medicală a prizonierului și la o despăgubire, în raport cu gradul de accidentare, ce va fi stabilită de o comisie ce se formează din Comandantul Lagărului, Medicul Lagărului, Medicul de Plasă, Șeful Postului de Jandarmi sau, la orașe, un ofițer delegat al Garnizoanei respective. Despăgubirea va fi depusă Lagărului, care la rândul său, o va depune la C.E.C. pe numele prizonierului care o va primi la eliberarea din Lagăr; Hrana suficientă pentru prizonieri și oamenii din gardă va fi dată în natură, de către proprietar, antrepriză. Vesela, cazanele și lemnele necesare pentru preparatul și servitul hranei, privesc pe proprietar, antrepriză; Cazarea prizonierilor și oamenilor din gardă privește pe proprietar, antrepriză și va fi făcută în condițiuni de bună igienă, asigurându-se căldură, paturi și așternut de rogojini, pae sau fân, care să se schimbe o dată pe lună. Localul de cazare trebuie să fie cât mai izolat, pentru ca prizonierii să nu aibă contact cu populația civilă, iar cazarea soldaților ce fac garda va fi separată de a prizonierilor. Încăperile vor fi văruiți cel puțin o dată pe lună; Asistența medicală pentru cazuri ușoare se dă de proprietar, antrepriză. Prizonierii vor avea liber Duminica, pentru a-și îngriji de igiena corporală și reparatul echipamentului. Mijloacele de făcut baie și spălat rufe (jgheaburi, cazane, băi improvizate, apă, lemne etc.) se vor da de proprietar, antrepriză. Săpunul se va da de către proprietar, antrepriză câte 0,300 kg. de om pe

Ministerul de Război, colonelul Gh. Săulescu aproba angajarea celor 100 de prizonieri, iar pe 20 iunie, Corpul I Teritorial anunța Primăria Craiova, că din ordinul Mareșalului Antonescu „prizonierii dați acelei Primării pentru lucrările de A.P., să fie plătiți cu 3.000 lei lunar de fiecare prizonier” și ”se echipează și întrețin din munca lor”⁴.

Pe parcursul lucrărilor, Primăria n-a întrebuințat în mod frecvent decât 30 de prizonieri la care s-au adăugat alți 9 prizonieri⁵ „calificați”, aduși la mijlocul lunii iunie „pentru construirea adăpostului de la Corpului 1 Teritorial” și retribuți lunar fiecare cu suma de 4.500 lei.

Costurile muncii cu prizonieri par să fi luat pe nepregătite Primăria Craiovei. Între lunile mai – august 1944, acesta nu reușește să facă nicio plată, iar cererile de achitare a datoriilor sunt lăsate fără răspuns. De exemplu, pe 25 iulie, comandantul Regimentului 1 Dorobanți semnala Corpului I Teritorial: „datoria ce o înregistrează Primăria în contul hranei prizonierilor care lucrează la adăposturi A.P.”, arătând că deși de aproape trei luni „am pus în subzistența Regimentului un număr de 100 prizonieri și garda necesară pazei”, nu primise niciun leu pentru întreținerea lor (hrana și lemnele pentru prepararea hranei, pentru baie și deparazitare).

Așa stând lucrurile, Regimentul solicita „să hotărâți dacă mai putem ține în subzistență oamenii Primăriei care nici nu răspunde la adresele Regimentului prin care se cere achitarea drepturilor”⁶. Neplata de către Primărie a indemnizației de muncă a prizonierilor a determinat Lagărul Nr. 6 Calafat să ordone comandantului Detașamentului de Prizonieri Craiova să ridice imediat prizonierii. Pe 2 august 1944, edilului i se pune în vedere că: „dacă până la data de 8 August

---

lună; Programul de lucru va fi acela al regiunii; Prezența prizonierilor la lucru va fi anunțată de către proprietar, antrepriză, Medicului de Circumscripție și Șefului Postului de Jandarmi în raza cărora intră comuna respectivă, prin tabel nominal; Proprietarul, antrepriză are obligația să pună la dispoziția organelor de control mijloace de transport pentru deplasări, imediat ce va fi înștiințat; Prizonierii nu vor fi puși la munci care prin natura lor distruge înainte de timp îmbrăcămintea. Se admite și întrebuințarea la astfel de munci, cu condiția ca proprietarul să îmbrace prizonierii pe proprie cheltuială cu salopete sau șorturi rezistente, ca să acopere echipamentul, și cu galoși sau papuci, care să înlocuiască bocancii (este cazul la mine, cariere, turnătorii, tăbăcării etc.); Proprietarul, antrepriză, va depune la Lagăr odată cu ridicarea prizonierilor, o garanție egală cu tariful pe 15 zile al numărului de prizonieri ce se ridică. Cu avizul M. ST. M. Secția Prizonieri, această garanție se va confisca în parte sau total, în caz de nerespectare a clauzelor contractuale. Suma se va face venit la Fond Întreținere Corp. Nerespectarea, în total sau numai în parte, a obligațiilor din prezentul contract, atrage în urma unui preaviz de zece zile, măsura din partea Lagărului de: a ridica prizonierii, a deferi justiției pe proprietar, antrepriză, a da în debit la fisc pe proprietar, antrepriză; Primăria Municipiului poate înapoia Lagărului o parte din acești prizonieri de care nu ar mai avea nevoie, urmând ca Lagărul să facă convenita scădere din preț pe data înapoierii acestor prizonieri (*Ibidem*)”.

⁴ *Ibidem*, f. 88.

⁵ *Ibidem*, f. 91.

⁶ *Ibidem*, ff. 267-268: Cu adresele din 6 iunie 1944 și 3 iulie 1944, Regimentul 1 Dorobanți cere Primăriei să achite costul hranei prizonierilor pe luna mai (124.560 lei) și iunie (71.589 lei).

nu avem comunicarea dumneavoastră la acest detașament și numărul recipisei de achitare a datoriei către lagăr sunt nevoie ca pe 10 August să trimit un jandarm care se va prezenta cu foaie de drum la dumneavoastră pentru ridicarea prizonierilor”⁷. În răspunsul său, administrația municipală recunoaște că „nu mai dispune de fonduri pentru hrana și indemnitatea de muncă a acestor prizonieri” și arată că a hotărât să înapoieze Lagărului „cu începere de la 20 August 1944, un număr de 30 prizonieri rămași disponibili, din cei repartizați Primăriei pentru lucrările de adăpostire”⁸. De la această dată și până la 1 septembrie 1944, Primăria nu mai păstrează decât 10 prizonieri.

Restanțe înregistra municipalitatea și la diverse firme din oraș, de la care cumpărase, pentru uzul prizonierilor: cantități însemnate de tutun (circa 25.000 țigări naționale), de săpun (169 kg), precum și medicamente pentru cei ce se îmbolnăviseră în timpul lucrului la adăposturile betonate.

Achitarea datoriilor s-a realizat după cum o dovedesc ordonanțele de plată, în intervalul septembrie 1944 – ianuarie 1945. Trăgând linie sub aceste plăți, observăm că utilizarea prizonierilor a costat Primăria cel puțin 1 milion de lei, o sumă considerabilă, aproape echivalentă cu cea necesară construirii unui buncăr. Consecințele întârzierii plăților s-au făcut simțite odată cu intrarea trupelor sovietice în Craiova, când prizonierii ruși și-au cerut imperativ drepturile salariale. Un incident, care putea să aibă urmări neplăcute, s-a petrecut în curtea Serviciului de Salubritate al Municipiului. Doi prizonieri ruși, însoțiți de un ofițer și un soldat, toți în stare de ebrietate, „au cerut conducătorilor Salubrității să li se plătească imediat salariul pe timp de 1 an, pentru munca pe care au prestat-o la Salubritate. Înainte de a interveni autoritățile militare – se arată în raportul confidențial al Chesturii de Poliție – conflictul s-a aplanat, cei de mai sus părăsind de bună voie localul Salubrității, renunțând la pretențiile lor”⁹.

O altă schimbare adusă proiectului inițial a constat în extinderea lucrărilor, în vederea construirii simultane a 3 buncăre, în loc de două cum prevedea prima etapă. Mai exact „în urma ordinelor superioare survenite până în prezent, s-a început și construirea adăpostului betonat de la Chestura Poliției Municipiului Craiova”¹⁰. Fără îndoială, rolul important jucat de organele de poliție, în timpul atacurilor aeriene, justifică pe deplin decizia autorităților guvernamentale.

Primele preocupări pentru protejarea vieții acestora datează din 9 februarie 1943, când Primăria Craiova este înștiințată că „în conformitate cu hotărârile Domnului Mareșal Conducător al Statului trebuie să construiască adăposturi pentru gardienii publici”¹¹. După mai bine de un an, nu se construiseră niciun adăpost, iar

⁷ *Ibidem*, f. 278: Datoria numai pe luna august se ridica la 452.000 lei.

⁸ *Ibidem*, f. 279.

⁹ Idem, Fond Prefectura Jud. Dolj, Serviciul Administrativ, dosar 118/1944, f. 69.

¹⁰ Idem, Fond Primăria Craiova, Serviciul M.O.N.T., dosar 1/1944, f. 2.

¹¹ Idem, Fond Chestura Poliția Craiova, dosar 20/1944, f. 11.

pe 19 aprilie 1944, chestorul Poliției își informa superiorii din Inspectoratul Regional de Poliție Craiova, despre zădărnicia demersurilor sale: „Adăposturile individuale pentru gardienii din posturi nu au fost făcute nici până în prezent, deși s-au făcut mai multe intervențiuni către forurile competente”. Pe 16 februarie 1944, „către Primărie s-a înaintat – afirmă chestorul – un tabel cu aceste adăposturi și s-a cerut construirea lor”; pe 12 aprilie 1944, la conferința de la Primărie, „s-a discutat și s-a cerut din nou construirea acestor adăposturi”¹², iar pe 14 aprilie 1944, Primăria era rugată să dispună „asupra urgentării construirii adăposturilor individuale pentru gardienii din posturi, care, în cazul unui bombardament, urmează a fi sacrificați întrucât prin natura serviciului, sunt cei din urmă care intră în adăpost și nici nu pot părăsi postul”¹³. Nici apelurile adresate Comandamentului Subzonei A.P. Dolj, Corpului I Armată și Prefecturii Dolj n-au avut mai mult succes, deși, nu odată aceste instituții asiguraseră poliția de sprijinul lor. În final, în ultimele zile ale lunii aprilie 1944, autoritățile locale ajungeau la o înțelegere privind renunțarea definitivă la construirea de adăposturi pentru gardieni. Pe un document din 26 aprilie 1944, comisarul Marin Popescu, șeful Biroului M.O.N.T. din Chestură, notează: „Garnizoana [Craiova - n.n.] a stabilit de acord cu primăria municipiului, să nu se mai construiască adăposturi pentru gardieni, aceștia urmând a merge la adăposturile publice cele mai apropiate”¹⁴.

În ajunul bombardamentelor aeriene asupra Craiovei, poliției i se promitea un adăpost sigur, chiar în curtea Chesturii. Însă, după cum vom vedea, lucrările de construcție vor rămâne într-un stadiu incipient, fiind, în cele din urmă, abandonate.

Activitatea pentru edificarea celor 3 adăposturi din beton armat a durat aproximativ cinci luni și jumătate (12 mai – 24 octombrie 1944) și s-a efectuat în condiții extrem de vitrege. În ciuda efortului depus, alarmele aeriene zilnice și raidurile executate de aviația americană asupra orașului au întrerupt deseori lucrările. Nici vremea n-a fost favorabilă. Ploile, care provocaseră mari inundații în județ în luna aprilie, au continuat și în luna mai, îngreunând bunul mers al șantierelor.

Sarcina elaborării planului de execuție a adăposturilor a revenit Serviciului Tehnic Municipal, condus de arhitectul I.L. Atanasescu. Schițele făcute de acesta prevedeau construirea unui „Adăpost betonat pentru 12 persoane pe bănci și 12 în picioare”¹⁵. Pentru „verificarea proiectului de construcție a trei adăposturi betonate”, a fost adus arhitectul Ioan Gilde de la Serviciul Construcții și Domenii Militare al Corpului I Teritorial. Gilde observă o serie de nereguli și propune (conform Raportului nr. 623 din 23 iunie 1944) pentru „a obține un adăpost contra

---

¹² *Ibidem*, f. 4.

¹³ *Ibidem*, f. 2.

¹⁴ *Ibidem*, f. 11.

¹⁵ *Idem*, Fond Primăria Craiova, Serviciul M.O.N.T., dosar 1/1944, f. 510.

unei bombe explozive obișnuite de 300 kg.”, următoarele măsuri: „1) executarea bolții, zidurilor și a radierului din beton armat de fortificații (400 kg ciment și 120 kg fier rotund la 1m cub de beton; 2) executarea zidurilor exterioare în grosime de 1,20 m, inclusiv zidul din mijlocul scărilor (la capetele bolții); 3) executarea radierului din beton armat de fortificație în grosime de 0,50 m; 4) executarea unui blocaj de piatră, fără mortar, lângă zidurile exterioare ale adăpostului, având la fundație 0,50 m lățimea iar sus la nivelul terenului 2,0 m; 5) executarea unei dale de 1,50 m grosime din blocuri de beton simple 0,50 m x 0,50 m x 0,50 m pe suprafața de 16,00 x 11,00 m peste adăpostul susmenționat în plus”. Serviciul Tehnic se declară de acord „cu prevederile și propunerile Domnului Arh. Gilde I. dar – precizează Atanasescu – în limita fondurilor disponibile”¹⁶.

Pe 27 iunie 1944, Primăria aproba (Decizia nr. 10655/1944) „executarea în regie a celor 3 adăposturi betonate la Corpul 1 Teritorial, Primărie și Chestură, după planurile și devizele întocmite de Serviciul Tehnic Municipal”¹⁷.

Lipsa personalului calificat a obligat autoritățile să-și limiteze lucrările la două dintre cele trei adăposturi preconizate. Încă din 23 mai, se ajunsese la o diviziune a muncii prin care „adăpostul din curtea Corpului I Armată se executa sub controlul și supravegherea Serviciului de Geniu al C. I. Teritorial, iar cel din curtea Primăriei, sub controlul și supravegherea Domnului Arhitect I. L. Atanasescu, secondat de Domnul Conducător Arhitect P. Marinescu”¹⁸. Acesta din urmă fusese angajat „întrucât Serviciul Tehnic nu dispune de oameni de specialitate”¹⁹ și retribuit, până la data de 31 august 1944, cu 1.200 lei pe zi. De asemenea, la cererea șefului Serviciului Tehnic, era angajat Ion Costache, fierar constructor în beton armat „specialist în astfel de lucrări”, deoarece „Între prizonierii ruși trimiși de Lagăr ca meseriași nu există specialiști pentru montarea fierului la construirea adăpostului betonat din curtea primăriei”²⁰.

Debutul lucrărilor aduce și primele probleme. Adăpostul din curtea Comandamentului armatei din str. Sfântul Mina nr. 22 „nu a putut fi construit la mare adâncime din cauza stratului de apă la mică distanță, astfel încât, dozajul a trebuit să fie mărit și dimensiunile pereților din deviz au suferit modificări”.

Drept urmare, pe 17 iulie, conducătorul șantierului, lt.-col. ing. Aurel Ionescu solicita primăriei „a ni se da cantitatea de 10.000 kg ciment în plus, peste cantitatea prevăzută de deviz”²¹, pentru completa terminare a construcției. Însă, după numai o lună, este nevoie de alte cantități însemnate de materiale. Pe 20 august 1944, șeful Serviciului Geniu confirmă primirea a 18.000 kg ciment, 20 mc. pietriș, 40 mc.

---

¹⁶ *Ibidem*, ff. 503-504.

¹⁷ *Ibidem*, f. 499.

¹⁸ *Ibidem*, f. 326.

¹⁹ *Ibidem*, f. 285.

²⁰ *Ibidem*, f. 141.

²¹ *Ibidem*, f. 190.

nisip, 1,368 mc. scânduri diferite pentru cofraj și 8 kg sârmă arsă.²² Dotat cu instalație electrică și telefon, buncărul armatei urma să îndeplinească și o funcție strategică, fiind „în același timp și un post de comandă”²³.

Modificarea cantităților de materiale prevăzute în deviz „atât pentru adăpostul de la C. 1 Ter., cât și pentru cel de la Primărie” a determinat municipalitatea ca, prin decizia (nr. 14 700) din 22 august 1944, să aprobe executarea lucrărilor conform cu noile devize. Astfel „valoarea acestor lucrări după deviz este de 1. 160. 000 fiecare adăpost, adică în total lei 3 480 000 – sumă ce se va angaja și achita din fondul de lei 6 400 000 pus la dispoziție de Comandamentul A. P. București”²⁴.

Decizia reconfirma faptul că cele 3 adăposturi se vor executa numai prin organele tehnice și „nu se vor angaja tașeroni sau antreprenori salariați sub orice formă” și stabilea că toate materialele ce se vor întrebuința „se vor procura potrivit legii prin licitație publică, licitație restrânsă, tratare prin învoială sau tratare directă”²⁵.

Devizul estimativ de materiale ce sunt necesare pentru construirea unui adăpost de beton armat în curtea Primăriei Craiova – Calea Brestei, nr. 28, în valoare de 1.160.000 lei, întocmit de arhitectul Atanasescu, cuprindea: 34.000 kg ciment necesar pentru betonul la fundament, talpă, pereți și boltire, 94 mc. pietriș, 70 mc. nisip, 8 mc. scânduri fasonate de cofraje și proptele lor la întreg betonul, diverse materiale (cuie, scoabe, buloane, sârmă etc.), uși de fier forjat complet montate de 2,50 mp., un ventilator manual, instalația de lumină electrică, 60 m tuburi de ciment pentru aerisire, 8 coturi, tuburi de ciment pentru aerisire, instalația de alimentare cu apă de băut, montajul a 6.000 kg fier, plata supraveghetorului lucrărilor.²⁶

La sfârșitul lunii august, se muncea de zor la adăpostul de la Primărie și la cel al Armatei, în vreme ce lucrul la adăpostul Chesturii de Poliție era oprit definitiv. Pe 25 august 1944, primarul Craiovei îl întreba pe comandantul Corpului I Teritorial „dacă adăpostul betonat ce este proiectat a se construi la Chestura Poliției, urmează a se mai executa sau nu, având în vedere evenimentele în curs (lovitura de stat din 23 august și consecințele sale – n.n.), precum și faptul că până în prezent nu s-a mai executat decât săpătura și montarea cofrajului”²⁷. Întrucât generalul Manafu ordona „că pentru moment se suspendă lucrările”²⁸, edilul dispunea ca materialele de construcție aflate pe șantier să fie preluate de administrația municipală, contra cost, pentru nevoile sale proprii. Așadar, dorința

---

²² *Ibidem*, f. 151.

²³ *Ibidem*, f. 458.

²⁴ *Ibidem*, f. 291.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, f. 282.

²⁷ *Ibidem*, f. 370.

²⁸ *Ibidem*, f. 371.

poliției craiovene de a avea un adăpost s-a soldat cu un nou eșec, Chestura rămânând cu vechiul șanț acoperit (tranșeu) lung de 20 m cu o capacitate de 180 persoane. În schimb, autoritățile vor reuși să ducă la capăt lucrările pe celelalte două șantiere. În luna septembrie, era gata buncărul Corpului I Teritorial, iar în octombrie, sub conducerea Serviciului Tehnic, se efectuau ultimele operațiuni la adăpostul Primăriei: se confecționau coloanele și ușile din fier, se tencuia cu var stins și se căptușeau obloanele cu foi de tablă galvanizată.²⁹

Pe 24 octombrie 1944, Comisia de Recepție a Primăriei Craiova lua în primire ambele lucrări, pe care le găsea „executate în bune condițiuni și conform proiectului; astfel că adăpostul din curtea Primăriei urmează a fi trecut în inventarul Primăriei cu valoarea de lei 1.398.994, iar acela din curtea Corpului I de Armată, în inventarul Ministerului Apărării Naționale cu valoarea de lei 1.359.894”³⁰.

În privința adăpostului de la Chestură, Comisia de Recepție constata că „s-a executat săpătura, s-a turnat talpa din beton și s-a efectuat parțial cofrajele din materialele rămase de la adăposturile Corpului I de Armată și Primărie”, lucrările oprindu-se „pe baza dispozițiilor date de Corpul I Teritorial și Ministerul Afacerilor Interne”³¹. În toamna anului 1944, în opinia guvernanților, situația militară nu mai impunea realizarea altor buncăre. La Craiova, apărarea antiaeriană a orașului trecuse în mâinile rușilor iar primejdia executării unor atacuri aeriene, de data aceasta din partea forțelor Axei, părea puțin probabilă. De altfel, autoritățile se gândeau să dea o nouă destinație adăposturilor construite cu atâta trudă. În acest sens, șeful Biroului M.O.N.T. propunea edilului ca „după terminare, adăpostul (Primăriei – n.n.) poate fi întrebuințat pentru depozitarea valorilor Municipiului”³².

II. Adăposturile betonate ale instituțiilor și întreprinderilor

Pe 15 mai 1944, Curtea de Apel Craiova se adresa autorităților locale cu rugămintea: „să dispuneți că să se construiască și la Palatul de Justiție un adăpost betonat, în care magistrații și funcționarii surprinși de alarmă sau nevoiți să stea la Palat, să se poată adăposti”³³. Primul care și-a declinat competența a fost Corpul I Teritorial motivând „că această chestiune nu cade în sarcina autorităților militare”. La rândul său, Primăria îi reamintea prim-președintelui Curții de Apel, Octav Pienescu, că „conform art. 13 din Legea Apărării Antiaeriene a Teritoriului toate instituțiile sunt obligate să-și organizeze, pe cont propriu, întreaga apărare antiaeriană pasivă a localului, personalului, etc.” iar „din fondul repartizat de

²⁹ *Ibidem*, ff. 554, 555, 557.

³⁰ *Ibidem*, f. 326.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, f. 554.

³³ *Ibidem*, f. 3.

Comandamentul A. P. București, Primăria nu poate angaja această lucrare, acel fond având destinație specială”³⁴.

Necesitatea construirii de adăposturi betonate la instituții și întreprinderi pentru personalul încadrat în echipele de apărare pasivă a apărut ca urmare a unor experiențe tragice. „Cu ocazia bombardamentelor aeriene asupra diferitelor orașe din țară – arăta maiorul Scărlătescu, șeful Comandamentului Subzonei A. P. Dolj – s-a constatat că localurile întreprinderilor, instituțiilor, depozitelor etc., au ars total sau parțial, împreună cu tot ce se putea salva, tocmai din cauză că echipele de A.P. nu au intervenit la timp sau deloc”.

O responsabilitate grea apăsa pe umerii oamenilor din aceste echipe, care „în caz de alarmă, nu au voie să părăsească sub nici o formă posturile lor, intrând în adăposturile amenajate din timp” (de regulă, tranșee descoperite sau acoperite cu lemne) sau, dacă alarma se dădea după încheierea programului, în loc să se ascundă în adăposturile din oraș, erau obligați să se întoarcă urgent la locul de muncă. Deseori, sub ploaia de bombe, își pierdeau viața, șanțurile menite să-i protejeze devenindu-le mormânt.

Îndemnul autorităților precum: „datoria tuturor este să salvăm imediat totul”, ca și amenințările: „că vor fi răspunderi mari și se vor adresa acte de dare în judecată”³⁵, nu reușeau să dinamizeze activitatea formațiunilor de apărare pasivă, timorate de perspectiva morții. În unele dăți, ele condiționează participarea la acțiunile de apărare pasivă, cerând să li se asigure adăposturi trainice. Așa s-a întâmplat, în vara anului 1944, la Societatea „Scrisul Românesc” din Craiova. Pe 20 iulie, după seria de bombardamente ce se abătuse până atunci asupra orașului (6 mai, 6 iunie și 24 iunie), cei 38 de salariați ajunși la capătul răbdării și al disperării, cereau într-un glas conducerii întreprinderii să le construiască adăposturi betonate, fără de care nu vor lua parte la apărarea pasivă a localului. „Să se garanteze viața prin adăposturi sigure” – solicita un muncitor, „faceți adăpost betonat și sunt la post” – scria altul, „nu suntem în siguranță fără adăpost...” – afirmau toți.³⁶ Amploarea distrugerilor provocate de atacurile aeriene din ziua de 7 mai 1944 asupra Atelierelor Grivița din București, stârnise supărarea Mareșalului Antonescu față de Direcția Generală CFR, care-i nesocotise dispozițiile: „Din nenorocire însă pagubele nu le va plăti generalul Orezeanu (directorul general al CFR – n.n.) și teoreticienii săi, ci poporul român. Este tot așa de regretabil că o instituție cu atâtea posibilități financiare, mână de lucru și materiale nu a făcut adăposturi betonate pentru lucrătorii atelierelor și personalului triajelor”³⁷.

³⁴ *Ibidem*, f. 76.

³⁵ *Ibidem*, f. 179.

³⁶ *Ibidem*, f. 253.

³⁷ Mareșalul Ion Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluții ale Conducătorului Statului (septembrie 1940-august 1944)*, Cuvânt înainte, selecție, note și indice de V. Arimia și I. Ardeleanu, București, Editura „Românul”, 1992, p. 259.

Cele dintâi dispoziții privind obligația instituțiilor și întreprinderilor de a-și construi adăposturi betonate datează de la sfârșitul lunii aprilie 1944. Pe 30 aprilie, din ordinul (nr. 11.878) Comandamentului Apărării Pasive București „pentru personalul care trebuie să rămână în incinta întreprinderilor, acestea vor construi adăposturi betonate, capabile să reziste cel puțin loviturii în plin a bombei de 500 kg”³⁸. În baza ordinului de mai sus, autoritățile din Craiova emiteau *Înștiințarea Nr.1*, care stipula că „industriile mari își vor construi adăposturi în beton”³⁹. Ulterior, cu adresa din 5 iunie, Marele Stat Major al Armatei comunica Prefecturii județului Dolj ordinul mareșalului Antonescu: „În orașele mari, pentru instituțiile importante și pentru direcțiile fabricilor se vor face adăposturi betonate”⁴⁰. Din păcate, din zecile de instituții și întreprinderi de pe raza Municipiului Craiova, doar câteva vor reuși să-și protejeze angajații prin construirea de adăposturi betonate.

Pe 23 septembrie 1944, la întrebarea Primăriei privind stadiul realizării adăposturilor, majoritatea vor răspunde: „Adăpost betonat special construit, nu avem”. Uneori, oferă și explicații. Instituțiile, mai ales, acuză lipsa fondurilor. De exemplu, *Serviciul de Măsură și Greutăți din Dolj*, aflat în subordinea Ministerului Economiei Naționale arăta că „neavând fonduri alocate de Ministerul nostru pentru asumarea lucrării de apărare pasivă, s-a construit de noi în curtea serviciului, un tranșeu acoperit cu material lemnos”⁴¹. Alt exemplu ar fi situația de la *Administrația Financiară Dolj*, care nu primise decât 100.000 lei, sumă insuficientă pentru săparea și amenajarea unui șanț, cu atât mai puțin pentru un adăpost betonat.

Alt obstacol l-a reprezentat insuficiența sau chiar absența spațiului necesar executării adăpostului. Dacă *Poșta*, totuși, „are o curte în dimensiuni care nu a permis construirea unui adăpost special pentru personalul P.T.T.”, în schimb, *Serviciul Sanitar Craiova* și *Ambulatoriul Policlinic* „nu posedă teren pentru săpat adăpost”⁴².

O situație aparte prezenta *Societatea „Ramuri”* care, deși nu dispunea de teren pentru construirea adăpostului betonat, își folosea parterul imobilului „cu suficiente ieșiri și care este consolidat cu 5.000 kg (beton ? – n.n.) pe m.p. asupra căruia se găsesc 3 etaje”⁴³. În zona vestică a orașului, pământul îmbibat de apă făcea imposibilă orice lucrare de adăpostire. *Moara Comercială a Statului (fostă Mendel)* din Str. Bucovăț nr. 98, comunica municipalității că nu poate „executa aceste lucrări

---

³⁸ SJAN Dolj, Fond Primăria Craiova, Serviciul M.O.N.T, dosar 1/1944, f. 252.

³⁹ *Ibidem*, dosar 2/1944, f. 56.

⁴⁰ *Ibidem*, dosar 1/1944, f. 112.

⁴¹ *Ibidem*, f. 486.

⁴² *Ibidem*, f. 467.

⁴³ *Ibidem*, f. 487.

din cauza apei care în această parte fiind la o adâncime numai de ½ metri, pătrunde în tranșeu” iar „adăposturile existente sunt acoperite cu apă”⁴⁴.

În unele cazuri, autoritățile întârziu – din motive greu de înțeles – acordarea autorizației de construcție. Tocmai la *Institutul de Arte Grafice și Editură „Scrisul Românesc”*, unde, după cum am văzut, muncitorii își exprimaseră dorința unanimă de a avea un adăpost sigur, Primăria nu se grăbea să avizeze lucrarea. Invitat de către șefii Institutului, comandantul Subzonei A.P. Dolj inspectează tranșeele despre care spune că „sunt foarte bune și că nu am mai avea nevoie de altele betonate”⁴⁵. Față de protestele salariaților, conducerea decide însă, să construiască un adăpost betonat de 14 m, pentru 40 de persoane. Prin două adrese (din 1 august și, respectiv 27 septembrie 1944), rămase fără răspuns, „Scrisul Românesc” ruga Primăria și Subzona A.P. Dolj „să ne dea autorizație pentru procurarea betonului și fierului necesar, precum și întocmirea unui plan de construcție și un specialist pentru dirijarea și răspunderea lucrărilor”⁴⁶.

În pofida impedimentelor, o serie de instituții și întreprinderi au reușit să-și construiască adăposturi betonate pentru salariații lor.

Cel mai bine stăteau *Întreprinderile Ștefan Barbu Drugă*, care dispuneau de două adăposturi – „în curtea morii la poartă 1 adăpost betonat pentru paznic și corpul de gardă, capacitate persoane 8” și „un adăpost betonat construit special în str. Oituz pentru personal, capacitate cca 60 persoane”⁴⁷.

„*Semănătoarea*” – Societatea Anonimă a Agricultorilor pentru procurarea de mașini agricole, Sucursala Craiova, raporta că „instituția noastră a construit în curtea fabricii din Craiova, Calea Bucovăț Nr. 24, un adăpost subteran, la adâncimea de 1,50 metri sub sol, cu două planșee de beton armat, fiecare de 35 cm, cu o capacitate de circa 100 persoane. Acest adăpost a fost folosit la toate alarmele. Având acest adăpost nu mai avem nevoie de tranșee – adăpost și nici de material lemnos”⁴⁸.

Oficiul de Asigurări Sociale avea la subsolul clădirii din str. Severinului „un adăpost betonat special construit, compus din 3 încăperi cu o capacitate de adăpostire de 200 persoane, suficient pentru personalul Instituției”⁴⁹.

De asemenea, *S.A.R. Telefoane Craiova* făcea cunoscut că deținea „un adăpost betonat suficient pentru personalul nostru”⁵⁰.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 532.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 251.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 535.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 490.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 531.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 485.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 454.

La Gara Craiova, puternic afectată de bombardamente, *Inspecția 3 Întreținere C.F.R.* își proteja personalul de mișcare printr-un „adăpost betonat de 50 persoane”⁵¹.

Administrația Întreprinderilor Inginer C.P. Brătășianu – una dintre cele mai importante întreprinderi din Craiova – anunța că: „suntem în curs de construirea unui adăpost betonat la 14 m. adâncime, în strada Unirii colț cu Petru Rareș”⁵².

Tot în lucru se afla și noul local al *Fabricii de Postav „Oltenia”* în al cărui plan era prevăzut și un adăpost modern. „Însă acest local – arăta direcția fabricii – nu poate fi terminat, în împrejurările actuale, înainte de un an”⁵³.

Dintre numeroasele instituții de învățământ din Craiova, numai 3 școli și licee aveau adăposturi betonate pentru elevii lor. La *Liceul „Frații Buzești”*, 650 de școlari se refugiau la auzul sirenelor, în „subsolul cu 5 planșee beton”; la *Scoala Profesională de Fete*, servea drept adăpost betonat „o parte din subsolul clădirii noi”; La *Liceul Comercial Băieți*, se folosea „subsolul cu 4 planșee beton armat, capacitate 1000 elevi”⁵⁴.

De o protecție bună beneficiau – conform spuselor direcției – și o parte din lucrătorii de la *Uzinele Comunale Craiova*, care cuprindeau: Uzina Electrică, Uzina de Apă, Serviciul Salubrității, Serviciul Transporturi și Atelierul Apă – Canal.

„La Uzina Electrică – spunea directorul I. Neagu – ca adăpost pentru personalul strict necesar a rămâne în centrală în timp de alarmă aeriană, se folosește golurile de sub fundațiile de beton ale motoarelor. Dată soliditatea acestor adăposturi, ele pot prezenta destulă siguranță de adăpostire”. Iar la Uzina de Apă, „avem o clădire semisubterană de beton armat (Uzina camuflată) care este construită cu soliditate de a rezista și la bombardamente, având un planșeu armat de 40 cm, pe grinzi de 30 cm, de asemenea armate, și acoperit de un strat protector de pământ de 1,20 m”⁵⁵. Adăpostirea personalului din celelalte servicii se făcea fie în tranșeul adăpost propriu (Salubritatea), fie în tranșeele din vecinătate (Transporturile și Atelierul Apă - Canal).

Pe raza Circumscripției V Poliție, aflată în sud-estul Craiovei, se găsea „un adăpost betonat capacitatea pentru 20 persoane”⁵⁶. Din păcate, raportul poliției, care indică existența adăpostului, nu precizează și locul amplasării acestuia. Probabil, dată fiind prezența în zonă a cazărmilor armatei, adăpostul betonat aparținea vreunei unități militare. Cât privește Poliția, cei 8 funcționari ai Comisariatului nu dispuneau decât de un tranșeu descoperit de 3 m.

---

⁵¹ *Ibidem*, f. 488.

⁵² *Ibidem*, f. 546.

⁵³ *Ibidem*, f. 539.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 545.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 457.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 472.

PASSIVE DEFENCE MEASURES IN CRAIOVA DURING THE AIR RAIDS FROM 1944 (II)

(Abstract)

Based on the new found documents from Dolj National Archives, the study portrays the preoccupation shown by the civil and military authorities from Craiova, on addressing the protection of the citizen's life against the air raids that occurred in 1944.

With great financial efforts and in extremely harsh conditions, the local authorities (the Town Hall, the Army), along with different institutions and companies, managed to build strongholds and shelters made of concrete, capable to resist the bombing. Unfortunately, in some cases, the construction works ended only in the fall of 1944, when the air raids had stopped, and the passive defence of Craiova become the responsibility of the Red Army, which had occupied the city.

Keywords: Air raids, Craiova, strongholds, concrete-made shelters, World War II.

GENERALUL MIHAIL BURCĂ ȘI ACTIVITATEA INFORMATIVĂ A UNOR REPREZENTANȚI MILITARI SOVIETICI ÎN ROMÂNIA

PETRE OPRÎȘ*

Evenimentele tragice care au avut loc în ultimii doi ani, la Paris (atacarea cu arme automate a sediului redacției revistei „Charlie Hebdo”, la 7 ianuarie 2015, și atentatele sinucigașe executate în noaptea de 13 noiembrie 2015) și Bruxelles (la aeroportul Zaventem și stația de metrou Maelbeek – 22 martie 2016) au scos în evidență faptul că statele membre ale Uniunii Europene se confruntă cu o formă de amenințare neobișnuită. Serviciile de securitate din Franța și Belgia au fost nevoite să admită faptul că informațiile pe care le dețineau în momentul declanșării acelor atacuri s-au dovedit insuficiente pentru a le preveni și, prin extrapolare, întregul sistem de securitate internă al Uniunii Europene trebuie regândit, pornindu-se de la punctele de vedere comune și principiile stabilite de către liderii politici ai statelor membre ale Uniunii Europene.¹

În România, cuvântul „securitate” aduce aminte în primul rând de sinistra instituție creată în 30 august 1948, de comuniștii români, sub directa îndrumare a autorităților sovietice, și acest aspect creează o stare de disconfort celor care doresc să explice rațiunile pentru care statele Uniunii Europene (inclusiv România) au nevoie de o adaptare a politicii generale în funcție de provocările de securitate existente la nivelul celui de-al doilea deceniu al secolului XXI. Atât la București, cât și în alte capitale din Europa Centrală și de Est, există dezbateri axate pe găsirea unor forme de adaptare a sistemelor de informații și de siguranță naționale la noile condiții, concomitent cu respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor. Dacă la Varșovia, de exemplu, se discută despre întărirea serviciului de informații al armatei poloneze și a siguranței naționale, în general, participanții la dezbateri nu uită să amintească despre scandalurile

---

* Locotenent-colonel (în rezervă), dr.; e-mail: petreopris@yahoo.com.

¹ Pentru detalii privind politica de securitate internă a statelor membre ale Uniunii Europene în ultimii 25 de ani, vezi Karina Paulina Marczuk, *Bezpieczeństwo wewnętrzne państw członkowskich Unii Europejskiej: od bezpieczeństwa państwa do bezpieczeństwa ludzi [Securitatea internă a statelor membre ale Uniunii Europene: de la securitatea națională la securitatea umană]*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa, 2012; Eadem, *Bezpieczeństwo funkcjonalne państw regionu Europy Północnej [Securitatea funcțională a statelor din Europa de Nord]*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa, 2014; *Polityka Unii Europejskiej w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego: Uwarunkowania – realizacja – wyzwania w drugiej dekadzie XXI w. [Politica Uniunii Europene în domeniul securității interne: Condiții, aplicare, provocări în al doilea deceniu al secolului XXI]*, editori: Włodzimierz Fehler și Karina Paulina Marczuk, Editura Difin, Warszawa, 2015.

în care a fost implicată instituția respectivă în ultimii 25 de ani, modul cum au fost promovate în diferite funcții de conducere persoane care au studiat în URSS înainte de 1991, deși Polonia este stat membru al NATO și al Uniunii Europene.² Din acest punct de vedere, autoritățile române sunt ferite de anumite surprize neplăcute deoarece ultimii ofițeri români trimiși la studii în URSS de către conducerea Direcției I a Ministerului Afacerilor Interne (ulterior, Direcția de Informații Externe și, din 1990, Serviciul de Informații Externe) s-au întors la București în luna mai 1963 și, din august 1963, au urmat cursurile de specialitate la Școala M.A.I. nr. 5 (aflată vis-à-vis de Piața Gorjului), apoi au susținut examenul de absolvire.³

Din păcate, informațiile despre persoanele care au condus la un moment dat anumite compartimente din cadrul Ministerului român al Afacerilor Interne și Departamentul Securității Statului sunt lapidare în documentele care se află în prezent la Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, iar motivul este ușor de înțeles: cele două instituții au fost militare și au avut ca model sistemul sovietic de organizare. Orice informație cu caracter personal putea fi considerată secretă de cei care au condus instituțiile respective, potrivit principiului „Țara este înconjurată de dușmani!”. În consecință, istoricii sunt nevoiți să apeleze câteodată doar la izvoarele orale și este necesară multă răbdare pentru a verifica informațiile primite, astfel încât să nu afecteze acuratețea științifică a lucrării redactate.

În jurnalul său din cursul celei de-a doua conflagrații mondiale, liderul comunist bulgar Gheorghi Dimitrov a precizat faptul că a instruit, la un moment, dat un grup de activiști politici (din care făcea parte viitorul general Mihail Burcă) și radiotelegrafiști, înainte de trimiterea acestora în România (11 iunie 1943).⁴ Asemenea acțiuni au fost organizate de liderul comunist bulgar și subordonații săi din *Komintern* încă din vara anului 1941, într-o strânsă cooperare cu două servicii de informații sovietice: NKVD și GRU.⁵

Deoarece Mihail Burcă a făcut parte din grupul respectiv, putem presupune faptul că, în perioada de instruire a sa în URSS, acesta a avut legături directe cu ofițeri NKVD și/sau GRU, iar când a îndeplinit funcția de șef al Direcției Generale Politice din

---

² Pentru amănunte, vezi Karina Paulina Marczuk, *Democratization of intelligence services in Poland: Intelligence and post-transition democracy*, în „Arhivele Olteniei”, Serie nouă, nr. 28, Editura Academiei Române, București, 2014, pp. 198-211.

³ Colonel (r.) Alexandru Nuț, colonel (r.) Dumitru Ștefan, *Ultima serie de ofițeri care au urmat curs de informații externe de doi ani la Moscova*, în „Periscop”, anul VI, nr. 4 (24), octombrie-decembrie 2013, pp. 13-15; Colonel (r.) Ion Toboșaru, *Seria de ofițeri care au început cursul la Moscova în 1962, iar după primul an, în 1963, au fost retrași și au continuat cursul în anul II în țară, în 1963-1964, la Școala nou înființată a Direcției de Informații Externe*, *Ibidem*, pp. 15-17.

⁴ Pentru detalii privind conținutul unui instrument sovietic de propagandă, datând din 30 martie 1943 și tipărit în limba română, în 4600 de exemplare, vezi A. Gorkin, *Armata Roșie – Armata frăției și a unității de luptă a popoarelor Uniunii R.S.S.*, Editura în Limbi Străine, Moscova, 1943.

⁵ Cf. Tatiana Pokvailova, Ioan Chipere, *Despre relațiile dintre Komintern și comuniștii din România (vara 1941 – toamna 1943). Pe marginea unei misiuni eşuate*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, serie nouă, volumul II, București, 2003, pp. 59-77.

Ministerul Afacerilor Interne (septembrie 1947 – 30 decembrie 1950)⁶, Mihail Burcă a discutat direct cu consilierii sovietici aflați în România pentru a supraveghea situația politică, militară, economică și socială. Totodată, se cunoaște că generalul Leontin Sălăjan a propus, la 5 septembrie 1955, și Comitetul Central al P.M.R. a aprobat ca trei generali și șapte ofițeri români să urmeze timp de doi ani cursurile Academiei Militare Superioare „Klement E. Vorosilov” de la Moscova, începând din noiembrie 1955.⁷ Numele lui Mihail Burcă s-a aflat pe lista semnată de șeful Marelui Stat Major și, din anul 1960, l-a avut ca subordonat pe generalul Serghei Nikonov (Sergiu Nicolau), fost agent NKVD în perioada interbelică (în Belgia, Franța și România).⁸ Apoi, la reuniunea

⁶ Prin Decretul nr. 1394 din 30 decembrie 1950 al Prezidiului Marii Adunări Naționale, Alexandru Drăghici a fost „chemat din câmpul muncii în cadrele active ale armatei, în Trupele Ministerului Afacerilor Interne, pentru Direcția Generală Politică, pe data și cu vechimea în grad de la 30 decembrie 1950”. Cu acel prilej, Alexandru Drăghici a devenit direct general-maior, fără a avea studii și pregătirea profesională care să-i confere dreptul de a purta acel grad militar și de a ocupa o funcție de general. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare: A.C.N.S.A.S.), *Fond Ministerul de Interne/Direcția Management Resurse Umane*, dosar nr. 7348, vol. 24, f. 507.

În aceeași zi de 30 decembrie 1950, Mihail Burcă a fost înlocuit cu generalul-maior Alexandru Drăghici de la comanda Direcției Generale Politice din Ministerul Afacerilor Interne.

⁷ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), *fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie*, dosar nr. 88/1955, f. 130; 132-134.

⁸ Paul Ștefănescu, *Istoria serviciilor secrete românești*, Editura Divers Press, București, 1994, p. 238. După eliberarea din închisoare, ca urmare a loviturii de stat de la 23 august 1944, Serghei Nikonov a promovat rapid în cadrul serviciilor secrete românești, îndeplinind pe rând următoarele funcții: director general al Serviciului Special de Informații (9 ianuarie 1947 – 2 aprilie 1951); șef al Direcției A (informații externe) din Direcția Generală a Securității Statului (2 aprilie 1951 – 6 ianuarie 1953); ofițer student la Cursul Academic Superior (de comandanți și șefi de stat major de unități și mari unități) de pe lângă Academia Militară Generală „I. V. Stalin” din București (5 ianuarie – 5 iunie 1953); comandant al Regiunii a II-a Militare (iunie – 12 septembrie 1953); șef al Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului, în locul colonelului Alexandru Paraschiv (12 septembrie 1953 – 22 ianuarie 1954); șef al Direcției Informații a Marelui Stat Major (22 ianuarie 1954 – 22 noiembrie 1960), în locul generalului Minea Stan (numit șef al Procuraturii Militare); șef al Direcției de Control a Ministerului Forțelor Armate (26 noiembrie 1960 – 29 februarie 1964), subordonat generalului Mihail Burcă (adjunct al ministrului și șef al Spatelui Forțelor Armate, 1958-1972). Alin Spânu, *Serviciul Special de Informații, în România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, coordonator: Dan Cătănuș, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, p. 542-543; Paul Ștefănescu, *op. cit.*, p. 238; 242; Florian Banu, *Conducerea spionajului românesc. Enigme, ambiguități, semne de întrebare*, în „Magazin istoric”, anul XLIX – serie nouă, nr. 1 (574), ianuarie 2015, pp. 40-43.

Vasili Vulko (Vasile Vilcu) a primit direct gradul de colonel la 1 septembrie 1952, în momentul chemării sale în rândul cadrelor active ale armatei (pentru Direcțiunea Generală a Securității Statului) și a fost încadrat în aceeași zi pe funcția de locțiitor al șefului Direcției A (informații externe) a D.G.S.S. La 6 ianuarie 1953, el a devenit șef al direcției respective, în locul generalului-maior Sergiu Nicolau (transferat la Ministerul Forțelor Armate pentru a participa la Cursul Academic Superior de pe lângă Academia Militară Generală „I. V. Stalin” din București), apoi a primit gradul de general-maior (21 mai 1953).

Succesorul lui Vasili Vulko la comanda acelei direcții a fost un alt agent sovietic, generalul-maior Mihai Gavriluc (25 octombrie 1955 – 15 iulie 1959). Acesta a fost trecut în rezervă la 7 iulie 1959 și, după câteva zile, colonelul Nicolae Doicaru a preluat acea funcție, iar doi ani mai târziu a fost avansat general-maior (20 mai 1961). A.C.N.S.A.S., *Fond Ministerul de Interne/Direcția Management Resurse Umane*, dosar nr. 7349, vol. 2, ff. 219; 235; 249-250; 264; dosar nr. 7353, vol. 6, ff. 1-2; Gheorghe Crișan, *Piramida puterii. Oameni politici și de stat din România (23 august 1944 – 22 decembrie 1989)*, Editura Pro Historia, București, 2001, pp. 98; 123; 307; Florian Banu, „Un deceniu de împliniri mărețe”. *Evoluția instituțională a Securității în perioada 1948-1958*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 104; Idem, *Conducerea spionajului românesc. Enigme, ambiguități, semne de întrebare*, în *op. cit.*, p. 40.

din 26 iunie 1963 a Biroului Politic al C.C. al P.M.R., Nicolae Ceaușescu a declarat că sovieticii foloseau în România rețeaua de spionaj creată din foști prizonieri români de război, capturați de Armata Roșie în a doua conflagrație mondială.⁹ În consecință, se poate presupune faptul că inițiativa generalului-maior I. V. Vinogradov de a-l contacta pe generalul Mihail Burcă, în primăvara anului 1962 nu a fost doar o simplă întâmplare.

În opinia noastră, documentul pe care îl publicăm în continuare, în anexă¹⁰, este o dovadă elocventă a interesului pe care atașatul militar sovietic îl avea pentru menținerea unor legături și exploatarea informativă a unui român care și-a trădat țara în timpul celui de-al doilea război mondial și care, la un moment dat, a ajuns în funcția de adjunct al ministrului Forțelor Armate ale Republicii Populare Române. Din căpitan al Armatei Roșii (grad acordat în anul 1936, în timpul războiului civil din Spania, unde a comandat Batalionul „Balcanii”), Mihail Burcă a ajuns loctiitor pentru educație și cultură al comandantului Regimentului 1 Infanterie Voluntari (2 octombrie 1943 – 1944), apoi, loctiitor politic al comandantului Diviziei 1 Infanterie Voluntari „Tudor Vladimirescu” (1944-1947). Au urmat alte funcții foarte importante în cariera sa: comandant secund pentru Educație, Cultură și Propagandă la Corpul de Grăniceri (iunie – septembrie 1947), șef al Direcției Generale Politice a Ministerului Afacerilor Interne (septembrie 1947 – 30 decembrie 1950), general-maior (30 decembrie 1948), comandant al Trupelor M.A.I. (30 decembrie 1950 – 20 septembrie 1952), prim-loctiitor al lui Ștefan Pavel (ministrul Afacerilor Interne) și comandant al Trupelor M.A.I. (20 septembrie 1952 – 7 septembrie 1953), comandant al Regiunii a II-a Militare (12 septembrie – 18 decembrie 1953)¹¹, comandant al Forțelor Aeriene Militare (18 decembrie 1953 – februarie 1956 și decembrie 1957 – iunie 1958), ofițer-student la Academia Militară a Marelui Stat Major – Facultatea de Aviație (Moscova, februarie 1956 – decembrie 1957), adjunct al ministrului și șef al Spatelui Forțelor Armate (iunie 1958 – februarie 1972), comandant al Comandamentului Serviciilor Armatei (februarie 1972 – ianuarie 1973)¹².

---

⁹ Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova ... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez (1956-1965)*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, p. 297.

¹⁰ Documentul a fost scris cu stiloul (cerneală albastră) pe o singură filă (față-verso) și parafat de autorul său. Gheorghe Gheorghiu-Dej a subliniat diferite cuvinte și fraze cu un creion de culoare roșie, apoi documentul a fost ștampilat și înregistrat la Arhiva Biroului Politic al C.C. al P.M.R. și, în cele din urmă, s-a aplicat pe verso o ștampilă cu inscripția „ROMANIA Ministerul Apărării”. Pentru a reda aceste amănunte, am utilizat caracterele italice. Pentru a menționa prenumele unor persoane indicate de Mihail Burcă, am folosit parantezele drepte.

¹¹ La 12 septembrie 1953, generalul-maior Mihail Burcă a preluat comanda Regiunii a II-a Militare de la generalul-maior Sergiu Nicolau (Serghei Nikonov), care a fost mutat în fruntea Comandamentului Apărării Antiaeriene a Teritoriului, în locul colonelului Alexandru Paraschiv (12 septembrie 1953 – 22 ianuarie 1954). Florian Banu, *Conducerea spionajului românesc. Enigme, ambiguități, semne de întrebare*, în *loc. cit.*, p. 43.

¹² *Istoria comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, (ed.) Mihnea Berindei, Dorin Dobrinu, Armand Goșu, Editura Humanitas, București, 2009, p. 317; Florian Banu, *Alexandru Drăghici și ministerele sale*, în „Magazin istoric”, anul XLVI – serie nouă, nr. 12 (549), decembrie 2012, p. 63.

În cursul discuțiilor sovieto-române de la Moscova (11 iulie 1964), Nikolai Podgornîi a descris situația neplăcută în care s-a aflat generalul-maior I.V. Vinogradov, ca urmare a „lipsei de dorință” a autorităților de la București de a permite atașatului militar sovietic să stabilească „contacte de lucru cu conducerea serviciului de informații militare”, în anul 1961. În acele condiții, „Statul Major al armatei sovietice i-a spus tov. Vinogradov să nu mai revină la această problemă și să nu se mai ocupe de legături cu serviciul de informații al armatei române, ci să se limiteze numai la funcția de reprezentant”¹³.

În altă ordine de idei, generalul-maior I. V. Vinogradov (numit în funcția de atașat militar în luna ianuarie 1961) a afirmat că este nevoit să plece, la 1 iunie 1962, din România, cu familia, sugerându-i astfel lui Mihail Burcă faptul că avea nevoie urgent de informații. Cu toate că nu a primit ceea ce dorea, Vinogradov nu a fost retras de la post și a asistat la aplicația Organizației Tratatului de la Varșovia desfășurată în sud-estul României și în Bulgaria (15-17 octombrie 1962), împreună cu generalul-locotenent E. T. Marcenko, generalul-maior A. A. Tereskin, generalul-maior S. D. Lavrentiev și contraamiralul Domnin – care îndeplineau atunci funcțiile de reprezentanți ai Comandamentului Forțelor Armate Unite (C.F.A.U.) pe lângă Marele Stat Major al armatei române.¹⁴

Retragerea de la post a generalului I. V. Vinogradov a avut loc în luna martie 1963 și înlocuitorul său, colonelul Makovkin, a fost implicat, un an mai târziu, într-un incident diplomatic, în cursul unei excursii organizate de autoritățile române (Bârlad, 11 iunie 1964). Emil Bodnăraș a semnalat acel caz în timpul convorbirilor sovieto-române de la Moscova (7-14 iulie 1964) și Nikolai Podgornîi l-a apărut pe colonelul Makovkin, astfel: „Am vrea să atragem atenția tovarășilor români asupra unui aspect foarte important al acestei chestiuni. O asemenea atitudine față de reprezentantul militar sovietic, confruntarea rapidă care a fost organizată de către M.F.A. al României, nu este compatibilă cu nici un fel de norme ale relațiilor dintre state suverane, cu atât mai mult cu cât este vorba de țări socialiste, aliate, conform Tratatului de la Varșovia. Considerăm acest lucru nemaipomenit. Să fie organizată o interogare, să se facă o confruntare și alte asemenea acțiuni este jignitor și inadmisibil față de orice cetățean al unei oricărei țări (*sic!*), nemaivorbind de reprezentanți oficiali (subl.n.)”¹⁵.

---

¹³ Vasile Buga, *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, p. 144.

¹⁴ Cf. Gavriil Preda, Petre Opriș, *România în Organizația Tratatului de la Varșovia. Documente (1954-1968)*, vol. II (1962-1968), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2009, pp. 60-61; 64; 66; 68; 70; 72.

¹⁵ Vasile Buga, *op. cit.*, p. 145.

Colonelul Makovkin a rămas la post până în momentul în care autoritățile de la Moscova l-au trimis la București pe înlocuitorul său (probabil), colonelul F. A. Musatov – care a colaborat cu generalul Gheorghe Pavlovici Romanov, sosit în luna mai 1966 în România, în calitate de reprezentant al C.F.A.U. pe lângă Armata română. Totodată, se cuvine să menționăm faptul că, în anul în care colonelul Makovkin a sosit la București (1963), autoritățile de la Moscova l-au retras de la post pe contraamiralul Domnin, reprezentantul Comandamentului Forțelor Armate Unite pe lângă Marina Militară română. În locul său, a sosit contraamiralul Vladimir Alexeev¹⁶, care a fost schimbat din funcția respectivă, după doi ani, și numit locțiitor pentru probleme organizatorice la Statul Major al Marinei Militare sovietice. În perioada 1967-1975, acesta a îndeplinit funcția de prim-loctiitor al șefului Statului Major al Marinei și a primit gradul de amiral la 11 iunie 1970.¹⁷

În anul 1971, generalul-colonel Gheorghe Pavlovici Romanov a fost implicat în cazul de spionaj al generalului Ion Șerb. Pentru a evita escaladarea unui conflict diplomatic, mareșalul Ivan Iakubovski a fost nevoit să-l anunțe, la 19 ianuarie 1972, pe Nicolae Ceaușescu, despre retragerea de la post a generalului sovietic.

Noul reprezentant al C.F.A.U. pe lângă armata română, generalul-colonel A. A. Dementiev, a preluat funcția respectivă în luna martie 1972 și a avut, ca personal ajutător, un locțiitor (generalul-maior M. B. Razumov), un ofițer translator (lt. col. P. Boloțki), un ofițer cu cifrul (lt. major Igor Vladimirovici Masiuk), un subofițer (care se ocupa de probleme administrative) și o dactilografă (Sofia Sergheevna). De remarcat este faptul că, potrivit Hotărârii Comitetului Politic Consultativ al O.T.V. (Moscova, 29 martie 1961) și protocolului militar româno-sovietic (semnat de generalul Leontin Sălăjan la Moscova, la 31 martie 1961), reprezentanța C.F.A.U. în România avea următoarea componență: un reprezentant principal al C.F.A.U. pe lângă Ministerul Forțelor Armate ale R.P. Române și câte un reprezentant (evident, sovietic) pentru pregătirea de luptă a armatei române, apărarea antiaeriană a teritoriului, precum și pentru marina militară română.¹⁸

---

¹⁶ Pentru detalii privind primirea în anul 1963 a contraamiralului Vladimir Alexeev de către autoritățile române, comportamentul său în cursul unei aplicații militare a Organizației Tratatului de la Varșovia desfășurate pe Marea Neagră (8-11 martie 1965), precum și incidentul în care a fost implicat colonelul Makovkin, vezi Gavriil Preda, Petre Opreș, *op. cit.*, pp. 192-202; 210-215; Vasile Buga, *op. cit.*, pp. 85-86; 143-145.

¹⁷ *Vladimir Alexeyev*, a se vedea: [http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Alexeyev_\(admiral\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Alexeyev_(admiral)), accesat la 17.03.2013.

¹⁸ Vasile Popa, *Consilierii sovietici și reprezentanții Comandamentului Forțelor Armate Unite în Armata Română*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, an VI, nr. 3-4 (21-22)/2003, pp. 4-5.

Revocarea din funcție a generalului-colonel A. A. Dementiev s-a produs în luna august 1976, „datorită încheierii termenului de serviciu în afara graniței”¹⁹, în locul său fiind numit generalul-locotenent Vasili Karpovici Diatlenko – prim-locțiitor al comandantului trupelor Regiunii Militare Moscova și, apoi, locțiitor al șefului apărării civile a Uniunii Sovietice.

La începutul anilor '80, generalul Vasili Karpovici Diatlenko a fost înlocuit de generalul-colonel V. A. Makarov, care a locuit mai mulți ani la București. Apoi, funcția respectivă a fost ocupată pentru o scurtă perioadă de către generalul-colonel G. G. Borisov.²⁰

La 15 aprilie 1989, generalul-colonel Vasile Milea i-a trimis lui Nicolae Ceaușescu un raport secret, prin care îl informa că generalul de armată Piotr Gheorghevici Lușev²¹, comandantul-șef al Forțelor Armate Unite, a hotărât eliberarea din funcție a reprezentantului său pe lângă armata română, generalul-colonel G. G. Borisov (bolnav). Acesta urma să fie înlocuit cu generalul-locotenent Alfred Grigorievici Gaponenko.

În documentul trimis președintelui României, ministrul Apărării Naționale a precizat astfel: „Raportez că în Statutul Forțelor Armate Unite și al Comandamentului Unificat (art. 8) se prevede că reprezentanți ai comandantului-șef se pot găsi în armatele statelor participante la Tratatul de la Varșovia «cu acordul guvernelor». Ca urmare, *la numirea acestora, în anii 1972, 1976, 1980 și 1988 s-a comunicat Comandamentului Unificat că Guvernul R.S. România nu*

---

¹⁹ Pentru detalii, vezi A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 3/1976, ff. 163-167.

²⁰ General-maior Dumitru Mircea, *Unele aspecte privind relațiile cu structurile militare ale Tratatului de la Varșovia*, în Constantin Olteanu, Alesandru Dușu, Constantin Antip (ed.), *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, Editura Pro Historia, București, 2005, pp. 205-206.

²¹ În luna ianuarie 1989, autoritățile sovietice au adus la cunoștința liderilor statelor din Organizația Tratatului de la Varșovia (OTV) faptul că mareșalul Viktor G. Kulikov urma să fie schimbat din funcția de comandant-șef al Forțelor Armate Unite. În locul acestuia a fost propus generalul de armată Piotr Gheorghevici Lușev, care deținea deja funcția de prim adjunct al ministrului Apărării al URSS. Acea schimbare a fost acceptată de Nicolae Ceaușescu, probabil și pentru faptul că liderul român a avut o reacție critică la adresa propunerilor făcute de mareșalul sovietic la Berlin (28 mai 1987).

La 26 iunie 1989, generalul de armată Piotr Gheorghevici Lușev a efectuat o vizită de o zi la București cu scopul de a examina documentele militare care urmau să fie prezentate la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al OTV (București, 7-8 iulie 1989). A.N.I.C., *fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 8/1989, ff. 1-3.

Patru zile mai târziu, generalul de armată Piotr Gheorghevici Lușev a ajuns în Polonia, vizita sa fiind urmată, în perioada 5-8 iulie 1989, de cea a comandantului-șef al Forțelor Navale sovietice, amiralul Vladimir Cernavin și a generalilor Ivan Korbutov (comandantul Grupului de Nord al armatei sovietice, care staționa în Polonia și avea 62.000-66.000 militari) și Viktor Dubânin, înlocuitorul generalului Korbutov la comanda grupului respectiv (6 iulie 1989). *Apud* Marek Menkiszak, *Difficult Neighborhood: The Security Question in Polish Relations with the Soviet Union and Russia [Vecinătate dificilă: Problema securității în relațiile Poloniei cu Uniunea Sovietică și Rusia]*, în Roman Kuźniar (ed.), *Poland's Security Policy, 1989-2000 [Politica de securitate a Poloniei, 1989-2000]*, Scholar Publishing House, Warsaw, 2001, pp. 126,130.

*și-a manifestat dorința și nu intenționează să ceară reprezentanți ai comandantului-șef (subl.n.)*²².

În condițiile respective, soluția a venit chiar din partea generalului Vasile Milea, astfel: „Propunem și respectuos Vă rugăm a aproba *să comunicăm generalului de armată Lușev P. G., așa cum am procedat și la înlocuirile anterioare, că Guvernul Română nu și-a manifestat dorința și nu intenționează să ceară reprezentanți ai comandantului-șef pe lângă Armata R.S. România, iar în legătură cu venirea la București a generalului-locotenent Gaponenko A. G. că nu avem obiecții (subl.n.)*”²³.

Totodată, ministrul Apărării i-a trimis lui Nicolae Ceaușescu o fișă cu datele biografice ale generalului numit în funcția de reprezentant al comandantului-șef al Forțelor Armate Unite pe lângă Armata română. În vârstă de 58 de ani și membru al P.C.U.S., acesta era absolvent al Academiei Militare a Trupelor de Blindate și al Academiei „Klement E. Vorosilov” a Marelui Stat Major al Forțelor Armate ale URSS. De-a lungul carierei sale, generalul Alfred G. Gaponenko „a îndeplinit funcții de: comandant de divizie, șef de stat major de armată, prim-loțiitor al șefului statului major de regiune militară, șef de direcție în Marele Stat Major. În 1987 a fost numit loțiitor al șefului Direcției Principale de Operații din Marele Stat Major”²⁴.

Nicolae Ceaușescu i-a citit raportul ministrului Apărării Naționale și recomandarea primită de la Ion Coman. Apoi, a aprobat ca generalul de Armată Piotr Gheorghievici Lușev să fie informat că guvernul României nu a solicitat vreun reprezentant al comandantului-șef al Forțelor Armate Unite pe lângă Armata română, însă nu există obiecții față de sosirea generalului-locotenent Alfred Grigorievici Gaponenko la București.²⁵

Răspunsul respectiv constituie o dovadă clară a faptului că Nicolae Ceaușescu îi considera musafiri nepoftiți pe toți generalii sovietici trimiși în misiune în România, fără o solicitare expresă din partea sa.

---

²² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică, dosar nr. 5/1989, f. 61.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 62.

²⁵ *Ibidem*, f. 60.

**GENERAL MIHAIL BURCĂ AND THE INFORMATIVE
ACTIVITY CARRIED OUT BY THE SOVIET MILITARY
MEN REPRESENTATIVES IN ROMANIA**

(Abstract)

The short biography of General Mihail Burcă shows that the Soviet authorities managed to impose in Bucharest a person who was able to send to Moscow essential data about the Romanian military system. The same general was able to actively participate in the adoption of decisions about the control and guidance from outside of the Romanian military system.

Keywords: communism, espionage, Mihail Burcă, Romania, USSR.

ANEXĂ

Mai 1962.

Raportul generalului-locotenent Mihail Burcă, adjunct al ministrului Forțelor Armate, referitor la o discuție personală avută cu generalul-maior I. V. Vinogradov, atașatul militar al URSS în România.

Arhiva Biroului Politic al C.C. al P.M.R.

Nr. 1648 / 1962

În ziua de 06.05.[19]62, orele 18.00, este chemată la telefon soția mea de către soția atașatului militar Gl.mr. Vinogradov, întrebată fiind dacă Burcă este acasă. Răspunzând afirmativ, a cerut insistent să i se permită să vină pentru câteva minute împreună cu soțul ei, spunând că este *o problemă foarte urgentă și neplăcută pentru el*.

Din discuții a reieșit: că îmi destăinuie o problemă secretă și *mă roagă să nu spun la nimeni*.

A început astfel: că eu am pregătit și am avut ca agentură informativă pe: Pintilie Gh., Posteucă Mișă²⁶ și Nicolau Serghie.

„Când am fost numit atașat militar în România, m-am bucurat foarte mult și totodată *am primit sarcina să mă ocup de Direcția Informații [a] M.F.A.*

La sosirea în România, prezentându-se la tov. Gl. col. Tutoveanu I., i-a spus că are însărcinarea să se ocupe și de munca de informații. Tovarășul Tutoveanu i-a

---

²⁶ În anul 1949, Mihail Povstanski avea deja românizate numele și prenumele (Posteucă Vasile) și a fost nominalizat de Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru a conduce lucrările de construire a Canalului Dunăre – Marea Neagră, în calitate de director general. Concomitent, Mihail Povstanski și-a păstrat statutul de militar pe care îl avea în cadrul Ministerului român al Afacerilor Interne.

În conformitate cu Ordinul de zi nr. 770 din 10 septembrie 1952, al ministrului Alexandru Drăghici, funcția deținută de Vasile Posteucă, a fost asimilată cu cea a unui comandant de corp de Armată deoarece Direcțiunea Generală a Canalului Dunăre – Marea Neagră a trecut, la 8 septembrie 1952, în subordinea Ministerului Afacerilor Interne. A.C.N.S.A.S., *Fond Ministerul de Interne/Direcția Secretariat-Juridică*, dosar nr. 3610, ff. 57-59.

Deși anumiți istorici și politologi l-au consemnat deseori în lucrările lor sub forma „Mișă Postanski”, numele real al agentului NKVD și director general al Canalului Dunăre – Marea Neagră a fost Mihail Povstanski – așa cum, de exemplu, apare într-un document publicat de Arhivele Naționale ale României și a fost menționat de colegul său de închisoare, Pavel Câmpeanu. Comp. Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, Editura Polirom, Iași, 2001, pp. 26, 67, 119, 147; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 161; *Raport final*, Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, București, 2007, pp. 66; 84; 797; *Partidul Comunist din România în anii celui de-al doilea război mondial, 1939-1944*, Arhivele Naționale ale României, coord. Alina Tudor-Pavelescu, București, 2003, p. 310; Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Editura Polirom, Iași, 2002, pp. 44, 97.

răspuns că-l depășește această problemă și că depinde de tov. Ministru Sălăjan și Biroul Politic [al] C.C. [al] P.M.R.

Tov. Vinogradov mai departe spune că tov. Sălăjan i-a spus că în privința specialiștilor militari guvernele noastre au stabilit numărul și pe ce probleme au simțit nevoia. Și, în legătură cu problema ridicată de el, o va aduce la cunoștință mai sus.

După șapte luni de stat aici, Moscova l-a întrebat cum merge treaba și dacă are răspuns în această problemă.

Răspunzând negativ, i s-a spus să se ocupe numai de munca ca (sic!) Atașat Militar. Până în vara anului 1961 am avut legătură sporadic cu șeful Direcției Informații, Gl.mr. [Constantin] Popa, Col. Silaghi și Col. [Ion] Ciulei, care veneau la dânsul după materiale și câteodată cereau consultarea în legătură cu munca de cercetare pe linie de aplicații.

În aprilie 1962, spune el, am fost chemat la Moscova, la Minister, și înaintede a se prezenta la șeful Marelui Stat Major a fost *chemat de către șeful Direcției de informații sovietice, Gl. col. [Vladimir Dmitrievici] Ivanov, care îi atrage atenția că s-a primit un raport din partea Generalului [E. T.] Marcenco, care spune printre altele că din partea noastră este o atitudine răuvoitoare față de tov. Sovietici* și că unul din aceste exemple redă faptul că lui Vinogradov nu i s-a permis să lucreze cu Direcția Informații [a] M.F.A.

*Vinogradov spune că, în legătură cu această problemă, el n-a vorbit niciodată cu Generalul Marcenco și că a arătat că la noi se bucură toți tov. sovietici de dragoste și stimă, combătând cele afirmate de șeful lui.*²⁷

Azi, 06.05.[19]62, spune dânsul mai departe, a primit o telegramă de [la] Moscova prin care este înștiințat să predea munca secretarului său și pe data de 01.06 să plece cu toată familia.

În problema ridicată mai sus, eu am răspuns că, fiind o problemă internă a statului sovietic, nu pot să-i fiu cu nimic de folos.

A mai spus că a comunicat acest lucru și tov. [Ivan Kuzmici] Jegalin, dar acesta ar fi dat din umeri.

Discuția a durat aproximativ 10 minute.

ADJUNCTUL MINISTRULUI FORȚELOR ARMATE

General-locotenent

(ss.) Mihail Burcă

• Arhivele Naționale Istorice Centrale, *fond C.C. al P.C.R. – Secția Administrativ-Politică*, dosar nr. 7/1962, fila 1.

---

²⁷ La marginea din stânga a paragrafului, Gheorghe Gheorghiu-Dej a notat „fi” („foarte important” – nota P. Opreș) cu creion roșu.

DEZVOLTAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DE CHIMIE ÎN PERIOADA 1974-1989¹

VALENTIN MAIER*

Industrializarea desfășurată în timpul regimului comunist s-a concentrat pe dezvoltarea ramurilor industriale grele, producătoare de mijloace de producție și pe cele extractive, capabile să susțină obiectivele economice. Una dintre aceste ramuri industriale a fost industria chimică, care, prin specificul său, nu doar că a dus la realizarea unor sortimente noi de produse, necesare în noul context economic, prelucrând variate materii prime și constituind în același timp un izvor de generare a unor noi materii prime, dar a reușit să susțină atingerea unor obiective economice.

Prin urmare, dezvoltarea industriei chimice a dus la apariția a numeroase unități industriale în întreaga țară, a mai multor subramuri industriale chimice, dar și la necesitatea de a asigura cu cadre specializate această nouă orientare industrială. Măsurile luate pentru dezvoltarea învățământului chimic (preuniversitar, universitar și postuniversitar) au încercat să ofere o soluție la această problemă. În istoriografie, această problemă a fost foarte puțin tratată, fiindu-i rezervat un spațiu mai mult secundar în diverse lucrări², în special în monografiile ale instituțiilor de învățământ superior³.

---

* Asistent de cercetare, Muzeul Universității din București, e_mail: valentin_maier@yahoo.com.

¹ Documentarea necesară realizării acestui articol a fost realizată în cadrul unui proiect finanțat printr-un grant al Consiliului Național al Cercetării Științifice, CNCS –UEFISCDI, număr de proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0476.

² Ion Balasarian, Valeria Marta Gorduza (coord.), *Învățământul ieșean de inginerie chimică 1912-1937-1997*, Iași, Editura Cermi, 1997; Savel Ifrim, *Promoția 1949-1953 a Facultății de Chimie Industrială Iași*, București, Editura Didactică Coresi, 2000; Liviu Literat (ed.), *Simpozion național de inginerie chimică*, Cluj-Napoca, Editura Accent, 2006; Gheorghe Ivănuș (coord.), *Industria de petrol și gaze din România*, București, Editura AGIR, 2008; Andrei Florin Sora, *Evoluția calificărilor din învățământul universitar românesc, 1968-2011*, București, 2011; Vlad Pașca, *Territorial Expansion of Higher Education in Communist Romania (1948-1989). An Outline of Patterns and Factors*, în Daniel Dumitran, Valer Moga (ed.), *Economy and Society in Central and Eastern Europe. Territory, Population, Consumption*, Münster - Berlin, LIT Verlag, Series Osteuropa, 2013, pp. 381-391.

³ Dintre monografiile ultimilor ani menționăm: Ion Vladimirescu, Dumitru Otovescu (coord.), *Universitatea din Craiova. Monografie (1947-2007)*, Craiova, Editura Universitaria, Editura Beladi, 2007; Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coord.), *Istoria Universității din Iași*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010; Eugen Șendrea, *Istoria Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău*, Bacău, Editura Vicovia, 2011; Ovidiu Ghița (coord.), *Istoria Universității Babeș-Bolyai*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012; Ovidiu Bozgan, Bogdan Murgescu (coord.), *Universitatea din București: 1864-2014*, București, Editura Universității din București, 2014.

În paginile următoare, ne vom opri atenția asupra măsurilor luate în învățământul superior de chimie, după anul 1974, pentru că acest tip de învățământ a cunoscut importante modificări structurale, ceea ce arată o preocupare specială din partea factorului politic, dar și pentru că la această treaptă de învățământ sunt specializări de chimie numeroase și cu un impact semnificativ pentru industria de profil⁴. Mai mult decât atât, vom descoperi și câteva decizii luate în favoarea învățământului superior de chimie care creionează un rol aparte rezervat acestui tip de învățământ, mai ales în cea de-a doua parte a regimului comunist.⁵

În tot acest demers științific, vor fi folosite surse inedite și editate din Arhivele Naționale, date statistice preluate din Arhiva Institutului Național de Statistică, acte legislative și articole din revista „Forum”, precum și alte informațiile din studiile și monografiile existente.

Organizarea profilurilor de specializare în învățământul superior de Chimie

După reforma învățământului întreprinsă în anul 1948⁶, care a schimbat simțitor întregul sistem de învățământ⁷ și legea învățământului adoptată în 1968⁸, care a reintrodus printre altele învățământul de subingineri și conductorii arhitecți⁹, în anul 1974, a fost luată o nouă măsură importantă pentru învățământul superior: crearea profilurilor de specializare¹⁰.

Pentru învățământul superior de Chimie, a fost organizat profilul Chimie, care cuprindea următoarele specializări: tehnologie chimică anorganică, tehnologia

---

⁴ În lipsa unor studii, putem opina că învățământul preuniversitar de Chimie este sub raport cantitativ mai important decât cel superior și că cel postuniversitar este superior din punct de vedere calitativ, dar învățământul superior este cel care a reușit să ofere forță de muncă specializată capabilă să susțină funcționarea numeroaselor ramuri industriale chimice, precum și a unităților industriale în întreaga țară.

⁵ Pentru dezvoltarea învățământului superior chimic în prima parte a regimului comunist, vezi Valentin Maier, *Instituțiile și specializările învățământului superior de chimie în perioada 1948-1974*, în „Studii și articole de istorie”, LXXXIV, 2017, pp. 90-101.

⁶ *Decretul nr. 175 din 3 august 1948 pentru reforma învățământului.*

⁷ Noua arhitectură a învățământului superior realizată în contextul reformei învățământului a fost adoptată prin *Decizia nr. 263327 din 25 octombrie 1948 privind organizarea învățământului superior.*

⁸ *Legea nr. 11 din 13 mai 1968 privind învățământul în Republica Socialistă România.*

⁹ Învățământul de subingineri a fost desființat la sfârșitul anilor 1940 (Andrei Florin Sora, *Evoluția calificărilor din învățământul universitar românesc, 1968-2011*, București, 2011, pp. 13, 14).

¹⁰ Înainte de această, dată au existat nomenclatoare și grupe de specializări, dar de abia în 1974, și multitudinea de specializări ale învățământului superior este afectată de o viziune reformatoare, anunțată de *Hotărârea Plenarei CC al PCR din 18-19 iunie 1973* cu privire la dezvoltarea și perfecționarea învățământului în RSR (Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale - SANIC, CC al PCR-Secția Propagandă și Agitație, dosar 28/1973, f. 132) și care tindea către o eficientizare a integrării principiului politehnizării în învățământul superior. În 1978, acest principiu va fi prevăzut inclusiv în corpul noii legi a educației și învățământului, nr. 28 din 21 decembrie 1978 („La temelie școlii stă principiul politehnizării, îmbinarea strânsă a muncii, învățământului și cercetării – factori primordiali pentru construcția socialismului și comunismului în patria noastră, pentru progresul și civilizația omenirii”).

silicaților și a compușilor oxidici, tehnologie chimică organică, petrochimie, tehnologia prelucrării petrolului și petrochimie, tehnologia compușilor macromoleculari, tehnologia celulozei, hârtiei și fibrelor artificiale; tehnologia chimică a produselor textile, pielii și înlocuitorilor, chimie, chimie-fizică (toate pentru învățământ superior cu durata studiilor de 4-6 ani); tehnologia chimică anorganică, tehnologia materialelor de construcții, tehnologia chimică organică, tehnologia prelucrării petrolului și petrochimie, tehnologia maselor plastice (învățământ superior tehnic cu durata studiilor de 3 ani); chimie (învățământ superior pedagogic cu durata studiilor de 3 ani).¹¹

În anul 1977, a fost efectuată prima și totodată ultima modificare din perioada comunistă în ceea ce privește aceste profiluri de specializare. La acel moment, profilul Chimie includea specializările: tehnologie chimică anorganică, tehnologia silicaților și a compușilor oxidici, tehnologie chimică organică, petrochimie, tehnologia prelucrării petrolului și petrochimie, tehnologia compușilor macromoleculari, tehnologia celulozei, hârtiei și fibrelor artificiale; tehnologia chimică a produselor textile, pielii și înlocuitorilor, chimie, chimie-fizică¹² (învățământ superior cu durata studiilor de 4-6 ani), tehnologia chimică anorganică, tehnologia materialelor de construcții, tehnologia chimică organică, tehnologia prelucrării petrolului și petrochimie, tehnologia maselor plastice (învățământ superior tehnic cu durata studiilor de 3 ani), chimie (învățământ superior pedagogic cu durata studiilor de 3 ani).

Trebuie precizate și două profiluri conexe, dar importante pentru Chimie: tehnologia și chimia textilelor (fostul profil din 1974, numit „textile”, cu specializările filatură-țesătorie și tricotaje-confecții) cu specializările tehnologia firelor și țesăturilor și tehnologia tricotelurilor și confecțiilor și profilul tehnologia și chimia produselor alimentare și tehnică piscicolă (fostul profil din 1974 „industrie alimentară”, cu specializările industrie alimentară și tehnică piscicolă, plus alte patru pentru învățământul de scurtă durată) cu specializările tehnologia și chimia produselor alimentare și tehnică piscicolă, pentru învățământul de lungă durată și alte patru specializări pentru cel de scurtă durată, la toate acestea putem adăuga și specializarea biochimie de la profilul biologie.¹³

---

¹¹ *Decretul Consiliului de Stat nr. 147 din 5 iunie 1974* privind nomenclatorul profilelor și specializărilor din învățământul superior, precum și instituțiile și facultățile din sistemul Ministerului Educației și Învățământului.

¹² *Nomenclatorul specializărilor din 1974* prevedea că „pentru nevoile învățământului, Ministerul Educației și Învățământului poate realiza pregătirea studenților în două specializări”, dar după 1977, pentru chimie acest lucru a însemnat doar chimie-fizică, nu și fizică-chimie pentru că se spunea atunci că „nu răspunde exigențelor actuale” (SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 64/1977, ff. 190v, 191v).

¹³ *Decretul Consiliului de Stat nr. 209 din 12 iulie 1977* pentru modificarea anexelor nr. 1 și 2 la *Decretul nr. 147/1974*; *Decretul Consiliului de Stat nr. 147 din 5 iunie 1974* privind nomenclatorul profilelor și specializărilor din învățământul superior, precum și instituțiile și facultățile din sistemul Ministerului Educației și Învățământului.

Complexa structură a profilurilor de specializare relevă rolul important rezervat Chimiei în dezvoltarea industrială și a societății în general.

Un nou impuls organizatoric: înființarea Institutului de Chimie din București

Odată cu înființarea profilurilor de specializare în învățământul superior românesc, a fost înființată și o nouă instituție: Institutul de Chimie din București. Măsura a fost prefigurată cu trei ani în urmă:

„Ministerul Învățământului și Ministerul Industriei Chimice propun înființarea în București a Institutului de chimie, subordonat celor două ministere. Acest institut va prelua facultățile de profil, din institutul politehnic și din Universitatea București, inclusiv secția de utilaj chimic, va asigura activitatea unitară și autonomă a învățământului superior chimic în vederea pregătirii de ingineri, cercetători și cadre didactice. Institutul se va construi pe o platformă de cercetare și producție ce urmează a se stabili”¹⁴.

În 1974, Institutul de Chimie din București a început să-și desfășoare activitatea în subordinea Institutului Politehnic București și era structurat în două facultăți: Facultatea de Chimie (specializarea chimie) și Facultatea de Inginerie Chimică (specializările pentru ingineri – tehnologie chimică organică, tehnologie chimică anorganică, tehnologia silicaților și a compușilor oxidici, tehnologia compușilor macromoleculari, specializările pentru subingineri – tehnologie chimică organică, tehnologie chimică anorganică, tehnologia materialelor de construcții și tehnologia maselor plastice).¹⁵ Centrul universitar București nu mai avea alte facultăți de Chimie, institutul nou creat absorbind astfel toate facultățile de profil din cadrul Institutului Politehnic și Universității din București, împreună cu cele două aspecte ale învățământului superior chimic (tehnic și pedagogic) – cu excepția Biochimiei, dar ea aparținea, conform nomenclatorului, de profilul Biologie.

Cum în același an, „prezența” Elenei Ceaușescu în sfera cercetării chimice era din ce în ce mai considerabilă (a devenit inclusiv academician), pe măsură ce devenea mai activă și în plan politic, putem afirma că înființarea Institutului de Chimie din București a fost legată de noul statut al Elenei Ceaușescu, chiar dacă deocamdată nu am identificat documente care să confirme o influență directă. Totuși, trebuie arătat faptul că înființarea unui nou institut în București era în contradicție cu cele expuse într-un studiu privind dezvoltarea învățământului superior din anul 1967: „Se constată o concentrare excesivă a școlii superioare în București, unde studiază

¹⁴ SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 105/1971, ff. 68, 69.

¹⁵ *Decret al Consiliului de Stat nr. 147 din 5 iunie 1974* privind nomenclatorul profilelor și specializărilor din învățământul superior, precum și instituțiile și facultățile din sistemul Ministerului Educației și Învățământului; ***, *Admiterea în învățământul superior*, București, 1974, p. 8.

cca 46% din numărul total al studenților”¹⁶. Astfel, înființarea instituției poate fi un alt semn al influenței directe a Elenei Ceaușescu, deși într-o altă analiză, datând din 1971, concentrarea nu mai era „excesivă”, era doar „importantă” și se arăta că „se va studia amplasarea învățământului chimic în imediată vecinătate a institutelor de profil”, „analog cu construcția facultății de fizică a Universității București”, dar și că „sub aspectul cifrelor de școlarizare Centrul universitar tehnic din Municipiul București nu se va mai dezvolta”¹⁷. Totuși, până la identificarea unor noi documente, legătura dintre înființarea institutului sub directă influență a Elenei Ceaușescu poate fi considerată o „speculație”¹⁸.

Trei ani mai târziu, în anul 1977, instituția creată a fost ridicată la rang de Institut Național de Chimie.¹⁹ Structura sa a fost modificată, reflectând o dată în plus, orientarea tehnică a institutului. El era compus din Facultatea de Tehnologie Chimică (pentru ingineri – tehnologie chimică organică, tehnologie chimică anorganică, tehnologia compușilor macromoleculari, tehnologia silicaților și compușilor oxidici, subingineri – tehnologie chimică organică, tehnologie chimică anorganică, tehnologia maselor plastice, tehnologia materialelor de construcții și pentru chimie universitară – chimie, chimie-fizică, specializări din profilul Chimie - și o specializare din profilul biologie, biochimie) și Facultatea de Utilaje și Ingineria Proceselor Chimice (cu specializarea omonimă aparținând profilului mecano-chimic).²⁰

Fie că erau specializări tehnice sau pedagogice, sau din profiluri conexe, chimia învățată în București a fost integrată în totalitate în acest institut. Chimia devenea astfel, singura care avea onoarea de a putea fi învățată în cadrul unui institut național.²¹ Este, de asemenea, unicul caz de instituție de învățământ mono-industrial

¹⁶ SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 39/1967, f. 114.

¹⁷ SANIC, fond CC al PCR-Secția Propagandă și Agitație, dosar 11/1971, ff. 77, 78.

¹⁸ Vlad Pașca, *Territorial Expansion of Higher Education in Communist Romania (1948-1989). An Outline of Patterns and Factors*, în Daniel Dumitran, Valer Moga (ed.), *Economy and Society in Central and Eastern Europe. Territory, Population, Consumption*, Münster - Berlin, LIT Verlag, Series Osteuropa, 2013, p. 386.

¹⁹ Măsura a fost luată printr-o „propunere separată”, „pusă de acord cu ministerul”, în contextul în care celelalte numeroase discuții prilejuite de modificarea profilurilor de specializare au fost discutate împreună (SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 64/1977, f. 58), totul având în vedere „dezvoltarea platformei de chimie din București” (SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 71/1977, ff. 174, 175). S-a spus formal despre această instituție că a fost „înființată”, dar, de fapt, ar trebui numită „pseudo-înființare”, în 1977: institutul funcționa deja din 1974, astfel că este o întemeiere asemănătoare cu cea a Institutului de Petrol și Gaze din Ploiești.

²⁰ *Decret al Consiliului de Stat nr. 209 din 12 iulie 1977* pentru modificarea anexelor nr. 1 și 2 la *Decretul nr. 147/1974*. Trebuie relatat un fapt interesant petrecut cu prilejul discuțiilor din cadrul ședinței Comitetului Politic Executiv, din ziua de 26 mai 1981. Nicolae Ceaușescu întreba „«Mecano-chimic» ce înseamnă?”, iar Elena răspunde: „Se referă la ramura care pregătește ingineri pentru utilaje chimice atât pentru construcția de mașini cât și pentru industria chimică” (SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar nr. 43/1981, f. 52). În aceeași sursă, se poate citi și despre cerințele „chimiei pedagogice” (ff. 52-55).

²¹ Altfel, institute de învățământ monotehnic mai existau la Ploiești și Hunedoara.

creată în anii 1970²², și una dintre ultimele înființate în comunism (ultima instituție de învățământ superior creată în comunism a fost în anul 1976, la Sibiu). Desigur, în epocă, înființarea acestei noi instituții a fost o măsură argumentată:

„Avînd în vedere dezvoltarea platformei de chimie din București, se propune înființarea Institutului național de chimie din București cu structura prezentată în anexa 1. În mod corespunzător se modifică structura Institutului politehnic București și a Universității București prin trecerea facultăților și unor specializări cu profil chimic la Institutul Național de Chimie”²³.

Chiar dacă științele fundamentale precum matematica sau fizica erau mult mai prezente în structura instituțiilor de învățământ superior față de chimie (sau biologie)²⁴, totuși, dintre ele, doar Chimia a ajuns să fie studiată în cadrul unui institut specific²⁵, alături de alte structuri simplificate și conturate în majoritate după specificul industrial local (textil la Iași, petrolier la Ploiești, carbonier la Hunedoara).

În timp ce la București, se menținea o instituție de învățământ superior de chimie cu o structură dezvoltată (dar care „devorase” alte instituții de profil concitadine), în țară, a fost simplificată structura multor instituții, chiar în mod sever după mijlocul anilor 1980. De exemplu, în cadrul Facultății de Chimie Industrială a Institutului Politehnic din Iași, în anii 1950, au funcționat 7-8 catedre, număr ce a crescut la 10 în anii 1960, dar în 1975, mai erau doar 6 catedre, iar după 1985, doar 4, o restrângere realizată prin regruparea unor colective, „nu totdeauna după criterii de similitudine profesională”²⁶.

Fără a ne pierde în detalii, vom prezenta și structura celorlalte instituții de învățământ superior de chimie, așa cum arăta în anul 1989: Institutul Politehnic din Iași (Facultatea de Tehnologie și Chimia Textilelor, Facultatea de Tehnologie Chimică), Institutul Politehnic din Timișoara (Facultatea de Tehnologie Chimică),

---

²² Chiar dacă în 1974, a fost înființat Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești, el *de facto* fusese înființat în 1967 (Institutul de Petrol din Ploiești), cu rol de a prelua treptat toate facultățile și specializările Institutului de Petrol și Gaze din București, ceea ce, în final, a și făcut. În discuțiile prilejuite de înființarea acestui nou institut și de opozițiile venite față de această măsură din București, după mai multe argumente, Nicolae Ceaușescu adăuga: „noi nu facem institutele acestea pentru un om. Trebuie să lichidăm concepția aceasta că ținem seama de anumite considerente, că un profesor sau altul se supără foarte repede și trebuie să-l menajăm. Dacă vrem să facem un sistem de învățământ superior eficient, trebuie să lichidăm cu sistemul acesta și să menajăm interesele științei și ale poporului, iar oamenii să se subordoneze acestor interese, indiferent cine sînt ei” (SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 39/1967, f. 79). Și totuși, în 1974, Institutul de Chimie pare înființat în special datorită Elenei Ceaușescu.

²³ SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, 68/1977, f. 182v.

²⁴ Locul important rezervat științelor fundamentale în comunism era reiterat prin *Legea nr. 28 din 21 decembrie 1978 – Legea Educației și Învățământului*: „Învățămîntul trebuie să asigure tineretului o temeinică pregătire în științele fundamentale exacte - matematica, fizica, chimie, biologie - precum și însușirea concepției revoluționare despre lume, cunoașterea istoriei și culturii patriei”.

²⁵ Cu toate că Facultatea de Fizică a Universității din București era amplasată lângă Institutul de fizică atomică Măgurele.

²⁶ Ion Balasanian, Valeria Marta Gorduză (coord.), *Învățămîntul ieșean de inginerie chimică 1912-1937-1997*, Iași, 1997, pp. 36-40.

Institutul de Petrol și Gaze din Ploiești (Facultatea de Utilaje și Tehnologie Petrolieră – tehnologia prelucrării petrolului și petrochimie), Institutul de Subingineri din Constanța (tehnologia prelucrării petrolului și petrochimie – la Combinatul petrochimic Năvodari), Universitatea din Cluj-Napoca (Facultatea de Tehnologie Chimică) și Universitatea din Galați (Facultatea de Tehnologie și Chimia Produselor Alimentare și Tehnică Piscicolă).²⁷

Chiar și la nivelul anului 1989, când era mult simplificată²⁸, dezvoltata rețea instituțională a învățământului superior de chimie confirmă rolul important al acestui tip de învățământ superior.²⁹

Dezvoltarea învățământului superior de Chimie după 1974. Argumente statistice

După cum am putut observa, reorganizarea învățământului superior de Chimie din anii 1970 a dus la creșterea importanței specializărilor tehnice pe fondul reducerii celor pedagogice, restrângerea numărului instituțiilor unde funcționau specializările specifice și, de asemenea, crearea, la București, a celui mai important centru universitar pentru Chimie. Se observă ușor această concentrare, dar din analiza structurii, nu ne putem da seama dacă acest tip de învățământ a cunoscut o dezvoltare după 1974 sau în fapt am asistat doar la o simplificare structurală. De aceea, încercăm să verificăm această ipoteză cu ajutorul datelor statistice³⁰, oprindu-ne asupra câtorva indicatori de bază, precum numărul total de studenți și numărul de studenți înscriși în anul I. Trebuie adăugat că perioada analizată este 1974-1989, pentru că dispunem pentru această perioadă de cele mai multe date (cu excepția anului 1979). Am optat pentru statistica pe facultăți de Chimie care prezintă sintetic importanța domeniului Chimiei în perioada analizată, în detrimentul unei statistici pe specializări, din cauza numărului lor mare și care ar necesita o analiză în detaliu într-un alt articol, ceea ce înseamnă că reunim următoarele facultăți: Facultatea de Tehnologie și Chimizarea Petrolului și Gazelor (1974-1985)/Facultatea de Utilaje și Tehnologie Petrolieră (1986-1989), Facultatea de Inginerie Chimică (1974-1976), Facultatea de Chimie și Inginerie

²⁷ „Forum”, nr. 3 din 1989, pp. 78-89.

²⁸ Chimia a fost studiată în numeroase centre ale învățământului superior, atât în cele cu tradiție, cât și în altele noi create. Dacă în 1948, Chimia era studiată în patru centre universitare (București, Cluj, Iași și Timișoara), pe parcursul regimului comunist, lor li s-au adăugat altele (Craiova, Brașov, Galați, Târgu Mureș, Constanța, Bacău, Oradea, Ploiești, Hunedoara și Pitești) pentru un total de 14, adică aproape toate centrele învățământului superior au găzduit cel puțin o specializare de Chimie.

²⁹ Totodată, rețeaua confirmă și politica de amplasare „justă” a instituțiilor de învățământ, adică o repartizare regional echilibrată și oglindită în plan economic (vezi și Jan Sadlak, *Planning of Higher Education in Countries with a Centrally Planned Socioeconomic System: Case Study of Poland and Romania*, Buffalo, State University of New York, 1988, p. 193).

³⁰ Dacă nu se precizează o altă sursă, atunci datele statistice au fost preluate și prelucrate din Arhiva Institutului Național de Statistică, *Învățământul superior la începutul anului universitar, 1971/1972-1988/1989*; SANIC, fond CC al PCR-Secția Propagandă și Agitație, dosar 117/1989.

Chimică (1974-1976), Facultatea de Tehnologie Chimică (1977-1989)³¹, Facultatea de Textile (1974-1976)/Facultatea de Tehnologia și Chimia Textilelor (1977-1989), Facultatea de Industria Alimentară și Tehnica Piscicolă (1974-1976)/Facultatea de Tehnologia și Chimia Produselor Alimentare și Tehnică Piscicolă (1977-1989).³²

Tabel 1

Numărul total de studenți înscriși la facultățile de chimie
în perioada 1974-1989

Anul	Total	Forma de învățământ		
		Zi	Seral	Fără frecvență
1974	7723	6173	1550	0
1975	8804	7022	1782	0
1976	10139	8381	1758	0
1977	12946	10516	1464	966
1978	14078	11886	1297	895
1980	14834	13348	1232	254
1981	14272	12502	1680	90
1982	13132	10934	2198	0
1983	12299	9274	3025	0
1984	12194	8320	3874	0
1985	12110	7540	4570	0
1986	14452	8679	5773	0
1987	15089	9087	6002	0
1988	15136	9754	5382	0
1989	17122	10468	6654	0

Notă: trebuie menționat că nu avem date pentru facultăți pentru anul 1979.

În perioada analizată, în anii 1970, au fost înscriși în medie peste 10.700 de studenți, iar în anii 1980 peste 14.000 de studenți. Cei mai mulți au fost înregistrați, în mod surprinzător, în anul 1989, 17.122 studenți. Din anul 1974 și până în 1978, au fost mereu creșteri ale numărului de studenți, în medie de peste 1500 pe an (în 1977 față de 1976, chiar de peste 2.800 de studenți). Creșterea a fost stabilizată la un total de peste 14000 de studenți până în 1982, an când a urmat o scădere, cu un decalaj de câțiva ani față de „mișcarea” similară generală din învățământul superior. Scăderea a

³¹ A reunit cele două facultăți de inginerie chimică și chimie și, respectiv, inginerie chimică.

³² Nu a fost inclusă Facultatea de Utilaje și Ingineria Proceselor Chimice/Facultatea de Utilaj Tehnologic (din 1986), pentru că era încadrabilă profilului mecanic și avea mai puțină legătură cu domeniul Chimiei față de celelate facultăți incluse.

fost întreruptă relativ repede, atunci când de la 12.110 studenți, în 1985, s-a ajuns la 14.452 (o creștere de 2342 studenți) în 1986. Deși după 1986 a început o contracție structurală severă și nu doar la nivelul învățământului superior de Chimie³³, observăm că numărul de studenți a fost în medie 15.450, adică foarte mult. Dacă în ultimii doi ani de comunism, în general, numărul de studenți înscriși în învățământul superior a crescut la toate tipurile de facultăți, surprinde, din nou, creșterea mare la facultățile de Chimie, precum în 1989 față de 1988, cu cei 1986 studenți. Practic, în 1989 față de 1974, extremele perioadei analizate, erau cu peste 9300 de studenți mai mult, un număr incredibil de mare și care, în viitoare articole, trebuie comparat în detaliu cu situația din alte tipuri de învățământ, mai ales că în anii 1980, nici măcar învățământul tehnic nu a mai scăpat de reducerile numărului de studenți înscriși, deși o situație similară o putem întâlni pentru specializări precum automatizări și calculatoare, electronică și telecomunicații și pentru alte puține domenii „moderne” (învățământul universitar și pedagogic fusese deja afectat de reduceri, din a doua jumătate a anilor 1970).

Pe forme de învățământ, studenții înscriși la zi erau majoritari, dar din 1981, se produce o modificare la forma de învățământ seral. Astfel, în acel an, a început să crească numărul studenților la seral, în medie cu peste 750 studenți pe an până în 1986 inclusiv (în 1986 față de 1985, au fost cu 1203 studenți mai mulți la seral). În 1987, creșterea mai era doar de 229 studenți, iar în 1988, a fost înregistrată chiar o scădere, pentru ca în 1989, să fie contabilizați 6.654 studenți înscriși la seral la facultățile de Chimie, cel mai mare număr din întreaga perioadă. S-a ajuns astfel ca la zi să fie înscriși 61,1% din totalul studenților, față de 79,9%, în 1974. Creșterea numărului de studenți la seral confirmă și modificările efectuate la nivel structural, în sensul reducerii cheltuielilor. În același timp, avem astfel și o explicație pentru numărul mare care, nu doar că s-a reușit să se păstreze, dar care s-a și îmbunătățit în domeniul chimiei. Creșterile an de an nu pot să arate decât un efort susținut, în ciuda contextului general tot mai neprielnic, și care ne conduce către concluzia, că regimul comunist își punea toate speranțele în învățământul superior în câteva domenii precum chimia, automatizările și calculatoarele, informatica, electronica și telecomunicațiile. Numeroasele obiective industriale construite necesitau o forță de muncă bine specializată și în număr mare, dar situația economiei în general reclama cu totul alte decizii.

Constatările de mai sus sunt întărite și devin și mai evidente cu ajutorul indicatorului numărul de studenți înscriși în anul I, adică cifra de școlarizare. Astfel,

---

³³ Au fost condensate structurile multor instituții de învățământ superior, afectând numărul facultăților, catedrelor, secțiilor, specializărilor și bineînțeles pe cel al studenților. Deși au existat și alte propuneri mult mai drastice în 1986 și în anii următori situația profilurilor și specializărilor a rămas în mare măsură similară celei din 1977 (SANIC, fond CC al PCR-Secția Propagandă și Agitație, dosare 39/1986, 47/1986, 33/1987, 107/1987, 76/1988, 55/1989, 131/1989, 132/1989; SANIC, fond CC al PCR-Secția Cancelarie, dosar 50/1986; Valentin Maier, *Profiles of Specialization in the Romanian Higher Education during Communism. The Importance of the Mechanical Profile*, în „Research and Science Today. Supplement”, no. 1, 2016, pp. 138-149).

în anul 1989, au fost 4018 studenți înscriși în anul I, un număr în creștere din 1986 (cu peste 486 studenți față de 1985), din nou contrar comprimărilor structurale, care arată și mai clar hotărârea liderilor comuniști: domeniul Chimiei trebuia să primească și mai mulți muncitori specializați. Dacă în perioada analizată, realizăm o medie a acestor cifre de școlarizare, observăm însă o altă situație: în anii 1970 și în anii 1980, avem medii ale cifrelor de școlarizare aproape identice, 3.030 față de 3.064. În orice caz, aproape 3.000 de noi studenți chimiști an de an pentru economia României reprezentau foarte mult, iar capacitatea reală de absorbire a sistemului economic este interesant de urmărit într-un viitor articol (chiar dacă printr-o cifră mare de școlarizare se presupune că se iau în calcul și eventualele pierderi pe „traseul” educațional cauzate de exmatriculări, repetenții sau din alte motive, inclusiv repartizări ale absolvenților în alte domenii de activitate). Cifra mare de școlarizare este în orice caz datorată creșterilor de la forma de învățământ seral din anii 1980 față de 1970 (în medie 1076 studenți admiși în anul I față de 414).

În cazul repartizării pe sexe, studentele erau majoritare: de la 60,8% în 1974 la 81,5% în 1989, cu un maximum în 1988 (83%).

Dacă defalcăm datele statistice pe facultăți de Chimie obținem următoarea situație:

Tabel nr. 2

Numărul total de studenți și studenți înscriși în anul I la cele patru tipuri de facultăți de chimie

Anul	PET		TEH		TEX		ALi	
	T	I	T	I	T	I	T	I
1974	761	240	5092	1601	887	247	983	313
1975	900	270	5695	1588	1112	358	1097	358
1976	1058	380	6484	1825	1425	472	1172	399
1977	1198	420	8180	2056	2359	657	1209	320
1978	1202	298	8941	2447	2637	547	1298	353
1980	1202	263	9290	2064	2972	666	1370	342
1981	1062	176	8930	1566	2890	612	1390	365
1982	813	111	8152	1342	2819	575	1348	277
1983	677	123	7490	1592	2832	519	1300	279
1984	681	131	7378	1716	2826	505	1309	505
1985	673	154	7413	1776	2696	509	1328	324
1986	1403	319	8929	2030	2698	565	1422	335
1987	1470	326	9295	2034	2816	607	1508	363
1988	655	119	9843	2336	3011	735	1627	360
1989	1591	320	10484	2474	3241	772	1806	452
Media	1023	243	8106	1896	2481	556	1344	356

Note: T=Numărul total de studenți; I=Numărul de studenți în anul I; PET=Facultatea de Tehnologie și Chimizarea Petrolului și Gazelor (1974-1985)/Facultatea de Utilaje și Tehnologie Petrolieră (1986-1989); TEH=Facultatea de Inginerie Chimică (1974-1976), Facultatea de Chimie și Inginerie Chimică (1974-1976), Facultatea de Tehnologie Chimică (1977-1989); TEX=Facultatea de Textile (1974-1976)/Facultatea de Tehnologie și Chimia Textilelor (1977-1989); ALI=Facultatea de Industria Alimentară și Tehnica Piscicolă (1974-1976)/Facultatea de Tehnologie și Chimia Produselor Alimentare și Tehnică Piscicolă (1977-1989). Nu avem date pentru anul 1979.

Datele statistice anterioare au darul de a lămuri alte aspecte deja reliefate de statisticile generale. În primul rând, în totalul studenților înscriși la facultățile de chimie, Facultatea de Tehnologie Chimică avea cea mai mare pondere (62,6%), urmată de Facultatea de Tehnologie și Chimia Textilelor (19,2%), Facultatea de Tehnologie și Chimia Produselor Alimentare și Tehnică Piscicolă (10,4%) și în final, Facultatea de Utilaje și Tehnologie Petrolieră (7,9%). Situația era neschimbată în mod esențial în cazul studenților înscriși în anul I. Pe cale de consecință, din punct de vedere al numărului de studenți, cel mai important tip de facultate de chimie era cea de Tehnologie Chimică, tip de structură pe care o regăsim printre altele și în cele mai importante centre ale învățământului superior, în București, Cluj-Napoca și Iași.

(Poli)tehnizarea învățământului superior a avut printre consecințe scăderea numărului de studenți în specializările de Chimie universitară și atragerea muncitorilor către studenție (ridicarea calificării muncitorilor era o idee de bază în comunism, dar și cheltuielile mai reduse per student la seral au contat, mai ales că în timp ce efectuau producție industrială, noi cadre specializate puteau fi pregătite) au fost principalele tendințe pe care și învățământul superior de chimie le-a împărtășit.

Din toate aceste date, se pare că se puneau mari speranțe în formarea de specialiști în domeniul Chimiei, probabil pentru a oferi o soluție de ieșire din situația economică grea a anilor 1980³⁴, mai ales cu valențele aproape „magice” ce erau conferite Chimiei.

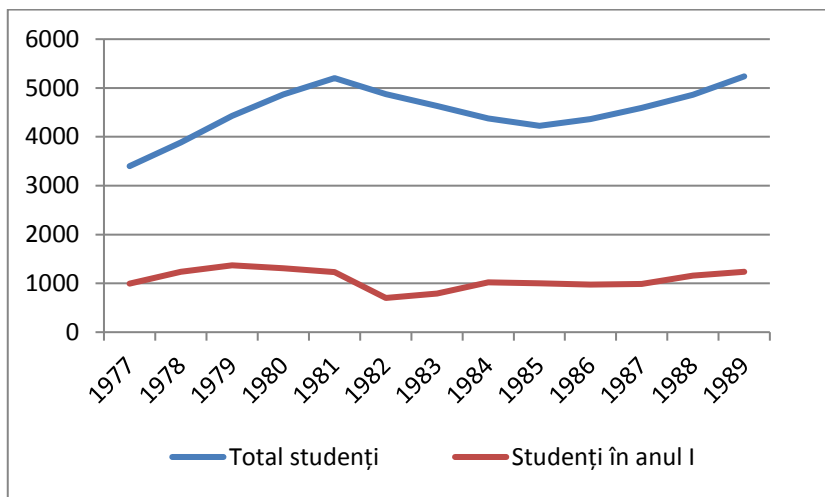
La fel de importantă pentru studiul evoluției învățământului superior de chimie după 1977 este și evoluția Institutului Național de Chimie, mai ales în contextul (prezumtivei) susținerii de care acest institut se bucura, în speță mai ales din partea Elenei Ceaușescu.

În perioada 1977-1989, cel mai mare număr de studenți a fost înregistrat în anul 1989 (5238 studenți), un alt „vârș” fiind stabilit în anul 1981 (5205 studenți). În marea lor majoritate, studenții erau din România, foarte puțini fiind din străinătate (în medie 100 de studenți), maximum 196 în anul 1980, și, din 1984, sub 100 de

---

³⁴ Radiografia de final a economiei din comunism și cauzele eșecului în Bogdan Murgescu, *România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Iași, 2010, pp. 392-407.

studenți / an fiind înscriși la Institutul Național de Chimie (în anii 1988 și 1989 doar 17). În perioada 1984-1989, nu mai mult de 9 studenți străini erau înscriși în anul I, iar pe întreaga perioadă, maximum 65 (în 1979), ceea ce arată o slabă capacitate de atracție a studenților străini, într-o perioadă în care învățământul superior de medicină și farmacie aducea în țară peste 50% din studenții străini din România.³⁵

Fig. 1. Numărul total de studenți și studenți în anul I la Institutul Național de Chimie.

Interesantă este și situația raportului dintre studente și studenți, net favorabilă celor dintâi (în medie aproape 80% dintre cei înscriși), în anii 1980, numărul studenților de gen masculin reducându-se și mai mult, și după cum am arătat, la fel ca în întreg învățământul de Chimie.

Din punct de vedere al formei de învățământ, majoritatea studenților era înscriși la forma de învățământ *Zi*. Din 1984, forma de învățământ *Seral* contrabalansează ușor această situație, cuantificând aproape 35% din totalul studenților înscriși în perioada 1984-1989. Situația înregistrată este explicabilă prin orientarea generală a învățământului superior către realizarea de economii la buget, măsură care, în același timp, îi favoriza pe cei care munceau, singurii ce se puteau prezenta la examenul de admitere pentru *Seral*. La Institutul Național de Chimie „semnalul” a fost dat în anul 1980, atunci când au fost înregistrați 224 de studenți în anul I, ajungând și la 444 studenți, în 1984. Au fost și studenți înscriși la forma de

³⁵ Valentin Maier, *Foreign Students Enrolled in the Medicine and Pharmacy Higher Education in Romania (1975-1989)*, în „Clujul Medical”, vol. 89, nr. 2/2016, pp. 307-312.

învățământ *Fără Frecvență*, dar doar în perioada 1977-1981³⁶, cu un maximum în primul an din acest interval (300 de studenți).

Din punct de vedere al numărului de studenți, facultățile Institutului Național de Chimie reprezentau doar 32,34% (cu vârfuri de peste 39% în 1982 și 1983). Dacă în 1977, institutul reprezenta la aceeași categorie doar 26%, în 1989, se apropia din nou de acest nivel scăzut, cu ale sale 28%. Chiar dacă Institutul Național de Chimie cuprindea un număr mare de studenți, totuși pentru domeniul Chimie reprezenta aproape o treime, ceea ce înseamnă că era esențial dezvoltării capacității de a forma specialiști în chimie, dar și că importanța acestui domeniu și răspândirea industrială specifică necesita o reprezentativitate adecvată la nivel teritorial.

Concluzii

După 1948, învățământul superior de Chimie a parcurs o perioadă de dezvoltare atât sub raportul varietății de instituții și de specializări, cât și sub cel al numărului de studenți înscriși în acest tip de învățământ. Odată cu organizarea profilurilor de specializare în anul 1974, învățământul superior de chimie a intrat într-o nouă etapă accelerată de dezvoltare, fapt marcat și prin înființarea unui Institut de Chimie, cu alte cuvinte o instituție de învățământ superior dedicată. Instituția a fost ridicată la rang de Institut Național în anul 1977, nicio altă instituție de învățământ/domeniu de activitate nebucurându-se de un asemenea statut.

Dar învățământul superior de Chimie nu s-a redus doar la a funcționa în instituții de învățământ superior. Întreprinderile industriale au contribuit și ele, de la începutul anilor 1970, la acest efort de a pregăti cadre specializate. De la întreprinderi și până la combinate chimice și grupuri industriale, specializările de chimie (învățământ de subingineri la forma de învățământ *Seral*) și-au găsit un nou și inedit adăpost. Cu această măsură nu doar că a crescut numărul localităților unde se puteau pregăti specialiști pentru domeniul Chimiei, dar și îmbinarea învățământului cu producția devenea o realitate, proces care de altfel a fost urmărit obsesiv prin nenumărate măsuri, chiar dacă unele au avut un efect limitat.

Dacă am arătat varietatea tipurilor de instituții de învățământ superior importante pentru Chimie, cu mult mai multe au fost specializările de Chimie. Ele dovedesc nu doar o profunzime în care a fost gândit sistemul de învățământ de Chimie (teoretic și cu aplicații tehnice dintre cele mai variate), dar și că până la urmă,

---

³⁶ Forma de învățământ *Fără Frecvență* a fost introdusă în anii 1950, dar funcționarea ei a fost însoțită mereu de critici la toate nivelurile precum „a sporit accesibilitatea învățământului, a calificat oameni aflați în producție, dar a produs și produce un procent relativ ridicat de absolvenți slabi” George Văideanu (coord.), *Modernizarea învățământului superior*, București, 1973, p. 14, ceea ce și explică rolul periferic jucat în întreg învățământul superior, în special în a doua parte a regimului comunist, chiar și în ciuda reducerilor bugetare pe care le-ar fi produs, deci putem distinge o preocupare pentru calitate în învățământul superior.

chiar complexitatea imaginată a fost principalul inamic. Numele, tipurile și structurile sub care au funcționat specializările de chimie au fost realmente într-o intensă schimbare petrecută în sens unic, către politehnizarea societății. Reconstituirea acestui ansamblu „păienjenis” de specializări a constituit un copleșitor travaliu, atât de investigat și, chiar mai dificil de prezentat într-un fir logic, și care doar tinde către exhaustivitate.

Faptul că au tot fost gândite și schimbate, nume de facultăți și de specializări de Chimie nu poate decât să probeze atenția liderilor comuniști către formarea specialiștilor în chimie. Nu este un caz aparte: Chimia se afla la baza uneia dintre ramurile industriale grele considerate de bază pentru industria și implicit economia României, dar care cu siguranță s-a bucurat de un plus de atenție și datorită pretențiilor științifice ale Elenei Ceaușescu, cu precădere în ultima parte a regimului comunist. Mărturie stau atât modificările structurale din învățământul superior, în fruntea cărora se află crearea Institutului Național de Chimie, cât și statistica aferentă acestui tip de învățământ.

Datele statistice au fost utilizate pentru a argumenta dezvoltarea învățământului superior de Chimie în perioada 1974-1989. Am identificat patru tipuri de facultăți de Chimie: petrolier, chimie de bază, textil și alimentar – Facultatea de Tehnologie și Chimizarea Petrolului și Gazelor (1974-1985)/Facultatea de Utilaje și Tehnologie Petrolieră (1986-1989); Facultatea de Inginerie Chimică (1974-1976), Facultatea de Chimie și Inginerie Chimică (1974-1976), Facultatea de Tehnologie Chimică (1977-1989); Facultatea de Textile (1974-1976)/Facultatea de Tehnologie și Chimia Textilelor (1977-1989); Facultatea de Industria Alimentară și Tehnica Piscicolă (1974-1976)/Facultatea de Tehnologie și Chimia Produselor Alimentare și Tehnică Piscicolă (1977-1989).

În perioada analizată, numărul studenților la facultățile de Chimie a crescut foarte mult, astfel că în anul 1989 față de 1974, erau cu peste 9.300 mai mulți studenți. În anii 1970, au fost înscriși în medie peste 10.700 de studenți, iar în anii 1980 peste 14.000 de studenți, cu un maximum în 1989 (17.122 studenți). Inclusiv evoluția acestei statistici în anii 1980, marcați de scăderi generalizate ale numărului de studenți (inclusiv în învățământul tehnic, cel universitar-pedagogic fiind atins și mai devreme), arată faptul că era unul din domeniile privilegiate în învățământul superior, și în care bineînțeles se puneau speranțele că va fi capabil să pregătească eficient (repede și cu înaltă pregătire) forța de muncă specializată și necesară salvagărdării sistemului economic, care era nu doar comunist (cu limitările aferente), dar și cel gândit de cuplul dictatorial Ceaușescu.

În medie, cei aproape 3000 de noi studenți admiși an de an în perioada analizată reprezintă un număr foarte mare, pe o perioadă întinsă, ceea ce ar fi testat serios limitele oricărui sistem de repartizare.

Sistemul de învățământ de Chimie creat nu a fost absurd, ci existau premise pentru buna sa funcționare: o repartizare teritorială uniformă a instituțiilor de

învățământ superior (în mari centre universitare, în centre care să deservească o regiune, dar și acolo unde dezvoltarea industriei o impunea), o multitudine de specializări de Chimie necesare obiectivelor industriale deja create sau în acord cu prognozata dezvoltare industrială, deci și o cerere reală de specialiști, dar și cifre de școlarizare importante alocate an de an, care să susțină acest eșafodaj. Integrarea învățământului cu producția a fost încercată și urmărită obsesiv prin variate măsuri, rămâne de demonstrat cât a fost de eficientă.

Pe urmă, tot datele statistice ne relevă faptul că în perioada în care a funcționat, în cadrul Institutului Național de Chimie, studiau aproape o treime din totalul studenților care se pregăteau în domeniul Chimiei, adică o parte semnificativă din studenții facultăților de Chimie. Integrarea facultăților de Chimie din București într-o super-instituție arată că a fost o măsură ținută către a centraliza eforturile de eficientizare ale învățământului superior de chimie, transformând-o în instituție-fanion în acest domeniu, statut confirmat și de datele statistice.

Cu toate că evoluția Institutului Național de Chimie a constituit un aport benefic învățământului superior din care făcea parte, precum și faptul că învățământul superior de Chimie pregătea eficient forța de muncă specializată cerută de industrie, nu înseamnă că plierea acestora se făcea și pe un sistem economic și de dezvoltare a societății care să fie bun. De fapt, astăzi știm deznodământul. Chiar dacă modul în care regimul comunist și-a încheiat istoria nu poate decât să confirme eșecul unui sistem, ansamblul de instituții și specializări creat pentru învățământul superior de chimie a fost unul bun, nu perfect, ci unul capabil să susțină dezvoltarea reală a acestui tip de învățământ superior.

THE DEVELOPMENT OF THE CHEMISTRY HIGHER EDUCATION BETWEEN 1974-1989

(Abstract)

Higher education in Romania entered in a new development stage after 1948, with the main aim of supporting the economic development by training specialized workforce. Although the political control was exerted also in this domain of activity, many new types of higher education and new institutions and specializations were developed, and the number of students and graduates increased. One of these types was the chemistry higher education.

After 1974 and the introduction of domains/profiles of specializations in the Romanian higher education, the chemistry higher education entered a new development stage. With the creation of the National Institute for Chemistry, the last higher education institution created in communism, along with other measures of reorganization, a sustained polytechnization process was aimed. The high number of chemistry specializations and

institutions hosting them is also an indicator of a special statute that chemistry had in the communist Romania, higher education system trying to reflect and respond to the economical development and demands. All these aspects will constitute the subject of the following pages, and the argumentation is sustained with archival documents, legislative acts and statistical data.

Keywords: communism, higher education, institutions, specializations, chemistry.

ORIGINI EUROPENE ALE BISERICII CREȘTINE DUPĂ EVANGHELIE DIN ROMÂNIA

BOGDAN EMANUEL RĂDUȚ*

Biserica Creștină după Evanghelie din România este recunoscută de statul român prin *Legea Nr. 486/2006* privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor.¹ Aceasta este egală cu celelalte 17 culte și biserici, recunoscute de aceeași lege, cu biserici locale (numite popular „adunări”) și credincioși pe tot cuprinsul țării, și cu o istorie națională care se apropie de 120 de ani. Privind istoric, această Biserică² nu a apărut într-un vid în România, ci este urmașa misiunii unor credincioși din Marea Britanie, Elveția sau Germania, de la cumpăna secolelor XIX-XX, a căror contribuție poate fi analizată în funcție de zona geografică în care ei au activat. Acești credincioși, fiecare din zona de proveniență, au făcut parte din, ceea ce generic se numește, Mișcarea Frățească (*Brethren Movement*). Prin urmare, Biserica Creștină după Evanghelie din România își are originea în Mișcarea Frățească din Europa începutului de secol XIX, cu rădăcini engleze, elvețiene și germane. Conform afirmației doctorului Silviu Cioată³, creștinii după Evanghelie din România „au avut legături strânse, cu frații deschiși din Anglia, cum a fost George Müller, E. H. Broadbent sau cu cei din Elveția: Berney, Aubert, apoi Perret etc., ori cu cei din Germania, mai ales cu Școala Biblică din Wiedenest”⁴.

1. Argument

Prin definiție, *origine* înseamnă, printre altele, „început, proveniență, izvor, obârșie”⁵. În cadrul acestui studiu, vom căuta să vedem care sunt începuturile europene ale Mișcării Frățești, punctând apoi extinderea acesteia în România. În

---

* Istoric – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România/Societatea de Științe Istorice din România – Filiala Dolj, e_mail: emy_radut@yahoo.com.

¹ ***, *Legea Nr. 489 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor* în „Monitorul Oficial al României”, Nr. 11 din 8 ianuarie 2007, pp. 2-6.

² Pe cuprinsul articolului vom folosi *Biserică (Adunare)* când ne vom referi la instituția oficială și *biserică (adunare)* când ne vom referi la comunitățile locale.

³ Silviu Cioată (1931-1997), medic radiolog și președinte al Cultului Creștin după Evanghelie din România (1990-1997).

⁴ Silviu Cioată, *Din istoria Adunărilor frățești*, în „Calea Credinței”, Revista Cultului Creștin după Evanghelie, iulie-august, 1995, p. 4.

⁵ ***, *Origine*, a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/origine> (accesat la 24.07.2017).

prezent (2017), această mișcare evanghelică este întinsă pe tot mapamondul, în 94 de țări, de pe toate continentele. În țara noastră însă, datorită numeroșilor factori interni și culturali, poartă denumirea, din 2008, de Biserica Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România (BCER-UBCER), înainte numindu-se Cultul Creștin după Evanghelie din România (1946-2008) sau Asociația Religioasă „Creștinii după Evanghelie” (1933-1946).

Analiza istorică a Bisericii Creștine după Evanghelie din România nu poate fi realizată fără încadrarea acesteia în contextul european și fără a se ține cont de originile sale. De asemenea, cu toate aspectele ei culturale și naționale, nu poate fi detașată de teologia și practica celorlalte biserici similare din alte țări. Apariția în istorie a Mișcării Frățești s-a datorat și unui context politico-religios favorabil. După Revoluția franceză (1789) și războaiele napoleoniene (1792-1815) Europa se găsea în prefaceri teritoriale, politice și economice. Aceste evenimente au trezit și-un „interes considerabil pentru cărțile Daniel și Apocalipsa”⁶, cărți biblice cu mesaj profetic și apocaliptic. Nici religios situația nu stătea mai bine, „în multe țări anglo-saxone, bisericile istorice Protestante își pierduseră adevărata lor spiritualitate”, astfel că „în Germania sau Scandinavia stăpâna Biserica Luterană, în timp ce în partea de sud a Europei, Biserica Romano-Catolică era la fel de puternică ca întotdeauna”⁷. Decăderea protestantismului într-un formalism religios a dus la o reîntoarcere la Sfânta Scriptură (Biblia) în modul cel mai simplu. Pe acest fond, au apărut primele grupuri de Frați (Brethren), „din dorința sinceră a unor credincioși, pentru o trăire mai profundă a Cuvântului lui Dumnezeu în urma studierii și înțelegerii Sfintelor Scripturi”⁸. Mișcarea Frățească, deși s-a născut spontan, a preluat caracteristici și de la alte grupări precedente, precum valdenzii, reformatorii, anabapțiștii, moravienii, pietiștii ș.a.⁹ Încă de la început, în privința identității lor, aceștia „s-au numit <frați>, căci doreau să fie cunoscuți sub un nume biblic, iar în același timp să cuprindă pe toți creștinii care doreau să umble cu ei, ieșind de sub robia dată de numele unei denominațiuni”¹⁰. Astfel, ei s-au afirmat împotriva încadrării denominaționale și a centralizării cultice, dar și pentru o autonomie ecleziastică. Dar, din pricina legislației, în România lucrurile vor sta diferit.

2. Origini engleze

Se consideră, de către cei mai mulți, că Mișcarea Frățească își are debutul în Marea Britanie. La începutul secolului al XIX-lea, în Irlanda și Anglia, mai mulți

⁶ Fares Marzone, *Mișcarea Fraților în Europa: rădăcini, identitate și viitor*, Partea I, în „Calea Credinței”, Revista Bisericii Creștine după Evanghelie, septembrie-octombrie, 2005, p. 17

⁷ *Ibidem*, p. 18.

⁸ Virgil Achihai, *Creștinii după Evanghelie în contextul internațional al Mișcării Frățești*, Teză de licență, Institutul Teologic „Timotheus”, București, 2002, p. 5.

⁹ Fares Marzone, *op. cit.*, p. 17.

¹⁰ Silviu Cioată, *op. cit.*, p. 3.

tineri doreau ceva mai mult decât religiozitatea sterilă din biserica oficială. În timp, grupurile pe care le-au format au început să se cunoască între ele, unele chiar unindu-se și alcătuind comunități mai mari. Acest lucru s-a datorat și faptului că nucleul fondator „era format din tineri, mulți dintre ei cunoscându-se de la Colegiul Trinitarian din Dublin”. Dorința lor a fost aceea a unei independențe, pentru că „nu aveau de gând să se organizeze într-o confesiune”¹¹.

Mișcarea Frățească din Marea Britanie s-a format plecând de la cinci grupuri distincte și independente, apărute în intervalul 1826-1832:

a) 1826 – grupul din Dublin al lui Edward Cronin (1801-1882) și Edward Wilson. Primul era un medic dentist romano-catolic din Irlanda de Sud, iar cel de-al doilea era diaconul unei biserici și secretarul Societății Biblice Britanice. La început, aceștia țineau întâlniri duminicale în casa lui Wilson din Sackville Street, apoi mutându-se în casa lui Cronin din Lower Pembroke Street.¹²

b) 1827 – grupul din Dublin al lui Anthony Norris Groves (1795-1853) și John Gifford Bellett (1795-1864). Primul era un medic dentist din Exeter, iar celălalt era avocat. Întâlnirile se țineau în casa lui Bellett. Anthony Groves este socotit „fondatorul Adunărilor Frățești”. În 1828, grupul lui Cronin și cel al lui Groves se unesc, formând o singură comunitate. În 1829, Groves pleacă în misiune, devenind astfel „primul misionar al Fraților” și fiind numit „tatăl misiunii prin credință”, influențând fondatorii unor societăți misionare precum China Inland sau Misiunea North Africa.¹³

c) 1830 – grupul din Dublin al lui John Vesey Parnell (1805-1883), cunoscut sub numele de Lord Congleton. Întâlnirile aveau loc în strada Aungier, fiind considerată „cea dintâi sală de adunare publică a «fraților»”¹⁴.

d) 1832 – grupul din Bristol al lui George Müller (1805-1898) și Henry Craik (1805-1866). Primul era din Prusia și l-a întâlnit pe Craik la Teignmouth, în Anglia. Prin căsătoria cu sora acestuia, cei doi au devenit cumnați. La Bristol au înființat două biserici locale, numite apoi Ghedeon și Betesda. Cea din urmă a devenit foarte populară, fiind frecventată de mulți oameni. Müller este socotit „cel mai de seamă fondator al Mișcării Fraților”, fiind recunoscut și pentru orfelinatele sale, care aveau

¹¹ *Ibidem*, p. 4.

¹² Virgil Achihai, *op. cit.*, pp. 6-7; William W. Conard, *Family Matters*, Interest Ministries, Wheaton, IL, 1992, p. 9; George Müller, *Îndrăzneala credinței*, Extrase din Autobiografia lui, adunare și prezentate de Alfred Kuen, Editura Agape, Făgăraș, 1995, p. 92; Edmund H. Broadbent, *Drumul Bisericii*, traducere de Constantin Pascu, Cultul Creștin după Evanghelie, București, 1980, pp. 308-309.

¹³ Henry Pickering, *Chief Men Among the Brethren*, Loizeaux Neptune, New Jersey, 1996, pp. 31-32, 155-157; ***, *Oameni de seamă din istoria Bisericilor frățești: Anthony Norris Groves (1795-1853)*, în „Ecouri Creștine”, Revista Bisericilor Creștine după Evanghelie, Zonalul Suceava, octombrie-decembrie, 2010, pp. 30-31; Virgil Achihai, *op. cit.*, p. 8; George Müller, *op. cit.*, p. 93; Edmund H. Broadbent, *op. cit.*, pp. 308-320; Fares Marzone, *op. cit.*, pp. 18-19.

¹⁴ Henry Pickering, *op. cit.*, pp. 81-83; George Müller, *op. cit.*, p. 94; Edmund H. Broadbent, *op. cit.*, p. 309; Virgil Achihai, *op. cit.*, p. 8; Andrew Miller, „Frații” – așa numiți de obicei, GBV, Dillenburg, Germania, 1994, p. 31.

în întreținere mii de copii. În timp, cele două grupuri – Cronin-Groves și Müller-Craik – au început să colaboreze.¹⁵

e) 1831/1832 – grupul din Plymouth al lui Benjamin Wills Newton (1807-1899) și John Nelson Darby (1800-1882). Întâlnirile aveau loc în capela Providence, din grup făcând parte și Francis Newman, George V. Wigram, Percy Francis Hall ș.a. Darby este socotit organizatorul Mișcării Frățești, și „cel mai de seamă exponent al ei”. De departe Darby a fost un autor prolific, traducând din engleză, franceză și germană și scriind mii de pagini.¹⁶ În schimb, a fost și o persoană autoritară, ale cărei poziții și vederi nu trebuiau puse la îndoială.¹⁷ Pe parcurs, în pofida masivei sale influențe, autoritarismul lui a avut efecte negative, producând mai multe schisme în evoluția Mișcării Frățești.

La o primă privire, constatăm că aceste grupuri au fost formate în principal din tineri, intelectuali și cu pregătire, dornici de cunoaștere și caracterizați de un curaj și entuziasm specific vârstei.

Grupurile au început să crească numeric, să se dezvolte și, în timp, să formeze Mișcarea Frățească. Bineînțeles că, pe parcurs, au fost înființate și alte biserici locale. Creșterea și dezvoltarea pozitivă a Mișcării a fost afectată, la douăzeci de ani de la apariția ei, de o schismă internă. Neînțelegerea a plecat din Plymouth, dintre Newton și Darby, problema fiind una doctrinară. Amândoi implicații în conflict dezvoltă sisteme diferite de interpretare a profețiilor biblice. Nu intrăm în amănunte, nefăcând obiectul studiului nostru, dar conflictul a dus la ruperea comunității din Plymouth, în octombrie 1845. Însă, situația a escaladat și s-a extins asupra întregii Mișcări Frățești. Darby are apoi diferende și cu Müller, Craik și Groves. În urma acestora, Mișcarea Frățească s-a divizat iremediabil. Astfel că, începând cu 1848, vor exista două ramuri ale Mișcării Frățești: bisericile deschise, numite și largi (*Open Brethren* sau *Brethren Assemblies*) și bisericile exclusiviste, numite și închise sau darbyste (*Exclusivist Brethren* sau *Plymouth Brethren*). Din rândul celor dintâi fac parte și creștinii după Evanghelie din România.

Primul misionar din partea Bisericilor Frățești din Marea Britanie, Edmund Hamer Broadbent (1861-1945), a sosit în România în primăvara anului 1899. Deși

¹⁵ Virgil Achihai, *op. cit.*, pp. 13-21, Henry Pickering, *op. cit.*, pp. 277-280; Fares Marzone, *op. cit.*, p. 19; George Müller, *op. cit.*, pp. 6, 95; Edmund H. Broadbent, *op. cit.*, pp. 320-327; William W. Conard, *op. cit.*, pp. 49-57; Ch. Challand, *George Müller. Viața și lucrarea lui, o minune din vremurile noastre*, traducere de D. Cornilescu, Biserica Evanghelică Română, București, 1991, *passim*.

¹⁶ Scrierile lui Darby cuprind colecția de 34 volume *The Collected Writings of J.N. Darby*, editată de W. Kelly, 7 volume *Notes and Comments*, 3 volume cu scrieri diverse și 3 volume de scrisori. Cele mai reprezentative sunt cele 5 volume *Synopsis of the Book of the Bible (Synopsis al cărților Bibliei*, în limba română fiind tipărite, până acum, volumele 1, 3-5).

¹⁷ Fares Marzone, *loc. cit.*, p. 19; George Müller, *op. cit.*, p. 94; Andrew Miller, *op. cit.*, p. 61; Virgil Achihai, *op. cit.*, p. 22; Earle E. Cairns, *Creștinismul de-a lungul secolelor, O istorie a Bisericii creștine*, Ediție revizuită, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2007, p. 394; J.C. Wenger, *Introducere în teologie*, Cristian Aid Ministries, f.l., f.a., p. 37.

avea cunoștințe între coloniștii bapțiști germani din Constanța și București, a văzut lipsa unor biserici similare cu cele frățești din Anglia, și a lansat această nevoie în revista *Semailles & Moisson (Semănat și Secerat)* ce apărea în Elveția. În urma acelor rânduri, au sosit primii misionari elvețieni, care au pus bazele primei Biserici Frățești în România, mai târziu, luându-și denumirea de *Biserici Creștine după Evanghelie*.

Cele mai recente date statistice (2015) ne arată că în Marea Britanie, sunt aproximativ 50.000 de credincioși cu 1.100 de biserici locale, ce aparțin ramurii Open Brethren sau Brethren Assemblies. Ca formă de învățământ teologic, aceștia dețin Tilsley College, precum și două societăți misionare, Echoes și Interlink.¹⁸

3. Origini elvețiene

Assemblées Evangéliques de Suisse Romande există dinaintea Bisericilor Frățești din Marea Britanie. În fapt, sunt „cele mai vechi Adunări Frățești care există în lume”¹⁹. Începuturile sunt plasate undeva în intervalul 1810-1812, printr-un grup de studenți ce au fondat societatea „Prietenii”.²⁰ Aceștia făceau parte din grupurile moraviene²¹. Din păcate, din pricina opoziției pastorilor reformați, această societate a avut o scurtă durată de viață, de doar trei ani. Prima biserică propriu-zisă s-a format în Geneva, la 21 septembrie 1817, în partea francofonă a Elveției.²² Un grup de zece persoane s-au adunat în casa lui Henri Drummond, un englez stabilit în Elveția. Noua comunitate a purtat mai multe denumiri, precum L’Ancienne Dissidence (Vechea dizidență)²³, sau Eglise évangélique indépendante (Biserica evanghelică independentă) ori Eglise selon la parole de Dieu (Biserica după Cuvântul lui Dumnezeu).²⁴ Pionierii Bisericilor Frățești din Elveția erau studenți la teologie, care apoi s-au confruntat cu opoziția din partea Bisericii oficiale.²⁵ Din 1818, întâlnirile aveau loc la Bourg de Four, apoi, mai târziu, la capela Pélisserie.²⁶ Perioada care a urmat a fost caracterizată de „o profundă orientare teologică, ducând la înființarea unei facultăți de teologie evanghelică la Geneva”, dar și de activitate umanitară,

---

¹⁸ Ken&Jeanette Newton (editors), *The Brethren Movement Worldwide*, Key information, 4th Edition, OPAL Trust, 2015, pp. 264-268.

¹⁹ Jacques Blandenier, *Message pour le Centième anniversaire des Assemblées roumaines*, manuscris, p. 1.

²⁰ Paul Perret, *Nos Églises dissidentes*, Assemblées de Frères Larges, Édition „Je Sème”, Nyon, 1966, p. 34.

²¹ F. Roy Coad, *O istorie a Mișcării Frățești, Originile sale, dezvoltarea internațională și semnificația ei în prezent*, traducere din engleză, manuscris, 2001, p. 72.

²² Paul Perret, *op. cit.*, p. 36.

²³ F. Roy Coad, *op. cit.*, p. 72.

²⁴ Jacques Blandenier, *Les assemblées évangéliques de Suisse romande*, în „Servir en l’attendat”, Nr. 3, mai-iunie 1993, p. 3.

²⁵ Fares Marzone, *op. cit.*, p. 20.

²⁶ Edmund H. Broadbent, *op. cit.*, p. 332.

pentru că „creștinii evanghelicici influențați de Trezirea de la Geneva sunt cei care au fost fondatorii Comitetului internațional al Crucii Roșii”²⁷.

Imediat după Geneva, influența reformatoare s-a extins și în cantonul Vaud, dar aici s-a dezvoltat mai încet. Începând cu 1815, o domnișoară de origine engleză, Greaves, și-a pus casa la dispoziție pentru astfel de întâlniri, până a fost expulzată din Lausanne. Opoziția a fost dură și acerbă, dar excluderea, în 1924, a pastorului din Vevey, Charles Rochat, a dus la formarea unei noi comunități de credincioși, separată de stat. Astfel a început să se extindă noua mișcare în Elveția. În 1828, potrivit unor date, existau cincisprezece biserici independente (*assemblées dissidentes*).²⁸

Mai târziu, o influență în Elveția a avut-o și John N. Darby, care vizitează Geneva în toamna anului 1837. Inițial, învățătura lui a fost bine primită, dar apoi conducătorii bisericilor locale „au descoperit că nu aveau aceleași păreri în puncte majore și au luptat cu putere împotriva influenței sale”²⁹. În prima fază s-a alăturat bisericii din Bourg de Four. Dacă în 1837 doar a vizitat Geneva, din 1839 va sta stabili patru ani în Elveția, în 1840 formându-și o biserică la Lausanne. Darby a activat intens în Elveția în perioada 1840-1845, aici dezvoltându-și și sistemul doctrinar.³⁰ Influența acestuia s-a concretizat într-o divizare a raportărilor față de el. În timp ce unii i-au urmat învățăturile, alții le-au respins și combătut. Oponenții lui Darby au fost atât din biserica oficială, profesorul J.J. Herzog de la Colegiul Teologic din Lausanne, cât și din Bisericile Frățești, Auguste Rochat din Rolle și François Olivier. O primă ruptură a avut loc în 1842 în Geneva, apoi în 1845 la Lausanne. Din 1858 grupurile darbyste au format comunități separate de celelalte Biserici Frățești.³¹ Se pare că Darby a ajuns și în Elveția germană, în 1850, unde a găsit comunități de credincioși la Basle, Berna, Saint-Gall și Zurich.³²

Ca urmare a evoluțiilor istorice ulterioare s-au format trei tipuri de biserici în Elveția:

- a) bisericile dizidente inițiale;
- b) bisericile influențate de darbyism, dar rămase deschise;
- c) bisericile exclusiviste (darbyste).

Primele două tipuri erau asemănătoare, astfel că, treptat, s-au apropiat și au format, în anul 1880, Bisericile Fraților Largi sau Deschiși din Elveția.³³

²⁷ Jacques Blandenier, *Message pour le Centième anniversaire des Assemblées roumaines*, pp. 1-2.

²⁸ F. Roy Coad, *op. cit.*, p. 72.

²⁹ Fares Marzone, *op. cit.*, p. 20.

³⁰ Eduard Recordon, Philippe Tapernoux, *Biserica sau Adunarea*, vol III, *Timpurile moderne*, Gute Botschaft Verlag (GBV), Dillenburg, 1993, pp. 326-330. Prezentarea activității lui Darby este făcută laudativ, dat fiind că cei doi autori sunt darbyști.

³¹ Roy Coad, *op. cit.*, pp. 75-76.

³² Eduard Recordon, Philippe Tapernoux, *op. cit.*, p. 335.

³³ Paul Parret, *op. cit.*, pp. 52-53.

La sfârșitul secolului al XIX-lea (1899), aceste biserici elvețiene au trimis în România doi misionari: Francis Berney (1869-1939) și Charles Aubert (1873-1951). Originară din biserica locală din Brassus, această plecare misionară a reprezentat un pionierat atât pentru România, cât și pentru Elveția. Pentru România, datorită faptului că venirea lor aici a dus la formarea primelor Biserici Frățești românești, similare celor europene. Iar pentru Elveția, a fost primul caz de colaborare între bisericile locale pentru un scop misionar. Mai târziu, în 1922, l-au trimis pe Paul Perret (1895-1961), ginerele lui Francis Berney, care a contribuit substanțial la cristalizarea doctrinară și practică a Bisericilor Creștine după Evanghelie din România.

Potrivit celor mai recente statistici (2011), există Biserici Frățești doar în partea francofonă a Elveției. În această zonă, sunt cca. 4.600 de credincioși în 48 de comunități locale și dețin două școli biblice: Institute Biblique et Missionnaire Emmaüs și Faculté Libre de Théologie Évangélique.³⁴

4. Origini germane

Mișcarea Frățească în Germania este divizată pe trei ramuri: *Bund Freier evangelischer Gemeinden*, *Arbeitsgemeinschaft der Brüdergemeinden* și *Neue Versammlungen*.

Debutând cândva, între 1852-1853, Mișcarea Fraților în Germania își are începuturile legate de numele lui Julius Anton von Poseck (1816-1898) și Carl Brockhaus (1822-1899), iar, mai târziu, Friedrich Wilhelm Baedeker (1823-1906). Cel din urmă a fost un activ misionar în Rusia și Europa de Est.³⁵

Dar, în Germania, mișcarea darbystă a fost mult mai puternică decât Bisericile Frățești deschise. Poate și datorită faptului că fratele mai mare al lui John N. Darby, W.H. Darby, locuise în Germania vreme de doi ani. Iar John N. Darby a venit în Germania în 1854³⁶, în timp ce, după câte se pare, deja exista o comunitate încă din 1852 la Elberfeld. Inițial, Posek a colaborat cu Darby, dar din 1857, se distanțează de acesta după ce înțelege, în urma unei vizite la Londra, schisma care avusese loc între cele două ramuri. Darby a făcut mai multe vizite în Germania și chiar a realizat o ediție a Bibliei în limba germană, în propria-i traducere.³⁷

Un rol deosebit de însemnat în istoria Bisericilor Frățești (*Brüdergemeinden*) din Germania l-a avut Școala Biblică Wiedenest. Numită inițial Școala Biblică Allianz, aceasta a fost fondată în 11 aprilie 1905, în casa aristocratei Fräulein Tony von Blüecher, cu scopul, cel puțin la început, de a instrui misionari pentru Rusia, în timp

---

³⁴ Ken&Jeanette Newton (editors), *op. cit.*, p. 245. Din păcate, în privința Elveției, informațiile nu au fost actualizate pe 2015.

³⁵ Gerhard Jordy, *Die Brüderbewegung in Deutschland*, Band 1, R. Brockhaus Verlag, Wuppertal, 1989, pp. 50-115.

³⁶ Eduard Recordon, Philippe Tapernoux, *op. cit.*, p. 335.

³⁷ *Ibidem*, p. 336.

extinzându-și orizontul și spre alte țări. Primii profesori s-au numit Christoph Köhler (1860-1922) și Johannes Warns (1874-1937), devenind nume sonore în dezvoltarea Școlii dar și a Bisericilor Frățești germane. Cursurile au început la 5 septembrie 1905, cu 18 studenți, deschiderea având loc în sala mare a bisericii din Berlin. În timp, au primit studenți din mai multe țări: Rusia, Elveția, Olanda, Belgia, Estonia, Lituania, Cehoslovacia, Bulgaria, România, dar și țări îndepărtate din Asia și Africa.³⁸

Vreme de 14 ani, Școala a funcționat în Berlin (1905-1919). În 1919, Școala a fost transferată la Wiedenest, lângă Gummersbach, în Rhineland, unde Johannes Warns cumpărase un han cu spațiu de cazare, sală de mese și grajd. Cursurile, în noua locație, au început pe 5 octombrie 1919. Astăzi, se numește *Forum Wiedenest* și are un ansamblu de clădiri atât pentru Școala Biblică cât și pentru Casa de Misiune, fondată în 1952 la inițiativa lui Ernst Schrupp (1916-2005).³⁹

Influența Bisericilor Frățești germane în România se poate analiza cu precădere în Transilvania.⁴⁰ Parte a Imperiului Austro-Ungar până în 1918, Transilvania a beneficiat de atenția bisericilor germane. A existat chiar și o propunere ca Școala Biblică de la Berlin să se mute aici și nu la Wiedenest.

Dintre misionarii Școlii Biblice, reprezentanți ai bisericilor germane, în România, îi putem enumera pe Hermann König (misionar în Constanța, între 1902-1914), Johannes Schlosser (misionar în Țara Bârsei, între 1906-1915), Emil Hamburg (misionar la Galați, Constanța, Cernavodă, București, Ploiești, Râșnov ș.a., între 1905-1934), Friedrich Hemmert (misionar în Sibiu, între 1911-1916) și Fritz Stückemann (misionar în Țara Bârsei, București, Ploiești, Brașov, din 1906).⁴¹

Conform statisticilor actuale (2015), Bisericile Frățești (Deschise) din Germania însumează 40.000 de credincioși, împărțiți astfel: 25.000 – la Bund Freier evangelischer Gemeinden, 10.000 – la Arbeitsgemeinschaft der Brüdergemeinden și 5.000 – la Neue Versammlungen. Au 459 de biserici locale, împărțite astfel: 265 – la Bund Freier evangelischer Gemeinden, 138 – la Arbeitsgemeinschaft der Brüdergemeinden și 56 – la Neue Versammlungen. Dețin două școli teologice, *Forum Wiedenest* și *Bibelschule Burgstädt e.V.*, și mai multe societăți misionare: *Forum Wiedenest*, *Arbeitskreis für Außenmission in freien Brüdergemeinden*, *Bibel-und Missionshilfe Ost e.V.*, *Humanitäre Mission*, *Gemeindehilfe Ost*, *Zentralafrika Mission* și *Hoffnung für Kinder in Not e.V.*⁴²

³⁸ Bogdan Emanuel Răduț, *Din istoria relațiilor frățești româno-germane: Adunările Creștine după Evanghelie și Școala Biblică Wiedenest între 1905-1950*, în „Timotheus – Incursiuni Teologice Tematică”, Vol. 4, Nr. 2, 2017, în curs de publicare.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Ernst Nikesch, *Die deutschen Brüdergemeinden in Rumänien*, Ihre Anfänge in der Dobrudscha und in Siebenbürgen, Conception Seidel, 2000, *passim*.

⁴¹ Bogdan Emanuel Răduț, *op. cit.*

⁴² Ken&Jeanette Newton (editors), *op. cit.*, pp. 101-107.

5. Concluzii

Biserica Creștină după Evanghelie din România își are originile istorice în Mișcarea Frățească din Europa. Țările europene cu cea mai mare influență în România au fost Marea Britanie, Elveția și Germania. În special ultimele două au trimis misionari atât în Vechiul Regat, cât și în Transilvania habsburgică, dacă vorbim de perioada de dinainte de Marea Unire (1918).

Misionarii englezi, elvețieni și germani, nu doar că au înființat biserici locale, ci au oferit și linia doctrinară a lor, asemănătoare cu aceea a comunităților de unde proveneau. Dar, în timp, bisericile formate de ei au căpătat aspect național, adaptându-se la realitățile și specificul românesc, păstrându-și, în același timp, identitatea europeană.

Așadar, la începutul secolului al XIX-lea, s-a format Mișcarea Frățească în Europa, care, apoi, extinzându-se în lume, a ajuns în România, spre finalul aceluiași secol, formând Biserica Creștină după Evanghelie.

THE EUROPEAN ORIGINS OF THE BRETHREN ASSEMBLIES OF ROMANIA

(Abstract)

Brethren Assemblies of Romania has its historical roots in the Brethren Movement in Europe, with pylons in the United Kingdom, Switzerland and Germany. Over the years, the churches from these countries have contributed both regarding the mission and the doctrine, thus helping the genesis and development of similar churches in Romania.

Through the study, we propose a foray into the history of the European Brethren Movement, its beginning and influence in Romania.

Keywords: Europe, Brethren Assemblies, Brethren Movement, origins, United Kingdom, Switzerland, Germany.

CONCEPTELE DE REGIUNE DE DEZVOLTARE ȘI POLITICĂ REGIONALĂ ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ

SORIN DINULESCU *

Uniunea Europeană cuprinde, în prezent, 28 de state, care formează o comunitate de aproape 508 milioane de locuitori, organizați pe regiuni, în care disparitățile sociale și economice sunt destul de mari. Transformările care au avut loc la nivelul comunității în ultimii ani s-au manifestat atât asupra schimbărilor de natură geopolitică, economică, socială sau culturală, cât și asupra cercetării științifice. Folosirea termenilor de *globalizare* sau *regionalizare* au misiunea de a evidenția noile tendințe de reorganizare a spațiului european actual.¹ Astfel, există posibilitatea ca pe viitor, să poată fi adusă în discuție o Europă împărțită administrativ-teritorial pe regiuni și subregiuni. În acest context, un element esențial la nivelul Uniunii Europene îl reprezintă creșterea semnificativă a rolului regiunilor. Ca element de organizare economică, politică și culturală, zona comunitară se află în acest moment în plin proces de coagulare. În paralel cu elaborarea politicilor comune (industrială, socială, monetară, energetică, de cercetare, relații externe, protecția mediului etc.), politici determinate de necesitățile socio-politice și economice ale spațiului comunitar, a apărut și necesitatea abordării unei constituții la nivel comunitar.

Ca urmare a prevederilor diverselor tratate aflate în vigoare, dar mai ales a modalităților de organizare administrativ-teritorială internă a statelor, transferul competențelor de la nivel național la nivel comunitar și invers este încă limitat.² Totuși, în contextul politic actual, statul-națiune în forma sa consacrată în secolul al XIX-lea își vede poziția amenințată. Regionalizarea statelor este privită ca un element al integrării în care se stabilește o legătură între Comunitate și Regiune, cu dublul scop de a preveni dezechilibrele regionale și de a acorda legitimitate regiunilor și instituțiilor care le reprezintă interesele.³

---

* Drd., Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Universitatea din Craiova; e-mail: sorin.dinulescu@yahoo.ro.

¹ Gabriela Prelipcean, *Restructurarea și dezvoltarea regională*, București, Editura Economică, 2001, p. 18.

² Mihaela Bărbieru, *With or Without Regionalization? Realities, Challenges and Prospects in a European Union of the Regions*, în „Revista de Științe Politice”, nr. 47, 2015, p. 73.

³ Mihaela Pacesila, *Regionalizarea în statele Uniunii Europene*, în „Administrație și management public”, nr. 3, 2004, p. 111.

În contextul regionalizării din țările Uniunii Europene, rolul central este deținut de *regiune*, considerat spațiu sau întindere mai apropiată de cetățeni.⁴ Termenul de *regiune* este provenit din latinescu *regio*, cu înțelesul de *zonă*, *arie* sau *domeniu*, iar conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, *regiunea* reprezintă „întindere mare de pământ mai mult sau mai puțin omogenă, dintr-o țară sau de pe glob, care prezintă caractere comune; ținut, zonă”⁵.

Din perspectiva dezvoltării regionale, o regiune poate fi definită într-o manieră diferită, fără similitudini tradiționale, geografice sau administrative în sensul clasic cunoscut. Totodată, prin teoria polilor de creștere, care a fost fundamentată în anii 1950, s-a realizat legătura dintre dezvoltarea orașelor și a regiunilor. Polul de creștere este privit ca o unitate economică capabilă să inducă schimbări structurale regionale, pe care le regăsim atât în rata creșterii, precum și în creșterea producției regionale.

În prezent, ne confruntăm cu o lume a regiunilor, în detrimentul lumii statelor. În Uniunea Europeană, dezvoltarea regională este un proces neomogen, în care anumite regiuni sunt cu mult mai dezvoltate decât altele, iar diferențele economice și sociale sunt însemnate. Acestea sunt înregistrate atât în cadrul continentului, cât și în cadrul statelor naționale. În încercarea de reducere a disparităților, politicile europene de dezvoltare regională au la bază principiul conform căruia țările și regiunile mai bogate trebuie să fie solidare cu cele mai sărace, precum și faptul că din punct de vedere economic „nivelurile de producere mai mici din statele membre și regiunile mai sărace, sau din cele cu o rată înaltă a șomajului, reprezintă o pierdere de potențial și oportunitate pentru întreaga UE”⁶. Deși s-a discutat o perioadă îndelungată despre dezvoltarea armonioasă a tuturor regiunilor dintr-un stat, acest lucru nu a fost posibil până în momentul de față, iar realizarea anumitor parametri în industrie și utilizarea integrală a potențialului uman excedentar din regiunile mai dezvoltate cu atât mai puțin.

Dezvoltarea regională și-a găsit locul pe agenda politică europeană începând cu sfârșitul anilor 1950, sub forma politicilor regionale. Dacă la început, acestea au reprezentat parte integrantă a politicilor naționale, în timp, și-au făcut apariția mai multe instrumente ale politicilor de dezvoltare regională. Astfel, guvernele au oferit „subvenții și scutiri de taxe” firmelor care făceau investiții în regiunile prioritare, investițiile publice și proiectele de infrastructură au fost dirijate în interiorul regiunilor de dezvoltare, iar industriile naționalizate au fost orientate către plasarea investițiilor în aceste regiuni.⁷

---

⁴ *Ibidem*, p. 104.

⁵ *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/regiune>.

⁶ *Politica regională a Uniunii Europene, o sursă de inspirație pentru țările din afara UE?*, 2009, p. 4, a se vedea: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/international/pdf/external_mo.pdf

⁷ Dragoș Dincă, *Regionalizarea administrativă*, în „Cadran politic”, a se vedea: <http://www.cadranpolitic.ro/?p=4885>.

Apariția fenomenelor economice cu impact global reprezintă un moment istoric în evoluția științei regionale. Nivelul mondial din anii 1970, afectat de criza globală, de urbanizarea fără precedent, de apariția și accentuarea activităților de protecție a mediului, a determinat importante schimbări la nivel conceptual în abordarea politicilor de dezvoltare politică și socială, în timp ce teoreticienii regionaliști încercau „să ofere răspunsuri noilor realități constatate”⁸. Tot în această perioadă s-a făcut și o „evaluare a costurilor politicilor de dezvoltare regională, fiind pusă cu acuitate o redefinire a acestor politici, în baza unor termeni de eficiență”⁹.

În domeniul științelor regionale, elementul fundamental este reprezentat de *regiune*, dar și de termeni precum *arie* sau *zonă*. În anul 1973, regionalistul Czamanski definește acești termeni și face o distincție foarte clară între ei astfel: *arie* – termen generic pentru orice parte a spațiului bidimensional, util în analizele economico-sociale (ex: conceptul de arie de atracție a unei piețe cu semnificația de spațiu geografic în care este vândută producția unui producător), *zonă* – termen utilizat pentru suprafețe cu caracteristici diferite în raport cu spațiul înconjurător (ex: zona administrativă și de afaceri) și *regiune* – termen mai precis, ce implică o suprafață în cadrul spațiului economic național suficient de cuprinzătoare structural pentru a funcționa independent.¹⁰ Globalizarea și procesul integrării europene au făcut ca acest concept să capete o importanță deosebită în domeniile științelor politice și științelor economice. Dacă înainte de anii 1990, abordarea predominantă asupra problematicii a fost cea realistă conform căreia regiunile sunt „*recipiente* în care toate elementele fizico-geografice și umane formează un *întreg*” natural, după această perioadă, regiunea capătă noi însușiri, „de construct social, rezultat al acțiunii și interacțiunii dintre indivizii umani”¹¹.

Științele regionale împart regiunile după gradul de încărcătură teritorială, dar și după mecanismele de constituire. Astfel, regiunile pot fi omogene, funcționale sau polarizate.¹² În funcție de scopurile urmărite, analiza regională consideră că regiunile se împart în trei tipologii¹³:

---

⁸ Daniela Antonescu, *Politica de dezvoltare regională a României în etapa postaderare*, București, 2013, pp. 13-14, a se vedea: <http://www.studii-economice.ro/2013/seince130516.pdf>.

⁹ Adrian Gorun, Horațiu Tiberiu Gorun, *Regiunea – comunitate umană sau unitate administrativ-teritorială?*, în Dumitru-Cătălin Rogojanu (coord.), *Regionalizare și politici regionale*, Iași, Editura Lumen, 2014, p. 16.

¹⁰ C. Stanislaw, *Regional planning; National income; Social accounting; Mathematical models, Accounting*, Editura Lexington Books, 1973, apud Aurelian Ionuț Ceaușescu, *Regiunea – element fundamental al economiei regionale*, în „Analele Universității « Constantin Brâncuși » din Târgu Jiu, Seria Economie, nr. 1, 2011, p. 88.

¹¹ Apud Cristian Băhnăreanu, Alexandra Sarcinschi, *Procesul de regionalizare a României și securitatea națională*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012, p. 9.

¹² Gabriel Pascariu, *Analiza regională și urbană (instrumente ale dezvoltării regionale și spațiale)*, pp. 6-7, a se vedea: [http://cse.uaic.ro/_fisiere/ Documentare/Suporturi_curs/III_Analiza_regionala_%20si_urbana.pdf](http://cse.uaic.ro/_fisiere/Documentare/Suporturi_curs/III_Analiza_regionala_%20si_urbana.pdf).

¹³ *Ibidem*, pp. 6-7.

– *regiuni administrative/normative* – acestea urmăresc voința politică și eficiența economico-administrativă. În acest sens, statele comunitare sunt alcătuite din unități teritoriale ce pot asigura o administrare optimă în funcție și de caracteristica constituțională a formei de guvernământ: state naționale (Franța, Grecia), state federale (Austria, Germania), state cu autonomie regională ridicată (Belgia, Italia sau Spania);

– *regiuni funcționale/omogene* – sunt considerate cele mai bune forme de organizare spațială a informației și presupun omogenitate, complementaritate, polarizare. Acest tip de regiune este legată de faza de cercetare și foarte rar se întâmplă să coincidă cu o regiune administrativă;

– *regiuni de dezvoltare/de programare/de proiect* – sunt formele intermediare, determinate de obiective specifice, în special legate de un proces de dezvoltare într-o anumită conjunctură istorică și socio-politică, și sunt rezultatul unei agregări complexe de factori și criterii. Astfel, sunt create structuri instituționale eficiente, iar în anumite condiții, pot dobândi și statut de regiune administrativă.¹⁴

Pentru Klaus Roth, conceptul de regiune se bazează pe omogenitate și eterogenitate, fiind definit de o serie de criterii.¹⁵ Alți autori consideră două categorii de criterii ca fiind relevante – cele *obiective* ce cuprind elemente, factori și funcții precum morfologia naturală, economia, infrastructura, tipul de unitate politică, istoria, religia, limba, etnia etc. și cele *subiective*, care fac referire la aspectele vieții de fiecare zi și la interacțiunile sociale.¹⁶

Conceptul de *regiune* a cunoscut în timp atât o reglementare juridică variată¹⁷, cât și o dezvoltare economică neuniformă.¹⁸ El implică două aspecte principale – definirea și delimitarea unui teritoriu după anumite criterii și, potrivit Oxford Dictionaries, un anumit nivel administrativ sub-statal. În Carta Comunitară a Regionalizării, este definită ca „un teritoriu care formează din punct de vedere geografic, o unitate netă sau un ansamblu similar de teritorii în care există continuitate, iar populația dispune de anumite elemente comune și care dorește să-și

¹⁴ Dacă mărimea, structura și funcțiile sunt cele adecvate.

¹⁵ Klaus Roth, *What's in a Region? Southeast European Regions between Globalization, EU-Integration and Marginalization*, în Klaus Roth, Brunnbauer Ulf (coord.), *Region, Regional Identity and Regionalism in Southeastern Europe*, Part I, Berlin, Lit Verlag Dr. W. Hopf, 2007, p. 21.

¹⁶ Ina-Maria Greverus, *Der territoriale Mensch*, 1972 apud Cristian Băhnăreanu, Alexandra Sarcinschi, *op. cit.*, pp. 9-10.

¹⁷ Simina Tănăsescu, *Regionalizarea în România și implicațiile sale la nivelul cadrului legislativ*, în „Altera”, Anul VIII, nr. 19/2002, p. 5.

¹⁸ Marcel Cușmir, Carolina Macoveșchi, *Cu privire la obiectivele regionalizării în Uniunea Europeană*, în „Administrarea publică”, nr. 3(79)/2013, p. 23.

păstreze specificitatea astfel rezultată și să o dezvolte cu scopul de a stimula procesul cultural, social și economic”¹⁹.

Altfel spus, o regiune, care are ca și caracteristică principală conștientizarea interesului regional comun, dat de corelațiile existente între diferitele părți ale unei regiuni, cuprinde „o parte dintr-un teritoriu, delimitată după anumite criterii economice, administrative, geografice, sociale, culturale, istorice, ecologice, care îi oferă o oarecare omogenitate și o particularizare în raport cu spațiul economic național”²⁰.

La nivel european, ne confruntăm cu o oarecare ambiguitate în ceea ce privește definirea termenului de *regiune*. Consiliul Europei o definește ca fiind „un interval de dimensiune medie susceptibil de a fi determinat geografic și care este considerat omogen”²¹.

În conformitate cu Nomenclatorul Unităților Teritoriale Statistice (NUTS), sunt identificate unitățile administrativ-teritoriale, în funcție de dimensiunea teritoriului: nivelul localității, nivelul departamental sau județean și nivelul regional. Adunarea Regiunilor Europene (ARE), creată în 1985, a definit regiunile ca fiind „entități politice de nivel inferior statului, care dispun de anumite competențe, exercitate de un guvern, care la rândul lui este responsabil în fața unei adunări alese în mod democratic”²².

Roth a identificat patru dimensiuni ale regiunilor²³:

- *microregiunea* – unitate care este de dimensiunea unei zone mici, de obicei în jurul unui oraș, ce poate fi considerat teritoriu primar în raport cu indivizii. Acest tip de regiune este similar cu NUTS 3 (150.000-300.000 de locuitori);
- *regiunea medie* – de dimensiuni mai mari, decât un oraș sau district, însă mai mici decât o țară, cu denumire și istorie proprii. În anumite circumstanțe, poate deveni națiune de sine-stătătoare (Muntele Negru), însă în cele mai multe cazuri regiunea istorică este aparținătoare unui stat (de exemplu Oltenia). Se încadrează fie ca NUTS 2 (800.000-3.000.000), fie NUTS 1 (3-7 milioane de locuitori);
- *macroregiunea* – dimensiunile sale se încadrează între cele ale unei națiuni și cele ale unui continent (de exemplu Europa de Sud-Est);

¹⁹ Ștefan Niculcea, *Regionalizarea în România – un proiect național între deziderat politic și realitate*, 2015, a se vedea: <http://www.slideshare.net/ȘtefanNiculcea/regionalizarea-in-romania-intre-deziderat-politic-si-realitate-niculcea-stefan-univ-dunarea-de-jos-din-galati>

²⁰ Dragoș Dincă, *Regionalizarea administrativă*, în „Cadran politic”, 2013, a se vedea: <http://www.cadranpolitic.ro/?p=4885>.

²¹ Cristian Iftimoaie, Verginia Vedinaș, Teodora-Gabriela Sandu, Carmen Urziceanu, *Administrația publică locală în România în perspectiva integrării europene*, București, Editura Economică, 2003, p. 55.

²² Aurelian Ionuț Ceaușescu, *op. cit.*, p. 88.

²³ *Apud* Cristian Băhnăreanu, Alexandra Sarcinschi, *op. cit.*, pp. 10-11.

- *regiunea la nivel global* – termenul este uzitat în special în discursul politic și face referire la zone foarte mari, continente sau chiar mai mari de atât (Orientul Apropiat, Regiunea Mării Negre etc.).

Din clasificarea propusă de Klaus Roth deducem ambiguitatea termenului de *regiune*. Indiferent de dimensiunea analizată, „regiunea este întotdeauna o entitate aflată între alte două, atât în plan fizic, cât și în plan conceptual”. În același timp, *regiunea* poate fi și expresie a voinței politice, dar și unitate funcțională pe baza unor criterii geografice sau socio-economice.²⁴

Geograful și profesorul de origine americană John Fraser Hart consideră că nu există o accepțiune standard pentru descrierea regiunilor, acestea sunt „construite, de construite și reconstruite prin interacțiunile dintre diverși actori sociali ca răspuns la schimbările intervenite în mediul lor intern și extern în cursul urmăririi scopurilor lor comune. Astfel, construcția regiunilor apare ca parte a transformării continue a sistemului internațional, ele născându-se, menținându-se și, eventual, încetând să existe”²⁵.

Geografa canadiană Anne Gilbert a abordat regiunea din trei perspective: regiunea ca răspuns local la procesele capitaliste – abordare politico-economică, definește regiunea ca organizare spațială a proceselor sociale asociată cu modul de producție; regiunea ca punct de identificare – o abordare mai puțin folosită și care consideră că principiul obiect de analiză este cultura; *regiunea* ca mediu al interacțiunilor sociale – presupune existența unui mediu cu rol-cheie în producerea și reproducerea interacțiunilor sociale în toate aspectele vieții.²⁶

Aceste abordări critice, dezvoltate în principal la începutul anilor 1980, ne demonstrează că *regiunea* este mai mult decât o unitate spațială, poate deveni un instrument de putere important ce modelează spațiul de guvernare, economic sau cultural și are propria dinamicitate internă. Astfel, problematica regională capătă valențe complexe cu implicații dificil de abordat și corectat. Apar noi teorii regionale, concentrate pe „rolul și importanța instituțiilor și intervențiilor guvernamentale la nivel spațial/teritorial și pe acele politici publice aplicate la nivel regional sau local”²⁷.

Din perspectiva dezvoltării regionale și a integrării europene, s-a conturat o împărțire a regiunilor pe trei nivele: nivel național (regiunile din interiorul unui stat), nivel continental (regiuni ce unesc zone din state diferite) și nivel global (regiuni ce unesc mai multe state din același areal geografic). Dintre acestea, vom face referire în continuarea studiului nostru la regiunile ce intră în componența statelor. Analiza va fi făcută din perspectiva etapelor ce trebuie parcurse de către statele ce aderă la

---

²⁴ *Ibidem*, p. 11.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 12.

²⁷ Daniela Antonescu, *op. cit.*, pp. 13-14, a se vedea: <http://www.studii-economice.ro/2013/seince130516.pdf>

Uniunea Europeană, pe de o parte, dar și din perspectiva sprijinului financiar pe care UE îl asigură statelor membre și regiunilor acestora, pe de altă parte.

Regiunile participă în mod activ la consolidarea comunității europene și ocupă un loc important în structurile internaționale și în procesele decizionale. În viziunea Uniunii Europene, *regiunea* are un statut preponderent administrativ, fiind considerată eșalonul imediat inferior statului și care gestionează „în plan politic și administrativ o comunitate teritorială ale cărei dimensiuni variază în limite largi”²⁸.

După anul 1993, când a intrat în vigoare *Tratatul de la Maastrich*, deși Europa era alcătuită dintr-un mozaic de regiuni, acestea au reușit să devină piloni importanți ai integrării. Totodată, există și o condiționare reciprocă între stat și regiunile sale, iar principiul subsidiarității este baza competențelor din interiorul oricărui stat.

La 4 decembrie 1996, Adunarea Regiunilor Europei (ARE), reunită în Adunarea Generală de la Bâle, a adoptat *Declarația asupra regionalismului în Europa*, prin care s-au stabilit o serie de caracteristici specifice unei regiuni. Astfel, conform ARE, *regiunea* reprezintă „entitatea publică teritorială corespunzătoare nivelului imediat inferior celui de stat și dotată cu un guvern care dispune de puteri politice proprii”. Trebuie să fie recunoscută de Constituție sau de legislație, să-i fie garantate autonomia, identitatea și structurile de putere. *Regiunea* are personalitate juridică, decide singură organizarea și funcționarea sa, dispune de autonomie financiară, iar domeniile în care o regiune își poate exercita puterea sunt: politica economică regională; politica regională de planificare, construire și locuire; infrastructurile de telecomunicații și transport; energie și mediu; agricultură și piscicultură; educație, universități și cercetare; cultură și media; sănătate publică; turism, timp liber și sport; poliție și ordine publică.²⁹ ARE a mai stabilit și o serie de recomandări pe care le putem considera elemente de specificitate ale unei regiuni: statutul legal deplin, structura de bază este formată din adunare reprezentativă și organism executiv, aplicarea legislației naționale, direct sau prin delegare, intră în responsabilitatea regiunii, deciziile și măsurile luate de stat și care afectează interesele regionale nu pot fi adoptate fără acordul regiunii vizate, regiunea deține rol decisiv în formarea legislației financiare la nivel național, regiunea primește venitul necesar în funcție de performanțele și funcțiunile sale, se aplică principiul solidarității în domeniul financiar, joacă un rol important în cadrul organismelor legislative ale statului, relațiile dintre stat și regiuni, dar și dintre regiuni au la bază principiul respectului reciproc, al cooperării și al solidarității, disputele dintre regiuni și stat pot fi rezolvate prin proceduri judiciare sau arbitraj, o regiune poate semna

²⁸ Adrian Gorun, Horațiu Tiberiu Gorun, Ion Ghizdeanu, Gabriela Radu (coord.), *România și politici regionale*, Târgu Jiu, Editura Academica Brâncuși, 2013, p. 12.

²⁹ Adunarea Regiunilor Europei, *Declarația asupra regionalismului în Europa*, 1996, pp. 1-12, a se vedea: http://aerwww.ameos.net/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/Declaration_Regionalism/.dam/110n/ro/DR_ROUMAIN.pdf.

acorduri cu alte regiuni din cadrul aceluiași stat, o regiune poate acționa la nivel internațional prin încheierea de tratate sau protocoale supuse spre aprobare guvernului central, poate promova cooperare internă sau transfrontalieră bi și multilaterală cu alte regiuni în scopul realizării de proiecte comune, regiunile au dreptul de a constitui, în cadru juridic propriu fiecărui stat, organisme comune cu caracter deliberativ sau executiv etc.³⁰

Raportul dintre stat și regiune, precum și raportul dintre regiune și celelalte entități administrativ-teritoriale trebuie să se bazeze pe loialitate, cooperare și solidaritate. *Regiunea*, ca unitate intermediară administrativ-teritorială, situată la nivelul imediat următor statului și deasupra altor diviziuni (provincii, departamente, districte etc.), are raporturi directe cu statul, care îi delegă o parte din competențele sale. Unul dintre cele mai importante principii în raportul dintre stat și regiune este cel al echilibrului. Statul nu trebuie să prejudicieze sau să limiteze în vreun fel autonomia regională, însă nici regiunea nu trebuie să diminueze cu nimic autoritatea statului. Autonomia regională nu atinge integritatea teritorială și suveranitatea statului.

În prezent, factorii inovatori și cunoașterea stau la baza noilor tendințe ale abordărilor regionale. Totodată, este recunoscută importanța localizării și a intervențiilor publice, iar „noile concepte utilizate în analizele regionale ne amintesc de spațiul diversificat, spațiul stilizat, regiunile cunoașterii, regiunile inteligente etc. Dezvoltarea endogenă devine punctul central al noilor teorii regionale, fiind considerată frecvent un nou mod de a privi și analiza fenomenele economice care au loc la nivel teritorial. În concluzie, dezvoltarea teoriilor regionale s-a realizat concomitent cu evoluția societății umane, urmând un drum sinuos, complex și dificil. Noile abordări accentuează efectul pozitiv al factorilor interni asupra dezvoltării regionale, determinat în special de cunoaștere, inovare, transfer de tehnologie, dar și de resursele naturale și de preferințele locale”³¹.

În statele Uniunii Europene, regiunile și autoritățile administrației locale trebuie să asigure condițiile necesare unei cooperări eficiente și reciproc avantajoase. În acest sens, autoritățile regionale consultă autoritățile locale ori de câte ori este nevoie.

Dezvoltarea regională este un concept relativ nou, apărut spre sfârșitul mileniului trecut, ce are în vedere impulsivitatea și diversificarea activităților economice, stimularea investițiilor în sectorul privat, contribuția la reducerea somajului, măsuri menite să conducă la îmbunătățirea nivelului de trai.³²

---

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Daniela Antonescu, *op. cit.*, pp. 13-14, a se vedea: <http://www.studii-economice.ro/2013/seince130516.pdf>.

³² Ministerul Dezvoltării Regionale, Administrației Publice și Fondurilor Europene, a se vedea: <http://www.mdrap.ro/dezvoltare-regionala/politica-de-dezvoltare-regionala>.

Politica de dezvoltare regională reprezintă una dintre cele mai importante și complexe politici desfășurate la nivelul Uniunii Europene. Scopul principal al acesteia este de a reduce disparitățile economice și sociale între regiunile comunității și acționează în sensul dezvoltării și creșterii economice. Cuprinde suma instrumentelor și procedeele dezvoltate și aplicate pentru a crește gradul de coeziune economico-socială a ansamblului comunitar. Este concepută ca o politică a solidarității, mai ales în domeniul financiar. Una dintre prioritățile politicii regionale, mai ales după anul 2004, când a avut loc cel mai mare val de aderare³³, a fost acela de a crește nivelul de trai în noile state membre într-un timp cât mai scurt.

Analizând procesul de dezvoltare regională la nivelul Uniunii Europene, putem identifica metodologii de evaluare a impactului pe care politicile regionale le au asupra colectivităților și a disparităților de dezvoltare la nivel inter și intraregional.

În literatura de specialitate, *dezvoltarea regională* este privită ca un proces complex într-o continuă evoluție, ce are ca vector reducerea diferențelor de dezvoltare socio-economică de la nivelul unui anumit teritoriu în complementaritate cu stimularea potențialului său. În vechile state membre ale UE, dezvoltarea regională a constituit una dintre caracteristicile principale de evoluție, iar reformele care au avut loc în aceste state au dus la crearea unui nivel regional funcțional, în care promovarea investițiilor, combaterea șomajului și a excluderii sociale au constituit probleme pe care guvernele au încercat să le soluționeze. Realizarea și dezvoltarea politicilor de dezvoltare regională au reprezentat un răspuns la diferitele tipuri de probleme ce necesitau soluționare prin intervenția directă a guvernelor. Astfel, pentru soluționarea acestei stări de fapt, în timp, s-a creat un cadru legal care să permită o mai bună funcționare.

La nivelul Uniunii Europene, există mai multe modele de regionalizare care se axează pe dimensiuni geografice, pe număr de populație sau pe competențe. Diferențele între statele comunitare nu au permis o uniformitate pentru o regionalizare standardizată, bazată pe aceleași principii.

Dezvoltarea regională este un proces ce nu poate funcționa fără instituții eficiente și cooperare între autoritățile publice, agenții economici și grupurile sociale. Ca și provocări ale Uniunii Europene, rețelele de transport au fost modernizate și dezvoltate, asigurând mobilitatea și accesul către toate regiunile, oferindu-le acestora oportunitatea de a exporta, nu doar de a importa. De asemenea, UE a depus eforturi considerabile și în programele de mediu, cu tehnologii inovatoare și eficiente, care au fost „valorificate în calitate de sursă de creștere

---

³³ Țările care au aderat la Uniunea Europeană, în anul 2004, sunt: Polonia, Slovenia, Ungaria, Malta, Cipru, Letonia, Estonia, Lituania, Cehia, Slovacia.

economică, precum și de păstrare a naturii și prevenire a daunelor ecologice ireversibile³⁴.

Obiectivele politicii de dezvoltare regională sunt coordonate pe dublu sens: pe de o parte, există abordarea la nivelul întregului spațiu comunitar, pe de altă parte, există abordarea specifică fiecărui stat membru, unde se urmărește o anumită dinamică caracterizată de schimbările permanente de la nivel național și local. Politicile naționale specifice dezvoltării regionale în UE sunt granturile pentru investiții și stimulente fiscale, creșterea mobilității forței de muncă, încurajarea inițiativelor tehnologice, controlul dezvoltării și sprijinul acordat micilor întreprinderi cu scopul adaptării la mediul economic în condițiile globalizării, relocarea activităților prin stimulente indirecte și încurajarea dezvoltării rețelelor de cooperare.³⁵

Principalele valori pe care se bazează politica regională sunt reprezentate de solidaritate și coeziune. Prin principiul *solidarității*, se urmărește ca de politica de dezvoltare regională să beneficieze cetățenii și regiunile care înregistrează dezavantaje sociale și economice față de media UE, iar prin *coeziune*, se urmărește existența beneficiilor pentru toți, astfel încât să poate fi diminuate diferențele existente între veniturile și nivelul de prosperitate din țările mai sărace.

THE REGIONAL DEVELOPMENT AND REGIONAL POLICY REGIONAL CONCEPTS IN THE EUROPEAN UNION

(Abstract)

Regional development is a relatively new concept that emerged towards the end of the last millennium and found its place on the European political agenda in the 1950s, in the form of regional policies. Designed as a policy of solidarity, regional development policy is one of the most important and complex policies pursued at Community level. Its main purpose is to reduce the economic and social disparities between the regions of the community and to act in the direction of economic development and growth. In his study, the author provides the reader with a conceptual overview of the notions of regional development and regional policy, analyzing the process of regional development at the level of the European Union.

Keywords: development region, regional policy, community space, financial instruments, economic disparities

---

³⁴ *Politica regională a Uniunii Europene, o sursă de inspirație pentru țările din afara UE?*, 2009, p. 4, a se vedea: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/international/pdf/external_mo.pdf.

³⁵ Gabriel Pascariu, *op. cit.*, pp. 10-11.

GERMANY – CHINA RELATIONS UNDER ANGELA MERKEL. THE ROLE OF CHINA IN GERMAN FOREIGN POLICY

RAFAŁ ULATOWSKI*

In the 21st century, the global position of China has changed dramatically. China has become a global super power second only to the United States.¹ At the same time, Germany became the regional hegemon in Europe.² The goal of this paper is to evaluate the development of Germany-China relations during Angela Merkel's three terms as chancellor (2005–2017). Angela Merkel is the German chancellor who has paid more visits to China than any of her predecessors, and she visits China more frequently than any other European leader. Chancellor Merkel continues a tradition of maintaining close diplomatic ties between the two countries; her predecessors: Helmut Schmidt, Helmut Kohl and Gerhard Schröder, were actively engaged in development of bilateral relations.³

I argue that Germany-China relations during the three terms of Angela Merkel's chancellorship can be divided into three periods. In the first one, which lasted from 2005 until the outbreak of the global financial crisis, Germany tried to integrate human rights issues into its policy toward China. In the second period, which lasted from the outbreak of the crisis until 2015, China was seen as a market for German exporters and investors offering German companies unlimited growth opportunities. China was seen as an engine of the growth of global economy. But in 2016, the picture changed. Germany-China relations moved into the third period. Chinese companies are expanding in Germany taking over high-tech companies and making it clear to the government that China is not only an opportunity but also a challenge for the German economy. At the same time, the hopes for equal treatment of foreign companies and their local competitors in the Chinese market have not materialized. Furthermore, Chinese foreign policy has been changing fast, and China

---

* Assistant Professor, PhD, Institute of International Relations, Faculty of Journalism and Political Science, Warsaw University, Poland; e-mail: r.ulatowski@interia.pl.

¹ C. Fred Bergsten, *The United States and the World Economy*, Washington DC, Peterson Institute for International Economics, 2005.

² Günther Hellmann, *Zur Neusten Debatte über eine „Neue Deutsche Außenpolitik“*, in "Aus Politik und Zeitgeschichte", 2016, Vol. 66, No. 28–29, pp. 4–12.

³ *China-Germany ties facing new development opportunities: ambassador*, in "China Daily", 28 October 2015.

strives to be perceived as a defender of free trade and globalization, while at the same time building new global and regional institutions. The relations between China and Germany are becoming more complicated and multidimensional.

The paper has the following structure. First, I will discuss the issue of economization of international relations and the consequences of this process for Germany-China relations. In the second part, I will look at the historical background of Germany-China relations. In the third part, I will concentrate on the period 2005–2008, in the fourth one, I will analyse the period 2009–2015, and in the fifth part I will analyse the period 2016–2017.

Foreign policy economization and the role of China in the concepts of German foreign policy

Economization of foreign policy has been one of the most important trends in international relations in the last half-century. It gained prominence with the Détente of the 1970s⁴ and then again with the end of the Cold War. Military spending was cut and governments focused on economic development. This process is observed in both China⁵ and Germany.⁶ Today, the number of diplomats engaged in economic relations, the time spent on the development of these relations as well as the resources at the disposal of the diplomats dealing with economic issues are much higher than during the Cold War.⁷

As Andreas Wilhelm says, foreign policy requires clearly defined goals and a suitable mix of instruments to achieve them. The instruments of foreign policy are as follows: diplomacy, information, propaganda, economic instruments, military instruments and the activities of secret services. Economic instruments are becoming increasingly important and are used to achieve two goals. The first one is to construct the preferred international system, and the second one is to develop favourable bilateral relations.⁸ Foreign policy can be successful only when the country has an appropriate industrial policy, a high level of research and development (R&D) spending, a correctly valued currency, and an active trade policy supporting export.⁹

---

⁴ Peter J. Katzenstein, *International relations and domestic structures: Foreign economic policies of advanced industrial states*, in “International Organization”, 1976, Vol. 30, No. 1, p. 9.

⁵ Yin hong Shi, *The impact of China’s capitalist transition on foreign policy*, in Christopher A. McNally (ed.), *China’s emergent political economy: capitalism in the dragon’s lair*, London, Routledge, 2007, pp. 209–227.

⁶ Sven S. Kasper, *Systemtheoretische Analyse des Einflusses der deutschen Wirtschaft auf die deutsche Außenpolitik*, Münster, LIT, 2009.

⁷ Henry A. Kissinger, Cyrus Vance, *Bipartisan objectives for American foreign policy*, in “Foreign Affairs”, 1988, Vol. 66, No. 5, pp. 899–921.

⁸ Andreas Wilhelm, *Außenpolitik: Grundlagen, Strukturen und Prozesse*, München, Oldenbourg, 2006, pp. 160–165.

⁹ Hartmut Schumann, *Wirtschaftliche Dimension der Außenpolitik*, in “Zeitschrift für Politik”, 1994, Vol. 41, No. 2, p. 148.

In the current international relations, political and economic aspects are interrelated as never before.¹⁰ Eric Heginbotham and Richard J. Samuels's research on the evolution of political realism shows the importance of economic issues for state power. First, they stress that economic security is equally important as military security. Economic power can easily transform into military power, but the development of a sophisticated industry is a long process. Second, the 'nationality' of companies is important. Third, they argue against the protection of the military industry from market rules and in favour of shifting resources from the military sector to the civilian sectors of economy. Fourth, they consider deindustrialization and economic dependence an equivalent of military attack. They argue that states have two options in the face of an economic challenge. The first one is to offset the economic power of the competitor through faster development of its own economy. The second option is economic band wagoning. The first option is attractive for economically strong states, while the second one is rather chosen by poorer countries lacking sufficient resources for economic development.¹¹

Contemporary Germany-China relations are not encumbered by past conflicts, and the German occupation of Kiao-Chaufor 16 years does not overshadow the current relations. The German Federal Republic (FRG) established diplomatic relations with China only in 1972, when the United States changed its China policy. But in contrast to many other countries of the Western bloc, the FRG had never had diplomatic relations with Taiwan. In the 1970s and the 1980s Germany and the United States considered China a counterbalance to the Soviet Union. It was only with the end of the Cold War and China's unprecedented economic growth that the economic cooperation moved into the foreground of the bilateral relations.¹²

In contrast to many other governments, the German government does not publish any document that would present in a comprehensive overview of the country's foreign policy strategy. To reconstruct it, it's necessary to examine a number of documents published by different ministries. For the analysis of German-Chinese relations, we first need to look into the "Asia Concept", published in 1993. This document indicated the growing importance of the region, in particular China, for German foreign policy. Economic relations became the focus of attention.¹³ In 2002, when the German government published a new "Asia Concept", the main goal

---

¹⁰ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston, Little, Brown and Company, 1977; Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, Princeton, Princeton University Press, 1987.

¹¹ Eric Heginbotham, Richard J. Samuels, *Mercantile realism and Japanese foreign policy*, "International Security", 1998, Vol. 22, No. 4, pp. 171–203.

¹² Sebastian Heilmann, *Volksrepublik China*, in Gunther Hellmann, Reinhard Wolf, Siegmund Schmidt (eds.), *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*, Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2007, p. 580.

¹³ *Asien Konzept der Bundesregierung*, Deutscher Bundestag 12. Wahlperiode, Drucksache 12/6151, 25.10.1993.

was to integrate China into the international community. The bilateral relations should concentrate not only on economic cooperation but also on security, human rights and development policy.¹⁴

The “White Paper on German Security Policy and the future of the Bundeswehr” of 2006 indicated only that the economic growth of this region had led to the development of intensive economic ties between Germany and countries of Asia. The authors of the White Paper believed security aspects were gaining importance. It was indicated that Germany needed a long term strategy of partnership with China.¹⁵ According to the “White Paper on German Security Policy and the future of the Bundeswehr” of 2016 ‘the international system is moving towards a multipolar order’ and China is perceived as one of the leading countries.¹⁶

Since the end of the first decade of the 21st century, the political elites of Germany have believed there was a „new quality” in Germany-China relations. On the 40th anniversary of the establishment of Germany-China relations, German Foreign Minister Guido Westerwelle wrote that Germany understood the „historic changes of the last four decades” and the chances that globalization offers. Together with China, Germany „plays in the Champions League of globalization”. He pointed out that Chinese growth changed the world into a multipolar one. Germany welcomed growth in China and in other emerging markets. It is also ready for new partnerships in management of global affairs. Without breaking the old alliances, Germany is ready to develop new partnerships, and it sees China as a crucial partner. He argued in favour of broad-based cooperation including politics, economy, culture, science and civil society.¹⁷

Germany has become the number one partner of China in the European Union (EU), wining against Britain and France¹⁸. Sometimes, Germany and China are even seen as „natural partners”.¹⁹ The economic „symbiosis” of these countries and the absence of any direct conflict of interest have been widely seen as the

---

¹⁴ Auswärtiges Amt, *Aufgaben der deutschen Außenpolitik Ostasien. Japan, Süd- und Nordkorea, Mongolei, China Einschl. Hongkong und Macau, Taiwan am Beginn des 21. Jahrhunderts*, Berlin 2002.

¹⁵ Bundesministerium der Verteidigung, *Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr*, Berlin, 2016, p. 57.

¹⁶ The Federal Government, *White Paper 2016 on German Security Policy and the Future of Bundeswehr*, Berlin, 2016, p. 30.

¹⁷ Guido Westerwelle, *Deutschland und China in der Champions League*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 11.10.2012, p. 10.

¹⁸ Miguel Otero-Iglesias, John Seaman, Mikko Huotari, Alice Ekman, *Introduction: Dissecting and reassembling Europe-China relations*, in Miguel Otero-Iglesias, John Seaman, Mikko Huotari, Alice Ekman (eds.), *Mapping Europe-China Relations A Bottom-Up Approach*, European Think-tank Network on China, 2015, pp. 7–14.

¹⁹ Yu-ru Lian, *Eine „Natürliche Partnerschaftsbeziehung“ zwischen China und Deutschland*, in Michael. Staack (ed.), *Asiens Aufstieg in der Weltpolitik*, Opladen Berlin Toronto, Verlag Barbara Budrich, 2013, pp. 89–106.

foundation of a „special relationship” between them.²⁰ Although the thesis of natural partnership is questionable, the unprecedented rise of ties between them in the 21st century is obvious.²¹ But the Germany-China special relations have a relatively narrow base. Both countries are interested in stability of the international system as well as in openness of the global market for trade and capital flows, which is crucial for them as leading trade powers. Common economic interests are a foundation of strategic partnership. In consequence, the deterioration of economic relations may mean the deterioration of political relations²². In contrast to the best known special relationship between the United States and the United Kingdom, the Germany-China special relationship does not include common values, history or cultural heritage.²³

Germany-China relations – historical background

The FRG established diplomatic relations with China in 1972. But the crucial moment for the intensification of cooperation between the two countries was the beginning of economic reforms in China in the late 1970s. Already in 1978, a trade agreement was signed between the European Communities and China. In the mid-1980s, the FRG and China signed an agreement on the protection of investments and an agreement on avoiding double taxation. The most visible example of the growing economic cooperation was the beginning of automobile production by Volkswagen (joint venture with SAIC) in Shanghai in the mid-1980s.²⁴

Following the suppression of the protests in Tiananmen Square in June 1989, the political relations between Germany and China cooled down. What followed were economic sanctions and deterioration of the image of the Chinese leadership in Western media. But already in 1991/92, most sanctions were lifted. The idea to isolate China proved impracticable. The growing attractiveness of the Chinese market and the openly declared unwillingness of the Chinese elites to discuss human rights issues as well as their opposition towards foreign interference in internal Chinese politics encouraged Western governments (including the German one) to take the human rights issue, including the problem of the Tibet, off the agenda. But in Germany, the Tibet problem remained an important element of the public debate on China, which even led to the 1996 Tibet Resolution of the Bundestag, criticising

---

²⁰ Hans Kundnani, Jonas Parelo-Plesner, *China and Germany: Why the emerging special relationship matters for Europe*, ECFR Policy Brief, 2012.

²¹ Michael Staack, *Deutsche Außenpolitik unter Stress*, Opladen Berlin Toronto, Verlag Barbara Budrich, 2016, pp. 45–48.

²² MikkoHuotari, *Germany's China policy: No honeymoon forever*, in Miguel Otero-Iglesias, John Seaman, MikkoHuotari, Alice Ekman (eds.), *Mapping Europe-China Relations A Bottom-Up Approach*, European Think-tank Network on China, 2015, pp. 30–35.

²³ Thomas Gutschker, *Zwei Streber*, in “Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung”, 2.9.2012, p. 10.

²⁴ Sebastian Heilmann, *op. cit.*, p. 583.

China. But apart from the resolution, the government of Helmut Kohl and later the government of Gerhard Schröder tried to avoid controversial topics in public exchanges with Chinese officials. Germany's China policy exhibited a very high degree of continuity. Chinese elites perceived Germany as the most influential member of the EU and consequently as a valuable partner as well. From the Chinese perspective, European countries were attractive partners. They could serve as important economic partners, but in contrast to the United States, they did not have any military interests in East Asia.²⁵

Angela Merkel's predecessor, Gerhard Schröder, was willing to influence the direction of Chinese reforms through stronger economic ties. This was the main idea behind the "Change through Trade" strategy.²⁶ In the 1990s, Germany became China's main trade partner in Europe, and in 2002, China became Germany's most important trade partner in Asia. German direct investments in China at that time were still at a relatively low level, but the dynamic has increased since China's accession to the World Trade Organization in 2001. In 2002, Germany became the biggest European investor in China. In the early 21st century, the main goal of the German policy towards China was to secure an export market for German producers and open the Chinese market for German investments. German diplomats were focusing on promoting the economic interests of Germany. Trade chambers – or representations of German industry associations – were opened in Beijing, Shanghai, Guangzhou and Hong Kong. What is more, the CEOs of the biggest German companies were present (VW, Siemens, Daimler, ThyssenKrupp, Bayer and BASF) during the official diplomatic contacts between China and Germany, the most visible role being played by the CEO of Siemens, Heinrich von Pierer, who was simultaneously the chairman of the Asia-Pacific Division of the Committee of the German Economy (Asien-Pazifik-Ausschuss der Deutschen Wirtschaft).²⁷ The Chinese economic model effectively supports foreign direct investments in China, transfer of technology and managerial skills.²⁸ An important element of the economic relations between Germany and China, in the 1980s, and 1990s was German development aid. As the construction of underground systems in Shanghai and Guangzhou with German financial and technical support suggest, one of its goals was to support German industry.²⁹ Germany-China relations in this period can be described as free from political tensions. Differences were played down and economic interests dominated.

---

²⁵ *Ibidem*, p. 581.

²⁶ Christoph Schnellbach, Joyce Man, *Germany and China: Embracing a Different Kind of Partnership?*, CAP Working Paper, 2015, pp. 2–8.

²⁷ Sebastian Heilmann, *op. cit.*, pp. 583–584.

²⁸ Joshua Cooper Ramo, *The Beijing consensus*, London, Foreign Policy Centre, 2004.

²⁹ Sebastian Heilmann, *op. cit.*, pp. 583–584.

2005–2008

In the early phase of Merkel's term as chancellor, the relations between China and Germany were characterised by tensions. The main reason behind this was her meeting with the spiritual and political leader of the Tibetan people, the Dalai Lama, in 2007³⁰. She was determined to increase the role of human rights in the German foreign policy. This was the first meeting of the German chancellor with a Tibetan leader. It led to a short freeze in bilateral relations between China and Germany. China even suggested that France might become its key partner in the EU. But as the French president, Nicolas Sarkozy, also met with the Dalai Lama, the threat lost its credibility. Still, the threat achieved its goal. Merkel's policy changed and she has avoided any symbolic policy that would annoy her Chinese partners ever since. Domestically, she was criticised for her meeting with the Dalai Lama by foreign minister Frank-Walter Steinmeier, who argued that this was against German economic interests.³¹ Chancellor Merkel also didn't participate in the opening ceremony of the Olympic Games in Beijing in 2008. She was a decisive force behind upholding the EU's embargo on arms sales to China.³²

An important consequence of this diplomatic conflict was Germany's reassurance that it meant to stick to its One-China policy, as expressed in the letter of Foreign Minister Frank-Walter Steinmeier to the Chinese government. A crucial new element was the clarification of the term „One-China“. It was the first time Germany explicitly recognised Taiwan and Tibet as parts of Chinese territory.³³

In 2008, when the Dalai Lama visited Germany again, only the Minister of Economic Cooperation and Development Heidemarie Wiecek-Zeul met with him. The reason was that the German elites were convinced that a repeated deterioration of the relations with China was not in the German interest.³⁴ As an empirical study conducted by Andreas Fuchs and Nils-Hendrik Klannshows, meetings between national leaders on the highest level and the Dalai Lama have a negative, although only short-term effect on the given country's exports to China.³⁵

---

³⁰ Judy Dempsey, *Despite censure from Beijing, Merkel meets with Dalai Lama in Berlin*, in "The New York Times", 23.9.2007, see: <http://www.nytimes.com/2007/09/23/world/europe/23iht-berlin.4.7609899.html> (accessed on: 30.05.2017).

³¹ Wulf Schmiese, *Die entspannende Wirkung der Krise*, in "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 29.1.2009, p. 2.

³² Alberto Cunha, *Paving The New Silk Road: The Evolution of the Sino-German Strategic Partnership*, Observatorio Politico, Working Paper, 2017, No. 67, p. 10

³³ *Chinas Regierung lässt jubeln. Diplomatischer Sieg über Deutschland*, in "Frankfurter Allgemeine Zeitung", 26.8.2008, p. 6.

³⁴ *A Slap at the Dalai Lama*, in "The New York Times", 22.5.2008, p. A30.

³⁵ Andreas Fuchs, Nils-Hendrik Klann, *Paying a visit: The Dalai Lama effect on international trade*, in "Journal of International Economics", 2013, Vol. 91, Issue 1, pp. 164–177.

Merkel's first term as the chancellor meant a „normative turn”, understood as „a move to a more value-based foreign policy, in contrast to that under Schröder, which was realist and business-based”³⁶. In the area of economy, the only topic that was constantly present in Germany-China discussions was the insufficient protection of intellectual property rights in China.³⁷

2009-2015

When the economic situation of Germany deteriorated in the face of the global financial crisis and the Euro zone crisis, the German government concentrated on building economic ties with China. The financial crisis showed the resistance of the Chinese economy against external shocks. From 2009 to 2014, German exports to China doubled, driven by China's demand for German machines and high quality consumer goods. The increased exports to China helped stabilise the German economy but also made it dependent on the Chinese market.³⁸ The biggest success was achieved by German machinery and automobile producers. In 2015, when the Chinese economy slowed down and German exports decreased, the problem of the German economy's dependence was already being discussed. As Hans Kundnani has put it at the German Marshall Fund: „I think there is a growing perception among German business people that they are too exposed to China”³⁹.

But China proved to be not only a fast growing market for foreign suppliers of goods but also a quickly developing superpower interested in playing an important role in global governance. Placing emphasis on the economy meant intensive development of trade and permanent discussions about foreign suppliers limited access to the Chinese market and insufficient protection of intellectual property rights in China. At that time, the flow of investment was one-way, from Germany to China⁴⁰, and the German economy minister, Sigmar Gabriel, invited Chinese investors to Germany.⁴¹

³⁶ Christoph Schnellbach, Joyce Man, *op. cit.*, p. 8.

³⁷ Andreas Lorenz, *Merkel's Chinese Balancing Act*, in “Spiegel Online”, 23.5.2006, see: <http://www.spiegel.de/international/spiegel/german-chancellor-visits-beijing-merkel-s-chinese-balancing-act-a-417763.html> (accessed on: 30.05.2017).

³⁸ The Dangers of Germany's Dependence on China, in “Spiegel Online”, 27.8.2010, see: <http://www.spiegel.de/international/world/beijing-s-high-tech-ambitions-the-dangers-of-germany-s-dependence-on-china-a-713478.html> (accessed on: 30.05.2017).

³⁹ See: Paul Carrel, *Once a source of envy, Germany's China exports turn into a risk*, Reuters, 26.8.2015, <http://www.reuters.com/article/us-china-economy-germany-analysis-idUSKCN0QV1MP20150826> (accessed on: 30.05.2017).

⁴⁰ Felix Heiduk, *Conflicting Images? Germany and the Rise of China*, in “German Politics”, 2014, Vol. 23, Issues 1–2, pp. 118–133.

⁴¹ Zhang Chunyan, *Germany seeking a strong partnership*, in “China Daily”, 10.10.2014.

Table 1

German trade relations with China (in billion USD)

The Year	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Export	21.23	27.48	29.9	34.07	37.27	53.79	64.86	66.75	66.91	74.37	71.28	76.09
Import	40.85	49.96	56.42	60.83	56.71	77.27	79,53	78.53	74.54	79.83	91.93	93.82

Source: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/73860/umfrage/deutschland-import--exporthandel-mit-china-seit-2006/> (accessed on: 30.05.2017).

Since 2008, we have been witnessing growing intensification of the political exchange between Germany and China. Already in 2004, the two countries signed an agreement about „strategic partnership in global responsibility”. Since 2011, the governments have been holding consultations. The two countries cooperate in almost 60 dialogue formats, such as „rule of law and human rights dialogue” and „security policy dialogue”. Most of them are high-level ministerial formats between secretaries of state or between managers of state authorities. In March 2014, Chancellor Merkel and President Xi Jinping raised the cooperation to the level of „comprehensive strategic partnership”⁴².

As Cui Hongjian, Director of European Studies at the China Institute of International Studies, observed, the „Sino-German consultations are the only inter-government dialogue at the highest level in China’s foreign relations”, and its intensity is greater than what is usually seen between great powers.⁴³ It is interesting to point out that in contrast to China, Germany works in similar formats with six other countries.

Germany was willing to develop a strong political partnership with China. Michael Staack argues that close cooperation between states having different political systems is possible when they decide to develop an intensive dialogue and concentrate on common interest.⁴⁴ He confirms the argument of Christoph Heusgen (head of foreign and security policy department in the office of chancellor Merkel) about the special relationship between both countries. Heusgen argued, in 2012, that relations between Germany and China were based on economic similarities. First, both

⁴² see:http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/China/Bilateral_node.html (accessed on:30.05.2017). For more on strategic partnerships in Chinese foreign policy see: FengZhongping, Huang Jing, *China’s strategic partnership diplomacy: engaging with a changing world*, ESP Working Paper, 2014, No. 8.

⁴³ Cui Hongjian, *China-German relations*, in “China Daily”, 14.11.2013.

⁴⁴ Michael Staack, *Deutsche Außenpolitik unter Stress*, p. 46.

countries have export-oriented economies. Second, their social stability is based on economic well-being, and finally, in the previous three decades, close economic ties or even interdependencies developed between the two countries. German exporters need the Chinese market to secure high growth rates, and Chinese companies need German machines for modernisation and development.⁴⁵

Each country also maintains strong business representations in the partner country. The Association of German Chambers of Industry and Commerce is represented in China by The Delegations of German Industry and Commerce in Beijing, Shanghai and Guangzhou. They concentrate on the promotion of bilateral trade and investment between the two countries.⁴⁶ On the other hand, in 2014, China opened the first chamber of commerce in Europe. Its head quarter is in Berlin.⁴⁷

Germany has become the most attractive partner for China in the EU for four reasons. First, Germany is the most powerful Member State, and its role within the EU is growing. Second, the German economy offers access to technologies badly needed in China. Third, German economy is becoming dependent on China. Fourth, Germany is reluctant towards the use of military force in international relations, which is important for China, who has serious border conflicts with its neighbours.⁴⁸

2016–2017

As regards Germany-China relations, the period 2016–2017 is the most controversial during Angela Merkel's term as chancellor. Germany-China relations have once again become more complicated. At the heart of this challenge is economy, which was previously seen as a solid foundation of the relationship. There are three groups of divergences. The first one is the continued limited access to the Chinese market for German enterprises and the expansion of Chinese enterprises in Germany. The second issue is the question of the EU granting market economy status to China. The third issue is the role of Germany and China in shaping the global economy and their vision regarding the future of the global economy.

Exports to China were a blessing for the German economy before⁴⁹ and after the outbreak of the 2008 global financial crisis. German producers in sectors such as engineering, chemicals and especially the automobile industry were among those who benefited the most from the expansion of the Chinese economy.

⁴⁵ Thomas Gutschker, *op. cit.*, p. 10.

⁴⁶ see: <http://china.ahk.de/about-us/delegation-of-german-industry-commerce/> (accessed on: 30.05.2017).

⁴⁷ see: http://www.auswaertiges-amt.de/DE/Aussenpolitik/Laender/Laenderinfos/China/Bilateral_node.html#doc334538bodyText3 (accessed on: 30.05.2017).

⁴⁸ Alberto Cunha, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁹ Sabine Stephan, Leonhard Redle, *Going East: Deutschland setzt auf Handel mit China und den Ländern Mittel- und Osteuropas*, IMK Report, 2010, No. 54.

The complementary nature of the two economies, with China export in labour intensive goods and Germany exporting capital intensive goods, also reduced the potential for trade conflicts. But after years of double digit growth rates based cost advantage, the new government of President Xi Jinping tries to transform the Chinese economy. The growth rate should stabilise at 7.5 per cent, consumption should play a more important role in Chinese economy, export and investments should contribute less to GDP growth in the future, and Chinese producers should gain a greater market share in high-tech industries. If successful, China could become a new competitor for Germany.

German companies have heavily invested in China in the last decades, transferring technology and contributing to development of Chinese industry. Especially in automobile sector, the size of German investments in China (VW, Daimler, BMW) could limit future German exports, which will be substituted by local Chinese production. Chinese producers also plan to expand to the foreign market. Other sectors where the interests of German and Chinese economies may clash are the rail and aerospace industry. The expansion of Chinese solar panel producers and the almost total collapse of this sector in Germany have already shown that the time when both economies were complementary is over. Today, they compete in an increasing number of sectors, and Chinese companies are winning.⁵⁰ This competition might intensify with the rising number of Chinese companies buying German producers of industrial goods and this way gaining access to advanced technologies. What is more, the Chinese government pursues a strategy of establishing an autonomous knowledge and technology base for the development of the economy.⁵¹ The restricted access of foreign companies to public procurements in China, preferences for local (in many cases state-owned) companies and the unequal rules for investment (German enterprises require a local partner for their investments in China) are often named as the main problems in the bilateral relations between the two countries.⁵² China refuses to adopt the principle of reciprocity or symmetry in its trade and investment policies. It strongly supports local enterprises in regaining their market share in China from foreign competitors. This economic policy poses a threat for the suppliers of high-tech products. German companies are especially in danger because in the last decade, their strategies assumed China would be neglecting other fast rising markets.⁵³

---

⁵⁰ *Deutschland verliert Exportanteile an China*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 6.6.2013, p. 10.

⁵¹ Georg Erber, *German-Chinese economic relations: Opportunities and risks for Germany*, in “DIW Economic Bulletin”, 2014, Vol. 4, Issue 2, pp. 8–13.

⁵² Rudolf Scharping, *Crucial bilateral relationship*, in “China Daily”, 10.10.2014; Carsten Germis, Rüdiger Köhn, Johannes Pennekamp, Klaus Smolka, *Chinesische Schwäche belastet Deutschland*, Frankfurter Allgemeine Zeitung, 9.1.2016, p. 17.

⁵³ Martin Gornig, *Eine Krise in China trifft Deutschland ins Mark*, in “DIW Wochenbericht”, 2016, No. 2.

The dissatisfaction of German politicians with the Chinese economic policy was unambiguously expressed by the German ambassador in China, in December 2016. On the occasion of the economic conference of the Central Committee of the Communist Party of China and State Council, Ambassador Michael Claus stated that it was difficult for German officials to encourage German enterprises to invest in China because they feared that they were only ‘useful instruments’ supplying technology and that they would later be discarded.⁵⁴ These remarks coincided with a report published by the influential German research institute Merics, which argued in favour of new instruments that would protect the German technology enterprises against being taken over by Chinese state-owned enterprises. In this context, the phrase ‘sell-out’ of German enterprises to Chinese investors gained popularity. In November 2016, during his visit in Beijing the minister of economy, Sigmar Gabriel, upset Chinese officials by talking about Chinese companies shopping in the German technology sector. One of his ideas to limit this development is the „investment scanner”, that is a procedure to control investment from non-EU countries. The opposition against Chinese takeovers of leading German enterprises started with the takeover of the robot producer KUKA by the Chinese company Midea. The high-profile takeover of Aixtron by another Chinese company was blocked by the United States administration. Investments in engineering companies should help China realise its „China 2025” vision. By 2025, the Chinese industry should achieve a significant market share in some high-tech economy sectors, and by 2049, it should transform China into an „Economic-Superpower”. Chinese enterprises should dominate sectors such as aerospace, trains and electric cars. This vision would be easier to realise with the help of foreign technology than without it. German companies, being global leaders in engineering, are an especially attractive target for Chinese investors. Merics sees it as a challenge for Germany, and also the European Union Chamber of Commerce in China is concerned with the activity of Chinese investors.⁵⁵

Despite China’s declarations of support for free trade, German political elites seem to be losing faith in them. In early 2017, the German foreign minister, Sigmar Gabriel (former minister of economy) said that it would be too optimistic to expect that China is going to open its market in the near future; Germany still believes, however, that open markets are the goal of both sides.⁵⁶

---

⁵⁴ *Deutschland droht China*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 15.12.2016, p. 19.

⁵⁵ *Chinas Einkaufstour wird immer schneller*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 25.10.2016, p. 22; Thilo Hanemann, Mikko Huotari, *Eine Neue Ära Chinesischen Kapitals Chinesische Direktinvestitionen in Deutschland und Europa*, Berlin, Merics & Rhodium Group, 2015; Cora Jungbluth, *Chance und Herausforderung Chinesische Direktinvestitionen in Deutschland*, Gütersloh, Bertelsmann Stiftung, 2016.

⁵⁶ *To expect China to open market overnight not realistic: German FM*, in “China Daily”, 27.4.2017.

The ninth consultations between the governments of the two states, held in June 2016, showed the growing differences between them. They were seen as the „most difficult” ones under Chancellor Merkel. The list of problems includes: the market economy status (MES) of the Chinese economy, Chinese steel exports, the South China Sea dispute as well as the role of the rule of law, the latter being the subject of her speech at Nanjing University in Beijing. One of the consequences of these consultations was an agreement on Germany-China cooperation in economic and development assistance in third countries. Chancellor Merkel described it as „a qualitative new approach”. Merkel highlighted that Germany was interested in stronger bilateral cooperation also in Mali, where China increased its contributions to the UN peacekeeping mission. Despite these important issues, the visit focused as usual on economic cooperation. The key problem is the question of China’s MES. When China joined WTO in 2001, the other members promised that it would be granted MES within 15 years. But the United States, the EU and Japan refuse it, arguing that China has failed to fulfil its obligations. The Chinese prime minister, Li Keqiang, expressed the hope that the EU will „keep its promise”. MES has a double meaning for China. First, it is a matter of prestige. Second, it would constrict the European Commission in its antidumping procedures against Chinese exporters.⁵⁷ The Chinese administration believes that MES should be granted „automatically”, but it acknowledges that there are many arguments against such an interpretation. For China, the United States and the EU are crucial in the ongoing negotiations. China understands that it would be more difficult to convince the American administration. That is why China is focusing its lobbying efforts on the EU and especially on Germany. The Chinese government perceives Germany as a crucial partner in MES negotiations.⁵⁸

The German government seems to be divided on this issue. Whereas Chancellor Merkel takes a low-profile approach, ready to accept China’s demands and unwilling to vex the Chinese government, the ministry of economy argues that China can receive the MES only when it behaves like a market economy. The ministry of economy shows understanding for the worries of the steel industry, aluminium producers, the chemical industry and the machinery industry, which consider themselves in danger. The German position is in this issue unclear. Although formally the decision will be taken on the EU level, it is clear that the German point of view will be crucial.⁵⁹

---

⁵⁷ See: <http://thediplomat.com/2016/06/merkels-visit-to-china-a-balancing-act/> (accessed on: 30.05.2017).

⁵⁸ Agatha Kratz, *China’s Market Economy Status: The all-out push for recognition*, ECFR, 2016.

⁵⁹ Sven Böll, Frank Dohmen, Alexander Jung, Christoph Pauly, Michael Sauga, *Ein bisschen Marktwirtschaft*, in “Der Spiegel”, 2016, No. 23, pp. 66–69.

The election of Donald Trump as President of the United States, who is a convinced adherent of the „America first” policy, could be a very important moment for enhancing Germany-China relations. An entirely different vision of the world was presented by President Xi Jinping at the World Economic Forum in Davos in 2017. He argued in favour of globalization, free trade, free flow of investments and win-win cooperation. He presented himself as an advocate of reforming the global governance system.⁶⁰ China wishes to have greater influence on international relations, to take a leading role in global affairs and reshape the global order.⁶¹ The vision presented by the Chinese leader is very close to the goals of German foreign policy.⁶² However, as the previous analysis shows, China’s commitment to free trade does not actually mean that it is ready to open its market and drop all barriers. As François Godement argues, „China has been a free-rider on trade liberalisation and globalisation, with low levels of voluntary contributions to multilateral efforts”. He describes the Chinese engagement in international affairs as „cautious engagement”. „China relies on a stable global order to preserve the networks that support global free trade. It therefore has a vested interest in protecting that order”.⁶³

Germany has become an important partner in two major Chinese geo-economic projects. The first one is the Asian Infrastructure Investment Bank and the second one is the „One Belt and One Road” (OBOR) initiative, which includes a rail connection between the Chinese city of Chongqing and Duisburg, in the west of Germany. The significance of Germany for OBOR is proven by the visit of President Xi Jinping in Duisburg during his visit to Germany in 2014.⁶⁴ But the German government is cautious about the „One Belt and One Road” initiative, which is the most important Chinese foreign policy initiative of this decade. The summit of the countries participating in OBOR, held in Beijing in 2017, was attended by the leaders of Russia (Vladimir Putin), Turkey (Recep Tayyip Erdogan) and the Great Britain (Theresa May), among others, but Chancellor Merkel was not there; Germany was instead represented by the minister of economy (Brigitte Zypries). For German leadership, the current plans are still too imprecise.⁶⁵

---

⁶⁰ *President Xi’s speech to Davos in full*, 17.1.2017, see: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/full-text-of-xi-jinping-keynote-at-the-world-economic-forum> (accessed on: 30.05.2017).

⁶¹ Petra Kolonko, *Chinesischer Schnellzug gegen amerikanisches Karussell*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 24.2.2017, p. 3.

⁶² *Eine neue Achse?*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 18.3.2017, p. 10.

⁶³ François Godement, *Expanded Ambitions, Shrinking Achievements: How China Sees the Global Order*, ECFR Policy Brief 2017.

⁶⁴ Alberto Cunha, *op. cit.*, pp. 5–7.

⁶⁵ Hendrik Ankenbrand, *Der Welthandel soll über Chinas Seidenstraße rollen*, in “Frankfurter Allgemeine Zeitung”, 13.5.2017, see: <http://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftspolitik/mamm-utprojekt-der-welthandel-soll-ueber-chinas-seidenstrasse-rollen-15012993.html>. (accessed on: 30.05.2017).

Conclusions

The period 2005–2017 in Germany-China relations was marked by economic cooperation. The interest of Chancellor Merkel in including human rights issues in Germany-China relations failed. The global financial crisis and then the euro crisis pushed the German government to support the development of economic relations.

The Chinese market proved to be a great opportunity for German companies. In particular, when the demand in Europe collapsed, the Chinese market was growing, securing export orders for German companies and employment for workers in Germany. German companies have also heavily invested in China, transferring newest technologies. With its modern industrial sector and without geopolitical interests in East Asia, Germany was an ideal partner for China in its attempt to realise the „Chinese dream”. „Special relations” based on economic symbiosis seemed to emerge between both countries. But the sustainable growth and modernisation of the Chinese economy proved to be an increasingly greater challenge for Germany. Today, Germany perceives the Chinese economy as competitor rather than as an export market. The economic ties between the two countries have grown, but the Chinese government seems to be ready to keep them only as long as they are favourable for China. The remarks made by the German ambassador in Beijing, in December 2016, as well as the remarks of Minister Gabriel made one month earlier clearly indicate that the German government had realised that the special relationship is coming to the end.

This experience makes the German government also sceptical about the Chinese vision of international relations and undecided about granting China MES. It is aware that the division of benefits may go against German interests. Chancellor Merkel’s government also prefers to continue traditional alliances over establishing new ones.

The Germany-China special relations seem to be as short lived as their economic symbiosis. The countries are entering a new phase, where economic disputes will be part of their bilateral relations.

GERMANY-CHINA RELATIONS UNDER ANGELA MERKEL. THE ROLE OF CHINA IN GERMAN FOREIGN POLICY

(Abstract)

The goal of this paper is to evaluate the development of Germany-China relations during Angela Merkel’s three terms as chancellor (2005–2017). I argue that Germany-China

relations during the three terms of Angela Merkel's chancellorship can be divided into three periods. In the first one, which lasted from 2005 until the outbreak of the global financial crisis, Germany tried to integrate human rights issues into its policy toward China. In the second period, which lasted from the outbreak of the crisis until 2015, China was seen as a market for German exporters and investors offering German companies unlimited growth opportunities. But in 2016, the picture changed. Germany-China relations moved into the third period. Chinese companies are expanding in Germany, taking over high-tech companies and making it clear to the government that China is not only an opportunity but also a challenge for the German economy. At the same time, the hopes for equal treatment of foreign companies and their local competitors in the Chinese market have not materialized. Furthermore, Chinese foreign policy has been changing fast, and China strives to be perceived as a defender of free trade and globalization, while at the same time building new global and regional institutions. The relations between China and Germany evolve towards becoming more complicated and multidimensional.

Keywords: China, Germany, special relationship, economy, dependence.

TUDOR VLADIMIRESCU, ÎN TRE SCRITURĂ ȘI PERSONAJ

TUDOR NEDELCEA*

În celebra sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, G. Călinescu scrie despre virtuțile literare ale conducătorului Revoluției de la 1821, frapând prin intuiția sa genială: „Precursor în messianism al lui Eliade și al lui C.A. Rosetti este însuși Tudor Vladimirescu, a cărui operă literară, ca să zicem așa, se alcătuiește din scrisori și proclamații. Aceștia din urmă au un stil viguros și biblic, folosind imagini multicolore de zugrăveală de tindă bisericească (șerpi, balauri, lănci, întuneric)”¹.

Prin actele sale de dreptate, prin *Proclamația* de la Padeș, încărcată de spiritul demnității naționale și al onoarei, cu valențe literare, Tudor Vladimirescu a devenit un mit lucrător și pilduitor, poporul gratulându-l cu cel mai mare titlu de noblețe: *domn*, iar istoricii, scriitorii, compozitorii, pictorii și sculptorii l-au nemurit cu îndreptățită considerare.²

Pentru cel ce personifică deșteptarea noastră națională, („Voise ca în țara lui să aibă parte de fericire săracii neamului românesc”, scria N. Iorga) locuitorii meleagurilor sale au purtat un pios respect, contribuind, prin diverse mijloace, la eternizarea firească a numelui său. Dovada peremptorie sunt două documente din arhivele craiovene: primul este un apel al președintelui Băncii populare „Staicu Bengescu” din comuna Bengești, din 24 ianuarie 1920, adresată Prefecturii județului

---

* Cercetător științific I, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolaescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova, e-mail: tudornedelcea2006@yahoo.com.

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită. Prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982, p. 130.

² Vezi Tudor Nedelcea, *Jertfa lui Tudor, trainică zidire spirituală*, prefața la Ionel Turcin, Ionela Nori Codea, I. Pâlșoiu, *Eroul – martir Tudor Vladimirescu și cronică Revoluției române din 1821*, Craiova, Editura. Aius, 2017, pp. 9-16.

Dolj: „Cu toată greutatea vremii de astăzi, urmează ca evenimentelor mișcării naționale din 1821 să le dăm toată atențiunea meritată, căci din sângele eroului național Tudor Vladimirescu, curs acum o sută de ani în bătrâna Târgoviște, s-a dospit aluatul din care a ieșit România Mare de astăzi. Pe acest temei, facem un călduros apel la simțămintele d-voastră patriotice și naționale în același timp, să binevoiți a încuraja clădirea în comuna Vladimiri din Gorj, locul de naștere al eroului național, eterna «Casă a Poporului», în care să se lumineze generațiile viitoare, pentru întărirea neamului”³.

Cel de-al doilea document este, de fapt, o telegramă a Ligii Culturale din 25 ianuarie 1921, adresată aceleleași prefecturi, prin care solicită constituirea unui „Comitet de doamne care să trimeată la București delegațiuni de doamne și domnișoare pentru Centenarul Tudor Vladimirescu”⁴.

Un institutor din Baia de Aramă, N. N. Sârbulescu, a scris o piesă istorică în patru acte, *Zavera lui Tudor Vladimirescu*⁵ (apreciată și de filosoful C. Rădulescu-Motru), în prefața căreia menționează: „am căutat a introduce aici chiar vorbele lui Tudor, pe care mi le povestea tatăl meu, ca fiind culese de părintele său de la Tudor. Multe din ele au rămas netrecute, neavând rost în piesă. Totuși, cele patru acte corespund întrutotul realității”⁶.

Ceea ce este deosebit de semnificativ este faptul că „*românul absolut*” (Petre Țuțea), Eminescu consacră pagini însemnate lui Tudor Vladimirescu în publicistica sa, afirmându-se ca un autentic istoric, cum îl definea N. Iorga: „Eminescu stăpâna cu desăvârșire cunoștința trecutului românesc și era perfect inițiat în istoria universală; nimeni din generația lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înțeles al istoriei, la nimeni nu s-a prefăcut ca la dânsul într-un element permanent și determinant al întregii lui judecării. E uimit cineva astăzi, la capătul atâtor cercetări minuțioase și pline de răbdare, după adăugirea unui imens material de informație și atâtor eforturi ale criticii, când constată cât înțelegea acest om, și gânditorul politic trebuie să admire ce mare era puterea lui de-a integra faptele mărunte și trecătoare ale vieții contemporane în măiestroasa curgere a dezvoltării istorice”⁷. Și, la data scrierii acestor afirmații, publicistica eminesciană fusese publicată doar fragmentar. Dar, ca și în cazul lui G. Călinescu, intuiția a jucat un rol esențial.

³ Arhivele Naționale Craiova, fond Prefectura jud. Dolj, serv. ad-tiv, dos. 21/1921, f. 1.

⁴ *Ibidem*, f. 61. Peste ani, la 23 martie 2001, din inițiativa Fundației Scrisul Românesc din Craiova, pe Casa Glogoveanu din Bănie (azi, Tribunalul județului Dolj) a fost dezvelită o placă memorială, care să amintească despre copilăria și adolescența eroului de la 1821, în casa boierească a mentorului său.

⁵ Publicată la Turnu Severin, la Librăria I. Bejan, în 1915.

⁶ N. N. Sârbulescu, *Zavera lui Tudor Vladimirescu*, ediție revizuită, Craiova, Editura Privirea, 2015, p. 9.

⁷ N. Iorga, *Istoria literaturii românești contemporane, cap. VII. Literatura în serviciul politicii*, în N. Iorga, *Eminescu*, Iași, Edit. Junimea, 1981, p. 26. Vezi și Dan Zamfirescu, *Eminescu-istoric de excepție*, interviu realizat de Tatiana Lucsandra, în „Flacăra”, 38, nr. 21, 26 mai 1989, p. 9 și Tudor Nedelcea, *Eminescu*, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013, p. 59-126.

Eminescu era conștient că pericolul dezromânității este intern, fiind nevoie de cucerirea „Plevnei interne”: „lupta se urmează pe tărâm național între noi, care ținem de obiceiurile și tradițiile poporului român, și între oamenii veniți de ieri de alaltăieri în țară ce, uniți cu niște români slabi de înger, își dau silința să ne abată de pe căile firești ale dezvoltării noastre și să întemeieze stăpânirea străinilor pe pământul românesc”⁸.

Polemica cu adversarii ideii românismului atinge punctul culminant în privința disputei asupra Revoluției lui Tudor Vladimirescu. „Aripa roșie” a Partidului Liberal își revendica sorgintea în mișcarea revoluționară de la 1821. Miza era prea mare și Eminescu consideră că o asemenea idee este nu numai aberantă și lipsită de orice suport istoric, dar și lipsită de bun simț: „A mai cuteza să vie cu povești de la Anadan Babadan, precum că d. C. A. Rosetti ar mai fi făcut parte din ceata lui Tudor Vladimirescu pe când nu era încă pe lume?”⁹. Eminescu nu contestă că există o luptă de idei politice; nu contestă nici măcar ideile liberale: lupta este „între ideea unui stat cu instituții liberale și solid organizat și între o demagogie lacomă de câștig fără muncă care a uzurpat numele de partid politic, fără-a fi decât o societate de neomenoasă exploatație a poporului românesc”¹⁰.

În același timp, polemica de idei este folosită de poet nu de dragul polemicii, ci numai pentru a așeza „micul curs de istorie națională” pe făgașul său normal. „Lección de istorie voiți, onorabililor? îi chestionează Eminescu. Lección de istorie vă dăm”¹¹. Și această lecție de istorie, obiectivă și argumentată, o aplică, de data aceasta, Revoluției de la 1821 asimilată de liberalii din jurul ziarului „Românul”. Revoluția lui Tudor Vladimirescu are, pe lângă caracterul social, un specific național îndreptată împotriva românofobilor. Românul se întreabă: „contra alor noștri s-au ridicat Domnul Tudor cu sătenii lui?”, iar răspunsul lui Eminescu este tranșant: „Contra a lor voștri, v-am spus-o o dată și v-o repetăm ș-acum” și-și începe demonstrația, aducând în sprijinul argumentelor sale idei reieșite din însăși Proclamația de la Padeș, căci aceste „vorbe scrise și iscălite de el sunt autentice. El [Tudor] au găsit mulți boieri patrioți [deci nu numai săteni, n.n.] de aceleași simțiri cu dânsul cari, constituiți în sfat, l-au sfătuit să perceapă dări de la toți fără deosebire, sancționând astfel prin votul și azeziunea lor puterea pe care moșneanul din Gorj și-o asumase”¹². Așadar, Revoluția lui Tudor era îndreptată, conform ideilor din Proclamație, împotriva „păturii superpusă de străini cari formează partidul roșu în țară, fără tradiții și fără moralitate”¹³. Și din nou, de la înălțimea spiritului său, printr-o demonstrație simplă, dar impecabilă (sau impecabilă prin simplitate și adevăr) acuzațiile sale rămân fără

⁸ *Cine cunoaște câtuși de puțin...*, în „Timpul”, IV, nr. 108, 18 mai, 1879, p. 1.

⁹ *Calumniare audacter...*, în „Timpul”, V, nr. 165, 25 iul. 1880, p. 2.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *«Pseudo-Românul» ne cere...*, în „Timpul”, VII, nr. 105, 16 mai 1882, p.1.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

replică: „Oare nu-i asta destul de clar pentru d-nii Giani, Cariagdi, Carada, Pherechydes, C. A. Rosetti etc, etc.? Oare gura lui Tudor, pana lui, nu sunt destule dovezi pentru a se ști în contra cui era îndreptată mișcarea?”¹⁴.

Cu un adânc simț istoric, printr-o stăpânire perfectă a izvoarelor istorice (între care, „Revoluția lui Tudor Vladimirescu” de M. Cioran, aghiotantul lui Tudor, apărută în 1859, este o lucrare de referință pentru poet, pe care o și recenzează¹⁵), Eminescu face din nou recurs la istoria națională spre a arăta că această pătură superpusă care „a știut chiar să suplanteze aristocrația străveche și istorică a țării” este vremelnică, întocmai ca și alți stăpâni vremelnici (goți, huni, gepizi, longobarzi, avari, pecenegi, cumani, tătari, turci, slavi). „Ei, ce s-au ales de toți?... Nimic”, se întrebă și-și răspunde Eminescu, așa cum peste un secol se întreba și C. Noica.¹⁶ De ce? Pentru că - își continuă Eminescu argumentația – „rasa română e cea istorică în aceste țări, e cea care își impune caracterul, limba și datina, și să nu se crează că acest caracter energic și drept, această minte de-o înăscută claritate și iubire de adevăr, vor putea fi pe mult timp întunecate de tertipurile, apucăturile sofisticate și mizeria de caracter a stăpîniturilor bizantine ce ne guvernă azi”¹⁷.

În vizorul său nu stau străinii (greci sau evrei) stabiliți de secole în țară, ci acele elemente recent intrate, care și-au „romanizat doar pielea”, aspirante prin orice mijloace la funcții oficiale (la „pita lui Vodă”) și care practică demagogia la modul vulgar. „Răul esențial care amenință vitalitatea poporului nostru este moral, e demagogia” și „felonia nocturnă de la 11 februarie”¹⁸.

Este rândul oficiosului guvernamental să-i răspundă, învinuindu-l că provoacă, prin tonul articolelor sale, dezordine socială. Spre a înlătura orice acuză de xenofobie, Eminescu revine și precizează că este vorba nu de elementele alogene în sine, ci de latura economică a acestora, de ipocrizia și demagogia roșilor care afirmă că „tot ce a fost în țară a fost rău; numai ce au făcut ei este bine”¹⁹. Tudor Vladimirescu a luptat „contra alor voștri”, „contra elementelor străine după vremea aceea, și voi reprezentați astăzi acele elemente străine, am adăogat noi, făcând aluziune nu atât la sângele care curge în vinele fiecăruia, cât la simțirile ce-l însuflețesc și la faptele ce săvârșește”²⁰. Ceea ce i-a supărat mai mult pe boierii și pandurii lui Tudor (motivul pentru care s-au și alăturat acestuia) sunt numai „tendențele străine, apucăturile străine ale domnilor greci, înrâurirea străină și disprețul a tot ce era românesc: al tradițiilor, al gloriilor, al deprinderilor

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ „Carte asupra veracității căreia n-am avut nicio cauză de-a ne îndoi”, vezi *Observații în treacăt...*, în „Timpul”, VII, nr. 108, 21 mai 1882, p. 1.

¹⁶ C. Noica, *Dialog, cu un străin despre România*, în „Ramuri”, nr. 6, 15 iun. 1981, p. 2.

¹⁷ «Pseudo-Românul» ne cere..., în „Timpul”, VII, nr. 105, 16 mai 1882, p. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Dar dulci, nobili și politicoși...*, în „Timpul”, VII, nr. 109, 23 mai 1882, p. 1.

²⁰ *Ibidem*.

românești”, aplicând în țările românești o legislație neconformă cu obiceiul pământului, conformă doar cu „ideile demagogiei franceze, îndulcite și aurite”²¹. Revoluția lui Tudor n-a fost canalizată exclusiv împotriva străinilor, ci și asupra unor boieri pământeni „rătăciți cari serveau de instrumente prin cari străinii despuiau și-apăsau pe români”²². Cu un domn fanariot care avea „urechile astupate de strigătele de ură ale oamenilor politici și de gălăgia sărbătorilor”, cu o țară aflată în situație-limită, „ce poate să iasă dintr-o asemenea stare de lucruri?”. Căci „nemulțumirile sunt generale, indignația oamenilor este ajunsă la culme și toate caută să izbucnească. Așa încât nimeni nu știe ce poate să aducă ziua de mâne!” „Iată răspunsul nostru la întrebarea „Românului”: cine provoacă răsturnările?”²³.

Cauzele Revoluției de la 1821 se datorează unui secol și ceva de domnie fanariote. Faptele de repetiție - ca să folosim expresia lui A. D. Xenopol - sunt evidente. „Dacă-am încerca să determinăm exact timpul în care elementul autohton au învins pe cel imigrat, sau a fost învins de el, am zice: la 1700 învinge elementul imigrant prin dominația fanariotă. La 1821 începe reacțiunea elementului autohton și merge biruitoare și asimilând până la 1866. La 11 februarie 1866 învinge din nou elementul imigrat”²⁴. Există, așadar, pe de o parte românii sau românizații, cu un trecut identic în toate provinciile în care locuiesc, iar pe de altă parte opătură superpusă, „un fel de sediment de pungași și de cocote, răsărită din amestecul scursăturilor orientale și occidentale”²⁵, care, cu sprijin extern, violentează spiritul național. „Dar să nu desperăm”, ne asigură Eminescu, căci „planta crește la noi. Ar trebui numai niște mâni vârtoase mocănești cari să știe s-o întrebuințeze”, căci „geniul neamului românesc e o carte cu șapte peceti pentru generația dominantă”²⁶. Și polemica se întinde și în alte articole.²⁷ „Domnul Tudor” este arma prin care polemica sa devine pe deplin eficientă, cum remarcă și Marin Sorescu: „Scormonitor împătimit al istoriei noastre, autorul Luceafărului, necruțător cu contemporanii, avea de ce să fie fascinat, descoperindu-l pe Tudor. El a moștenit de la pandur neîncrederea în elementul superpus, neproducător, precum și intuiția acestuia că nu turcii reprezintă pericolul major al ființei românești”²⁸.

Refuzând gazetarilor de la „Românul” ascendența și legitimitatea de la Revoluția lui Tudor (de subliniat faptul că numește mișcarea de la 1821 Revoluție, pe când Roller și ai săi o numesc „răscoală”), cursul de „istorie națională” oferit

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p.124.

²⁴ «*Românul*» a contractat năravul..., în „Timpul”, VI, nr. 163, 29 iul. 1881, p. 1.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Vezi „Timpul” din 3 mart. 1879, 30 dec. 1880, 30 iul. 1881, 5 aug. 1881, 9 aug. 1881, 17/18 aug. 1881, 29 sept. 1881, 6 mart. 1882, *mss.* 2264 etc.

²⁸ Marin Sorescu, *Tudor Vladimirescu și literatura stării de urgență*, prefață la: Tudor Vladimirescu, *Scrieri*, ediție îngrijită de Tudor Nedelcea, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1993, p. 5.

liberalilor depășește caracterul de polemică conjuncturală, „interesând în cel mai înalt grad interpretarea faptului istoric. Istoria tezistă, scrisă după calapoade de grup, este anulată de Eminescu prin cuvântul adevărului”²⁹.

Eminescu a demonstrat, și prin acest popas asupra Revoluției de la 1821 și a conducătorului ei, că are un acut simț istoric, o perspectivă obiectivă asupra evenimentelor istorice, bazat nu atât pe o intuiție genială, cât mai cu seamă pe studierea tuturor surselor documentare ale vremii de primă importanță, dovadă a perenității ideilor sale privind istoria națională.

Într-un incitant eseu, scris în stilul său caracteristic, filosoful și memorialistul Petre Pandrea (primul intelectual european care a intuit și a scris despre pericolul nazist la numai câteva luni de la venirea la putere a lui Hitler³⁰) scria despre cobilița oltenească ca de o „virulentă armă de-a lungul istoriei politice a poporului român”, o „cobiliță răzbunătoare a Olteniei”, astfel încât atunci când în Capitală „se petrec neomenii, obrăznicii și prostii grave, care încurcă viața însăși a națiunii”, cobilița oltenească acționează ca „factor de unificare politică și de bună gospodărire internă”³¹. Și exemplifică cu Mihai Viteazul și Tudor Vladimirescu, Petre Pandrea a scris și o piesă de teatru despre Tudor, nefinalizată și, se pare, nepublicată.

„Cel mai mare artist al verbului românesc” (cum l-a numit Lucian Blaga, într-o convorbire cu Gheorghe Grigurcu³²), Tudor Arghezi, are, evident, cuvinte de preaslăvire a înaintașului său gorjean, „Tudorul nostru din Vladimiri”³³. În primul număr al reapariției reviste „Ramuri”, la 15 august 1964, sub conducerea lui Ilie Purcaru, Tudor Arghezi se „dezlănțuie” și preamărește spiritul oltenesc ca fiind, în esență, spirit panduresc. „Ca meridionali ai românilor, oltenii nu sântără totuși nici gasconi, nici sumbri și luciferici ca latinii din Andaluzia. Ei sunt români de o specie sui generis, care au știut să aibă limba românească pe cobiliță și în răspăr, mânăta ca și o răzmeriță a lui Tudor din Vladimiri la îmbobocirea suavă cu care ne dă binețe gorjeanul în ȋtari. E o ramură de poezie din care mulți au năzuit să-și subțieze un condei. Scula tăioasă era pe aici la îndemâna fitecui. Pe Amaradia și la Jii, cichia și cuțitul sunt gemene cu poezia și zvâcnirea oltenească. Crestând o hașchie dintr-o creangă de răboj de pe la Cozia și Tismana, îmi făcui și eu un băț de credință, zis uneori și condei, care mă învață și acum ceva și pe care îl învăț și eu să scrie câte o țără”³⁴.

²⁹ M. Ungheanu, *Eminescu: Sens, timp și devenire istorică*, în „Luceafărul”, 32, nr. 25, 24 iun. 1989, p. 2.

³⁰ Tudor Nedelcea, *Cine seamănă ură*, în vol. Tudor Nedelcea *Interferențe spirituale*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2002, pp. 381-391.

³¹ Petre Pandrea, *Eseuri*, București, Edit. Minerva, 1971, p. 402.

³² Gheorghe Grigurcu, *Mai curând un zeu*, în „Portal-Măiastra”, 13, nr. 2, 2017, p. 6.

³³ Tudor Arghezi, *Oltenia Felix*, în „Gazeta literară”, 13, nr. 6, 10 febr. 1966, p. 1.

³⁴ Idem, *Bine te-am găsit, Cărbunești!*, în „Ramuri”, 1, nr. 1, aug. 1964, p. 1.

Peste ani, un alt confrate genial al lui Eminescu („cel mai mare poet al poporului său și creatorul doctrinei sale naționale”, cum a scris Mircea Eliade), Marin Sorescu avea să-l analizeze, scriind o excelentă prefață, *Tudor Vladimirescu și literatura stării de urgență*, la vol. Tudor Vladimirescu, *Scrieri*³⁵. Comentariul sorescian începe brusc și abrupt: „Ca și toată fapta sa, limba lui Tudor este acțiune, mișcare, repezire năvalnică de apă de munte, cu obârșia pe piscuri. Directă, de la suflet la suflet, dezvăluind un năduf, o durere mocnită, ea cere participare imediată. Poruncă, rugăciune și îndemn frațesc: «Veniți fraților»”.

Plecând de la intuiția genială a lui G. Călinescu, din celebra sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, ca personalitate literară, Marin Sorescu considera Proclamația de la Padeș „ca o specie aparte, o formă fixă a istoriei în mers, sonetul viu al cronicilor muntene. Tudor e cronicarul care face istorie și-o și consemnează fulgerător în texte, menite a fi memorate cu sufletul”. Altfel spus, Tudor Vladimirescu este nu numai Domnul Tudor (cum apare în folclor), conducătorul unei mișcări europene de anvergură, dar și ... scriitor, operând, ca orice creator, cu reveniri, modificări pe manuscrise, ceea ce înseamnă „nu un chin al creației, căci îi era limpede ce are de spus: așteptarea impulsului creator”³⁶. Rostirea Vladimirescului din Proclamație avea „tăietură populară”, Tudor apărând în postura de personaj „biblic, aforistic, în același timp limpede și ambiguu, ca profeții. Preceptul dintelui pentru dinte este rar utilizat de români, și numai în momente năpraznice, când chiar nu se mai poate răbda. Este momentul când cineva îndrăznește să rostească: «Până când?» «Până când să-i suferim a ne suge sângele din noi?». Se vorbește de «dărăpănarea», «prădarea și stingerea țării», «încât au rămas mai goi decât morții cei din mormânturi»”.

Sticloasă și oțelită este și corespondența slugerului Tudor, cum se vede din scrisoarea adresată «către dumnealui clucerul Constantin Ralet, isprăvnicuț ot Mehedinți»³⁷.

Pentru autorul *Ionei*, Eminescu a fost și mai ales, este un model pentru toate situațiile-limită, un „gânditor politic chibzuit, presat de urgențe, hotărât să nu mai facă nicio concesie care ar duce la dărăpănarea țării, prin influența din afară ori prin stricăciune din’ năuntru”³⁸. Cu alte cuvinte, Tudor Vladimirescu este și azi periculos de actual, cum însuși depune mărturie Marin Sorescu: „Mărturisesc, figura lui Tudor obsedează de mulți ani pana scriitorului, în căutarea de caractere tari și personaje destoinice. Acum, când s-a umplut țara de «revoluționari», de impostori răsăriți ca ciupercile, tunând și fulgerând, răgușind zilnic microfoanele, chipul însângerat îmi apare parcă muștrător în față. Parcă am mai avut noi revoluționari, dar nu semănau

³⁵ Tudor Vladimirescu, *Scrieri*, ediție îngrijită de Tudor Nedelcea, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1993.

³⁶ Marin Sorescu, *op. cit.*, p. 3.

³⁷ *Ibidem*, p. 4.

³⁸ *Ibidem*, p. 5.

cu aceștia, îmi zic. Și, mai ales, parcă am avut un revoluționar de-a adevăratelea, îmi zic. Ce-o fi mai făcând sfârtecatul lui trup? Ce-o fi mai gândind, pentru țară, rețezatul, mândrul lui cap? Îmi zic. Regândit astăzi, Vladimirescu apare în strașnica lumină nepătată, de arhanghel al dreptății noastre din veac.

Ca personaj tragic, el își asumă destinul mioritic – mereu se unesc doi să-l omoare pe-al treilea «la apus de soare»; dar, totodată, îl și depășește prin acțiune. Nu aștepta pasiv și în fluturarea spadei lui se termină proverbiale răbdare românească. Acceptând să facă politică în Balcanii corupți de bizantinism, venind în politică drept, cu morala lui simplă, țărănească – el știa că va fi, până la urmă, victima trădărilor străine și a nenorocitelor aluviuni care au slăbit și au cotropit sufletul schimbăcios al târgoveților noștri. Dar, ca și Mihai Viteazul, ca și, mai înainte, Decebal și Burebista, el a pășit mândru și neînduplecat spre moartea regeneratoare de energii; spre o moarte aproape ritualică.

Din gestul magic al jertfirii sale s-a născut România modernă. Istoria noastră s-a reîmpământit, energiile naționale s-au descătușat³⁹.

Despre Revoluția lui Tudor Vladimirescu, istoriografia română a consemnat lucrări fundamentale, începând cu M. Cioranu (*Revoluția lui Tudor Vladimirescu*, București, 1859), C. D. Aricescu (*Istoria revoluțiunii române de la 1821 și Acte justificative la istoria revoluțiunii române de la 1821*, Craiova, 1874), continuând cu lucrări semnate de A. D. Xenopol, V. A. Urechia, N. Iorga, D. Bodin, I. C. Filitti, Emil Vârtosu, Andrei Oțetea, Dan Berindei, Mircea T. Radu, G. D. Iscru, Nestor Vornicescu până la tratatul academic *Istoria românilor*, vol. VII, tom I (*Constituirea României moderne*), București, Editura Enciclopedică, 2003, coordonat de Dan Berindei etc.

Am adus în discuție și-n actualitate doi mari scriitori (Eminescu și Marin Sorescu), care au reușit să-l surprindă magistral pe Tudor Vladimirescu, cu pertinentță și obiectivitate, tratându-l în contextul politic european, cum l-a fixat Marin Sorescu: „Prins în capcana intrigilor sud-europene și-n jocul de interese al puterilor străine, Tudor ispășea poziția noastră geografică. El este cel care a hotărât să transforme această geografie nenorocită în istorie demnă, cu orice sacrificiu. Toți au încercat să-l folosească, pentru interesele lor. Pe măsură ce și-a dat seama de scopurile lor ascunse, el s-a eliberat pe sine în primul rând, năzuind spre eliberarea nordului. Istoricii rezolvă de multe ori simplist cazul Tudor Vladimirescu. El ne apare ca un erou exponențial, un profet prin gura căruia vorbește Dumnezeu drepturilor noastre. Profeții sunt bătute cu pietre – se știe, e o veche metodă. Înșelat de aliați și părăsit de ai săi, dus spre locul de arest, pe un cal străin, «cu picioarele legate sub burta calului», el parcurge un martiriu simbolic – de sfânt învins. Proclamațiile devin blesteme. Pandurul Cioranul l-ar fi auzit spunând cu o zi în seara uciderii: «Și ce vreți de la un om pe care vicleniile ce ați urmat, ați întors chiar oștirea lui de l-au dat în mâinile

³⁹ *Ibidem*, pp. 4-5.

voastre, voi, oameni fără căpătâi și străini cu totul de această țară. Gândiți-vă singuri voi, printr-aceasta la ce căpătâi o să ieșiți? Vreți să mă omorâți? Eu nu mă tem de moarte. Eu am înfruntat moartea în mai multe rânduri. Mai înainte de a ridica steagul spre a cere drepturile patriei mele, m-am îmbrăcat cu cămașa morții».

Cămașa morții pare a fi piesa principală a portului nostru național.

Iată un autor care n-a vrut să fie autor⁴⁰.

Tudor Vladimirescu este un martir al poporului său, cu învățăminte demne de urmat, o pildă pentru unitatea de cuget și faptă a românilor, oriunde ar fi ei. El este un erou național, o personalitate cu valențe literar-artistice, dar și un personaj literar, abordat de istorici și scriitori deopotrivă.

TUDOR VLADIMIRESCU BETWEEN WRITINGS AND CHARACTERS

(Abstract)

Starting from G. Călinescu's ingenious intuition about Tudor Vladimirescu's "literary work", the author analyzes Eminescu's considerations regarding the revolutionary leader of 1821 and the revolutionary character of his movement, Tudor Arghezi, the philosopher and memorialist Petre Pandrea, about Tudor's action to establish the legal order in the capital, as well as Marin Sorescu's views on this exponential hero, a prophet who clothed the shirt of death.

Keywords: Tudor Vladimirescu, George Călinescu, Mihai Eminescu, Marin Sorescu, Revolution of 1821.

---

⁴⁰ *Ibidem*, p. 7.

PROFILUL ETNIC AL TOPONIMIEI OLTENEȘTI ACTUALE*

IUSTINA BURCI**

Toponimia, în calitatea sa de „spectator” al evoluției societății umane (însă nu orice fel de spectator, ci unul activ, care și-a îmbogățit progresiv inventarul lexico-semantic, pe măsura erodării etapelor istorice), nu putea fi astăzi decât o știință cu un puternic caracter eteroclit, în al cărei creuzet s-au amestecat o serie de apelative, care evidențiază stratificări de natură etnică, de pildă, dacă alegem să urmărim axa verticală a timpului, sau care pun în lumină prefaceri social-economice sau administrative, categorii sociale, relații de proprietate și de rudenie etc., dacă opțiunea noastră o reprezintă analiza pe orizontală a numelor de locuri.

Îmbogățirea aceasta este o consecință a disponibilității¹ toponimiei de a-și însuși orice cuvânt² aflat, la un moment dat, în centrul atenției unei comunități³, și a investiției lui cu funcția de reper topic (grație potențialului latent de a se onimiză). Se numără, printre aceste cuvinte, îndeosebi cele care „evocă evenimente și întâmplări demult petrecute, ...redau starea socială, fiscală sau juridică a locuitorilor... denotă particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului...”⁴. Pe de altă parte, tot ea, toponimia, are obligația de a le oferi, la schimb, stabilitate apelativelor pe care le-a „naturalizat”, domeniile lor mamă aflându-și aici, de multe ori, nealterat, un valoros fond lexical, „care a circulat într-o epocă mai veche sau care a avut cândva o răspândire teritorială mult mai

---

* Articolul face parte din proiectul de cercetare *Toponimie din Oltenia și Muntenia*, al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române.

** Cercetător științific II, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: iustinaburci@yahoo.com.

¹ Născută și din incapacitatea limbajului geografic consacrat de a acoperi semantic toate particularitățile fizice ale mediului înconjurător, incapacitate care a făcut necesar împrumutul unor apelative nespecifice, provenite din vocabularul altor științe și din limbajul uzual, pe lângă termenii generici, care sunt strict specializați.

² Desemnând obiecte sau ființe încadrabile atât în sfera concretului, cât și în aceea a abstractului.

³ A cărei dimensiune variază, putând fi vorba despre o așezare urbană sau rurală, dar și despre fracțiuni ale acestora, părți de sate, mahalale, ulițe.

⁴ Anatol Eremia, *Reglementarea și ocrotirea toponimiei naționale*, în „Limba Română”, nr. 1-2, Chișinău, 2008, p. 159.

extinsă”⁵, căci, în ultimă instanță, „un nume de loc poate fi considerat un *document istoric viu*, iar ansamblul numelor de locuri o adevărată *arhivă* pe baza căreia pot fi reconstituite secvențe din istoria locală sau generală a poporului care ocupă teritoriul denumit topic”⁶.

Revenind la cele exprimate în primul paragraf, vom spune că, în lucrarea de față, investigația noastră are în vedere dimensiunea sincronică a etnotoponimiei oltenești, prin abordarea informației așa cum ne este ea furnizată de către *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO)⁷; este o sincronie constituită însă pe o lungă evoluție diacronică, pe sedimentări etnice⁸ care evidențiază straturi lingvistice (traco-dac, românesc, slav, maghiar, bulgăresc, peceneg și cuman, german, sas) cu o concentrație lexicală variabilă, direct proporțională cu durata, intensitatea și suprafața spațiului în care au conviețuit românii cu celelalte popoare, corelate, deci, cu istoria societății.

Iată, pentru început, materialul pe care ne vom fonda analiza în paginile următoare, expus în ordine alfabetică:

AMERICAN: *La Americana* (MH), *La Americanu* (GJ);

ARDELEAN⁹: *Pădurea Ardelenilor* (GJ);

ARMEAN: *Ciutura Armeanului* (MH), *Dealul Armeanului* (VL), *Grajdul Armeanului* (GJ), *La Armeni* (MH), *La Bordeiu Armencii* (DJ), *Pivnița Armeanului* (VL);

ARNĂUT¹⁰: *Arnăutu* (DJ);

ARVAT¹¹: *La Arvatu* (DJ);

⁵ Emilian N. Bureștea, *Contribuții la studiul toponimiei românești*, Craiova, Editura Universitaria, 1994, p. 64.

⁶ Ion Toma, *101 nume de locuri*, București, Editura Humanitas, 2015, p. 73.

⁷ Coord. prof. univ. dr. Gh. Bolocan, vol. 1 (A-B), Craiova, Editura Universitaria, 1993 și urm.

⁸ Factorul etnic face parte, de altfel, alături de factorul istoric și cel fizico-geografic, din triada de la care se revendică foarte multe denumiri în toponimie.

⁹ În condițiile în care țările românești s-au aflat, de-a lungul timpului, sub ocupații diferite și nu a existat decât târziu o conștiință a originii comune, era normal ca românii dintr-o anumită provincie să fie percepuți drept străini, în urma mișcărilor metanastatice (deplasări în interiorul țării – vezi Ion Toma, *op. cit.*, p. 73). „Așa se explică existența toponimicelor *Moldoveni* etc. în Muntenia, *munteni* etc. în Moldova și *Ungureni* etc. în amândouă” (Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963, p. 261). În această ipostază – de „străini” – se găsesc, în inventarul nostru, *ardelean* și *ungurean*.

¹⁰ Mergând pe principiul că uneori funcția/meseria devin sinonime ale etniei, am inserat în materialul nostru și termenii *arnăut* și *mârzac* (vezi mai jos și discuția referitoare la meseriile practicate de țigani). În cazul cuvintelor polisemantice, cum este situația lui *arnăut* – „1. Soldat mercenar (de origine *albaneză* – subl. n.) angajat în garda domnească din Țările Române; *p. ext.* servitor înarmat, angajat de boieri mai ales pentru paza personală. 2. Specie de grâu de primăvară cu bobul mare și lunguieț, de culoare galbenă-deschis” (a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/arnaut>, accesat la 19.06.2017) – este însă nevoie de prudență în stabilirea etimologiei, aceasta putând fi posibilă de la oricare dintre sensurile cuvântului.

¹¹ Vechiul nume românesc al croaților.

BOSNIAC¹²: *Boșneagu* (DJ, VL), *Boșnegani* (DJ);

BULGAR¹³: *Bulgaru* (OT), *Fântâna Bulgărească* (GJ), *Fântâna ale Bulgaru* (OT), *Grădina Bulgarilor* (OT), *La Bulgaru* (GJ, VL), *La Nicolae Bulgaru* (VL), *La Punte la Bulgaru* (VL), *Măgura Bulgarului* (DJ), *Pârâu Bulgarilor* (GJ), *Pivnița Bulgarului* (GJ), *Podu Bulgaru* (VL);

CALMUC¹⁴: *Ulița lu Calmucu* (DJ);

CAZAC: *Balta Cazacului* (GJ), *Cazaci* (GJ), *Cazacu* (DJ, GJ, VL), *Cucuiu Cazacilor* (MH), *Dealul Cazacilor* (GJ, MH), *Drumu Cazacilor* (VL), *Fântâna lu Cazacu* (DJ, VL), *Grindu Cazacilor* (DJ), *Heleşteu lu Cazacu* (MH), *La Mărin*

¹² Limba română înregistrează o serie de apelative care definesc aceeași noțiune – „persoană care face parte din populația Bosniei și Herțegovinei sau originară de acolo” (a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/bosniac>, accesat la data de 10.06.2017): „*bosniac*; (pop.) *bosnean*; (reg.) *boșneag*; (reg.) *bosnac*; (înv.) *bosnegiu*, *boșnegiu*. Existența acestor termeni multipli se explică prin proveniența lor din surse diferite” (Maria Purdelea Sitaru, Livia Vasiliuță, *Denumiri pentru unele grupuri minoritare etnic din România. Note Sociolingvistice*, în AUT, XLVIII, 2010, pp. 242-246). În ceea ce ne privește, în toponimia din Oltenia, apar formele *Boșneagu* și *Boșnegani*. Dacă ultimul are la bază un nume de grup – *boșnegani*, provenit de la antroponimul *Boșneag(u)* –, stabilirea etimologiei celui dintâi a înregistrat mai multe direcții de analiză; astfel, Vasile Bogrea (*Pagini istorico-filologice*, cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu, ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării, Cluj, Editura Dacia, 1971, p. 184) considera că este vorba despre o substituție de sufix: a lui *-eac* cu *-eag*; Iorgu Iordan (*op. cit.*, p. 268) îl derivă din sârb. *Bošnjak*, iar DTRO (p. 359) îl explică prin numele personal *Boșneag(u)*.

¹³ Inventarul numelor de locuri formate de la etnonimul *bulgar(u)* este, după cum se poate observa, unul extrem de restrâns. Cauzele care au determinat această stare de fapt sunt multiple. Este vorba, în primul rând, despre confuzia creată în numirea refugiaților bulgari care au emigrat în Principate, în special în timpul celor două războaie ruso-turce (1806-1812, 1828-1829). Termenul sub care au fost cunoscuți este cel de *sârb*, care, pe teritoriul românesc, „a ajuns de multă vreme să-i desemneze atât pe sârbi, cât și pe bulgari” (Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească. Metodă și aplicații*, Craiova, Editura de Sud, 1998, p. 149). O imagine clară a „amesteclului” etnic ne-o oferă *Monografia județului Dolj. Cataografia din 1831* (apărută în „Oltenia. Documente. Cercetări. Culegeri”, Craiova, 1944). Întâlnim aici numeroase exemple de persoane cărora nu le putem stabili originea, deoarece supranumele *Bulgaru / Sârbu* ori etnonimele *bulgar / sârb* sunt întâlnite adesea în formula denominativă a unuia și aceluiași individ: *Dumitru Sârbu, bulgar; Stan Sârbul, bulgar; Penciu sin Petco Bulgaru, sârb* etc. Confuzia înregistrată între bulgari („...numeroși bulgari de la noi se numesc ei înșiși *sârbi*” – Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 265) și sârbi, la nivelul denominației, înclină balanța, așadar, în favoarea celor din urmă. Însă, doar această confuzie nu justifică prezența foarte mare a sârbilor în Oltenia și Muntenia. *Cataografia județului Dolj din 1831* ne oferă, din nou, informații semnificative. Astfel, în „satul Urzicuța de Jos, din totalul de 186 de familii, 91 erau de sârbi și 30 de bulgari. La Afumați, sat apropiat, din 61 de familii, 10 erau de sârbi și niciuna de bulgari” (Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 153). Prin urmare, nu trebuie minimalizată migrația în Principate a etnicilor sârbi. Aceasta se reflectă, după cum se va vedea, și în numărul mare de toponime inventariate la subpunctul **sârb**.

O altă cauză a prezenței scăzute a etnicilor bulgari în toponimie rezidă din faptul că aceștia au fost asimilați *turcilor* (termenul îi desemnează, în fapt, pe locuitorii cu diverse naționalități din Imperiul Otoman) stabiliți în slobozile din Principate; lucru care „explică... , într-o oarecare măsură, numărul foarte redus al toponimicelor *Bulgari* din țara noastră” (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 265). În „defavoarea” bulgarilor vine, de asemenea, și un alt argument: utilizarea termenului *șchiau* în loc de *bulgar*. „Acest fapt, ... a contribuit și el la crearea situației aici în discuție: acolo unde ne-am așteptat să găsim numele «bulgari» dăm peste «șchei», adică peste un sinonim” (Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 266).

¹⁴ Persoană care face parte din populația de bază a Regiunii Calmuce.

Cazacu (DJ), *La Cucuiu Cazacilor* (MH), *Măgura Cazacilor* (DJ, MH, OT), *Movila Cazacilor* (DJ), *Pădurea Cazacului* (VL), *Pârâu Cazacilor* (GJ), *Piscu Cazacului* (DJ), *Piscu Cazacilor* (GJ), *Pivnița Cazacilor* (GJ), *Puntea de la Cazacu* (VL), *Știubeiu Cazacului* (MH), *Ududoiu lu Cazacu* (VL), *Ulița Cazacilor* (MH), *Valea Cazacilor* (GJ), *Vâlceaua Cazacului* (VL), *Vâlceaua Cazacilor* (VL);

CHINEZ: *Copaciu lui Chinez* (VL), *Fântâna lu Chinezu* (VL), *Piatra Chinezului* (DJ);

EVREU¹⁵: *Măgura Evreilor* (DJ); *Aria Jidovescă* (GJ), *Balta Jidovilor* (GJ), *Bunaru Jidovului* (DJ), *Ciocu Jidovilor* (GJ), *Cracu Jidovului* (MH), *Cula Jidovilor*

¹⁵ Sub cuvântul-titlu **evreu** am inserat și formele *jidan*, *jidov*, *ovrei*, utilizate, în trecut, în limbajul popular, cu privire la naționalitatea respectivă. În momentul actual, referirea la aceste variante suscită numeroase discuții. Astfel, înlocuirea mențiunii *popular și peiorativ* cu *familiar* în definiția apelativului *jidan*, în DEX-ul apărut în anul 2011, a generat controverse, deoarece punea semnul de egalitate între *jidan* și *evreu*, iar „definirea termenului *jidan* prin sinonimul *evreu* era considerată (de către Centrul pentru Monitorizarea și Combaterea Antisemitismului – n.n.) ca «rușinoasă și josnică și contravenind atât bunului-simț, cât și legislației în vigoare», întrucât «incită la violență împotriva evreilor», *jidan* fiind «un cuvânt care promovează rasismul, discriminarea promovate de fasciști și regimul nazist...» (Monica Busuioc, *Despre discriminare în DEX*, în Rodica Zafiu, Ariadna Ștefănescu (editori) „*Limba Română. Direcții actuale în cercetarea lingvistică. II. Lexic, semantic, terminologiei, stilistică, pragmatică, retorică și argumentare*”, București, Editura Universității din București, 2012, p. 41). Prin urmare, în următoarea ediție a DEX-ului (2012), *jidan* a fost glosat în felul următor: „1. Termen injurios și rasist la adresa unui evreu. 2. (Învechit și popular) Evreu”. De asemenea, încercând să se evite sinonimarea termenilor *ovrei* cu *evreu*, cel dintâi a primit definiția: „(Învechit și popular) Termen peiorativ pentru evrei” (*Ibidem*, p. 42).

Problema sinonimiei *evreu – jidan/ovrei* este una care nu-și găsește locul în ceea ce ne privește. În perioada formării și cristalizării toponimiei românești, termenii *jidan/ovrei*, la fel ca și celelalte etnonime, apar în numele de locuri cu rolul de particularizator onimic. În momentul de față, toponimele conservă doar funcția designativă, vorbitorii pierzând, la un moment dat, contactul cu motivația originară. Considerăm că la data apariției acestor nume, motivația lor a vizat mai degrabă această funcție, designativă, și mai puțin valori peiorative.

În ceea ce îl privește pe *jidov*, coborând pe firul istoriei, de exemplu în perioada catagrafiei populației, vom observa că apelativul era utilizat, alături de alți indici, pentru a grupa membrii comunității în funcție de anumite criterii socioeconomice (se întâmplă acest lucru în special în târguri și orașe, acolo unde populația este mai numeroasă, iar profilul etnic și ocupațional mult diferit față de cel al localităților rurale mici). Iată care erau acei indici, în Iași, la data menționată (excerptați din catagrafia *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I-II, *Recensămintele populației Moldovei din anii 1771-1773 și 1774*, Academia de Științe a Republicii Moldovenești, Institutul de Istorie, Chișinău, Editura Știința, 1975, *passim*; în continuare se va cita: *Moldova în epoca feudalismului...*): birnici căsași, holtei, femei văduve / sărace, țigani, mazili și ruptași, seimeni agești și hătmănești, copii în casă, armeni, *jidovi*, beșlii, dărăbani, ciocli, preoți, apari etc. Aproximativ 45 de ani mai târziu, în *Catagrafia orașului Iași 1820 martie* (cuprinsă în Ioan Caproșu, Mihai Răzvan Ungureanu, *Documente statistice privitoare la Iași*, volumul I, 1755-1820, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, pp. 350-402), se menține același apelativ, *jidov* (și nu *evreu*), în repartizarea populației pe clase sociale: birnici, hrisovoliți cu hrisovul lui Andrea Pavlu, hrisovoliți starea întâi, hrisovoliți starea a doua, *jidovi* pământeni, seimeni hătmănești și agești, portărei, apari gospod agești și hătmănești, călărași de Țarigrad și lipscani, surugii, plăcintari și bucătari, casapi etc. Cele mai multe dintre persoanele înregistrate, sunt dublate, suplimentar, chiar dacă figurează în rubrica *Jidovi*, de același apelativ: Isac, *jidov*; Solomon, șlicar, *jidov*; Iosip, zlătar, *jidov*; Hațcu, *jidov*; Haia, *jidovcă*, văduvă (*Moldova în epoca feudalismului*, p. 359). În unele dintre cazuri, etnia devine elementul particularizator al persoanei, transformându-se în poreclă și, mai apoi, în supranume și nume de familie. Iar de aici, până la trecerea lor în toponimie nu mai este decât un pas.

(VL), *Dealul Jidovului* (OT, GJ), *Dealul Jidovilor* (MH), *Drumul Jidovilor* (VL), *Fântâna la Jidanu* (MH, VL), *Fântâna de la Jidanu* (DJ), *Groapa Jidovilor* (VL), *Jidova* (OT), *Jidovia* (GJ), *Jidovi* (GJ, MH), *Jidovie* (GJ), *Jidovii* (MH), *Jidovile* (GJ, DJ), *Jidoviile* (GJ), *Jidovina* (DJ, GJ, MH), *Jidovu* (GJ, VL), *La Jidanu* (DJ), *La Jidov* (DJ), *La Jidovi* (DJ), *Măgura Jidovului* (DJ), *Măgura Jidovii* (OT), *Movila Jidovilor* (OT), *Ogașu Jidovanului* (GJ), *Pârâu Jidovilor* (GJ), *Ulița pe la Jidanu* (DJ); *Aria Ovreiului* (DJ), *Fântâna Ovreiului* (DJ), *În Dos la Ovreiu* (VL), *La Ovreiu* (GJ), *La Lie Ovreiu* (VL), *Măgura Ovreilor* (DJ), *Măgura Ovreiului* (DJ), *Ovrieasca* (VL), *Ovriești* (VL), *Ovreiu* (DJ, OT), *Podu Ovreiului* (VL), *Ulița de la Ovreiu* (GJ), *Valea de la Măgura Ovreiului* (DJ);

FRANC¹⁶: *Francu* (DJ);

FRANCEZ: *Hotaru la Francezu* (MH), *Râpa la Francezu* (GJ);

FRÂNC¹⁷: *Aria Frâncului* (VL), *Cișmeaua la Frâncu* (MH), *Câmpu Frânceștilor* (GJ), *Dealul Frâncului* (DJ, VL), *Drumul Frâncului* (VL), *Drumul Frânceștilor* (VL), *Fântâna la Frâncu* (MH), *Frâncești* (GJ, VL), *Frâncii* (VL), *Frâncu* (GJ, VL), *Hotaru Frânceștilor* (VL), *Lunca la Frâncu* (MH), *Râpa Frâncului* (VL);

GERMAN: *German* (VL), *Germănoaia* (VL);

GHIAUR¹⁸: *Eleșteu la Ghiaur* (MH);

GREC: *Aria Grecului* (DJ), *Aria Grecilor* (OT), *Balta Grecului* (DJ, GJ), *Balta Grecilor* (GJ, OT), *Balta Grecești* (DJ), *Braniștea Grecului din Vale* (DJ), *Casa Grecilor* (DJ), *Căsoaia Grecilor* (VL), *Ciocu Grecilor* (GJ), *Ciutura de la Grecu* (VL), *Coadă Grecului* (GJ), *Coadă Grecilor* (VL), *Colnicu Grecului* (GJ), *Conacu Grecului* (MH), *Conacu Grecilor* (DJ, OT, MH), *Cotu Grecului* (GJ), *Cracu*

Unele toponime care au la bază apelativul *jidov* se pot origina și de la sensul popular al cuvântului, acela în care întruchipează ființe fabuloase ce au populat pământul înaintea oamenilor și ale căror oase supradimensionate ies la lumină în urma săpăturilor arheologice. Referindu-se la acest tip de denumiri, Vasile Ioniță (*Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1982, p. 80) arată că: „Apelativul *jidov* a stat totdeauna la baza numirii locurilor cu ruine socotite rămășițe ale așezărilor populate de *jidovi* (uriași): *Jidioara* (*Jdioara*), *Jidoaia* sau *Jidaia*, *Jidovini*, numele popular al localității *Berzovia*, străvechiul *Berzobis*: localnicii spun și în prezent *Berzoviei Jidovini*... Aici a fost dat la iveală, în urma săpăturilor arheologice, perimetrul vechiului castru roman construit peste o mai veche așezare preromană”.

¹⁶ Francii au reprezentat o uniune de triburi din grupul germanilor apuseni, care au viețuit în secolul al III-lea pe cursul inferior și mijlociu al Rinului și care, în secolul al V-lea, au cucerit aproape toată Galia, creând statul franc (*Micul Dicționar Academic* – MDA, volumul II, D-H, București, Editura Univers Enciclopedic, 2012, s.v. *franc*⁴). Există și posibilitatea ca denumirea să provină de la o poreclă (franc – unitate monetară în România, înainte de Primul Război Mondial; valoare bănească nedeterminată – *Ibidem*, s.v. *franc*).

¹⁷ În trecut, nume generic dat la noi occidentalilor de origine latină (MDA, s.v. *frânc*) („*Francus* însemnează, după Tiktin, «european occidental de rasă romanică», așadar nu numai francez, cum ar cere etimologia” – Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 265, nota 2).

¹⁸ Învechit, poreclă disprețuitoare (cu sens ofensator) dată în trecut de către turci celor de altă religie decât cea mahomedană, în special creștinilor.

Grecului (MH), *Culmea Văii Grecului* (MH), *Curătura Grecului* (GJ), *Cureaua Grecului* (DJ), *Cureaua Grecilor* (GJ), *Curmătura di la Prunii Grecului* (MH), *Curmătura Grecilor* (VL), *Dealul Grecilor* (DJ, GJ, MH, VL), *Dealul Greceștilor* (DJ), *Dealul Greceștilor* (GJ), *Dealul Grecului* (MH), *Drumul Grecilor* (DJ, VL), *Fața Grecilor* (VL), *Fața Grecului* (VL), *Fântâna Grecului* (DJ, MH, VL), *Fântâna lu Dinu Greco* (DJ), *Fântâna lu Greco* (GJ, MH), *Fântâna lu Pantelie Greco* (OT), *Fântâna lu Stan Mitrică Greco* (DJ), *Fântâna ale Nuță ale Grecii* (OT), *Fântâna Grecilor* (DJ), *Fântâna de la Greci* (DJ), *Fântâna de la Greco* (GJ), *Fântâna la alde Greco* (DJ), *Fântâna lui Jenea Greco* (DJ), *Funia Grecilor* (DJ), *Gaura Grecului* (MH), *Gorunu Grecului* (DJ), *Grecani* (DJ), *Greceanca* (VL), *Greceanu* (VL), *Grecele* (GJ), *Greceni* (MH, OT, VL), *Grecești* (DJ), *Greci* (DJ, GJ, MH, OT, VL, multe), *Grecii* (GJ), *Grecșori* (VL), *Greco* (MH, VL), *Grecolani* (DJ), *Grecești* (GJ), *Grindu Grecilor* (DJ), *Groapa Grecului* (GJ), *Eleșteu lu Greco* (GJ), *Hotaru Grecilor* (VL), *Hotaru lu Sima Greco* (OT), *Hududoiu Grecului* (VL), *Hududoiu Grecii* (VL), *În Stâlpu Grecului* (VL), *La Greaca* (VL), *La Grecani* (VL), *La Grecea* (VL), *La Greceanu* (VL), *La Grecești* (DJ, VL), *La Bunaru lu Greco* (MH), *La Casa Grecului* (GJ), *La Căsoaia Grecilor* (VL), *La Cișmeaua lu Greceanu* (GJ), *La Pivnița Grecilor* (GJ), *La Podu Grecilor* (VL), *La Prunii Grecii* (VL), *La Prunii Grecului* (MH), *La Greco la Carcalichi* (VL), *La Ariile Grecilor* (OT), *Lazu Grecului* (GJ), *Linu Grecului* (GJ), *Livadia Grecului* (VL), *La Via Grecului* (VL), *Matca Grecilor* (MH), *Măgura Grecilor* (DJ, OT), *Măgura din Drumul Grecilor* (DJ), *Măgura Sfârcurile Grecului* (DJ), *Mejdina Grecilor* (VL), *Movila Grecilor* (DJ), *Moara lu Greco* (DJ, MH), *Ogașu Grecului* (MH), *Pădurea Grecenilor* (DJ), *Pădurea Grecolanilor* (DJ), *Pădurea Greci* (OT), *Pădurea Greceștilor* (DJ), *Perii Grecului* (GJ), *Piscu Grecului* (GJ), *Pivnița Grecilor* (GJ), *Pârâu Grecului* (GJ), *Pârâu Grecilor* (VL), *Poiana Grecului* (MH), *Poiana Grecilor* (GJ), *Priporu Grecului* (GJ), *Prunii Grecului* (GJ, MH), *Prunii lu Greco* (GJ), *Prunii Grecilor* (GJ), *Puțu din Aria Grecului* (DJ), *Râpa Grecilor* (GJ), *Sălciile Grecilor* (VL), *Scoaba Grecii* (GJ), *Sima Greco* (OT), *Stâlpu Grecului* (VL), *Stâna Grecilor* (VL), *Sub Greco* (VL), *Șanțu Grecului* (MH), *Șoseaua Grecilor* (OT), *Știubeiu Grecilor* (DJ), *Știubeiu lu Greco* (MH), *Teiu Grecilor* (GJ), *Tufaru Grecului* (DJ), *Tufaru lu Greco* (MH), *Ulița lu Greco* (GJ), *Ulița lu Grecea* (OT), *Ulița lu Grecescu* (MH), *Ulița Grecanilor* (MH), *Ulița Grecilor* (GJ), *Ulmu lu Grecoiu* (GJ), *Valea Greceștilor* (DJ), *Valea Grecilor* (GJ, MH, VL), *Valea Grecilor* (MH), *Valea Greco* (DJ), *Vâlceaua Grecului* (GJ, VL), *Vâlceaua Grecilor* (GJ, OT, VL), *Via Grecului* (MH, VL), *Via Grecii* (GJ, VL), *Viile Grecului* (DJ), *Viile Greceștilor* (VL), *Zăvoiu Grecii* (VL), *Fântâna la Greaca* (MH), *Fântâna de la Greci* (MH), *Fântâna la Greco* (DJ);

HUN: *Piscu Văii Hunilor* (VL);

ITALIAN: *Fântâna de la Talian* (OT), *Italieni* (DJ), *Vâlceaua Talienilor* (DJ);

MÂRZAC¹⁹: *Ulița Mârzacilor* (GJ);

NEAMȚ: *Braniștea Neamțului* (DJ), *Butura Neamțului* (GJ), *Cerneaua lui Neamțu* (OT), *Cibanu Nemțesc* (GJ), *Cișmeaua Neamțului* (DJ), *Cișmeaua lu Neamțu* (VL, OT), *Ciutura lu Neamțu* (GJ), *Coada Nemțoaicăi* (DJ), *Colnicu Neamțului* (MH), *Conacu lu Neamțu* (OT), *Conacu Neamțului* (OT), *Cracu Neamțului* (MH), *Crama Neamțului* (DJ), *Crucea Neamțului* (GJ, MH), *Crucea Nemților* (MH), *Cula Neamțului* (MH), *Cula Nemților* (GJ), *Cula lu Neamțu* (GJ), *Custurile Nemțești* (GJ), *Dealul Neamțu* (OT), *Dealul lu Neamțu* (OT), *Drumu Neamțului* (DJ, GJ), *Drumu Nemților* (VL), *Fântâna Neamțu* (OT), *Fântâna Pârnu Neamțu* (DJ), *Fântâna Neamțului* (DJ, GJ, OT, VL), *Fântâna lu Fănică a lu Neamțu* (VL), *Fântâna lu Neamțu* (GJ, MH, OT), *Fântâna Nemțoaicăi* (DJ), *Fântâna di la Neamțu* (GJ), *Fântâna de la Neamțu* (DJ, GJ, OT), *Fântâna de la Podu Neamțului* (DJ), *Găldău Neamțului* (DJ), *Grădina Neamțu* (OT), *Grindu Neamțului* (GJ, MH), *Gruiu lu Neamțu* (VL), *Gura Nemțăștii* (GJ), *Heleşteu lu Mateiaș Neamțul* (MH), *Hududoiu Neamțului* (DJ), *Ieruga lu Mateiaș Neamțul* (MH), *În Piscu Neamțului* (VL), *La Neamțu* (DJ, GJ, OT, VL), *La Nemțeanu* (VL), *La Nemți* (MH, GJ), *La Nemțoaica* (MH), *La Nemțulești* (VL), *La Biserica Nemțească* (MH), *La Bordeiu lu Stârcă Neamțu* (MH), *La Crucea Nemțească* (MH), *La Groapa Neamțului* (OT), *La Nucu lu Neamțu* (MH), *La Pod lu Neamțu* (DJ), *Lacu Neamțului* (DJ), *Lăstarii Nemțoaicăi* (GJ), *Livada lui Mateiaș Neamțul* (MH), *Măgura Neamțului* (DJ), *Măgura Nemților* (DJ), *Măiașu Neamțului* (MH), *Meterezele Nemțești* (VL), *Moara lu Neamțu* (DJ), *Moara Nemțească* (MH), *Moara Neamțului* (GJ, MH), *Movila lu Neamțu* (OT), *Nemțeasca* (GJ), *Nemțești* (GJ), *Nemți* (MH), *Nemțulești* (VL), *Neamțu* (DJ), *Ochiu Neamțului* (DJ), *Ogașu Neamțului* (GJ, MH), *Ogașu lu Neamțu* (GJ), *Ogașu cu Neamțu* (GJ), *Ogașu de la Crucea Neamțului* (MH), *Ogașu de la Groapa Neamțului* (MH), *Ogașu lu Neamțu* (GJ), *Pădurea Neamțului* (GJ), *Pădurea lu Neamțu* (DJ, OT), *Pădurea Cracu Neamțului* (MH), *Păduricea lu Neamțu* (OT), *Piscu Neamțului* (DJ, VL), *Piscu lu Neamțu* (VL), *Piscu Nemțoaicii* (GJ), *Plaiu Neamțului* (GJ), *Plantația lu Neamțu* (OT), *Plopu lu Neamțu* (OT), *Podu Neamțului* (DJ, OT), *Podu de la Ilie Neamț* (DJ), *Podu de la Neamțu* (VL), *Poiana Neamțului* (GJ), *Poteca Neamțului* (GJ), *Poteca Nemților* (DJ), *Prunii Neamțului* (GJ, MH), *Puntea lu Neamțu* (VL), *Râpa Neamțului* (GJ), *Râpa lu Neamțu* (GJ), *Straja Nemțească* (MH), *Șoseaua lu Neamțu* (OT), *Știubeiu de la Ghiță Neamțu* (VL), *Știubeiu di la Neamțu* (GJ), *Tarlaua Neamțului* (OT), *Ulița lu Nemțoiu* (GJ), *Valea Nemților* (MH), *Valea Nemțească* (GJ), *Vâlcea lu Neamțu* (DJ, VL), *Vâlcea lu Neamțului* (DJ, OT), *Via Neamțului* (GJ, MH), *Via Nemților* (VL), *Zăvoiu lu Neamțu* (GJ);

¹⁹ În Evul Mediu, nobil tătăr care conducea, de obicei, o ceată ostășească (a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/marzac>, accesat la 17.06.2017).

POLEAC²⁰: Dealu Poleacu (MH);

RUS: Bordeiu Rușilor (DJ), Dealu Rusului (VL), Fântâna Rusului (VL), Fântâna de la Rusu (DJ, GJ, MH), La Păru Rusului (VL), Malu Rusului (VL), Măgura Rusoaielor (OT), Pârâu Rusesc (GJ), Piscu Rusesc (GJ), Piscu Rusului (VL), Vâlceaua Rusului (OT);

SAS: Ciutura din Sasu (VL), Dealu Sasului (DJ), Fântâna de la Sasu (DJ), Grădina Sasului (GJ), Gruiu Sasului (GJ), Gura Sasului (DJ), La Drumu Sașilor (VL), Știubeiu Sașilor (VL), Ulița la Sași (VL);

SĂRB: Balta Sârbilor (DJ, VL), Balta Sârbului (DJ), Baraca Sârbului (GJ), Bordeiele Sârbilor (VL), Bordeiu Sârbilor (DJ), Canalu Bălții Sârbilor (DJ), Căsoaia lu Radu Sârbu (VL), Cișmeaua lu Ștefan Sârbu (VL), Cișmeaua de la Sârbi (GJ), Cișmeaua la Flora Sârba (DJ), Ciutura Sârbului (MH), Ciutura Sârbeștilor (GJ), Coada Sârbului (DJ), Coada lu Sârbulescu (MH), Conacu Sârbului (DJ), Cotu Sârbului (GJ), Cracu Sârbului (GJ, MH), Cracu lu Ghiță Sârbu (MH), Crâșma Sârbului (MH), Crucea Sârbului (GJ), Culmea Sârbului (VL), Curăturile Sârbeștilor (GJ), Cureaua Sârbilor (MH), Curmătura Sârbului (VL), Dafinii Sârboanei (GJ), Dealu Sârbu (GJ), Dealu Sârbului (GJ, VL), Dealu lu Sârbu (GJ), Dealu Sârbuleștilor (DJ), Dealu Sârbeștilor (GJ), Dealu Sârbilor (MH), Dealu Sârbei (DJ), Dosu Sârbeștii (DJ), Drumu Sârbului (MH), Drumu ale Sârba (OT), Drumu Sârbeștilor (DJ), Drumu Sârbilor (DJ, OT, VL), Drumu di la Sârbi (DJ), Fântâna Sârboiului (VL), Fântâna Sârbului (DJ, GJ, MH), Fântâna lu Fânică a lu Sârbu (DJ), Fântâna lu Gheorghe Sârbu (DJ, MH), Fântâna lu Grigore Sârbu (MH), Fântâna lu Mitrache Sârbu (DJ), Fântâna lu Nae al Sârbi (GJ), Fântâna lu Sârbescu (DJ), Fântâna lu Sârbu (DJ, GJ, MH, OT), Fântâna Sârbu Dumitru (GJ), Fântâna Sârbi (DJ, OT), Fântâna Sârboaicăi (OT), Fântâna de la Balta Sârbilor (DJ), Fântâna de la Podu Sârbului (VL), Fântâna de la Sârb (GJ), Fântâna de la Sârbu (DJ, MH), Fântâna după Drumu Sârbilor (OT), Fântâna de la Nicu Sârbu (DJ), Fântâna la Sârbu (OT), Fântâna Sârbilor (DJ), Flitu Sârbului (GJ), Găldău Sârbului (OT), Găldău Sârbilor (MH), Gârla Sârbului (DJ), Grădina Sârbilor (DJ), Grădinile Sârbilor (DJ, GJ), Gura Sârbi (MH), Hanu lu Pătru Sârbu (MH), Hotaru Sârbeștilor (GJ), Hotaru Sârbilor (VL), Hotaru Sârbului (DJ), Hunia Sârbului (DJ), Izvoru Sârbuleștilor (GJ), În Sârbărie la Cazacu (VL), În Sârbi (DJ, OT), În Sârbu (DJ, GJ), La Ristea Sârbu (DJ), La Crâșma Sârbului (MH), La Grădinile din Sârbie (MH), La Târla Sârbului (OT), La Fântâna Sârbului (MH), Lazu Sârb (GJ), Linia lu Sârbescu (DJ), Linia Sârbilor (OT), Lișteava Sârboiului (DJ), Mahalaua Sârbu (VL), Măceșu-Sârbesc²¹ (DJ), Măceșu-Sârbi (DJ), Măgura Sârbilor (OT), Măgura

²⁰ Început și regional, *polonez* (a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/poleac>, accesat la 17.06.2017).

²¹ În trecut, divizarea unui sat (pe motive ce țin de istoria particulară a localității respective) a fost urmată de modificări și în ceea ce privește denumirea noilor așezări formate, prin atașarea unor determinanți care să descrie noua situație. [Marius Sala, în articolul *Cu privire la unele determinative*

Sârbului (DJ, OT), *Moara Sârbilor* (DJ), *Moara Sârbului* (VL), *Moara lu Sârbu* (GJ), *Ochiu Sârbului* (MH), *Ogașu Sârbului* (MH), *Padina Sârbului* (MH), *Pădurea Sârbeana* (VL), *Pădurea Sârbulescu* (GJ), *Pădurea lu Sârbu* (MH), *Pădurea Sârbilor* (MH), *Pădurea Sârba* (GJ), *Pi la Sârbu* (MH), *Pi la Leana lu Sârbu* (VL), *Piscu Sârbului* (DJ, GJ), *Piscu Sârbii* (GJ), *Pârâu Sârbului* (DJ, VL), *Pârâu Sârbii* (GJ), *Pârâu de la Sârbu* (OT), *Plațu lu Radu Sârbu* (MH), *Podu Sârbului* (VL), *Podu lu Sârbu* (MH), *Podu Sârbonilor* (GJ), *Podu de la Sârbu* (GJ), *Poteca lu Sârbe* (DJ), *Sălișteea Sârbilor* (VL), *Sârba* (DJ, MH, OT, VL), *Sârbeana* (VL), *Sârbeanca* (VL), *Sârbeasca* (DJ, VL), *Sârbeni* (DJ, OT, VL), *Sârbescu* (DJ), *Sârbești* (GJ, MH, OT, VL multe), *Sârbenii de Jos* (VL), *Sârbenii de Sus* (VL), *Sârbi-Salca* (OT), *Sârbia* (DJ), *Sârbie* (DJ), *Sârbin* (GJ), *Sârbinu* (VL), *Sârboaia* (GJ), *Sârboaica* (DJ, MH, OT), *Sârbișori* (GJ), *Sârbu* (GJ, OT), *Sârbulescu* (GJ), *Sârbulești* (VL), *Sârbulețu* (GJ), *Secătura Sârbului* (VL), *Silișteea din Deal a Sârbilor* (VL), *Silișteea Sârbului* (VL), *Șanțu Sârbilor* (GJ), *Șoseaua Sârbilor* (OT), *Știubeiu lu Sârbulescu* (MH), *Șușani-Sârbi* (VL), *Știubeiu Sârbului* (MH), *Tarlaua lu Sârbu* (MH), *Târta Sârbului* (OT), *Tunarii-Sârbi* (DJ), *Ulița lu Sârbu* (DJ, GJ), *Ulița Sârbilor* (DJ, OT), *Ulița de la Ion Sârbu* (GJ), *Ulița de la Sârboaica* (OT), *Ulița de la Sârbu* (MH), *Ulmu lu Sârbu* (MH), *Valea lu Sârbuleț* (DJ), *Valea Sârba* (VL), *Valea Sârbeana* (VL), *Valea Sârbilor* (VL), *Vâlceaua lu Sârbu* (DJ, OT), *Vâlceaua lu Sârbulete* (GJ), *Via lu Sârbu* (DJ), *Via Sârbului* (VL);

SLAV: *Crucile Slavului* (VL), *Dealul Slavului* (VL), *Hududoiu Slavu* (VL), *În Slavu* (VL), *Ogașu lu Slavu* (DJ);

TĂTAR: *Aria Tătărăscă* (GJ), *Cireșii lu Ioniță Tătaru* (DJ), *Cișmeaua de la Tătărăști* (GJ), *Coada lu Tătaru* (MH), *Cotu Tătarului* (GJ), *Crucea lui Barbu Tătarul* (VL), *Dealul Tătaru* (VL), *Dealul Tătăroaica* (GJ), *Dealul Tătarului* (VL), *Dealul Tătărcii* (VL), *Dealul Tătărăștilor* (GJ), *Fagu Tătarului* (GJ), *Fântâna Tătărăscu* (VL), *Fântâna Tătarului* (VL), *Fântâna lu Tătaru* (DJ, VL), *Fântâna lu Tătărăscu* (OT), *Fântâna Tătarilor* (GJ), *Fântâna Tătărăștilor* (DJ), *Heleșteu lu Tătaru* (MH), *În Tătăriște* (VL), *Linia de la Tătariu* (OT), *Locu lu Tătărăscu* (GJ), *Lunca lu Tătărăscu* (GJ), *Măgura Tătarilor* (DJ), *Moșia Tătărăscă* (VL), *Padina Tătarului* (DJ), *Păru lu Tătaru* (GJ), *Piscu Tătarului* (GJ), *Piscu lu Tătaru* (MH), *Podu la Tătăranu* (VL), *Poiana Tătarului* (GJ), *Poiana lu Tătărăscu* (GJ), *Știubeiu*

---

din toponimia românească, în „Limba Română”, nr. 1, Anul XIII, 1964, București, Editura Academiei Române, p. 62, le clasifica în *eterogene* – cu grad înalt (*Husasău-de-Tinca*), mediu (*Valea-Albeștilor*) ori slab (*Valea-Largă*) de individualizare și *omogene* – împărțite, la rândul lor, în *duale* – cronologice (*vechi-nou*), cantitative (*mare-mic* etc.), topografice (*est-vest, sus-jos* etc.), sociale (*moșneni, clăcași* etc.), istorice (*român/esc, ungur/esc, ungureni-pământeni* etc.)] și *ternare* (topografice: *sus-mijloc-jos*, sociale, istorice)]. În cazul nostru, divizarea pe criterii etnice a dus la crearea unor dublete denominative în care opoziția se face între autohtoni și străini: *Măceșu-Români* (DJ) / *Măceșu-Sârbesc* (DJ) / *Măceșu-Sârbi* (DJ), *Boroștenii Români* (GJ) / *Boroștenii Ungureni* (GJ), *Moșia Românească* (OT) / *Moșia Tătărăscă* (VL). În articolul nostru, nu am reținut însă și etnonimul *român*, considerând că nu are relevanță în contextul discuției noastre.

lu Tătaru (MH), Știubeiu Tătarilor (DJ), Tătara (DJ), Tătari (OT), Tătaru (GJ, VL), Tătărani (VL), Tătărăscu (GJ, VL), Tătărăști (DJ, GJ, MH), Tătărăștii (MH), Tătăroaica (GJ, VL), Ulița Tătăranu (VL), Vadu Tătarului (MH, OT), Valea Tătaru (MH), Valea Tătărăști (MH), Vâlcea Tătărăiului (OT), Vâlcea Tătarilor (GJ);

TURC²²: Balta Turcișilor (GJ), Balta Grindu Turcului (MH), Baraca Turcilor (DJ), Bordeiu Turcului (GJ, MH, OT, VL), Calea Turcilor (OT), Canalu de la Gârla lu Turcilă (DJ), Casa Turcului (VL), Căsoaia lu Turcu (VL), Cheia Turcului (GJ), Cioaca Turcului (MH), Ciutura lu Turcu (DJ), Călnicu Turcului (GJ), Câmpu Turcilor (GJ), Colnicu Turcului (GJ), Conacele Turcești (GJ), Coverca Turcilor (DJ), Cracu Turcului (VL), Culmea Turcului (MH), Dafinii Turcoaicăi (DJ), Dealu Turcu (VL), Dealu Turcului (DJ), Dealu lu Turcin (MH), Dealu Turcilor (VL), Dealu Turcineasa (VL), Delnița Turcului (OT), Docu Turcului (MH), Drumu Turcului (MH), Drumu Turcilor (GJ, MH), Drumu de la Turculești (VL), Drumu la Turcitu (VL), Fântâna Turcin (OT), Fântâna Turculeșului (GJ), Fântâna Turcului (GJ, MH), Fântâna lu Fănică Turcu (GJ), Fântâna lu Mișu Turcu (OT), Fântâna lu Turcin (OT), Fântâna lu Turcu (MH), Fântâna lu Vitu Turcu (DJ), Fântâna ale Turcu (DJ), Fântâna Turculeștilor (DJ), Fântâna Turculeșu (GJ), Fântâna de la Turcitu (VL), Fântâna de la Turcu (DJ), Fântâna din Turca (VL), Găldău Turcului (DJ), Gârla Turcului (DJ), Grădina Turcilor (VL), Grindu Turcului (MH), Gruiu Turcului (VL), Hotaru Turcenilor (GJ), Hotaru Turcineștilor (GJ), Hududoiu lu Turcu din Țișiriga (DJ), Izvoru Turcului (DJ), Izvoru Turcinului (VL), În Dosu Turcilor (GJ), La Gropile Turcilor (GJ), La Turculești (VL), La Turculeșu (GJ), La Bordeiu lu Turcu (MH), La Bordeiu Turcului (GJ, MH, VL), La Conacele Turcești (GJ), La Coverca Turcilor (DJ), La Dujii de la Fântâna Turcilor (OT), La Gârla lu Turcilă (DJ), La Gropile Turcilor (GJ), La Mălinii Turcișilor (DJ), La Moara Turcului (MH), Lacu Turcului (GJ), Linia Turcilor (GJ), Linia Turculeștilor (OT), Livada lu Turcin (GJ), Lunca Turcineștilor (GJ), Măgura la Crucea Turcului (MH), Măgura Turcilor (DJ, OT), Măgura Turcului (DJ, OT), Moara Turcului (MH), Movila cu Cercul Turcului (DJ), Mlaștina Turcului (MH), Nucii lu Fane a lu Turcu (DJ), Ogașu Turcului (GJ), Ogașu Turciturului (DJ, MH), Ogașu lu Turcitu (MH), Pădurea Turcului (MH), Pădurea Turcenilor (GJ), Pădurea Turcilor (MH), Pădurea Turculeștilor (VL), Pădurea la Turci (MH), Piscu Turcilor (OT, VL), Piscu Turcenilor (GJ), Piscu Turcului (DJ), Pârâu Turcului (GJ), Pârâu Turcinului (VL), Pârâu de la Turcitu (VL), Podu Turcului (DJ, GJ), Podu de la Gârla Turcului (DJ), Poiana Turcului (GJ, MH, OT, VL), Poiana lu Turcu (GJ), Poiana Turcenilor (GJ), Preluca Turcului (DJ), Prunii Turcului (GJ), Revenicu din Turciși (GJ), Satu Turcului (DJ), Scaunu Turcului (GJ), Scoaba Turcilor (GJ), Scoaba cu Turcii (GJ), Știubeiu lu Turcu (MH), Știubeiu Turcului (DJ, MH), Turceasca (MH), Turceni (GJ),

²² I-am încadrat aici și pe cei care au ales în mod voluntar să facă parte din etnia respectivă: turciții. În mod similar, în cadrul secțiunii **ungur**, va apărea toponimul *Unguriți*.

Turcenii de Jos (GJ), *Turcenii de Mijloc* (GJ), *Turcenii de Sus* (GJ), *Turcești* (GJ, VL), *Turcina* (VL), *Turcineasa* (GJ), *Turcineasa Mare* (GJ), *Turcineasca* (GJ), *Turcinesele Mici* (GJ), *Turcinești* (GJ, VL), *Turcinu* (GJ, VL), *Turcinu din Dos* (VL), *Turcinu Mare* (VL), *Turcinu Mic* (VL), *Turcita* (VL) *Turciți* (DJ, GJ) *Turciții* (DJ), *Turcoaia* (DJ), *Turcovești* (DJ), *Turcu* (DJ, MH), *Turculești* (VL), *Turculețu* (GJ), *Turculețu Mare* (GJ), *Turculețu Mic* (GJ), *Ulița Turcinești* (OT), *Ulița Turciți* (VL), *Ulița Turculești* (DJ), *Ulița lu Turcu* (DJ), *Ulița Turceștilor* (VL), *Ulița Turcilor* (DJ), *Ulița de la Vasile Turcitu* (VL), *Valea Ogașu Turcului* (GJ), *Valea Scoaba cu Turcii* (GJ), *Valea Turcitu* (VL), *Valea Turcilor* (DJ, GJ), *Valea cu Turci* (OT), *Valea Turcilor* (MH, VL), *Valea Turcinu* (VL), *Valea Turcului* (MH), *Vâlceaia Turcului* (DJ), *Vâlceaia cu Turcii* (DJ, OT), *Zănoaga Turcinului* (GJ);

ȚIGAN²³: *Balta Țiganca* (DJ), *Balta Țigăncii* (GJ), *Balta Gârla Țigăncii* (DJ), *Balta Țiganilor* (DJ, OT), *Balta Țiganului* (DJ), *Bordeiele Țiganilor* (GJ), *Bordeiu Țiganului* (DJ, MH), *Braniștea Țiganilor* (DJ), *Bunaru Țiganului* (MH), *Calea Țiganului* (DJ, VL), *Cariera din Dealu Țiganului* (MH), *Cioaca Țiganului* (GJ), *Cioaca Țiganilor* (DJ), *Ciocu Țiganului* (MH), *Ciutura lu Țiganu* (MH), *Câmpu Țiganului* (DJ), *Câmpu Țiganilor* (DJ), *Clinu Țiganului* (DJ), *Coadă Țiganului* (GJ, VL), *Colnicu Țiganca* (DJ), *Copaciu din Cucu Țiganului* (DJ), *Cotu Țigăncii* (OT), *Cotu Țiganilor* (VL), *Cracu Țiganilor* (GJ), *Cracu Țiganului* (GJ, MH), *Crângu Țiganului* (DJ), *Crucea Țiganului* (MH, VL), *Culmea Țigănașului* (GJ), *Curmătura Țiganului* (VL), *Dealu Țiganca* (MH), *Dealu Țiganului* (DJ, GJ, MH, VL), *Dealu Țiganei* (OT), *Dealu Țigăncei* (VL), *Dealu Țiganilor* (DJ, MH), *Dosu Țiganului* (GJ, MH), *Drumu Țiganului* (DJ, GJ, VL), *Drumu Țigăniei* (DJ), *Drumu Țiganilor* (GJ, VL), *Drumu di la Țigani* (DJ, MH), *Fântâna Țiganului* (DJ, GJ), *Fântâna a lu*

²³ La fel ca în cazul lui *jidani* și *ovrei*, și cuvântul *țigan* este considerat astăzi ca având valoare peiorativă. De această dată însă, argumentele istorice și lingvistice „pledează pentru păstrarea în continuare a lui *țigan* ca termen generic, iar despre indicarea caracterului peiorativ, solicitată (de către *Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării* – n.n.), s-a hotărât menționarea mărcii „(Adesea peiorativ)” și nu „(Peiorativ)”, acest fapt însemnând că el este adesea utilizat și resimțit astfel, deci nu întotdeauna” (Monica Busuioc, *op. cit.*, 45). Problema sinonimiei *rom – țigan* este una de dată recentă („*rom* este atestat în limba română târziu, abia în secolul al XX-lea, în 1933, într-un reportaj din ziarul *Dimineața*, din 11 decembrie, ca un cuvânt savant, introdus de jurnaliștii preocupați să menajeze pe țigani” – *Ibidem*, p. 44), astfel că, peiorativ sau nu, termenul *țigan* [atestat, ca apelativ, în Țara Românească, la 1385: c\ sv<m> potvr\jda<m>... i a\jigan m kel\l di, iar în Moldova, la 1428: ti7 kel\l di \jigan\; destul de devreme, termenul a pătruns și în antroponimie – Moldova, 1437: e\o selo na verh\ rezin\ gde \jigan\ sidi<t>, Țara Românească, 1563: pocupi sta<n>k6<l> v fa<l>ki w<t> \jiga<n> și toponimie – Moldova, 1414: selo... na i<m> \jigane\i, Țara Românească, 1502: str\mbata\ji v\si i \jigani v\si – vezi *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600* (redactor responsabil: Gh. Bolocan), București, Editura Academiei RSR, 1981, pp. 242-243; sublinierile ne aparțin] era singurul cunoscut și utilizat în perioada cristalizării numelor de locuri românești. O analiză exhaustivă asupra prezenței acestei etnii în toponimia din partea de sud a țării am făcut-o în articolul *Minorități etnice în toponimia din Oltenia și Muntenia: țigani*, în Dragoș Vlad Topală (coord.) „Cercetări lingvistice. Omagiu doamnei profesoare Adriana Stoichițoiu Ichim”, Craiova, Editura Sitech, 2017, 17 p. (sub tipar).

Țigănilă (OT), Fântâna lu Costică Țăganu (OT), Fântâna lu Mitrică Țiganu (DJ),
 Fântâna lu Țiganu (DJ), Fântâna lu Țigănilă (OT), Fântâna lu Țigănușu (VL),
 Fântâna lu Țăganu²⁴ (MH), Fântâna lu Țigănilă (OT), Fântâna Țigănoaii (DJ),
 Fântâna di la Păru Țiganului (OT), Fântâna de la Țigani (DJ, MH, OT), Fântâna
 de la Țiganu (DJ), Fântâna din Țigănie (MH), Fântâna la Țigan (DJ, MH), Fântâna
 Țigan Lungu (MH), Fântâna Țiganului (DJ), Fundătura Țiganilor (GJ), Gaura
 Țigăncii (DJ), Gâldău Țiganului (DJ), Gâldău Țigăncii (DJ), Gârla Țigăncii (DJ),
 Gârla Țiganului (DJ), Grădina Țiganului (GJ), Grindu Țigăniei (DJ), Grindu
 Țiganului (DJ), Grindu Țigăncii (DJ), Groapa Fântânii Țiganului (DJ), Gruiu lu
 Țăgan (VL), Gura Văii Țiganului (MH), Izlazu Țiganilor (DJ, OT), În Cracu
 Țiganului (MH), În Pod la Țigani (VL), În Țiganu (MH), În Țigănie (DJ), În Valea
 Țiganului (VL), Jangu Țiganului (VL), La Baci Țiganu (OT), La Lică Țiganu (DJ),
 La Mitriță Țiganu (OT), La Nae Țăganu (DJ), La Cracu Țiganului (MH), La Poiana
 cu Țigani (GJ), La Poiana Țiganului (OT), La Potecile Țiganului (MH), La Sălciile
 lu Țigănașu (OT), La Baltă la Țăgani (DJ), La Fântână la Țăgani (DJ), La Gaură
 la Țăgani (DJ), La Pod la Țigani (MH), La Puț la Nicolae Țiganu (VL), La Țigănie
 (OT), Lacu Țiganului (MH), Lazu la Țigan (VL), Leasa Țigăniei (MH), Linia ale
 Țiganu (OT), Linia Țiganilor (DJ, OT), Linia Țăganilor (GJ, OT), Linia de la Țăgani
 (DJ), Linia pi la Țigani (OT), Livadia Țigăncii (DJ), Livadia Țiganilor (MH), Locu
 cu Țăganu (OT), La Puntea Țigăncii (DJ), La Porumbiștile Țigănești (MH), Lotu lu
 Mică Țiganu (MH), Lotu lu Pavel Țăganu (OT), Lunca Țigăncii (OT, VL),
 Mahalaua Țiganilor (DJ, OT), Mahalaua de la Țigan (DJ), Măgura Țăganului (DJ),
 Măgura Țigăncii (DJ, OT), Măgura Țiganului (DJ, OT), Mlaștina Țiganilor (VL),
 Mormântu Țiganului (GJ), Moșia Țigăncii (OT), Movila la Cucu Țiganului (OT),
 Nucu Țiganului (VL), Muchia Piscului Țigăniei (DJ), Ochiu Țăganului (MH),
 Ogașu Țăganilor (GJ), Ogașu cu Țiganu (GJ), Ogașu de Țigani (MH), Ogașu
 Țiganului (GJ, MH), Ostrovu Țigănași (MH), Pădurea Țiganca (DJ), Pădurea
 Țăganca (OT), Pădurea Țigăncii (OT), Pădurea Țiganilor (GJ, VL), Pădurea
 Țiganului (DJ), Pădurea Vâlcea Țiganului (DJ), Păru Țăganului (MH), Piscu
 Țiganilor (GJ, VL), Piscu Țiganului (DJ, GJ, MH, VL), Piscu cu Țigani (GJ, VL),
 Piscu lu Țigan (VL), Piscu Țigani (VL), Pivnița Țiganu (GJ), Pârâu Țiganului (VL),
 Pârâu lu Țigan (Țăgan) (GJ), Pârâu Țiganilor (GJ, VL), Pârâu de la Țigani (VL),
 Planu lu Călin Țăganu (MH), Plațu lu Țiganu (MH), Plopilor Țăganului (DJ, GJ),
 Pluta lu Țigănașanu (MH), Pluta Țiganului (GJ), Podu Țiganului (DJ), Podu
 Țăganului (GJ, VL), Podu lu Dină Țiganu (MH), Podu de la Piscu Țigănesc (VL),
 Podu de la Țigani (GJ, MH), Poiana Țiganului (Țăganului) (GJ, MH, OT, VL),
 Poiana Bărdeile Țiganilor (GJ), Poienița Țiganului (VL), Poteca Țiganului (DJ),
 Priporu Țiganilor (VL), Racu Țiganului (MH), Râpa la Țigani (MH), Rovina
 Țiganului (GJ), Satu Țiganilor (MH), Siliștea Țiganului (DJ), Stâna lu Țigănelea

²⁴ Vom întâlni variante fonetice diverse: Țiganei, Țigăncei, Țigăncii, Țigan, Țăgan, Țăgăncii.

(GJ), *Sub Deal la Țigani* (VL), *Șesu Văii Țiganului* (MH), *Știubeiu di la Țăgani* (GJ), *Știubeiu Țiganului* (MH), *Țiganca* (DJ, GJ, VL), *Țigani* (DJ, GJ, MH), *Țiganii* (GJ), *Țiganu* (DJ, GJ), *Țigănașu* (MH), *Țigănași* (MH), *Țigăncile* (DJ), *Țigănele* (DJ), *Țigănia* (DJ, GJ, MH, OT, VL), *Țigănie* (DJ, GJ, MH, OT, VL), *Ulița Țăganu* (OT), *Ulița Țiganilor* (DJ, GJ, OT, VL), *Ulița Țigăniei* (DJ, GJ), *Ulița de la Țigani* (GJ, MH, VL), *Ulița prin Țigănie* (GJ), *Ulmu Țigancăi* (DJ), *Valea lu Țăgan* (GJ), *Valea Țigănească* (MH), *Valea cu Țigani* (GJ, MH), *Valea lui Grămadă Țiganu* (VL), *Valea Țiganca* (GJ), *Valea Țiganilor* (DJ, VL), *Valea Țiganului* (VL), *Vatra Țiganilor* (MH), *Văloașca la Țigani* (MH), *Vâlceaua lu Mărin Țăganu* (VL), *Vâlceaua lu Țăganu* (VL), *Vâlceaua Fântâna Țiganului* (DJ), *Vâlceaua Țăganului* (DJ), *Vâlceaua Țiganului* (DJ, GJ, VL), *Vâlceaua Țigăncii* (VL), *Vâlceaua Țigăniei* (GJ), *Vâlceaua Țiganilor* (DJ), *Vâlceaua cu Țiganu* (OT), *Vetrele Țiganilor* (VL), *Via Țiganului* (VL), *Via Țăganilor* (VL), *Via Țigăncii* (OT), *Viile Țiganca* (DJ), *Zătonu Țiganilor* (DJ), *Zăvoiu Țiganului* (VL).

Termenul *țigan* nu este singurul întâlnit în toponimie, referitor la această etnie. Este binecunoscut faptul că țiganii au fost împărțiți pe neamuri, în funcție de meseria practică: *argintari* (confectionau podoabe), *căldărari* (confectionau căldări, tigăi, oale, alambicuri etc. din aramă și aluminiu), *ciurari* (fabricanți sau vânzători de ciururi), *cocalari* (fabricau obiecte din oase de animale), *fierari* (confectionau unelte și obiecte din fier), *florari* (comerț cu flori), *geambași* (comerț cu cai), *lăutari*, *mătășari* (comerț cu mătase și covoare), *potcovari* (potcoveau cai), *rudari* (căutau aur și prelucrau lemnul moale), *spoitori* (spoirea/cositorirea vaselor), *ursari* (dresau urși), *vătrași* (faceau munci diverse pe lângă curțile boierești sau mănăstiri; se ocupau cu agricultura), *zlătari* (prelucrau aurul) etc. Dintre aceste meserii, care atestă prezența indirectă a etniei²⁵, sunt prezente în Oltenia, ca nume de loc: *Căldărari* (DJ), *Căldăraru* (GJ), *Lăutărești* (VL), *Făurari* (GJ), *Făurel* (VL), *Făureni* (DJ, MH), *Făurești* (VL), *Fierari* (DJ, MH), *Fieraru* (GJ), *Potcovaru* (OT), *Ulița Ursățăilor* (GJ), *Ursaci* (GJ), *Ursari* (GJ, MH, VL), *Ursaru* (DJ, GJ).

În articolul nostru, vom reține și vom lua în discuție doar două îndeletniciri, pe care le considerăm ca aparținând în mod sigur²⁶ acestei etnii:

²⁵ Referindu-se la o particularitate a ei – pigmentul mai închis al pielii – Ion Duminică (*Romii/țiganii din Republica Moldova: o comunitate etno-culturală inedită în spațiul tradițional istoric carpato-danubiano-pontic*, în „Akademos”, nr. 3 (34), septembrie 2014, pp. 144-145) încadra aici și denumirile *Gălbenași* și *Faraoane*, *Faraoni*.

²⁶ Există meserii pe care, în trecut, le-au practicat cu deosebire anumite etnii, fără a le putea trece însă în portofoliul exclusiv al acestora. „Astfel, majoritatea *sârbilor* sunt precupeți și cârciumari. *Armenii* preferă negustoria și arendașia, dar se găsesc și armeni mindirigii, croitori, cafegii, tutungii, dulgheri. *Rușii* sunt în număr mare pietrari, teslari, ciubotari, caretași, însă numără și olari, cârciumari sau precupeți. *Grecii* s-au îndreptat, în general, spre negustorie, dar câțiva țin cârciume sau băcănii. O bună parte dintre *evrei* sunt negustori, rachieri sau vutcari și crășmari. Dar nici casapii, zarafii, sticlarii, ciubotarii, tinichigii, cepregarii, pânzarii, argintarii, stolerii, cușmarii, făinariii nu sunt rari printre ei. *Lipovenii* practică pescăria. *Lehii* trăiesc din pietrărie, ciubotărie, stolerie, lăcătușărie, zugrăvit, dar numără și ceasornicari și crășmari. *Francezii* sunt renumiți ca profesori de franceză, iar *ungurii*

a) **RUDAR**: *Bordeiele Rudarilor* (MH), *Cioaca Rudarilor* (DJ), *Ciutura Rudarilor* (DJ), *Cuca Rudarului* (DJ), *Dajnici-Rudari* (MH), *Dealul Rudarilor* (DJ, GJ, DJ, MH, VL), *Dealul Rudarului* (DJ), *Dosu Rudarului* (GJ), *Dosu Rudarilor* (GJ), *Drumul Pătru Rudaru* (DJ), *Drumul Rudarului* (DJ), *Drumul Rudarilor* (GJ, OT), *Drumul de la Rudar* (MH), *Drumul spre Rudari* (VL), *Fântâna lui Nicolae Rudaru* (DJ), *Fântâna de la Rudari* (GJ, MH, VL), *Fântâna de la Rudaru* (GJ, MH), *Fântâna din Față la Rudari* (MH), *Gura Rudarului* (VL), *Gura Rudăreștilor* (VL), *Hududoii Rudarilor* (VL), *Izlazul Rudarilor* (VL), *Izvoarele de lângă Rudăreasa* (VL), *Izvorul din Vâlcea Rudarilor* (DJ), *În Fundul Rudarului* (VL), *În Rudaru* (GJ), *În Rudăreasa* (VL), *La Rudari* (DJ, GJ, MH, OT, VL), *La Rudaru* (DJ, OT), *La Rudărașu* (VL), *La Cotul Rudarilor* (GJ), *Piscu Rudari* (GJ), *Pivnița Rudaru* (GJ), *Pârâul Rudarilor* (GJ), *Pârâul Rudăreasa* (VL), *Podul Rudari* (DJ), *Poiana Rudarului* (VL), *Poiana Rudarilor* (GJ, VL), *Răspântia Rudarului* (MH), *Rudari* (DJ), *Rudaru* (DJ), *Știubeiu Rudarilor* (DJ), *Știubeiu Rudarului* (MH), *Tarlaua de la Rudari* (GJ), *Ulița Rudarului* (VL), *Valea Rudari* (GJ, VL), *Valea Rudarilor* (DJ, GJ, VL), *Valea Rudăreasa* (VL), *Vâlcea Rudarilor* (DJ, OT, VL), *Vâlcea Rudarului* (DJ, GJ), *Vâlcea Rudaru* (DJ, VL), *Vâlcea cu Rudaru* (DJ), *Zăvoii Rudarilor* (OT), *Zăvoii de la Rudari* (DJ);

b) **ZLĂȚAR**: *Furca Zlățarului* (DJ), *Obârșia Zlățarului* (DJ), *Piscu Zlățarului* (DJ), *Zlătari* (DJ, VL), *Zlătărei* (VL), *Zlătăreni* (DJ);

UNGUR²⁷: *Ciutura lui Unguritu* (VL), *Dealul Ungurului* (MH), *Fântâna Ungurului* (DJ), *În Pădurea Ungurească* (GJ), *La Măgura Ungurească* (OT), *Măgura Ungurilor* (OT), *Partea lui Unguru* (MH), *Pădurea Ungurelului* (GJ), *Pârâul lui Ungurici* (GJ), *Pârâul Ungurelului* (DJ), *Șanțul Ungurului* (DJ), *Știubeiu din Ogașu Unguresc* (GJ), *Ungurașu* (GJ), *Ungurei* (GJ, VL), *Ungurelașu* (DJ, GJ, GJ), *Ungurelele Docești* (GJ), *Ungurelu* (GJ), *Ungurelu-Cărbunești* (GJ), *Ungurelu de Jos* (GJ), *Ungurelu de Sus* (GJ), *Unguretu* (GJ), *Unguretu de Sus* (GJ), *Unguretu de Jos* (GJ), *Unguritu* (VL), *Unguriți* (VL), *Unguroaia* (GJ);

UNGUREAN²⁸: *Aninii lui Gheorghe Nistor Ungureanu* (GJ), *Balta lui Ungureanu* (DJ), *Boroștenii Ungureni* (GJ), *Casa Ungureanului* (GJ), *Casa*

---

excelează prin numărul de arhitecți și profesori de germană. *Italianii sunt însemnați ca franzelari, cofetari și muzicanți*” (I. Caproșu, Mihai Răzvan Ungureanu, *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 1997, vol. II, p. 3). La 13 oct. 1652, Vasile Lupu îi mulțumește judeului Mihail din Brașov pentru grădinarii (greci – n.n.) trimiși, care „lucrul de cinst le-au plinit”; din această cauză, domnul cere ca în primăvară, să-i fie trimiși din nou (Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p. 72). Cu grădinaritul se ocupau, însă, și bulgarii, ceea ce ar putea explica „frecvența numelor de familie ... *Grădinaru*” (Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 150).

²⁷ Persoană care face parte din populația de bază a Ungariei sau este originară din Ungaria, a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/ungur> (accesat la 17.06.2017).

²⁸ Denumire dată locuitorilor români originari din Transilvania (în special din Mărginimea Sibiului), care, practicând păstoritul transhumant, s-au stabilit în Muntenia și Oltenia, întemeind sate noi; (și la sg.) persoană aparținând acestei populații (a se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/ungurean>, accesat la 17.06.2017).

Ungurencii (VL), Coada Vâlcării Ungureanului (DJ), Coada Ungurenilor (OT), Cracu Ungureanului (GJ), Cracu lu Ungureanu (MH), Crivina lu Ungureanu (GJ), Crângu Ungurenilor (GJ), Crovu lu Ungureanu (MH), Crucea Ungurenilor (DJ), Cucuiu Ungureanului (MH), Dealu Ungureanului (MH, VL), Dealu Ungureni (GJ), Dealu Ungurenilor (DJ, GJ, MH), Dealu Ungureanului (MH), Drumu Ungureanului (GJ), Drumu Ungurencii (DJ), Drumu Ungurenilor (GJ, OT, VL), Drumu di la Nicolae Ungureanu (VL), Fântâna Ungureanu Dumitru (MH), Fântâna Ungureanului (DJ, GJ, MH), Fântâna lu Manole Ungureanu (MH), Fântâna lu Ungureanu (DJ, GJ, MH, VL), Fântâna Ungurenilor (GJ), Fântâna de la Casa Ungureanului (GJ), Fântâna de la Ungureanu (DJ), Fântâna din Ungureanca (VL), Fântâna din Vâlcea Ungureanului (DJ), Fântâna la Anghel Ungureanu (DJ), Fântâna la Ungureanu (DJ), Fântâna Ungureanului (MH), Hotaru Ungurenilor (DJ), Hududoiu Ungureștilor (VL), Izlazu Ungurenilor (GJ), În Gropi la Ungureni (OT), În Ungureanu (GJ), În Valea Ungurenilor (VL), La Ilie Ungureanu (VL), La Nae Ungureanu (VL), La Coada Vâlcării Ungureanului (DJ), La Teiu Ungurenilor (GJ), La Vișinu lu Ungureanu (OT), La Ungureni (MH), Livadia lu Dinu Ungureanu (DJ), Lunca Ungureanului (GJ), Lunca Ungurenilor (VL), Mahalaua Ungurenilor (DJ), Măru Ungureanului (GJ), Moșia lu Ungureanu (GJ), Nucii Ungureanului (GJ), Nucu lu Ungureanu (GJ), Ochiu Ungureanului (OT), Ogașu Ungureanului (GJ), Ogașu lu Ungureanu (MH), Ogașu Ungurenilor (GJ), Pădurea Ungureanu (GJ), Pădurea Ungureni (MH), Pădurea Ungureanului (GJ), Pădurea Ungurenilor (GJ, MH), Piscu Ungureanului (GJ), Piscu Ungurenilor (GJ), Pârâu Ungureanului (VL), Plaiu Ungurenilor (GJ), Plațu lu Ungureanu (MH), Podu Ungureanului (DJ), Poiana Ungureanului (DJ, GJ, MH, VL), Poiana Ungurencii (GJ), Poteca Ungurencii/Ungureni (VL), Poteca Ungureanului (VL), Rovina Ungureanului (GJ), Scoaba Ungureanului (GJ), Slobozia Ungurenilor (GJ), Stănești-Ungureni (GJ), Strunga Ungureanului (MH), Știubeiu lu Ungureanu (MH), Teiu Ungurenilor (GJ), Tismana-Ungureni (GJ), Ulița Ungureni (VL), Ulița de la Ungureanu (GJ), Ulița de la Nicolae Ungureanu (MH), Ungureana (MH, VL), Ungureanca (DJ, GJ, VL), Ungureanca Mare (GJ), Ungureanca Mică (GJ), Ungureanu (DJ, GJ, MH, OT, VL), Ungurenari (OT), Ungureni (DJ, GJ, MH, OT, VL), Ungureni de Jos (OT), Ungureni din Drăgoieni (GJ), Ungureni Mici (DJ), Ungureni Mușețești (GJ), Unia lui Ungureanu (DJ), Vaidei-Ungureni (VL), Valea Scoaba Ungureanului (GJ), Valea Ungureni (DJ, MH), Valea Ungurenilor (DJ, GJ, MH), Valea Văgiulești Ungureni (GJ), Văgiulești-Ungureni (GJ), Văile Ungurenilor (VL), Vâlcea Ungureanului (DJ, GJ, OT, VL), Vâlcea lu Ungureanu (DJ, VL), Vâlcea Ungurenilor (OT), Viile Ungurenilor (DJ), Via Ungureanului (GJ), Zăvoiu Ungureanu (OT, DJ).

Pe marginea informației anterior prezentate, se pot face o serie de observații de natură extralingvistică și lingvistică.

1. Prima dintre acestea ridică următoarea întrebare: există întotdeauna o relație de echivalență între naționalitatea celui denumit și etnonimul care i se atribuie? Răspunsul este unul dublu divizat, incluzând atât afirmația, cât și negația, ambele situații reclamând analize sui-generis pentru stabilirea corectă a originii numelor în cauză. Iorgu Iordan²⁹ afirma că pe teritoriul țării noastre, se păstrează numele mai tuturor populațiilor străine cu care ne-am aflat în contact (cu excepția hunilor, avarilor și a altor populații asemănătoare care au avut, la noi, prezențe trecătoare). Satul *Italiani* (astăzi dispărut), din județul Dolj, comuna Bucovăț, este doar un exemplu de comunitate întemeiată de către emigranți (italieni) veniți, la sfârșitul secolului trecut, în Oltenia, în căutare de locuri de muncă.

Pe de altă parte, există numeroase alte situații în care „nu este suficient să existe sau să deducem un radical al toponimului similar cu un nume etnic oarecare pentru a trage concluzia că acesta are într-adevăr această origine”³⁰. De multe ori, este vorba despre un transfer de nume acordat pe baza unei potriviri (în ceea ce privește înfățișarea, limbajul etc.) între o persoană și o anumită etnie sau în urma unei întâmplări ori circumstanțe particulare. Etnotoponimele „rare”, precum *La Americanu*, *Fântâna lu Chinezu*, *Piatra Chinezului* etc., dar și multe din rândul celor „clasice”, pot constitui exemple în acest sens. Concluzionând, nu putem ști, în momentul de față, decât în urma unei cercetări individualizate, în ce categorie se încadrează fiecare nume în parte, etnia nefiind neapărat o dovadă a originii străine a purtătorului.³¹

2. Tot o analiză de la caz la caz este necesară și în ceea ce privește statutul cuvintelor de la care se originează toponimele enunțate. Unele dintre acestea sunt evident antroponime: *Sima Grecu* (OT), *Sârbulescu* (GJ), *Sârbinu* (VL), *Ulița lu Sârbu* (DJ, GJ), *Poiana lu Tătărăscu* (GJ), *Podu lu Dină Țiganu* (MH), *Valea lui Grămadă Țiganu* (VL), *Ungureanca* (VL), *Fântâna lu Ion Ungureanu* (DJ), *La Cișmeaua lu Greceanu* (GJ) etc., altele evident toponime: *Valea Rudari* (GJ), *Valea Rudăreasa* (VL), *Sârbenii de Jos / Sârbenii de Sus* (VL), *Sârbi-Salca* (OT), *Valea Tătărăști* (MH), *Turcinu Mare / Turcinu Mic* (VL), *Culmea Văii Grecului* (MH), *Turcenii de Jos / Turcenii de Mijloc / Turcenii de Sus* (GJ), *Valea Grecu* (DJ), *Piscu Văii Hunilor* (VL), *Ciutura din Sasu* (VL) etc.

În multe alte situații, stabilirea calității de nume de persoană, nume de loc sau apelativ impune investigații amănunțite. Următoarele toponime au în comun o anumită similaritate formală: sunt structuri compuse, în care entopicului aflat pe prima poziție îi urmează un substantiv care exprimă etnia, la genitiv singular ori plural. Din punctul de vedere al originii însă, ele se încadrează unor clase nominale

²⁹ În *op. cit.*, p. 261.

³⁰ Emilian N. Bureștea, *Cu privire la unele nume de locuri românești de origine antroponimică*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), nr. 2, Craiova, 1996, p. 230.

³¹ Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965, p. 93.

diferite, stabilite în funcție de particularitățile³² contextului care a dus la apariția acestor denumiri:

a) antroponime: *Perii Grecului* (GJ), *Prunii Grecului* (MH), *Șanțu Știubeiu Cazacului* (MH), *Podu Ovreului* (VL), *Știubeiu Rudarului* (MH) etc.;

b) toponime: *Poiana Grecilor* (GJ), *Valea Grecilor* (MH), *Poiana Rudarului* (VL), *Ulița Rudarului* (VL), *Săliștea Sârbilor* (VL), *Râpa Grecilor* (GJ), *Plaiu Neamțului* (GJ) etc.;

c) apelative³³: *Răspântia Rudarului* (MH), *Poteca Nemților* (DJ), *Vâlcea Neamțului* (DJ, OT), *Via Țăganilor* (VL), *Poiana Rudarilor* (GJ, VL), *Valea Rudarilor* (GJ, VL), *Șoseaua Sârbilor* (OT), *Valea Turcilor* (MH, VL), *Vatra Țiganilor* (MH) etc.

Așadar, indiferent că este simplu (*Greci*, *Țiganca*, *Țigani*) sau compus, fiecărui nume de loc în parte trebuie să i se întocmească, pe cât posibil, propria „fișă biografică”, astfel încât operațiunea de înregimentare fie într-o categorie, fie în cealaltă să se afle cât mai aproape de adevăr. Spunem cât mai aproape pentru că, uneori, distanța în timp de la apariția numelor până la „produsul” finit pe care îl utilizăm astăzi poate crea dificultăți în perceperea corectă a originii³⁴ denumirilor. Așa se întâmplă, de exemplu, și în cazul numelui de loc *Revenicu din Turciți* (sat Râpa or. Motru-GJ), unde se oscilează între calitatea de apelativ și cea de toponim a determinantului.³⁵

3. Toponimele care au la bază nume etnice sunt relevante, în general, pentru viața comunităților rurale, motiv pentru care marea lor majoritate sunt subscrise microtoponimiei. Ele denumesc atât unități administrative mai mari (*cătun*, *comună*, *mahala*, *parte de sat*, *sat*, *uliță*), dar, mai ales, micro-obiecte geografice, dintre cele mai variate (pozitive și negative), aflate în perimetrul localităților sau în proximitatea acestora: *coastă de deal*, *crac/curmătură/culme de munte*, *deal*, *fântână*, *izlaz*, *lac*, *loc arabil*, *loc băltoș*, *loc*, *mlaștină*, *moșie*, *munte*, *ogaș*, *pădure*, *pârâu*, *poiană*, *punct trigonometric*, *semn de hotar*, *teren cu fânețe*, *vale*, *vâlcea*, *vie* etc.; funcția lor este, la fel ca a celorlalte nume de locuri minore, aceea de repere, asigurându-le oamenilor o bună orientare în spațiul în care trăiesc.

³² Două nume identice (denumind obiecte geografice diferite) pot avea etimologii distincte. Etonimul *Sârbilor* din toponimele *Grădinile Sârbilor*, de exemplu, este, în s.c. Baia de Fier (GJ), antroponim, în timp ce, în s.c. Sadova (DJ), intră în componența numelui de loc de pe poziția de substantiv comun.

³³ Despre etimologie directă, apelativă, putem vorbi și în cazul toponimelor formate de la cuvinte cu sens colectiv: apel. *sârbie* „locuit de sârbi” > top. *Sârbie*, apel. *țigănia* „așezare locuită de țigani” > top. *Țigănia*, apel. *țigănie* „parte a unei localități locuită de țigani”, „așezare de țigani” > top. *Țigănie*.

³⁴ Vezi și Ștefan Pașca, care, vorbind (în *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 51) despre numele personale, arăta că: „Nucleul social, uitând împrejurarea veritabilă în care un individ a fost numit cu un nume de bațjocură, dar păstrând acest nume, în virtutea unei inerții, își formează cu timpul o concepție vagă, artificială, în ceea ce privește mobilul alegerei numelui de bațjocură”.

³⁵ DTRO, vol. V, O-R, Craiova, Editura Universitaria, 2004.

4. Dacă stabilirea filiației toponimelor citate în lista noastră necesită, de cele mai multe ori, investigații de la caz la caz, din punctul de vedere al aspectului structural analiza se desfășoară pe anumite tipologii, aceste nume de locuri putând fi clasificate în:

• *Simple*:

a) derivate³⁶ în sfera toponimiei: *Jidova* < np. *Jidov* + suf. top. *-a*; *Grecele* < top. *Greaca* + suf. *-le*; *Ovrieasca* < *ovriesc* + suf. top. *-a*; *Sârbia* < *sârb* + suf. top. *-a*; *Tătara* < np. *Tătaru* + suf. top. *-a*; *Tătăroaica* < np. *Tătăroaică* + suf. top. *-a*; *Nemțeasca* < np. *Neamțu* + suf. *-easca*; *Turcineasa* < top. *Turcinu* + suf. *-easa*; *Turcineasca* < top. *Turcinu* + suf. *-easca*; *Turcita* < np. *Turcita* + suf. top. *-a*; *Țiganca* < *țigan* + suf. top. *-a* etc.

b) nederivate (la singular sau la plural) – *Arnăutu*, *Bulgaru*, *Cazaci*, *Cazacu*, *Jidovu*, *Francu*, *Frâncii*, *Frâncu*, *German*, *Greci*, *Grecii*, *Greco*, *Nemți*, *Neamțu*, *Ovrieu*, *Sârbu*, *Tătari*, *Tătaru*, *Turciți*, *Turciții*, *Turcu*, *Țiganca*, *Țigani*, *Țiganii*, *Țiganu*, *Rudari*, *Rudaru* etc. – ori derivate în alte spații adiacente toponimiei: limba comună, antroponimie (fără relevanță, deci, în ceea ce privește afixarea toponimică) – *Frâncești*, *Grecani*, *Ovriești*, *Germănoaia*, *Greceanu*, *Greceni*, *Grecești*, *Grecșori*, *Greculești*, *Italiani*, *Nemțești*, *Nemțoiu*, *Sârboana*, *Sârboiu*, *Sârbescu*, *Sârboaica*, *Sârbeana*, *Sârbeanca*, *Sâbeasca*, *Sârbeni*, *Sârbescu*, *Sârbești*, *Sârbin*, *Sârbinu*, *Sârboaia*, *Sârbulescu*, *Sârbulețu*, *Turcoaica*, *Tătărăscu*, *Turcin*, *Turceni*, *Turcești*, *Turcinu*, *Turcoaia*, *Turculețu*, *Țigănașu*, *Unguritu*, *Ungurici*, *Ungureana*, *Ungureanca*, *Ungureanu*, *Ungurei*, *Ungurelu*, *Ungurenari*, *Zlătăreni* etc.

• *Analitice*. În denumirile plurimembre, al căror număr este, după cum se poate observa, net superior celor simple, cuvintele care exprimă etnia se află în poziție secundară, primul loc fiind ocupat de termenii geografici populari, de prepoziții ori construcții prepoziționale. Legăturile sintactice dintre cei doi „parteneri” ai structurii se realizează prin intermediul următoarelor cazuri:

a) genitivului sintetic (*Ciutura Armeanului*, *Grădina Bulgarilor*, *Balta Cazacului*, *Măgura Evreilor*, *Aria Frâncului*, *Drumu Frânceștilor*, *Cureaua Grecilor*, *Gorunu Grecilor*, *Pădurea Greceștilor*, *Vâlceaia Talienilor*, *Braniștea Neamțului*, *Coada Nemțoaicâi*, *Crucea Nemților*, *Bordeele Rudarilor*, *Dealul Rusului*, *Măgura Rusoaielor*, *Știubeiu Sașilor*, *Crșma Sârbului*, *Fântâna Sârboaicâi*, *Fagu Tătarului*, *Cheia Turcului*, *Braniștea Țiganilor*, *Cotu Țigâncii*, *Dealul Ungurului* etc.) și analitic (*Fântâna ale Bulgaru*³⁷, *Eleșteu lu Cazacu*, *Hotaru*

³⁶ Există destul de multe cazuri în care nu se poate preciza cu exactitate care este originea toponimelor, aceasta putând fi ramificată. Iată câteva exemple: *Greceanca* < np. *Greceanu* sau np. *Greceanu* + suf. top. *-a*; *Sârba* < np. *Sârbu* + suf. top. *-a* sau np. *Sârba*; *Turceasca* < np. *Turceasca*, ori adj. *turcesc*, substantivizat.

³⁷ Denumirile de tipul: *Fântâna ale Nuță ale Grecii*, *Fântâna lu Nae al Sârbii*, precum și cele cu prepozițiile: *Pi la Sârbu*, *Pi la Leana lu Sârbu*, *Linia pi la Țigani* etc. păstrează, prin structură și fonetism, formula sistemului popular de denotație, în timp ce altele – *Heleșteu lu Mateiaș Neamțul*

lu Francezu, Lunca lu Frâncu, Fântâna lu Grecu, Fântâna lu Pantelie Grecu, Fântâna ale Nuță Grecii, Prunii lu Grecu, Livada lui Mateiaș Neamțul, Piscu lu Neamțu, Fântâna lu Nicolae Rudaru, Căsoaia lu Radu Sârbu, Coada lu Sârbulescu, Fântâna lu Nae al Sârbii, Poteca lu Sârb, Cireșii lu Ioniță Tătaru, Fântâna lu Fănică Turcu, Fântâna ale Turcu, Nucii lu Fane a lu Turcu, Fântâna lu Costică Țăganu etc.);

b) al acuzativului cu prepoziții (simple: *la, în, sub, cu, din, sub, spre, prin* și compuse: *de/di la, pe/pi la*). În interiorul structurilor cu acuzativul, etnonimele se pot regăsi în mai multe ipostaze:

– sunt precedate de prepoziții simple – *La Americana, La Arvatu, La Bordeiu Armencii, La Bulgaru, La Nicolae Bulgaru, La Ovreiu, În Stâlpu Grecului, La Casa Grecului, Sub Grecu, În Piscu Neamțului, La Nemți, La Nemțoaica, În Sârbi, În Slavu, În Țiganu, La Nae Ungureanu* etc.;

– fac parte din construcții complexe, formate fie din două grupuri prepoziționale – *La Punte la Bulgaru, În Dos la Ovreiu, La Grecu la Carcalichi, La Pod la Neamțu, În Sârbărie la Cazacu, În Pod la Țigani, La Poiana cu Țigani, Pi la Leana lu Sârbu* etc., fie dintr-un entopic determinat prepozițional – *Puntea de la Cazacu, Ciutura de la Grecu, Curmătura de la Prunii Grecului, Măgura din Drumu Grecilor, Fântâna la Greaca, Fântâna de la Talian, Ogașu cu Neamțu, Podu de la Ilie Neamț, Ciutura din Sasu, Ulița la Sași, Cișmeaua la Flora Sârba, Drumu di la Sârbi, Drumu la Turcitu, Valea cu Turci, Copaciu din Cucu Țiganului, Ulița prin Țigănie, Drumu spre Rudari, Movila cu Cercul Turcului* etc.;

c) ori al acuzativului în combinație cu genitivul: *La Bordeiu lu Stârcă Neamțu, La Bunaru lu Grecu, La Nucu lu Neamțu, La Gârla lu Turcilă* etc. și nominativul: *Hududoiu lu Turcu din Țișiriga, Canalul de la Gârla lu Turcilă* etc.

În general, caracteristicile gramaticale ale denumirilor – genul (feminin / masculin), numărul (singular / plural), cazul – sunt puse întotdeauna în slujba redării cât mai fidele a situațiilor existente în comunitate.

Este binecunoscut faptul că astăzi, numele de locuri au devenit simple mărci (locale) orientative; însă, în aceste ipostaze toponimice – formate cu genitivul și acuzativul – motivația formării numelui este și acum vizibilă: fie exprimarea posesiei, fie localizarea obiectului denumit. Spre deosebire de acestea, nominativul (*Podu Bulgaru, Fântâna Neamțu, Pârâu Rudăreasa, Valea Sârba, Hududoiu Slavu, Dealu Tătaru* etc.) a devenit impersonal și lipsit de expresivitate, căci „dispariția articolului duce la modificarea raportului denominativ: în *Moara lui Conachi, Odaia lui Manolache* sau *Slobozia Străjescului* genitivul indică un raport de posesie; în *Moara Conachi, Odaia Manolache, Slobozia Străjescu*, nominativul indică un raport onimic, prin care numele persoanei devine numele obiectului socio-geografic

---

(MH), *Ieruga lu Mateiaș Neamțul* (MH), *Livada lu Mateiaș Neamțul* (MH) pot oferi indicii despre starea economică a unor persoane.

(moară, odaie, slobozie), asemenea unei etichete. Sintagmele își pierd transparența inițială, se abstractizează – proces paralel cu pierderea progresivă a motivării la numele simple, personale sau descriptive³⁸.

În ceea ce privește clasa căreia îi aparțin etnonimele înregistrate în materialul nostru, aceasta este, în proporție covârșitoare, cea a substantivului. Există însă și câteva cazuri în care etnia este exprimată adjectival³⁹: *Cibanu Nemțesc, Custurile Nemțești, Meterezele Nemțești, Moara Nemțească, Straja Nemțească, Valea Nemțească, La Biserica Nemțească, Aria Tătărăscă, Moșia Tătărăscă, La Porumbiștile Țigănești, Podu de la Piscu Țigănesc* etc.

5. Considerând drept unitate lexicală separată fiecare cuvânt în parte, chiar dacă unele dintre acestea vizează aceeași comunitate: *evreu, ovrei, jidan, jidov; german, neamț, sas; rudar, zlătar, țigan*, în materialul nostru, apar 36 de nume etnice. Numeric, acestea se distribuie pe următoarele paliere de frecvență (în paranteză este menționat numărul⁴⁰ tipurilor structurale în care au fost angrenate etnonimele):

³⁸ *Introducerea la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II. *Mic dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*, Partea I, *Toponime personale* (sub redacția prof. univ. dr. Dragoș Moldovanu; în continuare, se va cita: *Introducerea la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II. *Mic dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*...), Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2014, p. XIV.

³⁹ În alte situații, toponimele-etnonime sunt însoțite de unul dintre adjectivele *mare/mic*, utilizate ca mijloc de diferențiere între obiecte geografice aflate unul în proximitatea celuilalt sau între părțile aceleiași localități divizate pe motive socio-economice ori administrative: *Turcineasa Mare, Turcinecele Mici, Turcinu Mare / Mic, Turculețu Mare / Mic, Ungureanca Mare / Mică*.

⁴⁰ Denumirile au fost reținute o singură dată, ca nume generice, cu toate că unele dintre structurile toponimice prezentate au o frecvență și o ramificație teritorială mai elaborată decât a celorlalte. Iată câteva exemple: **Greci** – parte de sat s.c. Unirea-DJ; uliță s.c. Drăgotești, parte de sat s. Curpen c. Stănești, parte de sat s. Pocruia c. Tismana-Gj; sat c. Greci, parte de sat s. Zegaia c. Prunișor, comună-Mh; sat c. Osica de Sus, moșie s. Greci c. Osica de Sus, -Ot, mănăstire probabil lângă s. Greci c. Osica de Sus, comună-OT; sat c. Mateiești, deal s. Greci c. Mateiești, uliță s.c. Sutești, comună-VI; **La Rudari** – loc s.c. Argetoaia, s. Mihăița c. Coțofenii din Dos, or. Filași, s.c. Gogoșu, s. Bodăiești c. Melinești, s.c. Unirea-DJ; s.c. Borăscu, s. Didilești c. Călnic, s.c. Fărcășești, s. Pârâu-Vale c. Godinești, s. Suseni c. Runcu, s. Sâmbotin c. Schela, s. Pietrești m. Târgu Jiu-GJ; s. Ercea c. Căzănești, s. Aurora c. Cujmir, s. Valea Copcii c. Șimian, s. Sperlești c. Voloiac-MH; s. Olari c. Pârșcoveni, s.c. Pleșoiu, s. Mamura c. Strejești, s. Racovița c. Voineasa-OT; s. Ocracu c. Alunu, s. Lunca c. Bujoreni, s.c. Copăceni, s.c. Fărtățești, s.c. Glăvile, s. Zărnești c. Lăpușata, s. Măldărești c. Măciuca, s. Govora c. Mihăiești, s.c. Oțeșani, s. Urtoaia c. Pesceana, s. Firijba c. Popești, s. Dianu c. Stroești, s.c. Vaideieni-VL; **Ungureni** – mahala m. Craiova, cimitir m. Craiova, sat c. Ghercești, parte de sat s.c. Gângiova-DJ; parte de sat s. Bolbocești c. Albeni, sat c. Bălteni, parte de sat s. Bengești c. Bengești-Ciocadia, parte de sat s. Bulluceni c. Căpreni, sat c. Dănești, parte de sat s. Tâlvești c. Drăguțești, pădure s. Cârbești c. Drăguțești, parte de sat s.c. Tismana, sat c. Tismana, mahala or. Țicleni, parte de sat s.c. Văgiulești, sat c. Văgiulești-GJ; parte de sat s.c. Bistrița, teren arabil s.c. Băcleș, deal s.c. Băcleș, pădure s.c. Băcleș, loc s.c. Căzănești, cătun s.c. Corcova, parte de sat s.c. Salcia-MH; șes s. Satu Nou c. Grădinari, parte de sat s.c. Slătioara-OT; sat c. Băbeni, parte de sat s. Săscioara c. Zătreni-VL. După cum se poate observa, denumirile au migrat de la obiectul „de maximă importanță (socio-) geografică” (*Introducerea la Tezaurul toponimic al României. Moldova*, vol. II. *Mic dicționar toponimic al Moldovei (structural și etimologic)*..., p. IX) către formele geografice/administrative aflate în contiguitate relativă cu acesta. În materialul nostru, dacă am fi procedat la redarea integrală a tuturor

- I – *ardelean* (1), *arnăut* (1), *arvat* (1), *calmuc* (1), *evreu* (1), *franc* (1), *ghiaur* (1), *hun* (1), *mârzac* (1), *poleac* (1);
 II – *american* (2), *bosniac* (2), *francez* (2), *german* (2);
 III – *chinez* (3), *italian* (3);
 IV – *jidan* (4);
 V – *slav* (5);
 VI – *armean* (6), *zlătar* (6);
 VII – *sas* (9);
 VIII – *bulgar* (11), *rus* (11);
 IX – *ovrei* (13), *frânc* (13);
 X – *cazac* (25);
 XI – *jidov* (26), *ungur* (26);
 XII – *tătar* (48);
 XIII – *rudar* (54);
 XIV – *ungurean* (108);
 XV – *neamț* (108);
 XVI – *grec* (141);
 XVII – *turc* (151);
 XVIII – *sârb* (159);
 XIX – *țigan* (207).

Mențiunea pe care o făceam în partea de început a articolului, și anume, că sedimentările etnice se află în relație direct proporțională cu durata, intensitatea și suprafața spațiului în care au conviețuit românii cu celelalte popoare, este demonstrată încă o dată și la nivelul toponimiei oltenești (pentru că la acesta ne referim), *grecii*, *turcii*, *sârbii* și *țiganii* – etnii importante în istoria acestei regiuni – fiind ocupanții primelor patru trepte ale scării noastre ierarhice.⁴¹

6. Raportul bărbați/ femei se circumscrie, și în ceea ce privește inventarul care face obiectul analizei noastre, tabloului general al toponimiei românești, frecvența celor din urmă fiind una net inferioară față de numele masculine (din motive ce țin de mentalitatea social-istorică și tradiția familială din epocile trecute). Însă, la o privire de ansamblu, observăm că există o similaritate ierarhică, în sensul că printre cele mai „bogate” apariții etnice feminine sunt: *greaca*, *sârboaică*, *turcoaică*, *țiganca*, *ungureanca* (împreună cu variantele lor fonetice și morfologice). Iată mai jos câteva dintre acestea: *La Americanca*; *La Bordeiu Armencii*; *Fântâna ale Nuță ale Grecii*, *Greceanca*, *Hududoiu Grecii*, *La Greaca*, *La Prunii Grecii*, *Scoaba Grecii*, *Via Grecii*, *Zăvoiu Grecii*, *Fântâna la Greaca*; *Coadă Nemțoaicăi*, *Fântâna*

---

toponimelor aliniată în subordinea unei denumiri, ar fi crescut cu mult dimensiunile studiului de față, fără a aduce însă modificări de substanță în ierarhia deja stabilită.

⁴¹ Care nu suferă modificări nici dacă adunăm conaționalii: evreu + jidan + ovrei + jidov = 44; german + neamț + sas = 119; țigan + rudar + zlătar = 267.

Nemțoaicăi, Gura Nemțăștii, La Nemțoaica, Lăstarii Nemțoaicăi, Nemțeasca, Piscu Nemțoaiciei; Izvoarele de lângă Rudăreasa, În Rudăreasa, Pârâu Rudăreasa, Valea Rudăreasa; Măgura Rusoaielor; Cișmeaua la Flora Sârba, Dafinii Sârboanei, Dealu Sârbei, Drumu ale Sârba, Fântâna lu Nae al Sârbii, Fântâna Sârbii, Fântâna Sârboaicăi, Gura Sârbii, Pădurea Sârbeana, Pădurea Sârba, Piscu Sârbii, Pârâu Sârbii, Sârba, Sârbeana, Sârbeanca, Sârbeasca, Sârbia, Sârboia, Sârboica, Ulița de la Sârboica, Valea Sârbeana; Dealu Tătăroaica, Dealu Tătărcii, Tătara, Tătăroaica; Dafinii Turcoaicăi, Dealu Turcineasa, Turceasca, Turcina, Turcineasa, Turcineasca, Turcita, Turcoaia; Balta Țiganca, Balta Țigăncii, Balta Gârla Țigăncii, Cotu Țigăncii, Dealu Țiganei, Dealu Țigăncei, Fântâna Țigănoaii, Gaura Țigăncii, Gâldău Țigăncii, Gârla Țigăncii, Grindu Țigăncii, Livadia Țigăncii, Lunca Țigăncii, Măgura Țigăncii, Moșia Țigăncii, Pădurea Țiganca, Pădurea Țigăncii, Țiganca, Țigăncile, Ulmu Țigancăi, Valea Țigăneasca, Valea Țiganca, Vâlceaua Țigăncii, Via Țigăncii, Viile Țiganca; Casa Ungurencii, Drumu Ungurencii, Fântâna din Ungureanca, Poteca Ungurencii, Ungureana, Ungureanca, Poiana Ungurencii, Poiana Ungurenii etc.

Concluzii

Toponimia unei regiuni, oricare ar fi aceasta, se află într-o relație complexă, de condiționare reciprocă, cu istoria zonei respective și cu oamenii (pământenii ori venetici) care au locuit-o de-a lungul veacurilor. Dat fiind parcursul nostru tumultuos – căci „încă de la început s-au găsit strămoșii românilor în situația de a lua contact cu numeroase popoare străine. Multe veneau prin părțile noastre numai în trecere și cu scopul de a «prăda», adică de a-și satisface trebuințele vieții economice. Altele s-au așezat însă definitiv sau măcar pentru o bună bucată de vreme, amestecându-se astfel cu populația băștinașă, în viața, limba și toponimia căreia au lăsat urme existente până astăzi”⁴² – nu este de mirare că numele minorităților au găsit ecou „și în toponimia țărilor noastre, care prezintă o bogăție remarcabilă de numiri amintitoare a multelor și feluritelor popoare cunoscute de români în cursul secolelor”⁴³. Pe parcursul articolului de față ne-am dorit să oferim o descriere a micromodelului toponimic în care apar etnonime, în regiunea Olteniei.

⁴² Iorgu Iordan, *op. cit.*, pp. 260-261.

⁴³ *Ibidem*.

THE ETHNIC PROFILE OF THE TOPONYMY FROM OLTENIA

(Abstract)

In the *Toponymical Dictionary of Romania. Oltenia*, there were registered a series of toponyms that are based on the names of some populations, different ethnically from the autochthonous one. The analysis of these names requires a special attention, because a great deal of them did not emerge as a consequence of our living together with the peoples that crossed the territory of Romania, but they are intermediated from the anthroponomical or toponymical point of view, or result from nicknames.

In the present work, we intend to display all these names and to analyse them according to the aspect of the lexical or etymological diversity, and the frequency of their emerging.

Keywords: migration, toponymy, ethnic character, transfer, frequency.

CONSIDERAȚII PRIVIND NUMELE SATULUI DOLJEAN DIOȘTI *

VESELINA URUCU **

Pe harta României, o singură localitate poartă numele Dioști. Este un sat vechi de țărani liberi, stăpâni pe moșia străbună, situat în Câmpia Romanaților, la numai 13 km vest de orașul Caracal.

Istoria satului Dioști, ca și a altor sate învecinate, este frământată, începuturile lui fiind în negura timpurilor. Existența și continuitatea lui pe vatra de pe Dealul Nucilor este confirmată prin vestigii arheologice, începând din secolul al II-lea d.Hr. până în secolul al XVI-lea.¹

Din secolul al XVI-lea, documentele istorice scrise încep să facă referiri și la acest sat sau la locuitorii lui. *Rumânirea*² sub Mihai Vodă Viteazul pentru un sfert de secol (între 1593 și 1618/1620) și câștigarea prin proces cu boierii Craiovești a drepturilor strămoșești asupra moșiei obștei au fost urmate de mutarea vetrei satului, tot în cuprinsul moșiei, mai la sud cu câțiva km. La începutul secolului al XIX-lea, dioștenii își mută din nou vatra cu 1-1,5 km spre nord, pe locul actual, dar în tot acest timp, își păstrează străvechiul nume.

De unde îi vine numele?

Primele opinii, ale învățătorilor de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea, explică numele satului ca fiind preluat de la denumirea unui loc și anume, a unui loc unde s-au bătut *două oști*. La întrebările puse de către Nicolae Densușianu în 1893, prin chestionarul despre tradiții istorice, învățătorul Constantin Ionescu, din Dioști, a răspuns la întrebarea nr. 75, că numele satului se trage de la *Oști* (adică de la termenul *oaste*).³ Treptat, dioștenii au adăugat,

---

* Articolul face parte dintr-un studiu monografic al autoarei, în pregătire, asupra comunei Dioști.

** Cercetător științific I, dr., consultant, Institutul de Geografie al Academiei Române, București; e-mail : selina.urucu@gmail.com.

¹ Ilie Constantinescu, *Hotărnicia moșii Dioști din județul Romanați, 1755, cu o schiță istorică a moșiei și a satului*, Caracal, Tipografia «Unirea», 1940; Mihai Bălăianu, *Dioștii. Pagini de istorie*, București, Editura A.P.P., 1998; Gheorghe Popilian, *Necropola daco-romană de la Dioști (județul Dolj)*, Craiova, Editura Sitech, 2012.

² *Rumânirea*, cu semnificația de aservire, față de stăpânire (*Domnitor, boier, mănăstire*), a unui sat sau părți de sat prin neputința locuitorilor de a plăti dările împovărătoare ce le-au fost impuse.

³ *Apud* Mihai Bălăianu, *Dioștii. Pagini de istorie*, p.180.

însă, și „precizarea” că numele satului lor se leagă de locul unde s-au înfruntat două oști pe vremea lui Mihai Viteazul.

Mihai Bălăianu⁴, care a scris o amplă monografie a acestei așezări (16 volume dactilografiate), a rezervat un capitol numelui satului, unde menționează mai multe opinii, unele destul de fanteziste.⁵ Astfel, între opiniile culese de la învățătorii și profesorii satului, Mihai Bălăianu reține, între altele, opinia învățătoarei Elena Alexandrescu, care considera că „numele Dioști vine din limba elenă, de la cuvântul «Dios», ce ar însemna «pomul Zeului», cum numeau grecii nukul” sau a profesorului Ștefan Constantinescu, care afirma că „numele satului vine de la «dii» sau «doii», așa cum s-ar fi numit dacii în antichitate”. De asemenea, reține și părerea profesorului Gheorghe I. Gheorghe, care presupunea că „numele satului este de origine romană și ar însemna localitatea dintre două ape”, explicație legată de alcătuirea cuvântului din prepoziția „di”, cu sensul de doi și tema „ostii”, cu sensul de strămoare, poartă, satul vechi fiind situat între Valea Aleșteului și Valea Bratei.

După două decenii, în 1998, Mihai Bălăianu prezintă o nouă ipoteză. Pornind de la forma *Deoștii*, numele mai vechi al satului în documente istorice, dar și de la prezența a numeroase urme străvechi de locuire în aria vetrei satului de pe Dealul Nucilor, ajunge la convingerea că numele satului se leagă de un loc unde ar fi fost o tabără *de oști*.⁶

Pornind tot de la denumirea unui loc, Dealul Nucilor, unde a fost prima vatră a satului, s-a încercat apropierea numelui respectiv de un termen maghiar cu sensul de *nucet*.⁷ Această explicație este reținută în monografia județului Romanați, unde inginerul silvic Ștefan Demetrescu-Gârbovi afirmă că „Dioști vine de la ungureșcul Diost, ce înseamnă nucet, satul fiind așezat mai demult pe Dealul Nucilor”.

Chiar și Nicolae Iorga susține „originea maghiară a toponimului Dioști, de la Dioszig, cu sensul de sat al nucilor”, denumire ce s-ar lega, după marele istoric, de transhumanța pastorală a oierilor ardeleni între munte și bălțile Dunării, cu pășunat în câmpul dintre Jiu și Olt.⁸

Totuși, toponimul Dioști nu poate fi legat de denumirea Dealului Nucilor, această denumire apărând, cel mai probabil, după mutarea vetrei satului mai la sud.

⁴ Mihai Bălăianu (1923-2007), inginer, colonel în rezervă, pasionat de istorie, a constituit o colecție impresionantă de documente, preluate de la moștenitorii profesorului Ilie Constantinescu, un renumit colecționar de documente istorice, dar și obținute personal, și pe care le-a predat la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei Române. A întocmit o importantă monografie a satului natal Dioști, în care se regăsesc transcrise toate documentele, cunoscute în prezent, referitoare la Dioști și satele vecine.

⁵ Mihai Bălăianu, *Dioști. Pagini de istorie*, vol. I, manuscris, București, Biblioteca Academiei, 1980, pp. 40-41.

⁶ Idem, *Dioștii. Pagini de istorie*, București, Editura A.P.P., 1998, pp. 254-257.

⁷ Ștefan Ricman, Vasile Enescu, Fr. Iosif, Paul Constant, *Contribuții la monografia județului Romanați*, Craiova, Editura Ramuri, 1928, pp. 61, 453.

⁸ Nicolae Iorga, *Revelații toponimice pentru istoria neștiută a românilor. I. Teleormanul*, în „Analele Academiei Române, Memoriile Secției Istorice”, Seria III, tom XXIII, pp. 337.

Referirile la vechea vatră, de pe Dealul Nucilor, au impus numirea dealului, unde fusese vechea așezare până la 1600-1620, după ceva semnificativ și au ales prezența nucilor rămași martori ai acestei locuiri anterioare.

Nu susținem aceste opinii, care se rezumă strict la observarea simplei forme gramaticale a unui cuvânt, fie el și un toponim. Este, în acest caz, după cum notează și scriitorul Victor Ravini, referindu-se la numele orașului Caracal, „o asemănare fonetică întâmplătoare, ce se bazează pe ceea ce în lingvistică se numește hazard fonetic și este un exemplu clasic de ceea ce se numește etimologie populară”⁹.

Considerăm că satul Dioști nu poartă numele unui loc. Aflat în a treia sa vatră cunoscută, obștea satului mutându-și vatra atunci când condițiile istorice sau de altă natură au obligat-o să o facă, acesta nu a preluat niciodată numele locurilor respective. Nu s-a numit nici Dealul Nucilor, nici, mai târziu, Fântânele sau Valea Părului.

Denumirea acestui sat de vechi moșneni poartă peste secole numele unui neam, *Doia/Doe*, nume al urmașilor, pe care îl găsim în documente istorice scrise, de unde și *doeștii*, numele întregii obști, ajuns treptat *deoștii*. De la obștea *doeștilor*, s-a ajuns și la numele satului, ca așezare, ca localitate.

Am propus această explicație prima dată în 1985, opinie la care a subscris la data respectivă și Mihai Bălăianu, ulterior, acesta susținând, însă, că numele satului vine de la „tabără de oști”. Am reluat tema respectivă și în alte lucrări din 1997¹⁰ sau 2008¹¹.

Pentru o mai riguroasă argumentare, considerăm necesar a aduce încă o dată în discuție această ipoteză.

Istoricii și sociologii, care au studiat satele de moșneni sau aspecte legate de devălmășie, au demonstrat că denominarea satelor vechi moșnenești este un rezultat al vieții devălmășe, în care obștea se numește după un neam sau strămoș ce a marcat existența acesteia la un moment dat, la începuturi sau într-o anumită etapă istorică a dezvoltării lor.

Considerăm că la începuturi, și „cu deosebire în cazul satelor de moșneni, nu locul (vatra) purta un nume, ci moșia și obștea care constituiau satul. Aceste ultime două componente –moșia și obștea- erau definitorii pentru satul moșnencesc prefeudal și feudal românesc. Numele din care derivă forma actuală a satului Dioști (cu mult mai vechi de secolul al XVI-le) se leagă de numele unui grup de oameni din obște și nu de numele unui loc geografic”¹².

---

⁹ Victor Ravini, *Caracal-unul dintre cele mai vechi cuvinte românești. Descifrarea etimologiei*, în „Domnul de Rouă”, Serie Nouă, anul I, nr. 3-4, p. 32.

¹⁰ Veselina Urcu, *Câteva precizări privind denumirea satului Dioști din Câmpia Romanișilor*, în „Studii și Cercetări de onomastică” (SCO), Anul II, nr. 2, Craiova, 1997.

¹¹ Veselina Urcu, *Dioști. Un sat în Câmpia Romanișilor*, Craiova, Editura Arves, 2008.

¹² *Ibidem*, p. 96.

De altfel, istoricii sunt fermi în a considera că „proprietatea moșnenească de aici a determinat individualizarea denominativă”¹³.

Satul actual păstrează, deci, numele obștii străvechi, constituită din câteva neamuri, între care *cei ai lui Doia*, adică *doeștii*, au fost, fără îndoială, mai reprezentativi într-o anumită etapă a istoriei lui pentru a-și impune numele lor întregii obști.

Dacă așezarea rurală respectivă, în prima sa vatră de pe Dealul Nucilor, poate fi atestată arheologic încă din secolul al II-lea d. Hr.¹⁴, denominarea obștei și a moșiei stăpânite de către această obște sătească liberă s-a făcut în timp, pe măsură ce s-au lărgit relațiile lor cu alții și, îndeosebi, cu Domnia.

Cele mai vechi documente istorice *scrise*, păstrate până în prezent, care fac referire la unii locuitori din satul Dioști, sunt din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Astfel, documentele din 12 septembrie și 19 decembrie 1570 se referă la Vladislav din Dioști pentru unele pricini de judecată. Nu s-au păstrat documentele originale, ci copiile lor în slavonă¹⁵, făcute în 1854, din care cauză numele satului apare scris, însă, în forma în uz la mijlocul secolului al XIX-lea.

În aceste documente se poate constata, deja, individualizarea așezării rurale și transferul numelui obștei la cel al satului. Acest proces putuse avea loc, fără îndoială, cu mult timp înainte, cel mai probabil atunci când Domnia a dat acte de întărire a stăpânirii asupra pământului obștilor sătești din Țara Românească.

În cazul satului Dioști, acest act de întărire a dreptului strămoșesc de proprietate asupra moșiei obștei este *ocolnica cea adevărată* sau, altfel denumită, *cartea cea mare*, pe baza căreia s-a reușit, la 1618/1620, răscumpărarea moșiei și ieșirea din rumânirea forțată pe timpul lui Mihai Vodă Viteazul. Această ocolnică este, de fapt, un hrisov domnesc ce a recunoscut, denumit și întărit, adică a confirmat obștei *doeștilor* proprietatea în devălmășie asupra moșiei strămoșești, în condițiile istorice ale acelor timpuri. Documentul istoric respectiv nu s-a păstrat, ca și în alte cazuri, în condițiile multor războaie ruso-turce-austriece purtate în secolele XVII-XIX în această parte a țării, dar la el se face referire în documente ulterioare și pe care le-a publicat, cu comentarii adecvate în 1923 și 1940, profesorul Ilie Constantinescu.

Documentul istoric din care obținem informații prețioase în legătură cu neamurile vechi ale satului îl considerăm a fi hotărnicia moșiei Dioști din anul 1755, făcută de către Matei Bârzeanu și Gheorghe Vârceanu, din partea Caimacănii Craiovei, la cererea lui Stan Doia, Dobre, Radu și Barbu, cu ceata lor de moșneni.¹⁶

¹³ Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *Repere în istoria socială a satului românesc. I. Dioști din Romanați*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr.15, 2000, p. 68.

¹⁴ Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, ediția II, București, Editura Științifică, 1958; Gheorghe Popilian, *op.cit.*

¹⁵ *Documenta Romaniae Historica, B, Țara Românească*, vol. VI, București, Editura Academiei, 1985.

¹⁶ Ilie Constantinescu, *op. cit.*, p. 5.

Necesitatea acestei cadastrări la mijlocul secolului al XVIII –lea este demonstrată de către istorici, care arată că „ceea ce se dorea înfăptuită de către reprezentanții Caimacănii Craiovei, adică al unei instituții juridice, era, în plan social, expresia procesului specific satelor moșnenești, al ieșirii din devălmășie a cetelor de neam din sânul unui sat. Întrucât, anterior anului 1755, stăpânirea întregii moșii a satului se făcuse în devălmășie, concomitent cu anumite inegalități născute în dinamica economico-socială a comunității moșnenilor satului, hotarniciei –judecând după dreptul vechiului obicei – refăceau egalitatea sub raportul stăpânirii funciare. Această reasezare în drepturi se făcea la nivelul „bătrânilor” sau „moșilor”, iar nu la nivelul întregului sat. De aceea, acest moment este o etapă în evoluția devălmășiei absolute”¹⁷.

Cum era și firesc, la 1755 apar mai mulți *moși* importanți, între care 5 sunt considerați *moși mari* (Dan, Ursu, Cazan, Jitea și Vijulie), după care se stabilesc proprietățile urmașilor din neamurile respective.

După numai un secol, în hotărnicia executată de către N. B. Locusteanu se constată deja fărâmițarea proprietăților și restrângerea devălmășiei.

În 1923, Ilie Constantinescu a tipărit hotărnicia din 1755, întâi în revista „Arhivele Olteniei” (ian.-febr.) după o copie din 1820 și care a servit lui N. B. Locusteanu în efectuarea, în 1864-1872, a unei noi hotărnicii (extrem de amănunțită și corectă, considerată pe drept „cartea moșiei” Dioști) și apoi, tot în 1923, cu unele rectificări și completări într-o broșură (8 pagini) la tipografia „Scrișul Românesc” din Craiova. Ulterior, găsind o copie chiar de la 1755 o publică, cu un comentariu și o schiță a moșiei, în 1940, la Tipografia „Unirea” din Caracal.

În cuprinsul hotărniciei, găsim că între moșnenii care cer efectuarea acestei cadastrări se află *Stan Doia*. Este menționat primul, ceea ce ar putea semnifica importanța deosebită a personajului. De asemenea, în încheierea acestui document, se arată că „aceste părți s(ă) aibă a le ținea și a le stăpâni cu pace uni(i) de către alți(i), după cum mai pre larg scrie în cartea cea mare, care s’au dat la mâna lui Dumitru brat Do..e, pentru că noi așa am găsit cu ca(le) și(i) cu dreptate”¹⁸.

Cartea cea mare ar putea fi documentul prin care, în 1618-1620, dioștenii au câștigat procesul cu boierii care îi stăpâneau în urma „rumânirii” din timpul lui Mihai Vodă Viteazul. Această „carte” a fost dată în mâna lui Dumitru, care era frate (*brat*, în slavona în care era redactat documentul de la începutul secolului al XVI-lea) cu *Do..e*. Ar putea fi Dumitru frate cu *Doe/Doie*?! În acest caz, transcrierea termenului din slavonă în română, de la litere chirilice la litere latine, ar putea fi cauza impreciziei privind numele *Do..e*.

O subliniere foarte importantă este făcută și în copia din 17 mai 1820 (adică după 65 ani) a hotărniciei din 1755, citată de Ilie Constantinescu. După transcrierea

¹⁷ Dinică Ciobotea, Vladimir Osiac, *op. cit.*, p. 74.

¹⁸ *Apud* Ilie Constantinescu, *op. cit.*, p. 6.

copiei hotărniciei, în românește, dar cu litere chirilice, cei care au copiat documentul fac următoarea precizare: „Această copie s’au scos din cuvânt în cuvânt după ocolnica cea adevărată a moșii din hotarul Dioștilor, ce să numește pă moșul lui Stan *Doia*, fiindcă am cumpărat și noi dintr’acest moși al lui Stan *Doia*, stjni 137, după cum să cuprinde în trei zapise. Deci, ca să o avem și noi spre încredințare, am scos-o cum s’au cuprins într’acea veche”. 1820, Mai 17; semnătură indescifrabilă a celui care a transcris documentul (sublinierile noastre)¹⁹.

În documentul publicat de către Ilie Constantinescu, numele satului este scris în forma *Dioști*²⁰, ceea ce ne duce cu gândul că acesta a folosit denumirea în uz în secolul XX și nu *Deoștii*, precum era folosit în secolele XVII-XVIII.

Precizarea că s-a făcut copia „după ocolnica cea adevărată a moșii din hotarul Dioștilor, ce să numește pă moșul lui Stan *Doia*”, ne obligă să facem legătura între cuvântul *Doia* (*Doe*, *Doie*) și denumirea satului în discuție.

Modul de formare a numelui satului pornind de la tema *Doia/Doe*, nume de persoană, cu sufixul *ști* este specific satelor de moșneni.

Procedeul este arătat și de lingvistul Iorgu Iordan, care considera că numele satului *Dioști* „ar putea fi un derivat în ești de la nume personal **Diu** (cf. **Di(u ...** În această ipoteză, *u* al temei și *e* al sufixului s-au influențat reciproc, dând naștere unui sunet intermediar, adică asemănător cu amândouă (*o* este velar și rotunjit ca *u*, dar deschis ca *e*). Explicația propusă aici trebuie acceptată, fără nicio îndoială, pentru Leotești (Huși)- numele personal **Leu+ești**, care, de altfel, mi-a sugerat-o din primul moment”²¹.

Din punct de vedere lingvistic, ipoteza respectivă este corectă și corespunde modului frecvent de formare a multor nume de sate, cu deosebire a satelor moșnenești, cu sufixul *ști(ești)* sau *eni/ani*, pornind de la nume de persoană/neam. În cazul de față, tema este *Doe* și nu *Diu*, cum a presupus Iorgu Iordan, în 1963, sau, cu peste un secol în urmă, profesorul Grigore Gețu, a cărui opinie este citată de către Mihai Bălăianu, fără a-i acorda, însă, importanța necesară, deși ar fi meritat. Redăm explicația profesorului Gețu, așa cum a notat-o, în 1980, Mihai Bălăianu: „o ipoteză a fost propusă de profesorul Gr. Gețu din București, într-o conferință în anul 1897, la Universitatea din București. El afirma că este posibil ca numele de *Dioștii* să vină de la urmașii unui om numit „*Diu*” din care a ieșit numele *Diuăști* – urmașii lui *Diu* – care apoi s-a schimbat în *Dioștii*”²².

¹⁹ Sublinierea numelui *Doia* în cuprinsul citatului ne aparține.

²⁰ Numele satului este transcris chiar de I. Constantinescu în forma în uz în secolul XX, ceea ce este încă o dovadă că în activitatea de copiere a documentelor vechi *nu s-a respectat* denumirea din epoca în care a avut loc evenimentul, folosindu-se numele cunoscut la o dată ulterioară, adică la zi, a transcrierii documentului de către copist.

²¹ Ion Iordan, *Toponimie românească*, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 348.

²² *Apud* Mihai Bălăianu, *op. cit.*, 1980, p. 40.

Un argument simplu, dar foarte important în susținerea ipotezei noastre, îl constituie chiar numele satului alăturat, *Vijuleștii*.

Vijuleștii, așa cum se arată în documente scrise, s-a constituit ca așezare prin desprinderea, în secolul al XVII-lea, a neamului lui moș *Vijulie*, cu partea cuvenită acestuia din moșia altădată devălmașe a *doeștilor*. Vatra noii așezări au fixat-o nu departe de vechea vatră a satului *Doeștii* de pe Dealul Nucilor (circa 1 km mai la sud-vest). A existat ca sat, numit *Vijuleștii*, după moș *Vijulie*, începând din prima jumătate a secolului al XVII-lea până în secolul al XX-lea, în 1968, intrând în alcătuirea satului alăturat *Radomir*, a devenit, împreună cu acesta, component al comunei *Dioști*.

S-a petrecut, în acest caz, la o dată istorică cunoscută, un proces de roire. Un neam s-a desprins din vechea obște moșnenească și a format o nouă așezare, care va purta în mod firesc numele moșului ce a inițiat acest proces. Când, însă, *Doeștii* (*Dioștii*, peste secole) a început să se numească astfel, nu se poate preciza din lipsă de documente scrise, dar, indiscutabil, cu mult înainte de secolul al XVI-lea.

Dacă formarea numelui este după un procedeu clasic al satelor de moșneni, deformarea acestuia în timp, de la *doeștii* la *deoștii* corespunde unei anagramări, procedeu lingvistic prezent deseori în vorbirea locuitorilor din satele românești, adică schimbarea ordinii unor sunete/litere întrun cuvânt. Astfel, *doeștii* devin *deoștii*.

Forma *doeștii* s-a păstrat în unele documente istorice. O găsim chiar ca denumire de localitate în hrisovul lui Radu Voevod din 19 mai 1608, prin care întărește lui Preda Banul posesiunea pentru mai multe sate românești, specificând: „.....Și iar să fie cinstitului și dregătorului domniei mele Jupan Preda mare ban satul *Doeștii* tot, cu tot hotarul pretutindeni, pentru că a cumpărat cinstitul și vlastelinul și primul sfetnic al domniei mele jupan Preda mare ban mai sus spus acel sat .....cu 10000 aspri gata”²³.

Menționarea satului *Doeștii* în acest document ridică, totuși, unele discuții.

După felul în care este transcrisă denumirea din slavonă (*Doeștii*) și luând în considerare că cel ce beneficiază de dania respectivă este banul Preda Buzescul, cunoscut pentru posesiunile sale în fostul județ *Romanați*, putem considera că textul se referă la satul actual *Dioști*, ceea ce consideră și Mihai Bălăianu. Acesta, însă, presupune că scrierea numelui *Doeștii* este greșită, fiind de fapt vorba despre *Deoștii*²⁴. După descrierea din text a punctelor de hotar ale moșiei acestui sat, admitem și că ar fi posibil ca referirea în documentul în discuție să se facă la satul actual *Dăești*, component al comunei *Prundu* din județul *Vâlcea*, opinie susținută în unele lucrări actuale de referință.²⁵

²³ D.I.R., vol. I, 1601-1610, București, Editura Academiei, 1951, pp. 312-314.

²⁴ Mihai Bălăianu, *op.cit.*, 1998, pp. 53-54.

²⁵ DTRO, vol. II, 1995.

În ambele cazuri, indiferent dacă se referă cu adevărat sau nu la actualul sat Dioști, rămâne un aspect valabil, cel al menționării în scris, la 1608, a formei Doeștii, având ca temă a denumirii respective numele *Doe/Doia*₂ într-un document istoric important.

Încă un argument în sprijinul ipotezei noastre poate fi considerat și felul în care, după unele surse, s-ar fi format satul vecin Zănoaga, component al comunei actuale Leu, situat la doar 6-8 km vest de satul Dioști. În monografia acestui sat, întocmită de către învățătorul pensionar Dumitru Marinescu în 1931, rămasă în manuscris, autorul face într-un scurt istoric al satului o referire la un neam „doeștii”.

Redăm în continuare acest scurt istoric, după cum l-a transcris chiar Mihai Bălăianu²⁶. „Istoricul. În ceea ce privește numele și întemeierea comunei Zănoaga m-am orientat de pe cartea de hotărnicie, executată de inginerul-hotarnic Nică Rusu Locusteanu²⁷, depusă la Tribunalul Romanați, la 1862, iar la Curtea de Apel, la 1863, în urma hotărnicilor făcute la 1727, 1794 și 1826, cari cântă astfel.

La început, înainte de 1570, în aceste locuri, au trăit trei neamuri de oameni: Balosăcheștii, Doieștii și Măzătenii, și că numele ce-l poartă și l-a luat dela «Zănoaga» unul din fii lui Doia.

Bătrânii spun că Doia locuia cu familia la fântâna Vătăului de astăzi situată în Jauri, pe drumul Apele Viului. Satele vecine îi zic și azi «fântâna Doii», iar noi zănogenii îi zicem «fântâna Vătăului», după numele lui Vătău, căsătorit cu Oara, fica lui Doia.

Și că însfârșit, din hrisovul dat de domnul Alexandru la 1570, prezentat de Dragomir Apelevianul hotarnicului de la 1794, se constată, cu suficiență, că începutul acestui sat a fost cam dela 1500 înceace”.

Remarcăm, de asemenea, în însemnările făcute de Marin Dumitru Pătru, în care notează cele spuse în 26 august 1906, de Moș Diță al Pucii (Iancu Dumitru, în etate de 91-92 ani), referitor la unele vânzări de pământ între dioșteni, afirmația: „Nește Zănogeni, Doești(i) au vândut pământ (ânt) lui Diaconu Dumitru al lui Popa Zorilă (frate cu Datcu). Doești(i) ereau moșneni aici și au fugit la Zănoaga”²⁸.

Importanța deosebită a temei *doe/doia* în geneza numelui actual al satului Dioști nu poate fi ignorată, chiar dacă în timpul nostru numele *Doe/Doia*, ca și *Boia* sau *Goia/Goe*, nu se mai folosește frecvent ca apelativ. În secolul al XIX-lea, numele *Doia* își mai păstra încă semnificația unui loc anume în cadrul moșiei satului. Astfel, într-un act din 28 ianuarie 1844, Dumitru lasă nepoților „o curea de moșie din moșul Doia” sau, în alt document din 30 martie 1844, se spune că „Ion Chița vinde lui

²⁶ Mihai Bălăianu, *op.cit.*, 1998, p. 381.

²⁷ Este vorba de Nicolae Barbu Locusteanu (1821-1900), inginer hotarnic, participant la Revoluția de la 1848, om politic.

²⁸ Marin Dumitru Pătru, *Însemnări mai vechi despre unele sate românești*, în „Memoria Oltului și Romanaților”, Anul V, nr. 3 (49), p. 116.

Dincă Oprișan stj. 4 și latu 10 în Doia”²⁹. În acest caz, nu poate fi vorba decât de un exemplu de păstrare în timp a semnificației de parte-nucleu a moșiei ce aparținuse *doeștilor*, ca urmași ai unui neam/străbun îndepărtat *Doia (Doe)*.

Remarcăm și faptul că denumirea satului a fost totdeauna redată la forma articulată, reținând ideea de plural, adică *Dioști + i*.

În prezent, se folosește forma de singular, Dioști(ul), ca și în cazul multor altor denumiri de localități (Bucureștii – Bucureștiul, Iașii – Iașiul, Ploieștii – Ploieștiul etc.) sau de județe (Romanații – Romanațiul, Mehedinții – Mehedințiul etc), ceea ce se leagă de o trecere de la raportarea la *obște* (doeștii) la raportarea ca *loc*, satul fiind acum o *localitate*, cu locuitori și teritoriu administrativ (construit și agricol).

Concluzii

„Semnificația numelui satului Dioști, așa cum am susținut și în 2008³⁰, este, incontestabil, mult mai profundă decât apare din simpla observare a evoluției lui lingvistice, conform schemei Doeștii-Deoștii-Dioștii-Dioști. Denumirea corespunde unor etape ale evoluției socio-economice a satului însuși și le exprimă într-un mod specific, forma actuală îndepărtându-se de sensul istoric de la începuturi”.

În timp, fără îndoială, a avut loc un transfer al sensului acestui nume. A denumit la început obștea (*doeștii*) și, treptat, a devenit un toponim, un nume de așezare omenească (*Deoștii*, apoi *Dioștii*). Astăzi, numele Dioști, chiar sub forma Dioștiul, reprezintă localitatea, după care se formează și numele actual al locuitorilor, deveniți astfel, *dioșteni*. Astăzi, *dioștenii* sunt cei care locuiesc în satul Dioști, după cum *doeștii* erau cei care constituiau obștea formată prin descendența comună dintr-un strămoș *Doe*.

Dioștenii și-au menținut acest nume și în secolul XX, când, după marele incendiu din primăvara anului 1938, se reconstruiește ca *sat model*. La propunerea ca satul să poarte numele regelui Carol al II-lea, omagiind, în acest fel, rolul lui în imensa acțiune de remodelare a localității, moșnenii dioșteni au ținut cu încăpățănare să-și păstreze numele venit de peste veacuri. Și dioștenii continuă să-și numească satul după numele stră-stră-strămoșilor lor, chiar dacă, astăzi, la început de secol XXI, nici ei nu mai știu, de fapt, de unde vine numele satului lor.

²⁹ *Apud* Mihai Bălăianu, *op. cit.*, 1989, pp. 141, 414.

³⁰ *Apud* Veselina Urucu, *Dioștii. Un sat în Câmpia...*, p. 100.

CONSIDERATIONS ON THE NAME OF VILLAGE DIOȘTI

(Abstract)

The village *Dioști* (Dolj County) is the only locality by this name found on the map of România. This name originates in that of a family tree *Doia/Doe* to which suffix *ști* was added. The early form of this village name, *Doeștii*, has in time become *Deoștii*, and *Dioști* at present. Its origin is not related to a geographical place, but has for centuries been connected with that of a family tree of free peasants, owners of their ancestral land.

Key words: village, Dioști, Doia, family tree, toponym.

SĂRBĂTOAREA SÂNZIENELOR ÎN TRADIȚIA POPULARĂ DIN OLTENIA*

ANCA CEAUȘESCU**

La câteva zile după solstițiul de vară, pe 24 iunie, când în Calendarul creștin-ortodox se sărbătorește Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul, Calendarul popular înscrie sărbătoarea *Sânzienele* sau *Drăgaica*, o sărbătoare cu origini străvechi.

În momentul desfășurării solstițiului de vară (21 iunie), moment de răscruce, situat la miezul verii agrare, când se înregistrează ziua cea mai lungă din an și noaptea cea mai scurtă, și când Soarele atinge apogeul, având puterea de insolație cea mai mare, în mentalul popular, acesta este perceput ca fiind în plenitudinea forțelor. Această zi este considerată drept sărbătoare a Soarelui, este ziua în care, după cum se spune în popor, Soarele joacă de bucurie în momentul răsăritului.¹

Sânzienele, sărbătoare cu dată fixă, consemnată în preajma acestui eveniment cosmic, este una dintre sărbătorile care, odinioară, a avut un rol important în viața colectivităților noastre sătești. Deși peste aceasta s-a suprapus sărbătoarea creștină a nașterii Sfântului Ioan Botezătorul, instituită, în opinia unor cercetători, tocmai pentru a înlocui sărbătorile păgâne cu caracter agricol din preajma solstițiului de vară², ea încă păstrează numeroase elemente de natură precreștină.

Originea Sânzienelor se pare că se regăsește într-un străvechi cult geto-dacic al Soarelui. Pe teritoriul țării noastre, această sărbătoare solară, dar și lunară totodată,

---

* Articolul face parte din proiectul de cercetare *Cultură populară și valori spirituale în Oltenia. Permanență și schimbare în practica obiceiurilor calendaristice și cele legate de existența umană*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”: „Dezvoltarea economică-socială, politică și culturală a Olteniei istorice, condiția integrării în comunitatea eurorégiunilor”.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: anceausescu@yahoo.com.

¹ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, p. 268.

² *Drăgaica sau Sânzienele*, a se vedea: <http://www.crestinortodox.ro/religie/dragaica-sanzienele-69679.html> (accesat 31 mai 2017).

a avut o mare arie de răspândire, respectiv în Banat, Transilvania, Maramureș, Moldova de Nord, unde apare cu numele de Sânziene, în Muntenia, Dobrogea, sudul Moldovei, unde a fost atestată cu numele de Drăgaică, în Oltenia, unde se regăsește sub ambele nume.

Denumirea sărbătorii, de Sânziene, potrivit unor surse documentare și bibliografice, provine de la *Sancta Diana*, zeiță romană a vânătorilor și a pădurilor, care avea, însă, și atribute agrare³; alte surse menționează numele ca luând naștere de la florile de sânziene. În opinia Narcisei Știucă, denumirea de Sânziene „este rezultatul unei transformări fonetice populare a numelui Sfântului Ioan (Sântion, Sânzion), deci este mai evident atașată de calendarul religios”⁴. Cât privește cealaltă denumire, aceea de *Drăgaică*, aceasta plasează sărbătoarea în categoria celor cu valențe erotice (Dragobetele, Drăgostițele), punând, astfel, în evidență, semnificațiile pe care le poartă în Oltenia și sudul Moldovei.⁵

Ce sunt, de fapt, *Sânzienele*? În limba română, termenul denumește trei elemente mitologice strâns legate între ele: zâne ambivalente din categoria *Ielelor* și a *Drăgaicelor*, ce se manifestă foarte activ în ziua Sfântului Ioan Botezătorul (24 iunie), florile denumite sânziene, de culoare galbenă, care înfloresc vara și care la solstițiu de vară, capătă proprietăți apotropaice și divinatorii, și, în același timp, numele sărbătorii populare, închinată Sfântului Ioan Botezătorul.⁶

În credința populară, Sânzienele sunt închipuite ca niște ființe frumoase, binefăcătoare, adevărate preotese ale Soarelui, care trăiesc prin păduri sau prin câmpii, ascunse de ochiul omenesc. Se mai spune că sunt „zâne sfinte sau fecioare frumoase răpite de zmei și ținute în palate ferecate, ascunse prin păduri neumblate de picior de om”⁷. În unele așezări din Oltenia, acestea sunt percepute ca „ființe care umblă noaptea pe câmpuri”⁸ sau „sfinte care dau leacuri la toate florile”⁹.

Spre deosebire de Rusalii, care sunt zâne rele, Sânzienele sunt zeițe-feciere frumoase și bune, care trăiesc doar în cete și se fac simțite numai în noaptea de 23 spre 24 iunie, când cerurile se deschid. Atunci, în timp ce umblă pe pământ sau plutesc în văzduh, cântă și dansează, intensifică mirosul florilor și dau acestora puteri tămăduitoare, aduc fertilitate femeilor căsătorite, păsărilor și animalelor, înlătură

³ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei R. S. R., 1985, p. 489.

⁴ Narcisa Alexandra Știucă, *Spirala sărbătorilor. Rosturi, tâlcuri și deslușiri*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2014, p. 222.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Arhiepiscopia Timișoarei, 2007, p. 540.

⁷ Ion Ghinoiu, *Mitologie română. Dicționar*, ed. a 2-a, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2013, p. 251.

⁸ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea: din răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, Editura Minerva, 1976, p. 316 (inf. din Novaci, Pojogeni, jud. Gorj).

⁹ *Ibidem* (inf. din Băilești, jud. Dolj).

bolile oamenilor; dacă sunt sărbătorite corespunzător fac holdele să rodească, alungă grindina și vijelia, apără semănăturile de mană.¹⁰ Pot deveni, însă, pentru cei care nu le respectă, ființe rele și distructive: femeilor li se pocește gura, iar bărbații care au jurat strâmb sau au făcut unele fapte rele, vor suferi pedepse aspre.¹¹ Mai mult, ele pot stârni furtuni și vijelii, iau rodul câmpului și leacul florilor, „ridică în vârtej pe cei păcătoși lovindu-i de boala numită luatul din Drăgaică”¹².

În Calendarul popular, Sărbătoarea Sânzienelor mai este numită în și *Amușitul cucului*, deoarece, la această dată, cucul încetează să mai cânte. În tradiția populară, cucul „este considerat o pasăre sfântă, a bucuriei, plăcută lui Dumnezeu... prin cântecul său, el consfințește și păstrează ordinea firii, fiind, ca și cocoșul, un însemn al rânduielilor și al ritmurilor eterne ale naturii”¹³. Cântecul său se face auzit de la Blagoveștenie (25 martie) timp de trei luni, până la Sânziene când, conform tradiției, se înneacă cu orz și cireșe și răgușește. Se spune că încetatul cântecului cucului la Sânziene indică vremea cositului, iar dacă se întâmplă mai devreme, este semn că vara va fi secetoasă.

La Sânziene, este miezul verii agrare; de acum, ziua începe să scadă, iar lungimea nopții să crească, vara începe să se întoarcă spre iarnă, iar florile, buruienile, cât și întreaga vegetație dau înapoi. Se coace bobul de grâu în spic, concomitent cu uscarea rădăcinii acestuia, pe bolta cerească își face apariția Cloșca cu pui, iar florile își pierd din miros și din puterea tămăduitoare. În popor, se spune că sânzienele, acele ființe fantastice de sex feminin, dau miros și leac florilor și tot ele le iau, „taie picioarele la iarbă”¹⁴.

Până la mijlocul secolului al XIX-lea, Sânzienele era o sărbătoare însemnată în societățile rurale din Oltenia, precum și în întreg spațiul românesc. În această zi, potrivit credinței populare, „e sărbătoarea Sfântului Soare”¹⁵, care „dis de dimineață se spală pe față în timpul răsăritului”¹⁶, joacă pe cer de bucurie că acum este mai strălucitor ca oricând, „se odihnește”¹⁷. Este o zi sfântă și, prin urmare, oamenii nu mergeau la muncă, pentru că acela care va lucra „va fi pocit, va înnebuni și va fi jucat de Drăgaice”¹⁸. La Brâncoveni, județul Olt, „Drăgaica e sărbătoare veche. Nu se mergea la muncă, se făcea horă, se petrecea, se sărbătorea, participa tot satul. Era

¹⁰ Ion Ghinoiu, *Mitologie română ...*, p. 251.

¹¹ *Tradiții și obiceiuri de Sânziene / Drăgaica*, a se vedea: <http://calendarulortodox.ro/datini-obiceiuri-traditii/traditii-si-obiceiuri-de-sanziene-dragaica/> (accesat la: 31 mai 2017).

¹² Ion Ghinoiu, *Mitologie română ...*, p. 251.

¹³ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, a se vedea: <http://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Antonescu-Romulus-Dictionar-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti.pdf> (accesat la 4.07.2017).

¹⁴ Georgeta Nițu, *Plantele în gospodăria țărănească tradițională. Dicționar*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2003, p. 179.

¹⁵ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 317 (inf. din Tudor Vladimirescu, jud. Tecuci).

¹⁶ Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*, București, 1910, p. 91.

¹⁷ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 378 (inf. din Popești, jud. Iași).

¹⁸ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 91.

periculos să lucrezi: era rău de loveală, te îmbolnăveai”¹⁹, la Oboga, același județ, „În această zi nu se muncea pentru că tot ceea ce se făcea da înapoi”²⁰, iar în alte localități din Oltenia (Galiciuica, jud. Dolj) oamenii nu lucrau deloc sau doar până la amiază.²¹ Se spune că cine se îmbolnăvește în această zi nu își mai găsește leacul.²²

Totodată, sărbătoarea Sânzienelor se ținea cu scopul de a apăra semănăturile de grindină, mană, coropișnițe și viermi, iar lucrurile din casă, de molii.²³

În noaptea de Sânzienă, înflorește planta ce a dat numele sărbătorii, *sânziana* sau *drăgaica* (*Galium verum L.*), plantă erbacee din fam. Rubiaceae, care crește prin fânețe și livezi, pășuni, poieni, pe marginea drumurilor și prin lunci.²⁴ Aceste flori au numeroase întrebunțări în medicina populară și în diferite obiceiuri și practici magice. Puse sub pernă de către fetele tinere, în noaptea de Sânzienă, la fel ca și busuiocul la Bobotează, le ajuta pe acestea să-și viseze ursitul; purtate în sân sau în păr de către fete sau femei, le făcea mai atrăgătoare și mai drăgăstoase; înfășurate peste mijloc, preveneau durerile de șale la muncile câmpului.

Cu flori de sânziană se afumă cei care suferă de friguri și de alte diferite boli.²⁵ Ele erau bune și pentru fertilitate, se recomandau femeilor care nu puteau avea copii. După o informație din Telești, jud. Gorj, „bătrânele foloseau sânziennele și la descânțece”²⁶. La Valea Stanciului (jud. Dolj), Cujmir și Dârvari (jud. Mehedinți) și multe alte sate, fetele mari, în dimineața zilei de Sânzienă, în timp ce culegeau flori își descântau și se îmbăiau pe tot corpul cu roua de la acestea, pentru a fi îndrăgite de flăcăi: „Apucați pe potecă necălcată / Pe rouă nescuturată / Dragoste adunând / Pe mine aruncând”²⁷. Totodată, florile de sânziană au rol fertilizator și curativ pentru animale.

Întrucât sânziana înflorește în noaptea de 23 spre 24 iunie, ea a devenit un reper calendaristic agrar. Dacă înflorește înainte de această dată, stadiul de dezvoltare al plantelor este avansat, iar dacă înflorește mai târziu, se spune că „vremea este târzie”, adică vegetația și culturile nu sunt așa de înaintate cum ar trebui.²⁸

Din flori de sânzienne, împreună cu spice de grâu sau alte flori de câmp, se împletesc cununii, cu care oamenii împodobesc ferestrele caselor, streșinile și stâlpii

¹⁹ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român*, vol. I, *Oltenia* (ediție îngrijită de Ofelia Văduva și Ofelia Pleșca), București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 279.

²⁰ *Ibidem*, p. 280.

²¹ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 318.

²² Georgeta Nițu, *Simboluri vegetale și timpul solstițiului de vară*, în „Oltenia. Studii și comunicări”, Seria etnografie, vol. XI, 2001, pp. 21-22; Idem, *Plantele în gospodăria țărănească ...*, p. 179.

²³ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 116 (inf. din Tismana, jud. Gorj, Căzănești, Băbeni, Grădiștea, jud. Vâlcea).

²⁴ Georgeta Nițu, *Plantele în gospodăria țărănească ...*, p. 179.

²⁵ Gh. F. Căușanu, *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și nouă*, București, 1914, p. 31.

²⁶ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri*, ..., p. 280.

²⁷ Georgeta Nițu, *Plantele în gospodăria țărănească ...*, p. 180.

²⁸ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 79.

porților, în credința că ele apără de forțele malefice. „Practicile magice se întemeiază pe omologarea sau asocierea simbolică a *Soarelui*, a *florilor de sânziene*, a *zânelor* pe care le încarnează aceste flori (Sânzienele – Ielele – Drăgaicele) și a coroanei împletite din respectivele flori cu un principiu matricial feminin”²⁹.

Sărbătoarea Sânzienelor sau *Drăgaicei* este una încărcată de semnificații magice, este un moment potrivit pentru diferite practici ale fetelor de a-și afla ursitul, acte magice și ritualuri pentru sănătatea oamenilor, pentru prevederea viitorului și a norocului în gospodărie. Toate acestea, înstrânsă legătură cu timpul fast al sărbătorii, dar și cu puterile miraculoase ale cununii împletite, mai ales din flori de sânziene.

Astfel, cununa de sânziene aruncată peste acoperișul casei și pusă noaptea sub pernă, arată, pentru fata care a împletit-o, care îi va fi ursitul: „Fetele făceau coronițe rotunde din plante bune de dragoste și le aruncau peste casă, să vină toate dragostele. Se spunea: «Eu azvârlu pe casă coronița / Să aducă băieților gurița / Să vină peste vârful casei / Să vină ca vântu' și ca gându' / Să plece de-acasă / În coronița mea să se oprească / Să vină în vărsat de zori / Să se oprească în coronița mea cu flori / În zori de zi în pragu' meu să-l văz / În noapte-n vis să-l visez». Se da de trei ori coronița peste casă, apoi o puneau sub căpătâi și ce visau noaptea, aceea le era soarta”³⁰. La Telești, jud. Gorj, „Fetele făceau din sânziene coroane mari prin care treceau când mergeau la horă, să fie văzute cum sunt văzute florile”³¹.

Totodată, prin diferite practici, fetele și flăcăii încercau să afle cum le va fi viitorul: „... de dimineață, fetele și flăcăii se duc de strâng flori de sulfină, umblând prin rouă. Din aceste flori fac coroane ... Apoi aruncă coronițele peste casă. A doua zi, fiecare își cercetează coronița, dacă e plină cu rouă, atunci fata sau flăcăul acela se va căsători în curând și va avea noroc”³², „fiecare cunună poartă numele unui membru din familie. A cărui cunună cade de pe casă, acela are să moară în acel an, iar a cărui stă pe casă, are să trăiască”³³. Se pare că unele dintre aceste obiceiuri își au originea în legendele populare românești, care cuprind numeroase referiri în acest sens: „Sânziana a fost o fată fecioară care, ducându-se la câmp, a făcut cunună din niște flori galbene. Venind acasă, a aruncat cununa pe casă, zicând: «Cunună, de te vei opri pe casă, voi trăi și voi avea viață lungă, iar de vei pica jos, voi muri». Cununa a căzut și fata a murit”³⁴.

De asemenea, gospodarii agățau la streășina dinspre răsărit a casei cununi de sânziene pentru a afla, prin anume semne, norocul la animale: „A doua zi, până a nu răsări soarele, se scoală fiecare să-și ia cununa, pe care o cercetează cu de-amănuntul ...

²⁹ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 541.

³⁰ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 281 (inf. din Cireșu, jud. Mehedinți).

³¹ *Ibidem*, p. 279.

³² Marcel Olinescu, *Mitologie românească*, Casa Școalelor, 1944, p. 399.

³³ *Ibidem*; Gh. F. Ciușanu, *op. cit.*, p. 32.

³⁴ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 320 (inf. din Pipirig, Răucești, jud. Neamț).

dacă găsesc în ea peri de diferite animale ... se zice că are să aibă noroc în acele vite, al căror păr se află în cununi”³⁵.

Ziua de Sânziene este cea mai importantă zi din an, din cele 27 prescrise de tradiția populară, când se culeg plantele de leac. Acum este vremea maturizării timpului calendaristic și al vegetației, momentul când sporește puterea tămăduitoare a plantelor medicinale, care, pentru a putea fi bune de folosit la prepararea leacurilor, nu se recoltau oricând și oricum, ci după un calendar tradițional riguros și precis: „Calendarul popular preciza ziua și momentul zilei (noaptea, dimineața în zori, la răsăritul Soarelui), dar și locurile favorabile recoltării: curate, neumblate de animale, păsări și oameni, unde nu se aud câinii lătrând etc. Persoanele care recoltau plantele de leac trebuiau să fie curate trupește și sufletește, să spună anumite cuvinte și formule magice când le recoltau, să aibă o anumită ținută vestimentară să răsplătească pământul pe care a crescut planta ruptă sau smulsă cu pâine, sare, semințe etc.”³⁶.

Astfel, în dimineața zilei de Sânziene, femeile și bătrânele, mai ales cele care descântă și vrăjesc, culegeau: sunătoare, coada șoricelului, romaniță, pătlagină, izmă, mușețel, pentru ceaiuri; pelin pentru vin; rostopască, pentru tratarea bubelor, negilor și a bătăturilor; busuiocul fetelor, izmă, sânziene, pătlagină, iarba verde, pentru leacuri și descânțete; rodul pământului, pentru spor în grădini. La Dobrița, com. Runcu, jud. Gorj, „femeile culegeau: spurcul, pentru reumatism, pieritoare pentru orice boală, poala Maicii Domnului, buruiană de zmeu, pentru boala copiilor, buruiană de Muma Pădurii, pentru orice boală. Mai culegeau buruieni pentru farmece: plesnitoare și de întorsătură, de dragoste”³⁷, iar la Cireșu, jud. Mehedinți, se spunea că „păpădia era bună de dragoste. Suflam după băieți să le zboare gândul la mine, cum zboară puful. Cu dosnica se făcea de urât, puneai cui voiai să-i meargă rău”³⁸. Foarte căutată era planta Muma Pădurii, cu care se afumau copiii care plâng noaptea³⁹ sau cei care „se greșesc în pat”⁴⁰. Se mai culegeau cicoare, cu care oamenii se încingeau peste șale, pentru a fi feriți de durere⁴¹, sulfină și flori galbene, pentru dureri de cap.

Tradiția culegerii plantelor de leac este consemnată și de Ch. Laugier, care nota, la începutul secolului al XX-lea: „femeile culeg de pe câmp sânziene (niște buruieni cu floarea galbenă, care se aseamănă cu socul). Mai strâng și tămâie și grâu,

³⁵ *Ibidem*, p. 319 (inf. din Rugii, Topești, jud. Gorj).

³⁶ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 138.

³⁷ Ion Ghinoiu (coord.), *Sărbători și obiceiuri ...*, p. 280.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem* (inf. din Dănești și Crasna, jud. Gorj, Segarcea, jud. Dolj); Georgeta Nițu, *Plantele în gospodăria țărănească ...*, pp. 126-128.

⁴⁰ Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, București, Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2003, p. 32.

⁴¹ Aurel Candrea, *Folclor medical comparat*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 123.

pe care le păstrează împreună cu sânzienele la icoană, pentru leac la ori și ce boală⁴². În Vâlcea, buruienile „bune în toate și pentru toate boalele” culese în ziua de Sânziene se făceau chite și se păstrau la grindă sau sub polata casei pentru a fi folosite la nevoie.⁴³ În aceeași noapte magică, a Sânzienelor, înfloresc iarba-fiarelor și feriga, două plante cu proprietăți miraculoase.

Sărbătoarea Sânzienelor include nu numai obiceiuri și scenarii magico-rituale cu privire la existența umană, dar și ritualuri menite să asigure fertilitatea și rodnicia ogoarelor, de unde și caracterul agrar al acesteia. În legătură cu acest ultim aspect, se înscrie obiceiul *Drăgaica*, un obicei autohton, de sorginte străveche, ce avea loc anual, la 24 iunie, și care s-a păstrat în satul nostru tradițional, până la mijlocul secolului al XIX-lea. Termenul desemnează, în primul rând, numele zeiței, și apoi ritualul desfășurat la sărbătoarea acesteia. Zeiță agrară, protectoare a lanurilor de grâu și a femeilor măritate, apare cu numele de Drăgaică în sudul țării, partea centrală și de sud a Moldovei, și cu numele de Sânziană în arealul oltenesc, vestul, centrul și nordul țării.

Această divinitate agrară, importantă în mitologia românească, se naște la 9 martie (echinocțiul de vară în Calendarul iulian) și se maturizează până la ziua solstițiului de vară, la 24 iunie, când înfloresce sânziana sau drăgaica, planta ce-i poartă numele. În folclorul românesc, „Drăgaica păstrează amintirea Marii Zeițe neolitice, divinitate lunară, echinocțială și agrară, identificată cu Diana și Iuno în Panteonul roman, și cu Hera și Artemis, în Panteonul grec⁴⁴. În ziua solstițiului de vară, aceasta, împreună cu alaiul său nupțial, format din zâne fecioare și fete frumoase, umblă prin aer sau pe pământ, cântând și dansând. „În timpul ceremoniei nupțiale, Sânziana sau Drăgaica bagă bob spicului de grâu, dă miros plantelor de leac, vindecă bolile și suferințele oamenilor, în special bolile copiilor, apără holdele de grindină, furtuni și vijelie, ursește fetele de măritat etc.”⁴⁵.

Primele consemnări despre obiceiul Drăgaicei datează de la începutul secolului al XVIII-lea, în lucrarea lui D. Cantemir, *Descriptio Moldavie*, în care autorul identifică Drăgaica cu Ceres, zeița romană a recoltelor și grânelor: „Pare că este numită *Ceres*. În adevăr, în acel timp al anului când semănăturile încep să se coacă, se adună, oricâte vor fi fost, fetele din satele vecine și se aleg între ele una mai frumoasă și mai zdravănă supt numele de *Drăgagica*. O duc în țarini cu mare suită și gătesc cu o cunună împletită cu spice și cu mai multe năframe brodate cu lucrătură frigiană și-i spânzură de mâinile ei cheile de la coșere. Așa gătită Drăgaica, cu mâinile întinse și cu năframele scuturate de vânt, ca și cum ar zbura, se întoare din țarină acasă și pe toate satele, oricâte ar fi venit în acea societate, le cutreieră cântând și jucând, înconjurată de toate celelalte colege, care o numesc pe dânsa cât

⁴² Charles Laugier, *Sănătatea în Dolj*, Craiova, 1910, p. 110.

⁴³ Gh. F. Ciaușanu, *op. cit.*, p. 31.

⁴⁴ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor ...*, p. 138; Idem, *Panteonul românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 2001, p. 68.

⁴⁵ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor ...*, p. 138.

mai des, cu cântece compuse destul de frumos, soră și stăpână. Fetele mai de jos ale Moldovenilor sunt mai ales foarte doritoare de această onoare, măcar că după obiceiul general cântă că aceea care a fost Drăgaică nu se poate mărita trei ani”⁴⁶. Ulterior, obiceiul a fost atestat în Muntenia și Dobrogea.

Așadar, obiceiul Drăgaica este o manifestare a fetelor tinere din mai multe sate învecinate, în preajma secerișului holdelor, având ca personaj central una dintre ele, „cea mai frumoasă”, pe care o numesc „sora și superioara lor” sau „regina holdelor”. Dacă, în timpurile mai vechi ale existenței obiceiului, Drăgaica, însoțită de alaiul ei, străbătea holdele dansând și cântând, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, obiceiul s-a restrâns în vatra satului, practicându-se, asemenea colindatului dar, mai ales, asemenea Călușului, fără, însă, a se confunda.

Spre deosebire de acestea, în care grupul este format din băieți, în alaiul Drăgaicei, protagoniste sunt, după cum spuneam, de sex feminin, asemenea alaiului Paparudei⁴⁷, cu mențiunea că cele implicate în obiceiul Drăgaica sunt fete mari, fecioare, aflate la vârsta căsătoriei. În unele sate din județul Dolj, adesea, una sau jumătate din numărul membrilor alaiului erau îmbrăcate bărbătește, așa cum găsim menționat în răspunsurile la chestionarul lui N. Densușianu, de la sfârșitul secolului al XIX-lea: „În această zi, patru fete se împodobesc cu haine (două ca bărbați și două ca femeile). Umblă din casă în casă și joacă, după cântecul fluierului, în formă de cruce”⁴⁸, „joacă patru fete, dintre care una e îmbrăcată bărbătește, și un flăcău le cântă din fluier și umblă pe la case prin sat jucând. Nu pronunță cuvinte, nimic”⁴⁹.

Îmbrăcate cu hainele cele mai frumoase, în „ii și fote noi de sărbătoare”, se crede că drăgaicele sau sânzienele sunt „un fel de vestale care amintesc de riturile protecției și fecundității agrare ale zeiței Ceres”⁵⁰. Pe cap, poartă maramă albă peste care se află coronițe din flori de sânziene, iar în mâini, țin spice de grâu și coase sau seceri, anunțând, astfel, că e vremea recoltatului. În fruntea lor, era „cea mai frumoasă” dintre ele, Drăgaica, Drăgăița, Împărăteasa, Mireasa, Regina holdelor, împodobită cu flori de sânziene și spice de grâu, îmbrăcată în rochie albă, ca o mireasă. „Cununa de sânziene care împodobește capul Drăgaicei în timpul dansului său nupțial are aceeași semnificație cu colacul din făină de grâu pus de nașă pe creștetul miresei în timpul colăcării (înainte de pornirea alaiului nunții la biserică) și cu cununile împărătești puse de preot pe capul mirilor în timpul cununiei creștine.

⁴⁶ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura „Cartea Românească”, 1923, p. 170.

⁴⁷ Pentru mai multe informații despre obiceiul *Paparuda*, vezi Anca Ceaușescu, *Tradiții și obiceiuri agrare în sudul Olteniei*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 30, 2016, pp. 261-272.

⁴⁸ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 117 (inf. din Băilești, jud. Dolj).

⁴⁹ *Ibidem* (inf. din Șimnicu, jud. Dolj).

⁵⁰ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 489.

În toate cazurile se realizează transferul fertilității de la un substitut al sacrului (colacul, cununa) la mire și mireasă⁵¹.

Din recuzita drăgaicelor nu lipsea un steag împodobit asemenea celui de Căluș, cu basmale colorate, usturoi, spice de grâu, flori de sânziene, pelin, ultimele două elemente conferindu-i acestuia calități apotropaice și purificatoare.⁵² Drăgaicele, însoțite de un flăcău care cânta din fluier, mergeau pe ulițele satului, jucau hore pe casele gospodarilor, dansau, săreau, simulau lupte (dueluri) cu coasele sau secerile, mai ales atunci când se întâlneau două cete.

Marcând perioada când holdele erau „în pârg”, deci a coacerii celor mai importante plante alimentare cultivate (grâu, seară, orz), obiceiul Drăgaicei este, la origine, un rit de etapă⁵³, ultimul dinaintea recoltatului. Totodată, este un demers magic menit să ajute maturizarea bobului și coacerea în bune condiții a acestuia, pregătind astfel, începutul seceratului. Avem de-a face cu o formă tipică de magie prin analogie și prin contact. Bobul trebuia să se coacă, să ajungă la maturitate, iar fetele aflate în pragul căsătoriei, străbăteau holdele tocmai în acest scop, de a transmite acestora condiția lor matură: „Semnificațiile inițiale ale obiceiului par să fi fost compararea fecioarelor din ceata Drăgaicei cu holdele de grâu aflate în pragul rodirii și transferul fertilității în dublu sens: vegetal și uman”⁵⁴.

Din marea bogăție de obiceiuri performate în ziua de Sânziene, mai amintim scăldatul ritual, înfăptuit pentru păstrarea sănătății, așa cum reiese dintr-o informație din Desa, jud. Dolj: „În ziua de Sânziene, la răsăritul Soarelui, lumea era deja cu picioarele în apă, la Balta Neagră, și cu lumânările aprinse. Venea și popa și făcea slujbă, Ziceau că e bine de sănătate, mai ales pentru cei bolnavi de reumatism. Mai făceau baie și în alte zile în acea baltă, dar prima dată trebuia să te duci la Sânziene”⁵⁵. Tradiția mai spune că, în această zi, fetele se spălau pe cap cu Oman, pentru a fi mai atrăgătoare tinerilor.

La Sânziene, cerurile se deschid, iar lumea de aici comunică cu lumea de dincolo. Sunt „Moșii de Sânziene”, când se desfășoară practici de pomenire a morților. Se dau, astfel, de pomană fructe și legume (mere, zarzăre și castraveți).⁵⁶

De asemenea, în ziua de Sânziene, femeile scot din casă toate hainele și așternuturile și le expun la Soare „ca să le vadă Sânzienele, ca să joace Soarele pe ele”, crezând că în acest fel le vor feri de molii.⁵⁷ Se mai spune că, în această zi, este pericol de înnece, de aceea este interzis scăldatul. Totuși, „În ziua de Drăgaică, cine va trece o

⁵¹ Ion Ghinoiu, *Comoara satelor* ..., p. 139.

⁵² Idem, *Vârstele timpului* ..., pp. 267-268.

⁵³ Dumitru Pop, *Obiceiuri agrare în tradiția populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1989, pp. 188-189.

⁵⁴ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*..., p. 268.

⁵⁵ Idem (coord.), *Sărbători și obiceiuri* ..., p. 282.

⁵⁶ *Ibidem* (inf. din Sutești, jud. Vâlcea); Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 118, 318 (inf. din Băilești, jud. Dolj, Ionești și Roșia, jud. Gorj).

⁵⁷ Adrian Fochi, *op. cit.*, p. 317.

apă de trei ori înot fără să se înece, nu se va mai îneca tot anul”⁵⁸. Pentru săteni, această zi era importantă pentru previziuni ale recoltei din anul respectiv. Se spune că dacă plouă în ziua de Sânziene, este semn de belșug, iar roadele vor fi bogate.

De asemenea, în preajma Sânzienelor, erau organizate târguri, iarmaroace sau bâlciuri (care se deschideau pe 15 iunie și se încheiau pe 24 iunie), cele mai însemnate, pentru spațiul oltenesc, fiind cele de la Cărbunești și Broșteni (jud. Mehedinți), Ipotești, jud. Olt.⁵⁹

Așadar, Sărbătoarea Sânzienelor, cu întregul complex de obiceiuri și scenarii magico-rituale, ocupă un loc important în cadrul culturii populare tradiționale din Oltenia. Însă, ca reflex al evoluției rapide a mentalității populației rurale, cele multe dintre acestea, practicate până nu demult în satele din Oltenia, s-au pierdut în timp, asemenea multora dintre obiceiurile noastre tradiționale, păstrându-se doar amintirea lor. Astăzi, doar într-o singură localitate din județul Olt, Ipotești, se mai întâlnește un bâlci de Drăgaică, organizat anual, pe 24 iunie. Dar, cu toate că semnificațiile originale ale ritualurilor se pierd, considerăm că un asemenea demers ar putea contribui la cunoașterea patrimoniului nostru cultural și, în egală măsură, la transmiterea și păstrarea tradiției.

THE GENTLE FAIRIES HOLIDAY IN THE FOLK TRADITION FROM OLTENIA

(Abstract)

The Gentle Fairies Holiday, also called, besides Sânziene, Drăgaica, is one of the significant Romanian holidays, celebrated yearly on the 24th of June. In Oltenia, this holiday is accompanied by different magical-religious practices of future foreseeing, divination customs, or finding the faith and the fortitude of the household. Tightly connected to the privileged moment of the holiday, along with the miraculous wreaths braided especially from the Lady's bedstraw flowers.

The Gentle Fairies Day is the most important day of the year, from the 27 mentioned in the folk tradition, when there are harvested *medicinal herbs*. Now is the moment when the calendar time and the vegetation mature themselves, the moment when the healing power of the diverse plants and weeds increases.

A specific custom of this day is Drăgaica, an ancient autochthonous practise, which used to take place, annually, on the 24th of June, and that was still kept in our traditional village until the middle of the 19th century.

Keywords: Sânziene, Drăgaică, Oltenia, the folk tradition, rituals, customs.

---

⁵⁸ Marcel Olinescu, *op. cit.*, p. 400.

⁵⁹ Tudor Pamfile, *op. cit.*, p. 99.

CARACTERISTICI SIMBOLICE ALE FOCURILOR RITUALE ÎN CULTURA POPULARĂ ȘI RELIGIOASĂ DIN OLTENIA*

LOREDANA-MARIA ILIN-GROZOIU**

Prezența focului în diferite contexte rituale evidențiază virtuțile mitico-magice ale acestuia, regăsite și în creația folclorică, unde ocupă un loc însemnat. Alături de aer, apă și pământ, focul este elementul „permanent, etern și prezent în tot ceea ce alcătuiește viața cosmică și terestră”¹. Polivalența focului, determinată de varietatea practicilor rituale în care apare implicat, poate fi remarcată și în sistemele mitologice sau religioase ale lumii.

Consemnările biblice atestă prezența focului în practicile religioase, atribuindu-i-se acestui element ritual caracter sacru. La vechii evrei, focul era valorizat ca simbol al curățeniei depline. Ritualul creștin valorifică valențele focului, atașat și serviciilor religioase. Creștinii au preluat folosirea lumânărilor de la iudei. În timpul persecuțiilor, datorită faptului că slujbele se oficiau în catacombe, case sau camere ascunse², lumânările erau utilizate la iluminat. Ulterior, începând din secolul al IV-lea, de la rolul de strictă necesitate, lumânările au dobândit un caracter simbolic, fiind utilizate la slujba înmormântării martirilor³, la Sfânta Euharistie, la sărbătorile sfinților, la cinstirea relicvelor sfinte sau la alte asemenea servicii ale cultului creștin-ortodox.

Cercetările noastre de teren, în câteva localități din Oltenia au înregistrat o serie de acte și practici ritualico-magice care valorifică disponibilitățile focului și îi dezvăluie funcțiile divinatorii, integratoare, fertilizatoare, regeneratoare,

---

*Articolul face parte din proiectul de cercetare *Cultură populară și valori spirituale în Oltenia. Permanență și schimbare în practica obiceiurilor calendaristice și cele legate de existența umană*, inclus în programul de cercetare al Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova: „Dezvoltarea economico-socială, politică și culturală a Olteniei istorice, condiția integrării în comunitatea euroregiunilor”.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: lorelayy2007@yahoo.com.

¹ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 380.

² Nicolae D. Necula, *Tradiție și înnoire în slujirea liturgică*, vol. 3, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2004, pp. 87-88.

³ *Ibidem*, p. 88.

purificatoare etc. Focurile rituale din spațiul investigat traversează, ca și în alte regiuni ale țării, întregul an calendaristic.

Georgeta Nițu sublinia că aprinderea focurilor rituale proprii obiceiurilor calendaristice se realiza atât în contextul timpului propriu-zis al desfășurării evenimentelor cosmice care marchează „pragurile critice” peste care Soarele trebuie să treacă, cât și în acela în care schimbările esențiale ce survin în mediul înconjurător sunt sesizabile.⁴ Aprinderea focurilor rituale reprezintă intenția oamenilor de a stabili relații de bunăvoință cu Soarele, care potrivit mentalului popular, guvernează viața pe pământ.⁵

Concentrarea ceremoniilor la solstiții, echinocții și la schimbarea anotimpurilor întăresc ideea lui Ion Ghinoiu potrivit căreia aprinderea focurilor rituale sunt dovezi clare că înaintașii noștri efectuau observații astronomice pentru ca în funcție de fenomenele astrale să stabilească sărbătorile importante: „Cât de neliniștiți trebuie să fi fost oamenii când observau că, după ce Soarele urca zi de zi pe boltă, se oprea și apoi cobora neîncetat dând pământului din ce în ce mai puțină căldură și lumină! (...) Focurile solstițiale pot fi considerate încercări ale oamenilor de a ajuta soarele: să-l mențină la aceeași înălțime pe boltă la solstițiul de vară și să-l sprijine la urcușul său pe cer la solstițiul de iarnă”⁶.

Timpul solstițiului de iarnă este marcat de practica aprinderii focurilor rituale deoarece, potrivit imaginarului colectiv, Soarele trebuie ajutat „să-și recâștige puterea, luminozitatea și înălțimea pe bolta cerească”⁷. După cum se știe, în momentul desfășurării solstițiului de iarnă, ziua este mai scurtă, noaptea cea mai lungă, iar puterea de insolație a Soarelui este cea mai mică.

În noaptea de 24/25 decembrie se desfășoară în casă, pe vatră, obiceiul aprinderii *butucului de Crăciun*, trunchi retezat din tulpina bradului, substituit fitomorf al zeului autohton Crăciun. La focurile din noaptea de Crăciun, se ard lemne de cer, măr, alun, arbori înzestrați cu puteri magice. Tăciunii rezultați sau funinginea adunată pe coș au puteri fertilizatoare și vindecătoare.⁸

Acțiunea de aprindere a focurilor rituale se regăsește în practica colindatului din ajunul Crăciunului când, imediat după constituirea cetei, performerii cântă din fluiere și participă la dansuri și hore caracteristice obiceiurilor de iarnă. Bunăoară, în zona Mehedinților, se practică, ca formă a colindului, ritualul scormonirii focului, care este în opinia cercetătoarei Marcela Bratiloveanu-Popilian, „reminescență a

⁴ Georgeta Nițu, *Simbolistica soarelui și a focurilor în obiceiurile calendaristice din Oltenia*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 17, 2003, p. 263.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, pp. 132-133 (în continuare se va cita: Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*).

⁷ *Ibidem*, p. 265.

⁸ Georgeta Nițu, *op. cit.*, p. 264.

cultului soarelui”⁹. O parte dintre membrii cetei (*pițărăi*) ațâță focul din vatra gospodarului cu ajutorul colindelor (bețe de alun sau de salcâm, ramuri de tufe numite *pui*) până se produc scânteile, apoi ating tavanul sau grinda, acțiuni menite, potrivit gândirii magice, să ajute Soarele să depășească momentele critice. În tot acest timp, colindătorii rostesc: „Bună seara lui Ajun / Că-i mai bună a lui Crăciun / Ce e în casă, să trăiască / Ce-i afară să izvorască”¹⁰. Colindele sunt decorate cu figuri geometrice obținute prin învelire cu fășii din coajă de tei și afumare. Pentru a putea fi aprinse ca niște torțe, în vârfuri, se fixează coajă de cireș. Culorile contrastante rezultate – alb și negru – simbolizează lupta dintre întuneric și lumină, dintre moarte și viață. Disponibilități deosebite manifestă acum și teiul care, alături de alte specii vegetale, sunt arbori sacri ce stimulează „capacitatea de reînnoire, prin renunțarea la vechi, la ceea ce a îmbătrânit și intrarea sub stăpânirea noului, a tinereții”¹¹.

Valențele etnologice ale alunului se regăsesc, după cum vom remarca în rândurile de mai jos, și în alte momente ale ciclului calendaristic, precum și în descântece (de exemplu: de mușcătură de șarpe, de dragoste, pentru ameliorarea unor suferințe fizice etc.) și, nu în ultimul rând, în practici rituale legate de nuntă și înmormântare.

Focul apare implicat în practicile rituale desfășurate la început de an, moment prielnic descântecelor și altor demersuri magice care au în vedere aflarea ursitei și împlinirea speranțelor maritale, promovarea belșugului și asigurarea unui nou ciclu de fructificare. Focurile rituale se aprindeau în vatră folosindu-se semințe de cânepă, boabe de grâu și cărbuni rezultați din arderea lemnului de fag, stejar sau gorun. Vatra de foc, element atașat ferm colindatului, este simbol solar care reunește indivizii prin lumina și căldura sa.¹²

În seara de ajun a Bobotezei, se săvârșesc anumite practici de aflare a duratei vieții. Înainte de culcare, se iau cărbuni din vatră și se denumesc cu numele tuturor membrilor familiei. Potrivit mentalului popular, primul care va muri, în acea familie, va fi cel al cărui cărbune se va stinge mai repede. Tot acum, funcții atropaice și purificatoare relevă obiceiul împărăștiatului cenușei rezultată în urma aprinderii focurilor rituale în perioadă derulată între Crăciun și Bobotează. Nu întâmplător, de Anul Nou, masca *brezaia* (cu aspect de animal fantastic cu cioc de barză, întruchipare a unei zeități care trebuia să moară și să renască odată cu moartea și renașterea timpului calendaristic) purta asupra ei un săculeț cu cenușă.¹³

⁹ Marcela Bratiloveanu-Popilian, *Aspecte ale obiceiurilor de Crăciun din zona Mehedinților*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 7, 1992, p. 146.

¹⁰ Georgeta Nițu, *Plantele în gospodăria țărănească tradițională. Dicționar*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2003, p. 17.

¹¹ Delia Suiogan, *Ramura verde-valori simbolice*, în „Memoria etnologica”, nr. 30-31, 2009, p. 80.

¹² Anca Ceașescu, *Rituri de trecere în societățile tradiționale. Nașterea*, Craiova, Editura Universitaria, București, Editura Pro Universitaria, 2014, p. 179.

¹³ Georgeta Nițu, *op. cit.*, p. 266.

La Bobotează și în noaptea Sfântului Ioan, se aprind focuri și în afara gospodăriei țărănești, cum ar fi, de exemplu, în preajma fântânilor sau a izvoarelor, pe care grupurile de tineri obișnuiesc să le păzească de forțele malefice deosebit de agresive, potrivit imaginarii colective, în anumite momente ale ciclului calendaristic: „Seara, în ajun de Sf. Ioan, tinerii, fete și băieți, împodobeau fântânile cu crenguțe de brad și aprindeau focurile. Se adunau în jurul focului și se distrau până dimineața. Jucau, dansau, mâncau, era veselie mare”¹⁴; la Nedeia, jud. Dolj: „De Sf. Ion se aprindeau focuri la fântâni, se aducea mâncare și băutură și se invitau la masă drumeții. Femeile aduceau o cantă (găleată) cu apă, copiii le aruncau apa peste cap primind în schimb bani”¹⁵. Aprinderea focurilor rituale lângă o apă are o semnificație deosebită datorită relației apă-foc, având la bază o reduplicare mitico-magică al rolului purificator al acestui element ritual. Complexul ceremonial, performat după căderea serii, este asociat focului, element cu disponibilități în sfera magiei. Potrivit credințelor populare, miezul nopții reprezintă apogeul dezlănțuirii demonilor, semidivinităților rele (Iezmele, Ielele, Strigoii, Moroi, Pricolicii, Zburătorii, Muma-Pădurii etc.), vrăjitoarelor, nălucilor și animalelor infernale.¹⁶ Disponibilități deosebite manifestă acum și bradul care, în mentalitatea tradițională românească, este considerat Pom al Vieții Veșnice.

Ziua de Sfântul Trifon (1 februarie) este propice efectuării unor practici magice ce vizează abundența rodului, în special a viilor și a pometurilor. La marginea viilor sau prin vii, sunt aprinse focuri rituale pentru ca vița-de-vie să fie ferită de păsări sălbatice și să aibă un rod bogat. Săritul peste foc garantează vigoarea, sănătatea, împlinirea fizică și îndepărtează dăunătorii. Preoții binecuvintează vița-de-vie în speranța începerii sub bune auspicii a ciclurilor de rodire.

Tot de Sf. Trifon, fiecare gospodar taie o coardă din vie, locul tăierii „îl ungem cu cenușă din vatra focului, amestecată cu untură”¹⁷. În această zi, pentru contracararea acțiunilor forțelor malefice, „se afumă via cu o cârpă aprinsă”¹⁸. În recuzită intră funinginea semnalată și în alte momente ale ciclului calendaristic.

Ziua de 24 februarie, consacrată praznicului creștin al Aflării Capului Sfântului Ioan Botezătorul, este cunoscută de calendarul popular și sub numele de *Dragobete*. Considerat „începutul primăverii”¹⁹ sau „cap de primăvară”²⁰, Dragobetele patronează „înfrățirea tuturor ființelor, a animalelor, păsărilor, dar și a

¹⁴ Inf. Cornelia Degeratu, 80 de ani, localitatea Valea Stanciului, jud. Dolj, 2016.

¹⁵ Inf. Floarea Cojocar, 54 de ani, localitatea Nedeia, jud. Dolj, 2016.

¹⁶ Ivan Evseev, *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Timișoara, Editura „Învierea”, 2007, p. 399.

¹⁷ Inf. Ion Lichi, 64 de ani, localitatea Punghina, jud. Mehedinți, 2013.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, București, Editura Minerva, 1992, p. 412.

²⁰ I. Aurel Candrea, *Iarba fiarelor*, București, 1928, p. 125.

omului”²¹, dezvăluind, în același timp, „o formă reminiscentă de cult erotogen”²². În această zi, tinerii pleacă la câmp și la pădure, culeg primele flori de primăvară – ghiocei, bozoței, brândușe – aprind focuri, schimbă „vorbe și gesturi de dragoste”²³. La amiază, aceștia se întorc în fugă spre casă, băieții încearcă să prindă fetele, ritual numit în zona Mehedinților *zburătorire*. Fata se logodește cu partenerul ei de fugă, pe timp de un an, iar părinții află de la tineri cele întâmplate: „Băieții și fetele pleacă prin păduri și văi, culeg flori de primăvară, cântă, petrec și se împrietenesc. Băieții aleargă după fete și se logodesc până la primăvara următoare. Și părinții primesc de veste după aceea chiar de la copii”²⁴.

Ziua de 9 martie, cunoscută sub numele de *Simți*, concentrează o activitate magico-rituală deosebită, manifestată printr-o multitudine de practici rituale ce vizează reînvierea naturii și renovarea cosmosului. Aprinderea focurilor rituale, în zorii zilei, moment când nimic nu este viciat, corupt sau compromis²⁵, în vii și grădini, în livezile de pomi etc. vizează optimizarea ciclului de rodire, purificarea habitatului și, nu în ultimul rând, neutralizarea maleficului. Ritul săritului peste foc este menit să asigure protecție împotriva șerpilor. În scopuri similare sunt valorificate și disponibilitățile fumului: „De Mucenici, într-o oală în care sunt cărbuni aprinși sau foc se pun cârpe și se merge și se afumă peste tot: casa, oamenii, pivnița, hambarele, grajdul, vitele, pătutul, pe la poartă ca să fie ferite de șerpi și alte lighioane”²⁶. Tot acum, lângă foc, femeile dar mai ales copiii, dau cu securea în pământ, invocând căldura: „Tună ger și ieși căldură, / Să se facă vreme bună, / Pe la noi prin bătătura”²⁷. La Cireșu, jud. Mehedinți: „Îi zicea focul mucenicilor și fumul mucenicilor. Îl făceau ca să nu fie mușcați, vara de șerpi (oamenii și animalele). Se pune un vas cu apă lângă foc, ca să vină morții să bea. Se lua o treanță, se afuma prin casă, pe la grajd, pe la cotețele păsărilor, pe la conace, pe la livezile de pomi și grădinile de legume. Prin grădini se făcea chiar foc mocnit, la fel și în fața stupinei cu matcă”²⁸. Ziua este favorabilă, potrivit imaginarului colectiv, revenirii pe pământ a spiritelor subterane, elementul polarizator fiind focul aprins în bătătura casei de femei vârstnice cu lemne de alun sau ramuri de boji uscați rupte cu mâna, fără a

²¹ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 338.

²² Marcela Bratiloveanu Popilian, *Obiceiuri de primăvară din Oltenia*, București, Editura „Constantin Matasă”, Piatra-Neamț, 2001, p. 38.

²³ Charles Laugier, *Contribuții la etnografia medicală a Olteniei*, Craiova, Scrisul Românesc, 1927, p. 54.

²⁴ Inf. Maria Apostolache, 83 de ani, Braniștea, jud. Mehedinți, 2013.

²⁵ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 1, București, Editura Artemis, 1993, p. 373.

²⁶ Inf. Anica Guță, 68 de ani, localitatea Nedeia, jud. Dolj, 2016.

²⁷ Marcela Bratiloveanu Popilian, *op. cit.*, p. 48.

²⁸ *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român* (coordonator general Ion Ghinoiu), vol. I, *Oltenia*, ediție îngrijită de Ofelia Văduva și Ofelia Pleșca, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 271-272 (în continuare, se va cita: *Sărbători și obiceiuri...*).

folosi barda sau securea. Valorizate de mentalul popular ca „lemne sfânte”, alunul și bojul se regăsesc și în alte contexte rituale și formule gestuale.

Ziua de 23 aprilie, consacrată Sfântului Gheorghe, Mare mucenic, este bogată în practici rituale menite a preîntâmpina sau anihila acțiunea dăunătoare a vrăjitoarelor: „În ajunul Sf. Gheorghe se aprind focuri în pădure și pe dealuri și se cântă din buciume pentru ca fermecătoarele să nu aibă puteri sporite să ia sporul păsărilor și al vacilor”²⁹; la Stoicești, jud. Dolj: „În seara de Sf. Gheorghe se cânta pe dealuri din buciume, se bătea din tobe pentru ca vrăjitoarele să nu ia laptele vacilor. Se aprindeau rugurile pe dealuri și se sta toată noaptea”³⁰. Momentul este favorabil și unor practici menite să promoveze sănătatea animalelor și îndepărtarea maleficului: peste cărbunii arși în noaptea de Crăciun trec animalele în zorii zilei, ca bunăoară la Flămânda, jud. Mehedinți.³¹

Practicile rituale, desfășurate la *Lăsatul Secului de Paști*, menite să dezvăluie înnoirea simbolică a timpului, aparțin unui fond străvechi, când începutul de an se celebra primăvara.³² Virtuțile mitico-magice ale acestui element ritual sunt evidente și la *Lăsatul Secului de Brânză*, când au loc ospețe marcate de focuri rituale și „se produc tot felul de zgomote, menite să îndepărteze spiritele malefice, ori să purifice spațiul”³³. După căderea serii, în anume context spațial și temporal, se desfășoară ritualul *Strigatul* care este asociat focului, element cu valențe purificatoare, regeneratoare și apotropaice. Lângă foc, se desfășoară și ospățul comun „menit să contribuie la armonizarea grupului social pregătit astfel să intre, sub bune auspicii într-un segment temporal aparte, marcat intens de sacralitate”³⁴. Combustia era asigurată de materiale vegetale: „De Lăsatul Secului de Brânză, se face la Cernătești, pe terenul din fața culei, de lângă primărie, un foc mare la care participă și tineri și bătrâni. Vin și lăutarii, se încing grătarele și horele. Se mănâncă și se bea. Când eram eu tânără aprindeau focurile în fiecare sat, nu numai la Cernătești. Băieții se strâneau după căderea serii la marginea satului, pe dealuri, aprindeau un foc mare și strigau fetele. Se spunea că, în satul în care era focul mai mare, acolo oamenii erau sănătoși tot anul și roadele bogate. Băieții se luau la întrecere care aprindeau focul mai mare. Câteodată, plecau și strigau și la poartă. Părinții fetelor veneau la poartă și îi cinsteau cu ce aveau”³⁵; la Mușetești, jud. Gorj: „La Lăsatul Postului, de Carne și de Brânză, pe înserate, fiecare gospodar aprinde la poartă focul cu fân, paie, resturi de la cocenii de porumb, cauciucuri. Se cinstesc

²⁹ Inf. Maria Rădulescu, 68 de ani, localitatea Bălcești, jud. Vâlcea, 2016.

³⁰ Inf. Gheorghiuța Gheorghe, 71 de ani, localitatea Stoicești, jud. Dolj, 2013.

³¹ Marcela Bratiloveanu Popilian, *op. cit.*, p. 67.

³² Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1997, p. 168.

³³ Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit.*, p. 208.

³⁴ *Ibidem*, p. 99.

³⁵ Inf. Ioana Roman, 55 de ani, localitatea Bărboi, jud. Dolj, 2016.

între ei cu mâncare și băutură. Cei tineri se iau la întrecere care aprinde focul cel mai mare. Se stă până după miezul nopții³⁶; la Pietriș, jud. Olt: „De Paști, când se lasă Postul de Carne, tinerii iau o roată de cauciuc, pun fân în ea și o lasă să se rostogolească din deal spre vale, făcând fel de fel de zgomote. Se strigă fetele nemăritate cu bărbații văduvi și băieții neînșurați cu femeile bătrâne. Se fac glume pe seama fetelor leneșe³⁷.”

Discursul verbal, rostit lângă foc, adresat tinerilor, în special celor aflați în prag premarital, urmărește „să pună ordine în viața spirituală, în viața și munca productivă a satului³⁸”. În zona Mehedinților, ceremonialul *strigatului peste sat* este numit *ausât*, după cel dintâi cuvânt rostit: „Aușmăre! / Ce ți-e măre / Olelele, lele!”³⁹. Dialogul continuă, cei vizați fiind tinerii necăsătoriți: „-Mă roagă, mă roagă! / Cine mi te roagă? / - Mă roagă Ioana, / Să-i fac leagăn de mătase / S-o arunc la Gheorghe-n casă⁴⁰.”

Fata rămasă necăsătorită, deși a fost peșită, este „trimisă” la o bătrână: „Tușe, tușe! / Deschide ușa, / Că-ți vine fie-ta / Cu mătușă⁴¹.”

Bătrânii cu un comportament necorespunzător sunt și ei expuși: „Mă roagă Gheorghe al Linei, / Să-i fac leagăn de mărăcini / Să-l azvârl în groapă⁴².”

Strigatul vizează și contracararea acțiunilor de furt al sporului: „M-o năimit vecinul Nicolae, / Ca să fac, / Cum oi face, / Să fac leagăn de mătase, / Să-l trimit la Ion în casă / Ca găinile lor să rămână cu cutcutezatul / Și-ale mele ci ouatul⁴³.”

Printre practicile rituale atașate ciclului pascal se înscrie și aceea a „incinerării stâlpului de sec”, întâlnită în Oltenia, Muntenia și sudul Transilvaniei. Desfășurată la Lăsatul Postului de Paște, această practică are în vedere aflarea ursitei, împlinirea speranțelor maritale, promovarea belșugului și a rodniciei pământului. O descriere amplă este realizată de către Georgeta Nițu: „Doborârea unui brad înalt și pregătirea lui pentru ceremonial. El se curăța de ramuri, lăsându-se câteva smocuri de cetină în vârf, în care se agățau mănunchiuri de flori de primăvară. În coajă se scrijeleau motive geometrice. Era purtat, asemenea mortului tânăr, de un alai de feciori și dus într-un loc consacrat din vatra satului. Așezat în mijlocul unui rug, bradul era aprins prin aruncarea de torțe⁴⁴. Sunt eficientizate virtuțile focului implicat în diferite acte magice. Cărbunii rezultați, dobândeau, în mentalul popular,

³⁶ Inf. Iosif Ionescu, 63 de ani, localitatea Mușetești, jud. Gorj, 2017.

³⁷ Inf. Nicolîța Călărașu, 77 de ani, localitatea Pietriș, jud. Olt, 2017.

³⁸ Romulus Vulcănescu, *Etnologie juridică*, București, Editura Academiei Române, 1970, p. 264.

³⁹ Inf. Maria Apostolache, 83 de ani, localitatea Braniștea, jud. Mehedinți, 2013.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Inf. Gheorghîța Cochințu, 52 de ani, localitatea Chilizii, jud. Olt, 2017.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Marcela Bratiloveanu-Popilian, *op. cit.*, p. 102.

⁴⁴ Georgeta Nițu, *op. cit.*, p. 268.

valențe apotropaice și fertilizatoare: fiecare gospodar îngropa câte un tăciune sub brazdă, pe ogorul său.⁴⁵

Focurile aprinse în prima săptămâna a Postului Mare, care este patronată de Sântoader, au rol apotropaic, apărând oamenii, bunurile și cabalinele de eventualele agresiuni ale Cailor lui Sântoader, care apar ca ființe cu puteri nelimitate: „La răscruți, pe ulițe oamenii făceau focuri și stăteau de vorbă până dimineața. Strigau peste sat: *Hai la bobotaie, / Cu o mână de paie*”⁴⁶.

După tradiția neotestamentară, *ziua de Joi a Săptămânii Mari* este bogată în fapte care evidențiază rolul focului și al apei: după Cina cea de Taină, Iisus spală picioarele ucenicilor⁴⁷, iar la focul aprins în curtea arhiereului Caiafa, Petru s-a lepădat de Iisus⁴⁸. Având drept fundament vechile sisteme de credință, practicile rituale de *Joimari* sunt în concordanță cu evenimentele istorice biblice. Focurile de *Joimari* amintesc de focul aprins în Joia prinderii lui Hristos.

Ziua de *Joimari* este consacrată revenirii pe pământ, pentru moment, a spiritelor subterane cărora le sunt menite focuri rituale la care se încălzesc și ofrande rituale: colacul, lumânarea și câni cu apă sau vin. Focurile aprinse, în ajun sau în zorii zilei, în curtea din care au plecat strămoșii neamului, la izvoare și fântâni, la cimitire și morminte îndeplinesc o funcție funerară. Combustia se asigură cu boj, alun, viță de vie sau alte plante: „La Joimari, dimineața devreme femeile aprind focul în curtea casei cu surcele de boj sau alun adunate de copii. Lângă foc, în jurul mesei mici cu trei picioare, se așează scaunele ca să se odihnească morții când vin. Morții se întorc la Joimari în gospodăria din care au plecat și se încălzesc la foc”⁴⁹; și la Sutești, jud. Vâlcea: „Se aprindeau bozi uscați în curte, cam o jumătate de oră. Se făceau astfel de focuri și la biserică sau la mormânt, la capul mortului”⁵⁰. În județul Gorj, la Olteanu, „se făceau focuri în fața casei, iar femeile aduceau în jurul lui atâtea scaune câți bărbați erau în casă. Pe scaune așezau joimărițe (câni) cu apă și împodobite cu frunze verzi la coada lor, iar deasupra puneau un pupoi (colăcel), se tămâiau și se dădeau de pomană”⁵¹. Virtuțile magice ale focului, asociate cu cele purificatoare și regeneratoare ale apei sunt evidențiate și de o relatare din Izvoare, jud. Mehedinți: „Dimineața devreme, până în zori, se fac focuri în curte, dar și la fântâni cu uscături de boji; se fac mai multe focuri, se cheamă morții: Dumitre, Mărie, Ioane, veniți de vă spălați!, în timp ce aruncăm, pe pajiște câte o găleată pentru fiecare mort, și una pentru cei nerostiți, uitați. Pe masă punem colăcei cu gaură la mijloc, deasupra zahăr, ceapă verde, fasole, toate de post, care se împart prin

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Inf. Paulina Sălceanu, 60 de ani, localitatea Deveselu, jud. Olt, 2013.

⁴⁷ Ioan 13, 14.

⁴⁸ Luca 23, 55-57.

⁴⁹ Inf. Petre Bădescu, 83 de ani, localitatea Stoicești, jud. Dolj, 2014.

⁵⁰ *Sărbători și obiceiuri...*, p. 309.

⁵¹ *Ibidem*.

vecini, după răsăritul soarelui. Se spune că morții vin la câmpul cu dorul și dacă nu-i primești pleacă supărați. Mai ales copiii morți vin și iau colaci pe nuia⁵². Tot în Mehedinți, în zorii zilei, femeile aruncau găleți de apă pentru morții neamului pe poiana din jurul fântâniei sau pe jgheabul acesteia. În băătura casei, pe care o înconjurau de trei ori vărsând apa din găleată și menind-o morților, aprindeau focuri cu boji unde așezau scaune și ulcele cu apă. Focul și un colac era dat de pomană unui copil. Peste foc, se dădeau de pomană colaci și o turtiță de pâine pentru pruncii născuți morți.⁵³

Lumânarea de la Înviere, care înglobează toate valențele focului, vestește o nouă eră. Aprinsă la miezul nopții, „când încă domnește întunericul și lumea este cufundată, simbolic, în haosul originar, în dezordinea facerii, prima flacără a focului nou este dimineața unei zile în care moartea nu mai există. Focul divin este înzestrat cu puritatea originară⁵⁴. Creștinii primesc lumina sfântă, a înnoirii vieții duhovnicești, a noului început instituit de marea taină a lui Hristos. Primirea luminii de către credincioși semnifică biruința lui Hristos asupra întunericului și a morții, asupra păcatului și a răutății diavolului. Hristos este lumina care risipește întunericul și se face „sfetnic călăuzitor” către Împărăția lui Dumnezeu atât pentru cei vii, cât și pentru cei morți.

Tot în noaptea care precedă Paștele, „tineretul aprinde un foc mare în spatele bisericii unde sunt și mormintele. Se adună fete și băieți și stau de vorbă. Au grijă de focul să rămână aprins până dimineața⁵⁵; la Blahnița de Sus, jud. Gorj: „În noaptea de Înviere, femeile aprindeau focuri în cimitir. Acum nu se mai fac⁵⁶. Aceste focuri rituale, prinoasele și lumânările care se împart sunt legate de cultul morților, pentru ca și aceștia să se bucure de dragostea și jertfa lui Hristos.

Ziua de 14 septembrie, cunoscută sub numele de *Cârstovul Viilor* sau *Ziua Șarpelei* marchează, în calendarul popular, momentul când pământul se închide ritual în preajma iernii, luând cu sine reptilele, insectele, plantele care au fost lăsate la lumină cu șase luni în urmă, la Alexeii (17 martie). Ca la orice hotar calendaristic, și în această zi, se aprind focuri rituale din lăstari de viță, se frige carne și se petrece.⁵⁷

În calendarul creștin-ortodox, ziua de 26 octombrie este dedicată Marelui Mucenic Dimitrie. În calendarul popular, Sfântul Dumitru înscrie începutul iernii pastorale evidențiat prin practici rituale specifice, dintre care *aprirea focului lui Sâmedru*. Ceremonialul nocturn este performat de tineri în nordul județelor Argeș, Dâmbovița și, pe alocuri, în Vâlcea.

⁵² Marcela Bratiloveanu Popilian, *op. cit.*, p. 138.

⁵³ *Ibidem*, p. 33

⁵⁴ *Ibidem*, p. 159.

⁵⁵ Inf. Dochia Capotă, 83 de ani, localitatea Ciungetu, jud. Vâlcea, 2017.

⁵⁶ Inf. Elisaveta Buneci, 87 de ani, localitatea Blahnița de Sus, jud. Gorj, 2015.

⁵⁷ Charles Laugier, *op. cit.*, pp. 70-71.

Locul unde se aprind focurile rituale dobândește o importanță aparte, dacă avem în vedere că acestea sunt aprinse pe munte, vârfuri de dealuri sau coline. În formele mai vechi, butucul sau bușteanul, trunchi retezat din tulpina unui arbore, era substitutul fitomorf al zeului care moare și renaște anual. Practica rituală ordona și relațiile interumane, consolidate printr-un ospăț colectiv, invocat și la nivel verbal: *Hai la focu lui Sâmedru!* Femeile împărțeau covrigi, fructe și băutură. Cărbunii rezultați aveau puteri divinatorii, fertilizatoare și apotropaice.⁵⁸

Demersul de față se înscrie între acele încercări, vizând un plus de informație în problematica incitantă a funcțiilor cu care au fost investite de către omul din popor focurile rituale de peste an, dar și cea a mito-simbolicii unor elemente atașate acestora.

SYMBOLIC CHARACTERISTICS OF THE RITUAL FIRES IN THE FOLK AND RELIGIOUS CULTURE FROM OLTENIA

(Abstract)

Founded on direct field researches, our study intends to depict the ethnological valences of the fire, within the different sequences of the customs that take place along the year, in Oltenia. The fire, a ritual element characterised through an exceptional cultural presence, is made of a set of symbols and values, meant to bring harmony on all the existential levels, in this way preparing the good omens for the entering into a new world. It is attributed with sacred, purifying, funerary, fertilising, regenerating forces, and, not last, divinatory ones.

Keywords: fire, ritual element, Oltenia, calendar customs, magical-ritual virtues.

---

⁵⁸ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, p. 224.

CALENDARUL POPULAR DE VARĂ SPECIFIC ZONEI OLTENIA

GABRIELA BOANGIU*

Analizând calendarul de vară al zonei Oltenia, ne-am propus să luăm în considerare evenimentele cuprinse între 11 iunie, când începe Postul Sf. Petru și Pavel (și se termină pe 28 iunie) și 8 septembrie – când se celebrează ziua de naștere a Maicii Domnului.

Postul Sfinților Petru și Pavel „apare singular, ca o pedeapsă pentru oameni. În general, sărbătorile și posturile aferente sunt explicate ca venind în întâmpinarea oamenilor, ca o justificare retroactivă a actelor magico-rituale desfășurate cu această ocazie. Se povestește că Sf. Petru a fost acuzat odată că ar fi furat niște opinci de la un om. Apoi, căutându-se opincile, le-a găsit tot în traista păgubașului. Și de atunci a osândit pe oameni să postească postul Sfântului Petru”¹.

Pe 11 iunie, se mai serba, în unele locuri, Vartolomeul grâului. Această zi, de la mijlocul verii, face ca firea să se întoarcă înspre iarnă, „așa cum o arată și rădăcina numelui sfântului, învârtirea, întoarcerea este cuvântul-cheie al întregii zile”². Abia acum începe bobul grâului să se coacă în spic.

Există numeroase tradiții ce trebuie respectate în această zi: „este miezul verii; dă ziua înapoi. Se întoarce soarele spre toamnă. La Vartolomei, se întoarce cerul spre sud, adică scade ziua, iar noaptea dă înainte, și dacă cineva lucrează în această zi, dă înapoi în tot cursul anului în lucrările sale, căci este învârtirea zilei spre noapte”³. Totodată, se ține această sărbătoare, „pentru ca cerealele să nu rămână seci în timpul formării lor. În această zi, răsare găinușa (var. luceafărul de ziuă) pe cer. Ciobanii păzesc să o vadă, când răsare, căci cred că le va merge bine la oi, li se vor îngrășa și înmulți. Cucuruzul, cum o vede, crește ca smuls din pământ, iar grâul începe a se învârtoșa”⁴.

Reținem ziua de 24 iunie drept una dăruită Sânzienelor, dar ziua reprezintă și Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul. „Ziua este cunoscută totodată ca miezul verii,

---

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: boangiu_g@yahoo.com.

¹ Antoaneta Olteanu, *Calendarele poporului român*, București, Editura Paideia, 2000, p. 197.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

cap de vară. Oamenii nu lucrează nimic, deoarece și soarele se odihnește. Sânzienele sunt fete sfinte, ele iau în ziua lor din toate roadele pământului (...) Drăgaica sau Sânziana numită în diferite zone Împărăteasa, Stăpâna Surorilor, Regina Holdelor, Mireasa, ar umbla pe pământ sau ar pluti în aer în ziua solstițiului de vară și s-ar desfăta cântând și dansând, împreună cu alaiul său nupțial format numai din zâne fecioare și fete frumoase, peste câmpuri și păduri. În cetele de Drăgaică, fata care joacă rolul zeiței, este îmbrăcată ca o mireasă, cu rochie albă și cunună de flori de sânziene pe cap, însemn al cununiei. În timpul ceremoniei nupțiale, zeița bagă bob spicelor de grâu și miroso plantelor de leac, vindecă bolile și suferințele oamenilor”⁵.

Un alt obicei specific acestei zile este Drăgaica. Drăgaica se organizează foarte simplu – „se îmbrăcau două fete mari, una în costum bărbătesc, cu numele Drăgan și alta, în costum femeiesc zisă Drăgaica. Aveau lăutarul lor și umblau de jucau pe la case, întocmai ca și călușarii. Jocul lor consta din îmbrățișări și sărituri, pe care le făceau în formă de cruce. Ele aveau un steag împodobit cu basmale, usturoi, spice de grâu și ierburi. Se alegeau una sau mai multe fete și se făceau drăgăici. Ele porneau însoțite de un fluierar și jucau pe la case, jucau horă. Scopul jocului era să capete bani sau li se plătea mai mult în miere. Uneori fetele erau îmbrăcate bărbătește, se înarmeau cu coase și se luptau la răspântii, până ce una dintre ele biruia pe cealaltă”⁶.

Tot de Sânziene, se udă cu apă copiii, ca să fie sănătoși, iar „femeile se tăvălesc prin rouă. Drăgaica se serbează fiindcă se drăgaiță sau se ridică boalele pe om și pentru a le împiedica se împart mere dulci. În buruienile adunate și fierte se scaldă fetele, pentru ca să nu fie bolnăvicioase și totdeauna să fie și drăgăstoase”⁷.

La 29 iunie se serbează Sf. Petru și Pavel, „Sf. Petru a fost un om muritor, pe care l-a luat Dumnezeu în cer, Sf. Petru este mâna dreaptă a lui Dumnezeu”, el ține cheile Raiului, „el nu păstrează numai cheile raiului, ci și cheile încăperilor cerești; el este chelarul curții dumnezeiești, fiind mai mare peste grânare, din care trebuie să împartă și animalelor”⁸. Acum sunt serbați și Moșii de Sân-Petru, când se împart colaci, lumânări, mere dulci sau acre, mere de vară. Le era interzis femeilor să mănânce mere până în această zi. După această zi, femeile tinere pot mânca mere, cele mai bătrâne trebuind să aștepte până la Sf. Ilie.

În Oltenia, există mai multe obiceiuri referitoare la recoltarea grânelor pe parcursul verii. Astfel, primelor spice recoltate li se mai spunea „chită de spice”, în județul Dolj, „Cunună”, în județul Mehedinți, „Rodul anului” sau „Barba lui Dumnezeu”, în județul Olt, „pârgă” sau „Mănună de grâu”, în județul Vâlcea.⁹

⁵ *Ibidem*, p. 210.

⁶ *Ibidem*, p. 211.

⁷ *Ibidem*, p. 212.

⁸ *Ibidem*, p. 218.

⁹ *Sărbători și obiceiuri. Răspunsuri la chestionarele Atlasului Etnografic Român* (coord. general Ion Ghinoiu), vol. I, *Oltenia*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 276.

În județul Dolj, se obișnuia ca „primele spice care erau aduse acasă, să rămână strânse în chită – mănunchi, ca un buchet. Chita se ducea la Sf. Ion la biserică, de se sfințea. După ce spicele se uscau, le freca cu palmele și rămâneau boabe curate. Toamna boabele de grâu din chită se puneau în sămânța cu care se însămânțau locurile, ca să facă rugă lui Dumnezeu. Din grâul ăsta se făcea un colac mare și colivă”¹⁰. În județul Mehedinți, „se lua nouă, zece spice când era grâul aproape de secerat, se duceau acasă și se împleteau sub formă de barbă. Se păstrau în casă, în camera unde dormeau, până anul viitor și se semănau primăvara ca să rodească câmpul”¹¹. Tot în județul Dolj, „primele spice recoltate erau aduse acasă. Din sămânța lor se făcea colac de care se prindea un fir de iarbă, numit sporis, cu fir roșu, pentru spor. Femeia se ducea cu el la fântână, îl băga în fântână, lua apă în ciutură, o pune în cantă ca să o ducă acasă, scotea colacul din fântână și-l împărțea la copii ca să izvorească recolta ca și apa din fântână”¹². Un obicei mai larg întâlnit și în județele Dolj, Vâlcea, Mehedinți, era ca din primele spice legate cu cicoare, să se încingă secerătoarele la șale, ca să nu le doară spatele.¹³

Există și obiceiul că ultimele spice trebuia să fie lăsate pe câmp; se numeau *Spor la câmp* sau *Păpușa lui Dumnezeu*, în județul Dolj, *Barba lui Dumnezeu* în județele Dolj, Mehedinți, Olt.

Alte obiceiuri la secerat, la cules, mai erau următoarele: „La terminarea secerișului, fetele împleteau câte o cunună din șapte spice, o puneau pe cap și veneau acasă. Pentru flăcăi se făceau pălării din spice”, specific județului Gorj. „Se aleg cei mai frumoși porumbi când încep să se coacă, în special în ziua de Sf. Marina – ziua porumbului – se împodobesc cu flori și se dau de pomană cu o ulcea de vin sau țuică și cu un porumb fiert sau fript”, specific aceluiași județ.¹⁴

Există, pe perioada verii, și alte obiceiuri cu dată mobilă. Atunci când era secetă, se juca *Caloianul* și *Paparuda*. Caloianul se mai numea și *Zgherman* în județul Olt. Copiii făceau păpușa din pământ numită *Zgherman*, împotriva secetei și ca să fie roadă bogată. *Muma Ploii* era un obicei prin care se chema revărsarea ploilor în vreme secetoasă. Participanții la ritual erau copii, fete sau babe sau numai copii, fetițe și băieți până la 10-12 ani. Păpușa era de lut, modelată ca un copil mic, era făcută de copii, pentru că ei erau curați la suflet și puteau fi ascultați. Desfășurarea ritualului era astfel: fetițe și băieți, de până la 11-12 ani făceau păpuși din petice și pământ (noroi din băltoacă), departe de văzul lumii, în spatele gospodăriei și de acolo plecau cu alai, cu bocete, până la mormânt, săpat de un alt copil, sub o tufă de boji. Un copil mai mare purta cele două păpuși la mormânt. Se puneau păpușile jos, lângă mormânt, se plângea cu adevărat în timp ce acestea erau îngropate una lângă alta. Pe

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, pp. 276-277.

¹³ *Ibidem*, p. 277.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 277-278.

ele, se puneau flori și peticul pe care au fost aduse, apoi se acopereau cu pământ stropit cu apă. Pe mormânt, se puneau ramuri verzi și corozițe de flori. Fetele pregăteau pomana din pite de pământ, tot atâtea câți copii participau. Pe pite, era înfipt un băț cu frunza în sus – lumânarea. Pitele se aruncau în sus pentru a chema ploaia. Alți copii, în loc să îngroape păpușile, le dădeau pe un pârâu, apoi mergeau la un mormânt proaspăt din cimitir, pe care-l stropeau cu apă de la acel pârâu și spuneau: „Tata Soarelui a murit și Muma Ploii a înviat”. Acest obicei este specific județului Dolj, însă el există sub diferite variante în mai toată Oltenia.¹⁵

Paparuda se organiza atunci când nu ploua, pe vreme de secetă, la Rusalii sau după Rusalii. *Paparuda* era o rugă la Dumnezeu și ploua de multe ori după aceea; se realiza vara, când se cerea cerului să aducă ploaie.

„Datina *Paparudei* este o manifestare de magie publică, ceremonialul fiind îndeplinit pentru folosul întregii comunități”¹⁶. Participanții erau, de cele mai multe ori, fetițe și băieți, considerați curați la suflet, și se împlinea dorința. În alai, mai erau una, două femei bătrâne care primeau darurile, apărau de câini. *Paparudele* erau acoperite cu fuste de boji înșirați pe sfoară și puși la brâu. De la brâu în sus, *pararudele* erau dezbrăcate. *Paparudele* erau stropite cu apă ca să plouă și să fie rod bogat. Mergeau trei, patru copii cu mama lor. Mama se închina și se uita la cer și cânta, iar copiii cântau după ea. Nu intrau în curte, jucau la fântâni, unde fântâna era în stradă, luai apă din fântână și turnai pe ei o găleată, două. Se cânta astfel: „*Paparudă-rudă / Vino de mă udă / Să crească porumbele / Cât pătulele / Să nu ne dați cu strachina / Să ne dați cu banița sau Paparudă-rudă / Vino de ne udă / Cu găleata rasă / Ploile se varsă / Cu găleata plină / Ploile să vină*”¹⁷. Cei care jucau *Paparuda*, copiii, erau răsplătiți cu daruri de către săteni: mălai, ouă, bani, carne, porumb, grâu.

Pe 20 iulie, se serbează ziua Sf. Ilie, „Sf. Ilie este prin excelență patronul verii, al arșiței și frământărilor atmosferice. Luptător cu forțele răului, el poate fi și un adversar al oamenilor, dacă aceștia nu îi respectă ziua, prin incendiile și grindina pe care le poate trimite asupra recoltelor (...) în calendarul apicol, Sf. Ilie este patronul albinelor, în cinstea căruia se organiza o masă specială”¹⁸. De Moșii de Sf. Ilie, se împart mere de vară, se invită copii sub un măr și stăpâna casei începe să-l scuture pentru prima dată în an. Se mai împarte porumb și dovlete din recolta nouă. Se serbează *Răzeturul* sau *Retezarea ștubelor* sau *stupilor*, adică recoltarea mierii de albine. Se duc faguri la biserică. Cei ce au stupi invită vecinii la un rachiu și miere. Când Sf. Ilie cade luna, miercurea sau vinerea, *Răzeturul* se poate face ori înainte ori după această zi, căci altfel, în zi de sec, stupilor nu le va merge bine.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 310-311.

¹⁶ Anca Ceașescu, *Tradiții și obiceiuri agrare în sudul Olteniei*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 30, Editura Academiei Române, 2016, p. 266.

¹⁷ *Sărbători și obiceiuri...*, pp. 313-315.

¹⁸ Antoaneta Olteanu, *op.cit.*, p. 241.

Între 1 august și 15 august, se ține Postul Sfintei Marii. În ziua de 15 august, se serbează Sfânta Maria Mare, „sărbătoarea Sfintei Mării este și ea un hotar: acum se adună ultimele plante de leac, putem afla cum va fi toamna ce se apropie. Este un moment important al calendarului viticol, ziua în care se tocnesc pândarii pentru vii și în care se leagă ciocul păsărilor pentru a nu prăda strugurii. De asemenea, se oferea din nou ofrandă din noua poamă”¹⁹.

Ziua de 1 septembrie, fixează începutul noului an bisericesc, „Dumnezeu, Împăratul Veacurilor, ce a pus vremile și anii într-o putere, a așezat spre slava Sa și spre folosul omenirii felurite praznice. Poruncă a dat în vechiul așezământ ca să se prăznuiască într-adins luna septembrie la începutul anului, ca popoarele, îndulcindu-se de rodirile câmpului, cu mai multă dragoste să slujească bunului Dumnezeu”²⁰.

În ziua de 8 septembrie, se serbează Sfânta Maria Mică, când se fac praznice pentru răposați, iar bărbații și femeile care nu au copii, merg la biserică și se închină cu multe mătăanii, ca să se îndure Dumnezeu și să le dea și lor prunci, cum a dat odată bătrânilor Ioachim și Ana, născătorii Maicei Domnului.²¹

Toate aceste obiceiuri calendaristice vorbesc despre un orizont mentalitar de demult, care și-a păstrat legături profunde și cu ziua de astăzi, există obiceiuri revitalizezate, a căror sărbătorire face ca etnologul să se preocupe și de aspectele mai noi ale fenomenelor de odinioară.

POPULAR CALENDAR OF SUMMER SPECIFIC TO THE OLTENIA REGION

(Abstract)

The article tries to highlight the importance of several customs specific to summer and to Oltenia region. From the beginning of the summer, 11 august -28 august we celebrate the Saint Petru and Saint Pavel's fasting. On 24th of June we celebrate Saint John and Sânzienele, with many customs and symbols. Particular form summer, there are few customs with mobile appearance, such as *Caloianul* și *Paparuda*, two customs intended to bring rains during summer's drought. A central figure from the Romanian Saints is Saint Ilie, who is celebrated on 20th of July. During summer, there are also two weeks of fasting for Saint Mary. Starting with this day, there are few changes regarding the weather, the birds behavior, the eye seeks for autumn signs. The 1st of September represents the beginning of a new year for

¹⁹ *Ibidem*, p. 271.

²⁰ *** *Viețile sfinților*, vol. I, p. 1.

²¹ Antoaneta Olteanu, *op. cit.*, p. 293.

church. Tradition change little in time or is reinvented, but a connection with the significant past always remains.

Keywords: Oltenia, popular calendar, Saint Mary, the post of Saint Petru and Saint Pavel, Saint Ilie.

Fig. 1. Ultimele spice de grâu sunt lăsate ca Rod pentru Dumnezeu
Sursa: <http://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/seceris-cu-buzdugan-la-carta-67775.html>.

Fig. 2. Cunună de spice
Sursa: <http://www.cultura-traditionala.ro/proiect/oarta-de-sus-suciu-de-sus-trim-1-2014/>.

Fig. 3. Cununa de seceriș realizată de fete tinere
Sursa: <http://www.crestinortodox.ro/datini-obiceiuri-superstitii/imagini-colinda-cantecul-ceremonial-secera-96181.html>.

PROLEGOMENE LA UN BESTIAR MITOLOGIC AL BASMULUI FANTASTIC ROMÂNESC. (III) ȘARPELE

COSTEL CIOANCĂ*

Parcă nici un alt animal nu surprinde mai bine, atât la nivel ontologic, cât și imagologic, pulsuniile primare, instinctuale ale *vieții* precum o face *șarpele*. Iar memoria colectiv-ancestrală a acestor pulsuni/instincte primare, bogat material de referință pentru ancilele teologale, este, la o simplă parcurgere a unor texte vechi, nu doar bogată, ci și contradictorie, nu doar descărnată de interioritatea dintâi, pur simbolică, ci și tulburătoare. Ori încă seducătoare: între 1889-1891, era publicată la Londra, de către Hargrave Jennings, o carte intitulată pur și simplu *Ophiolatrea*, care făcea furori prin conținutul ei. De altfel, încă de pe copertă, se anunța direcția de evoluție a textului propriu-zis, autorul punând pe coperta respectivă o gravură în care un șarpe încolăcea crucea de pe dealul Golgotei, sub ea fiind scris *Serpent on the Cross, from Alchemical Hieroglyphics by Nicholas Flammel, 1624...* Motiv pentru care am ales să vorbesc, în rândurile următoare și în continuarea creionării unui bestiar mitologic al basmului fantastic românesc¹, tocmai despre acest „animal al contradicțiilor”. Cândva cu o autonomie proprie la nivelul mitologiilor clasice, dar și cu o oarecare supremație psihologică asupra imaginației „enoriașilor”, acest animal a fost treptat și grație unor noi ideologii teologale, izolat, anatemizat, vânat. Eflorescența din anumite epoci istorice, în care șarpele are rol cosmogonic², începe

---

* Coordonator cultural-științific, dr., Academia Română, Muzeul de Artă Veche Apuseană, București; e-mail: kishinn@gmail.com.

¹ Prezentul studiu face parte dintr-o serie ceva mai consistentă de mitanalize aplicate animalelor cu o prezență și importanță semnificativă la nivelul epicului fantast. Unele sunt deja apărute (cel despre urs – Costel Cioancă, *Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc.(I) Ursul*, în „Arhivele Olteniei”, Serie Nouă, nr. 30, 2016, pp. 298-316), altele în curs de apariție (Costel Cioancă, *Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc.(II) Cerbul*, în „Acta Mvsei Porolisenssis”, XXXVIII, Zalău, 2016), altele în curs de redactare (cele despre *lup, taur, cal* etc.). Cu o întindere mult mai mare, studiul este segmentat în vederea publicării în două părți: prima este rezervată prezentării cadrului imagologic general (cuprinzând dosarul mitologic, respectiv cel etnologic), în partea secundă studiul ocupându-se doar de prezența acestui animal al bestiarului mitologic la nivelul basmului fantastic românesc, plus concluziile.

² Romulus Vulcănescu amintea, în *Mitologie română* (București, Editura Academiei R.S.R., 1987, pp. 245-247) două legende despre preexistența unui „șarpe precosmic și cosmic”, cu rol major/hotărâtor la nivelul *creației*.

să se dilueze, să se disipe după apariția creștinismului, credințele vechi despre șarpe făcându-le loc altora noi, departe de greutatea ontologică din *illo tempore*. Totuși, căutând (orbește sau inițiat) teme, motive, subiecte care să poată reprezenta, etic-normativ de cele mai multe ori!, anumite defecte uman-caracteriologice sau nevoi escatologice, au existat, de-a lungul timpului, o serie de scriitori și artiști care au ales să încrîpțeze sau dimpotrivă, să decrîpțeze simbolistica complexă a șarpelui în operele lor. Sunt de amintit aici faimoase opere sculpturale sau decorative ale antichității, evului mediu și perioadei moderne³, opere literare⁴ și, mai nou, filme.⁵

Mi-aș dori ca mitanaliza aplicată acestui animal fabulos al bestiarului mitologic să fie una precisă și meticuloasă. Chiar dacă tensiunile psihologice interioare vehiculate de anumite mituri cu șarpele ca animal central, ori separațiile imagologice ale subiectului abordat nu sunt deloc uniforme, exacte sau verosimile,

³ Pentru sculptură antică și arte decorative ale evului mediu: *Apollo din Cyrene*, aflată la British Museum, Londra; celebrul grup *statuar Laokoon și fiii săi, Antiphane și Thymbraeus*, atribuită (de către Boardman, J., ed., *The Oxford History of Classical Art*, Oxford University Press, 1993, pp. 199), unui sculptor grec din Rhodos (Agesander, Athenodoros sau Polydorus); *Adam și Eva*, faimoasa ilustrație de manuscris, datată 950-955, care ilustrează *Apocalipsa Lui Beatus de Liébana*, manuscris aflat actualmente la Real Biblioteca de San Lorenzo; *Adam și Eva*, vitraliu de secol XII, aflat în catedrala Saint-Julien, Le Mans, Franța etc. Pentru pictura antică și modernă: *Carul cu șerpi al Medeei* (pictură pe un vas de tip krater de secol IV î.e.n., Cleveland Museum of Art); *Apollo și Python* (pictură pe un vas de tip lekythos, secolul VI î.e.n., Musée du Louvre); *Iason și Șarpele* (pictură pe un vas tip kylix, secolul V î.e.n., Gregorian Etruscan Museum, Vatican Museums); *Peisaj cu un bărbat ucigând un șarpe* (N. Poussin); *Cleopatra și șarpele* (Alessandro Varotari, zis Il Padovanino); *Adam și Eva*, datat 1533, operă a lui Lucas Cranach cel Bătrân; *Laokoon*, pictura lui El Greco, aflată la National Gallery, Washington; *Adam și Eva* a lui P.P. Rubens (datat 1628-1629), Museo del Prado, tot în acest muzeu și cu aceeași temă biblică a căderii din rai având opere și Tizian, A. Dürer etc.

⁴ Din multitudinea de exemple, m-am oprit doar asupra operelor literare care, prin greutatea simbolurilor aduse în prim-plan, mi s-a părut că pot avea importanță în demersul meu scriptic: *Șarpe și cercel* a lui Hitomi Kanehara (o adolescentă frumoasă și plictisită întâlnește într-un bar un bărbat cu limba despicată ca la șarpe, care-i intermediază accesul într-o lume a tatuajelor încărcate simbolic...); *Cronicile familiei Kane (3) Umbra șarpelui*, de Rick Riordan (în doar 3 zile se va dezlănțui apocalipsa și lumea oamenilor va fi stăpânită de întuneric și de șarpele râului...); *Șarpele de lumină* (de Drunvalo Melchizedek), o carte de ezoterism despre ridicarea energiei feminine în perioada 1949-2013; *Șarpele cu pene* a lui D. H. Lawrence (o văduvă irlandeză, ajunsă în Mexic, trebuie să renunțe la limitările educației de tip occidental, pentru a putea intra într-o mișcare revoluționar-spirituală construită în jurul celebrului zeu înaripat și precreștin al Mexicului, Quetzalcoatl...); *Șarpele* lui M. Eliade (nuvela fantastică în care Andronic, un simbol al bărbăției, practică un ritual de magie erotică, chemând reptile pentru a-i îndeplini poruncile, femeile din juru-i fiind tulburate și cucerite de această abilitate...), *Calea șarpelui*, extraordinarul poem al lui Gellu Naum; V. Voiculescu ne-a lăsat *Șarpele Aliodor*; poemul *Șarpele* (vol. *Destin*, 1933) etc.

⁵*The serpent* (1916, regia Roul Walsh); *Python* (2000, regia Richard Clabaugh; *Python 2*, 2002, regia L.A. McConnell) – un piton uriaș, modificat genetic pentru a fi folosit în lupta contra guerilelor din America Centrală, scapă de sub control și va ucide tot ce întâlnește...; *Anaconda* (1, 1997, regia Luis Llosa, *Anaconda 4: Trail of Blood* – 2009, regia Don E Faunt LeRoy) – despre teroarea provocată de un șarpe uriaș și obsesia unui om de a-l prinde...; *Șarpele* (ecranizare după nuvela lui M. Eliade, 1996, regia Viorel Sergovici); *Semnul Șarpelui* (1981, regia Mircea Veroiu); *The Sorcerer and The White Snake* (2011, regia Siu-Tung Ching), film care readuce în prim-plan vechea legendă chinezească a Șarpelui Alb (un tânăr medic, Xu Xian, este scăpat de la înec de către un șarpe bătrân de 1000 de ani, Susu. După cel îl va scăpa de la înec, se vor căsători, dar, echilibrul lumii lor este fragil pentru că un muritor se căsătorește cu un spirit...) etc.

contextele sociale și ideologic-imagologice, în care apare de-a lungul timpului șarpele, obligă cercetătorul aplecat asupra unui atare subiect la o anumită formulă de abordare.⁶

Personal, am încercat să descopăr, izolez și analizez conceptele fundamentale ale gândirii arhaice (de tip folcloric) care sunt încryptate în epicul de basm fantastic. Fără a fi refractare sau încremenite în tipare imuabile, situațiile decelate la nivelul basmului fantastic românesc dau, prin preluarea și/sau perpetuarea unor miteme clasice, specificitate, coerență și greutate ontologică viziunii de tip folcloric.⁷ Dar rezistența și prezența la nivelul etosului mitofolcloric a unor „reprezentări, mituri și rituri de mare adâncime”, pentru a pasișa formula consacrată de M. Eliade⁸, mutațiile, schimbarea și/sau restructurarea funcțiilor jucate ritual și social de acest animal în planul conștiinței reclamă o trecere în revistă, fie cât de succintă, a traiectului imagologic, deloc linear, jucat de către șarpe în cadrul diferitelor sisteme de credințe. Prin urmare, mi s-a părut firesc să încerc o abordare hermeneutică, cumulativ-obiectivă întru determinarea profilului mitic al acestui animal. Ca atare, cum nu dispun de suficient spațiu și cum subiectul cercetării mele vizează doar zona imaginarului de basm fantastic românesc **și doar șarpele**⁹, voi creiona principalele conținuturi ale dosarului mitologic al acestui animal, apoi voi trece în revistă, exact ca și în precedentele studii, dosarul

⁶ Aici este de amintit volumul publicat (la București, Editura Paideia, 1997) de Marianne Mesnil și Assia Popova sub numele relevant – *Etnologul, între șarpe și balaur. Eseuri de mitologie balcanică*, autoarele încercând să surprindă o fenomenologie generală a imaginarului care viza acest animal fabulos în mitologia zonei geografice abordate.

⁷ Dintre numeroasele studii de gen, aș aminti aici: Gillian Bennett, *Bosom Serpent and Alimentary Amphibians. A Language for Sickness*, în vol. *Illness and Healing Alternatives in Western Europe* (edited by Marijke Gijswit-Hofstra, Hilary Marland and H. de Waardt), London-New York, Routledge, 1997, pp. 224-242; Jan Bonderson, *The Bosom Serpent*, în „Journal of the Royal Society of Medicine”, 91, 1998, pp. 442-447; Giovanni Pizza, *Il serpente in corpo. Una nota etnografica*, în vol. *Il serpente nell'area del Mediterraneo. Culti riti miti Atti del Convegno Internazionale* (edited by Lia Giancrisofano), Lanciano, Rivista Abruzzese, pp. 123-131; Richard C. Poulsen, *Bosom Serpentry Among the Puritans and Mormons*, în „Journal of the Folklore Institute”, 3, 1979, pp. 176-189 etc.

⁸ Mircea Eliade, *Aspects du mythe*, Paris, Gallimard, 1963, pp. 207-208.

⁹ Cum există un oarecare consens al specialiștilor față de diferitele ipostaze conceptual-imaginative care vizează acest animal (*șarpe, balaur, zmeu, dragon*), praxisul mitofolcloric atribuit fiecăruia fiind sensibil diferit; cum în multe basme confuzia performerilor este evidentă (*șarpele* fiind numit când *șarpe*, când *balaur*, fără schimbări în registrul reprezentării corporale și acțiunilor acestuia, confuzie subliniată de mine la momentul oportun); cum avem numeroase credințe legate de posibilitatea transformării șarpelui în balaur în anumite circumstanțe, în prezentul studiu voi vorbi doar despre *șarpele* din basmul fantastic românesc, cu promisiunea revenirii ulterioare și asupra celorlalte ipostazieri căpătate de acest animal la nivelul epicului fantasm. Spre exemplu, într-unul dintre cele mai cuprinzătoare demersuri dedicate mitologiei populare românești, R. Vulcănescu vorbește în mod distinct despre *șarpe* (Vulcănescu, R., *op. cit.*, pp. 521-525), *făpturile antropo-ofidiene* (p. 525), *balaur* (pp. 525-528), *zmeu* (pp. 528-529), această distincție clară între șarpe și diferite ofiopode fiind făcută și de alți autori (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere* (trad. de Micaela Slăvescu, L. Zoicaș – coord.), Iași, Editura Polirom, 2009: *șarpe* – pp. 891-903; *ofiopod* – pp. 642-643).

etnografic. Aceștia le voi adăuga analiza propriu-zisă (aplicată corpusului de texte fantastice) și o serie de concluzii.

Dosarul mitologic

Că vorbim de un animal important al bestiariului mitologic ne-o demonstrează plenitudinea realităților conceptual-culturale în care apare șarpele. Mitosfera¹⁰ șarpelui este una complexă, consolidată, complezent-dialectică: este de amintit că traiectul eroic al unui simbol al puterii fizice precum Hercule, începe prinuciderea a doi șerpi trimiși de geloasa Hera spre a-l ucide¹¹, că Urșanabi, năierul lui Utnapiștim Îndepărtatul, avea prova corăbiei cu care ducea răposaii peste apelor morții sculptată în chip de șarpe¹² ori, și mai sugestiv, că un șarpe îi va mânca lui Ghilgameș planta culeasă de pe fundul mării, cu care putea reda tinerețea pierdută oricui¹³... Poate nu întâmplător, într-unul dintre cele mai bine organizate dicționare de specialitate, acestui animal îi este consacrat unul dintre cele mai lungi articole¹⁴. Simbol arhetipal, „un adevărat model simbolic (*imago mundi*) în concepțiile și reprezentările arhaice despre univers”¹⁵, șarpele a reprezentat, după unii autori: ● *înțelepciunea creatoare*, „construită din inteligență și cunoaștere, personificând fie antropogonia și civilizarea omului (cazul zeului *Quetzalcoatl*, *Șarpele-cu-pene*), fie știința (șerpilor lui *Aesculapius*)”¹⁶, fie puterea (vezi cobra, emblema sacră a faraonilor)¹⁷, ● *inteligența nefastă* (șarpele biblic care ispitește omul și determină izgonirea acestuia din Paradis), ● *timpul*, „ca durată, elasticitate, surpriză – între somnolare inertială și mișcare impetuoasă”¹⁸ (fiind adus în discuție cobra precosmogonică Ananta, absența timpului, pe care zace zeul Vishnu înainte de începutul lumii), ● *lumina meteorologică*, mobilă (fulgerul) sau statică (curcubeul), ● *forța naturală* (fie binevoitoare, ca în cazul șarpelui divin egiptean Kneph¹⁹, a numeroșilor dragoni chinezi, de tipul lui Yü, fie ostilă – egiptenul Apophis,

¹⁰ Pentru definirea acestui concept, vezi la Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală* (Postfață de Gh. Vlăduțescu), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 396.

¹¹ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică* (trad. R. Hâncu, VI. Iliescu, studiu introductiv și note istorice de VI. Iliescu), București, Editura Sport-Turism, 1981, 4, X, 1.

¹² *Tăblițele de argilă. Scrieri din Orientul antic* (traducere, prefață, cuvinte înainte și note de C. Daniel și I. Acsan), București, Editura Minerva, 1981, p. 109.

¹³ *Ibidem*, p. 122.

¹⁴ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, pp. 891-903.

¹⁵ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1994, p. 180.

¹⁶ În cartea a XV-a dedicată *Metamorfozelor*, P. Ovidius amintea, legat de *Ciuma din Latium*, cum zeul Esculap îi întovărășea pe romani sub forma unui șarpe... (Publius Ovidius, *Metamorfoze*, Studiu introductiv, traducere și note – D. Popescu, București, Editura Științifică, 1972, pp. 424-427).

¹⁷ Zeița-cobra Buto sau Uraeusul (Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 565).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Ca în celebrul basoreliev din mormântul lui Seti I, de la Thana, din Valea Regilor, unde zeițele Isis și Nephthys călăresc fiecare câte un șarpe.

sumerianul Tiamat, Rahab, Echidna, șerpilor și balaurii pluricefali ai basmelor), ● *simbol falic*. Praxisul mitic este subliniat de legarea acestui animal „de cele 4 stihii ale naturii: trăiește în *pământ* sau în *apă*; veninul său are proprietățile *focului* celest sau ale celui htonian, iar în ipostaza sa fantastică de șarpe înaripat (balaur, dragon), e legat de stihia *văzduhului*”²⁰. Animal preponderant teluric, „înruștat cu întunericul adâncurilor pământului, șarpele se asociază cu lumea de dincolo, cu moartea și învierea, fiind considerat o încarnare a sufletelor morților, epifanie a strămoșilor mitici”²¹ (vezi *șarpele casei* din dosarul etnologic).

Posibilitatea de primenire a pielii a făcut din șarpe un simbol al renovării ciclice a naturii: „tema uciderii «balaurului» iernii, al secetei, al zăgăzuirii apelor, al morții aparente a naturii etc., o dată cu venirea primăverii, o găsim în mitul zeului Ninurta și al șarpelui Asag la sumerieni, în mitul despre Indra și balaurul Vrtra la vechii indieni, în cel al sf. Gheorghe și al balaurului în creștinismul popular al Europei”²².

Obiectivarea simbolisticii atribuite șarpelui este atestată și arheologic.²³ Sunt autori care, pe baza unor descoperiri arheologice, au vorbit de existența unei *Zeite-șarpe*²⁴, existând și alte credințe/ritualuri zeități ale fertilității în care șarpele juca un rol important²⁵, cel mai cunoscut ansamblu cultic al *Zeitei-cu-șerpi* fiind bine documentat și interpretat²⁶. Mai mult, uneori avem astfel de reprezentări

²⁰ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 448.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ Un volum despre simbolurile descoperite pe diferite artefacte preistorice este cel dedicat memoriei Henriettei Todorova (*Between Earth and Heaven. Symbols and signs*, Muzeul Bucovinei Suceava, Academia Română, Institutul de Arheologie Iași, Editura Karl A. Romstorfer, 2016), în acesta fiind incluse de la studii despre prezența șerpilor ornamentali pe ceramica Cucuteni-Tripolye (Palaguta Iliia, „Snakes” ornaments in Cucuteni-Tripolye: icon, symbol or signal? (to the problem on interpretation of decorative motifs), pp. 337-354), rolul acestora în cultele agrare (Iharka Szücs-Csillik, Zoia Maxim, „The snake” and the agrarian rituals, pp. 435-452) și până la credințele despre capul șarpelui în Europa (Andrey Behr-Glinka, *Serpent’s Head in Traditional Beliefs of European Peoples*, pp. 425-431).

²⁴ Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european* (trad. de S. Paliga, Prefață și note de R. Florescu), București, Editura Meridiane, 1989, pp. 92-93, fig. 20.

²⁵ Una dintre statuetele descoperite la Sabatinovka, în arealul culturii Cucuteni, este reprezentată ținând un șarpe în brațe (*Ibidem*, pp. 102-103, fig. 31). La Pl. 4 avem reprezentarea *Zeitei cu șerpi*, o statueta minoică de faianță, descoperită în palatul de la Knossos, datată în secolul al XVI-lea î.e.n.

²⁶ Pe lângă statuetele minoice de faianță descoperite la Knossos (Emily M. Bonney, *Disarming the Snake Goddess: a Reconsideration of the Faience Figurines from the Temple Repositories at Knossos*, în „Journal of Mediterranean Archaeology”, 24, 2, 2011, pp. 171-190), statuete de zeități feminine (sau magi?) cu șerpi în mâini s-au descoperit și în alte culturi (la The Manchester Museum se află o statueta din lemn, descoperită la Theba, care reprezintă o femeie din dinastia a XIII-a (1786-1633 î.e.n.), cu câte un șarpe de bronz în mâini – a se vedea: <http://arthistoryresources.net/snakegoddess/snakesegypt.html> (accesat la 22.11.2016).

ofidiene pe vase (probabil de cult)²⁷, ceea ce adâncește, o dată în plus, simbolistica acordată acestui animal de către comunitățile preistorice. Pentru arealul românesc, numeroase sunt prezențele ofidiene de pe turetica traco-geto-dacică: în tezaurul de la Poiana, jud. Gorj avem un colier cu capetele modelate în formă de cap de șarpe²⁸; pe coiful de la Băiceni, avem reprezentarea unor șerpi simetrici, scurți, cu corpul terminându-se într-un cap de pasăre văzut din profil²⁹; avem, apoi, numeroase brățări, simple sau plurispiralate, cu capetele terminate sub formă de șarpe³⁰ etc.

Mai mult, fervoarea interpretărilor de tip psihanalitic (vizibile mai ales în cazul șarpelui Uroborus, cu numeroase prezențe pe obiecte descoperite în context arheologic³¹), a vizat, recent, și unele zeități de prim rang ale mitologiei clasice grecești; nu pot să nu amintesc aici studiul lui J. Mylonopoulos dedicat unor divinități elenistice (Apollo din Cyrene, o statuie în care zeul este însoțit de un șarpe), autorul citat remarcând cum zeitatea poartă *chiton*, nu *peplos*, recte natura feminină, mai aproape de șarpe, a acestui zeu...³² Pe lângă unele tradiții mitice grecești (Zeus l-ar fi conceput pe Dionysos, cu Persefona, transformat într-un șarpe), care vorbesc, în subsidiar, despre unirea dintre cer și pământ, suflet și spirit, șarpele este asociat și lui Asklepios³³, lui Hermes (cei 2 șerpi inversați de pe caduceul lui³⁴), „ideogramă a tuturor polarităților și anulărilor de contradicții din viața cosmică, din lumea fizică și din realitatea psihică”³⁵, multe alte personaje mitice grecești fiind reprezentate cu șerpi (Eriniile aveau părul plin de șerpi³⁶, Gorgonele de asemenea³⁷).

²⁷Alexandru V. Matei, *Vasul decorat cu șerpi descoperit la Porolisum (Terasa Sanctualelor)*, în „Acta Musei Porolisensis”, VI, 1982, pp. 17-22; Emanoil Pripon, *Restaurarea unui vas decorat cu șerpi aplicați în relief*, în „Acta Musei Porolisensis”, XXXVII, 2015, pp. 338-343.

²⁸ Liviu Mărghitan, *Tezaure de argint dacice*, București, Editura Muzeului de Istorie al R.S.R., 1976, p. 41.

²⁹ Petre Alexandrescu, *Însemnări arheologice. Pentru datarea tezaurului de la Băiceni*, în „SCIVA”, 39, 1988, 2, p. 115.

³⁰ Liviu Mărghitan, *op. cit.*, p. 21.

³¹ Vezi, de exemplu, studiul lui Sigmund Oehrl, *Das Uroboros-Motiv im germanischen Altertum und seine Kontexte – Eine Übersicht*, în vol. *Landschaft, Besiedlung und Siedlung. Archäologische Studien im nordeuropäischen Kontext*, Edited by/Herausgegeben von Immo Heske, Hans-Jörg Nüsse, Jens Schneeweiss, Neumünster/Hamburg, Wachholtz Verlag, 2013, pp. 455-468.

³² Ioannis Mylonopoulos, *Hellenistic divine images and the power of tradition*, în vol. *Hellenistic Sanctuaries. Between Greece and Rome* (Milena Melfi, Olympia Bobou – eds.), Oxford, Oxford University Press, 2016, pp. 106-127.

³³ Petridou Georgia, *Asclepius the Divine Healer, Asclepius the Divine Physician: Epiphanies as Diagnostic and Therapeutic Tools*, în *Medicine and Healing in the Ancient Mediterranean World* (edited by Demetrios Michealides), Philadelphia, Oxbow Books, 2014, pp. 297-307; Jan Schouten, *The Rod and Serpent of Asklepios: Symbol of Medicine*, Amsterdam, Elsevier, 1967.

³⁴ A se vedea: <https://regisliber.wordpress.com/2011/02/22/la-symbolique-du-caducee/> (accesat la 19.10.2016).

³⁵ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 180.

³⁶ Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 172; Anca Balaci, *Mic dicționar mitologic Greco-roman*, București, Editura Științifică, 1966, p. 144.

³⁷ Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 207; Anca Balaci, *op. cit.*, pp. 165-166.

Autoritatea simbolică de care se bucura șarpele ca animal cândva³⁸, *in illo tempore*, este reliefată de mitul oferit de către Ovidius în *Metamorfozele sale (Metamorfoza lui Cadmus și a Armoniei în șerpi)*³⁹, transformare anunțată deja după uciderea „șarpelui lui Marte” de către eroul Cadmus⁴⁰. În *Istoriile sale*, Herodot pomenește în diferite rânduri despre mituri sau întâmplări cu șerpi⁴¹, unele meritând o atenție sporită. Astfel, este amintit (în *Istoriile I*, 4, IX) cum Hercule, pierzându-și iepele, trebuie să se culce „cu o făptură jumătate față, jumătate viperă: de la brâu în sus era femeie, iar de la brâu în jos, șarpe”. Din această unire mitică, vor fi concepuți Agathyrsos, Gelonos, Skythes, viitori fondatori mitici ai unor triburi de sciți....⁴² Aceeași sorginte divină a sciților este amintită și de un alt autor antic, Diodor Siculus, cu câteva modificări: „Mai târziu – povestesc sciții – s-ar fi născut din pământ o fecioară, al cărui trup în partea de sus reprezenta o femeie, iar în cea de jos trupul unui șarpe. Aceasta, ajungând iubita lui Zeus, născu un fiu, pe nume Scythes. El a fost mai vestit decât toți înaintașii lui și dădu neamului numele de sciți, după însuși numele lui”⁴³.

Un alt mit important amintit de Herodot, mit cu „rezonanțe” și la nivelul basmului fantastic românesc⁴⁴, este mitul despre Melampus, vestitul vrăjitor/ghicitor din Argos. Se spune că acesta ar fi îngropat cu cinste 2 șerpi uciși de servitorii lui, ulterior având o grijă deosebită și de puii acestora. După un timp, pe când dormea, acești pui îl vor linge pe ochi și pe urechi, descoperindu-i/ofेरindu-i protectorului lor darul de a ghici viitorul.⁴⁵ Tot aici, la descoperirile arheologice cu șarpele ca obiect al praxisului mitic, este de amintit celebrul șarpe *Glykon* descoperit la Tomis⁴⁶. Apărut la mijlocul secolului al II-lea

³⁸ O pertinentă și documentată perspectivă ne este oferită de Daniel Ogden, *Drakon: Dragon Myth and Serpent Cult in the Greek and Roman Worlds*, Oxford, Oxford University Press, 2013.

³⁹ Publius Ovidius, *Metamorfoze* (Studiu introductiv, traducere și note – D. Popescu), București, Editura Științifică, 1972, IV, pp. 141-142.

⁴⁰ *Ibidem*, III, pp. 101-104. De altfel, acest subiect este unul des abordat de către artiști – este pictat pe un vas tip ktarer din colecțiile Muzeului Luvru, Hendrick Goltzius (1558-1617) are un tablou (*Cadmus luptându-se cu șarpele*) la Statens Museum for Kunst, Copenhagen; P.P. Rubens (1577-1640) va picta un tablou în care Cadmus va semăna dinții acestui șarpe în pământ, după indicațiile zeiței Athena etc.

⁴¹ O invazie a șerpilor în țara neurilor (Herodot I, 4, CV), despre unii șerpi considerați sfinți (Herodot I, 2, LXXIV, LXXV), despre rolul unor șerpi în viața ghicitorului Melampus (Herodot I, p. 438, nota 215), despre șerpii înaripați ai Arabiei, care păzesc copacii de tămăie (Herodot I, 3, CVII-CIX)... Pentru referințele amintite, vezi Herodot, *Istoriile*, vol. I (Studiu introductiv de Adelina Piatkowski; trad., notițe istorice și note de Adelina Piatkowski, Felicia Vanț-Ștef), București, Editura Științifică, 1961.

⁴² *Ibidem*, I, 4, IX-X.

⁴³ Diodor din Sicilia, *op. cit.*, 2, XLIII, 3.

⁴⁴ Este vorba despre *limba păsărilor/dobitoacelor*, pe care o va căpăta un erou de la un șarpe scăpat dintr-o primejdie, despre care voi vorbi ceva mai departe, în partea a II-a a studiului.

⁴⁵ Herodot, *op. cit.*, p. 438, nota 215.

⁴⁶ Maria Alexandrescu-Vianu, *The Treasury of Sculptures from Tomis. The Cult inventory of a Temple*, în „Dacia”, NS, LIII, 2009, pp. 29-46; Gabriela Bordenache, *Contributi per una storia dei culti e dell'arte nella Tomi di età romana*, în „Studii Clasice”, VI, 1964, pp. 157-163, fig. 6-7; Vasile Canarache, Andrei Aricescu, Vasile Barbu, Adrian Rădulescu, *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, București, Editura Științifică, 1963, p. 109 și următ., fig. 55-57.

în Asia Mică, cultul șarpelui Glykon se va perpetua până către mijlocul secolului al III-lea, probabil și mai târziu⁴⁷, având menționată chiar și existența, pe la 140-160, la Histria, a unui preot al acestui șarpe-zeu...⁴⁸.

Nu în ultimul rând, este de amintit parabola și etica biblic-normativă a „căderii din Rai”⁴⁹, pe lângă celebra poezie a lui L. Blaga⁵⁰, o interesantă menționare a acestei „căderi” („predica popii Grigorie din Măhaci, 1699”) fiind amintită de B.P. Hasdeu: „Și Evva înșelă pre Adam, și cădzură de buînărătate lui Domndzeu și ei și zmeul (șarpele)”⁵¹.

Conform *Evangheliei după Ioan*, opera de mântuire a oamenilor și a lumii înfăptuită de Iisus ar fi fost anunțată și simbolizată de șarpele ridicat de Moise în pustie⁵², momentul veterotestamentar al turnării unui șarpe de bronz și folosirea lui într-un ritual eminentemente magic⁵³ fiind perceput ca un act de devoțiune prin care era subliniată, o dată în plus⁵⁴, autoritatea indivizibilă a divinității protectoare.

Deopotrivă interesant și important de menționat este faptul că, neputând izola (totalmente) faptele de imaginație ale mentalitarului tradițional/popular care vizau șarpele, avem situații în care s-a perpetuat memoria symbolismului acestui animal, nu doar la nivelul gnozelor⁵⁵, astfel de reprezentări apărând și pe monumente creștine de

⁴⁷ Vezi *Lexicon iconographicum mythologiae classicae*, IV, 1, Zürich-München, Artemis Verlag, 1988, pp. 279-283 (s.v. *Glykon* – Gabriela Bordenache).

⁴⁸ Dionisie M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, Editura Științifică, 1967, pp. 402-404.

⁴⁹ Geneza 3, 1-24.

⁵⁰ *Eva*, în volumul *Poemele luminii*, 1919.

⁵¹ Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Cuvente den bătrâni*, vol I-III (Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă), II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 113.

⁵² Ioan 3, 14-16.

⁵³ Numeri 21, 8-9. O importantă contribuție la lămurirea acestui episod veterotestamentar, ne-o oferă Angelo Vieira da Silva, în *A Serpente de bronze*, a se vedea: https://www.academia.edu/13246386/A_Serpente_de_Bronze, (accesat la 21.01.2017).

⁵⁴ Cred că este oportun să reamintesc aici actul magic prin care divinitatea protectoare încearcă să își fundamenteze și să își arate puterea unor aleși ai săi (precum este cazul împuternicirii lui Moise din Egipt) și, totodată, să ofere garanții (aproape) escatologice: „Și Moise a răspuns și a zis: «Iată că nu mă vor crede, nici nu vor asculta de glasul meu, căci vor zice; nu ți s-a arătat domnul!». Și Domnul i-a zis: «Ce ai în mână?» El a răspuns: «Un toiag» Și el i-a zis: «Aruncă-l la pământ» Și el l-a aruncat la pământ, și toiagul a devenit șarpe. Moise fugea dinaintea lui. Și Domnul i-a zis lui Moise: «Întinde-ți mâna și apucă-l de coadă»; el a întins mâna și l-a apucat; și a devenit toiag în mâna lui. Ca să creadă că ți s-a arătat Domnul, Dumnezeuul părinților lor, Dumnezeuul lui Avraam, Dumnezeuul lui Isaac și Dumnezeuul lui Iacov» (Exodul 4, 1-5; vezi și transformarea toiagului în șarpe în fața și la porunca faraonului – Exodul 7, 8-13).

⁵⁵ Jean-Daniel Kaestli, *L'Interprétation du serpent de Genèse 3 dans quelques textes gnostiques et la question de la gnose «ophite»*, în vol. *Gnosticism et monde hellénistique (Actes du Colloque de Louvain-la-Neuve, 11-14 mars 1980)*, publiés sous la directions de Julien Ries, Louvain-la-Neuve, Université Catholique de Louvain, Institut Orientaliste, 1982, pp. 116-130.

artă rupestră⁵⁶, în anumite zone ale religiosului creștin sau islamic⁵⁷, pe unele uși de secol XVIII încă având figurați 2 șerpi „în guri încheștați/în cozi înnođați”...⁵⁸.

Dosarul etnologic

Considerată o făptură „inferioară, obscură, incomprehensibilă și misterioasă”⁵⁹, cum era firesc, complexitatea arhetipală și bogata simbolică acordată șarpelui din cele mai vechi timpuri, s-a răsfrânt și asupra credințelor și practicilor tradiționale ale poporului român. De la unele interesante legende topografice⁶⁰, până la antroponime, obiecte (*șerpar*) sau păsări⁶¹, șarpele ca animal a stimulat, condiționat sau afectat imaginarul folcloric. Detalii semnificative din viața acestui animal (forma corporală, modul de locomoție unic în zona animalieră, ascunderea lui în anumite anotimpuri și reapariția primăvara, subtilitatea metaforică a lepădării pielii/„cămășii” etc.), au devenit esențiale pentru definirea câmpului simbolic în care l-a ancorat mentalitarul tradițional. Sunt de amintit aici, din multitudinea de expresii, cele mai cunoscute și mai importante pentru joncțiunea dintre afect și intelect, dintre real și imaginar: *a-l mușca șarpele de inimă* (când cineva se simte ispitit să făcă sau să spună ceea ce nu ar trebui); *a-l mușca șarpele invidiei*; *a călca șarpele pe coadă* (a supăra/deranja pe cineva cunoscut ca fiind un om rău ori iute la mânie) etc.

Iar o înțelegere reală a ipostazierilor aproape mitice în care apare șarpele în basmul fantastic românesc, este imposibilă fără cadrele etnologice în care a fost

⁵⁶ Din bogata literatură de specialitate dedicată acestor descoperiri arheologice, vezi Ioan Barnea, *Les monuments rupestres de la Basarabi en Doubroudja*, în „Cahiers archéologiques”, 3, 1962, pp. 189-208 (despre șerpii împlețiți descoperiți pe pereții bisericilor de cretă - vezi p. 193, fig. 17); Idem, *Monumentele rupestre de la Murfatlar*, în Liliana Naclad, P. Diaconu (ed.), *Izvoarele creștinismului românesc*, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, 2003, pp. 61-96 (despre reprezentările ofidiene – pp. 91, 96); Paul Diaconu, Petre Ș. Năsturel, *Quelques observations sur le complexe archéologiques de Murfatlar (Basarabi)*, în „Dacia”, N.S., 13, 1969, pp. 443-456 (îndeosebi p. 444, fig. 1/1-4) etc.

⁵⁷ Rolf Strootman, *The Serpent Column: The Persistent Meanings of a Pagan Relic in Christian and Islamic Constantinople*, în „Material Religion”, 10, 4, 2014, pp. 432-451.

⁵⁸ Silvia Costin-Chițimă, *Le motif des deux serpents: „Machoirés/queues nouées”*, în „Ethnologica”, 1981, 1, pp. 101-107.

⁵⁹ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 522.

⁶⁰ „La răsărit de satul Viișoara din județul Olt, se află un deal în forma unui unghi ascuțit, numit *Piscul lui Șarpe*, unde se vede și o cavernă în care se zice că se ascundea un șarpe uriaș (balaur) și pe care l-a ucis un viteaz anume Ostrea, făcând o măgură mare în dealul comunei Lița, din județul Teleorman (lângă Turnu Măgurele), de unde s-a tras cu săgeata și l-a rănit. Șarpele îl urmări, Ostrea trecu Dunărea, ceea ce voind să făcă și șarpele, îi răci rana și se înecă. Din acel loc iese și azi grăsime, din care se formează țânțari”. (*Legende populare geografice*, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note, glosar, bibliografie de Nicoleta Coatu, București, Editura Sport-Turism, 1986, pp. 170-171).

⁶¹ Cf. DEX-ului 2009, există o pasăre răpitoare numită *șerpar*, „asemănătoare acvilei, cu spatele de culoare brun-cenușie și cu pântecul alburii, care se hrănește mai ales cu șerpi, șopârle și broaște (*Circæus gallicus*)” – (*Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „I. Iordan”, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009).

pus acest animal.⁶² De altfel, vorbind tocmai despre șarpe, M. Coman surprindea în mod inspirat dialectica acestei gândiri arhaice, numindu-l pe șarpe „agent al răului”⁶³. Nu încape nici o îndoială: la nivelul credințelor și superstițiilor populare, șarpele este creditat cu valențe, atribute dintre cele mai surprinzătoare, amplificând și subliniind *phantasia* din jurul lui. De la interdicțiile pomenirii numelui său (la *Alexii*, 17 martie, cei care păstrează interdictul nu vor fi mușcați de șarpe în anul respectiv⁶⁴), până la practicile terapeutice, apotropaice și/sau magice care produc sau îndepărtează răul ori, dimpotrivă, facilitează anumite capacități magice⁶⁵, toate aceste credințe și superstiții vizează atât funcționalul, cât și structuralul⁶⁶.

Mai mult, misterul formei corporale și a mijlocului de locomoție al șarpelui, unice printre animale, sunt justificate tradițional de trădarea divinității suprem-benefice în favoarea unei divinități malefice: „În ceri la Dumnezeu, sunt de toate lighioaiele, numai șerpi, nu. Șerpele dintăi era zburători, avea aripi și picioare, ședea în rai și era bun la Dumnezeu, dar el a primit duh rău într-însul, pe diavolul, și au învățat-o pe Eva de au păcăuit. Dumnezeu s-a mâniat și i-a dat atât pe dâșii, cât și pe șerpe, afară din rai, iar șerpelui i-a luat picioarele și aripele și l-a trântit jos. I-a spus ca să târâie ca funia și când îl va durea capul, să iasă la drum, că va veni popa și-i va face agheazmă ca să-i treacă. De aceea iese șerpele la drum, iară omul merge cu măciuca de-i dă în cap și-l omoară”⁶⁷.

În unele zone, se crede că cel care prinde și mănâncă șarpe, va căpăta graiul animalelor și plantelor⁶⁸, energiile neînțelese ale Lumii fiindu-i transferate eroului, după cum voi arăta la analiza basmelor. Alți autori amintesc credințe potrivit cărora prinderea și prepararea magică a șerpilor îndepărtează magic strigoaicele⁶⁹ sau

⁶² Spre exemplu, într-o legendă amintită de B.P. Hasdeu, șarpele va salva „naia cu Noe și ai săi și animalele toate” (Bogdan Petriceicu Hașdeu, *op. cit.*, p. 174).

⁶³ Mihai Coman, *Bestiarul mitologic românesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 211.

⁶⁴ Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, București, Editura Minerva, 1976, p. 9; Artur Gorovei, Gheorghe F. Ciușanu, *Credințe și superstiții românești. După A. Gorovei și Gh. F. Ciușanu*, ediție de Irina Nicolau și Carmen Mihalache, București, Editura Humanitas, 2013, p. 334.

⁶⁵ „[...] Unele femei își otrăvesc bărbații punându-le în mâncare zamă de șerpe fierț; [...] Să nu ridici șerpele mort de la pământ în sus, că bate vântul șase săptămâni; [...] Dacă jupoi șerpele de Sf. Gheorghe și porți pielea lui la gât nouă zile, scapi de friguri”. (Artur Gorovei, Gheorghe F. Ciușanu, *op. cit.*, pp. 334, 337).

⁶⁶ Emblematică mi se pare, în acest sens, credința originii șarpelui: „Șerpele dintăi nu a fost șerpe, a fost om și era în ceri la Dumnezeu, dar Dumnezeu l-a blăstămat când a înșelat-o pe Eva și s-a făcut șarpe” (Elena Niculiță-Voronca, *Datinile și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*, Ediție îngrijită de V. Durnea, Iași, Editura Polirom, 1998, vol. II, p. 216).

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ Ovidiu Bârlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 388. La Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, pp. 228, 230, când se vorbește despre starea de „năzdrăvan” căpătată după îngurgitarea cărnii de șarpe, mereu este vorba despre „șerpe alb”.

⁶⁹ Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. II, București, Editura Minerva, 1972, p. 183.

permit metamorfozări: folosit pentru a întineri sau a îmbătrâni, după dorință⁷⁰, ori transformări corporale („cine se unge cu untură de șarpe se poate transforma în orice”...) ⁷¹. Tot în zona terapiei magice sunt situate mențiunile în care se folosește pielea de șarpe contra frigurilor⁷², contra dușmanilor („Șerpe se pune în pușcă și cu el se împușcă, pentru ca să moară desigur acela pe care îl împuști”⁷³), pentru potențarea unor calități fizice⁷⁴ sau cu rol meteorologic⁷⁵.

Foarte interesantă și previzibilă totodată (de altfel, M. Olinescu amintește această credință la *Păcatul strămoșesc!*), dimensiunea malefic-comună atribuită șarpelui ca animal care determină căderea în păcat a strămoșului mitic și alungarea acestuia din paradis, este alegerea dracului de a se metamorfoza într-un șarpe, marcând astfel, încă o dată, procesul de valorizare dat de mentalitarul tradițional deopotrivă acestui animal și acestor ființe conotate mitofolcloric.⁷⁶

Numeroase sunt și credințele populare legate de necesitatea uciderii șarpelui care îți iese în cale: „Cine nu ucide șerpele ce-i iese înainte, mare păcat face”⁷⁷. De altfel, această practică de a ucide răul (= șarpele) care provocase răul mitic al omenirii (= căderea din paradis), este pusă în versuri și de un poet și filosof precum L. Blaga, subliniindu-se, parcă, nevoia imperioasă de a reaminti totala discreditare mitică a acestui animal: „Vreau să-mi dau / sufletul / deodată cu șerpilor / striviți în zori / de ciomegele / ciobanilor. / Nu m-am zvârcolit și eu în pulbere ca ei? / Nu m-am sfredelit și eu în soare ca ei?”⁷⁸. Credința populară legată de necesitatea imperativă a uciderii șarpelui este că, neucigând șarpele, îți pierzi puterea în favoarea lui.⁷⁹

⁷⁰ „[...] Ca să te prefaci în alt chip de cum ești, mai tânăr ori mai bătrân – să ai altă față, să te faci cum vrei – să fierbi șarpe și să zici niște cuvinte și de la treia bucată când îi înghiți-o, începi să te schimbi. Atunci se strâng toți șerpilor și vreau să te muște, dar nu pot că ești de felul lor”. (Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 231).

⁷¹ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la Chestionarul lui B.P. Hasdeu* (Prefață și studii introductive de Ion Mușlea și Ovidiu Bârlea), București, Editura Minerva, 1970, p. 288; Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 231.

⁷² Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 222.

⁷³ *Ibidem*, p. 223.

⁷⁴ „[...] Limba șarpelui se pune în vârf de biciușcă și atunci, caili aceia sunt vrednici, sănătoși și nu se apropie nici un rău de ei. Acel ce are un asemenea bici are mare putere”. (*Ibidem*, p. 222).

⁷⁵ „[...] Când vezi că vra un șarpe să mănânce pe o broască, să iai un bețișor și să-i despărțești și bețișorul acela pe urmă-i bun de alungat piatra; unde ameninți cu el, într-aceea parte fuge”. (*Ibidem*, p. 194).

⁷⁶ „[...]S-a prefăcut – căci Dracul are puterea să se prefacă în 99 de chipuri – într-un șarpe, mare și frumos ca un voinic, cu niște solzi galbeni de aur, ce străluceau în soare ca o oglindă”. (Marcel Olinescu, *Mitologie românească*. Cu desene și xilografuri de autor, Prefață de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 2001, p. 106).

⁷⁷ Artur Gorovei, Gheorghe F. Ciușanu, *op. cit.*, p. 334.

⁷⁸ Vezi poemul *Călugărul bătrân îmi șoptește din prag*, volumul *În marea trecere*, 1924.

⁷⁹ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 221. La Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 288, această credință fiind și justificată escatologic! („Dacă nu-l omori când îl vezi întâia oară, îți ia puterea; nu e păcat să-l omori, dimpotrivă, ți se iartă un păcat”). Asta când nu o face chiar divinitatea: „când tună, Sântilie seacă alunele, când trăsnește omoară șerpilor” (Ion Ghinoiu, *Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 197).

La polul opus și vorbind despre spiritualitatea primară cu care fusese investit cândva, *in illo tempore*, acest animal, avem produsele culte ale unor scriitori care au încercat să restaureze dimensiunea mitică a șarpelui, folosindu-se tocmai de antinomia acesta mitologică atribuită șarpelui (animal *curat – necurat, benefic – malefic*).⁸⁰ Pornind de la unele menționări etnologice în care sunt relevate blândețea și curățenia ontologic-mitologică, uneori punctată cu accente tragic-comice!⁸¹, existența și prezența unui „șarpe al casei”, un fel de *genius loci* care asigură echilibrul material și spiritual al casei⁸², i-a făcut pe unii autori să îl considere „*un alter-ego al copiilor, un dublet mitologic al acestora*”⁸³.

În unele balade și colinde, avem menționat și motivul „monstrului înghițitor”⁸⁴, motiv regăsit nu doar în cântecele bătrânești⁸⁵, ci și în unele basme fantastice (și despre care voi vorbi ceva mai târziu). Nu pot încheia succintul periplu prin mitosfera atribuită șarpelui fără a aminti și credințele populare legate de posibilitatea transformării șarpelui într-un animal superior (balaur și/sau zmeu), ipostaze mitice între care, potrivit unor cercetători, „*există o filiațiune mitică și o*

⁸⁰ Îmi este la îndemână, prin greutatea ontologică dată de autor, un pasaj din *Zahei Orbul* a lui V. Voiculescu: „[...] Șarpele, la auzul clopoștilor de la cădelniță, ieșea, se strecura îndrăzneț până la vas, limpea cu limbuța lui sfârtecată. [...] Popa îl blagoslovea ca pe un creștin și-i zvărla câte o bucăciță de anafură pe care o mâncau furnicile”. (Vasile Voiculescu, *Proză*, Ediție îngrijită de Roxana Sorescu, București, Editura Nemira, 2006, p. 679).

⁸¹ „[...] Șerpe este la toată casa; unde este șerpe, e noroc la casă, merge bine și nici un rău, nici un farmec nu se apropie. Dar să ferească Dumnezeu să-l omori, că îndată moare unul din gospodari. Acela se cheamă șerpe de casă. S-au văzut astfel de șerpi bând lapte din strachină de-a valma cu copiii. Copiii îi dădeau cu limba peste cap, plângând că le mănâncă laptele, dar șerpele mânca înainte, nu se supăra”. (Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 220).

⁸² De altfel, este de reamintit cum scriitorii de calibrul au preluat și folosit acest motiv mitofolcloric, dintre cele mai importante opere amintind *Șarpele Aliodor* a lui V. Voiculescu (livada celui ce adăpostea șarpele la sân nu va îngheța, ca celelalte din sat, toți crezând că este răsplata șarpelui salvat...), sau poemul *Șarpele casei* de M. Sorescu (un incident major, arderea casei, va fi pus pe seama omorării șarpelui casei - „Da’ ce s-a supărat mama când a aflat! / Și când ne-a ars, mai târziu, casa / zicea: „Vezi? Ai omorât șarpele casei”).

⁸³ Mihai Coman, *op. cit.*, p. 99.

⁸⁴ Silvia Chițimia, *Balada «Șarpele» în elementele ei de străveche cultură românească*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 2 (tomul 24), 1979, pp. 185-196. Motivul „șarpelui înghițitor” din unele balade, a făcut obiectul unor interesante analize/interpretări ezoterice (vezi *Mistricean*, în Vasile Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, București, Editura Cartea Românească, 1993, pp. 141-170) sau de antropologie culturală (vezi *Balada Milea și alte sugestii pentru o mitologie a zeului șarpe*, în Mihai Coman, *Izvoare mitice*, București, Editura Cartea Românească, 1980, pp. 176-198).

⁸⁵ Motivul „monstrului înghițitor” apare facilitat, în unele cântece, de magia blestemului rostit de o mamă căreia pruncul îi mușca sfărcurile în timp ce sugea: „[...] Suge, maică, țâțili, /nu mai mușca sfărculi, /mușca-mi-te-ar șarpili, /dă sub limbă, /dă sub barbă, /când ți-o fi lumea mai dragă”. (Octav Păun, Silviu Angelescu, *Basme, cântece bătrânești și doine*, București, Editura Minerva, 1989, p. 257; alte cântece bătrânești cu același motiv, la Teodor Bălășel, *Cântece populare oltenești* (Cuvânt înainte de N. Iorga, Ediție îngrijită de Gh. Alexe, V. D. Nicolescu), București, Editura pentru Literatură, 1967, pp. 100-105; *Cântecul Șarpelui* la Octav Păun, Silviu Angelescu, *op. cit.*, pp. 261-263).

*transsimbolizare mitologică de ordin ontologic*⁸⁶. Cenzorul corporal care, în cazul celor mai multe animale, pare să funcționeze, acestea rămânând în cadrul limitelor corporale biologi-native, în cazul șarpelui comportă unele adnotări. Sigur, sunt iluzii figurative ale imaginației tradiționale despre șarpe, care se pot materializa doar în anumite circumstanțe. Totuși, este de remarcat că nu vorbim doar de o diferență calitativă a transformării corporale, ci și de una de substanță, cu o altă carnalitate și o altă prezență în lume. Spre exemplu, transformarea șarpelui în balaur este condiționată de totala asceză/recluziune a acestuia⁸⁷, dar, și de „fierberea” mărgelui fermecate⁸⁸, timp și acțiune care, somatomorf, pot avea rezultatul scontat: „Dacă vezi în pădure un șerpe și iai o vargă și-l croiești cu dânsa, pielea ceea e fragedă și șerpele se rupe în două; coada rămâne, dar capul cu bucata cealaltă scapă și trăiește mai departe; atunci el se cheamă „holutănit”. Atunci el merge la borta lui și se adună mii și mii de șerpi, toți pun capetele unul lângă altul și suflă, stupesc niște spumă, de se face coșcogea movilă; pe aceea atâta o fierb, până se face piatră scumpă. Piatra ceea nu poate nimeni să o iaie, decât cel holtuănit; acela o înghite și fuge iute în pământ de ceilalți, că l-ar suge, l-ar omorî de ciudă, și stă acolo adânc, să nu audă nici glas de om, nici glas de pasere 7 ani. La 7 ani, iese cu aripi și cu picioare de balaur; umblă prin pădure și poate înghiți și un copil, așa-I de mare, și poate zbura la ceri”⁸⁹.

Ulterior, probabil tot în urma unor condiționări cu funcție formatică, are loc trecerea înspre un stadiu superior: „Balaurul se face din șerpele care a înghițit mai degrabă piatra cea scumpă ce o fac ei; 7 ani după aceea capătă aripi și picioare și solzi ca galbenii pe el, iar înlăuntru foc. Glonțul nu se prinde, lunecă ca pe gheață, doar pe pânțele or în gură să-l împuști. Șederea lui e prin codrii, prin pustii, în mare; e lung ca de 4 stânjeni și gros că încape în el un om”⁹⁰.

PROLEGOMENA IN THE FANTASTIC ROMANIAN MYTHOLOGICAL BESTIARY. (III) *THE SERPENT*

(Abstract)

With presence in the most important areas of the imaginary (myths, art, literature, the latest in cinema etc.), the snake is in one of the defining symbols of human civilization.

⁸⁶ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 522.

⁸⁷ „[...] Pă șarpe, dacă nu-l vede nimeni, dar nici om, nici pasăre, nimic să nu-l vadă șapte ani, atunci se face balaur. Și zboară-n vânt”. Vezi: Maria Ioniță, *Cartea vânelor (Legende din Apuseni)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1982, p. 160.

⁸⁸ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, pp. 185-186.

⁸⁹ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 197.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 198. Conform unor credințe menționate tot la această pagină, ar fi 9 asemenea balauri în ceruri, „lungi ca o pânză”, puternici și stăpâniți de Dumnezeu, care vor fi trimiși pe pământ „tocmai când va fi sfârșitul lumii”.

Without being archetypal-frozen into immutable patterns, without being resentful of the new conceptual-ideational openings, the folk ethos of the Romanian tale placed the serpent between the complexity of everyday real-life and its symbolic values, moreover, hard to miss. Given the structure, functions and dynamics envisaged by this animal, my critical approach tries to capture the phenomenology of this important animal's bestiary, from the context and the substrate mythical generally occurs, through the beliefs and superstitions of the Romanian mythfolklor and ending with the references and manifestations of the fantastic end to the epic tale. All this are constituting grounds for interpretive conclusions.

Keywords: Romanian fairytale, mythological bestiary, imaginary, hermeneutics, the serpent.

**METEOSENSIBILITATE. DESPRE CUNOAȘTEREA
DE SINE ÎN CONDIȚIILE METEOROLOGIEI
DE LA SOCRATE LA HEIDEGGER**

ION MILITARU*

**Conceptul raționalist al cunoașterii de sine. De ce respinge Socrate
meteorologia.**

a) Viața sedentară a lui Socrate și călătoriile filosofilor greci

Socrate a fost un filosof atipic din mai multe puncte de vedere. De exemplu, nu-i plăcea să călătorească. Adesea, îmbiat cu ideea călătoriei, Socrate obișnuia să spună: „Ce bun și ce rău ți s-a ntâmplat acasă?”¹. La capitolul dedicat călătoriilor biografia sa este extrem de sărăcăcioasă. „Spre deosebire de cei mai mulți filosofi, n-a simțit nevoia de a călători, afară de împrejurările când a trebuit să meargă în campanie militară. Restul vieții a stat acasă, la Atena”².

Într-unul dintre dialogurile sale, Platon povestește cum, într-o zi toridă de vară, la îndemnul unui apropiat, Socrate acceptă să treacă de zidurile cetății ajungând undeva aproape, pe malul râului Illysos. Cam la atât se reduce itinerarul de călător al lui Socrate³.

---

* Cercet. șt. I dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, Craiova, email: militarunion_1@yahoo.com.

¹ Diogene Laërtios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, în *Filosofia greacă până la Platon*, vol.II, partea I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 101.

² *Ibidem*.

³ Cu titlu îndoielnic se mai trec în contul posibilelor sale deplasări trei destinații: insula Samos, Delfi și Istm: „Ion din Chios povestește că, în tinerețe, Socrate, însoțit de Aechelaos, a vizitat insula Samos, iar Aristotel că s-a dus la Delfi; după spusele lui Favorinus, în cartea lui **Amintiri**, a fost și la Istm”. Diogene Laertios, *op.cit.* p. 101.

În rest, în contul vieții exterioare a lui Socrate, nu se spune mare lucru. Despre căsătoria lui cu Xantipa, despre fii și rude, relatările sunt mai mult de natură anecdotică. Participarea sa la câteva dintre bătăliile cetății, îl arată într-o ipostază dintre cele mai favorabile. Era un bun conviv și prieten. Tabloul vieții sale, compus din cele câteva fragmente amintite, are însă o tușă destul de bine trasată.

Atitudinea sa față de călătorii nu beneficiază însă de o relatare expresă. Nu s-a exprimat negativ în fața unui astfel de subiect și nu a făcut din ea subiectul niciunei conversații. Cel puțin, nimic de acest fel nu a ajuns la noi. În schimb, câteva dintre ideile sale pot fi lesne privite într-o astfel de direcție. „Adesea, când privea la mulțimea de mărfuri expuse spre vânzare își spunea singur: Câte lucruri de care eu nu am nevoie există!”⁴. Același Diogene Laertios arată că „avea obiceiul să spună că-i place cel mai mult mâncarea care are nevoie de cât mai puține garnituri și băutura care nu-i deschide pofta pentru alta; că având cele mai puține nevoi, este cel mai apropiat de zei”⁵. Prefera, conform lui Xenofon, timpul liber *ca pe cel mai prețios dintre bunuri*.

De obicei, un astfel de aspect cum este călătoria este trecut la capitolul de biografie al filosofilor antici. Pentru filosofii moderni, așa ceva este indiferent. Biografia acestora din urmă este indiferentă față de faptul că filosoful a călătorit sau nu. Nu este obligatoriu în formarea acestora faptul de a călători, iar gândirea lor nu pare să fi câștigat nimic prin faptul aleatoriu de a fi călătorit.

Pentru antici, lucrurile erau cu totul altele. Când biografia lor pune la loc de cinste călătoriile numind destinațiile acestora, nu faptul contingent iese în față și nici lipsa de relevanță a acestuia. Călătoria este însăși esența biografică a lor și nimic altceva nu pare să fie mai important. Pentru aceștia, călătoriile erau – sau păreau să fie până la momentul Socrate! – importante pentru filosofie, așa cum, pentru moderni, nu mai păreau să însemne nimic.

*

Socrate a pus punct biografiei marcate și dependente de călătorie. Acest lucru este semnificativ nu numai pentru viața sa unde, efectiv și de înțeles, este faptul că nu agreea ideea, iar între sedentarism și mobilitate, se situa de partea celui dintâi. Absența călătoriei și respingerea ei deliberată încetează să fie un accident. Însăși tipul de gândire practicat de către Socrate este în incompatibilitate cu acest aparent amănunt al vieții.

Cum poate să genereze faptul că Socrate nu a călătorit, gândirea acestuia? Cum poate faptul de a fi sedentar și a prefera deliciile unui singur loc, să influențeze o gândire? *Cunoașterea de sine*, ca emblemă a filosofiei lui Socrate, să fie în

---

⁴ *Ibidem*. p. 102.

⁵ *Ibidem*.

independență cu ideea călătoriei? Ce legătură este între preferința pentru *sine* și negativismul turistic?

În cele câteva idei citate mai sus, se desprinde o idee clară: **refuzul multiplicității**. Mărfurile expuse, probabil destul de opulent și ostentativ pe tarabele negustorilor din Atena, îi desfășurau o multiplicitate de care el se desprindea la nivel exclamativ destul de zgomotos. O multiplicitate numerică, dublată de o diversitate calitativă nu-i spune nimic. Înainte de a fi multe, mărfurile îi luau ochii lui Socrate, ca și oricărui alt privitor, prin diversitate: erau colorate, distincte, scandaloase... În refuzul lor de către Socrate, sunt prezente: 1) calitatea, prezența lor empirică, faptul ca atare în raport cu nevoile imediate și 2) multiplicitatea, numărul: sunt multe.

Policromia lumii, calitatea acesteia de a fi colorată, de a se da în spectacolul de lumini al agorei, îl lăsa rece. Bâlciul lumii, pentru a folosi o expresie tare, se afla la distanță de rațiunile curiozității sale.

La fel de dezinteresat era de multiplicitatea și contribuția acesteia la problema în sine – oricare va fi ea.

Fie și pe acest tronson al pieței, călătoria este prezentă. Majoritatea mărfurilor despre care Socrate spunea, efectiv cam lejer, că se dispensează și nu-i fac trebuință, proveneau de pe urma călătoriilor. La acea dată, Atena și nu numai, în mare, întreaga Grece, se întreținea mult de pe urma comerțului. Ceea ce domina era, cum am spune astăzi, comerțul exterior. Importul și exportul asigurau echilibrul comercial al unei țări predominant sărace.

Or, fără a se exprima clar în privința comerțului, respingând mărfurile în evidenta lor abundență din piețele Atenei, Socrate respingea și ideea călătoriei.

Înainte de a se ajunge la cântărirea nevoilor și straniul înțeles al divinului prin prisma absenței acestora – de altfel, idee cât se poate de modernă și în contratimp cu epoca, din moment ce zeii Olimpului o țineau într-o veselie continuă, benchetuind și ospătându-se! – *puținătatea nevoilor te apropie de zei*, Socrate era perceput ca persoană destul de austeră. Nu bea niciodată de plăcere, iar atunci când o făcea, *era obligat* să o facă.⁶ Propriul corp și-l tratat în mod auster. „Dacă uneori, relatează Alcibiade, eram siliți să răbdăm de foame... apoi nimeni nu era așa de tare ca Socrate”⁷.

Etica sa este categorică: „Este înțelept și stăpân pe sine cel ce comandă plăcerilor și dorințelor din el”⁸. Pretutindeni: o etică a înfrânării și austerității, o etică bazată pe reprimarea corpului în manifestările imediate: „grija corpurilor și a bogățiilor să o lăsăm pe seama altora”⁹.

⁶ Platon, *Banchetul*, în *Filosofia greacă...*, p. 109.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 148.

⁹ *Ibidem*.

Nu în vederea unei astfel de etici era întreprins comerțul și nici, ramura lui apropiată: călătoria. Un adept al înfrânării și cumpătării, firea austeră ca atare nu va favoriza și nu va alerga în întâmpinarea călătoriilor. Dimpotrivă, va descoperi destul de ușor în ele negația cu privire la propriul mod de a fi.

Gândirea lui Socrate se află aici în disjuncție: 1) monocromia lumii, sobrietatea acesteia, seriozitatea în locul diversității; 2) unitatea în locul multiplicității.

Ce legătură au însă toate acestea cu ideea călătoriei, cu faptul că Socrate nu a călătorit? **Călătoria este gustul pentru diversitate și eterogenitate. Formal, este apreciere în fața multiplicității, preferință pentru definiția lumii ca număr și eterogenitate, felurime, bogăție și diferență... Iubire și dragoste pentru ființa lumii la cel dintâi nivel empiric al acesteia. Este empirismul naturii umane în manifestarea gustului pentru pluralitate și diferență.**

În călătorie, Socrate respinge variația lumii, faptul ei de a fi divers, eterogen și multicolor. Cu alte cuvinte, faptul de a fi altfel, dinamică, schimbată și schimbătoare, de a fi, în termeni meteorologici, variabilă. Corespondentul climatic al acesteia: ființa meteorologică a lumii.

Nimic din toate acestea nu sunt de regăsit în biografia lui Socrate și nici în gândirea lui.

*

În funcție de aceste date, harta vieții lui Socrate poate fi reconstituită cât se poate de ușor. În interiorul ei, se consemnează o viață domestică banală, preocupări și preferințe simple, unul și același habitat. De asemenea, un singur oraș: Atena. Socrate a trăit în Atena fără a manifesta vreodată preferința de a vedea sau locui în altul. Nici măcar atunci când condamnarea la moarte este iminentă și are posibilitatea să părăsească Atena, el nu o face.

Prin acest mod al trăirii, a ilustrat încă odată **imaginea filosofului paradigmatic: un singur oraș, o singură cetate**. Predecesorii, Thales, Pitagora, Anaxagora, Empedocle, Parmenide ș.a., călătoreau dintr-un oraș în altul fără oprire, viața lor consumându-se într-un lung și nesfârșit voiaj. Însăși calitatea lor de filosofi are de suferit, în ochii lui Socrate, de pe urma neîncetatei călătorii, plasați în irelevantă și desconsiderare.

*

Dacă bâlciul lumii, s-ar fi spus într-un dialog imaginar, nu-ți aduce nimic, la ce bun a o mai întreprinde? Dacă diversitatea conduce în direcții indezirabile, iar costurile sunt pe măsură, la ce bun a o urma?

Rămâne atunci că predecesorii nevrednici, amatori de călătorii și turism, fie făceau lucruri de prisos - orice călătorie fiind de prisos! - fie erau mai puțin filosofi. În astfel de termeni s-ar fi rostit reproșul la adresa amatorilor care făceau ceea ce nu era de făcut.

*

Posteritatea care înțelege să-l desemneze pe Socrate drept paradigmă a filosofului și filosofiei, înțelege să-și asume, pe cale de consecință, ceea ce acesta preferă sau refuză. Sistemul aprehensiunilor, gusturile și preferințele sale contribuie la schițarea noului profil al filosofului.

Noua paradigmă a filosofiei include: **primo** – o viață lipsită de călătorie și care o exclude deliberat; **secundo**: o gândire fără diversitate.

b) Ce rămâne în urma demolării călătoriei și diversității

Biografia de filosof a lui Socrate începe dintr-un punct precis. „Îl cunoașteți, desigur, pe Chairephon,... Odată, mergând la Delfi, a îndrăznit să întrebe dacă este cineva mai înțelept decât mine; iar Pythia i-a răspuns că nu e nimeni mai înțelept”¹⁰.

De aici înainte întreaga viață a lui Socrate va fi un carusel al investigațiilor. „Cu toate acestea, vă rog,... să nu vă încredeți cu ușurință în spusele zeului, ci să cercetați unul după altul cuvintele lui”¹¹. Va cerceta în privința propriei înțelepciuni, nu despre ceruri, întinderi sau aște. Viața sa va avea ca obiect: ceva atât de aproape ca nimic altceva nu putea fi mai aproape.

Totuși, înainte de a se ajunge la o astfel de cercetare se pare că prima parte a vieții sale, Socrate și-a petrecut-o, potrivit propriei mărturii, ca și filosofii de dinainte, cu studiul naturii. „Când eram tânăr, simțeam o mare atracție pentru studiul a ceea ce se numește cunoașterea naturii... Dar am sfârșit prin a crede despre mine că sunt nepriceput pentru o astfel de cercetare”¹². Xenonofon arată că era în joc ceva mai mult: „El îi sfătuia pe cei din jurul său să învețe numai atâta astronomie câtă le trebuie ca să-și dea seama de părțile nopții, ale lunii, ale anului, când vor face o călătorie pe uscat sau pe mare, sau când vor fi paznici, și de atâtea alte lucruri care se întâmplă noaptea, în timpul lunii sau al anului, ca să se poată sluji de ele ca de niște semne prin care să poată cunoaște împărțirile intervalelor de timp susnumite... Îi sfătuia cu stăruință să nu-și piardă vremea cu cercetări astronomice care au de scop cunoașterea stelelor ce nu urmează mișcarea de rotație a cerului, a planetelor, a cometelor, a distanței lor până la Pământ, a timpului ce-și pun spre a-și face mișcarea

¹⁰ *Ibidem*, p. 111.

¹¹ *Ibidem*, p. 112.

¹² *Ibidem*, p. 132.

lor circulară și a pricinilor care care le dau naștere; nu că nu le-ar fi cunoscut, dar spunea, ca și de geometrie, că ar fi ajuns spre a mânca o viață de om și astfel ar opri pe om de la alte învățături folositoare. De obicei, el îndepărta pe cunoscuți de la studiul lucrurilor cerești și al legilor după care divinitatea le conduce; părerea lui era că tainele acestea nu pot fi pătrunse de om și ne-am face neplăcuți zeilor, dacă am vrea să cercetăm tainele pe care nu s-au îndurat să ni le lămurească. De altfel, cel care se consacră unor asemenea cercetări, e în primejdie, după părerea lui, să ajungă nebun ca acel Anaxagoras, care se fălea, cu atâta trufie, că e în stare să deslușească tainele zeilor...”¹³.

Socrate efectiv mințea. Nu lipsa de pricepere este cea care îl îndepărtează de studiul naturii, ci lipsa de relevanță a unor astfel de cunoștințe. Biograful său, Xenofon, este cât se poate de credibil: Socrate disprețuia tipul de cunoștințe oferit de astronomie, geometrie, de științele naturii, cum s-ar spune mai cuprinzător pe motiv că, fie acestea nu pot fi pătrunse de cunoaștere, fie ajung la rezultate inutile sau eronate.

Odată înlăturate toate acestea de pe tabla de interes a filosofului, ce-i mai rămâne, te întrebi. Adică, odată cu problemele dificile generate de cercetarea cerului, a zeilor și legilor divine, lucruri îndepărtate și imposibil de soluționat. Evident, prin excluderea unui termen într-o ecuație care nu este prevăzută decât cu doi termeni, nu mai rămâne decât celălalt. În privința acestuia, Socrate nu se exprimase, însă este evident că el beneficia de toate atributele care lipseau celuilalt. Prin excluderea cerului, în fața filosofiei rămânea pământul cu toate atributele sale. Pământul ca obiect al investigației filosofice, obiectul maximei apropieri, al identificării însăși, pământul, al cărui locatar - omul -, înlocuia zeul și legile acestuia. Logosul zeului, din care descindeau deciziile, legile și afectele, înlocuit cu logosul omului. În exprimarea plastică a lui Cicero, Socrate înfăptuiește acum o veritabilă revoluție: „el a coborât filosofia din cer pe pământ, introducând-o în case și în piețele publice (în viața de toate zilele a omului)”¹⁴.

Noul câmp al filosofiei Socrate nu și-l impune abuziv, ca preferință a subiectivității sale. Nu îl întemeiază prin rațiuni abrupte, rupte de viața cetății. Socrate dovedește tact în privința noii gândiri. Își menajează apropiații și pe atenieni lăudându-le și aducând omagii zeului și înțelepciunii acestuia. „Ia spune-mi Euthydemos, ai fost vreodată la Delfi? – Euthydemos: Am fost, pe Zeus, de două ori. – Socrate: Ai văzut pe temple inscripția „Cunoaște-te pe tine însuși”? Euthydemos: Mai e vorbă? – Socrate: N-ai luat seama la învățătura asta și nu ți-ai dat osteneala să te cunoști...”¹⁵.

¹³ *Ibidem*, pp. 132-133.

¹⁴ *Apud*, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 367.

¹⁵ Platon, *Euthydemos*, în *Filosofia greacă*.... p. 135.

Așadar, ceea ce practică Socrate nu este ceva ce vine de la sine, curs al discriminărilor proprii. Ceea ce templul inscripționează printr-o ordine numerică, cel dintâi contact cu templul în forma înțelegerii sale, este ceea ce este scris. Înainte de a păși în templu, te întâmpină ceea ce este în afara sa. Templul scrie, și o face într-o ordine anume. Întâlnirea cu zeul este în ordinea scrisă a acestuia.

Înainte de a păși în templu și a participa la ritual, înainte chiar de a întreba zeul în legătură cu una sau alta, citești mesajul prim al acestuia, adresat tuturor. Odată intrat în templu, participi la oracol, intri în joc cu propria persoană care chestionează zeul în legătură cu destinul. Adică ceva personal. Or, citind ceea ce templul are inscripționat ca mesaj al zeului, adopți participarea la o generalitate în care se pune zeul. Mesajul său este adresat tuturor, toți citesc unul și același lucru.

Odată acceptat acest punct de pornire ca venind din partea zeului, bănuiala că Socrate ar porni aleatoriu, de la propriile premise, este înlăturată. Pornește de la ceea ce zeul recomandă, adică se află în interiorul unei practici sacre. Filosofia lui, care va urma îndeaproape acest mesaj inscripționat al zeului, va fi ea însăși de natură sacră.

Urmează un tabel exhaustiv al tuturor avantajelor și dezavantajelor pe care cunoașterea de sine o aduce celui ce o practică. „Omul care se cunoaște știe ce îi folositor, deosebește ceea ce poate face de ceea ce nu poate; lucrul ce-i stă în putință, face rost de cele de trebuință și trăiește fericit; ferindu-se de ce e peste puterile lui, înlătură greșelile și nenorocirea; și, cum e destoinic să judece pe ceilalți oameni, se folosește de ei ca să-și agonisească ce e bun și să se păzească de rele. Dimpotrivă, cel care nu se cunoaște și se înșeală asupra valorii sale, zace în aceeași necunoaștință de oameni și de lucruri omenești,... se înșeală asupra tuturor lucrurilor, lasă să-i scape binele și dă de nenorocire...”

Cel care, neștiind ce face, se hotărăște pentru partea rea și dă greș în toate întreprinderile, nu numai că-și capătă pedeapsa de la nenorocirile ce i se întâmplă, dar e disprețuit, e luat de toți în râs și trăiește în înjosire și necinste”¹⁶.

Evident, Socrate alocă un conținut empiric cunoașterii de sine. Un conținut al cărui caracter este făcut să poarte marca persuasiunii în fața celorlalți nu este conținutul cunoașterii de sine așa cum se va prezenta aceasta în aproximările și cercetările ulterioare.

În forma riguroasă și înaltă a cunoașterii de sine lucrurile ating elevația divină. „Cel ce poruncește:” cunoaște-te pe tine însuși” – sufletul ne îndeamnă să ni-l cunoaștem. „Întelepiciunea stă în a te cunoaște pe tine însuși. Ce poate fi mai divin în suflet decât așezarea cunoașterii și cugetării?... Această parte a sufletului, cugetarea, se aseamănă așadar cu ceva divin, iar cel ce privește și cunoaște tot ce e divin într-însa – Zeul și cugetarea – se va cunoaște astfel și pe sine însuși în cel mai înalt grad posibil... Așadar, ațintindu-ne spre Zeu, vom avea parte de cea mai aleasă

¹⁶ *Ibidem*.

oglinďă a rosturilor omenești, întru a sufletului virtute, iar astfel ne vom vedea și ne vom cunoaște cât mai bine pe noi înșine... Dacă pe noi înșine nu ne cunoaștem și dacă suntem lipsiți de înțelepciune, mai putem oare cunoaște cele ce țin de noi, atât cele rele cât și cele bune?"¹⁷.

Suntem în fața unei apologii a cunoașterii cu obiectul în noi înșine, în sinele nostru. „Lumina asupra realității nu vine ea oare, pentru suflet, din acțiunea de a cugeta, mai mult ca de oriunde?"¹⁸.

Conceptul raționalist al cunoașterii de sine: obiectul rãvnei – sinele. Nu însă sinele indiferent de forma relevării sale, nu sinele perceput de către simțuri, descoperit în urma activării acestora; nici măcar sinele relevat mistic, ci, exclusiv sinele câștigat prin cunoaștere – dezideratul simplu, înalt al filosofiei.

Cunoașterea de sine ca obiect tematic al gândirii prezintă avantajul de a indica obiectul și metoda. La noi înșine ajungem prin cunoaștere. Sinele nu prezintă interes văzut din alte unghiuri, prin alte mijloace, ci strict pentru cunoaștere.

Care sunt rațiunile acesteia, la ce bun o astfel de atitudine cognitivă? Este ceva simplu și gratuit într-o astfel de atitudine? S-a văzut mai sus, din tabela câștigurilor practice și al pierderilor, unde duce o astfel de cunoaștere. În nici un caz nu poate fi vorba despre gratuitate sau exercițiu în sine. Nu cunoașterea este finalitatea, nici măcar elevația în forma ei ultimă: elevația divină, sufletul care stă alături de zeu, ci suma tuturor acestora.

Refuzând aportul filosofilor naturii la cunoaștere, Socrate le refuză și aportul la cunoașterea sinelui. Numai refuzând natura, cerul, ca obiecte ale investigației, ai șansa de a accede la cunoașterea de sine. Zeii nu spun nimic în privința asta. Nici geometria, astronomia și toate celelalte științe. Rezultă că o altă știință este nevoie să fie inventată. Una orientată exclusiv spre partea sublunară a lumii, a celei de sub soare.

Filosofia se identifică, în afara oricărui rest, cu cunoașterea, iar aceasta cu sinele. Nu există altă cunoaștere decât cunoașterea de sine. Toate celelalte sunt îndoielnice și inutile. În privința lor, deja Socrate s-a exprimat. Cunoașterea va fi una exclusiv abătută asupra sinelui. Este rezultatul ultim al gândirii lui Socrate.

*

Optând pentru o astfel de apropiere de sine și întocmind harta urmărilor, Socrate întemeiază și conceptul raționalist al unei astfel de cunoașteri. Dar și unul utilitarist și, deopotrivă, idealist, al acesteia. Astfel, se pare că gama tuturor posibilităților dezvăluirii acestuia este încheiată. O singură modalitate a apropierii sinelui este absentă: cea senzorială, meteorologică – ea va fi urmărită ceva mai încolo!

¹⁷ *Ibidem*, p. 136.

¹⁸ *Ibidem*, p. 137.

c) Introducerea vremii. Cum depinde Socrate de timp

Raționalismul cunoașterii de sine, în versiunea lui Socrate, pare să fie desăvârșit. El are de partea sa cele mai abile proceduri, tehnicile cele mai persuasive, rezultatele cele mai indubitabile. Într-adevăr, în conversațiile sale, Socrate introduce rațiunea sub cele mai felurite și complete înfățișări.

Mai întâi, el poartă conversație, introduce dialogul ca metodă a investigației, discuțiile sunt organizate, aparenta pălăvrăgeală – **a sta de vorbă** – se petrece, de fapt, în chip tehnic. Se aduc argumente și contra-argumente, se fac deducții, inducții, silogismele abundă.

Dialogul lui Socrate, așa cum îl prezintă Platon și cum, probabil, a avut loc în realitate, este icoana perfectă a raționalismului. Și, totuși, o astfel de icoană nu este într-un total desăvârșit. Ceva de natură aleatorie, incontrollabilă este prezent acolo. În ciuda sentimentului indus de către comportamentul lui Socrate, există date care indică faptul că și el este la latitudinea factorilor aleatorii, a variațiilor vremii să spunem.

La începutul tuturor dialogurilor nu se face nici-o precizare în privința intenției de a organiza din timp un astfel de dialog. Nici asupra datei, adică a zilei, și nici asupra participanților. Totul ține de întâmplare, de **cum este vremea**. De regulă, conversațiile se fac pe vreme frumoasă. Nu se face niciodată, în nici un dialog, vreo precizare cu privire la intemperii, la adunarea celor de față cauzată cumva de vremea rea de afară.

Este însă la fel de limpede că acestea presupun o bună condiție meteorologică, că se desfășoară ziua și pe parcursul unei durate oarecare. Cu alte cuvinte, se află sub o anume determinație meteo.

d) Asimetria conceptului

„Ochiul minții, spune undeva Socrate, începe să vadă bine atunci când ochiul cel trupesc își pierde din agerime”¹⁹. Cu alte cuvinte, un astfel de ochi este ocupantul unei poziții secunde. El începe să vadă abia după ce celălalt ochi, trupesc, își încetează lucrul. Este condiționat de acesta și de acțiunea lui.

Nu se spune însă nimic aici despre ce fel de lucru este vorba. Ce fel de acțiune desfășoară ochiul trupesc și nici dacă o astfel de acțiune se răsfrânge asupra cunoașterii de sine. Să fie, astfel, **acțiunea ochiului trupesc, ochi al călătorului, al celui care parcurge cu vederea lumile de departe, vede diversitatea lumii și înregistrează policromia ei**, complet inutilă cunoașterii de sine? Să fie toate acțiunile sale cu totul paralele pentru harta sinelui?

Socrate distinge între cei doi ochi și se ocupă de ochiul minții. Ce face acesta și ce procură pentru cunoașterea de sine am văzut. Pentru a scoate în evidență un astfel

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 137.

de organ, cu astfel de merite și de rezultate, Socrate este nevoit însă să vorbească despre fratele lui geamăn, despre celălalt ochi, cel trupesc. Nimic însă în privința acestuia. Simpla lui numire însă și așezarea în vecinătatea celuilalt și admiterea înrudirii trimite la cele nespuse de către Socrate. Pe undeva, este logic, și **ochiul cel trupesc desfășoară o activitate. El lucrează, spune ceva și are propriile rezultate. Nu este organul de prisos al organismului, iar a nu spune nimic în privința lui nu înseamnă nimic din punctul de vedere al ontologiei sale și nici al epistemologiei.**

Socrate consemnează ochiul trupesc fără a-i recunoaște preeminența. Dimpotrivă îl declasează situându-l pe un loc secund, contrar locului său natural. Nu poate să fie consecvent unei astfel de poziții.

„Ce zici de faptul că zeii ne-au dat simțuri cu care să putem primi diferitele senzații și să ne bucurăm de toate bunurile?Nu ne-au înzestrat ei cu inteligența care, cu ajutorul judecății și al memoriei, ne dă puțința să judecăm de folosința lucrurilor pe care le cunoaștem și să facem o mulțime de descoperiri, fie pentru a ne bucura de bunuri, fie pentru a ne apăra de rele?”²⁰.

Ochiul exemplificase mai sus un simț și lui, ca ochi trupesc, i se recunoscuse o anume agerime. Ce face însă aceasta, cu ce rezultate și în ce ordine,nu se afirmase nimic. Acum se vorbește despre simțuri, la plural. Există, în contul lor, numită o funcție: să putem primi diferitele senzații, și numită o rațiune: să ne bucurăm de toate bunurile.

Apoi, este numită aici și inteligența care, prin judecată și memorie, ne duce tot la o bucurie, de data asta ceva mai detaliată.

Nedumerirea este evidentă. Atât ochiul minții, cât și inteligența, prin memorie și judecată, sunt descrise cu rezultate în contul cunoașterii de sine, ochiul trupesc și simțurile, în schimb sunt lăsate de izbeliște. După ce în prealabil, li se recunoaște o anume agerime, fără nici un beneficiu în cunoașterea de sine, și o anume bucurie provocată de senzații, rolul lor se încheie. Bucuria produsă de senzații este stearpă, nu spune nimic cunoașterii și nici poziției deținute de sine în interiorul ei. Or, este clar că **bucuria nu poate fi separată de sine, fără ca acesta să o înregistreze, să se schimbe și să profite de pe urma ei.Sinele nu este pietrificat în trăirea bucuriei și nici absent.** Or, dacă este limpede că cele dintâi bucurii sunt cele care provin de simțuri, sinele este cel care se transformă, care se bucură într-o formă sau alta. **Ce se întâmplă în bucurie, în dinamica simțurilor, se întâmplă sinelui, și orice întâmplare a acestuia este urmată de modificări pe harta cunoașterii sale.**

Tot simțurile sunt cele care înregistrează elementele în cel mai vast scenariu al prezenței lor: nevoile primare. „I-a spune, Euthydemos, și s-a întâmplat vreodată să te gândești la grija cu care zeii hărăzesc oamenilor toate cele de care au nevoie? Știi, mai întâi că avem nevoie de lumina aceasta pe care ne-o dau zeii? /.../ Apoi,

²⁰ *Ibidem*, p. 118.

avem nevoie de odihnă și zeii ne-au dat noaptea, așa de potrivită pentru repaus /.../ Avem trebuință de hrană; nu poruncesc ei pământului să ne-o dea, nu orânduiesc anotimpuri potrivite pentru aceasta /.../ Nu ne dau ei apa, acest lucru prețios, care ajută pământul și anotimpurile să nască și să crească toate roadele trebuincioase omului, care ne hrănește trupul /.../ Nu ne-au dat ei focul, care ne apără împotriva frigului și a întunericii, care ne ajută în toate meșteșugurile și în tot ce facem pentru a ne îmbunătăți traiul?”²¹.

Ca de obicei, toate numite pentru a se trece mai departe, fără o minimă numire a participării la subiectul în discuție. **Trecerea oamenilor prin anotimpuri, înfruntarea apei, a focului, a aerului, pentru a profita apoi de ele, niciuna dintre acestea nu este lipsită de urmări. Confruntarea cu ele, înfrângerea sau triumful, înseamnă ceva de ordinul cunoașterii de sine.**„Oare aerul distribuit din belșug în jurul nostru, aer care, nu numai că generează și face să se dezvolte viața, dar ne ajută și să parcurgem mărire... ei bine, acest aer nu este un dar neprețuit?”²².

O astfel de cunoaștere, obținută prioritar înaintea celei raționale, este întâlnită și consemnată de către Socrate. Nici nu se putea altfel. Numai că, deși întâlnită, parcursă superficial și consemnată, nu beneficiază de admiterea niciunui aport pe diagrama cunoașterii de sine. Din vasta contribuție a facultăților la cunoașterea de sine, este reținută aici, strict cea rațională.

Prin urmare, **ceea ce ni se dă, sub titlul cunoașterii de sine în varianta socratică și, prin obediența posterității, ca expresie radicală a acesteia, este departe de a fi suma. Harta ei este cum nu se poate mai săracă.** Indiferent câtă prețuire s-ar arăta variantei raționaliste a acesteia, ea nu epuizează ființa sa. Infinit mai bogată, mai diversă și policromă, prin raționalismul socratic își ratează obiectul. În măsura în care o singură variantă a cunoașterii pretinde să reprezinte întregul tablou al său, ea, ca atare, este falsificată.

Maestru al extragerii sinelui dintr-o singură sursă, Socrate obține, firesc, un singur chip al acestuia. Recomandat și propus printr-un vast program mediatic – dialoguri la care participă doi sau mai mulți parteneri – nu este mai ferit de falsificare. **Socrate pare lovit de orbire când, vorbind despre simțuri, despre toate, în formație completă sau strict de câte unul, ignoră complet participarea lor la cunoașterea de sine.** Cum se explică aceasta? **De ce a neglijat Socrate abundența participării celorlalte facultăți la cunoașterea de sine când atât de firesc admisesese parcurgerea lor consemnându-le participarea?** Este adevărat, o consemnare a lor există, numai că ea este strict o schiță. În timp ce din partea rațiunii beneficiază de infinite dezbateri și reluări, din partea simțurilor are parte de relatarea cea mai seacă.

²¹ Xenofon, *Amintiri despre Socrate*, în *Filosofia greacă...*, p. 117.

²² *Ibidem*, p. 118.

Care este, atunci, chipul cunoașterii de sine, prin filosofia lui Socrate? Ceea ce a consemnat posteritatea a fost de așa natură încât adevărul acesteia părea definitiv confiscat de către aceasta. Ceea ce era cunoașterea de sine era așa cum o prezentase Socrate. Nimic în afara acesteia nu mai părea necesar. Subiectul părea definitiv închis prin ceea ce se spusese. Ceea ce s-ar mai fi putut adăuga era de prisos, astfel încât ceea ce se mai putea face era să se imite programul recunoscându-i-se excelența. Un chip mutilat, unilateral, monocrom.

Este adevărat, pe undeva, Socrate pare să resimtă insuficiența procedurii sale. Logician pur sânge, închinător silogismelor și roadelor acestora, refuză să-și expună învățătura. Nicăieri nu anunță ceva de felul rezultatelor celor dinaintea sa. Dimpotrivă, se retrage continuu ori de câte ori este somat să-și expună doctrina. Nu numai că nu are una, cum afirmă, dar nici măcar pedagog nu a fost. El nu i-a învățat nimic pe tinerii din preajma sa, i-a ajutat doar să se găsească. I-a moșit în ceea ce aceștia erau. **Arta sa**, preferă să o numească așa mai degrabă decât metodă, este maieutica, artă moștenită de la părinți: mama sa, celebra moașă Phainarete, tatăl său sculptor.

Pentru ultima, arta cioplirii în piatră, avea să păstreze toată viața o deferență: „sculptorii își dau osteneala să facă blocul de marmură cât mai asemănător unui om, dar nu se îngrijesc de ei, să nu semene cu simple blocuri, și nu cu oameni”²³.

Nu a lăsat nimic scris, poate din același sentiment al insuficienței. A practicat gândirea în cel mai perisabil material al ei: oralitatea. **Gândirea era pentru el gândire vorbită, logos viu, destinat să se piardă în vânt**. A numit de câteva ori **vântul**, în lexiconul său, însă niciodată în legătură cu gândirea, ca dușman al ei. A plasat-o însă pe aceasta în vecinătatea vântului, atunci când se mulțumea doar să rostească în aer vorbele, să-și construiască din materia acestuia silogisme și tot lor să le încredințeze rezultatele.

Există, poate aici, un alt tragism, de data asta unul al gândirii. Tragical vieții sale, așa cum a fost înțeles, ca înfruntări de voințe juste, înfruntarea subiectivității sale care pretindea, cum spune Hegel, că deține în sine absolutul și reprezintă întregul adevăr, și ceea ce era obiectiv: voința și legea polisului care pretindeau, de partea lor, că reprezintă adevărul și absolutul. De data asta, prin refuzul său de a-și lăsa în scris gândirea și de a o abandona vorbelor rostite, oralității, tragicul este exclusiv tragic al gândirii. Pentru a fi adevărul, ceea ce este dincolo de timp, și pentru a nu se pierde, adevărul proaspăt achiziționat avea nevoie de papyrus, de foaia de hârtie care să-l transmită mai departe, să-l facă nemuritor, trecându-l de timp.

Pe de altă parte, conștiința adevărului ca adevăr al minții îl îndemna să refuze eternizarea. Să-i respecte statutul pentru care pledase.

*

---

²³ *Ibidem*, p. 103.

Călătoriile filosofilor greci

Filosofii care l-au precedat în timp pe Socrate îndrăgeau ceea ce acesta detesta: iubeau călătoriile. Le plăcea diversitatea lumii, spectacolul ei, sau, cu un cuvânt pe care nu ar fi ezitat să-l întrebuițeze întru deklasarea competitorilor, bâlciul acesteia.

Le plăcea să călătorească, să se bucure de oferta completă a agențiilor de publicitate ale timpului și să se delecteze cu ceea ce întâlneau. Nu făceau zarvă de nicio cunoaștere de sine și nu au vorbit despre vreun concept al acesteia, rațional sau de alt fel. Cu siguranță nu se întorceau acasă cu mâna goală, iar cunoașterea de sine nu le era străină.

Puteau face relatări extinse despre cele întâlnite, informațiile erau diverse, paleta curiozităților și intereselor nutrite – cât se poate de largă. Nu aparțineau ridicolului din folclorul românesc după care plecau ca deținători ai unui anume sex masculin din specia bovine, și se întorceau cu altul, fără a face saltul în altă specie, în altă cunoaștere decât cea de acasă.

Erau filosofi empiriști care jurau pe experiență și pe cunoașterea lumii. Nu cunoașterea sinelui era preocuparea lor. Socrate nu vorbește și nici nu agreează cunoașterea lumii, din vastitatea acesteia el se reține strict pe sine. **Lumea îi era concept străin**, după cum declarase.

Cei ce-l precedă însă, se situează la antipod. Ce ar fi putut să-i răspundă acestui opozant, acestui ascet al lumii? I-ar fi răspuns, cu siguranță, că le place exuberanța și tumultul. Și unde puteau fi acestea mai repede găsite dacă nu de-a lungul și de-a latul lumii, pe teritoriile întinse ale acesteia. Căci nu exista, în motivarea gusturilor acestora, limite pentru lume, preferințe sau opțiuni. Întreaga lumea era egală, valoric pretutindeni și la fel de interesantă. Nu exista parte a ei lipsită de învățături și semnificație.

Sigur, mergeau cu predilecție în Egipt, în Orientul Mijlociu, în scop de cunoaștere, mergeau pentru a învăța în felul propriu al învățării. Mergeau pentru a întâlni dascăli care să-i învețe, dar mergeau și în locuri pustii de învățătură, în locuri lipsite de dascăli și de școli, locuri în care învățau de unii singuri, învățau la fața locului, pe teren, cum s-ar spune.

Cunoașterea de sine care, cu siguranță, se poate extrage din călătoriile acestora, era una de factură empirică, era o cunoaștere a eului explorator, a celui care vede, aude și simte lucruri noi, de pe urma cărora extrage diferențe, înțelege, cu răsfrângere către sine și înțelegere de sine. Nimic nu era lipsit de urmări.

Era cunoașterea de sine la prima mână, de factură mai originară decât cea rațională, practică de Socrate. Era cunoașterea testată de oricine, în favoarea căreia oricine putea depune mărturie și despre al cărei adevăr puteau infinit mai mulți să mărturisească. Era cunoașterea firească a tuturor, inevitabilă. În cuprinsul ei nu se găsea nimic artificial, nimic riscant și nimic greșit, pentru că achizițiile ei se

petreceau fără participarea acelei cunoașteri ghidate de rațiune, întreprinse pe terenurile pustii ale zonei a priori.

Filosofii care l-au precedat pe Socrate iubeau vremea, îndrăgeau clima în toate varietățile ei și, la fel de sigur, își consemnau eul în bogăția infinită a reacțiilor acestuia la vreme. Erau suficient de meteosensibili pentru fi conștienți de varietatea climatică. Știau că **eul suferă de adaptabilitate, că este schimbător și dinamic în funcție de vreme. Nu-și închipuiau nicio clipă că ființa este una și eternă, că este imobilă și destinată unității, fără să înfrunte vremea rea.** Dimpotrivă, pentru că erau și poeți, îi cântau acesteia imnuri de slavă în cinstea varietății ei.

Lungul șir al acestora se încheie nu întâmplător cu cel care le fixează definitiv blazonul și principiul. Pe flamura lor de stindard figurează un râu curgător, ale cărui început și sfârșit, este de necuprins, nimeni nu știe de unde vine și unde se duce, iar principiul, exprimat de către același, este **panta rhei – totul curge**. Este vorba despre filosoful care, paradoxal, a primit o a doua identitate: Heraclit, supranumit *cel obscur*. Ca și ceilalți, al căror principiu îl exprimă, **Heraclit iubea călătoriile, schimbările climatice, ciclul anotimpurilor și impactul lor asupra cunoașterii de sine.**

Socrate, adept al imobilismului biografic, se așeza explicit, sub principiul celuilalt gânditor, competitor lui Heraclit: Parmenide.

Mai aproape de natură, prin elementele pe care le privilegiau în explicațiile lor: apă, aer, foc, pământ, aceștia era implicați în viața de primă instanță de **ființe aruncate în natură și vreme, determinate să suporte impactul agresiunii sau blândeții neîncetate a acestora**. Într-un anume fel, ei se arată mai fideli lucrului care se înfățișează imediat, iar filosofia lor este în mai mare măsură o filosofie a imediatului, puțin dispusă să facă jocurile încurcate ale unei minți lipsite de fundament în ceea ce este prim și nemijlocit.

*

Socrate nu a plecat prea mult urechea la ceea ce acești înaintași destul de facil repudiați, aveau să spună. Nu a reținut nimic din **ceea ce aceștia spuneau despre schimbare, despre variație ca principiu al naturii, despre climă și meteorologie**. Toate acestea îi displăceau. Nu a reținut însă nici lecția lor, care l-ar fi dus, poate, spre alte surse și alte rezultate pentru gândire.

Dacă ar fi fost puțin mai atent, ar fi descoperit puternica influență pe care Hesiod a exercitat-o asupra acestora furnizându-le un tip de adevăr, de care Homer nu era prea încântat. Conform acestuia, lumea, în ceea ce este de reținut din fizionomia ei, nu este reductibilă la lungi șiruri de eroi care se războiesc între ei pentru diverse cauze. Nu este reductibilă nici măcar la o lungă pietate în fața zeilor, într-o implorare veșnică de natură să-i împietrească într-un defetism argumentat.

Lumea, în formula provenită de la Hesiod, este o lungă înfruntare a naturii și a climei acesteia, a stihilor neprevăzute și inevitabile. Este o continuă înfruntare a anotimpurilor și a vremii, iar ceea ce obține la capătul acestora este un alt chip și un alt sine modelat de cunoașterea dobândită în înfruntarea aspră a tuturor vitregiilor aruncate abundant în fața lor.

*

Despre toate acestea ar fi putut să vadă întârziind puțin asupra tipului de logos pe care l-a practicat: **logosul oral**. Socrate nu făcea descoperiri, nu lucra în contul logosului cercetând în tăcere, în spațiul privat al locuinței sale întârziind în reflecții până la uitarea de sine.

Dimpotrivă, tot ceea ce s-a comunicat în contul lui, tot ce se știe în maniera în care ne-a transmis-o Platon, este rezultatul disputelor orale, al conversațiilor și dialogurilor purtate de-a lungul anilor pe străzile Atenei sau în domiciliile private ale prietenilor.

Or, acest logos rostit la întâmplare în timp și spațiu, prin însăși aceste determinații, era el însuși, în circumstanțele formulării sale, unul aleatoriu. Nu aparținea instituțiilor, nu se rostea în școli, și nici măcar în agora ca instituție. Spațiul manifestării sale nu era niciodată ales, determinat. Nu se manifesta preferință pentru un loc sau altul și nu exista opțiune predeterminată în privința locului în care se va desfășura dialogul. Totul era aleatoriu. De aici marca firescului și a naturaleții.

La fel, în privința timpului. Nu există indicii că Socrate avea program, orar al conversațiilor în funcție de un timp anume. Bioritmul minții sale era indiferent, practic nu exista. Nu se acorda nici un credit ideii că rațiunea poate funcționa mai bine la o anumită oră și mai prost la alta. Timpul nu avea nici un sens aici. Era indiferent, la fel de bun în oricare dintre ipostazele sale.

*

Nu este singura ipostază a aleatoriului. Timpul nu este singura circumstanță care să-i probeze lui Socrate forța acestuia. Propria gândire, în punctele sale de pornire, este relevantă. În nici unul dintre dialogurile consacrate Socrate nu pleacă de la propria gândire. În nici unul dintre acestea, el nu-și expune direct gândirea, nu-și recomandă ideile în sine, prin forța argumentului și logicii intrinseci. În toate, ceea ce le pornește și stimulează sunt mereu argumentele altora, gândirea străină în felurile ei expresii. Mereu se pleacă la drum aducând în discuție ceea ce s-a afirmat, ce au afirmat Thales, Pitagora, Anaxagora sau Empedocle. Iar când referința primară nu este un filosof sau altul, nici măcar atunci Socrate nu intervine direct. Când filosofii lipsesc, este prezent simțul comun. Acesta este luat cal de bătaie, demontat până la ultimele fărâme de șanse.

Ca nici un altul, Socrate este dependent. Gândirea sa nu poate funcționa, nu poate intra în fluxul afirmațiilor fără invocări, respingeri, mai rar aprobări. Ea are nevoia de alteritatea reflexivă în chipul cel mai elementar. Nu poate fi activată, fără nume, idei, argumente străine. Nu poate funcționa prin sine însăși, pusă în fața lumii, aptă pentru discursivitate liberă.

*

Nici măcar în privința rezultatelor nu există stabilitate. Prea puține sunt ideile care să-i aproximeze doctrina, iar ceea ce oferă Platon, nu-i aparține. Relativitatea rezultatelor privește chestiuni diverse. Privește, pe de o parte, sinele, care, în această ipostază a relativității, are fizionomia vremii, iar pe de altă parte, relativitatea logosului, incapacitatea acestuia de a fi certitudine, de a fi adică, fluctuație climatică.

Sinele, potrivit stadiului cercetării de față, nu pare compatibil cu siguranța de sine a logicului. Certitudinea acestuia nu este de regăsit, astfel încât, cunoașterea sinelui este mai degrabă sub forma fluctuație meteo.

*

Nu există matematică a cunoașterii sinelui, și nici a valorificării sale. Pentru fiecare, Socrate are la îndemână variante, ipostaze și alternative. După toată tevatura maieuticii, a modului propriu de desfășurare a cercetării, Socrate nu spune mare lucru despre cum pot fi întreprinse lucrurile. Mai degrabă, sugestia este că orice demers de acest fel este la latitudinea celui ce-l întreprinde. A existat atât de mult aleatoriu în biografia sa, în determinarea căii de gândire, încât nici în privința altora lucrurile nu pot sta mai bine. În privința lui s-a exprimat zeul: nu este de gândit că se va exprima și în privința altora. Deci lucrurile ar putea sta mai rău.

Alteori, nu se ajunge la nimic. Dialogurile încheie de multe ori fără nici un rezultat. O astfel de finalizare nu este convenabilă raționalismului pur. Iar atunci când referința absolută este respinsă: zeii, relativismul este la el acasă. Invocarea, prin invenție, sau altfel, a unui alt zeu, a unuia mai mărunț: daimon, nu este făcută să repare ceva din alterarea mecanismului adevărului absolut, dimpotrivă!

*

e) Harta spațiului demolat

1) Odată înlăturate științele: astronomia, geometria ș.a., și odată refuzate călătoriile și conceptele lor de susținere: diversitate, multiplicitate etc., ce mai rămâne? Odată cu acestea este demolat însuși conceptul lumii.

Într-o astfel de situație poziția filosofului este dintre cele mai stranii. Din fața ochilor săi a dispărut ceea ce era cel mai evident: lumea însăși. Cum este posibilă

filosofia ca exercițiu al cunoașterii atunci când lumea s-a evaporat? Când obiectul ei cel mai vast a fost eliminat pe toată întinderea, iar ceea ce a rămas în față este spațiul gol, nimicul efectiv?

Ne aflăm în fața unui exercițiu cartezian tipic. În preajma anului 1650, cu două milenii mai târziu, Descartes are de înfruntat o situație similară. Nimic dintre cunoștințele primite nu sunt sigure. Unele sunt de-a dreptul false. Ce-i de făcut într-o astfel de situație când falsul se amestecă cu adevărul astfel încât întrebuițarea lor de-a valma este mai degrabă sceptică decât de natură să inspire încredere?

Descartes răspunde simplu: toate aceste cunoștințe vor fi abandonate. Nimic din conținutul lor nu va fi întrebuițat. Prezența acestui tip hibrid de cunoștințe în care falsul este mixat cu adevărul nu face decât să șubrezească tot ce se va face. De aceea, Descartes face *tabula rasa* din tot ceea ce primise în materie de cunoaștere – citat Descartes – actul fondator al raționalismului modern!

Cu două mii de ani înaintea lui Descartes, Socrate arăta aceleași lucruri: „Lui Socrate nu-i plăcea, ca celor mai mulți filosofi, să discute despre natura tuturor lucrurilor, cercetând alcătuirea a ceea ce sofiștii numesc Univers, sau să studieze legile fenomenelor cerești; ci demonstra că sunt nebuni cei ce se îndeletnicesc cu asemenea întrebări. Cerceta mai întâi să vadă dacă ei credeau că adânciseră îndeajuns cunoștințele omenești, pentru a se putea ocupa cu astfel de materii, sau dacă ei socoteau că e nimerită renunțarea la lucrurile de domeniul omenesc, pentru a se consacra celor de domeniu divin. Se mira cum de n-au înțeles cât sunt de nepătruns pentru noi aceste taine”²⁴.

Socrate recomandă renunțarea, separă apele în funcție de acest criteriu: distanța, și neputința de a te ocupa de cele îndepărtate: ceruri, astre, zei... În locul acestora recomandă apropierea, cele aflate aproape: noi înșine. Pare că, pentru el, tot ceea ce se află aproape nu este de ordinul numărului, nu sunt multe... tot ceea ce este aproape este sinele, noi înșine.

2) **e/1** este modalitatea proprie de întâlnire a sinelui. Conținutul ei: înlăturarea cunoașterii de prisos, a cunoașterii îndoielnice, a obiectelor inaccesibile cognitiv – *sunt nebuni cei ce se îndeletnicesc cu asemenea întrebări* – devine obligatoriu.

De multe ori însă, de-a lungul conversațiilor, întâlnirea punctuală a unui astfel de subiect, pare să nu mai aibă același conținut. Vorbind despre întâlnirea sinelui și necesitatea cunoașterii sale, Socrate nu mai amintește slaba întemeiere a cunoașterii înaintașilor, cum aceștia discută despre univers fără o minimă pregătire, o atenție specială asupra lor înșiși, asupra capacităților proprii de a se îndeletnici cu așa ceva. Nu se mai folosește de un astfel de argument în întemeierile sale. Cum se explică un astfel de abandon? Pur și simplu, Socrate procedea altfel.

²⁴ Xenofon, *Amintiri*, în *Filosofia greacă...*, p. 134.

Bănuindu-și interlocutorul de suspiciune cu privire la persoana sa - Socrate -, și la opiniile sale, de astă dată renunță la logică și întemeieri pure și invocă zeul și mesajul acestuia. Dacă ceea ce afirmă el este îndoielnic și nu într-un totu convingător, ceea ce spune zeul nu este așa. Or, pe frontispiciul lui Apollo din Delfi, erau inscripționate spusele înseși ale zeului: „Cunoaște-te pe tine însuși” și „totul cu măsură”²⁵.

Zeul însuși este cel care recomandă cunoașterea de sine, aceasta este porunca, nimeni nu are dubii în fața zeului și a mesajului său. Dacă zeul recomandă cunoașterea de sine și măsura, atunci cunoașterea de sine și măsura trebuie crezute. Ele sunt mesaj divin, ceea ce zeul pretinde, iar noi să susținem.

Se și leagă, însă, cele două? Cum aparține măsura - cunoașterii de sine? Unde și cum depinde aceasta de măsură?

În acest punct, lucrurile se întorc în favoarea lui Socrate. El însuși fusese cel care recomandase separarea apelor, a orizontului de pământ. El însuși pledase pentru cunoașterea celor de aproape avertizând asupra riscurilor celor care ținteau spre depărtări, neezitând să-i numească de-a dreptul nebuni: „El îndepărta pe cunoscuți de la studiul lucrurilor cerești și al legilor după care divinitatea le conduce; părerea lui era că tainele acestea nu pot fi pătrunse de om și ne-am face neplăcuți zeilor, dacă am vrea să cercetăm tainele pe care nu s-au îndurat să ni le lămurească”²⁶.

Cu alte cuvinte, Socrate folosea măsura: separa, distingea între lucruri. Sinele era un astfel de capăt de drum, ținta la care se ajunge în urma întrebunțării măsurii pentru înlăturarea celor cerești și a legilor după care divinitatea conduce. „Omul care se cunoaște știe ce îi e folositor, deosebește ceea ce poate face de ceea ce nu poate...”²⁷. Există, cu alte cuvinte, lucruri accesibile și lucruri inaccesibile. La fel cunoașterile: cele orientate spre obiecte accesibile, vor fi, la rândul lor, accesibile ele însele, cele orientate spre obiecte inaccesibile, vor fi ele însele, inaccesibile.

Nu poate să se transforme însă așa ceva într-o artă instaurând astfel o știință a puterilor de cunoaștere, separând între o lume care poate fi cunoscută și una care nu poate? Eventual, un *fenomen* și un *noumen*?

Oricât ar părea de hazardat un astfel de lucru, el este inevitabil. Termenii îi aparțin lui Socrate, iar Kant, cu siguranță, nu ar fi fost deranjat de o astfel de apropiere. De ce am fi noi? Din cauza unei pietăți prost înțelese? A unei tradiții care niciodată nu s-a rostit și înțeles până la capăt? „Trebuie să învățăm, zicea el, ceea ce

²⁵ *Filosofia greacă*, ed.cit. vol. II, partea I, fr. 110.

²⁶ Xenofon, *op.cit.* p. 132, fr. 103.

²⁷ *Ibidem*, fr. 111.

zeii ne-au dat puțința să știm și să ne slujim de prorocit, pentru a afla ceea ce nu e limpede pentru noi”²⁸.

Chiar dacă nu înaintăm până la a accepta o *critică a rațiunii pure* în nuce, un preludiv al ei este de regăsit.

*

Evident, cel care ajunge cu cunoașterea la un astfel de capăt de drum, va fi un înțelept, iar eforturile sale în această privință se cuvin a fi făcute neîntrerupt. Este iluzie credința comună că înțelepciunea vine odată cu vârsta: „acela care nu va fugi de aceste adevăruri /.../ să accepte să învețe câte zile va avea, fără să creadă că înțelegerea vine singură, cu vârsta”²⁹.

Pentru început, „iată ce înseamnă să fii înțelept și înțelepciune și a se cunoaște pe sine: să știi ce știi și ce nu știi”³⁰. Iar mai departe: „Eu nu sunt în măsură să știu ceva, dar sunt gata să cercetez împreună cu tine”³¹.

*

După o astfel de pregătirea a terenului, multiplicată în nesfârșite reluări, schimbări de accent și expresie – de care dialogurile lui Platon nu fac economie amintindu-ne-o! – lucrul enunțat poate fi, în fine, derulat: cunoașterea de sine poate începe. Primul subiect: omul!

„I-a spune, Euthydemos, și s-a întâmplat vreodată să te gândești la grija cu care zeii hărăzesc oamenilor toate cele de care au nevoie? Știi, mai întâi că avem nevoie de lumina aceasta pe care ne-o dau zeii? /.../ Apoi, avem nevoie de odihnă și zeii ne-au dat noaptea, așa de potrivită pentru repaus /.../ Dar pe când soarele cu lumina lui ne arată ne arată părțile zilei și toate lucrurile și, pe când noaptea întunecoasă nu ne lasă să vedem nimic, ei au făcut să strălucească în mijlocul întunericului stelele care ne înseamnă deosebitele părți ale nopții și ne îngăduie să ne vedem de nevoile noastre /.../ Pe lângă aceasta, luna nu ne arată numai părțile nopții, ci și ale lumii. /.../ Avem trebuință de hrană; nu poruncesc ei pământului să ne-o dea, nu orânduiesc anotimpuri potrivite pentru aceasta, care ne dau din belșug și cu felurime, nu numai ce ne e trebuincios, ci chiar ce ne-a plăcut? /.../ Nu ne dau ei apa, acest lucru prețios, care ajută pământul și anotimpurile să nască și să crească toate roadele trebuincioase omului, care ne hrănește trupul și care, amestecată cu mâncarea, o face mai ușor de gătit, mai sănătoasă și mai plăcută?

²⁸ Xenofon, în *Filozofia greacă...*, p. 126, fr. 80.

²⁹ *Filozofia greacă...*, p. 111, fr. 21.

³⁰ Platon, *Charmides*, în *Filozofia greacă...*, p. 120, fr. 50.

³¹ *Idem*, *Cratylus*, în *Filozofia greacă...*, p. 120.

Și fiindcă ne trebuie foarte multă, nu ne dau ei din destul? /.../ Nu ne-au dat ei focul, care ne apără împotriva frigului și a întunericii, care ne ajută în toate meșteșugurile și în tot ce facem pentru a ne îmbunătăți traiul? Căci, cu o vorbă, fără foc oamenii nu fac nimic de seamă sau de folos în viață”³².

Toate acestea vin de la zei într-o înțeleaptă și potrivită rânduire. Avem aici preludiul antropologiei lui Socrate: cum îmbină el cosmologia cu antropologia pentru a face de înțeles cele mai vaste aptitudini și deprinderi ale omului. Xenofon prelungește mult amintirile sale la acest capitol vorbind despre soare, astre, zei și poziția omului între toate.³³

Stranie achiziție a metodei mult trâmbițate! Nu puteau toate acestea fi obținute în afara oricărei treceri a lor prin cunoașterea de sine, fără parcurgerea filtrului metodologic îndelung pregătit? Nu se putea obține așa ceva în canoanele clasice ale antecesorilor? Thales, Pitagora, Anaxagora, Empedocle nu puteau enunța lucruri asemănătoare despre zei și oameni? Era nevoie de întreaga pregătire socratică pentru a enunța adevăruri accesibile oricui altcuiva? Sau nu era într-un total universală noua metodă astfel încât câmpul de operaționalitate al ei să fie mult mai îngust decât se preconiza?

Dacă toate acestea sunt noul chip al raționalității atunci este evident cum acest chip nou este cu totul vechi. Astfel de enunțuri sunt de regăsit abundent la antecesorii. Socrate, pe porțiuni întinse ale gândirii și cunoașterii de sine debarasate de impurități, face rabat de la metodă. Pur și simplu lucrează în cadre vechi prezentând, chipurile, rezultate noi.

Unde este atunci înnoirea? Este în conștiința înnoirii, în enunțurile care-i asigură necesitatea și motivațiile, adică în ceea s-a văzut. În rest, Socrate merge pe căi bătătorite. Nici măcar el nu poate neglija până la capăt ceea ce era prim în ordinea prezentării. După ce vorbește despre zei acceptându-le muncile, vorbește despre om și organizarea lui biologică. Despre cum organismul primește senzațiile, își organizează funcțiile și înfruntă exteriorul. Despre cum înfruntă vremea, clima și fluctuația ei. Despre cum primește binefacerile soarelui și sancțiunile sale, ale înghețului și frigului. Vară – iarnă, toamnă – primăvară, pentru toate este pregătit.

*

³² Xenofon, *Amintiri despre Socrate*, în *Filosofia greacă...*, p. 117.

³³ «Ce-o să zici de soare? Se întoarce la noi după plecarea iernii, pentru ca să coacă unele roade și să usuce altele a căror vreme a trecut; după ce a isprăvit acestea, nu se mai apropie de noi, ci se îndepărtează pentru a nu se vătăma prin o prea mare căldură și, după ce s-a îndepărtat astfel pentru a doua oară, sosește la hotarul pe care vedem bine că nu-l poate trece fără ca să ne lase să înghețăm de frig și apoi se întoarce iar spre noi, se apropie și se oprește iar în acea parte a cerului de unde ne poate aduce mult folos”. Xenofon, *op. cit.*, în *Filosofia greacă...*, p. 118.

„Nu găsești tu, că cel care a făcut pe oameni dintru-nceput, le-a dăruit pentru o anume folosință fiecare din organele lor, ochii și urechile, ca să vadă și să audă ceea ce poate fi auzit și văzut? La ce ne-ar sluji mirosurile, dacă n-am avea nări? Cum am putea deosebi dulcele de amar, ceea ce-i plăcut pentru gură, dacă n-am avea limba drept judecător? Nu-ți pare ție că faptă a providenței a înzestrat organul așa de plăpând al văzului, cu pleoape care, ca niște uși, se deschid la nevoie și se închid în timpul somnului? Că ea a prevăzut pleoapele cu gene ca un ciur pentru a ocroti ochiul împotriva vânturilor și a pus deasupra ochilor sprâncene, ca o streășină care depărtează sudoarea ce curge pe frunte? Că datorită ei, urechea primește toate sunetele fără a se umple vreodată; că la toate viețuitoarele dinții din față sunt potriviți pentru a tăia, iar măselele pentru a fărâma hrana pe care om primesc, în urmă; că gura, prin care animalele bagă hrana în trup, e așezată aproape de ochi și nări, pe când ceea ce iese din trup și e urâcios pentru simțuri, are drumul cât mai departe de organele cu care simțim? Toate aceste fapte ale proniei, mai stai la îndoială dacă trebuie să le pui pe seama inteligenței sau a întâmplări?”

Avem o mostră de gândire, deloc singulară, a unei maniere filosofice perfect compatibilă oricărui gânditor presocratic. Oricare dintre predecesori: Thales, Anaximene, Anaximandru, Parmenide ș.a. s-ar fi putut regăsi cu ușurință aici.

Ceea ce Socrate se grăbise să alunge pe ușă, se întoarce pe fereastră. Socrate însuși este cel care deschide ferestrele și face loc celor izgonite. Ceea ce este însă grav, este că toate acestea, cele primite cu ușa larg deschisă și reverențe de curtoazie, conform rangului, sunt prezentate drept produse ale noilor laboratoare, ultim rafinament epistemologic.

Situația nu este inedită la scara istoriei gândirii. Fără excepție, **novatorii acesteia, maeștrii metodelor, revoluționarii care au făcut praf trecutul și exponenții săi, cei care au dat de pământ tradiția și istoria, cei care au ridicat lumea la o nouă altitudine, nu s-au menținut acolo unde i-au purtat enunțurile originale.** Bacon, Descartes, Kant, nici unul, după anunțul de afiș al erei celei noi, nu s-au putut menține acolo. Imediat anunțului, lucrând în contul înnoirii, au strecurat vechile materiale. Perspicacitatea firilor lucide, pătrunse de conservatorism general, gata să fie transferat pretutindeni unde se anunța regenerarea lumii, au simțit că lucrurile nu era în ordine. Pornind de cele cu care erau obișnuți, nu le-a fost greu să le recunoască în noile lumi. Anunțând descoperirea, s-au văzut pe sine reduși la ipostaze de Casandră: nimeni nu i-a crezut. A spune pe vremea lui Kant, că nu tot ce enunță este rezultat al filtrului rațiunii pure și că nu tot ce este prezent în gândirea acestuia este obținut prin apriorism era, aproape sigur, ridicol. De aceea, mulți au renunțat. Fie și fără să accepte înnoirea, și-au văzut de treabă. Lumea nu era dispusă să accepte că nu se putea schimba, că nu era conformă, în toate ale ei, în epistemologia sa absolută, urmare a distincției *fenomen – noumen*.

Poate cel dintâi care a operat astfel de transferuri a fost Socrate. Toate dintr-un motiv simplu: ura față de empirism, de caracterul fluctuant al lumii sub

masca caracterului fluctuant al vremii. Dacă Socrate ar fi acceptat meteorologia ca factor simplu, dar decisiv, al influențării sinelui, încordarea gândirii în marginea unui sine conceput raționalist, ar fi fost mai aproape de adevăr. **Sinele nu se dezvăluie în totalitate rațiunii pure, rupte de ceea ce se întâmplă în afară, adică de vreme.**

*

Elementar, soarele încălzește și usucă - două extreme între care se găsesc o infinitate de grade. La fel, ploaia sau vântul. Cu fiecare variație, simțurile își modifică percepțiile. Acestea sunt blânde sau aspre, limitate sau extinse. Tot așa, reacțiile.

*

La frig sau căldură, corpul se contractă sau se dilată. Sinele nu părăsește corpul în momentele de reacție ale acestuia în fața soarelui sau ploii, a vântului sau frigului. Dimpotrivă, mai prezent ca atunci când Socrate declanșează mecanismele cunoașterii sale, este și mai dinamic, mai variabil.

De unde, aspectul mai fertil al dinamicii sale în condiții de meteorologie, decât în condiții de gândire. „Zei, din înălțimi, ne sunt folositori, trimițând ploaia; din înălțimi ne trimit lumina”³⁴.

*

Ploaia și vântul, soarele și frigul, elementele, simțurile, inteligența - într-una și aceeași ecuație... Nimic însă despre variație, despre gradația în care acestea sunt trimise, pentru că, niciodată zeii nu trimit toată ploaia și tot vântul, tot soarele și tot frigul. Este o *măsură* în toate, nimic în bloc. Or, tocmai despre un sine compact vorbește Socrate, un sine care primește în bloc, despre totalități ca și cum s-ar revărsa total, complet...

Gradația elementelor, așa cum intră în pământ, revărsându-se în ciclicitatea anotimpurilor și stihiiilor, așa cum vin de-a lungul ordinii timpului, în ani și anotimpuri, luni și zile, este percepția sinelui, iar cunoașterea acestuia de întocmit în funcție de așa ceva, nu altfel, în raționalitatea care neglijează tot în afară de sine.

În *munci și zile*, se relevă sinele!

---

³⁴ *Ibidem*, p. 119, fr. 51.

O cunoaștere invariabilă?

Eu nu sunt deloc înțelept, declamă în nenumărate rânduri Socrate. Evident, altfel ar fi desfășurat un discurs linear pentru rațiune, nu ar fi declamat atât de obositor și scandalos că nu știe nimic. Rațiunea lui, cunoașterea izvorâtă din aceasta, nu este cursivă, lină, și nici pură. Dimpotrivă, este frântă, plină de întreruperi, reluări și adaosuri venite din afară. Este o rațiune impură, urmată de o cunoaștere impură. Socrate nu ezită niciodată să pună la îndemâna acestei cunoașteri fapte care-i sunt străine: artă, credințe etc.

Numele însăși este impropriu: nu se cunoaște nimic. Nimeni nu cunoaște efectiv, ceea ce obișnuim să numim cunoaștere, este, în realitate... *aducere aminte – anamneză*. Ceea ce face Socrate este facilitare a acestei aduceri aminte, artă a maieuticii..

Când intemperiiile intervin

a) Ce poate fi mai departe de rațiune și cunoaștere decât semnele și credința în ele? Pentru cel ce ridicase altarul cunoașterii un astfel de lot nu poate fi cercetat . Oricât ar părea de straniu, însă, Socrate este cel care vorbește de semne. Cunoașterea este ajutată de participarea acestora, iar el, nu se sfiește să le crediteze. Le bagă în seamă, le interpretează și completează cunoașterea.

Ar fi putut fără ele? Greu de spus. „Socrate era încredințat că zeii cunosc toate vorbele, toate faptele noastre, toate gândurile noastre cele mai ascunse, că sunt de față pretutindeni și că ei dau, prin semne, de știre omului despre toate cele omenești”³⁵.

b) Nu este singura contribuție a factorilor extra-raționali. Semnelor li se adaugă visele: „Îți spun asta, luându-mă după un vis pe care l-am avut în noaptea aceasta”³⁶.

c) Iar acestora, în fine, propriul daimon. „Există înlăuntrul meu ceva de ordin divin care mă însoțește și ale cărui manifestări de început le-am simțit încă din copilărie. Este o voce care, atunci când se face auzită, mă îndeamnă de fiecare dată să mă abțin de la ceea ce sunt pe punctul de a întreprinde, dar care niciodată nu mă împinge la acțiune”³⁷.

d) Încununarea supremă: de unde, potrivit lui Xenofon, „când vreunul năzuia la o înțelepciune supraomenească, îl îndemna să se îndeletnicească cu arta

³⁵ *Ibidem*, p. 114, fr. 37.

³⁶ *Ibidem*, p. 116, fr. 47.

³⁷ *Ibidem*, p. 138, fr. 126.

ghicitului”³⁸ avem și un Socrate supus prevestirilor: „Am putea să încuviințăm că există și o știință a prevestirii, drept cunoaștere a viitorului”³⁹.

e) Pentru că se vrea educator, pare firească întrebarea: cum educă? De la promotorul cunoașterii de sine, răspunsul așteptat este: prin cunoaștere. Or, Socrate afirmă: „nu posed nicio cunoștință pe care, împărtășind-o oamenilor, să le fie util”⁴⁰. Trișează Socrate, așa cum afirmă Gregory Vlastos?⁴¹. El repetă: „Eu nu sunt deloc înțelept și nici nu am făcut vreo descoperire care să fie socotită ca odraslă a spiritului meu”⁴². Cum, atunci? Printr-o cutremurare ciudată produsă de cuvintele sale: „Întâlnind Aristippos, la Olympia, pe Ischomachos, îl întrebă care este anume conținutul expunerilor lui Socrate, care produc asupra atenienilor o impresie atât de puternică. Când obțin, prin exemple, mostre din acele cuvântări, îl cuprinse o asemenea tulburare, încât simți ca un fel de zdruncinare, devenind palid și vlăguit”⁴³.

Recapitulare

Socrate este întemeietorul cunoașterii de sine în forma ei rațională. Nu a formulat în chip riguros un concept al acesteia, a lucrat însă în contul mai tuturor determinațiilor care să-l compună. Este greu de spus că i-a scăpat, în acest sens, ceva.

Urmărind însă cu atenție jurisdicția pe care a încercat să o impună conceptului, mai pretutindeni am întâlnit materiale străine rațiunii și cunoașterii. Am încercat semnalarea lor și păstrarea conceptului la nivelul rațiunii. Urmarea a fost însă de natură contrară: construind conceptul rațional al cunoașterii de sine, în jurul acestuia s-au aglutinat, într-o ordine aleatorie, mai toate materialele pe care Socrate le-a refuzat. Nu toate au fost de natura conceptului și nici omogene. Nu toate au fost compatibile rațiunii și nici nu au privit cunoașterea în sens riguros.

Un inventar al acestora a fost întocmit, iar enumerarea a scos în evidență un lucru categoric: în jurul cunoașterii de sine întreprinsă rațional, pulsează o infinitate de materiale extra-raționale. Caracteristica acestora este infinita varietate, diversitatea și fluctuația. Toate acestea congruente în direcția unuia singur și căruia, Socrate, în ciuda consemnărilor, nu i-a acordat importanța cuvenită: factorul meteorologic.

Tochmai un astfel de factor este de întâlnit la antecesorii lui Socrate. Aceștia, în călătoriile lor, au întâlnit diversitatea, mobilitatea extremă a lumii cu expresie directă în meteorologia sa.

³⁸ *Ibidem*, p. 133, fr. 103.

³⁹ *Ibidem*, p. 116, fr. 48.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 112, fr. 27.

⁴¹ Gregory Vlastos, *Socrate – ironic și filosof moral*, București, Editura Humanitas, 2002, p. 111.

⁴² *Ibidem*, p. 121, fr. 60.

⁴³ *Ibidem*, p. 113, fr. 29.

Filosofii presocratici au fost cei care au făcut posibil, prin atitudinea lor mai deschisă, un concept al cunoașterii de sine de altă natură. Unul mai bogat, mai extins și mai lesne de obținut decât cel raționalist al lui Socrate. În ciuda preocupărilor înalte, abstracte ale acestora, lor li se datorează și deschiderea către experiență.

Or, tocmai datorită acestei deschideri este obținut un alt sens al cunoașterii de sine. Nu unul raționalist, încărcat inevitabil de riscurile gândirii din care pornește, ci unul empiric, obținut din urmărirea atentă și imediată a experienței.

Un astfel de concept nu era ceva de ordinul viitorului, ceva dezirabil, obținut prin distilarea rezultatelor și îndepărtarea reziduurilor. Un astfel de concept exista cu mult înainte ca Socrate să anunțe zgomotos lucrul important pe care semenii îl ignorau. Exista un concept al cunoașterii de sine de care oamenii se serveau, de care știau, fără ca nimeni să-i facă reclama de care s-a învrednicit Socrate. Un astfel de concept era trăit și știut, un concept cu care se lucra: conceptul empiric al cunoașterii de sine, conceptul ei senzorial.

Un astfel de concept fusese obținut cultural încă din zorii culturii eline când cele dintâi reacții ale ființei omenești în structura ei primară fuseseră urmărite și înregistrate. Este vorba despre Hesiod, ale cărui *Munci și zile* reprezintă cea dintâi mărturie despre cum oamenii, în maniera specifică, fac față exteriorului. Iar acest exterior este perceput în cea mai gravă formă de manifestare a sa ca meteorologie.

Cele dintâi înfruntări ale omului, înfruntări în care simțurile sale sunt cele dintâi provocate, sunt înfruntări ale vremii: ploaia, vântul, neaua sau căldura sunt cele dintâi care i-au spus ceva omului în privința sa. Cunoașterea de sine a avut aici de cules cele dintâi roade.

Note la criza raționalismului socratic

Despre riscuri

Faptul simplu de a nu agreea călătoriile are o dublă relevanță: pe de o parte, face posibilă apropierea de sine, pe de alta, trebuie să distingă pe harta lumii ceea ce nu este sine, să-l limiteze pe acesta consemnându-i limitele și vecinătățile. Din rândul acestora pot interveni surprize, riscuri...

Călătoria înseamnă și risc. Socrate nu a invocat niciodată riscul și, se pare, nu s-a interesat de poveștile marinarilor greci și ale călătorilor despre riscurile și primejdiile pe care le aveau de înfruntat. Platon, în schimb, mai indulgent cu călătoriile, el însuși subiect al câtorva, a cunoscut partea lor rea. A știut pe propria piele ce înseamnă riscul acestora: moartea, și cel secund: sclavia.

Prin urmare, Platon era mai în măsură decât Socrate să vorbească despre călătoria și riscuri. Dar și despre calitatea acestora și a scopurilor lor perverse, căci în călătoriile sale, el nu a înțeles să vadă și să audă, să înregistreze diversitatea, clima și varietatea fără sfârșit întocmind o nouă filosofie. Intențiile și rațiunile călătoriilor sale nu coincideau cu cele ale antecesorilor. El nu-și întreprinde călătoriile pentru a

învăța la fața locului, ci pentru a-i învăța. Intenția sa, odată ajuns la curtea lui Dyonisos al Siracuzei era convertirea acestuia la filosofie și reforma cetății după gusturile și ideile sale. Evident, așa ceva nu era pe gustul acestuia. Urmarea? Platon condamnat la moarte, sentință înlocuită cu cea mai blândă: vinderea ca sclav.

O tipologie a riscurilor generale îi era la îndemână lui Platon. Era, mai întâi, riscul mării, al schimbărilor vremii și întâlnirii furtunilor, riscul naufragiului și morții pe mare. Apoi, riscul legat de destinație. Nu exista siguranța hotelului ca loc de cazare asigurat de agențiile de voiaj ale modernității. Dimpotrivă, exista riscul ca, odată ajuns la destinație, să fii întâmpinat de gazde ostile care să dispună de tine în calitate de hrană (în consemnările lui Herodot), de sclav, sau, cazul fericit, de oaspete.

În fine riscul pe care călătorul grec îl aducea cu sine de acasă. Cultivat, orgolios, călătorul grec depășea ținuta simplă a călătorului elementar, supus mizei obișnuite a călătoriei: a vedea și a se bucura de diversitate, a face comerț și a nu tulbura apele și liniștea ținutului vizitat. Nu, călătorul grec nu era un astfel de călător. Adesea, era mult mai mult decât atât. El vroia să schimbe, să înlocuiască, să combine și prefacă realitatea străină după realitatea casei sale, sau, în cazuri fericite, după realitatea ideilor sale, ale fanteziilor și imaginației geniului său. O astfel de călătorie a întreprins Platon la Siracuză.

Dacă Socrate ar fi luat la cunoștință astfel de întâmplări ale discipolului ar fi argumentat în plus împotriva călătoriilor. Poate ar fi ajuns la capătul argumentării cu un punct decisiv împotriva unui fel de a fi și în favoarea unui mod de a filosofa. Ar fi câștigat argumente în favoarea sinelui și a cunoașterii la îndemână. Ar fi construit apologia non-distanței, a blamului pentru depărtare și elogiului celor de aproape. Pe o astfel de hartă, doar sinele, subiect unic.

Intervenția lui Parmenide

Socrate nu-l invocă niciodată pe Parmenide. Nu pare să aibă nevoie de serviciile acestuia iar ideile lui nu-l ajută. Nici măcar biografia sa nu pare să însemne nimic. Despre ce fel de intervenție poate fi atunci vorba?

Lucrurile sunt însă mai simple decât lasă de înțeles probele. Ființa este una și aceeași, identică cu sine, spune Parmenide. Nu există două ființe supuse aceluiași regim. Nu se poate pleda pentru diversitate. Și nici pentru mișcare (unui adversar care încerca să-l contradică arătându-i că se poate mișca, mergând efectiv, Parmenide delegă un elev să-l snopească în bătaie făcându-l incapabil de mișcare).

Prin contradicție și identitate, Parmenide a pus bazele raționalismului. Între cele două, prin distanțare de una și apropiere de alta, se mișcă sinele lui Socrate și cunoașterea acestuia. La fel, aprehensiunile sale în fața călătoriei.

Un filosof raționalist nu poate decât să dezavueze contradicția și să aprobe identitatea. Cu toate cele implicate: contradicția – diferență, varietate, călătorie, meteorologie; identitatea – sinele și cunoașterea sa.

Principiul raționalismului este principiul ontologiei așa cum l-a explicat Parmenide: principiul identității cu aplicație pe ființă: ființa este una, egală/identică cu sine și nelimitată. Variațiile locale nu o afectează, iar turismul îi este de neînțeles.

Variațiile nu furnizează nimic raționalismului. Îl distrug și subminează în varianta în care ar fi promovate. Sub orice chip s-ar prezenta: loc, timp, moravuri...Filosofii anteriori lui Socrate călătoreau, impunea diversitatea și iubeau diferențele și variațiile. Pregăteau empirismul și erau cei dintâi empiriști. Aveau să fie omologați și impuși în calificarea diferenței de către Heraclit, pentru care *totul curge*, totul și toate schimbându-se fără ca, prin aceasta, să fie ignoranți în materie de cunoaștere de sine. Iar aceasta era alta decât cea pretinsă de Socrate.

Să fi fost acesta într-atât de ipocrit încât să nu le recunoască și acestora tipul de cunoaștere în discuție? Să fi ținut atât de mult la propriul său statut de pionier al unei noi cunoașteri și al unui nou ținut? De revoluționar al gândirii care descoperă și descifrează ceea ce niciodată alții nu o făcuseră?

Evident, nu este de crezut că Socrate putea să le refuze acestora așa ceva. A trecut-o însă sub tăcere ca și cum nu avusese loc.

*

Epoca post-socratică și moartea călătoriei filosofice

După Socrate, călătoriile își pierd importanța. Devine indiferent dacă în C.V.-ul filosofului călătoria este prezentă sau absentă. Ea încetează de a mai fi argument în favoarea filosofiei, iar filosoful nu are nimic de câștigat în urma trecerii sale în biografie. Nu este, cu alte cuvinte, mai filosof, mai profund sau mai sigur în ideile sale decât dacă nu ar fi călătorit. Dimpotrivă, cu timpul din urmă, marcat de postmodernitate – epoca bănuielii!-, un astfel de filosof este, mai degrabă, suspect: pe ce bani o face? Cu ce scopuri? *Qui prodest?*

Ultimul filosof-călător al antichității poate fi socotit Aristotel. Tot el este și cel dintâi filosof modern. În calitate de ultim filosof-călător antic, el îl însoțește în expedițiile sale pe Alexandru Macedon, comportându-se ca un adevărat naturalist: adună, colecționează, ordonează material. Pe de altă parte, este și cel dintâi care inițiază cunoașterea de laborator a științelor naturale: face disecții, cercetează în termeni de experiment și știință experimentală.

Odată cu Aristotel, magia călătorului – filosof încetează să mai fascineze.

Scolastica, și cu ea întreaga gândire a evului mediu, este complet staționară. Nu cunoaște nici un fel de călătorii. Materialul ei de lucru este închis între copertile unei singure cărți, iar aceasta închisă între zidurile unei singure mănăstiri. Eventualele călătorii ale călugărilor nu au nici un fel de necesitate, dimpotrivă. Ele sunt prilejuri de ispită și riscuri de altă natură decât călătoriile pe mare sau în ținuturi străine întreprinse de marinarii și filosofii greci. De aceea, dacă este să fie găsită

autentica lor atitudine față de călătorie, aceasta este, mai degrabă de respingere argumentată, decât oricare alta.

Modernii, în ciuda descinderii propriului timp din călătorii, nu mai călătoresc ei înșiși. Îi lasă pe alții să o facă interesându-se de călătoriile lor, de rezultatele și percepțiile ordonate sau dezordonate ale acestora. Nici măcar nu se mai pronunță într-un fel sau altul. Nu mai depind de aventurieri, marinari sau negustori. Sunt liberi în raport cu lumile, diferențele și variațiile ființei. Nu întâmplător sunt, în zorii epocii celei noi, mai toți, raționaliști.

Interesele lor sunt altfel circumstanțiate decât ale anticilor. Ei nu mai recunosc, nu mai admit nici măcar ipotetic, existența unei excelențe dincolo de propria lume. Deja se puseseră pe sine în centrul acesteia, iar o altă pretenție era de neadmis. De aceea, sunt mai degrabă misionari dispuși să ducă altora adevărul și superioritate lumii lor decât să accepte pe a altora. Nu mai merg să învețe de la alții, merg să-i învețe pe aceștia – când o fac!

Sunt deja profesori, secretari, bibliotecari, sedentarizați prin natura a ceea ce fac. Când se deplasează dintr-un oraș în altul, o fac **în interes de serviciu**, nu de cunoaștere.

*

Faptul de a nu călători se datorează proiectului: cunoașterea de sine.

*

În registrul (uzul) filosofiei, călătoria apare și se încheie în antichitate. Aici își dezvăluie rațiunile de a fi și tot aici le epuizează. Niciodată, mai târziu, nu vor fi găsite motive care să susțină călătoria în serviciul filosofiei. Eventualele nevoi ale acesteia vor fi satisfăcute de alte contribuții. Filosofii nu vor mai trebui să facă ei înșiși călătorii pentru a **vedea** alte lumi. O vor face alții și pentru ei. Aceștia vor fi antropologi, oameni de știință de toate spețele sau pur și simplu susținători ai curiozității generale: documentariștii.

Epoca modernă, cu identitate susținută în călătorii și descoperiri, nu mai aparține filosofilor călători și nu mai întreține nici-o legătură cu aceștia. Între epocă și gândire relația este de divergență. Filosofii, pentru a se integra acesteia și a fi asimilați, devin funcționari, burocrati, parte a sistemului. Niciodată nu fuseseră așa ceva înainte. Antichitatea nu cunoscuse fenomenul integrării în sistem a filosofilor. Dimpotrivă, aceștia erau mai degrabă anti-sistem, independent de el sau adversari. Cinicii, sofiiștii, cu toții era factori de dezagregare și subminare, în nici-un caz de susținere. Nu este de conceput în acele timpuri ideea de filosof de stat (vezi Hegel, ș.a.).

*

În ciuda noului promovată de moderni, a descoperirilor care aveau să schimbe fața lumii, pentru filosofi dispare fascinația noutății. Nici măcar sensul cuvântului nu se mai obolesc să-l definească. Noul însuși pare incompatibil cu filosofia. Pur și simplu este decretat ca inexistent: nu există nou și nici nu este de conceput. Poziția gândirii moderne pare să se identifice cu poziția Ecclesiastului: nimic nou sub soare. „Ce a fost, va mai fi, și ce s-a făcut, se va mai face; nu este nimic nou sub soare. Dacă este vreun lucru despre care s-ar putea spune: „Iată ceva nou!” de mult lucrul acela era și în veacurile dinaintea noastră”.

Toate acestea în compensație cu ceva mult mai grandios, ceva care ține deja de orgoliul noului timp. Pentru moderni există conștiința că ceva infinit superior noutății simple pe care filozofii greci aveau naivitatea să o acrediteze ca importantă. Ei au din plin conștiința cunoașterii esenței fără ca, în vederea acesteia să mai fie nevoie de existența nenumăratelor lucruri și fără a o mai descoperi la fața locului. Iar această esență nu o datorează nici unei deplasări, nici unei călătorii: o descoperă în propria lor minte: *gândesc, deci cuget, cuget, deci exist*. Și nu doar existența generică este dedusă din minte, ci întreaga existență în toată diversitatea și varietatea ei.⁴⁴

Totul este fals și ipocrizie în materie de nou empiric, de nou ce aduce cu noul furnizat de călătoriile filozofilor greci. Când filozofii moderni vorbesc și scriu despre sălbaticul bun și sălbaticul rău lăsând de înțeles că dețin informații și cunoaștere de teren, cunoaștere empirică, de la sursă, câți dintre ei cunoșteau cu adevărat un astfel de subiect? În conformitate cu sugestiile pe care le induceau publicului în materie de tip al cunoașterii? Nici unul! Rousseau nu a călătorit niciodată în America, iar urmașii săi cu atât mai puțin. Nici măcar Montesquieu, altfel situat în materie de probitate și onestitate științifică, nu a călătorit în Persia pentru a cunoaște bunul persan la fața locului (în ciuda faptului că paradigma lui era construită asumat ipotetică și fantezistă).

Abia în secolul al XIX-lea, practica de teren care permite a se vorbi despre un tip de om anume devine reală. Anterior, filozofii înțelegeau să practice o antropologie a priori, de origine strict raționalistă, desprinsă din cărți și lecturi ale jurnalelor de călătorie, multe fanteziste și completate arbitrar cu ce se considera de cuviință.

Abia antropologii de secol XIX remediază acest tip de cunoaștere. Ei sunt cei care întreprind călătoriile în scop de cunoaștere științifică a omului ca om, punând capăt veleităților și aventurilor intelectuale susținute de o modernitate situată, din acest punct de vedere, sub nivelul filozofilor presocratici.

Lor li se alătură cohorte de savanți: botaniști, zoologi, naturaliști de toate felurile. Ei vor prelua ștabela cunoașterii prin călătorii. Despre călătorie ca rațiune și necesitate a stagiului filozofic se vorbește deja la trecut.

---

⁴⁴ Descartes, *Meditații de filozofie primă*, București, Editura Humanitas, 1992.

Surfing pe marea ideilor

Călătoria dispare odată cu modernitatea din obligația de serviciu a filosofilor. În absența acesteia începe partida de surfing a filosofiei pe marea ideilor, spectacolul de top al acesteia: filosofii propun istoriei modele și paradigme extravagante: fantasmale iau locul firescului!

Acestora li se poate reproșa, pe de altă parte, că tocmai necunoașterea lucrurilor la fața locului, lipsa contactului viu și nemijlocit, le-a creat prejudecăți pe baza cărora au construit fantezii pe care le-au răspândit marelui public stăpânindu-l și controlându-l, cu miză pe schimbarea istoriei, a controlului binelui și răului, a impunerii sensului și, în cazul extrem, al smulgerii violente a acestuia.

Astfel, ca urmare a unui astfel de contact, apar prejudecățile omului alb, eurocentrismul (Hegel), superioritatea creștină și universalismul. În contrapartidă cu călătoriile filosofilor greci care descoperă mereu particularul și încă particularul, filosofii moderni, în numele esenței „descoperă” universalul: *homo universalis*, în afara oricărei probe – nu și argument, căci ne aflăm și aici în fabrica de argumente a raționalismului!

Antropologii vor avea de lucru în secolul XIX pe două fronturi: 1) pe propriul front, în cadrul cercetărilor de teren, și 2) pe frontul filosofilor pentru infirmarea „descoperirilor” raționaliste ale acestora. Tot secolul XIX va fi marcat de această dublă dimensiune a impunerii și evoluției antropologiei, iar meritul lor va la fel: spulberarea iluziilor și prejudecăților rousseau-iste ale bunului sălbatic (sau invers: răului sălbatic) - varianta particularistă a acestora - și varianta „homo universalis” a raționalismului.

Metafora turnului de fildeș își are confirmarea : raționalismul modern opac. Filosofii se închid într-un astfel de turn părăsind terenul în favoarea specialiștilor, neștiind prea bine ce fac în incinta unui astfel de turn: locuiesc sau lucrează?

*

Moartea călătoriei sau dispariția ei reală nu se petrece mai întâi în istorie. Pentru ca istoria să consemneze o astfel de încetarea unei practici glorioase la nivel filosofic, aceasta trebuia să se petreacă la nivel conceptual sau să fie înlesnită la un astfel de nivel. Expresia călătorului – poli-arhului, este, la celălalt pol, călugărul – monarhul. Pe ce hartă a existenței și în ce topos al ființei să-i înscriem acestuia existența? Non-călătorul absolut care refuză călătoria, nu în felul distingerii între foloase și pierderi, ci prin retragere și negație fizică, în privința propriului corp și a lumii, a multiplicității de contact? Călugărul rămâne cu sine în modul cel mai riguros cu putință. Reduce lumea și pe sine la un minim posibil al supraviețuirii. Socrate nu ajunge aici, rămânând în lume și respectându-i acesteia **multiplicitatea de polis**.

Compensațiile

Pentru că nu mai pot întreprinde călătoriile reale, nemaiputând fi greci, filosofii plasează impulsul primar al gândirii, celor apropiați: scriitorii. Aceștia preiau ștabela și, cu mijloace specifice, continuă ceea ce aceștia nu mai pot: să călătorească fictiv. Încă din secolul al XVIII-lea, înspre finalul său și, continuând cu secolul al XIX – lea apar călătoriile imaginare. Este adevărat, călătorii imaginare existau și anterior: Robinson, Gulliver, numai că acestea erau în prelungirea celor reale, le completau, nu difereau. Cu totul altfel stau lucrurile începând cu această perioadă. Călătoriile devin imaginare cu totul. Descoperirile lor sunt diferite de tot ceea ce putea fi descoperit în plan real. *O lume dispărută*, a lui Arthur Conan Doyle, ne pune în contact cu o lume de la începutul lumii, plină de dinozauri și ființe cu totul primitive. Jules Verne imaginează călătorii spre lună sau spre centrul pământului. Tot acum proliferază utopiile de toate felurile, ba chiar opusele lor: distopiile. De ultimă oră: puzderia călătoriilor S.F. care vor reconfigura ecuația dintre particular și general. O nouă lume, mai disipată, fără substanță și contur, mai puțin inteligibilă, dar în prelungirea celei vechi și a inteligibilității acesteia.

Vechii călători purtau cu ei marca locului de baștină. Mereu o spun, fără a ști prea bine de ce o fac. *Locul nașterii mele este York* – cea dintâi propoziție din *Robinson Crusoe*. La fel în *Călătoriile lui Gulliver*. Pentru ultimele călătorii, subiecții sunt deja *pământeni*, marca locală, etnică este abandonată și cu totul ne semnificativă.

Conceptual, călătoriile filosofilor pot fi socotite încheiate când roadele călătoriei încep să fie fructificate filosofic, speculativ ajungându-se la cerul suprem: contemplația. Primelor călătorii nu li se putea pretinde atingerea unui astfel de cer. Erau călătorii empirice, dornice să cunoască sub forma atingerii și pipăirii. Călătorii greci nu încetau să se mire de *ornitorinc*, de tot ce era în diferență cu ei și lumea lor. Nu aveau timp de studiu, de reflecție și meditație. Trebuiau să vadă și să atingă. Ultimelor, celor de la capătul conceptului, li se poate însă pretinde altceva.

Habitatul domestic

Aderarea la principiul identității se face, conform noii paradigme, prin așezare invariabilă într-unul și același habitat. Atena devine, pentru Socrate, de neînlocuit. Ea nu este părăsită niciodată, nici măcar temporar. Nu există seducții urbane, ispite sau dorințe de altele. Toate se rezolvă în spațiul interior al polisului.

În măsura în care Socrate instituie o nouă paradigmă pentru gândire și un nou subiect al acesteia în cunoașterea de sine, paradigma vizează deopotrivă un nou fel de a fi. Încetează de a fi indiferentă față de biografie – la drept vorbind, nu încetase niciodată să fie astfel; filosofii anteriori beneficiau de dubla recomandare: din partea ideii, și din partea biografiei. Nu există exemplu în care detaliile biografice să fie

excluse, singura excepție se datorează accidentelor istorice, pierderilor suferite – incluzând, obligatoriu, în datele despre gândire, și date biografice. Ideea nu mai trece indiferentă pe lângă viață, dimpotrivă. Cel puțin, așa ceva era valabil pentru filosofiile vechi. Modernitatea a relativizat această practică, înclinând, mai ales, în partea de postmodernitate, să elimine biografia sub forma despărțirii de om. Ideea se pune într-un nou statut în care biografia pare să încurce.

Paradigma socratică privește ideea și biografia. Este dificil să te pronunți asupra primatului uneia sau alteia. Hegel era de părere că, în cazul lui Socrate, gândirea era una cu viața.⁴⁵

Înainte de a ajunge la răsturnarea produsă, biografia lui Socrate, fără să exceleze în informații, îl arată la fel de recalitrant în privința călătoriilor. Socrate nu a călătorit înainte, încetând, odată cu elaborarea gândirii, să practice această formă de mobilitate comună a filosofilor. A fost la fel de sedentar și înainte.

Nu cumva tocmai principiul sedentarismului a fost cel care, treptat, sub formă de observații și întrebări, a fost cel care l-a condus la conținutul gândirii? Că există identitate de principii între cele două, este indubitabil. Preocuparea pentru sine, orientarea gândirii către propria adâncire în lipsa oricăror date externe, este unul și același lucru cu principiul identității al sedentarismului. Pentru ambele, ideea distanței este ceea ce trebuie exclus. Distanța trebuie eliminată din înțelesul vieții, ca modalitatea inferioară a acesteia, după cum trebuie eliminată - lucru care se face de la sine! – în orice act de cercetare a sinelui.⁴⁶

Extensia asupra biografiei și istoriei este imaginea completă a paradigmei. Realitatea: Atena, în care noua paradigmă se impune, devine ea însăși paradigmă. Atena devine centrul lumii. Inițial, realitate neutră, ea se încarcă de semnificația identității promovată de sedentarism și cunoașterea de sine. Ea încetează de acum, să-și mai trimită emisarii filosofici în cele patru colțuri ale lumii, acceptând ca aceste colțuri să vină spre sine. Devine, cum se spune în limba exploratorilor, a coloniștilor și aventurierilor, metropolă: orașul –mamă. Nici nu mai este de gândit ca un astfel de oraș să practice nomadismul cunoașterii. De unde, până la această dată, își câștiga prestigiul împrumutând din prestigiul altor meleaguri pe care nu obosea să le cutreiere, de acum, acestea vor veni spre sine atrase de excelența pe care înțelege să o acorde.

Atena devine acum, ceea ce va fi, peste două mii de ani, Königsberg. Socrate îl precede pe Kant: aceeași biografie sedentară, aceeași gândire...⁴⁷

⁴⁵ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *op.cit.*, cap. *Socrate*.

⁴⁶ Un exercițiu similar de cercetare a fost întreprins pentru viața și filosofia lui Kant (vezi Ion Militaru, *Viața elementelor. Patru exerciții de căutare a fericirii*, capitolul 3: *Metafizica vieții sedentare* - în curs de apariție, Editura Academiei Române, 2017.

⁴⁷ Cu diferența nesemnificativă, din perspectiva de aici: cunoașterea de sine privește particularitatea ființei, pe când apriorismul kantian privește generalitatea ei (facultățile generale de cunoaștere). Niciuna însă nu se deplasează în afară pentru asta și nu au nevoie de nimic extern, în felul călătoriilor și al datelor acestora.

Socrate instituie și statutul atenian al filosofului. Acesta va fi consolidat de Platon și Aristotel. Va fi suficient! Atena va deveni ea însăși spirit. Când, mult, mult mai târziu, un filosof va clarifica între tipurile de spirit, nu va mai invoca filosofi, idei, nume de filosofi sau idei, ci va numi orașe. Orașele vor deveni exponențiale pentru spirit, iar filosofii - indiferenți, fie că se numesc Socrate, Platon sau altfel. Lev Șestov va găsi o tipologie simplă pentru spirit disputată de două orașe: Atena și Ierusalim. Astfel, spiritul înțelege să nu mai fie reprezentat de oameni, deplasându-se către spațiile mai largi ale vieții.

Indiferent de locul de baștină: Democrit era din Abdera, Heraclit, din Efes, în Asia mică, Parmenide era din Eleea, Pitagora, din Samos, etc, mai toți aceștia, precursori ai lui Socrate, nu proveneau din Atena. Invariabil, însă, toți ajungeau în Atena pregătindu-i acesteia statutul pe care i-l va definitiva Socrate.

Clarificare de statut

Nici măcar în perioada de vârf a călătoriilor, pe seama filosofilor presocratici nu s-a găsit ceva de felul particularității exploratorului. Încă de la început, cu Thales, până la Socrate, biografiile filosofilor nu consemnează nimic de felul prezenței printre aceștia a unui Livingstone sau altui explorator de marcă. Nici măcar atunci, filosofii nu era simplii exploratori.

Istoricii filosofiei au explicat suficient: caracterul embrionar al științelor explică de ce suma cunoașterilor era pusă pe seama filosofului. Tot ceea ce se știa aparținea celui ce știe. Iar pentru acesta grecii aveau un singur nume: filosoful, adică, prin etimologie, ce ce deține cunoaștere. Căci, prin cuvântul originar, orientat spre cunoașterea nediferențiată, filosofia, în înțelesul de mai târziu, nici măcar ea nu se găsește, la propriu, prezentă. Întâlnim situația de care, cel mai adesea nu ne mirăm: în filosofie, cu sensul arhaic, grecesc, filosofia nu este. Căci filosofia, în înțelesul care i s-a construit mereu de la Platon încoace, trecând prin scolastică și aderând întreaga modernitate, nu este pur și simplu cunoaștere, una de același fel cu a tuturor celorlalte științe. Cunoașterea filosofică, admitând să-i concedem una, după cum putem admite să nu-i concedem, este una proprie, distinctă de oricare alta. Că este sau nu este una în sens riguros, *hard*, adică după criteriile celei științifice, nu are importanță. Ea este ce este, înțelegând propria cunoaștere și propriul dispozitiv cognitiv.

*

Filosofia debutează prin conglomeratul *științific*, suma tuturor cunoașterilor. În interiorul acestora filosofia – în înțelesul de mai târziu, nu al momentului! – era doar una. Ceea ce este interesant este cum filosofii, în înțelesul de care vorbim, înțelegeau să fie ceva de felul *factotum*. De ce nu separau apele

între specialități, purificând științele și grăbindu-le apariția, facilitând, totodată, progresul fiecăreia dintre ele, inclusiv al său? De ce a trebuit ca întreaga gândire să întârzie în așteptarea lui Aristotel, cel care va întreprinde ceea ce, demult era, poate, necesar?

Răspunsul clasic, expedientul banal: toate la timpul lor, sau, nu poți grăbi timpul, în cazul de față nu este convingător. A întreba, în situația ipotetică a lipsei lui Socrate: de ce întârzie să apară personajul care să separe cerul de pământ, prin argumente similare, este evident fals. Socrate a apărut, infirmând astfel pseudo-explicațiile care vizează eficacitatea timpului și oportunitatea momentelor sale în raport cu acțiunea umană.

*

Călătoriile filosofilor greci erau interesate de variație, în expresia ei cea mai concretă: de meteorologie. Cea mai importantă achiziție a lor, din punct de vedere strict filosofic, era de felul: ființa este diversă și schimbătoare. Între ei și Heraclit există, din acest punct de vedere, o perfectă continuitate. **Râul etern curgător al acestuia este expresia cea mai nimerită a meteorologiei** (variației) pe care aceștia o găseau în călătorii.

Nu există multiplicitate, iar ființa este una și neschimbată, avea să spună biografia lui Socrate și, pe urmele ei filosofia lui: cunoașterea de sine.

*

Există, însă, și pentru ipostaza nefilosofică a călătorului, o dimensiune metafizică a călătoriei. Pornit la drum⁴⁸, el o face stârnit și împins de sațietatea provocată de *același*, cu așteptare și curiozitate pentru *diferit*.

Deocamdată ne aflăm aici, la această ecuație simplă. Mai târziu, Nietzsche va deschide negația în fața oricărui diferit proclamând veșnicia și atotputernicia *aceluiiași*, peregrin într-o eternă revenire și întoarcere, proclamând călătoria fie ca inutilitate, fie ca tautologie.

Înainte însă de intervenția lui Nietzsche, călătorul este împins la drum de motivații eterogene: o cauză eficientă: sațietatea de sine, de context, de date etc, o cauză finală: dorința de diferență...

Între identitate și diferență se joacă întreaga carte a călătoriei. Călătorul este împins înainte de refuzul identității, de tot ce se află în apropierea sa și în sine, de toate lucrurile și ființele cunoscute, banalizate de cunoaștere și obișnuință. Pleacă

---

⁴⁸ Pe acest segment, el poate fi precursorul călătorului în calitatea de **drumeț**, epuizat adică în referința drumului, fără achizițiile și virtualitățile călătoriei!

din cauza banalizării și sațietății, a chipului inconsistent în care ființa a ajuns să-și epuizeze virtuțile.

Totodată, teleologia călătoriei pune în fața subiectului chipul diferenței. Practic, prin datele problemei, acest chip nu este încă distins. Nu se știe cum va arăta el. Tot ce se poate intui în contul lui va fi însăși distincția: va diferi de ceea ce este aici, va fi altfel. Cum, însă – nu se poate spune. Se mizează doar pe diferență.

În acest punct se plasează dimensiunea metafizică a călătoriei. O diferență la ceea ce este poate fi în două feluri: de aceeași natură sau de natură diferită. Diferența de aceeași natură este în felul diferențelor din interiorul speciei sau al genului. În specia mamifer, nimeni nu are la îndemână, în habitatul original, toate exemplarele unei specii sau gen. A merge în căutarea diferenței este a înainta în interiorul aceleiași specii sau aceluiași gen. Acest fel de diferență poate fi numit diferența de gen și specie. Ea poate satisface anumite curiozități de diferență, nu însă toate.

Există curiozitate pe linia diferenței radicale, când se vrea cu totul altceva. Este ceea ce ilustrează, de exemplu, *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Când se promite încă nenăscutului, o soție frumoasă, o împărăție, se promite un lucru pe măsura celor ce existente. De aceea copilul nu vrea să se nască. Abia când i se promite altceva în chip radical: o viață mereu tânără și fără de moarte, el se naște.

După această schemă a diferenței se judecă și călătoria radicală. Pentru a fi acceptată în varianta refuzului absolut al identității, ținta ei trebuie să fie diferența radicală. În limbajul clasic al separării între existența obișnuită și cea neobișnuită, după ce am exclus diferențele relative de specie și gen, se vorbește despre *transcendență*. Aceasta este motivația teleologică radicală a călătoriei. Ea este prezentă în subsidiarul oricărei călătorii: Graal-ul, piatra filosofală, apa vie etc.

Odată încheiată călătoria, achizițiile ei se inventariază în bilanțul concret al tuturor lucrurilor palpabile, a celor care se pot nara și arăta. Care călător, odată încheindu-și călătoria, sare dincolo de ceea ce a văzut și a auzit, dincolo de cele ce au fost palpate sau efectiv consumate?

Transcendența este scopul ratat al tuturor călătoriilor, niciodată, însă, abandonat. Nimeni, în ipostaza celui mai radical călător: Ghilgameș etc. nu relatează întâlnirea cu diferența sub acest chip. *Contradictio in adjecto* – piedica în calea unei astfel de narațiuni! De aceea, odată întors acasă, călătorul devine nostalgic fără a putea spune în ce constă eșecul călătoriei sale.

Dacă ceea ce se caută în călătorie este atât de dificil de atins, o pedagogie inerentă ar trebui să prevină. Lucrul râvnit ar trebui exclus și înlocuit, călătoria ar trebui precedată de instructaj sever în privința a ce se poate și nu se poate. Lucrul limită: sacrul, ar trebui exclus și înlocuit, în cazurile fericite, cu exemplare din specie și gen, transcendența cu imanența.

Călătoria se rezumă, astfel, la oferta unui surogat laic al sacralului. Chiar dacă rațiunea ei finală nu poate fi atinsă, celelalte rațiuni (cauze, cum spune Aristotel) nu sunt pierdute.⁴⁹ Călătoria este meteorologică, ghidată după principiul acesteia.

METEOSENSITIVITY. ON SELF-KNOWLEDGE AND WEATHER PATTERNS FROM SOCRATES TO HEIDEGGER

(Abstract)

Socrates is well-known for having set self-knowledge at the origins of the history of philosophy, which was considered a true revolutionary undertaking. He is the one who developed the rationalist approach to the theory of knowledge.

Such an approach might have previously had a different background, that of a sensitive perception due to weather conditions and patterns. Hesiod was the first to have mentioned the meteo-climatological factors. The present study primarily focuses on the rationalist approach to self-knowledge as it was conceptualised by Socrates.

Keywords: Weather, meteosensitivity, self-knowledge, Socrate, Hesiod.

---

⁴⁹ La capătul călătoriei, este întoarcerea. Călătoria se arată, astfel, circulară iar rațiunea ei – atinsă. Poate fi gândită călătoria fără întoarcere? Nu poate! Dacă o astfel de țintă finală: punctul de pornire, propriul habitat, este atât de importantă pentru circuitul călătoriei, sinele lui Socrate își clarifică poziția.

INDIVIDUALISMUL ȘI DEMNITATEA UMANĂ ÎN GRECIA ANTICĂ

GHEORGHE DĂNIȘOR* , ANTOANETA LAURA SAVA**

În Grecia antică, trebuie luate în considerare, ca puncte de referință, în conturarea și afirmarea condiției umane, cele trei etape: presocratică, clasică și elenistică. Concepțiile filosofice din prima etapă au pus accentul pe ridicarea omului din dependența sa naturală, pe desprinderea gândirii orientate spre cosmos și centrarea acesteia pe om, remarcându-se contribuția „celor șapte înțelepți”, care au trăit în prima jumătate a secolului al VI-lea î.Hr. și care au conturat virtuțile proprii cetățeanului: Thales din Milet, Cleobulos din Lindos, Solon, Chilon, Pietacos din Lesbos, Bias din Priene, Periandros din Corint. În perioada clasică, îi amintim pe Socrate – creatorul celor mai însemnate idei cu privire la demnitate, Platon – promotorul rațiunii transcendente, Aristotel – cel care a adus în discuție moralitatea și responsabilitatea omului pentru faptele sale și pentru efectele acestora în câmpul vieții sociale. Concepțiile filosofice din perioada elenistică – epicureismul, stoicismul, cinismul – influențate și de condițiile sociale și politice, au pus bazele unui nou model de personalitate umană, caracterizată prin alte repere de moralitate: tărie de caracter, abnegație, fermitate, dârzenie, valori care sunt proprii și demnității.

Cu siguranță, rolul filosofiei în conturarea și impunerea în gândirea morală a conceptului de demnitate este incontestabil, mărturie fiind preocupările a numeroși filosofi, datând încă din antichitate, privind natura condiției umane și trăsăturile personalității umane.

În ceea ce privește doctrina creștinismului, demnitatea umană, respectul și mila pentru cei săraci, orfani, suferinzi, sunt în centrul tuturor tradițiilor creștine. În morala creștină, omul este responsabil de toate actele sale, dând socoteală pentru ele în fața lui Dumnezeu, răsplata fiind raiul sau iadul. Creștinismul a jucat astfel un rol decisiv în evaluarea morală a personalității umane, menținând permanent trează în mintea omului conștiința responsabilității pentru faptele sale.

---

* Cercetător științific I, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: danisordiana@yahoo.ro.

** Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: savaantoaneta@yahoo.com.

Tot din aceeași categorie, a înțelepților preocupați de virtuțile umane, face parte și *Solon Atenianul*, despre care se spunea că „întreca pe toți oamenii din vremea sa prin înțelepciune și prin învățatura pe care o primise; iar cât privește virtutea, el era înclinat de la natură spre ea, râvnind în mod deosebit să dobândească cele mai felurite cunoștințe”¹. La Solon, întâlnim și o referire expresă la demnitate, ca virtute umană: „Păstrează demnitatea și cinstea în felul tău de a fi, ca o mai bună cheazășie decât jurământul”.

Deopotrivă înțelept și om politic, Solon a introdus o serie de reforme politice, cu un caracter profund moral, stabilind unele principii ale democrației cenzitare, conform cărora fiecare clasă de cetățeni trebuia să ocupe rolul ei în sistemul politic al societății. În scopul limitării puterii politice a aristocrației, Solon a realizat împărțirea populației pe bază cenzitară, funcțiile și drepturile politice fiind repartizate în funcție de impozitele plătite de fiecare cetățean. Pe baza veniturilor obținute, cetățenii erau împărțiți în patru clase: prima clasă îi furniza pe membrii Areopagului și pe arhonți; magistraturile puteau fi deținute numai de către membrii primelor trei clase sociale. O altă reformă importantă pentru cel care susținea egalitatea naturală a cetățenilor a fost desființarea sclaviei, prin eliberarea tuturor celor care deveniseră robi din pricina datoriilor neplătite, pe care le-a anulat, și devalorizarea monedei în așa fel încât plata datoriilor să fie ușurată. Considerând că egalitatea este starea naturală a indivizilor, el a stabilit ca aceasta să fie subliniată prin dreptul la vot. Astfel, orice cetățean putea să-și exprime opiniile în Adunarea poporului, unde toți erau egali și puteau vota sau lua cuvântul; de asemenea, oricine putea să fie judecător. Solon este și autorul unei reforme morale, trândăvia fiind socotită o crimă, iar cei care, în caz de revoluție, rămăneau neutri, erau condamnați la pierderea cetățeniei.²

Chilon lacedemonianul este autorul unei serii de maxime cu o mare încărcătură morală, general valabile și astăzi: „Cunoaște-te pe tine însuși. Dacă bei, nu te apuca să vorbești multe, căci vei greși. Nu vorbi de rău pe aproapele tău. La mesele prietenilor nu da buzna, dar la nenorociri zorește-te. Fericește pe om abia după ce a murit. Urăște pe omul care se amestecă în treburile altora. Alege mai degrabă paguba decât câștigul rușinos. Nu-ți bate joc de omul nefericit. Pune rânduială în propria-ți casă. Limba să nu-ți alerge înaintea minții. Stăpânește-ți pornirea de mânie. Nu dori ceea ce nu se poate”³.

Un alt gânditor grec, *Pietacos din Lesbos*, și-a picurat înțelepciunea în învățăturile sale: „Cată să știi care e momentul prielnic. Ce ai de gând să faci, n-o

¹ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, București, Editura Sport-Turism, 1981, p. 445.

² Indro Montanelli, *Istoria Grecilor*, București, Editura Artemis, 1994, p. 83.

³ V. Popescu, *Demnitatea umană. Contribuții filosofice la cunoașterea de sine*, Târgoviște, Editura Macarie, 1998, p. 28.

spune căci, dacă nu izbutești, va râde lumea de tine. Nu săvârși tu însuși tot ce te revoltă la alții”⁴.

Atât virtuțile, cât și defectele naturii umane sunt ilustrate sugestiv în maximele lui *Bias din Priene*: „Cei mai mulți oameni sunt răi. Apucă-te încet de lucrare, dar odată ce ai început, continuă cu stăruință. Urăște vorba pripită, ca să nu greșești, căci urmează căința. Să n-ai credulitate în cugetul tău, nici răutate. Gândește-ți fapta. Ascultă multe. Pe bărbatul nevrednic nu-l lauda pe temeul bogăției. Dobândește-ți la tinerețe fapte izbutite, iar la bătrânețe înțelepciunea. La lucru să ai ținare de minte, la ceasul potrivit prevedere; în privința caracterului, demnitate; în ceasul trudei, stăpânire de sine, la teamă, încredere pioasă; în ceasul bogăției, prietenie; judecății, dreptate; îndrăzelii, curaj; strălucirii, autoritate”⁵.

În egală măsură de prețioase, cu un conținut general valabil, independent de determinări spațiale sau temporale, sunt învățăturile lui *Periandros din Corint*: „Pe toate deprinde-le. Zborul e nesigur. Plăcerile sunt muritoare, nemuritoare virtuțile. Fii măsurat când ești fericit și înțelept când ești nefericit. Fă-ți viața vrednică de părinții tăi. Nu da la iveală cuvintele de taină. Muștră în așa fel încât să devii degrabă prieten. Folosește-te de legi vechi și de bucate proaspete. Când ești nefericit, ascunde-te, ca să nu faci bucurie dușmanilor”⁶.

Înclinarea către gândirea centrată pe om o găsim și la alți filosofi presocratici, care au fost preocupați, la rândul lor, de virtuțile umane, în lungul lor drum către căutarea perfecțiunii. Demnitatea nu reprezenta o calitate a omului ca urmare a naturii sale umane, ci un atribut al membrului comunității politice, a cetățeanului. *Empedocle* concepea „axia” (= valoare) ca pe o trăsătură comună zeilor și oamenilor, dar deosebirea consta în faptul numai omul trebuia să o dobândească prin înțelepciune și prin perfecționare individuală. La rândul său, *Democrit* s-a referit la „axia” ca valoare recunoscută ființei umane în general, dar într-o manieră specifică, ca necesitate a căutării perfecțiunii subiectului, în sensul că „toți vor fi ca unul și unul ca toți”.

Chiar dacă sunt formulate într-un stil simplu și concis, maximele și concepțiile înțelepților greci presocratici sunt tot atâtea argumente în favoarea susținerii demnității umane ca virtute supremă a omului, contribuind, într-o epocă dominată de inegalitate și nedreptate între semeni, la dezvoltarea patrimoniului de înțelepciune al omenirii, pe de o parte, și la creșterea respectului pentru individul uman, pe de altă parte.

Schimbarea condițiilor sociale în etapa elinistă a dus la schimbarea reperelor morale ale societății și la conturarea unui alt tip de personalitate umană, diferit de cel propus de filosofii epocii clasice, un individ care dispune de toate resursele

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 29.

⁶ *Ibidem*.

umane în sine. Reprezentanții elinismului au elaborat un nou tip de morală, în care accentul cade pe dârzenia morală, pe detașarea de frământările politice și sociale, pe înfrângerea durerii în scopul câștigării liniștii trupești și sufletești.

Reprezentant al acestei mișcări, *Epicur*, consideră că scopul filosofiei sale este de a procura omului „eudaimonia”, respectiv starea de fericire constând în absența suferinței din corp și a tulburării din suflet: „Când noi lămurim că plăcerea este cel mai înalt bun, noi nu înțelegem prin aceasta plăcerile desfrânatului, cum cred unii, ci aceea ca și corpul și sufletul să fie libere de suferință și neliniște... Nu succesiunea de chefuri și orgii, nu dragostea senzorială, nu desfătarea cu delicatese și mese îmbelșugate fac viața fericită, ci judecata sobră”⁷. Epicur recomandă ascetismul prin îndemnuri precum „lipsește-te bucuros de ceea ce nu ai”, „fugi din calea plăcerilor copleșitoare”, „ trăiește neobservat”⁸, satisfacția sufletească fiind mult superioară celei senzorială. Fericirea nu există decât pentru cei care își dobândesc independența față de lucrurile materiale, izolându-se de viața publică, de natură să-i aducă omului numai necazuri. Resursele omului sălășluiesc exclusiv în sine, într-o serie de calități morale care sunt proprii omului.

În Evul Mediu, definirea omului și a valorilor sale morale se făcea în funcție de ideologia creștină, de aceea concepțiile filosofice nu pot fi despărțite de cele religioase. Marii gânditori ai Evului Mediu (Thomas d’Aquino, Dante, G. Bruno, T. Campanella) au pus accentul pe libertatea omului, rezultat a două componente esențiale – libertatea și voința.

Renașterea a stabilit noi puncte de referință în concepția despre om și în definirea și susținerea demnității umane, gândirea laică lovind în teoriile teocratice despre om și în umanismul religiei. Cele mai cunoscute texte clasice referitoare la demnitatea umană provin din epoca Renașterii; de exemplu, pentru Pico della Mirandola, ființa umană este „indistinctă”, indefinibilă, fiind imposibil de definit natura dimensiunii noastre spirituale. Punând problema demnității umane, Pico della Mirandola a subliniat ideea că în om se află, în egală măsură, puterea de a dezvolta binele sau răul, soarta sa nefiind dictată/subordonată nici de natură, nici de cosmos, nici de divinitate.

Treptat, reperele religioase sunt eliminate din concepțiile privind demnitatea umană, lăsând loc pentru alte repere determinante – gândirea și creația umană, materială și spirituală (Michel Montagne, Blaise Pascal), precum și știința (Francisc Bacon, René Descartes). Pentru F. Bacon, demnitatea omului constă în cunoaștere și în capacitatea de invenție și creație, însușiri care sunt naturale, nu conferite de Dumnezeu.

---

⁷ Diogene Laertios, *Despre virtuțile și doctrinele filosofilor*, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 500.

⁸ *Ibidem*, pp. 498-500.

Una dintre cele mai înaintate și mai îndrăznețe opere ale sfârșitului de Ev Mediu este cea a lui Montesquieu, scopul său fiind acela de a limita puterea absolută a monarhului și de a condamna intoleranța religioasă care caracterizase Inchiziția. Criticând regimul politico-social feudal, militând pentru lichidarea privilegiilor monarhilor și clerului, Montesquieu își aduce propria contribuție la consolidarea demnității umane.

Întemeierea drepturilor omului are loc prin promovarea de către modernitate a individualismului inspirat de Grecia Antică, dar diferit de acesta.

Societatea grecească s-a dezvoltat în perioada clasică pe două niveluri, nu numai pe plan material, datorate marilor reforme democratice, ci și pe plan spiritual, prin contribuția unor filosofi de marcă precum Socrate, Platon, Aristotel, fiecare dintre ei fiind considerat întemeietorul unei adevărate școli de gândire, care și-au pus amprenta asupra evoluției întregii umanități. Mult mai preocupat/inspirat de politică decât de religie, spiritul filosofilor greci a fost alimentat permanent de dorința de libertate și egalitate, fără de care marile opere legislative și filosofice n-ar fi putut să se dezvolte. Cultul grec al cetății a edificat cultul libertății și, implicit, cultul demnității umane. Grecii, ca oameni ai cetății, purtau cu sine, cu mândrie, limba, cultura, civilizația, credința elenă și dreptul, ca și chintesența a valorilor democratice. Acesta este poate motivul pentru care grecii antici au ajuns să cucerească lumea și să construiască un imperiu de tipul celui fondat de către Alexandru cel Mare. „În acest context, normele sociale depășesc necesitățile imediate ale cetății, trecând din domeniul tradiției locale la o tradiție universală, unde, fapt extraordinar, sufletul uman, de natură divină, «marchează începutul afirmării demnității umane». În acest context, morala este asociată tot mai mult gândirii raționale, iar cei vinovați de încălcarea ei sunt iraționali”⁹.

Ca și Solon și Dracon în Atena, *Licurg* se ridică împotriva inegalității impusă de destin, prin originea socială și avere, și de legi, prin comportamentul normat. El subliniază că perpetuarea acestor inegalități reprezintă o maladie a societății provocată de abaterea de la principiile morale. Deși prin reformele sale a dat un plus de libertate indivizilor, care, treptat, au contribuit la ridicarea condiției umane, el a rămas tributar concepțiilor tradiționaliste, nereușind să se desprindă întru totul de limitele gândirii preclasice, perpetuând credința că sclavii nu puteau fi considerați oameni.

Unul dintre curentele care au marcat adânc viața socială și politică a societății antice grecești, ca și sistemul de drept classic, a fost *sofismul*. Este perioada de maximă efervescență intelectuală a Greciei antice, în care filosofia este centrată pe individ ca „măsură a tuturor lucrurilor”. Legea suferă un proces de desacralizare,

---

⁹ Irineu Popa, *Dătătorul de lege și legea – legământ în mișcare prin istorie*, în Nicolae Răzvan Stan, *Biserica Ortodoxă și drepturile omului. Paradigme, fundamente, implicații*, București, Universul Juridic, 2010, pp. 101-102.

sofiștii interpretând-o într-un mod convenționalist. Sofiștii disting între legea naturală și cea aplicată în societate, considerând că cea din urmă „nu are nicio influență asupra naturii individului și nu este capabilă de a face din acesta un cetățean bun și corect”¹⁰. Concepțiile sofiștilor au reușit să zguduie temeliiile cetății antice, încercând să relativizeze totul; renunțând în felul lor la esențe, în mod paradoxal, ei afirmă individualitatea și demnitatea umană.

Autor al maximei „Omul este măsura tuturor lucrurilor”, *Protagoras* este cel dintâi dintre sofiști care s-a preocupat de educarea tinerilor pentru a-i face utili pentru societate și pentru viața publică, urmărind „sădirea în suflete a virtuții prin tendința spre realizarea binelui”, insuflând încredere acestora că, în virtutea naturii perfectibile a oamenilor, „virtutea se poate învăța”¹¹.

Originar din insula Samos, *Pitagora* avut o înrâurire deosebită în lumea antică, atât de natură filozofică, cât mai ales de natură religios-morală. Printre principiile filosofice enunțate de Pitagora se numără acela că sufletul este de origine divină, ceea ce îl face nemuritor. După moartea fizică, acesta peregrinează prin corpurile animalelor, pentru ca, după o lungă călătorie, să se întoarcă iarăși într-un corp omenesc. Scopul suprem al moralei pitagoreice este virtutea, care putea fi atinsă prin educație, prin muzică, prin regim de viață strict și sever ordonat, autoexaminare continuă. Datorită cunoștințelor sale medicale, Pitagora recomanda semenilor săi cumpătarea și abținerea de la anumite alimente, socotite a fi „necurate”, care le-ar fi putut afecta sănătatea fizică. El susținea că natura a dat tuturor oamenilor simțul dreptății și că oamenii sunt egali politic pentru că sunt egali din punct de vedere moral și juridic.¹²

Benjamin Constant susține că „Libertatea la antici constă în exercitarea colectivă, însă directă, a mai multor părți din întreaga suveranitate, ea constă în a delibera, în piața publică, asupra războiului și a păcii, în a încheia tratate de alianță cu străinii, în a vota legi, în a enunța hotărâri, în a examina conturile, actele, gestiunea magistraților, în a-i obliga să compară în fața întregului popor, în a-i pune sub acuzare, în a-i condamna sau achita. Dar, înțelegând în felul acesta libertatea, anticii nu considerau, totuși, incompatibilă cu această libertate colectivă subordonarea completă a individului față de autoritatea ansamblului social. Nu veți afla la ei aproape nici una dintre binefacerile pe care ... le conține libertatea la moderni”¹³.

Datorită acestui mod de a gândi al anticilor, libertatea nu putea fi decât colectivă. Un cetățean se considera liber în măsura în care putea participa la viața politică. Individul nu se putea concepe ca fiind contra statului, așa cum se întâmpla târziu, începând cu secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

---

¹⁰ N. Popa, I. Dogaru, Gh. Dănișor, D. C. Dănișor, *Filosofia dreptului. Marile curente*, București, Editura All Beck, 2002, p. 19.

¹¹ *Ibidem*, p. 23.

¹² Ș. Georgescu, *Filosofia Dreptului*, București, 2001, Editura All Beck, p. 10.

¹³ Benjamin Constant, *Despre libertate la antici și la moderni*, Institutul European, 1996, p. 5.

Benjamin Constant are ca axă raportul dintre individ și colectivitate atunci când compară libertatea la antici și la moderni în cele două epoci istorice. „Pentru moderni, afirmă el, libertatea înseamnă dreptul individului de a nu se supune decât în fața legii, de a nu fi arestat, nici închis, nici omorât, nici maltratat în vreun fel din vina arbitrară a unuia sau mai multor indivizi. Înseamnă dreptul de a-și exprima părerea, de a-și alege ocupația și de a o practica, de a dispune de a sa proprietate, abuzând chiar de ea, de a se duce și de a servi fără să ceară voie și fără a da socoteală despre motivele și căile alese”¹⁴.

Chiar dacă sămânța individualismului a fost aruncată de sofști, ea nu a prins contur politic clar, iar individul încă nu avea conștiința separării sale, ca individualitate, de puterea politică. Cu toate acestea, odată cu teoriile sofiste, atotputernicia cetății intră în declin, ea primind lovitura de grație odată cu expansiunea macedoneană și instaurarea imperiului lui Alexandru cel Mare.

Pornind de la individualism, societățile moderne se constituie într-o lume non-ierarhizată. Louis Dumont susține că există două tipuri de societate: „Acolo unde individual este valoarea supremă, vorbesc de individualism; în cazul opus, acolo unde valoarea supremă este societatea luată ca întreg, vorbesc de holism”¹⁵.

În cazul holismului, societatea este puternic ierarhizată, în timp ce în cazul individualismului, societatea este egalitaristă. Dacă societatea modernă a evoluat spre individualism, reînțoarcerea la o societate holistă este imposibilă pentru că „voința de unitate nu va mai putea să se reimpună, pe baze individualiste, decât sub forma unei voințe abusive de anulare a divizării sau a atomizării socialului; devenind deci totalitară sau teroristă”¹⁶.

Criteriul în temeiul căruia se organiza cetatea antică și în baza căruia oamenii își trăiau viața cotidiană era acela al integrării. Integrarea, în accepția sa autentică, presupune că omul este partea cetății, iar cetatea parte a ordinii cosmice. Se poate spune că omul cetății antice realiza această idee în mod spontan și nu ca urmare a unei concepții raționale prestabilite.

Era un mod natural de a fi, care se instituia în mod treptat prin descoperirea regulilor naturale. În aceste condiții, era absolut firesc și în ordinea lucrurilor ca Cicero să îndemne oamenii să trăiască în conformitate cu natura. Aceste reguli, odată instituite, au devenit tradiție. Aceasta din urmă a dominat întreaga istorie, fiind întreruptă cu brutalitate odată cu modernitatea. Ce realiza tradiția? Descoperirea de noi aspecte ale ordinii cosmice pe care apoi le transpunea în practica de zi cu zi. Iar această ordine nu putea fi altceva decât armonie care, odată pătrunsă în cetate, asigura echilibru în viața politică cotidiană. Armonia nu este altceva decât echilibru.

¹⁴ *Ibidem*, p. 4.

¹⁵ Louis Dumont, *Eseu asupra individualismului*, Anastasia, 1997, p. 37.

¹⁶ *Ibidem*.

Platon susținea că un om nu putea accede la funcția supremă în stat decât după vârsta de 50 ani și după o perioadă de 20 ani de studiu al geometriei, muzicii și filosofiei. Ce reprezentau aceste 3 obiecte de studiu? Ele reprezentau ordinea în sensul său de armonie. Geometria este simetrie, cea care este caracteristică întregului univers. Muzica, prin îmbinarea notelor, conduce spre armonie. Filosofia nu urmărește, la rândul său, armonia sufletească? În toate cele trei cazuri, armonia semnifică frumosul. Frumosul însă, nu poate fi decât ceea ce este bun. Armonia, frumosul și bunul constituiau axa pe care se întemeia viața în cetate, o cetate integrată în univers. Nu se vorbește și astăzi de o simfonie a universului, de o geometrie a astrelor și de marea înțelepciune a naturii? Totul se armonizează de sus în jos, astfel încât cetatea și omul se integrează într-o armonie universală, își găsește echilibrul.¹⁷

Această ordine era transpusă în norme, care aveau menirea de a articula armonios relațiile dintre oameni, dintre oameni și cetate. Polisul nu era putere, ci polul în jurul căruia oamenii trăiau în armonie cu natura.

Se deduce ușor că omul nu era centrul organizării politico-juridice, pentru că nici nu este posibil ca politico-juridicul să rezulte prin raportare la un singur element al ordinii universale. Omul nu era decât o parte a unei armonii universale. Dreptul avea menirea de a transforma în norme juridice ceea ce descoperea ordinea universală. Cu alte cuvinte, dreptul contribuia la integrarea omului și a cetății în care traia într-o ordine cosmică (de fapt cosmo semnifică chira acest lucru, ordinea). Cu toate că nu avea o poziție centrală, omul beneficia din plin de acest mod spontan de transpunere în cetate a ordinii naturale. De aceea, armonia, despre care am vorbit, își aducea aportul la desăvârșirea ființei umane, care culmina cu fericirea acestuia. Fericirea nu putea fi obținută decât prin integrare: viața naturală trăită în ordine (armonie), naturală.¹⁸

Este vorba aici de un drum care conduce de la ordine spre om și nu de la om spre ordine, această din urmă variantă nefiind posibilă decât prin constrângere. Un element cum este omul însă nu poate impune propria sa ordine, concepută artificial, adică rațional, unei ordini ce îi depășește cu mult capacitățile sale raționale. Omul modern a observat târziu, însă suficient, că nu își poate impune ordinea artificială și particulară unei ordini a lucrurilor care este universală.

În loc să urmărească desăvârșirea omului, modernitatea s-a axat pe libertate. Libertatea, însă, nu este decât un element al desăvârșirii omului, și nu întregul. Desăvârșirea omului include în ea elemente ce concură la fericirea omului. Poți să fii absolut nefericit chiar bucurându-te de întreaga libertate. Libertatea concepută antropologic are tendința de a separa omul de armonia universală. În felul acesta este corectă afirmația conform căreia „spirala libertății are ceva tragic în ea, nu numai în

---

¹⁷ Gheorghe Dănișor, *Filosofia drepturilor omului*, București, Editura Universul Juridic, 2011, p. 24.

¹⁸ *Ibidem*, p. 26.

sensul în care ea dă conținut unei angoase exclusiv psihologice, ci pentru că acesta este conținutul însuși al modernității democratice care exprimă traversând subiectivizarea indefinită de repere și de norme care sunt expuse, de principiul îndoielii și contestației, deci criticii”¹⁹.

Realizarea ordinii universale, chiar dacă imperfectă, se făcea pe două căi prin drept, în ambele, urmărindu-se transpunerea observării justului în norme. Una dintre căi era aceea a justiției particulare, care viza justa repartizare a bunurilor de toate categoriile între indivizi. Acest mod de realizare a justiției era jurisprudența în care rolul determinant îl avea judecătorul.

Așa cum am văzut, el era terțul dezinteresat care veghea la realizarea unor relații juste între particulari, urmând ordinea lucrurilor. Cealaltă cale de transpunere a justului privea relațiile dintre cetățeni și cetate și ea se realiza prin intermediul legii. Legea nu era, însă, manifestarea unei voințe politice decât în măsură în care legiuitorul observa ordinea naturală a lucrurilor. În felul acesta, atât jurisprudența, cât și legea, aveau ca punct de reper transpunerea în reguli a ceea ce este just. În acest caz, putem vorbi de drept ca echitate, în sensul de corespondență egală a părților privind repartitia bunurilor. În această viziune, dreptul interferează cu morala și au ca temei datorita (grija) față de altul.

În felul acesta, legea era una dintre sursele dreptului și, în niciun caz, unica sursă, așa cum a fost concepută de modernitate. Se gândea astfel, pentru că legea, în aspectul său general și formal, nu putea să surprindă o realitate concretă a cărei diversitate nu putea fi cuprinsă în forme raționale. De aceea, legea, în aspectul său formal, nu surprindea și acest lucru încă imperfect, decât ceea ce aparținea justiției generale care avea ca obiect relațiile dintre cetățeni și cetate. Relațiile dintre particulari puneau în lumină rolul judecătorului, cel care soluționa în concret complexitatea relațiilor dintre particulari. Cele două moduri de realizare a justiției nu se excludeau, ci se completau reciproc, pentru că ambele observau justul și-l transpuneau în raporturi echitabile la nivelul cetății. „în felul acesta, legea umană este o împlinire liberă a naturii”²⁰.

Se spune că, chiar dacă se recunoaște importanța dreptului, el era totuși subordonat politicului. O astfel de afirmație este făcută chiar de Aristotel. Această subordonare, însă, nu știrbea cu nimic importanța dreptului și, implicit, a jurisprudenței din moment ce politicul nu era putere, ci efortul cetății de a trăi într-o domnie a echității. Se poate spune că politicul nu se separase de morală, fapt ce conduce la ideea că dreptul nu era subordonat decât unei idei morale și anume aceea a justiției, atât generale, cât și particulare.

---

¹⁹ *Les critiques de la modernité politique*, vol. 4, sous la direction d'Alain Renaut, Calmann-Levy, 1999, p. 9.

²⁰ Michel Bastit, *Naissance de la loi moderne*, Leviathan, PUF, 1990, p. 371.

Aristotel nu confundă morala nici cu politicul și nici cu dreptul pentru că aceasta le este superioară ambelor. Ea este întemeietoare și constă, așa cum am arătat, în datoria față de ceilalți.

Omul politic și judecătorul sunt persoane care trebuie să acționeze dezinteresat, fiind în slujba celui alt. Acest concept ține la un loc cetatea. Împlinirea liberă a naturii nu este posibilă decât dacă se urmează spontan realizarea unei finalități a naturii. Fiecare trebuie să aibă o finalitate în acord cu finalitatea naturii. Aceasta nu este altceva decât tendința, în desfășurare, de a-și dezvălui binele, de a se expune, iar binele nu este decât cel ce ține la un loc toate câte sunt în natură. Ca urmare, oamenii în ton cu binele naturii tind să realizeze binele, adică să realizeze acea stare care să-i țină la un loc și să-i ferească de tendințele contrare. De aceea, în fiecare om există tendința de a realiza binele atât pentru sine (ca ținere la un loc a elementelor pentru a fi sănătos trupește și spiritual), cât și pentru alții (pentru a rămâne la un loc cu ceilalți). Justul și apoi justiția se profilează pe acest fond ontologic și ele se manifestă ca echitate prin jurisprudență și prin lege.

Omul, în calitatea sa de individ, era beneficiarul acestei ordini care contribuia la desăvârșirea sa. Ordinea naturală îl desăvârșea pe om prin asigurarea unui echilibru care evita orice fel de excese. „Nimic prea mult” era deviza sub care, atât jurisprudența, cât și legea, contribuiau la formarea unui om bine echilibrat pentru că multitudinea de scopuri particulare se armoniza cu un scop unic și universal, acela al descoperirii binelui comun. „Nimic prea mult” traducea o ordine naturală a lucrurilor pe care, atât jurisprudența, cât și legea, trebuiau să o urmeze. „Dacă legea este întemeiată pe realitatea, ea obligă legiuitorul să reflecte bine această realitate, ea limitează deci voința sa prin participarea la finalitate ontologică, lăsându-i întreaga posibilitate de a concepe acest bine după situațiile concrete ale cetății”²¹.

Legea umană era astfel încadrată într-o viziune ontologică, de așa manieră încât finalitatea sa umană era în acord cu finalitatea naturală. În ambele cazuri, finalitatea era binele, cel ce ținea la un loc tot ceea ce există.

Semnificația ontologică a dreptului și a legii este evidentă, pentru că scopul era acela al integrării în ființă, ceea ce echivala cu cea mai mare fericire a unui om desăvârșit. Scopul întregii naturi era și scopul omului: integrarea în ființă. Ființa însă nu este altceva decât binele, cel ce ține la un loc tot ceea ce există. Cum ține la un loc dreptul oamenii? Prin punerea în practică a justului, a echității, a onestității și a generozității. Aristotel susținea că generozitatea este libertatea ca virtute a omului liber, acest lucru presupunând libertatea celui generos în raport cu lucrurile într-o ordine a lucrurilor. Este interesant că la greci *generozitatea* nu este altceva decât *libertatea*. Dreptul, ca echitate, participă la realizarea libertății umane printr-o justă relație între indivizi și între indivizi și cetate. Legea, alături de jurisprudență și cutumă, trebuie să se încadreze în această viziune integratoare de natură morală care

²¹ *Ibidem*, p. 375.

reprezintă justiția generală. Legiuitorul nu poate ieși din acest cadru decât cu riscul de a nu mai fi legiuitor, iar legea de a nu mai fi lege. Observarea ordinii universale era anterioară manifestării de voință a legiuitorului. În toată această viziune nu era vorba de drepturi individuale, ci de drept ca reflectare a ordinii naturale. Nu se produsese subiectivizarea dreptului și fărâmițarea sa în drepturi.

THE INDIVIDUALISM AND HUMAN DIGNITY IN ANCIENT GREECE

(Abstract)

The foundation of the human rights is made through the modernity promoting the individualism inspired by ancient Greece but different from it.

The role of philosophy in delineating and imposing the concept of dignity is unquestionable, the testimony being the preoccupations of numerous philosophers dating back to antiquity concerning the nature of human condition and the features of human personality.

The present trend is that of impressing on human rights the character of universality. This means that starting from the concept of humanity the norms concerning human rights are equally valid everywhere irrespective of any categories of space and time.

Keywords: Individualism, human rights, ancient Greece, liberty, law, human dignity.

**O ANALIZĂ A SISTEMULUI DE PENSII DIN ROMÂNIA:
PENSII PUBLICE VERSUS PENSII SPECIALE**

ROXANA RADU*, CEZAR AVRAM**

Considerații introductive privind necesitatea reformării sistemului de pensii

Sistemul comunist de securitate socială a jucat un rol determinant în prevenirea și combaterea sărăciei și, în consecință, și a marginalizării sociale. Spre deosebire de sistemul actual, grav afectat de tranziția la economia de piață și, în ultimii ani, de criza economică globală și de cea politică (care în România a luat amploarea celei economice și a generat consecințe la fel de grave ca aceasta), regimul comunist a fost mult mai eficace în a asigura venituri de înlocuire a câștigurilor salariale celor aflați în incapacitate de muncă din cauza bătrâneții, invalidității sau bolii, a încurajat natalitatea prin suplimentarea veniturilor familiilor cu copii și prin diverse măsuri de susținere familială, a eradicat șomajul prin asigurarea de locuri de muncă și obligativitatea angajării, a acordat asistență medicală gratuită. Construcția sistemului comunist de securitate socială nu a avut însă la bază ideea combaterii sărăciei și a asigurării unui nivel minim de trai celor aflați în nevoie, schemele de protecție socială vizând, în principal, populația activă (nu și persoanele fără loc de muncă, persoanele cu handicap, țărani săraci etc.). Instituțiile de asistență socială erau insuficient dezvoltate, serviciile și condițiile acordate copiilor și bătrânilor în așezăminte specializate de ocrotire fiind „deosebit de precare, chiar mizere în unele”¹.

---

* Conf. univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova; e-mail: roxaine@yahoo.com.

** Prof. univ. dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: avramcezar@yahoo.com.

¹ Maria Molnar, *Sărăcia și protecția socială*, București, Editura Fundației România de Măine, 1999, p. 184.

După Revoluția din decembrie 1989, efectele trecerii la economia de piață s-au răsfrânt și asupra securității sociale, care a suferit numeroase transformări generate de scăderea nivelului de trai, inflație, creșterea șomajului, în special a celui de lungă durată, adâncirea sărăciei și extinderea acesteia asupra unei pătri din ce în ce mai largi a societății, scăderea natalității, îmbătrânirea populației. Măsurile de protecție economică și socială și reforma sistemului de securitate socială au fost de inspirație liberală, având ca obiectiv principal implicarea statului în combaterea sărăciei și marginalizării sociale.

Astfel, în perioada postrevoluționară, s-a renunțat la multe dintre elementele de bază ale vechiului sistem comunist, introducându-se, în mod treptat, schema de venit minim garantat, un nivel minim al ajutorului de șomaj, sistemul de compensare a prețurilor medicamentelor, instituția ajutorului social și a cantinelor de ajutor social, salariul minim garantat pe economia națională, diverse categorii de prestații familiale², sistemul de protecție socială a persoanelor cu handicap, sistemul unitar de pensii publice, sistemul de asigurări sociale pentru accidente de muncă și boli profesionale etc.

Din păcate, toate aceste măsuri nu au avut rezultatul scontat, grevând în mod excesiv bugetul de stat, ceea ce s-a tradus în practică prin „imposibilitatea realizării funcției de menținere a nivelului de trai realizat înainte de producerea riscurilor aflate în sfera asigurărilor sociale și a prestațiilor familiale, deplasarea sistemului de securitate socială spre modelele caracterizate prin protecția minimală și, ceea ce este mai grav, incapacitatea asigurării cu ajutorul prestațiilor sociale a unui nivel minim de protecție pentru o mare parte din cei aflați în sfera securității sociale”³, printre cei mai afectați numărându-se marea majoritate a pensionarilor.

Criza economică și cea politică pe care o traversează România în ultimii ani a avut și ea efecte extrem de nocive asupra capacității statului de a asigura protecție cetățenilor săi, așa cum prevede Constituția. Nivelul prestațiilor sociale și capacitatea acestora de a asigura un nivel minim de trai a scăzut din ce în ce mai drastic în condițiile creșterii inflației, comprimării resurselor bugetului public național, restricțiilor bugetare severe, constantului regres al natalității, scăderii numărului persoanelor active pe piața muncii și îmbătrânirii populației.

Creșterea speranței de viață, combinată cu un declin semnificativ al fertilității în ultimele patru decenii, a condus la apariția rapidă a unei populații vârstnice – tendință care, potrivit estimărilor demografice, se va menține mai multe decenii.⁴

---

² Marina Loredana Belu, Roxana Cristina Radu, Marius Cristian Neamțu, Oana Maria Neamțu, *The Protection Ability of the Main Social Assistance Benefits within the Romanian Social Security System*, în „Revista de Științe Politice/ Revue des Sciences Politiques”, nr. 41, 2014, pp. 214-223.

³ Maria Molnar, *op. cit.*, p. 186.

⁴ Vasile Ghețău, *Câți pensionari ar putea avea România în anul 2030?*, p. 7, a se vedea: http://media.hotnews.ro/media_server1/document-2011-05-11-8612696-0-pensionari-2030-sinteza.pdf (accesat: iulie 2017).

Acest fenomen al îmbătrânirii populației are ecouri profunde pentru toate generațiile și în majoritatea domeniilor de activitate economico-socială. Repercusiunile sale asupra economiei sociale, atât în ceea ce privește oferta de forță de muncă, cât și cererea de prestații și servicii sociale se vor intensifica în cursul deceniilor următoare, deoarece generația exploziei demografice – importantă din punct de vedere numeric – se apropie de vârsta pensionării.

În plus, categoria de populație în vârstă de peste 60 de ani are tendința de a crește ca număr mai repede decât orice altă categorie. În cursul următorului deceniu, ea va spori cu 35%, ajungând de la 25 % din cuantumul total al pensionarilor, în 2010, la 60 %, în 2030⁵. De asemenea, pensionarii cu vârsta cuprinsă între 70-74 de ani vor ajunge de la o pondere de 3,8 %, în 2010, la una de 6,4 %, în 2030.⁶ Această tendință contribuie la amplificarea cererii de servicii sociale.

Tendențele demografice și sociale, progresul tehnologic și intensificarea concurenței la scară mondială reprezintă, pentru România, tot atâtea provocări ce trebuie să își găsească un răspuns adecvat, cât și oportunități de dezvoltare pentru anii ce vin. Pe de altă parte, analiza tendințelor sociale indică o amplificare, în perioada următoare, a cererii de prestații și servicii sociale. Cu toate acestea, potențialul ofertei de muncă este, de asemenea, în creștere, ceea ce impune luarea – la momentul oportun și pe baza unor informații fiabile – a unor decizii corespunzătoare. În plus, o creștere a disponibilității populației tinere în materie de participare socială ar trebui să fie considerată de autorități o oportunitate care trebuie valorificată dacă se dorește găsirea unor soluții adecvate la problemele sociale ale viitorului.

Sistemul de pensii publice

Legea nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale este legea-cadru care a stat la baza noului sistem de pensii din România, timp de 10 ani. Ea a abrogat vechea Lege a pensiilor nr. 3/1977, precum și o întreagă serie de alte acte normative cu incidență în domeniu.⁷

Prin intermediul Legii nr. 19/2000, legiuitorul a avut în vedere o dezvoltare unitară a sistemului de asigurări sociale. Sub imperiul vechii legi a pensiilor nr. 3/1977 existau mai multe sisteme de pensionare, în funcție de categoriile profesionale pe care le reglementau. După 1990, aceste sisteme paralele au început să fie integrate, treptat,

---

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Decretul nr. 232/1986 pentru modificarea unor dispoziții legale cu privire la pensia suplimentară, Decretul nr. 216/1977 privind criteriile și normele de încadrare în gradele de invaliditate, Decretul-lege nr. 70/1990 privind modificarea și completarea unor reglementări referitoare la pensii, asigurări sociale și ocrotiri sociale, Legea nr. 80/1992 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, Legea nr. 2/1995 privind pensionarea anticipată etc.*

în sistemul public al asigurărilor sociale, pregătindu-se astfel terenul pentru sistemul unitar instituit de Legea nr. 19/2000, potrivit căreia sistemul public de pensii din România este unic, el aplicându-se tuturor persoanelor care desfășoară o activitate și obțin un anumit venit pe an.⁸ Unicitatea sistemului de pensii, menținută și sub imperiul Legii 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, cunoaște însă și câteva excepții: pensiile militare de stat reglementate de Legea nr. 223/2015; pensiile avocaților reglementate de O.U.G. nr. 221/2000, aprobată de Legea nr. 452/2001; sistemul de pensionare a membrilor personalului diplomatic și consular, instituit prin Legea nr. 216/2015, pensiile de serviciu ale procurorilor, judecătorilor, magistraților-asistenți, precum și ale magistraților militari, acordate în condițiile Legii nr. 303/2004 privind Statutul judecătorilor și procurorilor.

Traversarea perioadei de criză a impus necesitatea reprojectării unui nou sistem de pensii, care trebuia nu numai să fie adecvat noilor și stringentelor necesități bugetare, dar și să ia în considerare problemele cu care se confruntă societatea românească: sărăcie, șomaj, inflație, scăderea producției, tendința de îmbătrânire a populației. Astfel, Legea nr. 19/2000 a fost abrogată de Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, intrată în vigoare la data de 1 ianuarie 2011. Această nouă lege are sarcina de a îmbunătăți sustenabilitatea financiară a sistemului public prin introducerea unor condiții mai restrictive în ceea ce privește pensionarea anticipată și accesul la pensia de invaliditate, prin majorarea coeficientului de penalizare a pensiei anticipate parțiale, prin creșterea vârstelor de pensionare și prin egalizarea graduală, până în anul 2030, a stagiului complet de cotizare pentru femei și bărbați.

Un alt obiectiv pe care l-a urmărit noua lege, în urma scăderii puterii de cumpărare și majorării prețurilor la produsele de extremă necesitate, constă în menținerea standardului de viață al pensionarilor în plată prin corelarea puterii lor de cumpărare cu rata inflației. În ceea ce-i privește pe viitorii pensionari – actuali contribuabili, s-a urmărit asigurarea unui tratament corect al persoanelor asigurate prin reglementarea modului de stabilire a pensiei în directă corelație cu nivelul veniturilor asigurate pentru care se achită contribuțiile de asigurări sociale și prin indexarea anuală a punctului de pensie.

În sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale se acordă, conform art. 51 din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice⁹, următoarele categorii de pensii:

- a) pensia pentru limită de vârstă;
- b) pensia anticipată;
- c) pensia anticipată parțială;
- d) pensia de invaliditate;

⁸ Costel Gîlcă, *Sistemul public de pensii*, București, Editura Rosetti, 2003, p. 11.

⁹ Acest articol a preluat prevederile art. 40 din *Legea nr. 19/2000*.

e) pensia de urmaș.

Se poate observa că noua reglementare din anul 2010 prevede aceleași categorii de pensii ca și cele stipulate de Legea nr. 19/2000. Sub imperiul Legii nr. 3/1997, categoriile de pensii erau: pensia pentru muncă depusă și limită de vârstă, pensia pentru pierderea capacității de muncă din cauză de accidente de muncă sau boală profesională, pensia pentru pierderea capacității de muncă în afara procesului de muncă și pensia de urmaș. În afară de aceste pensii, care se plăteau de la bugetul asigurărilor sociale de stat, Legea nr. 27/1966 privind pensiile de asigurări sociale de stat și pensia suplimentară reglementa și pensia suplimentară.

Legea nr. 19/2000 a eliminat unele categorii de pensii existente în vechiul sistem (de exemplu, pensia suplimentară) și a introdus alte categorii de pensii (pensia anticipată și pensia anticipată parțial). Dacă inițial pensiile stabilite pe baza vechii legi s-au recalculat potrivit Legii nr. 19/2000, urmând ca asigurații care contribuiseră la Fondul pentru pensia suplimentară cu 2%, 3%, respectiv 5%, să beneficieze de o creștere a punctajului prin aplicarea unor procente de majorare la punctajele anuale realizate în perioadele respective, ulterior s-a dispus ca punctajul mediu anual pentru cei care s-au pensionat înainte de data de 1 aprilie 2001 să nu se mai calculeze după noua lege, ci după o metodă simplificată, prin raportarea cuantumului pensiei cuvenite conform legislației anterioare la valoarea unui punct.¹⁰ Această metodă a provocat mari decorelări între pensiile stabilite în baza Legii nr. 3/1977 și cele stabilite în baza Legii nr. 19/2000¹¹ întrucât pensia suplimentară nu se mai regăsește în pensia acordată în prezent celor ce s-au pensionat înainte de 1 aprilie 2001.¹²

Procesul de reformare a sistemului de pensii a continuat cu Legea nr. 249/2004 privind pensiile ocupaționale, cu Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative și cu Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice.

Potrivit Legii nr. 263/2010, în sistemul public sunt asigurate obligatoriu prin efectul legii:

I. a) persoanele care desfășoară activități pe bază de contract individual de muncă, inclusiv soldații și gradații voluntari;

b) funcționarii publici;

c) cadrele militare în activitate, soldații și gradații voluntari, poliștii și funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare, din domeniul apărării naționale, ordinii publice și siguranței naționale;

II. persoanele care își desfășoară activitatea în funcții electivă sau care sunt numite în cadrul autorității executive, legislative ori judecătorești, pe durata mandatului, precum și membrii cooperatori dintr-o organizație a cooperăției

¹⁰ Conform *O.U.G. nr. 49/2001 de modificare a Legii nr. 19/2000*.

¹¹ Nicolae N. Popescu, *Evoluția pensiilor suplimentare*, în „Raporturi de muncă” nr. 9/2004, p. 7.

¹² *Ibidem*.

meșteșugărești, ale căror drepturi și obligații sunt asimilate, în condițiile prezentei legi, cu ale persoanelor prevăzute la pct. I;

III. persoanele care beneficiază de drepturi bănești lunare, ce se suportă din bugetul asigurărilor pentru șomaj, în condițiile legii, denumite în continuare șomeri;

IV. persoanele care realizează, în mod exclusiv, un venit brut pe an calendaristic echivalent cu cel puțin de 4 ori câștigul salarial mediu brut utilizat la fundamentarea bugetului asigurărilor sociale de stat și care se află în una dintre situațiile următoare:

a) administratori sau manageri care au încheiat contract de administrare ori de management;

b) membri ai întreprinderii individuale și întreprinderii familiale;

c) persoane fizice autorizate să desfășoare activități economice;

d) persoane angajate în instituții internaționale, dacă nu sunt asigurați acestora;

e) alte persoane care realizează venituri din activități profesionale;

V. cadrele militare trecute în rezervă, polițiștii și funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare ale căror raporturi de serviciu au încetat, din domeniul apărării naționale, ordinii publice și siguranței naționale, care beneficiază de ajutoare lunare ce se asigură din bugetul de stat, în condițiile legii;

VI. persoanele care realizează venituri de natură profesională, altele decât cele salariale, din:

a) drepturi de autor și drepturi conexe, definite potrivit art. 7 alin. (1) pct. 13 din Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare, cu regularitate sau în mod ocazional;

b) contracte/convenții încheiate potrivit Codului civil.

De asemenea, se pot asigura în sistemul public, pe bază de contract de asigurare, în condițiile legii, avocații, notarii, personalul clerical și cel asimilat din cadrul cultelor recunoscute prin lege, neintegrate în sistemul public, precum și orice persoană care dorește să se asigure, respectiv să își completeze venitul asigurat. Este vorba despre asigurarea facultativă.

Sistemul de pensii publice funcționează pe baza principiului contributivității, conform căruia fondurile de asigurări sociale se constituie pe baza contribuțiilor datorate de persoanele fizice și juridice participante la sistemul public, plata indemnizațiilor de asigurări sociale fiind condiționată de plata contribuțiilor.¹³

În vechiul sistem guvernat de Legea nr. 3/1977, fondurile asigurărilor sociale de stat se constituiau ținându-se seama de principiul exonerării celor asigurați de plata oricărei contribuții. Fondurile de asigurări sociale de stat erau alimentate din

---

¹³ Roxana Radu, Cezar Avram, *Politica socială românească între tranziție, reformă și criză*, Craiova, Editura Aius, 2011, pp. 162-163.

contribuțiile plătite de unități și de celelalte persoane juridice, în cuantum de 15% din câștigul brut realizat, potrivit prevederilor Decretului nr. 389/1972.¹⁴ După 1990, această contribuție a fost majorată succesiv¹⁵, ajungându-se la 25-35% din câștigul brut realizat de salariații încadrați în diferite grupe de muncă.

Conform art. 27 alin. 1 din Legea nr. 263/2010, în sistemul public sunt contribuabili, după caz:

- a) asigurații care datorează contribuții individuale de asigurări sociale;
- b) angajatorii și instituțiile care efectuează plata ajutoarelor în situația persoanelor prevăzute la art. 6 alin. (1) pct. V;
- c) persoanele juridice la care își desfășoară activitatea asigurații prevăzuți la art. 6 alin. (1) pct. II, asimilate angajatorului în condițiile legii;
- d) Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, care administrează bugetul asigurărilor pentru șomaj, instituție care, pentru șomeri, este asimilată angajatorului;
- e) persoanele prevăzute la art. 6 alin. (1) pct. IV și VI, precum și cele prevăzute la art. 6 alin. (2).

Cotele de contribuții de asigurări sociale sunt diferențiate în funcție de condițiile de muncă normale, deosebite, speciale și alte condiții de muncă. Cotele de contribuții de asigurări sociale se aprobă anual prin legea bugetului asigurărilor sociale de stat.

Conform principiului repartiției, fondurile realizate se redistribuie pentru plata obligațiilor ce revin sistemului public, conform legii. Astfel, „populația activă dintr-un moment dat furnizează (prin cotizații sau impozit) resursele necesare plății pensiilor la acel moment, în timp ce generațiile viitoare vor trebui să finanțeze pensiile populației active de astăzi”¹⁶.

Legea nr. 263/2010 reglementează administrarea de sine-stătătoare a sistemului public (principiul autonomiei). Astfel, bugetul asigurărilor sociale este separat de bugetul de stat, modalitatea de colectare aparținând organismului însărcinat cu administrarea sistemului, respectiv Casa Națională de Pensii Publice (CNPP), instituție care a păstrat modul de organizare și funcționare, personalul, drepturile și atribuțiile Casei Naționale de Pensii și Alte Drepturi de Asigurări Sociale (CNPADAS). Acest organism și-a menținut, de-a lungul timpului, alcătuirea quadripartită: reprezentanți ai Guvernului, ai patronatului, ai sindicatelor și ai pensionarilor, astfel încât toate părțile implicate în sistemul asigurărilor sociale – contribuabili și beneficiari – să fie reprezentate.¹⁷

---

¹⁴ Sanda Ghimpu, Alexandru Țiclea, Constantin Tufan, *Dreptul securității sociale*, București, Editura All Beck, 1998, p. 57.

¹⁵ Prin *H.G. nr. 1109/1990* și *H.G. nr. 219/1991*.

¹⁶ Constantin Tufan, *Forme de asigurări sociale în România*, București, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., 1994, p. 45.

¹⁷ Costel Gîlcă, *op. cit.*, p. 18.

Categoriile de pensii acordate în sistemul de pensii publice

Conform art. 56 alin. 1 lit. c) din Codul muncii, contractul individual de muncă încetează de drept la data îndeplinirii cumulative a condițiilor de vârstă standard și a stagiului minim de cotizare pentru pensionare; la data comunicării deciziei de pensie în cazul pensiei de invaliditate, pensiei anticipate parțiale, pensiei anticipate, pensiei pentru limită de vârstă cu reducerea vârstei standard de pensionare.

Art. 52 din Legea nr. 263/2010 prevede că *pensia pentru limită de vârstă* se acordă asiguraților care îndeplinesc, la data pensionării, următoarele condiții cumulative:

- vârsta standard de pensionare;
- stagiul minim de cotizare sau în specialitate realizat în sistemul public.

Vârsta standard de pensionare este de 63 de ani pentru femei și 65 de ani pentru bărbați. Atingerea acestei vârste se realizează prin creșterea vârstelor standard de pensionare, conform eșalonării prevăzute în anexa nr. 5 la Legea nr. 263/2010.

În vechiul sistem, conform prevederilor Legii nr. 3/1977, bărbații care împlineau 60 de ani și care aveau o vechime în muncă de 30 de ani, precum și femeile în vârstă de 55 de ani și cu o vechime în muncă de 25 de ani puteau obține pensie pentru munca depusă și limită de vârstă la cererea lor.¹⁸ Sub imperiul Legii nr. 19/2000, vârsta standard de pensionare era de 60 de ani pentru femei, respectiv 65 de ani pentru bărbați. Majorarea vârstei standard de pensionare este atenuată prin posibilitatea obținerii pensiei anticipate parțiale sau pensiei anticipate, în condițiile atingerii stagiului complet de cotizare sau depășirii lui cu cel mult 8 ani și, respectiv, cu cel puțin 8 ani.

Având în vedere creșterea graduală a vârstelor de pensionare și sub imperiul Legii nr. 19/2000, aceasta va continua în mod eșalonat. Astfel, în intervalul ianuarie 2011 – ianuarie 2015, vârsta de pensionare a femeilor a crescut de la 59 de ani la 60 de ani, iar cea a bărbaților s-a majorat de la 64 de ani la 65 de ani. Până în anul 2030, va continua creșterea graduală a vârstei de pensionare numai pentru femei, de la 60 de ani la 63 de ani.

Stagiul minim de cotizare atât pentru femei, cât și pentru bărbați este de 15 ani. Atingerea acestui stagiul se realizează prin creșterea stagiului minim de cotizare, conform eșalonării prevăzute în anexa nr. 5 din actuala lege.

Stagiul complet de cotizare este de 35 de ani, atât pentru femei, cât și pentru bărbați. Atingerea acestui stagiul se realizează prin creșterea stagiului complet de cotizare, conform eșalonării prevăzute în anexa nr. 5. Se poate observa egalizarea

---

¹⁸ Roxana Cristina Radu, *Elemente de dreptul securității sociale*, Craiova, Editura Aius, 2009, p. 101.

duratei stagiului complet de cotizare - 35 de ani atât pentru femei, cât și pentru bărbați, în timp ce Legea nr. 19/2000 prevedea un stagiul complet de cotizare de 30 de ani pentru femei și de 35 de ani pentru bărbați.

Constituie *stagiul de cotizare* în sistemul unitar de pensii publice:

a) vechimea în muncă recunoscută pentru stabilirea pensiilor până la data de 1 aprilie 2001;

b) vechimea în serviciu recunoscută pentru stabilirea pensiilor, în cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. (1) pct. I lit. c), până la intrarea în vigoare a Legii nr. 263/2010;

c) perioada cuprinsă între 1 aprilie 2001 și data intrării în vigoare a legii, în care persoanele au fost asigurate în baza Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, cu modificările și completările ulterioare;

d) perioada cuprinsă între 1 ianuarie 2010 și data intrării în vigoare a legii, în cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. (1) pct. V.

De asemenea, constituie stagiul de cotizare și perioada suplimentară la vechimea în muncă sau la vechimea în serviciu acordată în baza legislației anterioare datei de 1 aprilie 2001 pentru perioadele realizate în grupa I, a II-a, respectiv în condiții deosebite, condiții speciale și alte condiții, în cazul persoanelor prevăzute la art. 6 alin. (1) pct. I lit. c).

Totodată, constituie stagiul de cotizare și perioadele de până la data de 1 aprilie 2001 în care o persoană:

a) s-a aflat în una dintre situațiile prevăzute la art. 49¹⁹;

b) are stabilite drepturi privind vechimea în muncă în baza prevederilor Decretului-lege nr. 118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor

¹⁹ Art. 49 alin. 1 din *Legea nr. 263/2010* prevede: „În sistemul public de pensii se asimilează stagiului de cotizare și perioadele necontributive, denumite în continuare *perioade asimilate*, în care asiguratul:

a) a beneficiat de pensie de invaliditate;

b) a urmat cursurile de zi ale învățământului universitar, organizat potrivit legii, pe durata normală a studiilor respective, cu condiția absolvirii acestora cu diplomă;

c) a satisfăcut serviciul militar ca militar în termen sau militar cu termen redus, pe durata legal stabilită, a fost concentrat, mobilizat sau în prizonierat;

d) a beneficiat, în perioada 1 aprilie 2001 – 1 ianuarie 2006 de indemnizații de asigurări sociale, acordate potrivit legii;

e) a beneficiat, începând cu data de 1 ianuarie 2005, de concediu pentru incapacitate temporară de muncă cauzată de accident de muncă și boli profesionale;

f) a beneficiat, începând cu data de 1 ianuarie 2006, de concediu pentru creșterea copilului în vârstă de până la 2 ani sau, în cazul copilului cu handicap, de până la 3 ani;

g) a fost elev al unei școli militare/școli de agenți de poliție sau student al unei instituții de învățământ din sistemul de apărare națională, ordine publică și siguranță națională pentru formarea cadrelor militare, polițiștilor și funcționarilor publici cu statut special din sistemul administrației penitenciare, cu excepția liceului militar”.

persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945, precum și celor deportate în străinătate ori constituite în prizonieri, republicat.

Constituie stagiul de cotizare și timpul util la pensie realizat de agricultori, în condițiile reglementate de legislația privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor, anterioară datei de 1 aprilie 2001.

Pentru perioadele ulterioare datei de 1 aprilie 2001 care reprezintă, conform legii, stagiul de cotizare realizat în condiții deosebite, condiții speciale sau alte condiții de muncă, se acordă perioade suplimentare la vechimea în muncă sau la vechimea în serviciu, care constituie stagii de cotizare în condiții normale, după cum urmează:

- a) 3 luni pentru fiecare an lucrat în condiții deosebite de muncă;
- b) 6 luni pentru fiecare an lucrat în condiții speciale de muncă;
- c) 12 luni pentru fiecare an lucrat în alte condiții de muncă așa cum sunt

reglementate la art. 29 alin. (2).

Constituie stagiul de cotizare perioadele de timp pentru care asigurații datorează și/sau plătesc contribuții de asigurări sociale în sistemul public de pensii din România, precum și în alte țări, în condițiile stabilite prin acordurile sau convențiile internaționale la care România este parte.

La stabilirea drepturilor de asigurări sociale se iau în considerare stagiile de cotizare realizate în sistemul public de pensii din România, precum și perioadele de asigurare realizate sau recunoscute ca atare în alte țări, în condițiile reglementate prin instrumente juridice cu caracter internațional la care România este parte și/sau regulamente comunitare.

Conform art. 55 alin. 1 din Legea nr. 263/2010, persoanele care au realizat stagiul complet de cotizare au dreptul la pensie pentru limită de vârstă, cu reducerea vârstelor standard de pensionare, după cum urmează:

- a) conform tabelului nr. 1, în situația persoanelor care au realizat stagii de cotizare în condiții deosebite de muncă;

Tabel 1

Stagiul de cotizare și reducerea vârstei de pensionare,
realizat în condiții deosebite de muncă

Stagiul de cotizare realizat în condiții deosebite (ani împliniți)	Reducerea vârstei de pensionare cu:	
	Ani	Luni
6	1	-
8	1	6
10	2	-
12	2	6

14	3	-
16	3	6
18	4	-
20	4	6
22	5	-
24	5	6
26	6	-
28	6	6
30	7	-
32	7	6
35	8	-

b) conform tabelului nr. 2, în situația persoanelor care au realizat stagii de cotizare în locurile de muncă încadrate în alte condiții de muncă prevăzute la art. 29 alin. (2) și în condiții speciale prevăzute la art. 30 alin. (1);

Tabel 2

Stagiul de cotizare și reducerea vârstei de pensionare,
realizat în condiții speciale de muncă

Stagiul de cotizare realizat în condiții speciale (ani împliniți)	Reducerea vârstei de pensionare cu:	
	Ani	Luni
2	1	-
3	1	6
4	2	-
5	2	6
6	3	-
7	3	6
8	4	-
9	4	6
10	5	-
11	5	6
12	6	-
13	6	6
14	7	-
15	7	6
16	8	-
17	8	6
18	9	-
19	9	6

20	10	-
21	10	6
22	11	-
23	11	6
24	12	-
25	12	6
26 de ani și peste	13	-

c) cu câte 6 luni, pentru fiecare an de privare de libertate, de deportare în străinătate, după data de 23 august 1944, și/sau de prizonierat, în situația persoanelor cărora le-au fost stabilite drepturi privind vechimea în muncă, în condițiile prevăzute la art. 1 alin. (1) lit. a) - c) și la alin. (2) din Decretul-lege nr. 118/1990, republicat.

Fac excepție de la prevederile art. 55 alin. (1) lit. b) persoanele care au realizat un stagiul de cotizare de cel puțin 20 de ani în unitățile miniere (personalul care își desfășoară activitatea în subteran cel puțin 50% din timpul normal de muncă în luna respectivă – reducerea vârstei standard de pensionare este de 20 de ani) și persoanele care desfășoară activitate artistică în profesiile prevăzute în anexa nr. 4 (reducerea vârstei standard de pensionare este de 15 de ani) la legea nr. 263/2010.

Persoanele care au realizat un stagiul de cotizare în condiții de handicap preexistent calității de asigurat beneficiază de reducerea vârstelor standard de pensionare prevăzute în anexa nr. 5, în funcție de gradul de handicap, după cum urmează:

a) cu 15 ani, în situația asiguraților cu handicap grav, dacă au realizat, în condițiile handicapului preexistent calității de asigurat, cel puțin o treime din stagiul complet de cotizare;

b) cu 10 ani, în situația asiguraților cu handicap accentuat, dacă au realizat, în condițiile handicapului preexistent calității de asigurat, cel puțin două treimi din stagiul complet de cotizare;

c) cu 10 ani, în situația asiguraților cu handicap mediu, dacă au realizat, în condițiile handicapului preexistent calitatii de asigurat, stagiul complet de cotizare.

Nevăzătorii beneficiază de pensie pentru limită de vârstă, indiferent de vârstă, dacă au realizat ca nevăzător cel puțin o treime din stagiul complet de cotizare.

Pensia anticipată este pensia care se cuvine, cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, persoanelor care au realizat un stagiul de cotizare cu cel puțin 8 ani mai mare decât stagiul complet de cotizare prevăzut de lege. Prin comparație, conform Legii nr. 19/2000, pensia anticipată se obține în condițiile depășirii stagiului complet de cotizare cu cel puțin 10 ani.²⁰

Cuantumul pensiei anticipate se stabilește în aceleași condiții cu cel al pensiei pentru limită de vârstă.

²⁰ Roxana Cristina Radu, *op. cit.*, p. 104.

La împlinirea vârstelor standard de pensionare prevăzute de lege, pensia anticipată devine pensie pentru limită de vârstă și se recalculează prin adăugarea perioadelor asimilate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de suspendare a plății pensiei anticipate.

Conform Legii nr. 263/2010, *pensia anticipată parțială* se cuvine, cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, persoanelor care au realizat stagiul complet de cotizare, precum și celor care au depășit stagiul complet de cotizare cu până la 8 ani. Prin comparație, sub imperiul Legii nr. 19/2000, pensia anticipată parțială se obținea în condițiile atingerii sau depășirii stagiului complet de cotizare cu cel mult 10 ani.²¹

Cuantumul pensiei anticipate parțiale se stabilește din cuantumul pensiei pentru limită de vârstă care s-ar fi convenit, prin diminuarea acestuia cu 0,75% pentru fiecare lună de anticipare, până la îndeplinirea condițiilor pentru obținerea pensiei pentru limită de vârstă. De subliniat faptul că noua lege a urmărit descurajarea celor care solicită pensie anticipată parțială prin majorarea coeficientului de penalizare care, sub imperiul vechii Legi a pensiilor nr. 19/2000, varia de la 0,05% (pentru fiecare lună de anticipare) pentru depășirea stagiului complet de cotizare cu 9-10 ani până la maxim 0,50% pentru depășirea stagiului complet de cotizare cu până la 1 an.

Potrivit unei prevederi cu caracter de noutate pentru sistemul românesc de pensii publice, persoanele care au locuit cel puțin 30 de ani în zonele afectate de poluarea remanentă datorită extracției și prelucrării minereurilor neferoase cu conținut de cupru, plumb, sulf, cadmiu, arseniu, zinc, mangan, fluor, clor, respectiv Baia Mare, Copșa Mică și Zlatna, pe o rază de 8 km în jurul acestor localități, beneficiază de reducerea vârstei standard de pensionare cu 2 ani fără nici o penalizare.²²

La data îndeplinirii condițiilor pentru acordarea pensiei pentru limită de vârstă, pensia anticipată parțială se transformă în pensie pentru limită de vârstă și se recalculează prin eliminarea diminuării prevăzute la art. 65 alin. (4) și prin adăugarea perioadelor asimilate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de suspendare a plății pensiei anticipate parțiale. Transformarea pensiei anticipate parțiale în pensie pentru limită de vârstă se face din oficiu.

Pensia de invaliditate se cuvine persoanelor care și-au pierdut total sau cel puțin jumătate din capacitatea de muncă, din cauza:

- a) accidentelor de muncă și bolilor profesionale, conform legii;
- b) neoplaziilor, schizofreniei și SIDA;
- c) bolilor obișnuite și accidentelor care nu au legătură cu munca.

Au dreptul la pensie de invaliditate și elevii, ucenicii și studenții care și-au pierdut total sau cel puțin jumătate din capacitatea de muncă, ca urmare a

²¹ *Ibidem.*

²² Art. 65 alin. 5 din *Legea nr. 263/2010.*

accidentelor de muncă sau bolilor profesionale survenite în timpul și din cauza practicii profesionale.

Persoanele care și-au pierdut total sau cel puțin jumătate din capacitatea de muncă și mării mutilați, ca urmare a participării la lupta pentru victoria Revoluției din Decembrie 1989 ori în legătură cu evenimentele revoluționare din decembrie 1989, care erau cuprinși într-un sistem de asigurări sociale anterior datei ivirii invalidității din această cauză, au dreptul la pensie de invaliditate în aceleași condiții în care se acordă pensia de invaliditate persoanelor care au suferit accidente de muncă.

În raport cu gradul de reducere a capacității de muncă, invaliditatea este:

a) de gradul I, caracterizată prin pierderea totală a capacității de muncă și a capacității de autoîngrijire;

b) de gradul II, caracterizată prin pierderea totală a capacității de muncă, cu păstrarea capacității de autoîngrijire;

c) de gradul III, caracterizată prin pierderea a cel puțin jumătate din capacitatea de muncă, persoana putând să presteze o activitate profesională, corespunzătoare a cel mult jumătate din timpul normal de muncă.

Persoanele care și-au pierdut capacitatea de muncă din cauza unor boli obișnuite sau a unor accidente care nu au legătură cu munca beneficiază de pensie de invaliditate dacă au realizat stagiul de cotizare necesar în raport cu vârsta, conform tabelului nr. 3.

Tabel 3

Stagiul de cotizare necesar în raport cu vârsta,
pentru pensia de invaliditate

Vârsta persoanei la data emiterii deciziei medicale asupra capacității de muncă	Stagiul de cotizare (ani)
până la 20 ani	1
de la 20-23 ani	2
23-25 ani	3
25-29 ani	6
29-33 ani	9
33-37 ani	11
37-41 ani	14
41-45 ani	17
45-49 ani	20
49-53 ani	23
53-57 ani	25
57-60	26
peste 60 de ani	27

În comparație cu condițiile de cotizare cerute de Legea nr. 19/2000²³, noua lege a pensiilor a realizat o mai bună corelare a vârstei asiguratului de la data apariției stării de invaliditate cu stagiul de cotizare pe care îl putea realiza până la acea vârstă, măsură care îi favorizează pe tinerii cu studii superioare care nu puteau realiza 5 ani (sau cel puțin jumătate din acest stagi) pentru a putea beneficia de acest tip de pensie.

La stabilirea pensiei de invaliditate se acordă un stagiul potențial, determinat ca diferență între stagiul complet de cotizare prevăzut în anexa nr. 5 sau, după caz, anexa nr. 6 și stagiul de cotizare realizat până la data acordării pensiei de invaliditate. Stagiul potențial rezultat nu poate fi mai mare decât stagiul de cotizare pe care persoana l-ar fi putut realiza de la data acordării pensiei de invaliditate până la împlinirea vârstei standard de pensionare, prevăzută în anexa nr. 5 sau, după caz, anexa nr. 6, la care poate solicita pensie pentru limită de vârstă.

Pensionarii de invaliditate încadrați în gradul I de invaliditate au dreptul, în afara pensiei, la o indemnizație pentru însoțitor, în quantum fix. Cuantumul indemnizației pentru însoțitor reprezintă 80% din valoarea unui punct de pensie, stabilită în condițiile legii. Indemnizația pentru însoțitor se suportă de la bugetul de stat.

Activitatea de expertiză medicală și evaluare a capacității de muncă a fost regândită de legiuitor astfel încât procedura de expertizare medicală să fie mai minuțioasă, implicând responsabilizarea medicului expert al asigurărilor sociale care întocmește Raportul de expertiză medicală a capacității de muncă și emite decizia de pensionare, precum și deciziile periodice de revizuire a capacității de muncă.

Pensionarii de invaliditate sunt supuși revizuirii medicale periodice, în funcție de afecțiune, la intervale cuprinse între un an și 3 ani, până la împlinirea vârstelor standard de pensionare, la termenele stabilite de medicul expert al asigurărilor sociale sau, după caz, de către comisiile centrale de expertiză medico-militară.

După fiecare revizuire medicală, medicul expert al asigurărilor sociale, respectiv comisiile centrale de expertiză medico-militară emit o nouă decizie medicală asupra capacității de muncă, prin care se stabilește, după caz:

- a) menținerea în același grad de invaliditate;
- b) încadrarea în alt grad de invaliditate;
- c) redobândirea capacității de muncă.

Dreptul la pensie de invaliditate se modifică sau încetează începând cu luna următoare celei în care s-a emis decizia medicală asupra capacității de muncă, emisă în urma revizuirii medicale.

Conform art. 79 alin. 1 din Legea nr. 263/2010, nu mai sunt supuși revizuirii medicale pensionarii de invaliditate care:

- a) prezintă invalidități care afectează ireversibil capacitatea de muncă;

---

²³ Pentru detalii, a se vedea: Roxana Radu, *op. cit.*, p. 107.

- b) au împlinit vârstele standard de pensionare prevăzute de lege;
- c) au vârsta mai mică cu până la 5 ani față de vârsta standard de pensionare și au realizat stagiile complete de cotizare, conform legii.

La data îndeplinirii condițiilor pentru acordarea pensiei pentru limită de vârstă, pensia de invaliditate devine pensie pentru limită de vârstă, acordându-se, din oficiu, cuantumul cel mai avantajos. Indemnizația pentru însoțitor se menține și pe durata acordării pensiei pentru limită de vârstă.

Pensiile personalului din domeniul apărării naționale, ordinii publice, siguranței naționale și din sistemul administrației penitenciarelor

În anul 2010, guvernul Emil Boc a urmărit eliminarea pensiilor speciale, Legea nr. 263/2010 reglementând și condițiile de pensionare pentru cadrele militare în activitate, polițiștii, funcționarii publici cu statut special din sistemul administrației penitenciarelor, din domeniul apărării naționale, ordinii publice și siguranței naționale, aceștia fiind incluși în sistemul unitar al pensiilor publice, astfel²⁴:

- vârsta standard de pensionare este de 60 de ani, atât pentru femei, cât și pentru bărbați;
- stagiul minim de cotizare în specialitate este de 20 de ani, atât pentru femei, cât și pentru bărbați;
- stagiul complet de cotizare este de 30 de ani, atât pentru femei, cât și pentru bărbați.

Atingerea vârstelor standard de pensionare și a stagiilor de cotizare urma a se realize, conform eșalonării prevăzute în anexa nr. 6 la lege, într-un interval cuprins între luna februarie 2011 și luna ianuarie 2030.

Criza economică și restricțiile bugetare au impus recalcularea acestor pensii care anterior erau reglementate de legi speciale. Astfel, conform prevederilor art. 1 din Legea nr. 119/2010 privind stabilirea unor măsuri în domeniul pensiilor, au fost recalculate, conform principiului contributivității, următoarele categorii de pensii stabilite în baza unor legi speciale:

- a) pensiile militare de stat;
- b) pensiile de stat ale polițiștilor și ale funcționarilor publici cu statut special din sistemul administrației penitenciarelor;
- c) pensiile de serviciu ale personalului auxiliar de specialitate al instanțelor judecătorești și al parchetelor de pe lângă acestea;
- d) pensiile de serviciu ale personalului diplomatic și consular;
- e) pensiile de serviciu ale funcționarilor publici parlamentari;
- f) pensiile de serviciu ale deputaților și senatorilor;

---

²⁴ Art. 54 din *Legea nr. 263/2010*.

g) pensiile de serviciu ale personalului aeronautic civil navigator profesionist din aviația civilă;

h) pensiile de serviciu ale personalului Curții de Conturi.

Anterior intrării în vigoare a Legii nr. 263/2010, în conformitate cu dispozițiile H.G. nr. 737/2010 privind metodologia de recalculare a categoriilor de pensii de serviciu prevăzute la art. 1, lit. c) – h) din Legea nr. 119/2010, începând cu luna septembrie 2010, pensiile de serviciu stabilite în fostul sistem public au fost recalculate conform algoritmului de calcul prevăzut de Legea nr. 19/2000, modificată și completată.

De asemenea, potrivit dispozițiilor H.G. nr. 735/2010 pentru recalcularea pensiilor stabilite potrivit legislației privind pensiile militare de stat, a pensiilor de stat ale polițiștilor și ale funcționarilor publici cu statut special din sistemul administrației penitenciarelor, aceste categorii de pensii urmau a fi recalculate conform algoritmului de calcul utilizat pentru pensiile din sistemul public, într-o perioadă de 5 luni de la data intrării în vigoare a hotărârii de guvern menționate mai sus. Recalcularea a fost efectuată de casele de pensii sectoriale aflate în subordinea instituțiilor în evidența cărora se aflau persoanele beneficiare.

Noul sistem instituit de Legea nr. 263/2010 a micșorat numărul beneficiarilor de pensii speciale de la 8.409, în 2010, la 2.857, în 2011²⁵, rămânând în afara sistemului public magistrații care, conform Legii nr. 303/2004, dacă au o vechime de cel puțin 25 de ani în magistratură, beneficiază, la împlinirea vârstei prevăzute de lege, de pensie de serviciu, în cuantum de 80% din media veniturilor brute realizate în ultimele 12 luni de activitate înainte de data pensionării. Asemănător magistraților, la împlinirea vârstei de 60 de ani membrii Corpului diplomatic și consular al României cu o vechime de cel puțin 15 ani în Ministerul Afacerilor Externe, precum și personalul încadrat pe funcții de execuție specifice se pot pensiona la cerere și pot beneficia de pensie de serviciu în cuantum de 80% din baza de calcul reprezentând salariul de bază brut lunar corespunzător încadrării în funcția de execuție deținută în administrația centrală, la care se adaugă indemnizațiile și sporurile avute în ultima lună de activitate în administrația centrală a Ministerului Afacerilor Externe înainte de data pensionării.²⁶ Nu este deloc lipsită de interes mențiunea expresă a celor două legi speciale că partea din

---

²⁵ Mariana Bechir, *6 ani de reformare a pensiilor: Pensiile speciale sunt mai numeroase și mai costisitoare decât la desființarea lor în 2010*, a se vedea: <http://cursdeguvernare.ro/6-ani-de-reforma-a-pensiilor-pensiilor-pensiile-speciale-sunt-mai-numeroase-si-costa-mai-mult-decat-la-desfiintarea-lor-in-2010.html>. (accesat: iulie 2017).

²⁶ Art. 1 alin. 1 din *Legea nr. 216/2015 privind acordarea pensiei de serviciu membrilor Corpului diplomatic și consular al României*.

pensia de serviciu care depășește nivelul pensiei din sistemul public se suportă din bugetul de stat.²⁷

În anul 2015, guvernul Victor Ponta a modificat schema pensiilor, reintroducând toate pensiile speciale eliminate în septembrie 2010, ba chiar adăugând câteva noi categorii. Astfel, potrivit Legii nr. 223/2015 privind pensiile militare de stat, au dreptul la pensie de serviciu pentru limită de vârstă militarii, polițiștii și funcționarii publici cu statut special, în activitate, care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții: au împlinit vârsta standard de pensionare pentru limită de vârstă (60 de ani); au o vechime efectivă de cel puțin 25 de ani, din care cel puțin 15 ani reprezintă vechimea în serviciu. Ca urmare a acestor modificări legislative, numărul pensiilor speciale a crescut, în 2015, la 5.430²⁸ pentru ca în primul trimestru al anului 2017 să se ajungă la 8.431 pensii de serviciu.²⁹

În prezent, s-a adus în discuție o nouă reconfigurare a pensiilor speciale. Deși, la nivel declarativ, toate modificările legislative au urmărit creșterea suportului financiar al sistemului public de pensii prin descurajarea pensionării anticipate, creșterea vârstei de pensionare, recalcularea pensiilor speciale aflate în plată, ele au avut rezultate mai mult simbolice, din cauza limitelor pe care le are bugetul asigurărilor sociale de stat, discrepanțelor dintre nivelul pensiilor din sistemul public și nivelul pensiilor speciale, creșterii nesemnificative a pensiilor pentru categoria pensionarilor cu venituri foarte reduse.

AN ANALYSIS OF THE ROMANIAN PENSION SYSTEM: PUBLIC PENSIONS VERSUS SPECIAL PENSIONS

(Abstract)

In this article the authors carry out an analysis of the pension system in Romania, as well as of the categories of pensions. The analysis focuses on changes in the legislative system after the Revolution of December 1989, the evolution of pensions, the structure of pensioners, the conditions for granting different categories of pensions, the situation of special pensions. The evolutions of the analyzed categories of pensions are placed in the economic and political context of the Romanian society, highlighting the legislative measures and the events that took place during the respective periods.

Keywords: age, insurance, law, pension, retirement.

---

²⁷ Art. 5 alin. 1 din *Legea nr. 303/2004 privind Statutul judecătorilor și procurorilor* și art. 6 alin. 3 din *Legea nr. 216/2015 privind acordarea pensiei de serviciu membrilor Corpului diplomatic și consular al României*.

²⁸ Mariana Bechir, *op. cit.*

²⁹ A se vedea: <http://www.mediafax.ro/economic/exclusiv-statal-plateste-lunar-pensii-speciale-de-aproape-480-de-milioane-de-lei-16356209>.

RĂSPUNDEREA ASOCIAȚILOR SOCIETĂȚILOR

LUCIAN BERND SĂULEANU*

Preliminarii

Demersul doctrinei și jurisprudenței occidentale, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, a fost evitarea răspunderii *in infinitum* (răspundere reglementată de Codul civil, în art. 2324 alin. 1¹), astfel că s-a încercat identificarea unei fisuri în teoria patrimoniului, prin încercarea divizării acestuia și conturării unui patrimoniu comercial (teoria patrimoniului de afectățiune) și mai apoi consacraarea societății cu răspundere limitată.

Dezbaterile contradictorii privind limitarea răspunderii au apărut încă de la primele aplicații jurisprudențiale în Anglia² sau propuneri legislative în celelalte țări europene, amintind poziția Camerei de Comerț din Lyon³ potrivit căreia această instituție a limitării răspunderii „este în flagrantă contradicere cu unul din principiile ce stau la baza așezământului nostru juridic ... ce a contribuit să dea comerțului francez un renume de cinste și corectitudine și tot el este, de cele mai adese ori, baza de credit a mai tuturor afacerilor ” și „ea va permite la numeroși comercianți să fugă de răspunderea *in infinitum*”, iar răspunsul formulat de Perroud nu întârzie să apară: „Firește principiul este nou și contrar tuturor felurilor noastre de a gândi, dar să fie oare atât de periculos? Nu este oare preferabil acest fel de întreprindere, care lucrează la lumina zilei, decât acela de a lucra în fraudăa legii, căutând numai de formă să fie în concordanță cu ea, cum o făcea până acum micile societăți anonime?”⁴.

---

* Prof. Univ. Dr. Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept, e-mail: luciansauleanu@yahoo.com.

¹ „Cel care este obligat personal răspunde cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare. Ele servesc drept garanție comună a creditorilor săi”.

² „Nu văd nici o rațiune pentru care niște persoane nu se pot învoi să conducă afaceri, fiecare liber de răspunderea pentru sumele ce a subscris, dacă a înștiințat pe creditori. Nu văd nici o rațiune de ce trei ori patru persoane nu pot face aceasta, tot atât de bine ca și șapte sau de ce o singură persoană nu ar putea-o face, de ce nu poate afișa de pildă, că a pus zece mii de lire într-o întreprindere și nu vrea să răspundă nici cu un șiling mai mult” (argumentele unuia dintre judecătorii Curții Supreme în cauza Broderip Salomon considerată în epocă esențială în recunoașterea limitării de risc și personalității juridice, *apud* I. L. Georgescu, *Drept comercial român*, vol. II, București, Editura All Beck, 2002, p. 5).

³ Opinie cu privire la Proiectul din 16 martie 1920 privind reglementarea societăților cu răspundere limitată.

⁴ I. L. Georgescu, *op. cit.*, pp. 263-265.

Raportându-ne la momentul actual, constatăm că răspunderea limitată are o altă conotație decât cea existentă și dorită la momentul creării acesteia; diluarea scopului inițial nu este altceva decât urmarea modificării structurale a relațiilor comerciale, a complexității și multitudinii acestora. Noile instituțiile juridice, fie specifice dreptului societăților comerciale, fie ale altor ramuri de drept conturează o altă fizionomie a acestei răspunderi limitate, putând spune într-un joc de cuvinte că asistăm la o limitare a răspunderii limitate a asociațiilor; ne referim aici la atragerea răspunderii asociațiilor în baza art. 169 din Legea nr. 85/2014 privind insolvența sau când aceștia abuzează de caracterul limitat al răspunderii sale ori de personalitatea distinctă a societății (art. 237¹ alin. 3) ori a atragerii răspunderii solidare a asociațiilor în temeiul art. 25 din Codul de procedură fiscală. Având în vedere că majoritatea societăților înmatriculate sunt societăți cu răspundere limitată și societăți pe acțiuni, putem reține că nu a dispărut motivul inițial în crearea acestor forme de societăți, anume cel de identificare a unui vehicul apt să permită desfășurarea activităților comerciale limitându-se riscurile, adică fără a afecta patrimoniul personal al asociațiilor, însă, totodată, putem constata o vizibilă modificare în optica legiuitorului care printr-o serie de dispoziții tinde să lărgască sfera cazurilor în care asociații răspund pentru datoriile societății.

Limitele răspunderii asociațiilor – criteriu legal de clasificare a societăților

Observând dispozițiile art. 3 din Legea nr. 31/1990 privind societățile, se poate constata intenția legiuitorului de a oferi dintr-un început o diferențiere a răspunderii asociațiilor în funcție de formele societăților; astfel, calitatea de asociat într-o anumită formă de societate este în legătură directă cu un anumit grad de răspundere proprie acelei societăți. Pot însă asociații să deroge de la aceste dispoziții legale și să-și asume prin actul constitutiv o răspundere de un grad diferit decât cea pe care legea o impune pentru acea formă de societate și fără însă să afecteze alte elemente structurale specifice ale acesteia?

Sub acest aspect, în doctrină⁵ se apreciază că enumerarea formelor juridice ale societăților din art. 2 are un caracter limitativ, iar asociații au doar dreptul de a opta în una din aceste forme, astfel că toate elementele viitoarei societăți vor corespunde acesteia; așadar, nu este admisibilă constituirea unei societăți prin îmbinarea unor elemente specifice mai multor forme de societăți⁶, liberitatea asociațiilor de a modifica sau a adăuga anumite elemente corpunzător intereselor lor fiind limitată.

---

⁵ Stanciu D. Cărpenaru, *Tratat de drept comercial român*, București, Editura Universul Juridic, 2009, p. 141.

⁶ I. L. Georgescu, *op. cit.*, vol. II, p. 19.

Pentru aceste motive, nu poate fi primită nici varianta în care clauzele actului constitutiv doar alterează anumite elemente esențiale, cum este cazul modificării limitei răspunderii, care a fost reglementată imperativ pentru fiecare formă de societate în parte. Atât timp cât se recunoaște că forma juridică reprezintă un model predeterminat de lege căruia totodată i-a fost atribuit și un regim juridic propriu implicit alegând forma, asociații aleg și regimul juridic corespunzător; nimic nu-i împiedică pe asociați să aleagă în măsura în care doresc o răspundere limitată acea formă juridică de societate care stabilește o astfel de răspundere.

Au fost invocate ca argumente în favoarea nulității clauzelor din actele constitutive prin care se stabilește o altă limită de răspundere decât cea legală faptul că:

- fizionomia juridică a fiecărei forme de societăți este fundamental distinctă și tot așa răspunderea asociațiilor diferă nu numai în gradul ei, dar și în esența ei juridică.⁷
- legiuitorul a fost preocupat în crearea fizionomiei specifice fiecărei forme de societate de rolul lor economic, dar și de ocrotirea terților și a creditului în general.⁸

În considerarea acestor argumente, s-a apreciat, spre exemplu, că este nelegală clauza din actul constitutiv al unei societăți pe acțiuni care stabilește că acționarii garantează pentru obligațiile sociale nu numai în limita capitalului subscris, ci și cu patrimoniul propriu, precum și clauza prin care s-ar stipula în cazul unei societăți în nume colectiv o răspundere mai mică pentru unii sau toți asociații decât cea stabilită de lege.⁹ Cu privire la o astfel de înțelegere între asociații unei societăți în nume colectiv, s-a reținut în practica judiciară recentă¹⁰: „Faptul că între asociații care dețineau și funcția de administratori s-a făcut o înțelegere în sensul administrării societății de o singură persoană –G.Ș.– nu este de natură a produce efecte juridice în contra dispozițiilor legale ce reglementează acest tip de societate. De asemenea, este fără efecte juridice declarația asociatului G.Ș. în sensul că este singurul vinovat de aducerea societății în stare de insolvență, având în vedere că la acest tip de societate, nu sunt incidente dispozițiile art. 138 din Legea nr. 85/2006 privind răspunderea membrilor organelor de conducere¹¹, ci asociații sunt ținuți să răspundă față de toate obligațiile sociale în temeiul formei de societate și al caracterului nelimitat și solidar al răspunderii lor. Înțelegerea asociațiilor poate avea efect doar în raporturile dintre ei, putând sta la baza unei eventuale acțiuni în regres însă nu este opozabilă terților”.

În ceea ce ne privește, îmbrățișăm doar în parte punctele de vedere mai sus exprimate în doctrină și jurisprudență și considerăm că trebuie să facem diferențiere

---

⁷ E. Cristoforeanu, *Infeficacitatea derogărilor statutare la responsabilitatea limitată a soților unei societăți anonime*, în „Revista de drept comercial și studii economice”, 1938, p. 26.

⁸ I. L. Georgescu, *op. cit.*, vol. II, p. 20.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ C. Ap. Ploiești, Secția comercială, decizia civilă nr. 291 din 14 martie 2007.

¹¹ În prezent, art. 169 din *Legea nr. 85/2014*.

între cele două situații: analiza valabilității clauzelor din actul constitutiv și cea a clauzelor din contractul încheiat între societate și creditor; astfel, trebuie să avem în vedere existența acestui criteriu legal de diferențiere între formele juridice ale societăților și să apreciem că răspunderea limitată sau nelimitată ține de esența respectivelor forme de societate, motiv pentru care prin actul constitutiv nu se poate deroga, însă totuși trebuie să recunoaștem posibilitatea ca în contractele încheiate de societatea respectivă cu terțe persoane să se poată menționa că se renunță în caz de neexecutare a obligațiilor contractuale la executarea subsidiară a asociaților; o astfel de soluție își găsește reazem în ideea că răspunderea nelimitată constituie o garanție în favoarea creditorilor. O dispoziție legală, care vine în sprijinul punctului nostru de vedere, o regăsim în materia răspunderii membrilor grupului de interes economic, art. 119 alin. 1 din Legea nr. 161/2003 stabilind că aceștia răspund nelimitat pentru obligațiile grupului și solidar, în lipsa unei stipulații contrare cu terții co-contractanți.

Răspunderea asociaților conform art. 3 din Legea nr. 31/1990 privind societățile

Legiuitorul a stabilit întinderea răspunderii asociaților în funcție de forma societății:

1. „Asociații în societatea în nume colectiv și asociații comanditați în societatea în comandită simplă sau în comandită pe acțiuni răspund nelimitat și solidar pentru obligațiile sale. Creditorii societății se vor îndrepta mai întâi împotriva acesteia pentru obligațiile ei și, numai dacă societatea nu le plătește în termen de cel mult 15 zile de la data punerii în întârziere, se vor îndrepta împotriva acestor asociați” (alin. 2).

Pentru a sublinia importanța acestui mod diferit în care asociații răspund, conținutul acestei dispoziții a fost reluat și în capitolele rezervate fiecărei forme de societate, respectiv în art. 85 pentru societățile în nume colectiv¹², art. 90 pentru societățile în comandită simplă, respectiv art. 188 pentru societățile în comandită pe acțiuni. Apreciem că legiuitorul tocmai pentru o mai mare siguranță în privința exprimării în deplină cunoștință de cauză a voinței asociaților la momentul constituirii a prevăzut ca excepție față de celelalte forme de societăți că actul constitutiv al societății în nume colectiv sau în comandită simplă se încheie în formă autentică (art. 5 alin. 6 lit. b).

Scopul instituirii acestei răspunderi nelimitate și solidare pentru obligațiile sociale a fost de a oferi o **garanție creditorilor societății** în eventuala executare a obligațiilor; este o garanție legală, menită să ocrotească terții cu care societatea contractează. Trebuie spus că legiuitorul a fost și mai riguros în această privință,

---

¹² Asociații sunt obligați nelimitat și solidar pentru operațiunile îndeplinite în numele societății de persoanele care o reprezintă.

stabilind, spre exemplu, că răspunde nelimitat și solidar de toate obligațiile societății și o persoană străină de societate dacă numele acesteia figurează, cu consimțământul său, în firma unei societăți în nume colectiv sau în comandită simplă (art. 34 din Legea nr. 26/1990); această regulă se aplică și comanditarului al cărui nume figurează în firma unei societăți în comandită.

Răspunderea solidară și nelimitată este trăsătura caracteristică societăților de persoane, art. 3 alin. 2 fiind imperative, astfel că asociații nu pot să excludă sau să limiteze această răspundere, orice clauză din actul constitutiv în acest sens fiind lovită de nulitate absolută. Însă, având în vedere că această răspundere este o garanție legală oferită creditorilor, nimic nu-i împiedică pe aceștia din urmă să renunțe la ea, astfel că au fost apreciate ca valabile clauzele prevăzute în contractul dintre părți prin care se renunță la urmărirea asociaților sau numai a unora dintre aceștia.¹³

Din analiza art. 3, rezultă că răspunderea asociaților are un **caracter subsidiar**, în sensul că asociații răspund pentru obligațiile sociale numai în măsura în care societatea nu le plătește în termenul de 15 zile, calculat de la data punerii în întârziere. Dacă în privința naturii subsidiare a răspunderii asociaților nu există divergențe în doctrină, totuși, nu s-a conturat o opinie unitară în privința interpretării în concret a momentului în care intervine răspunderea asociaților. Se observă că nu este condiționată răspunderea asociaților de punerea în prealabil în executare a hotărârii judecătorești, textul de lege stabilind ca unic reper neplata de către societate a obligațiilor în termenul de 15 zile de la punerea în întârziere. S-a apreciat¹⁴ că lipsa unei dispoziții care să oblige creditorii mai întâi să execute silit hotărârea judecătorească obținută față de societate „golește de conținut caracterul subsidiar al răspunderii asociaților, deoarece oferă societății posibilitatea de a evita răspunderea pentru obligațiile sociale, prin simpla neexecutare a obligațiilor în termenul menționat”. Nu putem fi de acord cu această opinie¹⁵, în primul rând, pentru faptul că o astfel de interpretare nu rezultă din conținutul normei juridice; dimpotrivă, apreciem că nu poate fi pusă la îndoială concizia textului de lege, singura condiție impusă pentru ca asociații să răspundă nelimitat și solidar fiind cea a neachitării datoriei în termenul de 15 zile de la data punerii în întârziere; așadar, nu rezultă că mai întâi creditorii trebuie să înceapă executarea silită față de societate și, astfel, numai după ce se constată insuficiența bunurilor să se poată îndrepta împotriva asociaților. În al doilea rând, dimpotrivă, apreciem că tocmai o astfel de interpretare și condiționare a creditorilor de a proceda la executarea silită asupra societății face ca această trăsătură caracteristică a răspunderii nelimitate și solidară a asociaților să fie diluată, neputându-se susține că oferă societății

¹³ Paul Le Cannu, *Droit des sociétés*, Montchrestien, 2e édition, Paris, 2003, p. 798.

¹⁴ I. L. Georgescu, vol.II, p. 164; Stanciu D. Cărpenaru, *op. cit.*, p. 187.

¹⁵ Această opinie s-a format prin raportare la conținutul art. 106 alin. 2 din *Codul comercial din 1887*: „cu toate acestea, creditorii societății nu pot pretinde să fie plătiți de asociați cu averea lor mai înainte de a fi exercitat acțiunea în contra societății”.

posibilitatea de a evita răspunderea odată ce societatea este una de persoane în care implicarea și controlul asociațiilor sunt depline.

De menționat faptul că hotărârea judecătorească obținută împotriva societății este opozabilă fiecărui asociat (art. 85 alin. 2).

Din perspectiva efectelor solidarității, trebuie să avem în vedere că nu suntem în prezența unei solidarități a societății și asociațiilor față de creditori; din acest motiv, dacă datoria este achitată de societate, asociații nu mai răspund, societatea neavând un drept de regres împotriva asociațiilor. Așadar, solidaritatea există numai în raporturile dintre asociați și creditori; asociatul urmărit este executat pentru întreaga datorie, neputând invoca beneficiul de diviziune, ulterior având drept de regres împotriva celorlalți asociați codebitori pentru partea din datorie ce revine fiecăruia dintre ei (art. 1456 C. civ.).

Partea ce revine fiecăruia dintre asociații codebitori corespunde cotei de participare la beneficii și suportare a pierderilor prevăzută în actul constitutiv sau în lipsa unei clauze care să stabilească cota de suportare a pierderilor, urmează ca asociatul să suporte proporțional cu participarea la distribuția beneficiului (art. 1881 alin. 2 C. civ.); dacă aceste cote sunt diferite (cota de participare la beneficii și cota de suportare a pierderilor) se va avea în vedere cota stabilită pentru suportarea pierderilor; s-ar putea susține că nu se justifică a se avea în vedere această cotă odată ce nu suntem în ipoteza unei pierderi în sens contabil, astfel că fiecare ar trebui să suporte în părți egale așa cum rezultă și din aplicarea art. 1456 alin. 2 C. civ.; nu se poate reține o astfel de interpretare întrucât apreciem că obligația asociațiilor de a suporta pierderile are un caracter general revenind acestora atât în timpul funcționării societății, cât și în faza lichidării, asociații înțelegând prin raportare la forma de societate să se oblige inclusiv pe timpul existenței acesteia să suporte orice pierdere așa cum este cazul răspunderii neulimitate și solidară a asociațiilor conform art. 3 alin. 2.

O întrebare căreia merită să-i găsim un răspuns privește relevanța **izvorului obligației**, anume dacă legiuitorul a înțeles să instituie o răspundere a asociațiilor doar pentru anumite obligații, spre exemplu doar pentru cele ce au ca izvor contractele, sau, dimpotrivă, nu are importanță faptul juridic generator al obligațiilor. Observând conținutul art. 3 alin. 2 constatăm că legiuitorul recunoaște dreptul creditorului de a se îndrepta în subsidiar împotriva asociațiilor pentru obligațiile societății, fără a distinge în funcție de izvorul acesteia și nici din perspectiva obiectului lor (a da, a face sau a nu face). Chiar dacă în cuprinsul acestui text de lege se stabilește dreptul creditorilor de a se îndrepta împotriva asociațiilor pentru respectivele obligații numai dacă societatea „*nu le plătește*”, termenul „*plată*” trebuie interpretat conform art. 1469 alin. 2 în sensul că „*plata constă în remiterea unei sume de bani sau, după caz, în executarea oricărei alte prestații care constituie obiectul însuși al obligației*”. Pe de altă parte, nici art. 85 alin. 2 nu conduce la o altă interpretare atât timp cât acesta stabilește răspunderea nelimitată și solidară a asociațiilor pentru „*operațiunile îndeplinite în numele societății de persoanele care o reprezintă*”. Cum termenul de

operațiune nu are o conotație strict juridică, înțelegând prin acesta orice activitate efectuată de reprezentanții societății pentru îndeplinirea scopului și activităților societății, implicit nu putem să restrângem sfera obligațiilor sociale doar la o anumită categorie de obligații în funcție de izvorul sau de obiectul lor.

Analiza art. 85 alin. 2 aduce în discuție posibila **delimitare a operațiunilor** care obligă pe asociați între operațiuni care depășesc sau cele care nu depășesc obiectul de activitate al societății sau puterile reprezentanților, respectiv dacă asociații au posibilitatea să invoce eventuala depășire a principiului specialității sau limitele puterilor conferite reprezentanților. și societății în nume colectiv i se aplică dispozițiile art. 55, care stabilesc că în raporturile cu terții, societatea este angajată de actele organelor sale, chiar dacă aceste acte depășesc obiectul de activitate al societății și nici clauzele din actul constitutiv care limitează puterile conferite acestor organe sunt inopozabile terților chiar dacă au fost publicate. O astfel de interpretare se justifică cu atât mai mult cu cât conținutul art. 55 în varianta de până la modificarea acestuia, prin Legea nr. 441/2006, excludea din sfera societăților tocmai societatea în nume colectiv și societatea în comandită simplă.

De altfel, **identificarea naturii** și justificării acestei răspunderi ne ajută la o corectă interpretare a diverselor situații ce pot să apară în activitatea societății; spre exemplu, prin raportare la natura juridică de garanție legală, putem stabili valabilitatea dobândirii de către o altă societate a calității de asociat în cadrul unei societăți în nume colectiv; apreciem că dobândirea calității de asociat de către o societate cu răspundere limitată prin voința administratorului nu este valabilă atât timp cât administratorii pot face toate operațiunile cerute pentru aducerea la îndeplinire a obiectului de activitate al societății (art. 70 alin. 1), astfel că este necesară hotărârea adunării generale a asociaților. Cu privire la dobândirea de către o societate pe acțiuni a calității de asociat într-o societate în nume colectiv, s-a apreciat¹⁶ că aceasta nu poate fi decisă de directorii societății, ci doar de către consiliul de administrație, respectiv consiliul de supraveghere. În ceea ce ne privește, prin raportare la competențele stabilite pentru consiliul de administrație de art. 142, precum și la atribuțiile consiliului de administrație și directoratului de a îndeplini actele necesare și utile pentru realizarea obiectului de activitate (art. 153¹) apreciem că numai adunarea generală a acționarilor poate hotărî asupra acestei chestiuni având drept argumente, pe de o parte, expunerea mare la un astfel de risc, anume de a răspunde nelimitat și solidar, iar, pe de altă parte, dobândirea calității de asociat nu se încadrează în noțiunea generică de acte necesare și utile realizării obiectului de activitate. Totodată, nu credem că dispozițiile art. 153²², care stabilesc puterile consiliului de administrație, respectiv ale directoratului pot justifica o altă soluție decât cea exprimată de noi mai înainte, odată ce limita valorică de jumătate din valoarea contabilă a activelor societății nu poate fi avută în vedere atunci când riscul răspunderii este unul viitor și incert.

¹⁶ Paul Le Cannu, *op. cit.*, p. 799.

În cazul cesiunii părților de interes, cedentul rămâne obligat nelimitat și solidar față de creditorii atât timp cât obligația față de acesta din urmă a fost asumată până la data efectuării modificărilor corespunzătoare în registrul comerțului. O astfel de soluție rezultă din art. 87 alin. 3, care prevede că față de terți, cedentul rămâne răspunzător potrivit art. 225, adică pentru toate operațiunile făcute de societate până la momentul cesiunii. Dacă această dispoziție este consecința răspunderii personale a asociatului care îl urmărește și după pierderea calității de asociat, căci relevanță are momentul nașterii acelei obligații neexecutate, mai puțin explicabilă este răspunderea cesionarului pentru pasivul societății creat anterior intrării sale în societate.¹⁷

În concret, se pune întrebarea, în situația unei societăți cu trei asociați, cine va răspunde în cazul în care mai întâi se obține un împrumut, apoi are loc o cesiune de părți sociale între unul din asociați și un terț care dobândește astfel calitatea de asociat, și, ulterior acestei cesiuni, devine scadent împrumutul: într-o astfel de situație, creditorul îl va urmări pe cel ce are calitatea de asociat la momentul scadenței sau pe cel care avea această calitate la momentul obținerii împrumutului. Dacă avem în vedere art. 87 alin. 3, răspunsul este unul singur: răspunderea incumbă cedentului pentru că el avea calitatea de asociat și operațiunea era în curs la momentul cesiunii. De asemenea, trebuie stabilit dacă cedentul care a plătit are posibilitatea de a se îndrepta împotriva celorlalți asociați și dacă va răspunde și cesionarul. În privința celorlalți asociați, existenți și la momentul obținerii împrumutului și ulterior, nu există posibilitate de interpretare, aceștia urmând a suporta parte din obligațiile sociale. În privința răspunderii cesionarului, pentru a da un răspuns afirmativ, trebuie să avem în vedere faptul că cesionarul este singurul ce are calitatea de asociat la momentul urmăririi, iar dispozițiile art. 87 alin. 3 urmăresc doar raportul cedent-terț, astfel că regula răspunderii pentru operațiunile în curs la momentul cesiunii nu se aplică și raportului dintre cedent și cesionar, astfel că din punctul nostru de vedere cedentul se poate îndrepta și împotriva cesionarului pentru partea corespunzătoare din obligațiile sociale achitate de cel dintâi; excepție face cazul în care cedentul și cesionarul au stabilit, cu ocazia cesiunii, alte clauze privitoare la suportarea pasivului societății, cum ar fi clauza prin care cedentul își asumă obligația răspunderii personale pentru toate operațiunile în curs la momentul cesiunii.

Sfera aplicării răspunderii nelimitate a fost extinsă de legiuitor și la dizolvarea și lichidarea societăților, stabilind obligația acestora de a contribui la acoperirea pierderilor societății; astfel, potrivit art. 237¹, atunci când un asociat răspunde nelimitat pentru obligațiile societății pe durata funcționării acesteia, răspunderea sa pentru aceste obligații va fi nelimitată și în faza dizolvării și, dacă este cazul, a lichidării societății. În același sens, art. 257 prevede că lichidatorii care

¹⁷ Paul Le Cannu, *op. cit.*, p. 798.

probează că fondurile de care dispune societatea nu sunt suficiente să acopere pasivul exigibil trebuie să ceară sumele necesare asociațiilor care răspund nelimitat.

În cazul în care față de o societate în nume colectiv sau în comandită s-a deschis procedura insolvenței, art. 164 din Legea nr. 85/2014 prevede că în cazul în care bunurile nu sunt suficiente pentru plata creanțelor înregistrate în tabelul consolidat de creanțe, judecătorul sindic va autoriza executarea silită a asociațiilor cu răspundere nelimitată, sens în care va pronunța o hotărâre judecătorească definitivă și executorie care va fi pusă în executare de către lichidator prin executorul judecătoresc.

Din punct de vedere al regimului fiscal, s-a apreciat că sumele achitate de asociatul persoană juridică pentru datoriile societății nu sunt cheltuieli deductibile¹⁸ odată ce sunt considerate cheltuieli deductibile numai cheltuielile efectuate în scopul realizării de venituri impozabile (art. 21 alin. 1 din Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal).

2. „Acționarii, asociații comanditari, precum și asociații în societatea cu răspundere limitată răspund numai până la concurența capitalului social subscris” (alin. 3).

Cu toate acestea, există o serie de dispoziții care conduc la diluarea acestei reguli, punându-ne în situația să constatăm că acestea sunt de natură a atrage răspunderea peste limita capitalului social subscris.

Astfel:

- asociații răspund pentru obligațiile sociale până la acoperirea acestora în cazul declarării nulității societății (art. 58 alin. 4);
- asociatul care, în fraudă creditorilor, abuzează de caracterul limitat al răspunderii sale și de personalitatea juridică distinctă a societății, răspunde nelimitat pentru obligațiile neachitate ale societății dizolvate, respectiv lichidate (art. 237¹ alin. 3);
- creditorii sociali și orice alte persoane prejudiciate prin hotărârea asociațiilor privitoare la transmiterea părților sociale pot formula o cerere de opoziție prin care să solicite instanței judecătorești să oblige, după caz, societatea sau asociații la repararea prejudiciului cauzat, precum și, dacă este cazul, atragerea răspunderii asociatului care intenționează să își cedeze părțile sociale (art. 202 alin. 2³);
- în cadrul procedurii insolvenței, judecătorul sindic poate dispune, la cererea administratorului judiciar sau a lichidatorului, ca o parte sau întregul pasiv al debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență să fie suportată de membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și de orice alte persoane care au contribuit la starea de insolvență,

---

¹⁸ Cour Administrative d' Appel Paris, 14 oct. 1997, *Bulletin Joly sociétés*, 1998, p. 64, 6 nov. 1997, *Bulletin Joly sociétés*, 1998, p. 498 *apud* Paul Le Cannu, *op. cit.*, p. 798.

prin una din faptele enumerate în respectivul text de lege (art. 169 alin. 1 din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență);

- pentru obligațiile de plată restante ale debitorului declarat insolubil, conform art. 25 Codul de procedură fiscală, răspund solidar cu acesta următoarele persoane:
  - persoanele fizice sau juridice care, anterior datei declarării insolvabilității, cu rea-credință, au dobândit în orice mod active de la debitorii care și-au provocat astfel insolvabilitatea;
  - administratorii, asociații, acționarii și orice alte persoane care au provocat insolvabilitatea persoanei juridice debitoare prin înstrăinarea sau ascunderea, cu rea-credință, sub orice formă, a activelor debitorului;
  - administratorii care, în perioada exercităii mandatului, cu rea-credință nu și-au îndeplinit obligația legală de a cere instanței competente deschiderea procedurii insolvenței pentru obligațiile fiscale aferente perioadei respective și rămase neachitate la data declarării stării de insolvabilitate;
  - administratorii sau orice alte persoane care, cu rea-credință, au determinat nedeclararea și/sau neachitarea la scadență, cu rea-credință, a obligațiilor fiscale;
  - administratorii sau orice alte persoane care, cu rea-credință, au determinat restituirea sau rambursarea unor sume de la bugetul general consolidat fără ca aceste sume să fie cuvenite debitorului.

Separația de patroni între patrimoniul societății și patrimoniile asociațiilor face ca să nu existe un concurs între creditorii societății, pe de o parte, și creditorii asociatului, pe de altă parte. Însă, dacă un creditor al societății poate intra în concurs cu un creditor al asociatului în cazurile și condițiile mai sus arătate, un creditor al asociatului niciodată nu poate urmări bunuri din patrimoniul societății.

Excepții de la răspunderea limitată. Teoria străpunerii vălului corporativ

Instituție de sorginte anglo-saxonă, străpungerea vălului corporativ (*piercing the corporate veil*) înglobează totalitatea ipotezelor în care personalitatea juridică a societăților este lăsată de o parte, pentru a vedea dincolo de vălul corporativ.

Acest concept flexibil, necesar în procesul de realizare a justiției, a fost legiferat în dreptul intern prin art. 237¹ și apoi extins la orice persoană juridică prin reglementarea expresă a acesteia, în art. 139 alin. 2 C. civ.

- asociatul care, în fraudă creditorilor, abuzează de caracterul limitat al răspunderii sale și de personalitatea juridică distinctă a societății, răspunde

nelimitat pentru obligațiile neachitate ale societății dizolvate, respectiv lichidate (art. 237¹ alin. 3);

- creditorii sociali și orice alte persoane prejudiciate prin hotărârea asociațiilor privitoare la transmiterea părților sociale pot formula o cerere de opoziție, prin care să solicite instanței judecătorești să oblige, după caz, societatea sau asociații la repararea prejudiciului cauzat, precum și, dacă este cazul, atragerea răspunderii asociatului care intenționează să își cedeze părțile sociale (art. 202 alin. 2³);
- în cadrul procedurii insolvenței, judecătorul sindic poate dispune, la cererea administratorului judiciar sau a lichidatorului, ca o parte sau întregul pasiv al debitorului, persoană juridică, ajuns în stare de insolvență, să fie suportată de membrii organelor de conducere și/sau supraveghere din cadrul societății, precum și de orice alte persoane care au contribuit la starea de insolvență prin una din faptele enumerate, în respectivul text de lege (art. 169 alin. 1 din Legea nr. 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență);
- pentru obligațiile de plată restante ale debitorului declarat insolubil conform art. 25 Codul de procedură fiscală, răspund solidar cu acesta următoarele persoane:
  - persoanele fizice sau juridice care, anterior datei declarării insolvabilității, cu rea-credință, au dobândit în orice mod active de la debitorii care și-au provocat astfel insolvabilitatea;
  - administratorii, asociații, acționarii și orice alte persoane care au provocat insolvabilitatea persoanei juridice debitoare prin înstrăinarea sau ascunderea, cu rea-credință, sub orice formă, a activelor debitorului;
  - administratorii care, în perioada exercităii mandatului, cu rea-credință nu și-au îndeplinit obligația legală de a cere instanței competente deschiderea procedurii insolvenței pentru obligațiile fiscale aferente perioadei respective și rămase neachitate la data declarării stării de insolvabilitate;
  - administratorii sau orice alte persoane care, cu rea-credință, au determinat nedeclararea și/sau neachitarea la scadență, cu rea-credință, a obligațiilor fiscale;
  - administratorii sau orice alte persoane care, cu rea-credință, au determinat restituirea sau rambursarea unor sume de la bugetul general consolidat fără ca aceste sume să fie cuvenite debitorului.

LIABILITY OF COMPANIES ASSOCIATES

(Abstract)

The legislator set the dimension of shareholders' liability in relation to the type of company. The shareholders of a general partnership and the partnership shareholders of a general partnership are liable without limitation and in solidum for their duties, while the shareholders, partnership shareholders, as well as the shareholders of a limited liability company are only liable within the limits of the registered capital. Despite that, there are a series of provisions which lead to the decrease of limited liability, that is they are able to draw liability beyond the limit of registered capital.

Keywords: the law no. 31/1990 on trade companies, liability of shareholders, limited liability, piercing the corporate veil theory, company assets, shareholders assets.

APARIȚIA DREPTULUI CONSUMAȚIEI ȘI ROLUL SĂU ÎN SISTEMUL DE DREPT EUROPEAN ȘI NAȚIONAL

RĂZVAN SCAFEȘ*

I. Apariția dreptului consumației

Dreptul consumației sau dreptul consumului cum mai este numit în unele cazuri¹ a cunoscut o afirmare recentă în sistemele de drept europene și, în contextul dezvoltării pieței de consum din România, acesta a căpătat importanță și în sistemul național de drept.

Consumul este legat în mod direct de noțiunea de economie, fiind parte a acesteia. Cu toate acestea, deși primele economii veritabile au apărut în timpurile străvechi², noțiunile de *consum* și *consumator* nu au prezentat cu adevărat importanță și nu au căpătat primele valențe juridice decât în a doua jumătate a secolului XX.

Așa cum este lesne de înțeles, nu am putea vorbi despre dreptul consumului în lipsa unei societăți care este obișnuită să consume diverse bunuri sau servicii, astfel că apariția acestei ramuri de drept a coincis cu dezvoltarea economiei de consum, în primul rând pe continentul american și, la scurt timp, în Europa.

Economistul canadian John Kenneth Galbraith sublinia, în lucrarea sa *Era opulenței*³, că prin folosirea producției ca măsură a nivelului de trai din Statele Unite ale Americii (apreciere care s-a răspândit ulterior în întreaga lume), sunt omiși indicatori importanți ai bunăstării sociale și personale, producția devenind cel mai important element al societății moderne, condiții în care, în mod logic, consumul produselor astfel obținute va contribui la definirea acestui tip de societate.

În aceeași perioadă, filosoful germano-american Herbert Marcuse critica, în lucrarea sa *Omul unidimensional*⁴, capitalismul contemporan și consumul care luase

---

* Dr. Facultatea de Drept, Universitatea din Craiova, Avocat, Baroul Dolj; e-mail: razvan.scafes@yahoo.com.

¹ Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *Dreptul consumației*, București, Editura Hamangiu, 2012, p. 11.

² Civilizația sumeriană a dezvoltat, încă din anul 3000 î. Hr., o economie importantă bazată pe un sistem monetar din produse.

³ John Kenneth Galbraith, *The Affluent Society*, Houghton Mifflin, Harvard, 1958.

⁴ Herbert Marcuse, *Omul unidimensional*, Routledge, Londra, prima publicare în 1964, a doua ediție publicată în 1991 și republicată în 1994, 1999 și 2002, disponibilă integral la <https://libcom.org/>

amplare în societatea americană, considerând că aceasta este o formă de control social. Autorul aprecia că o persoană fizică, în calitate sa de consumator, se comportă irațional în sensul că muncește mai mult decât i se cere, pentru a-și putea satisface nevoile zilnice de bază, care devin permanent tot mai mari ca urmare a apariției unor produse noi care le înlocuiesc pe cele vechi și astfel, este încurajată nevoia de a munci mai mult pentru a putea cumpăra mai mult. Ideile afirmate de Marcuse au stat la baza formării unui nou curent, anti-consumerismul.⁵

Așadar, consumul a cunoscut un imbold deosebit începând cu anii 1960, în contextul perioadei de expansiune economică pe care Europa de Vest a cunoscut-o după Cel De-Al Doilea Război Mondial, care a determinat o abundență de produse și servicii pe piețele statelor din vestul Europei.⁶ În această perioadă, mișcarea consumeristă prindea contur, în încercarea de a ocroti consumatorii de eventualele abuzuri ale producătorilor și distribuitorilor de bunuri și servicii.

În Europa, putem remarca un veritabil drept al consumației în perioada anilor 1960, în Franța, ca o reacție a societății de consum împotriva abuzurilor profesioniștilor, în special ca urmare a dezvoltării unor profesioniști și apariția lanțurilor de supermarketuri.

În Statele Unite ale Americii anilor 1970, mișcarea consumeristă⁷ a devenit deosebit de prezentă în societate, în principal ca urmare eforturilor avocatului Ralph Nader⁸ și a procesului acestuia împotriva producătorului de automobile General Motors, prin care a criticat modul de construcție a autovehiculelor și le-a reclamat ca fiind periculoase pentru consumatori.

În anii 1980, mișcarea consumeristă din Europa occidentală a creat primele organisme de protecție a consumatorilor, care aveau rolul de a urmări respectarea de către profesioniști a primelor reglementări legale în materie.⁹

Mișcarea consumeristă a creat dreptul consumației cu scopul principal de a crește conștientizarea consumatorilor față de practicile comerciale considerate dăunătoare pentru aceștia, față de caracteristicile bunurilor și serviciilor și efectelor pe care acestea le au asupra consumatorului și patrimoniului său. În plus, dreptul consumației, prin conturarea principiilor specifice și a drepturilor consumatorului va crea cadrul juridic complet de protecție, în fața instanțelor de judecată.

---

files/Marcuse,%20H%20-%20One-Dimensional%20Man,%202nd%20edn.%20(Routledge,%202002).pdf.

⁵ O lucrare de bază a acestei ideologii o constituie cea a autoarei canadiene Naomi Klein, *No Logo: Taking Aim at the Brnd Bullies*, Knopf Canada, 1999.

⁶ Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *op.cit.*, p. 11.

⁷ Noțiunile de „mișcare consumeristă” și „consumerism” sunt utilizate în literatura filosofică, economică și juridică ca termeni echivalenți deși prin „consumerism” se înțelege și o ideologie care încurajează achiziția de bunuri și servicii în cantități tot mai mari.

⁸ Avocat și activist politic american, recunoscut pentru implicarea sa în cauzele care urmăreau protecția consumatorilor.

⁹ Juanita Goicovici, *Dreptul consumației*, Cluj-Napoca, Editura Sfera juridică, 2006, p. 7.

Remarcăm prima variantă a Codului consumației intrată în vigoare în Franța în anul 1993¹⁰, într-o perioadă în care Uniunea Europeană era preocupată de adoptarea unui set de măsuri complexe de protecție a consumatorilor¹¹, urmărind creșterea calității vieții cetățenilor europeni și evitarea unor produse alimentare neconforme, care ar cauza adevărate catastrofe sanitare.

În România, preocuparea pentru ocrotirea intereselor consumatorilor a apărut cu întârziere, la începutul anilor 1990, din cauza regimului politic comunist, care, anterior anului 1989, nu a permis dezvoltarea unei economii de consum. Odată cu trecerea la regimul democratic, inclusiv legiuitorul român a simțit nevoia de protecție a cetățenilor față de avalanșa de bunuri și servicii de la începutul anilor 1990, prin emiterea Ordonanței de Guvern nr. 21/1992 privind protecția consumatorilor. Actul normativ a însoțit OG nr. 18/1992 privind încetarea activității Comisiei Naționale pentru Standarde, Metrologie și Calitate și preluarea atribuțiilor acesteia de către Oficiul pentru Protecția Consumatorilor, instituție înființată prin HG nr. 482/1992, „ca organ de specialitate al administrației publice centrale, în subordinea Guvernului, ce acționează pentru realizarea strategiei, politicii și obiectivelor guvernamentale în domeniul protecției vieții, sănătății și securității cumpărătorilor, precum și a intereselor legitime ale acestora”¹². Ulterior, activitatea Oficiului a fost preluată de Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor, înființată ca urmare a reorganizării acestuia, prin HG 166/2001 privind organizarea și funcționarea Autorității Naționale pentru Protecția Consumatorilor.

II. Definiția dreptului consumației

Am arătat anterior că dreptul consumației a apărut și s-a dezvoltat ca un drept de reacție față de forța agresivă a producătorilor și comercianților. Trebuie avut în vedere că în toate raporturile juridice dintre profesioniști și consumatori, elementul caracteristic este poziția de superioritate a profesionistului față de consumatorii nespecializați¹³, cel puțin din punct de vedere informațional.

Recuperarea decalajului informațional și economic și căutarea unui echilibru juridic este principalul scop al dreptului consumației, care are în vedere, de asemenea, posibilitatea consumatorilor de a se adresa instanțelor de judecată în cazul în care drepturilor acestora au fost încălcate.

---

¹⁰ Jean Clais-Auloy, Franck Steinetz, *Droit de la consommation*, 5e edition, Dalloz, Paris, 2000, p. 2, citat în Juanita Goicovici, *op. cit.*, p. 7.

¹¹ În acest sens, a fost adoptată *Directiva 85/374 CEE privind răspunderea pentru produsele defectuoase*.

¹² Conform art. 1 alin. 1 din *HG nr. 482/1992 privind organizarea și funcționarea Oficiului pentru Protecția Consumatorilor*.

¹³ Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *op.cit.*, pp. 11-12.

Astfel, putem defini dreptul consumației ca fiind *un ansamblu de norme care privesc protecția consumatorului*¹⁴. O definiție mai elaborată este cuprinsă în doctrina franceză și se referă la dreptul consumației ca fiind „ansamblul de reguli aplicabile raporturilor dintre întreprinderea, producția sau distribuția de bunuri și servicii, pe de-o parte, și consumator, pe de altă parte”¹⁵.

Elementele definiției surprind, pe de-o parte, totalitatea normelor juridice care reglementează drepturile și obligațiile consumatorilor, iar, pe de altă parte, principalii participanți la raporturile de dreptul consumației, respectiv consumatorul și profesionistul.

Consumatorul este definit de legislația națională¹⁶ ca fiind „orice persoană fizică sau grup de persoane fizice constituite în asociații, care acționează în scopuri din afara activității sale comerciale, industriale sau de producție, artizanale ori liberale”. De asemenea, au fost autori care au definit consumatorul ca fiind „persoana fizică sau grupul de persoane fizice constituite în asociații care cumpără, dobândește, utilizează ori consumă produse sau servicii în afara activității sale profesionale”¹⁷. Această definiție o apreciem mai completă odată ce, în cadrul acesteia, sunt explicate mai bine „acțiunile” realizate de consumator pentru a intra în raporturile juridice care se bucură de protecția specifică.

Calitatea de *consumator* le este recunoscută așadar doar persoanelor fizice sau asociațiilor de persoane fizice¹⁸ și doar în cazul în care acestea acționează într-un scop propriu care este în afara unei activități profesionale. Legiuitorul exclude calitatea de consumator pentru acele persoane care urmăresc un scop comercial, deoarece practicarea unor astfel de activități specifice ar exclude prezumția de lipsă de informare și subordonare economică de care beneficiază consumatorul.

Consumatorul este recunoscut ca un *profan*¹⁹ al acestor raporturi juridice, deoarece capacitatea sa informațională este redusă în raport de cea a agentului economic care produce sau distribuie cu regularitate bunurile sau serviciile achiziționate de consumator și astfel, are cunoștințe vaste cu privire la acestea, putând să aprecieze cu ușurință efectele pe care acestea le pot crea.

Profesionistul este denumit și *operator economic*, respectiv „persoana fizică sau juridică, autorizată, care în cadrul activității sale profesionale fabrică, importă,

¹⁴ Definiție elaborată și în doctrina națională. A se vedea, în acest sens, *Ibidem*, p. 12.

¹⁵ Nicole L'Heureux, *Droit de la consommation*, Yvon Blais, Quebec, 2000, p. 2, citat în Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *op. cit.*, p. 12.

¹⁶ Pct. 13 al Anexei la *Legea nr. 296/2004 privind Codul consumului*.

¹⁷ Juanita Goicovici, *op. cit.*, p. 18.

¹⁸ Apreciem că deși definiția nu distinge, asociațiile de persoane fizice trebuie să aibă ca scop protecția consumatorilor, ori trebuie să fie constituite doar din consumatori ai anumitor bunuri sau servicii.

¹⁹ Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *op. cit.*, p. 63.

depozitează, transportă sau comercializează produse ori părți din acestea sau prestează servicii”²⁰.

Așadar, profesionistul este acel participant la raportul juridic de dreptul consumației care are puterea economică și informațională de a-i impune anumite condiții contractuale consumatorului, context în care pot apărea abuzuri. Tocmai această tendință caută să o corecteze dreptul consumației, în aplicarea principiului de drept civil potrivit căruia părțile raporturilor juridice civile trebuie să se găsească pe poziții de egalitate juridică.

Suplimentar față de consumator și profesionist, apreciem că trebuie recunoscută calitatea de participant la raporturile de dreptul consumației și Statului român, în principal prin Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorului, instituție creată cu scopul de a urmări respectarea de către agenții economici a legislației consumului, iar, în subsidiar, prin intermediul legislativului și al instanțelor de judecată.

Necesitatea creării unei ramuri de drept specializată în studiul relațiilor dintre consumatori și agenții economici rezultă din poziția economică și juridică distinctă a celor doi participanți principali. Dacă agentul economic este profesionist în materie și cunoaște toate elementele în legătură cu bunul sau serviciul pe care îl comercializează, consumatorul nu se bucură de aceeași posibilitate și astfel se creează o inegalitate fundamentală a cărei victimă este consumatorul și care nu poate fi corectată decât prin intervenția puterii statale.

III. Rolul dreptului consumației în sistemul de drept european și național

O primă întrebare la care trebuie să răspundem este: Cărei ramuri principale de drept îi aparține dreptul consumației?

Am arătat anterior că unicul protejat al legislației consumului este consumatorul, respectiv doar persoana fizică. Se apreciază că această limitare a protecției are în vedere „vocația dreptului consumației de drept al ocrotirii demnității umane prin echilibrarea poziției părții slabe”²¹. Așadar, orice persoană fizică are dreptul de a achiziționa și utiliza produse și servicii care să nu îl prejudicieze material sau moral și pe care să le poată alege în deplină cunoștință de cauză. Orice abuz al profesionistului sau efect negativ al bunurilor și serviciilor față de consumator afectează personalitatea sa.

---

²⁰ Conform pct. 1 al Anexei la *Legea nr. 296/2004 privind Codul consumului*.

²¹ Juanita Goicovici, *op. cit.*, p. 18.

Convenția Europeană a Drepturilor Omului²² recunoaște printr-o serie de articole²³ necesitatea protecției demnității umane, în toate formele sale, ca esență a existenței persoanei în societatea modernă. Dintre toate acestea, ocrotirea demnității umane în cadrul raporturilor contractuale se face în baza prevederilor privind dreptul la viață privată²⁴, apreciindu-se că efectele negative ale bunurilor sau serviciilor contractate de consumator se resfrâng asupra posibilității persoanei fizice de a-și trăi viața privată și de familie în limitele decente recunoscute de mecanismele internaționale de protecție a drepturilor omului. Abuzurile agentului economic sau efectele negative contractuale ale actului juridic asumat de consumator sunt recunoscute ca semnificând „umilințe morale” suportate de consumator, afectându-i integritatea psihică dar și creând potențiale importante prejudicii patrimoniale.

De asemenea, dreptul consumației cuprinde elemente specifice ramurii de drept public, deoarece în cadrul acestor raporturi regăsim Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor, instituție creată special cu scopul ocrotirii consumatorilor și care joacă un rol important în această materie, putând sancționa contravențional operatorii economici care încalcă prevederile legale în materie, precum și să sesizeze instanțele naționale în vederea obligării operatorilor economici la modificarea tuturor contractelor în derulare cu consumatorii.²⁵

Cu toate acestea, specificitatea dreptului consumației îl încadrează în ramura de drept privat, în relație cu dreptul civil.

Raporturile juridice dezvoltate în materia consumului se caracterizează prin izvorul lor contractual. Astfel, potrivit art. 1 din Legea nr. 296/2004 privind Codul consumului, obiectul prevederilor legale este „reglementarea raporturilor juridice create între operatorii economici și consumatori, cu privire la achiziționarea de produse și servicii, inclusiv a serviciilor financiare”, recunoscând factura contractuală a relației operator economic-consumator. De asemenea, Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori prevede că „orice contract încheiat între comercianți și consumatori pentru vânzarea de bunuri sau prestarea de servicii va cuprinde clauze contractuale clare, fără echivoc, pentru înțelegerea cărora nu sunt necesare cunoștințe de specialitate”²⁶.

---

²² *Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale*, elaborată de Consiliul Europei a fost semnată pe 4 noiembrie 1950 la Roma și a intrat în vigoare pe 3 septembrie 1953, fiind ratificată de statele membre ale Consiliului Europei. România a ratificat Convenția Europeană a Drepturilor Omului la data de 20 iunie 1994.

²³ Art. 2 privind dreptul la viață, Art. 3 privind interzicerea torturii, Art. 4 privind interzicerea sclaviei și a muncii forțate, Art. 5 privind dreptul la libertate și siguranță, Art. 8 privind dreptul la respectarea vieții private și de familie.

²⁴ *Constituția României* recunoaște prin art. 26 dreptul la viață intimă, familială și privată.

²⁵ Posibilitate recunoscută de prevederile art. 11-13 din *Legea nr. 193/2000* privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori.

²⁶ Art. 1 din *Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori*.

Raporturile juridice de dreptul consumului prezintă astfel o anumită rigoare dată de împrejurarea semnării unui contract pentru achiziționarea sau utilizarea bunurilor sau serviciilor. Originea contractuală a drepturilor consumatorilor facilitează încadrarea dreptului consumației în ramura dreptului privat, respectiv dreptul civil.

Mai mult, contractele astfel încheiate se referă la bunuri sau servicii oferite de profesionist în cadrul activității comerciale a acestora. Această caracteristică i-a determinat pe unii autori să afirme că „dreptul protecției consumatorului este greu de introdus în categoriile clasice fiind mai degrabă o prelungire a dreptului comercial”²⁷. Prin urmare, este general recunoscută apropierea dreptului consumației de prevederile de drept comercial²⁸ și prin urmare, incluziunea acestuia în dreptul civil.

Poate cel mai important aspect care întărește ideea că dreptul consumației este inclus în ramura de drept privat este acela că potrivit legislației specifice, prevederile acesteia „se completează cu prevederile Codului civil”²⁹, astfel că trebuie recunoscut că dreptul civil constituie dreptul comun în materie.

În concluzie, împărtășim opinia dezvoltată în doctrină³⁰, conform căreia dreptul consumației are un caracter pluridisciplinar. Apreciem însă că încadrarea sa se poate face în mod corect în ramura de drept privat, fiindcă specificul său este inclus în prevederile de drept civil, în special în cele de dreptul contractelor. Cu toate acestea, acesta cuprinde multiple elemente de drept administrativ, împrumutând în special sancțiuni din această materie, așa cum am amintit anterior despre posibilitatea aplicării de către Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor a sancțiunilor contravenționale.

Din punct de vedere al scopului dreptului consumației, acesta se înscrie într-un demers generalizat la nivel european de instituire a unui sistem complex de protecție a consumatorilor, într-o perioadă în care spațiul digital și contractele la distanță se dezvoltă într-un ritm deosebit de alert. Conștientizarea necesității redobândirii echilibrului juridic contractual, inclusiv în perioada pre-contractuală constituie un element important în dezvoltarea unei legislații moderne care protejează persoana fizică, precum și în buna funcționare a pieței interne europene.³¹

---

²⁷ Juanita Goicovici, *op. cit.*, p. 10, citată în Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *op. cit.*, p. 13.

²⁸ Chiar dacă odată cu intrarea în vigoare a *Codului civil* în anul 2011, noțiunea general utilizată de „drept comercial” s-a căutat a fi înlăturată, acesta fiind inclus în dreptul civil, cei mai mulți autori recunosc în continuare separația dreptului comercial de dreptul civil clasic, folosind această denumire și în lucrările publicate ulterior. A se vedea, în acest sens, Stanciu D. Cărpenu, *Tratat de drept comercial român*, ed. a IV-a, actualizată, București, Universul Juridic, 2014.

²⁹ Potrivit art. 64 din *OG nr. 21/1992* privind protecția consumatorilor.

³⁰ A se vedea Anca Nicoleta Gheorghe, Camelia Spasici, Dana Simona Arjoca, *op. cit.*, p. 13.

³¹ Astfel cum rezultă din scopul *Directivei 2011/83/UE* a Parlamentului European și a Consiliului privind drepturile consumatorilor, de modificare a *Directivei 93/13/CEE* a Consiliului și a *Directivei 1999/44/CE* a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a *Directivei 85/577/CEE* a Consiliului și a *Directivei 97/7/CE* a Parlamentului European și a Consiliului.

THE APPLICATION OF THE RIGHT OF CONSUMPTION AND HIS ROLE IN THE RIGHT SYSTEM EUROPEAN AND NATIONAL

(Abstract)

The consumerist movement has developed the consumer law with the primary aim of raising consumers' awareness of the commercial practices considered harmful to them, the characteristics of the goods and services and the effects that they have on the consumer and his wealth. In addition, the right of consumption, by defining specific principles and consumer rights, will create the full legal protection framework before the courts. Recovering the informational and economic gap and seeking a legal balance is the primary purpose of consumer law, that also envisages the possibility for consumers to appeal to the courts if their rights have been violated. The purpose of consumer law is part of a generalized approach at European level to establish a comprehensive system of consumer protection, at a time when digital space and distance signed contracts are developing at a particular alertpace. Awareness of the need to recover the contractual legal balance, including in the pre-contractual period, is an important element in the development of modern legislation protecting the individual as well as in the smooth functioning of the European internal market.

Keywords: consumer, consumerism, consumer law, consumer economy, professionals.

**SPAȚIILE VERZI URBANE DIN REGIUNEA
DE DEZVOLTARE SUD-VEST OLTENIA:
TIPOLOGIE ȘI DINAMICĂ**

COSTELA IORDACHE*, CRISTINA ȘOȘEA**

Introducere

Cele cinci județe componente (Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea) ale Regiunii de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia ocupă 12,3% din suprafața României și concentrează 9,9% din totalul populației. Mediul urban al regiunii este format din 40 de unități administrativ-teritoriale, din care 11 municipii (distribuite cvasi-egal în plan județean) și 29 de orașe (diferențiate numeric într-un ecart cuprins între un maxim de nouă orașe în Vâlcea și un minim de trei orașe în Mehedinți).

Evoluția relațiilor dintre om și natură în mediul urban este profundă, recentă și încă puțin cunoscută.¹ Spațiul verde urban este definit variat, în funcție de „modurile în care influențează diferitele aspecte ale vieții umane și ale sistemului urban ca întreg”².

---

* Conferențiar universitar doctor, Universitatea din Craiova, Facultatea de Științe, Departamentul de Geografie, email: costelaiordache@yahoo.com.

** Lector universitar doctor, Universitatea din Craiova, Facultatea de Științe, Departamentul de Geografie, email: cristinavmara@yahoo.com.

¹ Bougé, PFE, 2009, *apud* Sylvain Richard, *La politique et la place des espaces verts en milieu urbain. Cas d'étude: les six prefectures d'épartementales de la region Centre*, 2013, a se vedea: www.serveur.msh-vdl.fr/wp-content/.../Sylvain-RICHARD.pdf (accesat la 29.06.2017).

² Practical Evaluation Tools for Urban Sustainability-Green Blue *apud* Dumitru Chiriac, Cristina Humă, Mariana Stanciu, *Spațiile verzi-o problemă a urbanizării actuale*, în „Calitatea vieții”, XX, Nr. 3-4, 2009, a se vedea: <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/rcalvit.html> (accesat la 10 aprilie 2017).

Definirea și reglementarea spațiilor verzi apar în câteva acte legislative.³

Conform Legii nr. 24/2007 privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din zonele urbane (art. 2), spațiul verde reprezintă „zona verde din cadrul orașelor și municipiilor, definită ca o rețea mozaicată sau un sistem de ecosisteme seminaturale, al cărei specific este determinat de vegetație (lemnoasă, arborescentă, arbustivă, floricolă și erbacee)”. În structura spațiului verde sunt incluse: „parcurile, scuarurile, aliniamentele plantate în lungul bulevardelor și străzilor și terenurile neproductive din intravilan (mlaștini, stâncării, pante, terenuri afectate de alunecări, sărături care pot fi amenajate cu plantații)”.

În Legea 313/2009, art. 3 „spațiile verzi se compun din următoarele tipuri de terenuri din intravilanul localităților:

- a) spații verzi publice cu acces nelimitat: parcuri, grădini, scuaruri, fâșii plantate;
- b) spații verzi publice de folosință specializată:
  - grădini botanice și zoologice, muzee în aer liber, parcuri expoziționale, zone ambientale și de agrement pentru animalele dresate în spectacolele de circ;
  - cele aferente dotărilor publice: creșe, grădinițe, școli, unități sanitare sau de protecție socială, instituții, edificii de cult, cimitire;
  - baze sau parcuri sportive pentru practicarea sportului de performanță;
- c) spații verzi pentru agrement: baze de agrement, poli de agrement, complexuri și baze sportive;
- d) spații verzi pentru protecția lacurilor și cursurilor de apă;
- e) culoare de protecție față de infrastructura tehnică;
- f) păduri de agrement”.

În terminologia Institutului Național de Statistică, suprafața spațiilor verzi (ha) se referă la suprafața spațiilor verzi amenajate sub formă de parcuri, grădini publice sau scuaruri publice, parcele cu pomi fructiferi și flori, păduri, cimitirele, terenurile bazelor și amenajărilor sportive în cadrul perimetrelor construibile ale localităților.

---

³ *Ordinul nr. 157/1973* pentru aprobarea Instrucțiunilor Tehnice pentru Proiectarea spațiilor verzi pentru localitățile urbane; *Legea nr. 350/2001* privind amenajarea teritoriului și urbanismul; *Legea nr. 24/2007* privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din zonele urbane, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 36 din 18 ianuarie 2007; *O.U.G. nr. 57/2007* privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice; *O.U.G. nr. 114/2007* pentru modificarea și completarea *O.U.G. nr. 195/2005* privind protecția mediului; *Ordin nr. 1549/2008* privind aprobarea Normelor tehnice pentru elaborarea Registrului local al spațiilor verzi din intravilanul localităților, actualizat cu modificările și completările aduse de *Ordinul nr. 1466/2010* al M.D.L.P.L.; *Legea 313/2009* pentru modificarea și completarea *Legii nr. 24/2007* privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din zonele urbane. Monitorul Oficial Partea I, nr. 694 din 15 octombrie 2009; *Legea nr. 47/2012* pentru modificarea și completarea *Legii nr. 24/2007* privind reglementarea și administrarea spațiilor verzi din intravilanul localităților, publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 185 din 22 martie 2012, a se vedea: <http://legeaz.net/legislatie-mediu-protectia-mediului> (accesat la 15 mai 2017).

Nu se includ serele, pepinierele, grădinile de zarzavaturi, terenurile agricole, suprafața lacurilor etc.⁴

Diana Culescu consideră spațiul verde ca fiind o structură urbană independentă, accesibilă publicului larg, în care predomină prezența vegetației (de regulă arborescentă) dezvoltată natural și/sau plantată de om, prevăzută cu dotări și echipamente care permit desfășurarea unei game largi de activități pentru petrecerea timpului liber, recreere formală și/sau informală, odihnă, sport etc. pentru o paletă variată de utilizatori, diferențiați atât din punct de vedere al vârstei, cât și al apartenenței sociale, genului, intereselor, capacităților/dizabilităților fizice etc.⁵

În Oxford Dictionaries⁶, spațiul verde este definit ca „o zonă cu iarbă, arbori sau alt tip de vegetație, având rol estetic sau de agrement, într-un mediu mai curând urban”.

Pierre Merlin și Françoise Choay (2009) consideră spațiul verde ca fiind „o expresie descriptivă, dar imprecisă”⁷.

În legislația din Republica Moldova⁸, spațiul verde este definit ca un „sistem armonizat arhitectural, format din elemente ale complexelor peisagistice intravilane și extravilane ale localităților urbane și rurale (peisaje naturale, sectoare ale cursurilor de apă și bazine acvatice, construcții rutiere, horticole, locative), important din punct de vedere estetic, biologic și ecologic, care include, de regulă, o comunitate de vegetație (lemnoasă arborescentă, arbustivă, floricolă și erbacee) și animale”.

Problematica spațiilor verzi urbane a fost abordată de specialiști din perspectivă silvică și urbanistică⁹, economică¹⁰, sociologică¹¹, peisagistică¹², geografică¹³ etc.

⁴ A se vedea: <http://www.insse.ro/cms/> (accesat la 15 mai 2017).

⁵ Diana Culescu, *Elaborarea unei metode de analiză a calității spațiilor verzi urbane- teză de doctorat*, 2015, tpr.ro/DianaCulescu_teza_extenso.pdf (accesat la 15 mai 2017).

⁶ a se vedea: <http://www.oxforddictionaries.com> (accesat la 15 mai 2017).

⁷ Pierre Merlin, Françoise Choay, *Dictionnaire del'urbanismeet de l'aménagement*, Paris, Presse universitaires de France, 2009, p. 1007.

⁸ Legea nr. 591/1999 cu privire la spațiile verzi ale localităților urbane și rurale, Monitorul Oficial nr. 133-134, art. 649, publicat la 02.12.1999, a se vedea: www.lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=311847&lang=1 (accesat la 15 mai 2017).

⁹ Vasile Ciupa, Dorel Borza, Daniela Burtic, *Strategia spațiilor verzi în noua concepție peisagistică*, Timișoara, Editura Artpress, 2003; Vasile Ciupa, Radu Radoslav, Călin Oarcea, Zeno Oarcea, *Timișoara verde: sistemul de spații verzi al Timișoarei*, Timișoara, Editura Marineasa, 2005; Adelina Dumitraș, Dumitru Zaharia, Valentin Singureanu, Georgeta Sabo, *Principii generale de proiectare și amenajare a spațiilor verzi*, Cluj- Napoca, Editura Academic Press, 2008; Ioana Tudora, *La curte. Grădina, cartier și peisaj urban în București*, București, Curtea Veche Publishing, 2009.

¹⁰ Claudiu Cicea, Corina Pîrlogea, *Spațiile verzi și sănătatea public în arealele urbane*, în „Cercetări teoretice și empirice în managementul urban”, vol. 6, nr. 1, 2011.

¹¹ Chiriac, D., Humă Cristina, Stanciu Mariana, 2009, *Spațiile verzi-o problemă a urbanizării actuale*, în „Calitatea vieții”, XX, Nr. 3-4, a se vedea: <http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/revista/realvit.html> (accesat la 10 aprilie 2017).

¹² Diana Culescu, *op. cit.*

¹³ Mihai Răzvan Niță, *Infrastructuri verzi: o abordare geografică*, București, Editura Etnologică, 2016.

Material și metodă

Pentru realizarea prezentului studiu, am utilizat date statistice la nivel de unitate administrativ-teritorială urbană, preluate de la Institutul Național de Statistică, seriile de date din baza TEMPO on-line. Datele se referă la suprafața spațiilor verzi, suprafața intravilană și la populația după domiciliu din municipii și orașe. Au fost calculați și analizați următorii indici: dimensiunea suprafeței spațiului verde și a celui intravilan, ponderea spațiilor verzi în suprafața intravilană, suprafața de spațiu verde pe locuitor. Analiza a vizat o perioadă de 22 de ani, având ca ani de referință 1993 și 2015.

Prezentul studiu se înscrie într-un demers cantitativ, de tip exploratoriu, cercetarea necesitând utilizarea unei metodologii complexe: analiza documentară, analiza secundară a datelor de tip cantitativ, comparația, sinteza, metodele statistico-matematică și geografică.

Rezultate și discuții

La nivel național, spațiile verzi ocupă o suprafață de 25.778 ha. Pe regiuni de dezvoltare, situația se prezintă conform tabelului de mai jos (Tabel 1).

Tabel 1

Distribuția spațiilor verzi pe regiuni de dezvoltare în anii 1993 și 2015

Regiunea de dezvoltare	1993		2015		2015/1993 [%]*
	Nr. ha	[%]*	Nr. ha	[%]*	
Nord-Vest	2140	10,3	5031	19,5	+57,5
Centru	1910	9,2	2675	10,4	+28,6
Nord- Est	2528	12,2	3159	12,3	+20,0
Sud-Est	2636	12,7	2321	9,0	-13,6
Sud	1883	9,1	2613	10,1	+27,9
București-Ilfov	4872	23,5	4751	18,4	-2,5
Sud-Vest	2449	11,8	2437	9,5	-0,5
Vest	2271	11,2	2791	10,8	+18,6
România	20.689	100	25.778	100	+24,6

Sursa: www.insse.ro, Tempo on-line; *calculație proprie

Între limitele intervalului analizat, pe ansamblul național, spațiile verzi s-au extins cu 5.089 ha, ceea ce înseamnă că ponderea lor în totalul intravilanului urban a scăzut de la 9,1% la 5,6%.

În plan regional, s-au înregistrat evoluții pozitive în cinci regiuni de dezvoltare, între care se detașează Nord-Vest, a cărei suprafață verde a crescut de 2,4 ori, urmată de Centru și Sud-Muntenia cu creșteri de câte 1,4 ori fiecare. Regresiile au fost de amploare mai mică, pierderile fiind de 315 ha în Sud-Est, 121 ha în București-Ilfov și de 12 ha în Sud-Vest Oltenia.

Mutații s-au produs și în ierarhia acestor regiuni, condiționate de ritmul construcțiilor și extinderea intravilanului. Astfel, dacă în anul 1993, primele locuri erau ocupate de regiunile București-Ilfov, Sud-Est, Nord-Est, Sud-Vest și Vest, în 2015, se afirmă, de departe, regiunea Nord-Vest (îndeosebi datorită extinderii intravilanului din orașele județului Maramureș, care a înglobat multă suprafață forestieră), succedată de București-Ilfov, Nord-Est, Vest și Centru, pe ultimul loc situându-se Sud-Estul României.

În Regiunea de dezvoltare Sud-Vest Oltenia, spațiile verzi ocupă o suprafață de 2.437 ha, reprezentând 9,5% din totalul național al acestei categorii de terenuri. În perioada analizată, se constată oscilații ample în primul deceniu, cu o evoluție constant ascendentă până în anul 1997, când se înregistrează un maximum de 2.853 ha. Ulterior, pe o tendință descendentă, dinamica este ușor oscilantă în jurul valorii de +/-100 ha. Dacă ne raportăm la ponderea suprafeței spațiilor verzi din orașele Olteniei la totalul național, constatăm o reducere de la 11,8%, la începutul perioadei analizate, la 9,5%, la sfârșitul acesteia, trecând printr-un maximum de 13,7% în anul 1997.

În ceea ce privește repartitia și dinamica spațiilor verzi în plan teritorial, se detașează județul Dolj, unde se concentrează 50,9% din suprafața spațiilor verzi oltene. La mare distanță, se situează Vâlcea, cu 18,1%, Olt cu 14,7%, Mehedinți cu 10,1% și Gorj cu 6,2%.

În perioada studiată, suprafața spațiilor verzi din Oltenia a crescut cu 39,3% (însemnând un plus de 350 ha), în Dolj și cu 11 ha, în Mehedinți, dar s-a redus substanțial în Gorj (cu 48,6%, un minus de 144 ha) și Vâlcea (cu 30,3% respectiv, 192 ha).

În dinamica ponderii suprafeței spațiilor verzi județene în totalul regional, s-au înregistrat creșteri doar în județul Dolj cu 14,5 puncte procentuale (p.p.) și reduceri fie nesemnificative în Mehedinți (0,6 p.p.) și Olt (1,4 p.p.), fie mai mari, în Gorj (5,9 p.p.) și Vâlcea (7,8 p.p.).

În ceea ce privește dimensiunea actuală a spațiilor verzi, remarcăm diferențe foarte mari în cadrul urbanului din Oltenia, care depășesc un ecart de peste 1.000 ha. Astfel, la partea superioară a ierarhiei se situează următoarele orașe: Craiova (1.040 ha), Râmnicu Vâlcea (200 ha), Drobeta Turnu-Severin (154 ha) și Slatina (146 ha).

Baza ierarhiei este alcătuită din orașe cu spații verzi puține: Turceni (1 ha), Potcoava (3 ha), Piatra Olt (4 ha), Baia de Aramă și Băbeni (cu câte 5 ha fiecare).

Caracteristicile dinamicii suprafeței spațiilor verzi regionale și județene se regăsesc și la nivelul municipiilor și orașelor. Astfel, în 18 (45%) din orașele Olteniei, suprafața spațiilor verzi s-a redus în marje diferite: de 2,9 ori la Băilești (de la 150 la 52 ha), 2,3 ori la Târgu Jiu (de la 138 la 60 ha), 1,8 ori la Râmnicu Vâlcea (de la 350 la 200 ha), 1,7 ori la Caracal (de la 107 la 62 ha), 1,2 ori la Drobeta Turnu-Severin (de la 185 la 154 ha) și Slatina (de la 176 la 146 ha).

În anumite orașe mai mici, regresiiile sunt accentuate. Reprezentative din acest punct de vedere sunt orașele Rovinari, unde spațiile verzi s-au restrâns de la 33 la 4 ha, adică de 8,3 ori, și, respectiv, Băile Govora, cu o regresie de 3,9 ori, de la 82 la 21 ha.

Evoluții pozitive s-au înregistrat în 14 orașe (32,5% din total), între care se detașează Craiova, unde spațiul verde s-a extins de la 630 la 1.040 ha, ceea ce înseamnă o progresie de 65,1%. Importante evoluții ascendente s-au constatat în orașe în care spațiile verzi au dimensiuni reduse: Balș (de la 30 la 61 ha), Bumbesti-Jiu (de la 4 la 11 ha), Strehaia (de la 8 la 16 ha), Bălcești (de la 3 la 6 ha), Băbeni (de la 2 la 5 ha) etc.

Suprafețele spațiilor verzi s-au conservat ca dimensiune în 8 orașe: Băile Olănești (63 ha), Drăgănești-Olt (29 ha), Novaci (23 ha), Brezoi (15 ha), Scornicești (10 ha), Tismana (9 ha), Ocnele Mari (6 ha) și Țicleni (1 ha).

Pentru a avea o imagine mai clară asupra dimensiunii spațiilor verzi din reședințele de județ din Oltenia în raport cu situația la nivel național, am analizat datele statistice corespunzătoare anului 2015 (Fig. 1, Tabel 2) constatând următoarele aspecte în plan național și regional:

- majoritatea orașelor reședință de județ, respectiv 57,1 %, se înscriu în ecartul de 100-300 ha spațiu verde;

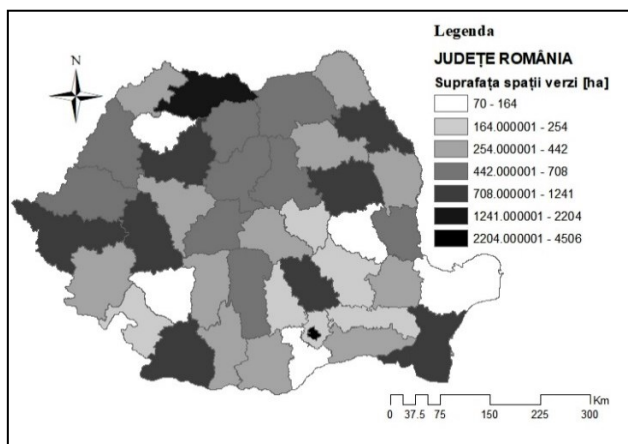
- 14,3 % din această categorie urbană dispun de spații verzi în suprafață de 301-500 ha;

- 11,9 % din totalul capitalelor de județ sunt deficitare la componenta vegetală a mediului, având sub 100 ha spațiu verde;

- 9,5% din respectivele orașe beneficiază de 501-1.000 ha spații verzi;

- 7,2 % dintre reședințele județene dispun de peste 1.000 ha spații verzi;

- Craiova și Târgu-Jiu se înscriu în categoriile extreme (cu 1 040 ha respectiv, 60 ha), iar Drobeta Turnu-Severin, Slatina și Râmnicu Vâlcea în cea de-a doua categorie (fiecare cu până la 200 ha).

Fig. 1. Suprafața spațiului verde la nivelul județelor României în 2015.

Spațiile verzi sunt în legătură directă cu suprafața intravilanului. Suprafața intravilană (ha) reprezintă suprafața teritoriului inclusă în perimetrul construiilor al municipiilor și orașelor, inclusiv localitățile componente ale acestora, conform planului de sistematizare aprobat pentru localitatea respectivă. Nu se include suprafața satelor ce aparțin municipiului (orașului)¹⁴, respectiv un număr de 121 de sate.

La nivel național, suprafața intravilană a crescut de două ori, de la 226.777 ha, în anul 1993, la 458.768 ha, în 2015. O dinamică similară se constată și în cazul intravilanului din spațiul urban al Olteniei. Acesta s-a extins de la 21.170 ha (reprezentând 9,3% din totalul național) la 46.241 ha (10,1% din intravilanul românesc), ceea ce înseamnă un plus de peste 25 mii ha, adică o creștere de 2,2 ori. În plan județean, se remarcă evoluții pozitive, dar foarte diferite valoric. Astfel, dacă în Gorj și Vâlcea progresiile sunt de 4,7 respectiv 3,2 ori, în Dolj, intravilanul s-a mărit de numai 1,5 ori.

Tabel 2

Indicatori ai spațiului verde din mediul urban al României în 2015

Nr. Crt.	Județul	Municipiu reședință	Nr. locuitori din reședința de județ	Suprafața spațiu verde în reședință (ha)	Spațiu verde pe loc. (m ² /loc) în reședința județului
1.	Alba	Alba Iulia	74.085	154	20,8
2.	Arad	Arad	179.305	109	6,1

¹⁴ A se vedea: <http://www.insse.ro/cms/> (accesat la 15 mai 2017).

3.	Argeș	Pitești	177.009	285	16,1
4.	Bacău	Bacău	196.962	385	19,5
5.	Bihor	Oradea	222.987	512	23,0
6.	Bistrița- Năsăud	Bistrița	93.039	326	35,0
7.	Botoșani	Botoșani	122.665	228	18,6
8.	Brăila	Brăila	211.776	350	16,5
9.	Brașov	Brașov	290.935	146	5,0
10.	Buzău	Buzău	136.185	210	15,4
11.	Caraș-Severin	Reșița	89.071	152	17,1
12.	Călărași	Călărași	77.848	186	23,9
13.	Cluj	Cluj	321.374	814	25,3
14.	Constanța	Constanța	318.340	430	13,5
15.	Covasna	Sf. Gheorghe	65.203	77	11,8
16.	Dâmbovița	Târgoviște	93.914	112	11,9
17.	Dolj	Craiova	306.257	1040	34,0
18.	Galați	Galați	304.964	438	14,4
19.	Giurgiu	Giurgiu	69.399	54	7,8
20.	Gorj	Târgu Jiu	97.056	60	6,2
21.	Harghita	Miercurea Ciuc	42.236	181	42,9
22.	Hunedoara	Deva	70.679	123	17,4
23.	Ialomița	Slobozia	53.248	105	19,7
24.	Iași	Iași	359.843	685	19,0
25.	Ilfov*	București	170.893*	-	14,3*
26.	Maramureș	Baia Mare	148.024	1747	118,0
27.	Mehedinți	Drobeta Tr. Severin	110.138	154	14,0
28.	Mureș	Târgu Mureș	150.660	205	13,6
29.	Neamț	Piatra Neamț	115.898	190	16,4
30.	Olt	Slatina	84.817	146	17,2
31.	Prahova	Ploiești	234.248	270	11,5
32.	Satu Mare	Satu Mare	122.897	279	22,7
33.	Sălaj	Zalău	69.832	110	15,8
34.	Sibiu	Sibiu	169.778	208	12,3
35.	Suceava	Suceava	116.251	322	27,7
36.	Teleorman	Alexandria	52.291	100	19,1
37.	Timiș	Timișoara	333.352	525	15,7
38.	Tulcea	Tulcea	90.113	77	8,5
39.	Vaslui	Vaslui	95.113	129	13,6
40.	Vâlcea	Rm. Vâlcea	119.939	200	16,8
41.	Vrancea	Focșani	94.813	70	7,4
42.	BUCUREȘTI	București	2.108.056	4506	21,4

Sursa: www.insse.ro; *include mediul urban al județului, nu și reședința

O dinamică mult mai diferențiată se înregistrează în cazul orașelor, unde ecartul este de 20. În timp ce intravilanul orașului Strehaia (jud. Mehedinți) a rămas la aceeași valoare (860 ha), cel din Scornicești (jud. Olt) a crescut de la 90 ha la

1.796 ha în cele peste două decenii analizate. Între reședințele de județ, la extreme se situează Râmnicu Vâlcea cu o creștere de 4,5 ori, respectiv Craiova, de numai 1,2 ori. Această diferență rezultă din faptul că nu este inclusă suprafața satelor ce aparțin municipiilor, care, în cazul Craiovei, au o pondere însemnată.

În limitele intervalului studiat, ponderea intravilanului în suprafața totală a României a crescut de la 0,95 % la 1,92 %, iar în cazul regiunii analizate, procentul a evoluat de la 0,72% la 1,6%. Creșteri semnificative s-au înregistrat în urbanul județelor Vâlcea (de la 0,6% la 2,1%) și Gorj (de la 0,3% la 1,6%) în opoziție cu cel doljean (de la 1,1 la 1,6%).

Ponderea spațiilor verzi în suprafața intravilanului urban din Oltenia a scăzut de 2,2 ori (de la 11,6% la 5,3%), mai mult decât situația la nivel național, unde reducerea a fost de 1,6 ori (de la 9,1% la 5,6%). Exceptând Doljul, unde acest indicator a scăzut foarte puțin (de la 10,9% la 10,3%), în celelalte județe, reducerile au fost mult mai mari, îndeosebi în Gorj (de 9,1 ori, de la 15,5% la 1,7%) și Vâlcea (de 4,7 ori, de la 17,3% la 3,7%).

La nivel teritorial, regresia ponderii spațiilor verzi în intravilanul urban s-a produs în 25 de orașe, dintre care se remarcă: Rovinari (58,2 ori, de la 52,4% la 6,2%), Râmnicu Vâlcea (de 8 ori, de la 32,6% la 4,1%), Țicleni (7,8 ori, de la 29,7% la 3,8%) și Motru (7,5 ori, de la 21,1% la 2,8%).

În ceea ce privește indicele spațiului verde ce îi revine unui locuitor, în conformitate cu normele Organizației Mondiale a Sănătății, suprafața medie a spațiului verde este de 50 m²/locuitor, în timp ce standardul Uniunii Europene este de 26 m²/locuitor.

În anul 2015, fiecărui cetățean din mediul urban al României îi reveneau 20,5 m² suprafață verde. În plan teritorial, la nivelul reședințelor de județ, există diferențe considerabile, situate între un maximum de 118,0 m²/loc., la Baia Mare, și un minimum de 5,0 m²/loc., la Brașov. În normele impuse de UE se mai înscriu următoarele municipii reședință de județ: Miercurea-Ciuc (42,9 m²/loc.), Bistrița (35,0 m²/loc.), Craiova (34,0 m²/loc.) și Suceava (27,7 m²/loc.). La polul opus, în aceeași categorie urbană se găsesc: Arad (6,1 m²/loc.), Târgu Jiu (6,2 m²/loc.), Focșani (7,4 m²/loc.), Giurgiu (7,8 m²/loc.).

La nivelul unor orașe mici și foarte mici se înregistrează depășiri foarte mari ale cerințelor Uniunii Europene și Organizației Mondiale a Sănătății. Astfel, cei 5.274 locuitori ai orașului Cavnic (jud. Maramureș) dispun de 352 ha spațiu verde, ceea ce înseamnă că fiecărei persoane îi revin 667,4 m². În același registru, se înscriu orașele: Sovata (jud. Mureș, cu 151,5 m²/loc.), Băile Olănești (jud. Vâlcea, cu 137,7 m²/loc.), Lipova (jud. Arad, cu 137 m²/loc.), Pâncota (jud. Arad, cu 90,8m²/loc), Covasna (jud. Covasna, cu 83,6 m²/loc.), Videle (jud. Teleorman, cu 76,1m²/loc.), Govora (jud. Vâlcea, cu 73,2 m²/loc.), Mangalia (jud. Constanța, cu 71,7 m²/loc.), Câmpina (jud. Prahova, cu 66,7 m²/loc.) și Buftea (jud. Ilfov, cu 50,0 m²/loc.).

Pe ansamblul urban al Regiunii de dezvoltare Sud-Vest Oltenia se înregistrează o medie de 22,1 m²/loc., într-un ecart județean situat între un maximum de 32 m²/loc. în Dolj și un minimum de 8,5 m²/loc. în Gorj, celelalte județe fiind sub standardele europene.

În limitele perioadei studiate, se remarcă evoluția pozitivă a județului Dolj (de la 22,6 la 32 5 m²/loc.) și Mehedinți (de la 14,6 la 16,6 m²/loc.) dar și regresia accentuată a județelor Gorj (de la 18,4 la 8,5 m²/loc.) și Vâlcea (de la 36,7 la 22,7 m²/loc.).

În prezent, cele mai mari valori se înregistrează în Băile Olănești (137,7 m²/loc.) și Govora (73,2 m²/loc.). Peste media europeană se situează următoarele orașe: Orșova (42,3m²/loc.), Călimănești (41,7 m²/loc.), Novaci (39,9m²/loc.), Craiova (34m²/loc.), Țicleni (33,5m²/loc.), Filiași (32,4m²/loc), Drăgășani (29,9 m²/loc.), Balș (28,7 m²/loc.), Berbești (28,6 m²/loc.) și Horezu (28,4 m²/loc.).

Față de situația de la începutul intervalului analizat, la sfârșitul acestuia, se constată că în 25 de orașe, a crescut suprafața verde pe cap de locuitor. Progresii semnificative s-au înregistrat fie în orașele mici, care au primit recent statut urban-Berbești (de 17,3 ori), Dăbuleni (7,8 ori), Potcoava (3,1 ori) – fie în cele cu suprafațe verzi extrem de mici: Baia de Aramă (5,2 ori), Bumbști-Jiu (2,7 ori), Bălcești, Segarcea, Strehaia (2,2 ori fiecare) etc.

Între orașele în care locuitorii au pierdut spații verzi, se remarcă: Rovinari (13 ori), Filiași (4,3 ori), Govora (3,6 ori), Motru (2,8 ori), Băilești (2,4 ori).

Dacă în anul 1993, existau doar cinci orașe în care nu se asigura minimumul impus de 9 m²/loc. (Baia de Aramă, Bumbști-Jiu, Piatra Olt, Strehaia, Scornicești), în 2015, numărul acestora aproape s-a dublat, prin adăugarea unor orașe cu statut urban mai vechi (Târgu-Jiu, Motru, Băbeni, Rovinari) ori mai nou (Dăbuleni, Potcoava, Turceni).

Conform Legii 313/2009, art. 2, „statul recunoaște dreptul fiecărei persoane fizice la un mediu sănătos, accesul liber pentru recreere în spațiile verzi proprietate publică, dreptul de a contribui la amenajarea spațiilor verzi, la crearea aliniamentelor de arbori și arbuști (...)”. Din acest punct de vedere, *parcul* reprezintă tipul de spațiu verde cel mai adecvat pentru atingerea acestor deziderate.

Craiova este cel mai important centru urban al Regiunii de dezvoltare Sud-Vest Oltenia și din punct de vedere al spațiului verde. Cele mai importante spații verzi și parcuri, deosebit de valoroase și ca monumente de arhitectură peisageră sunt¹⁵:

– Parcul Romanescu, unul dintre obiectivele emblematice al Craiovei, amplasat în zona de sud a orașului și inaugurat în anul 1903. Este un ansamblu complex, care se extinde pe o suprafață de 100 ha, din care 96 ha de plantații, 4 ha luciul de apă al lacurilor, hipodrom, velodrom, drumuri, alei și poteci care însumează

¹⁵ A se vedea: www.primariacraiova.ro/ (accesat la 31 mai 2017).

peste 50 km, monumente de artă, sală de expoziții și bibliotecă, unități de servire a publicului, debarcader și un punct zoologic.

– Parcul Tineretului (fost Lunca Jiului), care se întinde pe o suprafață de 150 ha, cu o mare biodiversitate în care drumurile și aleile asfaltate ocupă 5% din întreaga suprafață. Se remarcă prin potențialul peisagistic forestier completat, pentru vizitare și agrement, cu drumuri, alei, terenuri sportive, camping, opere de artă sculpturale.

– Parcul Sf. Dumitru (Grădina Băniei) este „un exemplu de integrare a unor obiective aparținând sit-ului istoric al Craiovei (Casa Băniei, Catedrala Mitropolitană Sf. Dumitru) într-un ansamblu cu spațiu verde amenajat sub forma unei grădini publice” pe 24 ha, în care este amplasat grupul statuar al fraților Buzești.

– Localizat în sud-sud-vestul orașului, Parcul 1 Mai este amenajat pe o suprafață de 3,2 ha, incluzând predominant specii arbustive și arboricole, alături de Monumentul Independenței, amplasat în anul 1977.

– Grădina Botanică, amenajată la începutul secolului al XX-lea, se desfășurată pe 16 ha în nord-vestul părții centrale a orașului. Supusă unor ample lucrări de reabilitare, modernizare și extindere a aleilor, este un important areal de recreere a cetățenilor.

– Grădina Unirii (English Park) are 0,5 ha și este amenajată în centrul orașului. Aceasta „evidențiază modalitatea de armonizare, pe un areal limitat, patricular a unui ansamblu emblematic de clădiri ale Craiovei (Primăria, Prefectura ș.a.), cu o combinație reușită cu linii riguroase cuprinzând plante ornamentale, arbuști și copaci înglobând statuia domnitorului Al. I. Cuza și arteziana”.

Grădina Trandafirilor (Grădina Frații Buzești) și Grădina Mihai Bravu completează lista parcurilor și grădinilor publice valoroase ale Craiovei.

În ultimii ani, au fost retrocedate Parcul Cornițoiu (24 ha), Parcul Hanu Doctorului (16 ha) și Parcul Craiovița (32 ha), iar Parcul Teatrului Național și-a redus suprafața, prin construirea pasajului suprateran.

Bilanțul teritorial „al verdei urbane existent în municipiul Craiova, scoate în evidență ponderea mare a spațiilor verzi din cartiere, aproximativ 41% din suprafața totală a spațiilor verzi amenajate, urmate de parcurile municipale cu 36%, doar 6% grădini publice, restul de 17% înglobând alte categorii de spații verzi. Cea mai mare parte a acestor spații se află către periferia orașului, în zona centrală existând doar câteva grădini publice de mici dimensiuni”.

În municipiul Râmnicu Vâlcea se detașează Parcul Zăvoi, atât prin dimensiuni (cca. 9 ha), vechime (amenajat la mijlocul secolului al XIX-lea), cât și prin funcționalitatea ecologică. Este localizat în sud-vestul orașului, pe malul râului Olănești, având în componența floristică o serie de arbori de esență moale, hidrofilă, cu o mare capacitate de purificare a atmosferei. În zona centrului civic, se desfășoară, pe 1,5 ha, Parcul Mircea Cel Bătrân, amenajat pentru destindere și recreere. Cea mai nouă amenajare a spațiului verde se găsește în partea de sud, în arealul unui vechi braț al Oltului, unde s-au efectuat lucrări de desecare, betonare și înălțare, paralel cu

dotări specifice care conferă Ostroveniului statutul de cea mai importantă zonă de agrement estival a orașului.

Pădurea Crihala este localizată și amenajată ca parc în partea de nord-est a municipiului Drobeta Turnu-Severin. Se extinde pe cca 20 ha și este dotată cu locuri de joacă, centru expozițional, panou de escaladă, terenuri de sport (fotbal, tenis de câmp și baschet), platformă skate-rolling. Cel mai vechi este Parcul Dragalina, apărut în 1839, pe faleză Dunării, cu ruinele Cetății Severinului și Palatul Cultural „Theodor Costescu”. Parcul Rozelor, amenajat în primul deceniu al secolului al XX-lea pe model englezesc, se desfășoară pe 12 ha, fiind cel mai mare parc al orașului, unde este amplasat Monumentul-criptă al Eroilor.

Zona verde a municipiului Slatina este reprezentată de: Expo-Parc, Parcul „Pitești” și Parcul „Eugen Ionescu”. Fostul Parc al Tineretului, actualul Expo-Parc este cel mai mare, ocupând o suprafață de 4,2 ha în centrul orașului, cu o esplanadă din granit și o frumoasă fântână arteziană cântătoare. Cel mai vechi este Parcul „Pitești”, amenajat încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea; se întinde pe 1,7 ha și adăpostește „Obeliscul” realizat de I. Irimescu, două fântâni arteziene dotate cu instalație nocturnă de iluminat. De menționat este și Parcul „Eugen Ionescu” care, cu o suprafață de 0,8 ha, nu se înscrie în această categorie de spațiu verde, dar este important pentru rezonanța culturală.

În cazul municipiului Târgu Jiu, spațiul verde acoperă numai 60 ha din intravilan, fiind reprezentat, în principal, de trei parcuri. Cel mai valoros este Parcul Central „Constantin Brâncuși”, amenajat încă de la mijlocul secolului al XIX-lea. Punctul forte al parcului îl reprezintă operele brâncușiene: Masa Tăcerii, Aleea Scaunelor și Poarta Sărutului, ansamblul monumental fiind inaugurat în 1938, în prezența lui Brâncuși, cu prilejul comemorării luptelor de la podul Jiului. Parcul „Insulița” a fost amenajat în mica insulă din lacul de acumulare de pe Jiu. Cel mai nou este Parcul „Nicolae Titulescu” amplasat în partea sud-estică a orașului.

În cadrul Programului național de îmbunătățire a calității mediului prin realizarea de spații verzi în localități, în perioada 2007-2009, au fost finanțate o serie de proiecte al căror scop a fost extinderea suprafeței spațiilor verzi din unele orașe ale Olteniei. În acest sens, amintim: „Amenajarea grădinii publice în Drăgășani”; „Realizarea de spațiu verde în strada Mioriței și Olari” din Târgu Jiu; „Îmbunătățirea calității mediului prin reabilitarea spațiului verde din parcul „Constantin Poroineanu” Drăgănești-Olt; „Modernizare parc” Filiași; „Amenajarea parcului Lunca Jiului” Craiova; „Parcul Artileriei-amenajare peisagistică” Slatina.¹⁶

¹⁶ A se vedea: www.afm.ro/spatii_verzi_arhiva.php/ (accesat la 31 mai 2017).

Concluzii

În structura funcțională a unui organism urban, zona verde are o importanță deosebită. De mărirea, fragmentarea și localizarea sa depinde, în mare măsură, calitatea mediului. Spațiile verzi au un rol semnificativ în creșterea calității vieții și a confortului urban, prin oaza de liniște pe care o oferă mediului aglomerat.

Expansiunea urbană necontrolată este un fenomen specific majorității orașelor din perioada contemporană. Acest proces este determinat de presiunea imobiliară și de activitățile economice. Creșterea expansivă, rapidă și necontrolată a spațiului urban generează aspecte negative, dintre care degradarea mediului natural și consumul de teren sunt cele mai grave.

În perioada 1993-2015, suprafața totală a intravilanului orașelor din țara noastră a crescut de 2,0 ori, iar în Regiunea de dezvoltare Sud-Vest Oltenia, creșterea a fost de 2,2 ori. Această creștere a fost generată de două cauze: pe de o parte, extinderea suprafeței intravilanului din unele orașe, iar pe de altă parte, declararea de noi orașe. Relevante sunt exemplele urbanului din județele Vâlcea și Gorj, a căror suprafață intravilană s-a mărit cu 8.195 ha, respectiv, cu 7.105 ha. În cazul municipiilor reședință de județ, au apărut plusuri care oscilează între 987 ha la Slatina și 3.786 ha la Râmnicu Vâlcea. Bumbesti-Jiu și Tismana sunt relevante pentru manifestarea fenomenului și în orașele mici, unde suprafața intravilanului a crescut cu peste 1.000 ha.

Deciziile de creștere a spațiului intravilan au fost legate de necesitatea extinderii spațiului construit pentru locuințe, crearea de zone comerciale sau de parcuri industriale, localizate, de regulă, la periferia orașelor și în lungul arterelor de circulație.

Intervențiile în suprafața intravilanului se răsfrâng asupra dimensiunii spațiilor verzi de pe teritoriul orașelor. Ponderea spațiilor verzi în suprafața intravilanului urban din Oltenia a scăzut de 2,2 ori, mai mult decât situația la nivel național, unde reducerea a fost de 1,6 ori. Exceptând Doljul, unde acest indicator a scăzut foarte puțin, în celelalte județe, reducerile au fost substanțiale (de peste 9 ori în Gorj și de cca. 5 ori în județul Vâlcea). Discrepanțele semnificative în ceea ce privește repartitia spațiilor verzi la nivelul orașelor sunt urmare a circumstanțelor în care au evoluat așezările urbane și preocupării autorităților locale pentru un mediu sănătos. Indicele de suprafață verde este deficitar în multe orașe, între care se detașează cele în care sunt amplasate cele mai mari termocentrale din țară: Turceni (1,2m²/loc) și Rovinari (2,9m²/loc). Valorile mici ai acestui indice relevă un disconfort serios pentru populație, situație care necesită luarea de măsuri urgente în vederea stopării reducerii suprafețelor de spații verzi și de înființare a altora noi.

URBAN GREEN SPACES IN THE SOUTH-WEST OLTENIA DEVELOPMENT REGION: TYPOLOGY AND DYNAMICS

(Abstract)

The purpose of this article is to analyze the quantitative aspects of the green spaces in the urban environment of the South-West Oltenia Development Region. In order to accomplish this study, we used statistical data at the level of urban-administrative territorial units taken from the National Institute of Statistics, data from the online TEMPO database. The data refer to the surface of green spaces, the urban area and the population by residence in municipalities and cities. The following quantitative indices have been analyzed and calculated: the size of the area of the green and the urban area, the share of the green spaces in the urban area, the area of green space per inhabitant. The analysis covered a period of 22 years, having as reference the years 1993 and 2015. The study is part of a quantitative approach of exploratory type, the research requiring the use of a complex methodology: documentary analysis, secondary analysis of quantitative data, comparison, synthesis, statistical-mathematical and geographical methods. In the studied urban area, the green spaces occupy an area of 2,437 ha (representing 9.5% of the national total) with significant differences at county level: while Dolj county has 1,241 ha (3rd place in the national hierarchy), Gorj county with only 152 ha occupies the antepenultimate position. In the context of a regressive regional dynamics (2.3 percentage points), we observed that green spaces have increased where intravilan has expanded and incorporated significant areas of green areas, while constraints/disappearances are a cause of parks and squares deforestation. It is worth mentioning that green space per inhabitant is 22.1 m²/inh. at the level of the urban settlements in Oltenia and 34 m²/inh. in Craiova, thus placing the capital of the region in the third place among the county residences.

Keywords: green spaces, dynamics, county, Oltenia.

PIAȚA MUNCII ÎN REGIUNEA OLTENIA

LAURENȚIU RADU *

Caracteristici generale

Piața muncii este considerată locul de întâlnire a cererii de muncă cu oferta, în urma căreia se stabilește un salariu. Acest spațiu economic generează producția de bunuri și servicii prin forța de muncă, care provine din populația activă. Aceasta este o fracțiune a populației, formată din persoane care caută în mod activ un loc de muncă (șomeri) și populația ocupată, care cuprinde toți angajații cu vârste peste 15 ani implicați în activități economice sau sociale. Din punct de vedere economic, populația activă nu include pensionari sau școlari.

Examinarea și evoluția pieței forței de muncă sunt importante, deoarece eficiența acestora contribuie la progresul economic. Principalii factori care asigură funcționalitatea pieței sunt: angajatorii, în calitate de purtători ai ofertei de muncă, forța de muncă și legislația, care asigură acordul între cererea și oferta de muncă. Extinderea unei activități depinde, în general, de nivelul de pregătire profesională, astfel încât, un lucrător cu înaltă calificare poate găsi mai ușor un loc de muncă, atunci când oferta salarială devine mai atractivă. Trebuie remarcat faptul că vârsta a devenit un factor important în mobilitatea forței de muncă.

Tinerii sunt mai activi în căutarea unui loc de muncă în alte localități, însă, din cauza oportunităților reduse pe plan intern, fenomenul migrației a depășit granițele țării. Este dificil de analizat migrația forței de muncă din regiune, deoarece mulți români sunt plecați la muncă în străinătate (temporar sau fără forme legale). Totuși, o estimare ce cuprinde întreg teritoriul țării, realizată de Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES), menționează că, în ultimul deceniu, au plecat din țară aproximativ 2,5 milioane de români pe o perioadă îndelungată, iar alți 500.000 pe termen scurt¹.

Efectele crizei financiare au destabilizat serios și piața muncii din Oltenia. Disponibilizările forțate din sistemul bugetar, precum și diminuarea salariilor, nu au

---

* Cercetător științific III, dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române, din Craiova; e-mail: xpatrick2013@yahoo.com.

¹ Andreea Popescu, *Câți români lucrează în străinătate și câți bani au trimis în țară*, în „Capital”, 01 decembrie 2016.

rezolvat problemele financiare, dimpotrivă, efectele negative s-au reflectat, după cum era de așteptat, și asupra IMM-urilor. Începând cu anul 2011, din cauza reformelor de pe piața muncii, România a fost marcată atât de insolvența multor unități economice, cât și de reducerea numărului de angajați ai firmelor, ca urmare a scăderii puterii de cumpărare și diminuării cererii de bunuri și servicii.

Un studiu realizat de către Banca Națională a României menționează că, în perioada crizei financiare, firmele au început să înregistreze pierderi din cauza costurilor cu forța de muncă neacoperite de o creștere a productivității. Din analizele efectuate rezultă că o mare parte din firme a recurs la diverse strategii pentru a putea rezista pe piață, cum ar fi: reducerea numărului de angajați, eliminarea bonusurilor sau a altor beneficii nesalariale, trimiterea în șomaj tehnic, înghețarea angajărilor sau înlocuirea personalului existent cu noi angajați, pe salarii mai mici. În privința competitivității, datorită volumului mare de vânzări la export, companiile din IT și industria auto au înregistrat cele mai bune performanțe.²

Piața muncii este într-o continuă transformare și are nevoie de forță de muncă. Salarizarea joacă un rol bine definit în atragerea resurselor umane și menținerea lucrătorilor. În general, evoluția veniturilor salariale a avut ca punct de reper, așa cum s-a observat în ultimii ani, salariul minim pe economie, care a devenit un instrument de politică tot mai des utilizat. Dacă în sistemul bugetar, există o grilă de salarizare, în domeniul privat are loc un proces de negociere, în care fiecare parte urmărește obținerea de avantaje.

Analiza pieței forței de muncă din Regiunea Sud-Vest Oltenia

Pentru a înțelege evoluția pieței muncii din Oltenia, este necesară cunoașterea principalilor indicatori ai muncii privind activitățile, ratele de ocupare și șomaj pe o anumită perioadă de timp.

Dolj, Olt, Vâlcea, Gorj și Mehedinți sunt județele care alcătuiesc regiunea Sud-Vest Oltenia. Din punct de vedere administrativ-teritorial, este formată din 40 de orașe, dintre care 11 sunt municipii, 408 comune și 2.070 sate. În anul 2010, Regiunea Sud-Vest Oltenia avea 2.238.643 locuitori. Din analiza pe grupe de vârstă rezultă că 1.421.156 persoane aveau vârste între 15 și 59 ani, iar 497.380 erau trecute de 60 ani. Tot în același an, economia înregistra 363.808 salariați, în timp ce 84.595 persoane primeau ajutor de șomaj.³ Conform Codului muncii, orice persoană fizică dobândește dreptul la muncă atunci când împlinește vârsta de 16 ani sau la 15 ani, dacă primește acordul părinților.

---

² Banca Națională a României, Direcția studii economice, *Tendințe comportamentale pe piața muncii, O perspectivă microeconomică*, 21 mai 2015, pp. 20-30.

³ Direcția Județeană de Statistică Dolj, *Statistici regionale, Organizarea administrativ-teritorială*, Tempo-online, 10 iunie 2017.

Piețele din regiune sunt caracterizate prin stabilitate și mai puțină fluiditate, majoritatea lucrătorilor având domiciliul stabil în zona în care își desfășoară activitatea. Activitățile economice sunt mai dezvoltate în mediul urban, unde cea mai mare pondere a populației ocupate este concentrată în sectorul serviciilor, care devine tot mai atractiv. Deși este un mediu favorabil dezvoltării afacerilor, ruralul încă se confruntă cu lipsa investițiilor. Aici, forța de muncă este distribuită pe ramurile agricultură, silvicultură și pescuit, care au înregistrat o ușoară creștere de-alungul timpului, după cum se observă în tabelul 1.

Tabel 1

Numărul mediu al salariaților din Regiunea Sud-Vest Oltenia

Anii	2010	2011	2014	2015	2016
Total salariați economie	363.808	361.744	359.789	364.313	390.783
Agricultură, silvicultură și pescuit	8.147	8.258	8.883	9.083	9.607
Industrie și construcții	141.605	144.124	138.079	141.019	148.104
Servicii	214.056	209.362	212.887	214.211	233.072

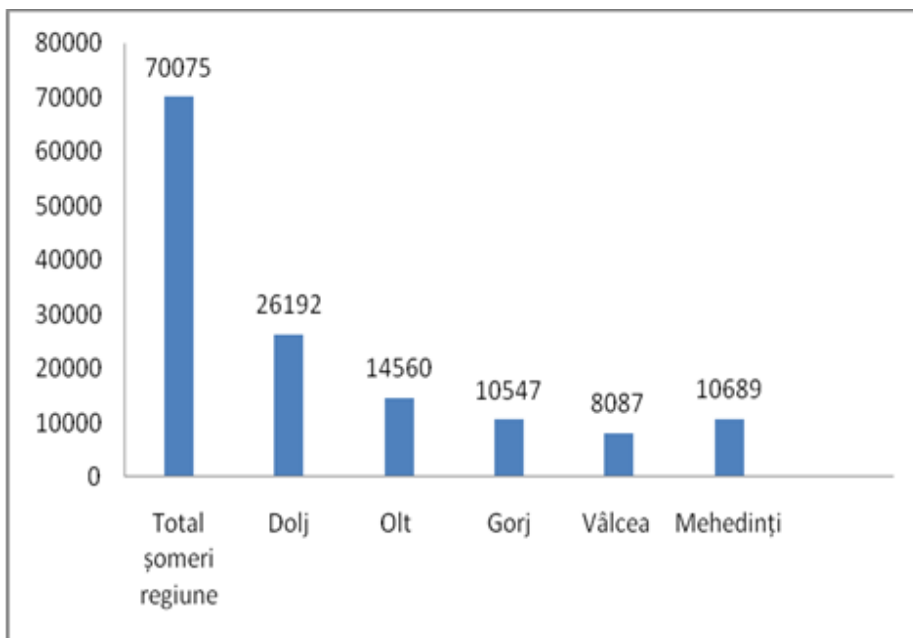
Sursa: Baza de date online a Direcției Județene de Statistică Dolj, *Buletin statistic lunar al Regiunii de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia, Principalii indicatori economico-sociali*, aprilie 2017.

În anul 2015, totalitatea salariaților din regiune însemna 7,08% din forța de muncă a României, procent care poziționa Oltenia pe ultimul loc în clasamentul regiunilor.⁴ Cu toate că ne confruntăm cu o piață a muncii mai puțin atractivă pentru investitori, totuși, în comparație cu celelalte regiuni, nivelul de calificare a forței de muncă este unul ridicat. Comparând datele statistice din anul 2010 cu cele actuale, observăm o creștere a efectivului mediu de angajați cu 26.975 persoane și o scădere a numărului de șomeri de la 84.595 la 70.075.

Din datele prezentate în fig. 1, rezultă că rata șomajului, la începutul anului 2017, era de 8,2%. În luna aprilie, Doljul, care este cel mai mare județ din regiune ca suprafață și număr de locuitori, înregistra cei mai mulți șomeri (36,4%), în timp ce

⁴ Patronatul Investitorilor Autohtoni, *Studiu privind analiza forței de muncă la nivelul regiunilor de dezvoltare ale României, aferent anului 2015*, p. 48.

ponderea cea mai mică o deținea județul Vâlcea (11,8%)⁵ al cărui procentaj s-a menținut, ani la rând, în profilul tipologiei riscului de șomaj echilibrat. Dezindustrializarea economiei rentabile, a cărei răspundere aparține decidenților politici, precum și deciziile greșite ale acestora în perioada crizei financiare au contribuit la o scădere masivă a numărului de angajați. Cu toate că economia se redresează și efectivul de salariați este în creștere, totuși, piața muncii din Oltenia încă stagnează în privința locurilor de muncă, insuficiență reflectată în rata destul de ridicată a șomajului, dar și în fondul public de pensii, care înregistrează un deficit major. În prezent, regiunea are mai puțini șomeri comparativ cu anul 2010, dar mai mulți pensionari și o populație activă tânără care caută oportunități pentru un câștig salarial mai bun.

Fig. 1. Numărul șomerilor înregistrați în Regiunea Oltenia la sfârșitul lunii ianuarie 2017

Sursa: *Buletin statistic lunar*, nr. 1/2017, Institut Național de Statistică, *Numărul șomerilor înregistrați pe județe la sfârșitul lunii ianuarie 2017*, p. 126.

După cum se observă din tabelul nr. 2 și datele prezentate anterior, la sfârșitul anului 2016, erau 390.783 de contribuabili la bugetul de pensii și 479.051 pensionari, al căror efectiv îl depășește pe cel al salariaților cu 88.268 persoane.

⁵ Direcția Regională de Statistică Olt, *Buletin statistic lunar al Regiunii de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia, Sinteza indicatorilor economici și sociali*, aprilie 2017, p. 13.

Dacă luăm în calcul necesarul bugetului de pensii neacoperit de totalul contribuțiilor sociale, vom constata că, atât timp cât lipsesc investițiile în crearea de noi locuri de muncă, problema deficitului se extinde pe termen lung la nivelul tuturor regiunilor și va apăsa tot mai mult pe umerii pensionarilor, care, de multe ori, se gândesc la achitarea datoriilor pentru utilități și mai puțin la rezolvarea problemelor de sănătate.

Tabel 2

Dinamica numărului de pensionari și pensia medie lunară
în Regiunea Sud-Vest Oltenia

Regiunea de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia/ Județul	2010		2016	
	Pensionari (nr.)	Pensie medie (lei)	Pensionari (nr.)	Pensie medie (lei)
Regiune	503.035	688	479.051	880
Dolj	163.345	696	150.990	876
Olt	97.449	637	93.059	798
Vâlcea	104.366	674	99.579	870
Gorj	78.671	745	76.952	986
Mehedinți	59.214	694	58.984	852

Sursa: Institutul Național de Statistică, *Repere economice și sociale regionale: Statistică teritorială*, 2013, p. 222; Institutul Național de Statistică; Direcția Regională de Statistică Olt, *Buletin statistic lunar al Regiunii de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia, Indicatori sociali*, p. 15, aprilie 2017.

Analizând populația regiunii pe categorii de vârstă, din evidențele statistice rezultă că în luna iulie 2016, din totalul de 2.206.321 locuitori, 1.395.725 persoane aveau vârste cuprinse între 15 și 59 ani, iar 135.839 erau înregistrați în categoria 60-64 de ani.⁶ Ținând cont că vârsta la care o persoană se poate angaja este de minimum 15 ani, dacă scădem din acest total populația ocupată, vom constata că potențialul forței de muncă este de aproximativ trei ori mai mare decât efectivul de angajați în economie, de unde rezultă că *regiunea este bogată în resurse umane și săracă în forță de muncă*. Din acest punct de vedere, putem afirma că reducerea șomajului reflectă mai mult o scădere a numărului de persoane care caută să se angajeze și nu o creștere a numărului de angajați.

⁶ Institutul Național de Statistică, *Populația României pe localități la 1 iulie 2016*, București, 2016, p. 29, *Populația după domiciliu pe grupe de vârstă*.

În anul 2017, este greu să vorbim de o evoluție a pieței muncii, în condițiile în care a crescut cu puțin salariul minim pe economie, în timp ce unele salarii au stagnat, altele s-au dublat, mărfurile alimentare s-au scumpit, iar potențialul forței de muncă depășește oferta economiei regionale. Dacă consultăm situația locurilor de muncă vacante prezentată de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, rezultă că o mare parte dintre acestea sunt oferite pentru muncitorii necalificați.

Câștigul salarial mediu net lunar în regiune era de 1.622 lei în anul 2015, în timp ce la nivelul țării se ridica la 2.114 lei. Media celor mai mari salarii pe piața muncii se înregistra în industria extractivă (2.862 lei). La polul opus se aflau activitățile de servicii administrative și activitățile de servicii suport (1.052 lei), urmate de sectorul comerț (1.139 lei), care atrage o mare parte din forța de muncă (26.785 salariați).⁷

Ultimele date oficiale prezintă, în luna mai 2017, un salariu mediu net pe țară de 2.363 lei. Cu toate acestea, salariile din regiunea analizată încă se mențin cu mult sub media pe țară.

Pe piața muncii, întâlnim diverse tipuri de firme cum ar fi: societăți comerciale, societăți pe acțiuni, persoane fizice autorizate, asociații familiare. Principalii angajatori sunt companiile de stat, companiile private, multinaționalele și ONG-urile. În prezent, se constată o revigorare a mediului de afaceri din Oltenia prin creșterea forței de muncă. Dacă la sfârșitul anului 2016, regiunea avea un total de 390.783 salariați, în doar 4 luni, numărul acestora a crescut cu 8.092 persoane noi angajate, după cum se observă în următorul tabel:

Tabel 3

Efectivul salariaților din economie în luna aprilie 2017

Sud-Vest Oltenia	Dolj	Olt	Vâlcea	Gorj	Mehedinți
Total salariați economie	131.695	68.919	79.093	74.934	44.234
Agricultură, vânătoare și servicii anexe, silvicultură și pescuit	3.246	2.305	1.598	1.309	1.348
Industrie și construcții	38.902	30.818	31.821	32.063	17.561
Servicii	89.547	35.796	45.674	41.562	25.325

Sursa: Direcția Regională de Statistică Olt, *Buletin statistic lunar al Regiunii de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia*, aprilie 2017, *Forța de muncă*, p. 12.

⁷ Direcția Regională de Statistică Olt, Statistici regionale, Baza de date online, 10 iulie 2017; *Anuarul Statistic al României, Veniturile, cheltuielile și consumul populației*, p.180, INS 2017.

Județul Dolj înregistrează cei mai mulți salariați din regiune. O mare parte din activități este concentrată în Craiova, orașul reședință de județ, care este și cel important centru comercial din regiune.

Printre cele mai cunoscute companii din județ menționăm fabrica de mașini Ford România SA, cu sediul la Craiova, care are în componență 2.715 angajați și intenționează să recruteze încă 976 persoane.⁸

Cele mai importante firme din regiune, după numărul de angajați sunt următoarele: Complexul Energetic Oltenia SA, Artego SA și Societatea „Uzina Mecanică Sadu” SA, în județul Gorj; Pirelli Tyres România SRL și Alro SA în județul Olt; Civitas P.S.G. SRL în Dolj; Șantierul Naval Orșova și COM Prodaliment Distribuție SRL în Mehedinți; CET Govora SA și Oltchim SA în Vâlcea.⁹

Mobilitatea forței de muncă

Tendențele migrației la nivel național se reflectă și pe piața muncii din Oltenia. În Dicționarul de afaceri englez, mobilitatea muncii reprezintă abilitatea unei persoane de a trece de la un loc de muncă la altul sau de a se deplasa în altă zonă geografică pentru a lucra. Piața muncii din România înregistrează o mobilitate mai mare în rândul tinerilor, care sunt dispuși să găsească un loc de muncă mai bine plătit, chiar dacă sunt nevoiți să depășească granițele țării. Mobilitatea a devenit un factor important în progresul economic, atât prin alocarea de resurse umane, cât și prin reducerea deficitului de forță de muncă calificată.

Există două tipuri de mobilitate, cea ocupațională (profesională), în care lucrătorii își schimbă locul de muncă, și mobilitatea geografică, care se referă la capacitatea lucrătorilor de a se deplasa spre alte zone. Ambele tipuri ajută la redresarea economiilor, deoarece încetinirea acestui proces ar însemna excedent pentru o anumită locație, ceea ce ar duce la un șomaj mult mai ridicat. În general, cei care caută activități bine plătite se orientează spre țări dezvoltate, ceea ce nu afectează creșterea ratei șomajului.

Dacă unele state câștigă din forța de muncă calificată, cele care nu găsesc soluții să își păstreze valorile umane sunt în pierdere, deoarece formarea și instruirea specialiștilor necesită timp și investiții.

Un exemplu în acest sens este combinatul Oltchim din județul Vâlcea, un brand al industriei românești, care încă aparține statului român după lungi dispute în care s-a încercat distrugerea ori vânzarea pe bucăți a acestei companii, chiar cu complicitatea celor în a cărei gestiune se află. Primul pas în acest sens a fost închiderea rafinării Arpechim Pitești din rațiuni economice, de către noul proprietar Grupul

⁸ Ford Media Info, Comunicat de presă, 6 aprilie 2017.

⁹ Adrian Stoica, *Regiunea de Dezvoltare Sud-Vest Oltenia, în fruntea cozii la sărăcie*, 10 iulie 2017, a se vedea: <http://m.jurnalul.ro>.

OMV Petrom. Atât privatizarea, cât și închiderea rafinăriei au dus nu doar la pierderea multor locuri de muncă, dar au creat efecte negative și asupra randamentului combinatului Oltchim, cu care era în strânsă legătură. Fostul director general al Arpechim susține că repornirea companiei nu ar fi dificilă și ar genera 30.000 locuri de muncă.¹⁰ Încercarea de a forța privatizarea Oltchim și supunerea la diverse penalități au blocat activitatea companiei ale cărei produse sunt exportate în 80 de țări. Intrarea în insolvență a salvat combinatul, așa cum susțin reprezentanții companiei. A pornit producția și s-a recuperat o mare parte din piața pierdută, însă marea problemă o reprezintă lipsa specialiștilor care să completeze necesarul de forță de muncă.¹¹

Un alt exemplu ar fi sistemul medical, unde știm cu toții că se înregistrează un deficit de personal medico-sanitar. Cu toate că avem și pregătim specialiști, mulți dintre aceștia preferă să completeze necesarul de personal al altor state, datorită unor beneficii salariale mai mari.

Amploarea migrației din regiunea Oltenia a fost determinată de factorii economici. Orașele, în special municipiile, nu sunt afectate de migrația populației spre alte zone, deoarece încă se confruntă cu un excedent de forță de muncă. Având în vedere că 52% din populația regiunii trăiește în mediul rural¹², aici situația este mai dificilă, deoarece fenomenul de îmbătrânire a populației devine tot mai vizibil. Lipsa investițiilor a dus la scăderea numărului de locuitori și a populației ocupate în agricultură care a ales drumul spre statele membre ale Uniunii Europene în căutarea unor condiții de muncă mai favorabile. La fel ca în toate regiunile, mobilitatea este determinată, în general, de beneficii reduse, lipsa unui program de lucru flexibil și condiții de muncă, care, uneori, expun angajații la o serie de factori nocivi pentru sănătate.

Chiar dacă salariile sunt mai mici în anumite domenii din sistemul bugetar, acest sector rămâne cel mai atractiv, deoarece oferă siguranța unui loc de muncă stabil și un program de lucru redus, ceea ce înseamnă, în mare parte, un echilibru între viața profesională și cea personală. În acest sens, trebuie să ținem cont de faptul că *orice angajat este mai eficient atunci când beneficiile locului de muncă îi stimulează randamentul*. Expunerea la un program de lucru prelungit, lipsa orelor de odihnă și relaxare sunt factori care, în cele mai multe cazuri, au efecte negative și în productivitatea muncii. Codul muncii prevede, la articolul 113, că durata timpului de muncă pentru o normă întreagă este de 8 ore pe zi, timp de 5 zile, cu două zile repaus, iar la articolul 114, se menționează că durata maximă legală a timpului de lucru nu poate depăși 48 de ore săptămânal, prin excepție, orele suplimentare pot prelungi

---

¹⁰ Denis Grigorescu, *Arpechim renaște sub aripa Oltchim, Fost director: „O repornire a rafinăriei creează 30.000 de locuri de muncă*, 12 februarie 2017, a se vedea: <http://adevarul.ro/locale/pitesti>.

¹¹ Cristian Burcioiu, Sorin Golea, *Oltchim își revine, dar nu mai are specialiști! „Munca din combinatul chimic e deosebit de solicitantă, orice mică greșală poate produce catastrofe!”*, 18 aprilie 2016, a se vedea: <http://www.libertatea.ro>.

¹² *Planul de Dezvoltare Regională Sud-Vest Oltenia 2014-2020*, iunie 2014, *Structura sistemului de așezări*, p. 19.

programul de lucru în funcție de solicitarea activităților pe o perioadă între 4 luni și un an, cu condiția ca media acestor ore să nu depășească 48 de ore pe săptămână.¹³

Având în vedere că fiecare firmă are reguli proprii, este dificil să calculăm o medie a orelor suplimentare efectuate la nivel de regiune. Totuși, datele statistice pe țară, prezentate de Eurostat, menționează că în anul 2005, din totalul populației ocupate, 3,1% persoane aveau un al doilea serviciu, procent ce a scăzut la 1,6% în 2015. Renunțarea la factorii de stres se constată în toate țările Uniunii Europene. Spre exemplu, în Olanda, procentajul record, de 42,7% din populația activă în anul 2005, a scăzut, în 10 ani, la 8,7% persoane care aveau două locuri de muncă.¹⁴

Perspective economice

Tot mai des, se vorbește de un deficit bugetar în sistemul de pensii din cauza raportului negativ dintre pensionari și salariații care contribuie la bugetul de pensii, însă prea puțin se discută despre cei răspunzători de prăbușirea economiei prin închiderea sau vânzarea industriilor rentabile. Factorii decidenți caută soluții în crearea de locuri de muncă, fără a lua în calcul că tot ei au creat un decalaj salarial enorm între anumite categorii profesionale care ar trebui, cumva, corectat. Este evident faptul că valul migrației nu se oprește cu salarii la limita existenței. Dacă în prezent, la nivel de țară, există îngrijorări privind raportul total dintre pensionari și salariați, care este de 9/10, așa cum arată datele statistice, ar trebui să ne punem întrebarea dacă această proporție va reuși să mai mențină bugetul de pensii, atunci când salariații de lux vor deveni pensionarii de mâine.

Regiunea Oltenia se confruntă cu o problemă destul de dificilă dacă luăm în calcul persoanele înaintate în vârstă care își pierd locul de muncă. Deși sunt încă în putere și au căpatat experiență în profesiile practicate, vârstnicii găsesc tot mai greu de lucru sau ajung să trăiască de pe o zi pe alta din cauza legislației greșite care nu le permite pensionarea decât după atingerea unei vârste la care puțini angajatori le-ar acorda atenție. În acest sens, ar fi necesar ca această categorie, atunci când îndeplinește condițiile stagiului complet de cotizare, să primescă pensie anticipată fără a se lua în calcul și vârsta potențialului beneficiar. Evidențele statistice prezintă o rată mai ridicată a șomerilor cu vârste cuprinse între 40 și 50 de ani¹⁵, însă șansele acestora sunt mai mari în găsirea unui loc de muncă, comparativ cu cei care se apropie tot mai mult de vârsta pensionării. Aceste aspecte prezentate sunt importante, deoarece pot fi considerate un obstacol în progresul economic al oricărei națiuni. În România,

¹³ *Codul Muncii*, Articolele 112-114.

¹⁴ A se vedea: <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics>, *Persons working part-time or with a second job*, 5 iulie 2017

¹⁵ Ministerul Muncii și Justiției Sociale, *Comunicat de presă*, 5 iulie 2017.

rezolvarea problemelor necesită un sistem salarial echitabil, care să țină cont de anii de muncă și performanțele profesionale.

Avem nevoie de noi reglementări privind protecția socială prin acordarea de pensii decente celor care au muncit o viață și nu punerea acestor persoane într-o situație de inferioritate prin acordarea de ajutoare sociale, care, oricum, nu sunt suficiente. Totodată, este necesar să încurajăm spiritul anteprenorial, prin crearea unui mediu de afaceri mai flexibil în dezvoltarea unei afaceri. Asigurarea surselor de finanțare a capitalului de risc ar putea favoriza apariția mai multor întreprinzători, mai ALES din rândurile tinerei generații, al cărei progres este blocat chiar și pentru cei cu studii superioare, care ajung să practice profesii ce necesită doar calificare medie, în timp ce alte categorii de salariați au chiar două sau trei locuri de muncă foarte bine remunerate. În perspectivă, trebuie să avem în vedere faptul că un climat politic stabil și o mai bună promovare a valorilor românești sunt factori esențiali în atragerea investitorilor străini pentru energizarea motoarelor economiei și crearea mai multor locuri de muncă.

Competitivitatea pe piața muncii este determinată de performanțe și inovații care au la bază motivații.

De aceea, politica salarială minimală ar trebui reanalizată de către decidenți. Un raționament mai eficient ar valorifica constrângerile salariale prin redistribuirea fondurilor către persoane cu o calificare mai înaltă. Oricât de mici ar fi salariile, activitățile au continuitate, însă acestea ar putea influența negativ atât calitatea cât și competitivitatea. Dacă avem în vedere că buna funcționalitate a pieței muncii înseamnă progres, trebuie să ținem cont că bunăstarea națiunii se menține prin produse și servicii de calitate, care ar trebui să fie atent monitorizate și, în caz de neconformitate, sancționate la timpul potrivit. Doar așa vor înțelege angajatorii că munca trebuie apreciată la adevărata ei valoare.

THE LABOR MARKET IN THE REGION OF OLTENIA

(Abstract)

The study presents the main aspects and issues that point out the labor market in the region of Oltenia. Analyzing the labor market can be quite complex, because job opportunities are predominant in the urban areas. In order to meet market requirements, the rural environment needs to attract investments both for the development of farms and the improvement of agricultural activities as well as for the creation of jobs in the other non-agricultural sectors. The revival of rural areas depends highly on the firms' economic performances to become competitive in the business environment.

Keywords: labor market, labor force, development regions, active population, unemployment.

Antonio NEGRI, *Munca lui Iov. Faimosul text biblic ca parabolă a muncii umane*, Editura Tact, 2012, 141 pagini.

Antonio Negri, filosof italian contemporan, militant politic, închis pentru pozițiile sale anarhiste și de extremă stângă, implicat în atacuri teroriste și execuția lui Aldo Moro de către Brigăzile roșii, face o figură stranie în peisajul culturii și filosofiei italiene și europene a momentului. Alături de Alain Badiou, în Franța, se numără printre ultimii gânditori care nu ezită să se situeze în continuare pe meterezele cetății dărâmate, în ruină și flăcări, a comunismului.

În 2006, Badiou citează ca exemplu pozitiv de politică, gândirea și practica politică a lui Mao. Considerat de cea mai mare parte a intelectualității franceze, cu excepția, bineînțeles, a celei mai conservatoare stângi, drept o *fosilă*, acesta nu încetează să uimească alăturând acestor poziții politice de neînțeles (sau greu de înțeles!) mostre de gândire admirabilă, de exemplu, *Sfântul Pavel sau întemeierea universalismului*, *Secolul* etc. de curând apărute și în limba română la editura Ideea & Design, din Cluj Napoca.

„Cum mai putem crede în rațiune după Auschwitz și Hiroshima? Cum putem continua să fim comuniști după Stalin?” – este întrebarea lui Negri (în Antonio Negri, *Munca lui Iov. Faimosul text biblic ca parabolă a muncii umane*, Editura Tact, 2012, p. 28). Cu un astfel de punct de plecare, abordarea textului biblic este cum nu se poate mai curioasă. Ce are în comun Iov, cu rațiunea, cu păstrarea acesteia după Auschwitz și Hiroshima și, mai ales, ce legătură are Iov cu menținerea comunismului după Stalin? Cu o astfel de alăturare, îți vine să spui, poți zice orice despre orice.

Cu totul discutabil este, în conținutul întrebării, alăturarea Hiroshimei de Auschwitz, lucruri cu totul diferite, evenimente istorice eterogene, cu rațiuni distincte, cu motivații și cauze lipsite de orice asemănare. O confuzie completă care se menține prin partea doua a întrebării: cum putem menține comunismul după Stalin, ca și cum cele două sunt distincte, iar stalinismul nu este esența însăși a comunismului.

Imediat însă, registrul se schimbă. De la întrebarea brutală pusă în termenii de mai sus, Negri trece la una validă filosofic: „va fi oare această fabulă teologică, cea care va constitui parabola aventurii etice a umanității la acest sfârșit de secol XX?” (p. 34), ținând cont că „realitatea mizeriei noastre este aceea a lui Iov, întrebările și răspunsurile pe care le aducem lumii sunt aceleași cu ale lui Iov. Cu aceeași disperare, rostind aceleași blesteme, ne exprimăm și noi. Am cunoscut bogăția și speranța, l-am ispitit pe Dumnezeu cu rațiunea – ne rămân acum praful și nebunia. Vom putea oare să ne conducem și noi mizeria printr-o analitică a ființei și a durerii și, din acea prăpastie ontologică, să urcăm la o teorie a acțiunii sau, și mai bine, la practica reconstrucției lumii? Până unde, până când? Până ce vom putea

spune, prin această practică: „eu te-am văzut cu ochii mei”, eu te-am făcut cu mâinile mele. Să nu existe oare altă ordine a lumii...? (p. 36).

Evident, avem de-a face cu un stilist mare, cu unul care degustând textul biblic se lasă furat de vraja acestuia, prelungind-o în propria gândire, dirijindu-l mai ales, în chip subtil și perfid spre aceasta, creând iluzia supunerii la textul sacru, manevrându-l însă pe acesta, către propria teză.

Munca lui Iov aparține perioadei de detenție a autorului, uneia dintre perioade, pentru că a fost închis în câteva rânduri (nu fără îndreptățire!). Sub influența propriei experiențe, dublată de asocierea experienței istorice a clasei muncitoare, luate mai ales din gândirea lui Marx, creditându-l pe acesta, și mai puțin sau deloc propria experiență, observarea personală a situației clasei muncitoare, cu proprii ochi, Negri reflectează asupra lui Iov și a situației sale. Și el, și clasa muncitoare sunt în ipostaza lui Iov. Urmărindu-l pe acesta. Strategia și eforturile de a ieși din abis pot fi ghid pentru ieșirea din abis a clasei muncitoare și a sa personală. Astfel, *Munca lui Iov* devine un text de exorcizare a suferinței și a durerii. Interpretarea de față se bazează, astfel, pe câteva echivalări pe care, în chip subtil și nu lipsit de finețe, Negri le face în chip evident.

Iov poate fi, – Negri nu o spune direct! – clasa muncitoare beneficiară, astăzi, a unei condiții care, categoric, diferă de cele de odinioară, descrise de Marx. Este bogată, adică trăiește în confort și comoditate, în interiorul unei lumi care îi asigură toate acestea. Această lume însă este aceeași lume capitalistă, care nu se sinchisește de ea; este o putere impersonală, fără chip, pentru care clasa muncitoare nu este nimic. Când se va ivi ocazia sacrificării sale, o va face fără să ezite. Este clasa și lumea abstractă, invizibilă, așa cum este Dumnezeu pentru Iov.

O astfel de lume îl lovește pe Iov în chip irațional. Dumnezeu nu are niciun motiv pentru a-l pedepsi pe acesta. Efectiv îl pune la încercare într-un mod irațional.

Ce poate face un astfel de personaj în condiții lipsite de inteligibilitate? Încearcă să înțeleagă fără să poată. Cere sfaturi și opinii exterioare – nu-i sunt de nici un folos. Textul sacru se încheie într-o manieră mistică, din care rezultă împăcarea lui Iov cu Dumnezeu. O astfel de încheiere nu poate fi însă valabilă pentru istorie. Când lumea de azi, supusă aceluiași încercări lipsite de rațiune, se întreabă ce-i de făcut, ea nu poate să încheie în împăcarea de felul celei din textul sacru. Ea nu se poate împăca cu chipul nevăzut al forței care o condamnă. Ei nu-i rămâne decât revolta, desființarea acelui chip, identificate cu întreaga țesătură de dominație istorică de azi.

Încheierea, indiferent cât de subtilă, nu este decât vagă. Ce înseamnă revoltă și, mai ales, care este destinatarul acesteia? Evident, sunt în mare dificultatea, determinările de echivalență pe care se mizează. Cât de valabilă este echivalarea lui Iov cu istoria de azi? Cât de valabile mânia și revolta acestuia, în contextul său, cu revolta și nemulțumirea lumii de azi? Și, ultimul: este Dumnezeu posibil de echivalat cu structura de dominație a lumii noastre?

Negri resimte toate dificultățile fără să le poată răspunde. „Construcția unei posibilități de dreptate – cum se poate construi o normă care să reglementeze această lume și să-i recompună conflictele? Însă cum, unde să întemeiem această nouă normativitate?” Concluzia biblică: „frica de Dumnezeu, cum am văzut, nesatisfăcătoare”. Din păcate, la fel este propria concluzie. Mai mult, după amestecul rapid executat între entități și personaje, între evenimente și contexte, o astfel de concluzie, nu are cum fi decât extrem de puerilă.

Dincolo de reținerile de lectură, de teze forțate sau opinii slab argumentate, cartea lui Negri introduce în cultura română un discurs al stângii intelectuale, interesant și util. Dezbaterea de idei are aici material de lucru, indiferent cum s-ar situa unul sau altul.

Ion Militaru

Gheorghe VLĂDUȚESCU, *Scepticismul grec ca filozofie critică*, Editura Universitaria, Craiova, 2013, 171 pagini.

Cum poate arăta o cultură în care un astfel de subiect să fie absent? Nu intră în calcul, în răspunsul la o astfel de întrebare, ceva de felul: nu prea bine, precar, sau altceva similar, pentru că un astfel de subiect nu este doar ceva de felul unui subiect istoric care să lipsească. Scepticismul nu este doar subiect istoric petrecut în urmă cu două mii de ani, de care o cultură, în varianta modernă, se poate lipsi. Scepticismul este mai mult decât un curent cultural, filosofic, idee sau concept. El, față de multe astfel de achiziții ale gândirii, i-a premers acesteia, a premers filosofiei fără să fie nevoit să o aștepte pe aceasta pentru a putea să se nască. Scepticismul este o funcție a spiritului, o dimensiune a minții umane obișnuite astfel încât, atunci când, într-un târziu – spre finele Antichității – el a binevoit să se nască în calitatea de filosofie, nu s-a făcut altceva decât să se omologheze la nivel de concept, ceva ce i-a premers acesteia ca fel de a fi al minții.

O astfel de calitate: de a fi mai mult și mai puternic decât o filosofie (lucru cu care puține poziții ale acesteia se pot lăuda, poate niciuna!) face din el un subiect de interes privilegiat, fără parti-priurile niciunei poziții filosofice, indiferent care.

Avem, așadar, în *Scepticismul grec ca filozofie critică*, semnată de acad. Gheorghe Vlăduțescu, o carte care acoperă un gol cultural care a însoțit cultura română o jumătate de secol. De la cartea lui Aram Frenkian, apărută în urmă cu o jumătate de secol, *Scepticismul grec*, în cultura română, nu a apărut nimic despre filosofia sceptică. De ce? Cum se explică acest lucru și, revenind, cum poate să arate o cultură în care un astfel de interes să lipsească?

Printr-un răspuns de felul: nu prea onorabil, nu se spune mai nimic, pentru că, în respectiva cultură, nu este vorba doar despre o carte sau mai multe dedicate subiectului. Acestea pot să lipsească, iar paguba ar fi cuantificabilă la un nivel cultural suportabil. În fond, este vorba despre lipsa de atenție pentru funcția în cauză, respectiv funcția critică. Or, ținând cont că scepticismul este, așa cum propune ideea cărții de față, o atitudine critică, respectiva cultură este lipsită de așa ceva. În absența acestei funcții, respectiva cultură se vede în postura pe care vine scepticismul să o combată: cea dogmatică. Acolo unde nu se exercită critica, este una dintre premisele cărții de față, înflorește dogmatica. Ciudățenia noastră culturală este că nicio astfel de implicație nu a fost prezentă. Nu am strălucit nici la nivel dogmatic, al construirii abundente de poziții și idei filosofice sau culturale.

Așadar, nici dogmatici și nici sceptici. Ce vine, atunci să aducă o astfel de carte? În punctul de încheiere al cărții poate fi aflat răspunsul: *o terapeutică*. Dar la ce? O terapeutică a minții, a spiritului în sens larg. Să fim noi lipsiți de o astfel de nevoie pe care scepticismul vine să o satisfacă? Răspunsul aproape că nici nu mai contează. Cartea de față lucrează în logica

înalță a conceptului și a lumii sale, iar acolo este vorba și despre terapeutică și despre afecțiunea pe care vine să o satisfacă.

Ne aflăm, prin urmare, cu o astfel de carte, pe terenul rațiunilor de dincolo de istorie. Când istoria nu se interesează de spirit, și spiritul îi poate întoarce reverența dezinteresându-se de ea.

*

Punct final pentru cultura greacă, scepticismul este indispensabil pentru oricine vrea să înțeleagă un astfel de subiect: cultura, în speță filosofia acesteia. Nu există imagine completă pentru miracolul culturii grecești fără includerea pe tabla subiectelor de interes a scepticismului. Impactul pe care acesta l-a avut de-a lungul secolelor asupra culturii europene face din el subiect obligatoriu.

Cum se organizează cartea? Cu experiență completă în cercetarea filosofiei grecești ca totalitate, acad. Gheorghe Vlăduțescu începe prin a-i face dreptate acesteia: scepticismul grec, deși situat cronologic spre amurgul acestei gândiri, nu este o descoperire atât de târzie. Prin funcția sa critică, într-un fel sau altul, el a fost mereu prezent. Începând cu Thales și Pitagora, el s-a exercitat sub diferite forme pretutindeni. Nu a lipsit de nicăieri.

O astfel de premisă nu este însă împinsă atât de departe de către autor încât să lipsească scepticismul propriu zis de propria măreție și personalitate. Rămâne atunci întrebarea: cât din scepticism a fost prezent înainte ca acesta să se nască? Atât cât să nu facă din filosofia greacă de natură dogmatică un absolut lipsit de discernământ, forme maniheiste ale enunțurilor pompos ornate.

Teza și originalitatea cărții, întreaga sa concluzie apar în urma unei demonstrații ample, desăvârșite: *Scepticismul ca terapeutică*. Implicațiile și deschiderile unei astfel de teze sunt enorme: „Mai în fiecare timp și spațiu va fi existat o filozofie dominantă. Rareori două, trei... În Grecia aurorală eleatismul, secundat îndeaproape de heraclitism / .../ apoi platonismul și, apropiat de cota acestuia, filosofia aristotelică; în secolele III – I stoicismul”... (p. 111). Prin urmare, la fel, stoicismul. Dacă el este filosofia dominantă a unei epoci, mai precis a epocii de final a istoriei și culturii grecești, ce fel de epocă este aceasta care își desemnează nevoia ce este satisfăcută de scepticism, epocă a *decadenței filosofiei și a lumii* (Hegel, *Prelegeri de istorie a filosofiei*, vol. II, cap. *Filosofia scepticilor*)? Răspunsul autorului este fără echivoc: o epocă definită prin nevoia de terapie. Este concluzia întregii cărți. Nici nu se putea altfel, epoca de față, aidoma oricărei alteia ajunsă la final – *tragică*, în viziunea lui Hegel –, este una secătuită, goliță aproape biologic de seva care anterior îi conferise atâta vitalitate încât putuse să facă saltul din perspectiva dogmatică (în sens sceptic) în perspectiva sofistă în care, spre amurgul acestui curent, adevărul însuși devenise indiferent, totul putând fi adevăr. Și tocmai din această perspectivă se va hrăni, cumva, și scepticismul.

Structura acestuia, prezentă în argumentația de început, este tripartită: „Trei ar putea fi termenii de organizare într-o istorie esențializantă a ideii critice la greci: măsura, îndoiala și suspendarea” (p. 4). În funcție de ei, va fi urmărit întregul demers al cărții de față. Și, tot în funcție de acești termeni, permanentul pericol ca scepticismul, prin consecvență cu propriul program, să cadă în pesimism, nihilism sau abandon. Practicând critica, atât a celor sensibile – efemere prin caracterul material, trecător, – cât și a celor inteligibile – suficiente doar gândului, nu și *lămurite* în *adevărul* concretului; îndoiala față de unele și altele, de orice adevăr; suspendarea judecății – practic, prin toate acestea, ne-am putea afla în antecamera pericolelor anunțate. Și totuși, arată autorul, scepticismul nu ajunge aici. Ajunge la *ataraxie*, tradusă, așa

---

cum arată cuvântul de încheiere, în *terapeutică*: înfruntă pericolele fără a cădea în ele, rămânând filosofie în sensul *hard* al cuvântului, ultima pe care spiritul elin o formulează înainte de a intra în combinațiile istorice care-i vor asigura supraviețuirea.

Cartea cuprinde, în finalul ei, un dosar al posterității (sau postumității!) scepticismului în cultura europeană. Nu lipsește nici inventarul prezenței – cam sărace! – a acestuia în cultura română. Evident, cele câteva generalități prezentate aici care să conducă spre conținutul cărții, unul extrem de atent construit, exhaustiv în demontarea ramificațiilor și energiei curentului, nu au altă menire decât de deschidere către înțelegerea unui capitol extrem de important prin care cultura națională poate funcționa în parametrii proprii oricărei culturi.

Ion Militaru

ABREVIERI

AO	Arhivele Olteniei
AO s.n.	Arhivele Olteniei serie nouă
DJANI	Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Iași
AUBist	Analele Universității din București – Seria Istorie
B.A.R.	Biblioteca Academiei Române
Balcanica	Balcanica, Godišnjak Balkanološkog instituta SANU, Beograd
BAR	British Archeological Reports, Oxford
BARARR	Biblioteca Academiei Române Arhiva Radu Rosetti
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen aechäologischen Instituts Frankfurt a/M – Berlin.
BMI	Buletinul monumentelor istorice
BMIM	București. Materiale de istorie și muzeografie
BOR	Biserica Ortodoxă Română
Buridava	Buridava. Studii și materiale. Muzeul județean Vâlcea
C.Lit.	Convorbiri literare
CI	Cercetări istorice
CL	Cercetări de lingvistică
Cortelazzo	Cortelazzo, Zolli, <i>Dizionario etimologica della lingua italiana</i> , ed. Zanichelli, Bologna
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, Bucarest
Dacia, N.S.	Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle serie, Bucarest
DEHF	Dazat, Dubois, Mitterand, <i>Dictionnaire étymologique et historique de français</i>
DEIL	Dicționar enciclopedic ilustrat
DEX	Dicționarul explicativ al limbii române
DLRM	<i>Dicționarul limbii române moderne</i>

Dreptul	Dreptul, legislațiune, doctrina, jurisprudența, economia politică, București, 1871-1842
Drobeta	Drobeta – Muzeul Porțile de Fier
GB	Glasul Bisericii
Illyro-Thrace	I Symposium Illyro-Thrace. Tribus paleobalkaniques entre la Mer Adriatique et la Mer Noire de l'Éneolithique jusqu'a l'époque helenistique, (Niš – Blagoevgrad, 1989), Sarajevo – Beograd, 1991
Istros	Istros. Buletinul Muzeului Brăilei
JIES	Journal of Indo-European Studies, Butle, Montana, USA
LAR	Literatura și arta română
LIP	Lupta întregului popor
LL	Limbă și literatură
LR	Limba română
M.Ap.N.	Ministerul Apărării Naționale
MA	Mitropolia Ardealului
MCA	Materiale și cercetări arheologice, București
MemAntiq	Memoria Antiquitatis, Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț
MI	Magazin istoric
MMS	Mitropolia Moldovei și Sucevei
MO	Mitropolia Olteniei
Msse	Manuscrite
NEH	Nouvelles Études d'Histoire
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RA	Revista Arhivelor
RC	Revista catolică
RdI	Revista de istorie
RESEE	Revue des études sud-est européennes
RHID	Recherches sur l'histoire des institutions et du droit
RI	Revista istorică
RIAF	Revista pentru istorie, arheologie și filologie
RIR	Revista istorică română
RITL	Revista de istorie și teorie literară
RM	Revista muzeelor
RMM seria MIA	Revista muzeelor și monumentelor. Seria monumentelor istorice și de artă
RPH	Roumanie. Pages d'Histoire
RRH	Revue Roumaine d'Histoire
Rsl	Romanoslavica

RHSEE	Revue Historique du Sud-Est Européen
SAI	Studii și articole de istorie
Sargetia	Sargetia Muzeul județean Deva
SCAI	Studii și comunicări. Arheologie. Istorie. Muzeul Brukenthal Sibiu
SCIA	Studii și cercetări de istoria artei
SCIA-AP	Studii și cercetări de istoria artei. Arta plastică
SCIM	Studii și cercetări de istorie medie
SCIV(A)	Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie), București
SCL	Studii și cercetări de lingvistică
SCO	Studii și cercetări de onomastică
SI	Studii italiene
SMIM	Studii și materiale de istorie medie
SMMIM	Studii și materiale de muzeografie și istorie militară
ST	Studii teologice
Studii	Studii. Revistă de istorie

Tiparul: AIUS PrintEd Craiova
Tel.: 0251 596 136
e-mail: editura.aius@gmail.com
www.aius.ro